

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRÁLYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

BUGÁT PÁL

ORVONDOCTOR, SZFMÉSZMESTER, PESTEN A MAGYAR KIR. TUDOMÁNYOK
EGYETEMÉBEN A PHYSIOLOGIA, KÖZÖNSÉGES PATHOLOGIA S THERAPIA
ÉS GYÓGYSZERTUDOMÁNY RENDES TANÁRA, A MAGYAR TUDÓS TÁR-
SASÁG, BUDAPESTI KIR. ÉS BÉCSI CSÁSZ. ORVOSEGYLET TAGA, A KIR.
MAGYAR TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT ALELNÖKE, T. BIHAR ÉS BA-
RANYA VMEGYÉK TÁBLABIRÁJA

ÉS

FLÓR FERENCZ

ORVOS-SEBÉSZDOCTOR, SZÜLÉSZMESTER, SZ. KIR. PEST-VÁROS H. KLSŐ
FŐORVOSA ÉS KÓRHÁZIGAZGATÓJA, A PESTI ORVOSKAR, KIR. ORVOS-
EGYLET ÉS KIR. MAGYAR TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT RENDES, A
MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG ÉS BÉCSI CS. ORVOSEGYLET LEVELEZŐ TAGA,
T. CSANÁD VÁRMEGYE TÁBLABIRÁJA.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET
1847.

INST. MED. ARM.

Biblioteca

Inv. Nr. 100.758

PESTEN,

AZ ORVOSI TÁR HIVATALÁBAN.

SZERVITÁK PIACZÁN, 442d. SZ. ALATT.

2004

TEKINTETES TUDÓS

FLITTNER JÁNOS

ORVOSDOCTOR

ÚRNAK,

T. LIPTÓ VÁRMEGYE TÁBLABIRÁJÁNAK ÉS VOLT FŐORVOSÁNAK

ÉS

TEKINTETES TUDÓS

WOHLAND TAMÁS

ORVOSDOCTOR

ÚRNAK,

T. BARS VÁRMEGYE FŐORVOSÁNAK

MINT AZ ORVOSI TÁR LELKES PÁRTOLÓINAK

HÁLÁS TISZTELET JELEÜL.

TARTALOM.

A.

	<i>Lap.</i>
Adalék a verőczerlob kórisméjéhez — — —	311
„ Brasilia gyógyszertanához — — —	318
Adatok a sápkór, kór- és gyógytanához — — —	204
„ az agy kórtanához — — —	292
Alkotmányos bujasenyv tüdővész képében — — —	309
Aranyeres csomók égtő szerekkell kezelése — — —	314
Aranykészítmények alkalmazásáról — — —	319

B.

Bácsmegyei viziszonyellenes szer. <i>Dr. Mazár</i> Ernő, —	325
Bélesúzról. <i>Dr. Kaczander,</i> — — —	305
Bonczlelet a forró és idült csúznál — — —	347
Bright-félc betegség — — — — —	379

	<i>Lap.</i>
Budai vörhenyláz rajzolata, <i>Dr. Hoffer.</i>	71
Budapesti orvosegylet évi viszonyainak vázolata, <i>Dr. Plosz.</i>	353
Bujasenyves újképletek nőknél — — — —	186
Bujasenyv tüdővész képében — — — —	309

C.

Chomel nézetei az emésztetlenségről — — —	378
Croup gyógyítása sósavgőzök belégzése ellen —	208
— valódi és tetszőleges — — — —	327
Csonttörékenység harmadrendű bujasenyv mellett —	217
Csúználi bonczleletek — — — —	347

D.

Dékánválasztás — — — — —	96
--------------------------	----

E. É.

Eczetsavas óloméleg hatása vérzési hajlamban —	43
Égénybelégzés ellenszere — — — —	176
Égénygőz beszívásának következményei az agyban	287
Előfizetési jelentés — — — —	384. 400
Elvetelés meggátolásáról — — — —	219
Emberi vizellet használata — — — —	220
Emésztő életművektől függő köhögésről —	283
Észrevételek a Bright-féle betegség kórisméjéről —	379

F.

Félbehagyó idegfájdalom a száridegben — —	216
Felső-bajomi iblanyos források — — —	76
Fene a gyermeki korban — — — —	295
Ferenczfüredi gyógyvizek sikeréről és hasznáról —	58

G.

Gutta Percha a szülészetben. — — — —	96
Gyapot vérállító hatása — — — —	298
Gyermekek ránggörcsös bántalmairól — — —	284
Gyűszőnye nehézvér ellen — — — —	95

II.

Hajszáledényi guta	—	—	—	—	—	358
Halálozás	—	—	—	—	80.	368
Havadzás nehézségeiről	—	—	—	—	—	13
„ „ sajátságos alakja	—	—	—	—	—	363
Hivatalnyerés	—	—	—	—	144.	240

I. J.

Idegfájdalom a szíridegben rák által föltételezve	—	—	—	—	—	216
Irodalom	—	—	—	—	48.	3. 0
Izzó vas a méh hüvelyi részének betegségei ellen	—	—	—	—	—	382
Jegyzetek a nagyobb üterek lekötéséről. <i>Dr. Nagel.</i>	—	—	—	—	—	178
Juh agyának vérállító sajátsága	—	—	—	—	—	320
Jutalomhirdetés	—	—	—	—	—	336

K.

Kénégénybelégzés nehézkör ellen	—	—	—	—	—	176
Kinevezés	—	—	—	—	32.	256. 381
Koraszülés és elvetelés meggátlása	—	—	—	—	—	219
Kórfolyam elemi alakairól. <i>Dr. Joffe.</i>	33.	49.	113.	129.	225	241. 269. 385
Kórtani nevezetesség. <i>Dr. Keszlerffy.</i>	—	—	—	—	—	321
Könyvhirdetés	—	—	—	—	—	272
Könyvismertetés. <i>Dr. Rosenfeld.</i>	—	—	—	—	—	44
Közegéesség és orvosi rendőrség állapota. <i>Dr. Tormay.</i>	86.	97	—	—	—	—
Küteg a mákony használatára	—	—	—	—	—	189

L.

Levél a „ <i>Journal f. Kinderkrankheiten</i> “ szerkesztőjéhez. <i>Dr. Schöpf.</i>	—	—	—	—	—	257. 289
--	---	---	---	---	---	----------

M.

Magzat magzatban	—	—	—	—	—	29
Mákony használata után megjelent küteg	—	—	—	—	—	189
„ hatása vérzési hajlammal	—	—	—	—	—	43
„ szunyaltartalmáról	—	—	—	—	—	364
Megégések könnyegggeli kezelése	—	—	—	—	—	112
Megtiszteltetés	—	—	—	—	—	192

	<i>Lap.</i>
Méh betegségekről nézetek — — — —	123
Méhkivüli terhesség — — — —	238
Méhnyak gyulladás és keményedése — — — —	174
Mérgezés kőrösbár által — — — —	299
„ „ szén-sav belégzése által — — — —	235
Mondolalobról — — — —	345

N.

Népszerű a szülés gyorsítására — — — —	176
Nézetek a méhkóról — — — —	174
Nyilatkozat a gyermekgyógyászat tankönyve körül —	304
Nyilt levél a „ <i>Journal f. Kinderkrankheiten</i> “ Dr. Schöpf.	257

O.

Óloméleg (ecetsavas) hatása vérzési hajlamban —	43
Orvosegylet (budapesti) jegyzőkönyvei 17. 65. 68. 70. 81 83. 177. 321. 337	
Orvosi kar évnegyedes közgyűlése — — 32. 224. 250	
Orvoslás physical tényezők által. <i>Bugát.</i> — —	1
Ördögzörej viszonya a vértelencek szaporodása v. csök- kenéséhez — — — —	310
Ősz hajak színváltozása — — — —	171

P.

Palicsi tó mint gyógyviz. <i>Müller.</i> — — —	180
Petefészek vízkór kezeléséről — — —	218
Physical tényezők általi orvoslás kulcsa. <i>Pr. Bugát.</i>	1
Pulsatilla mint különyszer — — — —	281

R.

Rák elleni titokszerek — — — —	172
Rángörösös bántalmak gyermekeknél — — —	284
Rivókák a méhben — — — —	221

S. Sz.

Salétrom a járványos süly ellen — — —	44
Sápkór és vérfolyásról — — — —	139
„ kór-tanábozi adatok — — — —	201

	<i>Lap.</i>
Sebészegyletről Budapesten. <i>Dr. Ftnály.</i> — —	143
Sebészi kóresetek az aradi kórintézetből. <i>Szathmáry.</i>	145
Seregély szederj gyökere a kanyaró utóbajai ellen — —	286
Súlybeni vér vegytani szerkezetéről — — —	400
Szarvas rozs hatása a szülőre és gyermekekre — —	297
Szénsav belégzése általi mérgezés — — —	235
Szülésutáni vérzések természete és gyógymódja —	331

T.

Tapasztalatok a verőczerlob körül — — —	339
„ „ némelly gyógyszerek hatásáról — —	351
Terhesség a méhen kívül — — — —	238
Természettudományi társulat jegyzőkönyvei 14. 15. 189. 191	222. 239. 269. 365
Természettudományok fontossága a gyakorló orvosra nézve. <i>Dr. Rosenfeld.</i> — — — —	161
Tüdővészesek közbejövő betegségeiről — —	317

Ü.

Újonnan föltalált hallcső. <i>Brüz.</i> — — —	355
Új szer a croup kétségbecjítő eseteiben — —	355

W. V.

Waller tapasztalatai a verőczerlob körül — —	339
Vér genyes fertezéséről — — — —	32
Verőczerlob kórisméje — — — —	311
Vérzések hószámrekedéseknél — — — —	31
Vizellett több napi használata — — — —	220
Vörhenyláz Budán. <i>Dr. Hoffer.</i> — — —	71
Vörheny szokatián következményei — — —	215

109
1000
100

...the ...
...the ...
...the ...

...the ...
...the ...
...the ...

...the ...
...the ...
...the ...

...the ...
...the ...
...the ...

...the ...
...the ...
...the ...

ORVOSI TÁR.

XII-dik KÖTET.

1847.

017021 1207310

1847

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRÁLYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

1. szám.

Pesten, Jul. 4-ikén.

1847.

TARTALOM: Az inkább physical tényezők mint gyógyszerek által eszközendő orvoslás kulcsa, vagy a házi és kórházi orvoslás. Pr. Bugát. — Kivonatok. — A kir. magyar természettudományi társulat aprilis 13- és 27-kén tartott kis gyűléseinek jegyzőkönyve.

Az inkább physical tényezők mint gyógyszerek által eszközendő orvoslás kulcsa, vagy a házi és kórházi orvoslás.

Közli *Bugát Pál* egyetemi tanár.

(Fölvastatott a kir. magy. természettudományi társulat jun. 23 kán tartott kis gyűlésében)

Dr. Bartha K. barátomnak tisztelet jeleül!

A Jelenkor-újság mellett járó 41-dik szám alatti Társalkodó tárczájában ezeket olvasók:

„A polgári kórházban van jelenleg 639 beteg, halott egy napra általában 9 esik. Kün a városban, mint értésünkre esett, a betegek száma meghaladja az 1000-et, s a halálozás még

sokkal nagyobb mint a kórházban. A katonai kórház is tele van betegekkel.“

E tapasztalás a nem-orvos előtt föltűnő lehet; az orvos azonban — minden körülményeket — a jól elrendelt kórház külfömeit, és a házi orvoslás gyakorta elháríthatatlan életdöntő botrányait — latra vetvén, e lettdolgon nem fog csudálkozni. — A házi orvoslásnak ugyan, azt meggondolván, hogy a magán házakban az egyes beteg irányában mindeneiket czélszerűbben lehetne elrendelni, holott a kórház egyes szobáiba egyszerre több, olykor igen sok beteg rakásra tömetvén, gyakorta különösen a minden egyes beteg számára elintézendő, szorosán physical befolyások el nem rendeztethetnek, ezt meggondolván, mondom, a házi orvoslásnak kedvezőbb eredményt kellene mutatni; és mégis ennek ellenére, melly körülmények más részről a házi orvoslást nyomják, azok olly nevezetesek, hogy hát — mint mondók — a kórházi orvoslás említett igen nevezetes hibáján ki nem foghatnak. A házi orvoslásnak két igen nevezetes bűne van, az egyik, hogy az orvos jobbadán a bizodalom nyergében nem eléggé erősen ülve, lelke elfogulva lévén sem a diagnosit kellőleg meg nem teheti, sem a therapiát ezé irányosan el nem rendelheti; ehez járul, hogy melly helyen sok orvos ül egy rakáson, ott az orvost vagy könnyen változtatják, vagy pedig mind a diagnosis készítésében, mind az orvoslás elrendelésében hatalmas részt vesznek a beteghez tartozó rokonok, hábák, vén asszonyok, kávénénikék, papok, házi barátok, stb. stb., holott e bajok a kórházi orvoslásban mind elmaradnak; a másik bűne a házi orvoslásnak az, hogy az orvos rendelete csak fele feliből, fele harmadából ($= \frac{1}{4} + \frac{1}{6} = \frac{2}{10} = \frac{1}{5}$) az az körülbelül csak ötödresze tellyesítetik parancsainak, holott, hol a kórházi fölügyelés a szó legvalóbb értelmében szigorú, az az, hol a vezető orvos — ingének sem hívén — mig egyik szemével alszik, addig a másikkal ébren van, mig egyik lábát a házbul kitette — az alattvalók által nem is vélve — a másikat már beteszi; hol a kórház polgári gondnoka a vezető orvos parancsainak legelső szolgálja, hű tellyesítője, nem pedig zsarnoka, kényura, ott még tán a silányabb orvos minden nyomait is siker és áldás követi.

Hogy a házi orvoslás e tekintetből a kórházit valamennyire megközelítse, arra tudományosan betanúlt kórapurok kellene, hogy

(*apu* finnül segítség, ápolni nyelvünkön annyi mint segíteni, segíteni szavunk rossz szó, mert segíteni kellene, úgy sebes sem jó hanem siebes, mert a sebesnek valamint, ki segíteni akar, annak si-etni kell, nem seb, sem pedig seg sebes és segedlem szavaink gyöke, hanem *si*.)

Az orvosok nem *okta* *) (ok nélkül) főképp mai nap különösen a sthetocskopi diagnosisra nagy pondust vetnek; vajha a therapia, melly mégis a szenvedő és halandó emberre nézve a főczél, a diagnosis kapuin keresztül hatván, szinte olly úpolgatásban részesülne; de itt ám a hopp! s itt a bökkenő! Valóban az egyetemes orvosvilág nagy bűnét meggyónhatná, legalább magának, hogy az olly igen előrehaladt, főképp természet-tani segéd tudományok legújabb felfüzdözéseinek kellő hasznát nem veszi, bűnét megvalván, míg egy oldalrul a jó diagnosis készítésének egész erővel neki feküdt, más oldalrul a jó therapia tudományos alapját is letenné. Valóban csudálkozom, hogy míg egy oldalrul évenként annyi jobbnál jobb theoria morbi jelenik meg, más oldalrul évtizedek mulnak, hogy egy jó theoria sanationist nem látunk, úgy hogy illyesmi még mindig a *pium desiderium*-ok sorába tartozik. Vajha míg egy oldalrul a bécsi iskola a jó diagnosis készítésének nehéz földatán folytonosan fáradoz, addig, mi eddig, óh fájdalom! nincsen, a pesti vagy inkább magyar iskola a tudományos diagnosticát magáévé tévén, az észszerű és sikerdús gyógyítási elvek kivivását tűzné és küzdené is ki.

A ki a kór élet physiologiáját, mint az ép élet elferdülését — mennyire mostani tudományunk állásához képest emberi erőnk engedi — üsmeri, a kór folyama alatt belső kép mik történnek

*) Így mondaná a finn *per casum caritivum*, mit mi *ok nélkül* mondunk; honnét az *okta-an*, a két a közé *t*-t tévén oktalan (negativum adjectivumunk lett, mellyben az *t* betű csak az euphonia végett csúsztatott be, és csak olly szerepet játszik, mint *lo-v-at*, *lo-v-as* szavainkban a *v* betű; honnét etymologice nagyobb hibát nem igen követhetne el, mint egy írónk, ki p. o. pénztelen helyett pénzlen-t, lábaltan helyett lábaltan-t ír, hisz e szavakban nem az *t* hanem a *l* betű a lényeges. Hosszú szavainkat, hol csak lehet, rövidítsük ugyan, de úgy hogy lényegeiktől meg ne legyenek fosztva. Engedelmet a nyelvtani kitérésért, mert hisz nyelvünk művelhetésének ajtaját isten mentsen, de ne zárjuk, másképp nyelvtanunk rosszabb az úton állónál

tudja, s tudja egyszersmind azt is, hogy orvosi beavatkozás nélkül melly (al *) vagyis sors; végre azt belátván, milly célirányos avagy bal fogásokkal él az egészen magára hagyott élet-erő, gyógyerő, belerő vagy akármi néven nevezhető erő a betegség elhárítására: az mind ezeket összevévén a gyógyterv megalapításához fogván, a disponibilis dolgok myriaszát látja maga előtt. Ha mi ezen orvos szabad rendelkezésére ajánlkozó gyógydolgok seregét áttekintjük, úgy vélem, hogy azok a psychica befolyások kormányzását ide nem tudván, három osztályba rendeltethetnek, egyik része azoknak a konyhábul, a másik ismét a konyhábul, de a deákbul vagyis a gyógyszerárbul kerül ki, a harmadik része végre a physicus és chemicus befolyások osztályát teszi. — Ha mi ezen három rendbeli gyógydolgok eddigi figyelemre méltatását vesszük, nem akarva is meg kell vallanunk, hogy — min kezeinket összezsápván, csudálkozunk kell — hogy mondom, mi a kopott századok penészét örökségül kapván, még e mai napig is mindig a betegségek orvoslásában a középsőrendi gyógyeszközökre legtöbbit, az első rendbeliekre — gyakorta csak propter formam et bonum pacis — valamieskét, a harmadik rendbeliekre pedig jobbadán csaknem épen semmit sem tartunk. E három rendbeli szereket bromatologicum, pharmacologicum és physicum-nak nevezvén, részemről a betegségek gyógyításában a legtöbbit biznám, s úgy vagyok meggyőződve, hogy némelley chirurgia minorhoz tartozó sebészi gyógyszerceket, és a gyógyszerárbeliekből huszáros hat vágásként vagy hatot kivéve bezárván a gyógyszerár ajtait, legtöbbit biznám mondom az utolsó rendbeliek tudományos és célhozvezető változatos elrendelésében. — Azt tudván, hogy mint az egyetemes természetben a cosmicus atmosphaericus és telluricus befolyások az érzékeinkkel fölfogható anyagi világban örök játékot űznek, a tünemények legnagyobb változatosságát szülik,

*) A latin a sors-ot fors-nak is mondja, p. o. gondolom Phaedrus mondja „ergo forte evenit“ az az sors, fatum által történt, a forte, forsitan-t pedig a magyar talán-nal teszi ki, és így dologütőleg a sors vagy fatumot nyelvünkön tal-nak is mondhatnók. A nyelvünkön főképp ének közben kellemetlenül suhogó sorsot nélkülözhetnők; dologütőleg mondom, mert a magyar „azt találtam mondani, azt találtam tenni“ kitételekkel élvén, a találni szavunk gyöke a sorsot jelentl.

melly játékban az életműtlen testek mindenféle physical változásokon mennek által, az életműves testek pedig a külső befolyások jótékonyága szerint támadnak, öregbednek, viszontagsága szerint pedig fogynak és vesznek; ezeket mondom tudván kérdem, valjon az emberben betegség származván nem intézhetjük-e el úgy az említett befolyásokat, hogy azok jótékonyan hatván a kórfolyamatra, gyógyulást idézzenek elő? — Vegyük csak p. o. a betegségek orvoslásában mennyi függ a külső meleg célirányos elrendelésétől, t. i. mikép kellene a hideget a meleggel változtatni, ennek és annak mellyik fokát, mennyi ideig, milly excipiensből — szárazon vagy nedvesen, száraz vagy meleg borogatásban, avagy fürdőben alkalmazni, a beteg testet a legnagyobb gonddal ezen melege befolyásokkal mikép kellene ápolni? Valóban ezen egy agens (a hő t. i.) annyi gondolkozni és tenni valót adna az egy részről physiologica, más részről physice derekasan kiművelt orvosnak, hogy annak okszerű alkalmazásátul legtöbbit várhatna az emberi élet megmentésében. Részemről meg nem foghatom, a nálunknál sokkal műveltebb nemzetek mint p. o. gallok és angolok hogy kaphattak a szemünk előtt megszülemedett és megis halt annyiféle csélesapságokon és haszontalanságokon, mint p. o. a magnetismus, a broussaismus, a brovnianismus, a homoeopathia, a ratorismuson, valamint azt sem értem, hogy ezen orvosi délbákok egymásután halomra dülledezve, nincs ember, ki egy részről a cosmicus atmosphaericus és telluricus befolyásokat szemmel tartván, ezek nyomán a diagnosis generalis kulesát adná kezünkbe, más részről, mi azon befolyások által elferdített a testben, hogy az az említett befolyásoknak talán épen ellenkező irányt adván, ezek által ismét rendes állapotára visszavezettesék. Nem kétlem, hogy az említett ephemer tartású theoriák a tapasztaláson és még inkább a tudományon épült egyedül üdvhozó gyógytudomány keblébe sok üdvöset hoztak és hagytak; a hydropathia azonban, úgy vélem, örökös kelendőségű árucikk marad tudományunkban, csak hogy a vízzel mind belső mind külsőkép tudjunk „ad regulas artis et leges scientiarum naturalium“ banni. Vegyük csak p. o. a fürdőket, ezek a szerint mint különböző hőfokban és ezek változtatásával, hidegen, melegen vagy vegyítve egymásután alkalmaztatnak, a szerint mint csendben, vagy áradoztatva avagy zuhanoztatva csepp vagy permet, avagy

vizsugár alakban használja a beteg a vizet, nagyon különböző hatást gyakorol a kór testre. — Itt a légorvoslás soha sem fog-e már gyógyoszönyegre kerülni, mintha biz a levegő, főkép az ilmai levegő. (A finu az atmosphaerát *ilma*-nak nevezi, mert hiszen ő azon elem, melly orrunkon át tüdeinkbe örökös folyam-ban ki- és be-illa-nik, illa-tozik, járván kelvén, szélt okozva, hol ide, hol amoda illa-nt) nemcsak szénsavi mennyiségétől füg-gő vegyületi lényegére, hanem különösen coefficientseire nyomására, nedvtartalmára, berzére és hevére nézve örökké vál-tozván, egy oldalrul betegségeket nem okozna, és más esetek-ben azokat nem gyógyítaná. — Bizony! bizony mondom, hogy a tüdönket és bőrünket örökké nyaldaló *ilma* ezélszerűen alkal-mazva a legtöbb betegségekbén sokkal nagyobb gyógyhatással bírna, mint bármelley fenekig átkutatott gyógyszertár. És hát nem lehetne-e olly eszközöket föltalálni, hogy p. o. mig a kór test egyik részét melegebb *ilma* nyalja, addig egy más része hidegebbel hozatnék érintésbe. Itt a legújabb időkben fantom-ként egyszerre föl- és le is tűnt kénéégény *) nem elég inté-sül szolgál-e, hogy mind magát a kénéégéyut, mind pedig más gőznemeket, ha nem a tüdőbe is, legalább az ember test más részeire alkalmazhatnók. Mit mondjak ezeken kívül még a deléj, a berz és különösen a világosság leghathatósabb természeti agensek befolyásairól, mellyek nélkül — a hőt hozzájok ad-ván — a természetben minden élet megszűnnék? Vegyük csak czek közöl p. o. a világosságot, nemde tapasztaljuk, hogy még az oktalan állat is megbetegedvén, a világosságtul iszonyodva, a homályt keresi; és a tapasztalás azt is bebizonyította, hogy p. o. a himlő, a világosság nagyobb fokban hatván rá, sokkal veszedelmesebb s gyulasztóbb jellemet ölt, sőt hogy ő e befolyás alatt mélyebben evén be magát a bőrbe, látszatosabb s mélyebb kötéket szül. Megemlitendő itt még a lényegére nézve fi-nom mozgásokban álló hang is, melly a világossággal egyetemben az életműves jegedésnek, a táplálkozásnak különös eszköz-lője levén, mivel a betegségek alatt különösen e működést szük-

*) A két hosszú tagú *egeng* helyett jobb leszen *egeny* — prima bre-vis.

ség kormányoznunk, azért annak gyepelőjét t. i. a hangot és világosságot soha kezeinkből ki nem kellene bocsátnunk. *)

Ha mind ezeket, és még ezeken kívül ezer e categoriába tartozó más specialis kór- és gyógyadatokat tekintetbe vesszük, teremtünk és megtartókat e nagy *loom* viannyében **) ugy képzelhetjük, mintha e különböző tényezők különkülön tömlőkbe lévén bebörtönözve, ő a maga legbölcsebb belátása szerint majd ennek, majd annak szelepét nyitván föl vagy csukván be, egy részről az egyetemes vegetatiót kormányozza, más részről az emberélet állapotait vezérli, honnét mint a szelepek célirányos nyitogatása és csukdozása által dús, azok ellenkező kezelése által pedig inséges évek hozatnak elő a vegetatióban; ugy ugyan-csak az említett szelepek épírányosan vagy épviasszan nyitogattatván és csukdostatván az emberiség és egyes emberek életállása különböző helyzetet nyer, honnét nemcsak a különböző élet, egészség, kór és halál állapotai magyarázhatók, hanem különösen az is, hogy ezen physical tényezők gyakorta olly jótékonyan hatnak a betegre, hogy befolyásuk által — mit az orvos gyakorta időközben adott gyógyszerári orvosságainak tulajdonit — a kór ember ismét megegészségesedik.

Mit teremtünk és megtartóink e módon teszen a nagy természetben, azt a gondos kertész, kijátszván a nagy természet viassz befolyásait, kicsinben eszközli különösen a világosság, hő, levegő, viz és földvegyiték célirányos elrendelése s vezérlése által. Ha egy kis külső meleg szolgál, neki levegő is kellvén, növénydėje ablakait kinyitja, nem lévén a külső meleg elegendő, betelt ablakokkal házat befűti, ha világosságra van

*) Hogy a sebészek számára rendelt belbetegségek kórodája földszint az utcára van (az egyetemi kórodának mintául kellvén szolgálni) annál a tudományok irányában alig tudhatnék nagyobb botrányt képzelni. Vagy tán a második emeleti kórodák amannál sokkal jobbak? Mit mondjak a Rókusz-kórházról, melly szinte minden oldalról utcák és házak által körülveve, benne az örökös hangok hullama által a kórtest életintéző idegei szüntelen nyugtalanítatnak? valjon a szegényebb emberiség üdvére nem jobb lett volna-e azt katonai lakássá átváltoztatni, a kórházat pedig egészen szabad helyre építeni?

***) Esthoni rokonink a természetet *loom*-nak nevezik. A természet szó főkép összetételekben hosszú szavakat adván, valjon a *loom* szót nem lehetne-e synonymumul legalább az összetett műszavakban használnunk?

szüksége, ablakernyőit leszedi, avagy a világosság nagy lévén, gyöngé növényeit ernyővel védelmezi stb. stb. Az orvos e tekintetben a kertésztől sokat tanulhat. „Omnis comparatio claudicat“ azt mondja ugyan a deák; de hol a hasonlatosság legkevesbé sántikál, bizonyosan ez esetben a kertésztől a növényről az orvosra s betegre átvitt hasonlatosság legtöbb részeiben összevág. — A beteg nem más mint üvegházi, a külső, jobban ártalmas befolyások ellen nagy gonddal ápolgatott növény.

Ha az elmondott elveket állókul vesszük föl, úgy a kórházi és magán orvoslásban a gyógyterv kivételére nézve nagy különbséget találunk, azon közben t. i. míg a kórházak egyes kórodáiba a legkülönbözőbb betegségekben, vagy ugyanazon természetű betegség különböző korszakaiban szenvedő betegeket találunk, a magán házakban egyes betegek feküvén, az orvos a betegre folytonosan működő physical és atmosphaerai befolyásokat a gyógyjavallat irányában kénye kedve szerint rendezheti, és mikor tetszik rögtön változtathatja, holott a kórházban legfőlebb is az uralkodó közönséges kórnevtől természetétől vévén gyógyjavallatát, a maga legjobb belátása után e szerint rendezheti, de rögtön nem igen változtathatja a mondott befolyásokat. És mégis kiindulási eszménkre visszatérvén — minek az állítottak szerint nem szabadna történni, a kórházi orvoslás eredménye — csak kissé legyen az orvos — tán nem is annyira okos — mint inkább rend és tisztaság szerető ember, t. i. kinek minden gyógyparancsai a leghűvebben tellyesítenek — a kórházi orvoslás eredménye mondom az emberi nemzet szegényebb részének nem megvetendő üdvére siker- és áldásdúsabb a magán házi orvoslásnál. — De hát mi ennek oka? az egyik okát már főlebb mondtam, t. i. az orvos gyógyparancsai a magán házaknál csak felük feliből, felük harmadából tellyesítenek, különösen azért, mert a betegnek orvos és orvosságában nem lévén tökéletes bizodalma, rendeletei mindenféle más mellesleges bábai, papi, vénasszonyi, rokon beavatkozások által elferdítetnek. Ez mondom egyik oka a mondott bajnak; mellynek azonban egy más bennünk orvosokban rejülő oka is van, és ez — engedelmet collegáimtól! őszinteségemért, a természettudományok elhanyagolásában, a physical tényezőkkel banni nem tudásunkban rejlik. — Az tehát itt a kérdés, mikép lehet-

ne különösen a magán gyógygyakorlat irányában e kettős bajon segíteni?

A kettős bajon a segedelem is kettő, u. m.

a) a physical tudományok a gyakorlati orvostudomány irányában nem elég — ha azt mondom — hogy gyakorlatibbilag — mint eddig, hanem egészen gyakorlatilag tanitassanak;

b) hogy, minthogy az orvos mindeneket maga nem tehet, s mindég betege mellett nem ülhet, azért oly kórápoló rend állitassék föl, melly — ismét — gyakorlatilag műveltetvén ki, az orvos rendeletelt a beteg körül lelkiismeretesen és a legnagyobb pontossággal tellyesíteni tudja.

Az elsőre nézve — meg kell vallanom — hogy mi a jobbnál jobbnak ajánkozó gyógyszerek myriaszta miatt eddiglen a sok fátul nem láttuk az erdőt, melly gyógyszerek pharmacologiáinkban annyira föl vannak paszamántozva, hogy hozzájuk nem nyúlni lehet, s ha a rájuk vesztegetett dicséreteknek csak egy harmada bizonyodnék is valóul be, még akkor is csudálkozhatnánk rajta, hogy ugyan hogy halhat meg ember, nekünk pedig orvosoknak mondhatom köldökig kellene pirulnunk, midőn kidicsért orvosságaink daczára kezeink közt meghal a beteg. Ha úgy tetszik, csak három orvosságrul p. o. a hánygyökrül, a higanyról és a kínáról vagy moschusról olvassuk meg minden kapható pharmacologiáinkat, megolvassván egy oldalrul azon orezátlan hazudozások halmazát fogjuk találni, mellyet a pharmacologusok az egyszeri három toborzóhoz hasonlólág, a mondott tárgyak ügyében vetélkedve ki tud jobban összevissza hazudoztak, mint olvasván pharmacologiáinkat a három tárgy körül — mondom — egy oldalrul ezt vehetnök észre, ugy más részről, ha valaki csintalanságbul p. o. mind azon betegségeket összeírná, mellyek ellen a mondott szerek probatum estként ajánltatnak, mondhatom, hogy alig maradna valamely más szerrel orvoslandó betegség. Ezen conservativ szellem, ezen szikláhozi lelánczolttság, és helyből mozdulni nem akarásnak oka tehát a mindenféle glyeseriákkal földicsért orvosságokban helytelenül helyzett bizodalombul származott elfogultságban fekszik, min boszankodnunk, csudálkoznunk avagy kaczajt ütnünk vagy szomorkodnunk kell-e inkább, én biz magam sem tudom? És mind ennyi csalatásnak az az átkozott „*post hoc, ergo propter hoc*“ az egész oka; melly elvet ha igazságosan jobbra és bal-

ra akarnánk használni, akkor még megjárna, mert hányszor nem hal meg a beteg — ha nem épen az adás pillanatában is — a gyógyszer után, tehát „*mors post hoc, ergo propter hoc*“, de mi még a rajtkapatás esetében is mindenkor találunk valami vigasztaló proverbiumocskát, p. o. „*contra vim mortis, non crescit medicamen in hortis*“ vagy „*non est in medico semper relevetur ut ueger, interdum docta plus valet arte malum*“; ellenben ha valahogy valamely csipkeiz után sikerül az orvoslás, akkor a betegre történt jótékony physical befolyásokról, a beteg belső jó alkotásáról szó sem lévén, mindent a mondott csipkeiznek tulajdonítunk. — Ösmertem orvost, kit fél esztendeig szemmel tartván, miután több mint 20 hagymázban szenvedő beteg moschust használva halt volna meg, és ő mind a 20 esetben a moschus nem hatásának más más okát találta volna föl; végre midőn a 22-, vagy 23-dik esetbeli vasfejú beteg, betegségén kívül még a moschust is meggyőzte, az orvos szörnyű nagy elhihtséggel kiálta föl: „*iterum comprobatam videmus moschi virtutem*.“ Én uraim, részemről bátor vagyok az egész orvosvilággal szembeszállani, és az egész világ orvosátul kérdeni, vajjon van-e az élők közül csak egy is, ki a moschus üdvös hatását olly tisztán látta volna, hogy elmondhatná csak azon keveskét is, mi valóban nem sok, hogy mondom! moschus nélkül nehezebben gyógyult volna meg a beteg. És mi jámborok ezen tapasztalat ellenére még mindig folyton adjuk a moschust! (án — mit ugyan magunknak is szégyenlenők megvallani, hogy egy részről a moschus szaga a betegség nagyságát árulván el, ha utána a beteg gyógyul, annál nagyobb legyen dicsőségünk; ha hal, a halál nem tudatlanságunknak, mert hiszen mi mindent, plane moschust még pedig ugyancsak nagy adagban is adtunk, hanem a betegség veszedelmességének tulajdonítassék.) — Valóban, ha mi a moschussal expedáltakat valahogy a világra még egyszer visszahíthatnók, fogadni merek, hogy nélküle újra ugyanazon betegségből orvosoltatván, közülök tán fele is fölüdülne. Mit mi a holtakra nézve többé nem tehetünk, tegyük a még élőkért, az az mint a moschust megelőző orvosságokat, ha nem épen nélkülözzük is, legalább korlátoljuk; úgy e haláljósító gyógyszert egészen a falra akasszuk, vagy a

tarattyúk közé zárjuk. *) Ezen újnál újabb, töbhnél több orvosságokon kapkodás a legújabb időkben a legmagasabb fokra hágott, úgy hogy míg egy részről alig van többé orvos, ki valamely csipkeízt föl nem talált, úgy vannak más részről olyak is, kik az úgynevezett külön therapiákban minden egyebet mellőzván, egyedül a döntött betűkkel nyomtatott gyógyszer nevére függesztik minden figyelmüket. Míg ezek egy oldalról így történnek, más részről legnagyobb örömeinkre tapasztaljuk, hogy a czifrábnál czifrább nevű gyógyszerek alig hogy hirre kaptak, már feledve is vannak. Ha egy részről azt elgondoljuk, hogy az ember — még a diaetice legszűzebben élő ember is — a legkülönbözőbb, tágabb és szűkebb értelemben vett ösztönzésekkel él, még pedig minden más állatnál inkább él, valóban megértjük annak okát, hogy ő ösztönfogékonyságát az anyagi gyógyszerek irányában minden más állatnál jobban lefontja; ha más részről azt fontolóra vesszük, hogy tápláló él-tűnknek legalább egy harmad része szüntelen azzal foglalkozik, hogy különösen a testünk belsejébe öntudattal vagy ezen kívül jutott szűkebb értelembeli ösztönöket a testből minél rövidebb úton, és minél rövidebb idő alatt kiutasítsa; valóban gyógyszerjeinkben helyezett bizodalomunknak mértéke sokkal alább száll. — Epen e napokban volt alkalmunk látni, mikép egy hólyagtalan egyénnek adott igen különböző orvosságaink egy pár perc alatt a hügyvezédek világra ajló nyílásain a vizellettel vegyülve újra kiürítettek. És ez hányszor nem történik orvosságainkkal

*) Ha a moschust minden kutya köldöke vagy farka körül hordaná, nehezen volna olly nagy becse. — Valóban setébb gondolkozásmód nem igen lehet, mint főkép forró betegségekben beadván az orvosságot, azonnal sikert látni, melly ha késlekedik, azonnal más gyógyszerhez nyúlunk, nem ritkán megesik, hogy egy nap két-három vényt s ezek mindenikében négy ötféle orvosságot is irunk. Ugyan kérдем, mennyire nem nyugtalanítatik és zavartatik ezek által a bizonyos célra működő gyogyerő, melly nem nyugtalanítva a szükséges vegytani munkát, a mellyre eddig tán szavunk sincsen, a kórányag kiválasztását, az épanyag ekkénti kiderülését, megtisztultát a crisis pillanatában magára hagyva a physicumok célirányos vezetése által előidézte volna. A most uralkodó hagymázbul orvosság nélkül vagy legfőlebb egy orvosság mellett sokkal többet megmenthettünk volna, mint mennyit óráról órára változtatott s annyira keresett gyógyszerjeink által elvesztettünk.

nemcsak a vizellő, hanem más utakon is? — Ez egyén intésül szolgálván, az orvosok jövődöben tán az üritményekre figyelmesebbek lesznek, mint eddig voltak. °)

Hiszem és megis vallom, hogy mik itt az orvosságokban helyzett tulságos bizodalom lerontására mondattak, azok sok tulságost foglalnak magokban, mi által nem annyira az orvosságok éppenséges nélkülözcsének czélját, mint inkább egy részről azok korlátozását, más részről pedig az orvosrend részéről a physical tényezők szabályozására fordítandó nagyobb gondot akarom elérni, s azt kivíni, hogy az eddiglen annyira háttérbe szorított physical tényezők a betegségek orvoslásában a fő, a gyógyszeresek pedig mint olykor hasznos adalékok — mert hisz statisták nélkül is megállhat a dráma, és lógós komák nélkül is megkreszteltethetik a gyermek — másodlagos, csak a háttérből kikukucsáló szerepet vigyék. Én legaláb — meglehet elhittség — úgy érzem magamban, hogy én afféle gyógyszeresekben tulságosan bizodalmaskodó, a physicalókkal keveset vagy épen nem gondoló orvossal a síkra mindenkor ki mernék állani; adjanak neki egy merő pharmacologicumokkal fölszerelt kórodát, és nekem egy physicumokkal ellátott másikat, és én isten után bizom, hogy vetélytársamnál a gyógyszeresre nézve szerencsésebb leszek; őt, ki tán most a gyógygyakorlatban a legnagyobb tekintély és olly supremum appellationis forum, ki nélkül a noble ember tán halni sem tud, minden bizonyal leteritendem.

(Vége következik.)

°) Az imádott kinait, melly biztos szer létére olly sokszor cserbe hagy, sok orvos olly nagy mennyiségben adta, hogy kinjában nem birván már más úton kiürülni, végre még a bőrt és izzadságot is elkeserítette. Quasi vero, mintha bizony a kina fölfödözése előtt hideglelést soha sem gyógyítottak volna. Várd el, ha lehet az epidemia változását, küld betegedet ha lehet lázatlan vidékre, a bőség multával ne engedd betegedet azonnal ágyából fölkelni, árnyékos nedves helyeken főkép napfelkölte előtt és lemente után ne engedd betegedet a szabadban üdözni, hidd el nekem, többet tettél, mintha lapáttal adtad volna be annyi kinokat okozó kinalodat, vagy e tekintetből véve előbbeni nevéen nevezett kin-adék-odat.

Kivonatok idegen lapok- s munkákbul.

Kór- s gyógytan.

A nehéz havadzásról.

Dr. Oldham-nak e kóralak körül tett tapasztalatai következő eredményekre vezetének. Van a fájdalmas havadzásnak egy alaka, melly egy hárt्यानak a méhüregébeni képződése és onnani kiküszöbölése által támad. Ezen hártya nem lobtermény, s nem is vastag takhámréteg, hanem épen úgy támad a méhmirigyekből mint a lehulló hártya (*Decidua*) s ugyanazon módon küszöböltetik ki. A kóros munkásság nem a méhben kezdődik, hanem a petefészkekben; a következménye ennek először is torlódás a petefészkekben, melly a méhmirigyek rokonszenves datanatát, az ál lehulló hártya képződését s a méh duzzadságát föltételezi. Ez gyakran megkönnyítetik bőséges havadzás által; s ha ez nem történik, akkor a méh hátsó falának tömege lassanként növekedik, megkeményedik, a méh súlygyene megzavaratik, s az hátrafelé fordul. A hátsó falnak ezen megdagadása és a méhnek hátraiszamlása képezi a fő különbséget ezen állapot s az előrement terhesség között, mellynél inkább a mellső fal tágul ki, s a méh mellőire hanyatlik. A hátraiszamlás következményei azonban ritkán jelentéyesek; csak gyéren támad erömüvi dugulása a medenczüregei életműveknek, és ezen jelenségek is rögtön elszélednek, ha a méh kellő helyzetébe visszavezettetik, mit ujjal is, kutasz segélye nélkül könnyen végre lehet hajtani. Húzamosb állás mellett, kivált a havadzás alatt, azonban gyakran támad nehéz húddás (*Dysuria*), mellyet a néhány óráig folytatott hanyatfekvés által lehet eltávolítani. A legnevezetesebb jelenségek a betegségnek, szokványos súly érzete az alsó hastájon, fájdalmas nyomó érzés a keresztcsontra, huzódó fájdalom a lágyékesatornáknban, gyakran csak az egyikben a megfelelő csipőbeni fájdalommal, fájdalom az ülésnél, és ha a méh nyaka földuzzad, sűrű, nyálkás kifolyás. — A gyógy mód, mellyet szerző ajánl, áll a lehető legnagyobb nyugalomban, az étrend szabályozásában, az izgató szerek elkerülésében, s végre a higanynak bürök-vonattali kis adagaiban. Ha a foghús megtámadtatik, akkor rágó higanyt ad szárcsagyök- vagy kínahéj-főzetben. Hasznosak a nadályok is a hátsó és felső hüvelytájra al-

kalmazva, s a szürke higanyir bedörgölése szepuőnyevonattal a lágycékra. Ha a méh daganata enged, akkor a keresztékra alkalmazott hólyaghuzó igen jó hatásu. A visszavezetést meleg üfürdők s meleg mákfőzet befecskenésével lehet megkönnyíteni. Ha a méh helybéli kimoszulása igen hosszantartó, s a méh már igen kemény, akkor a szenvedelmeket tetemesen meg lehet könnyíteni egy érméczes hasöv használatával, mely a gátat gyámolító szárnyal van ellátva. — (*Lond. med. Gaz.*) 7.

A kir. magyar természettudományi társulat 1847-dik évi apr. hó 1-jén tartott kis gyűlésének jegyzőkönyve.

Bugát Pál elnökle alatt jelen voltak: *Sadler, Lenhossék, Hanák, Szőnyi, Kovács János, Haumann, Albert, Järmay, Virnau, Pauer, Schetits, Horváth, Sztraka, Czifra, Kovács Seb. Endre.*

144. *Schihulsky* József esztergomi gyógyszerész levele olvastatik föl, ki a tankedvelők közé kíván soroltatni.

145. *Kacsander* Áron orvostudor levele mutattatik be, ki az élettani rendes tagokhoz csatlakozik.

146. *Haras* József kir. tan. levele olvastatik föl, mellyben pártoló taggá lett megválasztatását örömmel nyilvánítja.

147. *Hanák* Ker. János *Földi* János emlékéét újítja föl a társulat körében. Az elolvasott életrajz *Garay* verseivel együtt a társulat számára leiratni rendeltetik.

148. Szinte ő a zoologok születése és halála napjának általa készített jegyzékét a naptár szerkesztőségének általadja.

149. *Rumy* Károly tanár halálával egy munkás és értelmes tagától fosztatott meg a társulat. Az elhunynak életirása szerkesztésére *Majer* István esztergomi tanár kéretik meg.

150. Az ásvány-, vegy- és természettani szak martius 11. tartott gyűlésének jegyzőkönyve olvastatik föl. *Ney* Ferencz r. t. egy lebtani tünetményt említ meg, mellyet februar hó 28-kán tapasztalt. Ezt *Albert* F. r. t. melléknaphnak lenni gondolja, mellyről véleményét egy terjedelmesebb értekezésben leírni szándékozik, és azt a társulat kis gyűlésében fölolvadni igéri.

151. A legközelebbi kis gyűlés jegyzőkönyve olvastatik föl és hitelesítettik meg.

152. *Petényi* Salamon *Dr. Heuffel* értekezését a kolumbánczi tipolyáról folytatja és bevégi. Birálókul *Sadler*, *Pauer* és *Hanák* urak neveztetnek ki.

153. A növényteni szak indítványozván, hogy a növényzet kifejlődési ismerete tárgyában ohajtható lenne, ha bizonyos meghatározott időszakban fővárosunk és az egész hazánk több környékén fűvészi kirándulások tételnének tagtársaink részéről. Föl-szólitatnak a szakértő tagtárs urak, hogy május 1-ső napján tapasztalatokat gyűjteni sziveskedjenek, mellyeket a társulattal tudatván, belőlök egy növényzetkifejlődési tábla készíthetessék.

154. „*Das pharmaceutische Institut in Dresden, v. Abendroth 1845.*“ ajándékozá a szerző; a könyvtárba tételik.

155. *Nagel* Illy czimű munkájára: „*Nagel Istrán utazása keleten*“ előfzetés határoztatik.

Bugát Pál,
m. elnök.

Kovács Sebestény Endre,
első titoknok.

1847-dik apr. 27-kén tartott kis gyűlés jegyzőkönyve.

Bugát Pál elnökle alatt jelenvoltak: *Kiss Károly*, *Hanák, Kánya*, *Szőnyi*, *Haumann*, *Gerenday*, *Pauer*, *Nendtrich*, *Lenhossék*, *Rosenfeld*, *Virnau*, *Sadler*, *Petényi*, *Scherits*, *Galanthai*, *Török József*, *Kovács Seb. Endre*.

156. A legközelebbi kis gyűlés és az apr. 22-kén tartott választmányi gyűlés jegyzőkönyvei fölolvastatnak és meghitelesitetnek.

157. *Scitorszky* pécsi püspök a társulat első elnökének levele olvastatik föl, mellyben ő excja jelenti, hogy a társulat mult évnegyedi jegyzőkönyveit magas pártfogónknak benyujtani sziveskedett. Azon szekrények felszerelésére pedig, mellyeket a társulat ő excjának szivességéből nyert, még 60 pengő frot kegyeskedett ő excja társulatunknak ajándékozni. E kitűnő kegyeségeért hálás köszönetet szavaztak a jelenvoltak közösen tisztelt első elnökünknek.

158. Gróf *Andrássy György*, a magyar orvosok és természetvizsgálók *Kassa-Eperjesen* tartott 7-dik nagy gyűlésének elnöke becses levele mellett az archaeologiai szakosztály eredeti jegyzőkönyveit küldé meg a társulatnak, melly a könyvtárba tételik.

159. *Aynelly* Ferencz r. t. a másod-elnökhöz intézett leveleiben kövületgyűjteményét ajánlá a társulat számára. Ajánlata köszönettel fogadtatik.

160. *Horráth* Mihály cs. kir. tanár a Theresianumban, a tankezdvelő tagok sorába lép; *Hajnal* Lajos primatialis titoknok a növényteni szakhoz csatlakozik. *Tormay* Károly tolnamegyei főorvost tagul ajánlja *Bugát* Pál.

161. Némelly ajándékok mutattatnak be farkasfalvi *Farkas* Ferencztől: „*A sáfarkodó magyar gazda. Egy nemzeti hitelbanknak és életbiztosító intézetnek tervezett szabályai.*“ — *Dr. Rosenfeld* saját munkái: „*Töredék a rittánczról. Pest, 1846.*“ „*A kénégénygőz hatása különösen seborvosi tekintetből. Pest, 1847.*“

162. Az állat-, élet- és növényteni szak apr. hó 8-kán, az ásvány-, vegy- és természettani szak máj. 1-jén tartott gyűléseik jegyzőkönyveit olvastatnak föl.

163. *Rhédey* Antal élettani választmányi tag a társulathoz bizonyítványért folyamodván, az neki azonnal kiadatik.

164. *Küss* Károly r. t. jelenti, miszerint neki közelebb tudomására esvén azon tünemény, hogy Dunaföldvár mellett egy szőlőhegy meghasadván alább esúszott, s erre figyelmeztetni kívánja a társulatot. Ez azon tájékon lakó tagok figyelmébe ajánlatik.

165. *Hanak* K. János, egy him, nőstény és egy porongy tarajos götét (*Salamandra cristata*) mutat be a társulatnak, előadván rövideden, miszerint ezen a hüllők közé tartozó állat a szárazon telet, tavaszkor tüstént a vízbe költözik, hol párosul és tojásait a fövénybe rakja. A tojásokból mint pondró fejlődik ki, csak később kap első, majd hátsó lábakat. Élete első évében kopolyúkkal lélegzik, mellyek a tüdő kifejlődésével elenyésznek. Sajátságos tulajdonságai közé tartozik ez állatnak a rendkívüli visszatermő erő, melly által egy év lefolyása alatt elvesztett lábát vagy farkát 6–8-or is visszakapja. *Blumenbach* a szemgolyót kiirtani, azt ismét visszatermődni tapasztalta.

166. *Tormay* Károly tolnamegyei főorvos beküldött értekezésének egy része „*Tolna-megye egészségi állapota 1846.*“ olvastatik föl.

Bugát Pál,
m. elnök.

Kovács Sebestény F. Endre,
első titoknok.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRÁLYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLOR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

2. szám.

Pesten, Jul. 11-ikén.

1847.

TARTALOM: A budapesti kir. orvosegylet 10-dik r. ülésének jegyzőkönyve. — Az inkább physical tényezők mint gyógyszerek által eszközlendő orvoslás kulcsa, vagy a házi és kórházi orvoslás. Pr. Bugát. — Kivonatok. — Az orvosi kar dékánválasztó s évnegyedes közgyűlése. — Kinevezés. — Hibajavítás.

A budapesti kir. orvosegylet 1847-dik évi mart. 15-kén tartott 10. r. ülésének jegyzőkönyve.

Wagner János elnöklete alatt jelen voltak: *Dr. Pr. Arányi, Bene, Diescher, Egger, Grosz Fer., Gurorics, Heller, Hoffer, Illés, Joffe, Jakobovics Mór, Nedelko, Schlesinger, Schulhof, Tessényi, Walla.*

37. Az előbbi ülés jegyzőkönyve olvastatott.

38. A titoknok a váltóláz-kérdésekre vidéki ügyfeleinktől beküldött több rendbeli válaszról tudósítá az egyesületet.

39. A kénégény-gőz hatása folytatólag tárgyalatott.

Dr. Discher legújabbán egy nehéz szülésnél — a magzat keresztfekvésével — alkalmazá e szert, a midőn is a méh ma-

kacs összehuzódásai mindegyre gátolák a műtő kéznek bevite-
lét. A gőz-beszívásra a hölgy 1 $\frac{1}{2}$ percz alatt elkábult, a fáj-
dalmak megszűntek, az önkénytes izmok ellankadtak ugyan, de
a méh a behatoló kéz izgatására csak még jobban összehuzó-
pott. 2 percz múlva visszatért az öntudat — kellemes álom után
s a testnek könnyed érzete 4 perczig még eltartott. A fájdal-
mak ismét beállottak és a méh összehuzódásai folyvást tartottak.
Ekkor a perforatio segélyével a magzat testüregi a zsigercek-
től kiürítetvén, sikerült végre kihúzni a megkisebbitett gyer-
meket. A hosszas kezelésekre daczára is az anyán a következő
napokban az utóhatásnak, vagy lázas mozgalomnak vagy lob-
nak legkisebb nyoma sem vala észlelhető. Szóló véleménye a
szer fölött oda megy ki: hogy azt a nehéz szülések bizonyos
szakában, névszerint a második időszak végével vagy a harmad-
dik elején lehetne czélszerűen alkalmazni; az egész szülés
folyamára nem tartja alkalmasnak, mert a szer hatása csak ne-
hány perczig, a szülés ellenben többnyire több órákig tartván,
a szülő egyén a hosszas beszívás következtében elvesztené
erejét.

Dr. Schlesinger szerint az imént szóló tagtárs tapasztalata
ellenkeznék a többi tapasztalatokkal; ugyanis a francia orvosok
kísérleteiből kiviláglik, miszerint a szer hatása zalt nem-
csak az önkénytes izmok, hanem az önkénytől függetlenek is el-
lankadnának. Annyi bizonyos, hogy a gőz kitünőleg a gerincez-
agy érzéki idegeire hat, a mozgásiakra pedig kevesbé. — Szóló
megkísérté a szert belső betegségekben, névszerint 4 váltólázás
esetben alkalmazván azt; három esetben kétszeri alkalmazás után
elmaradtak a rohamok; a negyediknél közbejött méhvérzéssé
fajult hószám következtében föl kelle hagyni használatával. Tud-
va van, mikép a falusi köznép a lázrohamok elhárítására sze-
szes italokat, bort, pálinkát s reá erőtetett mozgást szeret hasz-
nálni; hogy kitudhassuk, melly körére az idegrendszernek van
a gőznek specifikus hatása, az ügyfeleket hasonnemű kísérletek-
re főlshólitá.

Dr. Pr. Arányi a nehéz szülésre vonatkozólag emlité, mi-
szerint a Rókusz-kórházban is a 2-dik időszak végével, s a
3-dik elején alkalmaztatván a szer, tapasztaltatott, hogy az ön-
kénytes izmok ellankadván, egyuttal ellankadtak a hasfalak is;
csupán a méh volt képes — magára hagyatván — minden fáj-

dalom nélkül kihajtani gyümölcsét. — A kénégény-gőz hatását a *rerre* állatokon tett kísérleteivel igyekezett tisztába hozni. Egy kutya elkábitván, 5 percz mulva megszűnt dobogni szive; egy másiknak gerinczaga átvágatott. Mindkettő fölbonczoltatván (24 óra mulva) és összehasonlítatván vérük, kitünt, miszerint az elkábitottnál a visszerek tömve valának vérrel, az ép kutya visszereiben pedig csak közép mennyiségű vér létezett; elsőbiknek vére hasonlított a világos-vörös musthoz, utóbbié sötétbarna volt, elsőbiké híg, utóbbié aludt csekély vöröses rostonyát tartó volt. Az elkábitott kutya eréből bocsátott vér kénégénnyel összerázatván gyorsan megaludt.

Górcső alatt vizsgáltatván a vér és pedig részint ép-, részint elkábitott élő-, részint elkábitott döglött kutyának vére, valamint élő kutyából bocsátott saether-gőznek kitett vér nem mutatott semmi különös változást; ellenben egyedül az ép kutyának mesterségesen aetherrel összevegyített vére a górcső alatt a vértkecsék eltűnését és tükhez hasonlító aludt rostonya jegeczekké képződését tünteté föl. — Az elkábitott kutyák izmai halványak, vértelenek voltak; a hús szaga némellyiknél aetherbűzű, némellyiknél nem.

Kipuhatólandó, vajjon a kénégény-gőz a tüdők idegeinek munkálatát végkép s tökéletesen elbénítja-e? szinte kísérletet tett egy kutyán, melly is elkábitatván 2 percz folytában már nem lélegzett; de ekkor kivetetvén a fris levegőre, újra elkezdett lélegzeni, mi tanusítja, hogy a gőz a tüdők munkálatát elnyomja ugyan, de végkép és egészen el nem törli.

Dr. Nedelko a fogászat körében tett kísérleteit tárgyalá, egyúttal módosított beszívási készülétét fölmutatá. A 22 egyénen, mellyeken kísérleteit tevő, kevesebb több kivétellel, a következő tüneteményeket észlelé: köhögést, a tagok elhidegedését, a láta tágulását, az arcz és köthártya elvörösülését, a szemek könnyezését, az érzés és öntudat elenyészését, kevesbé többé nagy s erőszakos hánykolódást, a lélekezés egyaránytalan-ságát, a nyálnak a gőzszívás alatt nyelését, nevetést kevesbé többé elcsendesülést és ellankadást, az ajkak elkékülését, a fogak összeszorítását, — mi a műtétet gátolja — az érverés általános rendességét, bőfugést és émelygést. Esetet közle, mellyben a kábult állapot nagy aggodalmat szülő hosszaságra terjedt; egy másikat, mellyben az elkábitott de nem egészen ön-

tudatlan egyén töle bucsut vévén, eltávozott és csak a távol fekvő utcában jött tökéletes eszméletre. Erre nézve nem tartja tanácsosnak a betegeket más háznál, mint hol laknak, elkábitani.

Dr. Bene immár a gőz hatásának biztos ellenszerét ohajtja fölaltatni, minek kutatását fő föladatképp ajánlá ügyfeleinek.

Dr. Wagner János előadá, miképp Párisban *Flourens* kísérleteket tett légyen a *só-* és *salétrom-égénnyel*; a szerint a *sóégény* sokkal sebesebben hat, mintsem a *kénégyény*, de a *kábulás* megint csakhamar el is enyészik; a vér általa vörösebbé változik. A *salétrom-égény* iszonyu szállékony és képes az állatokat már 1 percz mulva kivégezni; a vért barnává változtatja. — A szülészetet illetőleg megjegyzc, hogyha csakugyan az *égény* alkalmazása után is mind a hasfalak, mind a méh összehúzódása fönmarad, nem látja át, miért *égényeznök* a szülő egyéneket. A fogó alkalmazása alatti fájdalmak elhárítására ugyan használhatnök a *szert*; de a francia tudósítások szerint illy műtét után nem rég két egyén másod napra meghalt, mit azonban a jelenleg a párisi *Maternitében* uralgó gyermekágyi láznak lehet inkább tulajdonítani, mintsem a gőz alkalmazásának. E szerint a szülészetben még eddig nincsen tisztában a gőz javallata (*indicatio*.) Talán leginkább illenék ott, hol az ideges fájdalmak magas fokra csigázvák; fordításnál épen nem látja czélszerűségét.

Dr. Schlesinger megemlité, miképp nem ritkák azon esetek, hol az élet végső perczeiben, *asphyxia* közt történtek szülések. Illy tapasztalatok vezérlék *Bell*-t és *Marshal Hall*-t arra, hogy a gerinczagnak kétféle idegei mellett még egy harmadranguakat is megkülönböztessenek, u. m. a „*tulajdonképi hátgerincz-idegeket*“, mellyektől a zárizmok működése függ, és mellyeknek munkássága még azután is fönáll, midön a többiek már ellankadtak.

Dr. Wagner János, s. k.
elnök.

Dr. Eotvi Illés L., s. k.
e. i. m. titoknok.

Az inkább physicalai tényezők mint gyógyszerek által eszközöndő orvoslás kulcsa, vagy a házi és kórházi orvoslás.

(Folytatása s vége.)

Közli *Bugát Pál* egyetemi tanár.

A gyógyszerek ellenébe a physicalai tényezők hasznos hatásáról így lévén meggyőződve kiindulási pontunkra visszatérvén, az hát a kérdés, mikép érhetné el a status c magasztas érzéjét?

Véleményem szerint az első lenne az, hogy már előkészítő iskoláinkban, a philosophiaiakat értem, a legjobb tankönyv mellett a mathematicai és physicalai tudományok *) a leggyakorlatibblag tanitassanak, orvosnövendékekül pedig csak olly ifjak vétessenek, kik a mathesis és physicából jeles osztályt nyertek; azok ellenben, kik tán egy év alatt ezt megnyerni nem voltak volna képesek, iskoláikat ismételvén, minden más tanulmányokat mellőzve, magukat egyesegyedül a természettudomány szilárd megtanulására szorítsák. — Az orvosnövendékek ekkép előkészítelvén, az orvos tanpályában állitassék egy új tanszék, melly „*bis repetita placent*”-ként a természettudomány minden más tárgyait mellőzvé, egyesegyedül annak azon részeit oktassa, mellyek a leendő orvosnak a practicus életben elkerülhetetlenül szükségesek. A tanítás pedig ne tanszékül, ne könyvbül, ha könyv mellett és után, ne tanteremben, hanem inkább tanasztalnál a museumban, az az a lehetőségig legtökéletesebb practikai modorban történjék. Mind ezek pedig legalább a tömegre nézve az emberiség életüdvének irányában haszonta-

*) A physicalai tudományokat itt tágabb szó szerint értem. Philosophiai iskoláinkban nagy hiány az, hogy a physica mellett a chemia, physiologia és physiographia nem tanitatik; mintha ezen tudományokra a leendő papnak, jogtudósnak, katonának és még tudja isten kinek, szüksége nem volna. A gazda ezen tudományok nélkül csak napszámos. Nekem legalább egy jó parasztgazda jószágomban — ha volna — jobban tetszenék, mint philosophiai iskoláinkból kikelt gazdáink. — A philosophus ezen tudományok nélkül mai világban többé nem philosophus. Az ezen tudományok nélküli philosophusoktól mentse és védje az isten országunkat.

lanul történnének, ha hogy a gyógygyakorlatot vezető tanár-orvos maga is nem gyakorlott physicus, ki a holt betűnek életet adván, a külső természet gyógyító ereit a maga czélainak éré- sére ügyesen használni tudja. Részemről hajlandó vagyok hin- ni, hogy a physical tényezők pontos elrendelése, s tellyesítése mellett igen csekély számu és mennyiségű orvosságok is nagy hatást fejtenek ki, avagy némellykor épenségesen fölöslegések. Ugyan mikor jönnek el azon idők, midőn az orvos gyógyyszer nélkül is tud gyógyítani?

Az orvos a tágabb értelemben vett természettudományok- bul, különösen a gyógytudomány gyakorlására szükséges phy- sicából és chemiából elkészítetvén, a physical erők miképeni használatára a kórodák által bevezetvén, nekie, hogy tudom- anyát a szenvedő emberiség üdvére kellőleg gyakorolhassa, al- kalmas kezekre, mint mondám jól betanult minden orvosi pa- rancsot a leglelkiismeretesebben tellyesítő kórapurokra va- gyon szüksége.

A borbélyok és seborvosok egykor az orvosnak, ha ama- zok tán nem legértelmesebb de bizonynal legügyesebb kezei vol- tak, miután azonban a seborvosi tanulmányok mind számra, mind terjedelemre nézve jobban és jobban kiterjesztettek, a borbély- bul és másbul vált seborvosok megszűntek az orvos parancsai- nak tellyesítői lenni, mi úgy történtén, *) jelenben az orvos

*) Engedelmet e nyelvtanunk szűk korlátai közül tett kirugásomért! Mint az igeformákban minden más nyelvnel leggazdagabb nyelvünk, ugy az igeajtogatásban némelly hiányok vannak, melly hiányok közt a fogalmazásban tán az határozatlan mód — mellyet mi határozatlan- nak nem nevezhetünk, mivel gyakorta mellette a személy nagyon is meg van határozva, honnét tán segéd-módnak lehetne mondani, mert maga mellé mindenkor más ige-t kíván mint a fő nevekben a posses- sor és possessum közt ugyanazon viszony áll, p. o. *szeretni* tudom, vagy megfordítva *tudni* szeretem olyas valami a maga nemében, mint p. o. *atyának* fia, vagy megfordítva *szünek* atyja, mi természetesen a mód és eset cseréje szerint más más jelentésű — mondom tehát a fogalmazásban nagy hiány az, hogy infinitivi praeteritummal nem bi- runk. Boldogult *Vajda* e hiányon az által akart segíteni, hogy a *ni* ragszócska eleibe a nyelvünkben múltat jelentő *t* betűt szúrta, p. o. *lenni* esse-ből *let*-ni *faisse* készítette. — *Dr. Arányi* a zsidóruul és rudnói lelkeszrűl irt, s a közönség részérűl nem nagy kegyelettel fogadott munkájában tovább menvén, a particípiumokat, mellyek je-

ügyes kezeitől megfosztva parancsainak tellyesitetését más ügyetlen és lelkiismerellen kezekre kénytelenítetik bizni. — A seborvosok sükségtelenségiről vagy legalább az idő kívánataihoz képest elégtelenségükről meg lévén gyözödve, ők nálunknál sok-

lenével és jövendőjével birunk a praeteritumra nézve is kiakará teni, ugyancsak ismét a közbe szüirt multat jelentő *t* betűvel, a milly szó csakugyan az itt jelentett is, mert ha *történven* és *történendren* mondhatjuk, az értelem ugy kívánván, miért nem mondhatnók *történtvén* is. — *Dr. Arányi* említett munkájában még egy szóképzőt is ajánlott, a templom vagy egyház helyett t. i. ő *imalu*-t irt, valjon tudja-e ő e *lu* formativum jelentését, azt ugyan nem tudom, de hogy a szó általa egészen jól van készítve, annyi bizonyos. *Lu* a *lakás*nak lévén gyöke, a finn minden lakhelyet *lu* képzővel készít, ugy p. o. ő a napát napinak híván, ennek lakását *nupila*-nak nevezi; az atyát ő *isa*-nak nevezi, (melly szó régi halottbeszédünkben is meg van „miképp teremtévé isten *isa*-müket Adámut“) (valjon is-len nevünk nem innét van-e?) és ő a finn t. i. az atya lakását egy szóval *isalu*-nak hja. — Mi az infiniti et participii praeteritumok *t* betűvel teendő képzetését illeti, a *t* betű itten egy kis bajt csinál, mert sok igéink részint mint gyökök, p. o. *szeret*-ni, részint mint passivumok és factitivumok *szerettet*-em, *szerettet*-ek *t* betűvel végződven, legalább a kimondásban nem adnának a praesensektül füllel megkülönböztethető hangokat, p. o. *szeret*-ni: amare, *szerett*-ni ama visse; *szeret*-vén amans, *szerett*-vén: fuitus amans. Ez esetekben bennünket talán ismét a finn nyelv segíthetne ki. *K. Keltgren* (*die Grundzüge der finnischen Sprache mit Rücksicht auf den uralttischen Sprachstamm. Berlin, 1847. a 91-ik lapon*) ezeket mondja: „*Diesem Stamm auf mise steht der auf ma gegenüber: linnun laula ma* (a finn a madarat *linko*, *linku*-nak nevezi, mellynek genitivusa *linnun*, nekünk is van *linko*-nk, t. i. a sarma — *linko*, a *linko* lengőt tehet, és így a *linko* magyar és finn szó is egyszersmind. A *laula* énekelni a természet szava-lall-ázni) *der Gesang (als Praeteritum) — das Gesungenhaben des Vogels.*“ Tehát a finn a praeteritumot, vagyis a multat *m* betűvel jelenti, melly *m*. betű a mi mult szavunk gyökhangja lévén, a finn nyelvben szinte a praeteritumot képezvén a *t* betű helyett vétethetnék föl, mivel pedig jó volna a praesens a praeteritumtól vocalis által is különböztetni, azért a keményhangu igékben a finn *mi*, a lágyakban pedig a *me* megmaradhatna. Lenne tehát p. o. tagadni — negare, *tagadma* — negavisse, szeretni — amara, *szeretme* — amavisse, le-ni esse, *le-me* — fuisse. Melly *m* betű a participiumokra is alkalmaztatván, volna p. o. történvén — eveniendo, *történme*, *történmen*, eventum esse, *szeretvén* — amans, amando, *szeretme*, *szeretmen* — amatum esse; ta-

kal jobban elrendelt statusokban megszüntettek, megszüntetvén a kórápoló osztály annál szükségesebbé lett, mellynek szükséges volta azon arányban növekedendik, mellyben a gyógyszerek a természeti erők gyógyezélokrai minél nagyobb fordítása s alkalmazása által háttérbe szoritatandanak. A kórápoló teendői a beteg körül physicumok, bromatologicumok és pharmacologicumokra osztatván, nekie mind a három osztály irányában elég

gadván — negans, negando, *tagadnu, tagadnin* — negatum esse (mi valóban csak olly jól hangzanék, mint p. o. tagadva, tagadván) Föntebb a casus caritivus fölvételét indítványoztam, nem azért mint-ha a *nélkül*-t egészen nélkülözni akarnám, hanem inkább csak pro variatione et synonymo, mire a stylusban gyakran rászorulunk. Ezen casus fölvétele sem több sem kevesebb nem volna, mint a hogy az *idom* szót fölvevők, mellynek t. i. csak negativuma *idomtalan* volt meg élő nyelvünkben, az idom szóval még akkor szó sem lévén. Ejtegetésünk kiegészítése a caritivuson kívül az ész postulatumul szerint a locativus superioriornak *ru, on, rol* (templomra, templomon, templomról, asztalra, asztalon, asztalról) ellenkezőjét a locativus inferiori is megkívánná, mit *al* szócskánkkal tehetnénk ki, volna tehát p. o. asztal alá helyett *asztallá*, pad alá helyett *padlá*, asztal alatt, pad alatt helyett *asztallatt, padlatt*; asztal, pad alól helyett *asztallol, padlól* stb. stb. *) — En úgy gondolom, hogy ejtegetésünk gyökszavaink elléle jelentő szócskákali együvé forradásából kerülvén ki, nyelvünk organicus további kifejlődésének grammatikánk útját nem állván, az ész postulatumai után, e locativi inferioris casust nyers közönségünk maga hozta volna életbe; mi az út álló grammatica miatt nem történhetik, azért az egyes íróktul függ, valjon az itt ajánlott nyelvészeti reformok életet kapjanak-e vagy sem? A tudós társaság, mint fő forum, illy esetben magát — mit igen bölcsen teszen — negative viselt, elvárja az időt, melly az elléléket megérelli, s csak midőn már jobb íróink életet adtak a gondolatnak, akkor teszi rá ultimatumát. — Engedelmet illy sok nyelvészeti kitérésért; *Molnar Albert, Páris, Pápay, Gyarmathy* szinte orvosok voltak, valamint *Vaida* és élő *Arányi* is. Mi orvosok és természetvizsgálók nyelvünk művelési ügyében soha sem voltunk munkátlanak. — A német, noha nyelvük kifejlődési culminatióját elérte, még mai nap is faragcsál nyelvén. És mi ne tegyük-e azt még lényegere nézve is? ez annyit tenne, mint a gyilkot magunk ellen fordítani. Nyelvünk lelkünk minden mozdulatait a leghüvebben követi, hozzá fogható széles e világon nincsen.

*) Mint igen tisztelendő *Mraz Rókusz*-kórházi lelkésztül értem Hévizen Pest- vármegyében actu él a nép *asztallá, asztallatt, és asztallol* kitételekkel.

tanulni valója van; ki is theoretice teendői körül kiműveltetvén, mint mondani szokás, utolsó ráspolyát mint practicus kórápoló valamely kórházban nyerhetné, hol is elegendő ügyességet és gyakorlottságot szerezhén, a magán házakban csak akkor alkalmazathatnék kórápolóul. Politicalis tekintetből istanácsos volna illy kórápoló osztályt alapítani, mert ideje volna már egyszer a különösen nagy városokban annyira elterjedt cselédség jövődjéről is gondoskodni, a magok jó viseletére elegendő ingert adni. Részemről a kórápolói tanpályára egy cselédet sem bocsátanék, ki legalább is 3 évig egy és ugyanazon házban folyton nem szolgált. A bitang cselédek tömege ugy is annyira szaporodott városunkban, hogy statistice föl lehet venni 100 közül tán csak egy van, ki e föltételnek megfelelnc. A kórápolónak rendes, szorgalmas és lelkiismeretes embernek kellvén lenni, a helyét minduntalan változtató cselédből illyen nem válik. És más részről a kitanult kórápoló még cselédül is kapva kapatván, bizonynyal jobb fizetésbe is jövé, valjon nem szolgálta-e ez ingerül a jelenben bitang cselédnek, hogy magát megbecsülvén, a kórápolói osztályba fölvétessék; mi által egyszermind a cselédség jobb moralitásának talpköve tétetnék le.

Az eddigi orvoslásnak új irányt adandó tanácsim a következőkben összpontosúlnak:

a.) Mellünkre mea culpát ütven, valljuk meg mindenek előtt, hogy eddiglen a physicalék tekintetéből egészen parasztice orvosoltunk, mert kérdem főkép házi orvoslásban, ugyan ki gondoskodott eddig a külső meleg melly fokbani alkalmazásáról, holott a thermometrumok vagy hiányzanak, vagy ha megvannak is, haszontalan bigyelékül függőnek a falon. — A többi physikai tényezőkre még kevesebb gond fordítatott eddig.

b.) Átalában a természettudományok különösen pedig az orvostudomány irányában a physica nagyobb gondal oktattassék;

c.) Kórodai tanáruul olly férfi választassék, ki tudományát a physiologia útján művelve, mi a physicából csak a gyógytudományban használható, annak a gyakorlatban életet adni tudjon.

d) A gyakorló orvos eddigleni pálczája s burnótszeleuczéje helyett (i. i. mellyből nagyokat szippantva még nagyobbakat gondolt) ezek helyett mondom, soha lakását a nélkül el ne hagyja, hogy különösen thermo-, baro- és hygrometrumát meg ne tekintse, sőt nagyon jó leszén, ha hallgacsóje mellé még egy

téhmérőt (thermometrum portatile) is dug, mellyet betegénél lévén valahova oda támaszt azért, hogy míg a többi dolgait végzi, addig a hőmérő a szoba melegét pontosan meghatározza; meghatározván a javallat irányában ő a szoba kívánt melegét megítélhesse;

e) A gyakorló orvos ne csak azt tudja, melly hónap hanyadik napja van ma, hanem jó kereskedőként betegeiről s előbbeni tapasztalatairól könyvet véve, tekintse meg, mi történt tavaly harmadéve stb. ugyanezen évszakban. Tartson egyszersmind jó csillagászati naptárt is — de nem ám a györit, sem pedig a komáromit — nézzen bele naponként, különösen reggel mielőtt praxisába indulna, hogy áll földünk a többi égi testek, különösen a nap és hold viszonyában?

f) A gyakorló orvos nem annyira azon törje fejét, milly gyógyszerrel gyógyítsa a betegséget, mint inkább legelőször is azt fejtse meg, valjon a physicumokat és bromatologicumokat jól elrendelve nem érhet-e ezekkel minden gyógyszer nélkül czélt? azt tartsa legnagyobb dicsőségének, ha gyógyszer nélkül tudott betegséget gyógyítani. Valóban *Orv. Tárunk* az illy orvosságok nélküli gyógyítások történeteinek közlését mindenkor a legnagyobb dicsőségének tartandja

Az effajta orvosságnélküli orvosláshoz eddiglen a homoeopathia a legközelebb állott, sőt tónyileg e tekintetből ugyanegy volt vele, mert hiszen míg a homoeopatha valósággal semmit sem adott, a beteg semmi gyógyszerfélét nem kapott, más részről ő a legkitéstesebb gyógyszerben a leghatályosítottabb (potentiált) orvosságot gondolta betegének adni. — Az eredeti homoeopathia igen bölcsen a diaeticumok korlátozására — mit mi is igen méltányolunk — igen sokat tartott, mitől azonban óh fájdalom! később nagyon eltért, mit ha nem tett volna, részben főkép a chronicus betegségek orvoslásában gyógytana még most is állana, holott most már meglehetősen csak az orv. tudomány historiájához tartozik. Részemről úgy gondolom, ha hogy *Hahnemann* a physicumok elrendezésére figyelmét szinte kiterjesztette, és ha a bromatologicumokali orvoslást, a millyek p. o. a tej, savó, fű, szőlő, s t. efféle orvoslás tanába hasonlókép beoltotta volna, úgy a homoeopathia még most is állbatna, mikép azonban a homoeopathia, nem homoeopathia, hanem valami

más, p. o. gyógyta vagyis gyógyszer nélkülség, avagy physio-pathia lett volna.

Ha azt elgondolom, hogy a csapások legnagyobbikában, t. i. a betegségekben az emberiségnek legnagyobb reménysége és bizodalma a gyógyszerekben helyeztetett, t. i. mellyek sokkal nagyobb érdeme nem annyira gyógyhatásukban mint inkább a bennük helyezett bizodalomban áll; ha mondom ezt elgondolom, ezen gyógyszereink ellen indított háborúban az emberiség üdve legnagyobb üdöklőjének kellene magamat gondolnom; ha hogy más részről tiszta lelkiismeretem azt nem sugallaná, hogy hiszen a nem épen kiküszöbölendő, hanem csak korlátolandó orvosságok helyett náluk sokkal érdemesebb helyetteseket, a természetani hatékony tényezőket kívánom életbe léptetni. — Az orvosságok nélküli orvoslás legalkalmasabb helyei legalább elcintén a kórházak lehetnének, honnét egyenesen a legműveltebb emberek és az úgynevezett házi szegények betegségeinek orvoslásába történhetnék az átmenetel, mert úgy hiszem természettudományilag minél műveltebb az ember, annál jobban átlátja a beteg a physical tényezők gyógymalasztait, holott a közép-rend legalább jelen időben annyira hozzá van az orvosságokhoz szokva, hogy azon orvos, ki e téren kezdené orvosságnélküli működését, az minden bizonyonnyal gyógygyakorlatát kockáztatná. — Ha orvosságaink irányában jelen értekezésem által némi sikert ohajtanék kivíni, az lenne: 1-szor, hogy a haszontalan gyógyszerek halmazátul megmenekülvén, csak a századok tapasztalatán bebizonyult erejű gyógyszerek maradjanak a gyakorlat mezején életben; 2-szor, hogy a javallatok körülményesebben határozatván meg, határozatnék meg egyszerűsmind az is, hogy milly diaetetical és physical körülmények közt biztosítják a rólok szóló gyógydicsereteket. Mert mint egy oldalról azt hiszem, hogy nem az a jó orvos, ki kipkapkodva sokféle orvosságokkal él, úgy más részről orvosi credomban a többi közt az is foglaltatik, hogy sok gyógyszer egyesegyedül azért nem felel meg várakozásunknak, mert a physicumok czél-szorú igen pontos meghatározására épenségesen semmi gond nem fordítatik. A nevöket csak bitangoló orvosságok ellen föl-szólalnunk, úgy vélem megjött a legérettebb idő, mert mi e tekintetből nehezen ólünk jobb korban, mint — sit venia verbo —

midőn a *Dr — Apotheke* iratott. *) Hiszen oda jutottunk immár, hogy gummi elasticumból készített sárczipóink sem biztosak többé, és kékre festett kabátaink nem félhetik-e bőrüket. **) A bármely betegség ellen ajánlott orvosságok száma olly nagy, hogy tartson az bár évtizedig, a beteget — ha meg nem halna — síron túlig is követné. ***) A forró betegségekben azok csak a beteg fátumát korítják, és biztosítják, az idülőkhben pedig a physicalékra költendő időt elvesztegetik. — Igaz ugyan, hogy könnyebb a pharmacológiát megtanulni, vagy meg nem tanulván, benne keresgélni és könnyebb is orvosságot írni mint a physicalékot elrendelni, és pontos figyelemmel követni, meg-

*) Paulini Dreckapotheke, és Rulandus pharmacopoea Stercorum et Urinarum.

**) Non tam per associationem idearum, quam potius per vicinitatem ob-
jectorum et relationem continentis ad contentum eszembe jut itt egy e napokban hallott orvosság, melly mivel a hideglelést meggyógyította — minek urát adni is tudom — azért azt itt stylusba hozva közlöm:

Rp. Kapczac (a latinnak nincs jó szava, tehát hagyjuk meg a magyart) madida tempestate colburnis jam tantisper attritis, lutoque per viis duabus septimanis sordificatae *libram semis*.

Coque in suff. qu. aquae destili. simpl. (scilicet ne quid heterogenei ingrediatur) per continuas quatuor horas (vel si placet et ultro) Colaturae prelo typographico, vel torculari vindemiali fortissime expressae *librae unius* adde:

Capsici paprikati in pulv. alkoh. redacti *dr. duas*,

Spir. frumenti vulgo Tréber appellati *unc. duas*.

D. S. pro haustu (probatum est.)

Hiszen ha épen ennyire akarunk menni, a szegény szenvedő beteg, főkép ha orvosra merően néz szemébe, kinjában nemcsak a gummi elasticumot, hanem a suvikszot is megeszi, hanem nekünk tudományos orvosoknak illyekkel élni nem illik, s hagyjuk az efféléket azoknak, kik holmi solea ustulákat, clavus e soleis asininiseket s több efféléket rendelgetnek. — De gustibus non est disputandum. — Kinek ml tetszik, kedves az annak.

***) Ki tán szavaimban kételkedik, olvassa meg *Sarenbachi Rinna Dr.* munkáját „*Repertorium d. vorzügl. Kururten, Heilmitteln, Operationsmethoden a. d. letzten vier Jahrzehenden. Wien 1833.*“ Hát még ha valaki az 1893-dik év előtt és az 1833-dik év óta ajánlott orvosságokat mind össze szedné, ugyan hogy ne érné be velők, habár a betegség 50 esztendeig tartana is. — Hogy az orvosságokból kifogyjunk, attól tehát épen semmit sem félhetünk.

tartani; azonban, ha az életmentő szép névre számot akarunk tartani, a physica-tul ne lrtódzunk. — A physica szilárd megtanulása által a status is többet nyerne bennünk, holott mint jelenben vagyunk egy jó kenőfenő s kuruzsoló vén asszony és az orvos közt — hocsánat nyíltságomért — valami égtávolságnyi különbség nincsen. — Valjon messze vannak-e még azon idők, midőn az orvos a physicus szép nevét megérdemlendi?

Tisztelt gyülekezet! ha tán gyöngé szavaimnak az eddigi gyógy mód gépét új irányba hozni, csak kissé sikerült is, örülni fogok, hogy a gyógyszerek tömérdek halmaza vagy inkább a velőki visszaélés ellen indított háboru ágyúja e teremben süttetett ki; örülni fogok annál inkább, mert társulatunk a természettudományokkal foglalkozván, az e tudományokból kölcsönzött eszközökkel van az emberiség inségei legnagyobbikának, t. i. a betegségeknek nem ugyan kiirtása, hanem csak korlátozása és szelidbitése czélba véve. Mit hogy a magyar gyógytan dicsőségére, nemzetünk és az egyetemes emberiség üdvére a magyarok istene engedjen, szivemből kívánom.

Kivonatok idegen lapok- s munkákból.

Kórtani nevezetességek.

Magzat magzatban (Foetus in foetu) szerencsés eredménnyel kiírta Dr. Emmerich által.

Egy 20 éves, erős leány, farsicktáján születésétől fogva egy dadaganatot viselt, melly kezdetben almányi nagyságu volt, de a test növekedésével folyvást növekedett, 12 éves korában fölfakadt s ez időtől fogva csaknem folytonosan kellemetlen szagú genyt árasztott. 15 éves korában beköszöntött nála a havadás s a leány mindég egészséges volt, s csak akkor érzette magát rosszul, ha a geny kifolyása fölfakadt. A kellemetlen szagú kifolyás végre, melly a leány szomszédságából mindenkit elriasztott, reá birta őt, hogy magát műteni engedje. Szerző egy lágy, érméczes daganatra talált, melly fölfelé, jobbra és lefelé

a kereszt- és farcsikesonttól, a kissé jobbra nyomult alfelpofától, s a lefelé és mellőre szorított végbélnyílástól környeztetett s úgy látszott, hogy balra a farizmokra terjed el, s ezen széles, körülbelül 6 hüvelyknyi átmérőjű alappal fészkel, kifelé pedig egy nem egészen szabályszerű, lapos tekeszeletet mutatott. A leginkább lefüggő részen egy test állott ki, mely alakjára s tekintetére nézve egy roppant monymakkhoz hasonlított, egy valamivel vékonyabb kocsányon a sipolyos nyilásból. Szerző a daganatot hájdagnak tekintette, s a műtételt két körkörös metszéssel kezdé, mellyek a visszeres edényreczével átszótt s a daganaton a sipolynylást környező bőrnek egy harmadát magokba zárak; s innen kezdve elválasztotta a szomszédrészeztől minden oldalról a daganatot, melly miként csakhamar kitűnt, nem fészkelte fölületesen. A tapintás által nyilván csontokat lehetett abban megkülönböztetni. Minél tovább haladt szerző a farizmok, az ülcsont és a végbél között, annál finomabb lett a daganatot bezáró hártya, míg végre egészen eltűnt. Átmetszé ekkor a farcsikizmot (*musc. coccygeus*), fölment az ülés keresztcsont mellső fölületén, mellyek egészen benyomultak a daganatba, s azzal szorosán össze voltak növe, s csak akkor érhető el végét a keresztcsont mellső fölületén, miután a végbelet s a közép keresztüteret (*Art. sacralis media*) legalább 5 hüvelyknyire fölfelé elválasztá a kés metsző lapjával a daganattól. A szálagos összenövés átmetszése alkalmával a közép keresztütér is megsértetett, mellyet ennélfogva le kellett kőteni. A dag eltávolítása után roppant üreg maradt hátra, melly jobbra és fölfelé csak egy két tallérdarab nagyságu boltozatos hártya (hashártya?) által volt bezárva. A gyógyulás zavar nélkül ment véghez, a tökéletes hegedés azonban csak fél év múlva következett be. — A kiirtott daganat 5 és $\frac{1}{2}$ fontot nyomott, peteképű volt, eredete helye felé kissé hegyezett, s még egy függelékkal bírt, melly balra a farizmok közé terjedt el. Szinte egészen hájból állott, melly különböző színű és állományu volt, s részint nagy sejtekbe bezárva létezett. E mellett különös tömlők tejfölnemű zsírt foglaltak magokba $\frac{1}{2}$ —1'' hosszáságu hájak egész gyüpeteivel együtt. Azon csontok közül, mellyeket a daganat tartalmazott, az egyik szabadon volt abban, a másik két-tő ellenben szálagos tömeg által volt összekötve részint egymás

között, részint a keresztcsont belső fölületével. A sipolynylásból kinyúló test a váglapon halvány-vörös rostsövetet mutatott. — (*Archiv f. phys. Heilkunde 1847.*)

Helyettes vérzések hószámrekedésnél.

Dr. Colombat e tekintetben igen nevezetes esetekről tesz említést. *Gardien* egy leánykánál a hószám elnyomása után időszakonkénti vérzést tapasztalt 6 hónapig az alszáron képződött kis fekélyekből, egy évig a karon támadt fekélyekből, 6 hónapig ismét az alszár fekélyeiből, 2 évig a szemszögletben egy arczorbáncz következtében létre jött fekélyekből, 5 hónapig a köldökből, hol szinte orbáncz köszöntött be; 4 hónapig a bal láb belső bokájából s végre 2 hónapig a bal fülből. Ha a vér ama bizonyos helyekből megszűnt folyni, akkor orrvérzés és vérköpés köszöntött be, mellyet rángások, fejfájás és szédülés előztek meg. *Chatelain* említ egy esetet egy leánynál, melly a havadás megzavarodása után egymásután vérzett a hónaljüreg-, az emlőbimbó-, a bal lágyéktáj-, a hát-, gyomortáj-, és csipőkből. Továbbá említ egy *Begin* által tapasztalt esetet, hol is egy fiatal egyén hószámrekedésnél daganatot kapott a bal mutató uján, mellyen sűrűs kúteg mutatkozott, s mellyből a havadás idejekor mindég több vércseppek ürültek ki. A sűrűs és a vérzés, melly csak 3—4 napig tartott, mindenkor kellemtelen viszketés által kísértetett. 3 év múlva a méh szabályosan működött s a beteg egészen helyre állott. *Roussorus* mondja, hogy egy nő egy zápfoga kihuzatása és megrekedt havadása után minden hónapban egyszer vérzett a fogüregéből. *Raymond* hasonló esetet említ. *Mercatus* beszéli, hogy egy nő, mellynél a havadás rendszerességben volt, minden hónapban igen sötét-vörös pofákat kapott. *Bauteleque* ismert egy 45 éves nőt, melly soha sem havadzott, hanem minden hónapban 3 napig hasfolyásban szenvedett. *Brera* állítja, hogy egy nő a havadás megrekedése után 3 éven át minden hónapban vérhasban szenvedett, melly 5—6 napig tartott. — (*Lond. med. Gaz. 1847.*)

Eszrevételek a vér genyes fertezéséről.

Dr. Hertzfeld e tárgyiróli értekezése végén következő tétéleket állit föl: 1. Nem minden esete a vér genyes fertezésének föltéteztetik visszérlob által. 2. Ugy látszik, hogy ezen esetekben a vérnek gennyeli vegyülése által szétbomlási vagy rothadási folyamat támad, mi által deleterius anyag fejlődik ki, melly mérgező hatást gyakorol az egész vértömögre. 3. Ezen deleterius anyag nem a genysejtekben, hanem a geny savóban fészkel. 4. A vér genyes fertezésének támadására nem lényeges a genynek vérhezi közvetlen vegyülése. A geny sejték nagyobbak mintsem hogy az edényfalak likacsain átnyomulhatnának. Megis történik sokszor, hogy a vértömögbe geny jut, a nélkül hogy genymérgezés támadna. Így látjuk gyakran, hogy nagy tályogok elenyésznek, a nélkül, hogy az életműségre káros hatással volnának. 5. Ha egy visszérlob következtében a genynek vérrel vegyülése helyet talál, akkor a geny tekecek erőművi sajátságainál fogva a vérkeringés pangása, és megalvás következik be; a sajátságos genyes mérgezés csak akkor támad, ha a geny a főnebb érintett vegytani változásba megy által. És pedig mindenek előtt a légnek genyhezi benyomulása által támad, minélfogva az idült tályogok megnyitásánál nagy ovatosság szükséges.

T.

Az orvosi kar dékánválasztó s évnegyedes közgyülése.

Az orvosi kar f. hó 24-dikén dékánválasztó, 25-dikén pedig évnegyedes közgyülést tartand, mellyre a tagok ezennel hivatalosak.

Kinevezés.

Csorba Lajos orvos- és sebésztudor, szemész- és szülészmester Szoboszló város r. főorvosa a Hajdúkerület t. főorvosává neveztetett ki.

Az előbbeni tén maradott nyomdai hibák. 4. lap, 2-dik sor: ezen szó után vagyis sors olvasd: várakozik a betegre. — 9. lap, 16-dik sor: ezen szó után nem nyúl ni olvasd: nem.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRÁLYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

3. szám.

Pesten, Jul. 18-ikán.

1847.

TARTALOM: A kórfolyam elemi alakairól. Dr. Joffe. — Kivonatok. —
Könyvismertetés. Dr. Rosenfeld. — Honi irodalom.

A kórfolyam elemi alakairól.

Értekezik *Dr. Joffe*, gyakorló orvos Pesten.

Akár milly szerkezetű legyen is a kórfolyam alakát és lényegét tekintve; s a testnek akár melly életművében vagy életműves rendszerében jöjjön is elő: mindenkor a részek élő munkásságát föltételező élettani folyamatok vagy egyes, vagy pedig összekötetésben több rendbeli kóros változásaiban áll. Ezen, az életműség minden élő részében előjövő életfolyamatok: 1. a *vértkeringés*; 2. a *táplálás*; 3. az *elválasztás*; 4. az *idegmunkáság*. Ezeknek a szabálytólí átalános eltéréseit, minden kórfolyam elemének lehet nevezni, mellyekkel a következőkben fogok foglalkozni.

Kóros állapotok az edényrendszerben.

Mielőtt ezen szabálytalanságokat közelebbi vizsgálat alá vetném, előre kívánok bocsátani egy általános észrevételt azon természettani (physical) és életi (vitalis) erőkről, mellyeken a vérmozgás mind az egész testben, mind pedig minden egyes életműben alapúl. Mert csak ezeknek szigorú ismerete általl lehet azon szövevényes (complicált) jelenségeket kimagyarázni és megítélni, mellyeket az ezen rendszerbeni kóros változások előtűntetnek. — A mozgó erők az edényrendszerben, mellyek által a vér szakadatlanúl hajtatik az egész testen és minden egyes életműven át, következők: 1. A szív izomereje; 2. az üterek gyűrűrostú hártájának érméczessége; 3. az életműves izomrostokhoz hasonló haránt rostoknak, mellyek az edények belső hártáját közvetlen környezik, életi (vitalis) összehúzódékonysága. Ezen utósó rendbeli rostok természet-, vegytani és életi sajátágaik által tökéletesen különböznek az érméczes rostoktól, s megegyeznek a bélső izomrostjaival mind életműves szerkezetüket, mind a dúczidegrendszerhez viszonyukat tekintve; úgy hogy az akaratnak nincs ugyan befolyása az ő életmozgásukra, de az együttérrendszerbeni változások ellenhatási jelenségeket idéznek elő bennök. — Így az ijedség, ezen rostoknak görcsös összehúzódása, és a vérnek a legfinomabb hajszáledényekből az által eszközölt kiürítése által, hirtelen elhalványodást idéz elő. A szabálytalan idegbefolyás következtében helyttaláló minden helybeli kóros jelenségeiben a vérmozgásnak a legnevezetesebb részök van.

Az érméczes rostok pusztán természettani erők által hatnak a vérre, a mennyiben azok a szívtől beléjük nyomott vér általi kítágulás után, előbbi téríméjükre összehúzódni törekeshnek, s ennél fogva a vért a szívverések közli pausákban erőművileg tovább nyomják. Az edények izomnemű rostjai életi összehúzódékonyságuk által növelik ezen hatást a vérre és a vérmozgásra, miként más oldalról főleg az edények zsongját eszközlik, az az általuk az egész edényrendszerben fentartatik az összehúzódékonyságnak egy közepső fokozata, úgy hogy az élet alatt, az egészséges állapotban semmi vér sem mehet ki az edényekből, míg ellenben a halál után, vagy igen csökkent életerők mellett, még

az életben is hirtelen kiümlik a vér vagy savó a test minden részeibe, ezen izomhártyának elpetyhüdése által.

A vér maga, miként mindenki előtt eléggé ismeretes, két lényegesen különböző alkatrészekből van összetéve. Az egyik folyékony — *Liquor sangvinis* —, melly a test minden részeinek képzése- és fentartására való anyagot tartalmazza. A másik pedig a górcsói hólyagcsákból álló vértörmelék — *globuli sangvinis* —. Ezen utóóknak az a rendeltetésök, hogy az életműves állomány minden részecskéivel kölcsönös hatásba lépjenek, azok életerejét ostromolják, s az izgékonytságot velük közölik, mellyben magok is a légzés segítségével a légkör élelye által részesülnek. Ebből látni való, hogy az életműves állomány minden változása s az élő munkásságának az által eszközölt módosítása, okvetetlen megváltozott kölcsönös hatást eredményez a vérrel, miből a vér szabályszerű eloszlása- és mozgásában zavar támad, miként a következő vizsgálatok megmutatandják.

Az edényrendszer kóros viszonyaiban mind mennyi-, mind minőleges szabálytöli eltéréseket mutat.

A vérnek mennyiöleges szabálytöli eltérései.

A vérmennyiség szaporodása egyes részben vérbőség — *Hyperaemia*, — az egész testben vértelly — *Plethora*. —

A vér mennyiség kevesbölése egyes részben vagy az egész testben vérhiány — *Anaemia*. —

Vérbőség (Hyperaemia.)

Ez gerjesztö okai szerint vagy erötulságos — *sthenicus* —, vagy eröhányos — *asthenicus* — vagy erömüvi; a halál után beköszöntö, hullai vérbőségnek neveztetik.

A.) Erötulságos vérbőség (Hyperaemia sthenica.)

Azon vérrel elteltsége egy élő résznek, melly valamelly izgatö ok által idéztetik elő. —

Ha a testnek valamelly élő része izgattatik, akkor a növekedett, idegek és edények közötti, kölcsönhatás által, ez utóóknban összehuzódás következik; másodsor az izgatott rész életességének (*Vitalitas*) növekedése által, fölmagasztaltatik az

állomány és vér közötti kölcsönhatás, minek következtében ez utolsó az izgatás helyére nagyobb mértékben özönlik.

Mind a két jelenséget pontosan észre lehet venni gőresó-
vel egy átlátszó izgatott részben. Ha a béka bátsó lábainak úsz-
hártyájára hideg vizet vagy konyhasóoldadékot csepegtetünk, ne-
hány másodperc múlva az apró edényeket tetemesen megszű-
külve látjuk; egyszersmind pedig a vér növekedett gyorsaság-
gal özönlik rajtok keresztül. Az izgatott résznek növekedett von-
zódása a vérhez, csak ennek összegyülemlését, torlódását ma-
gyarázza ki azon részben, nem pedig a hajszáledényekbeni meg-
gyorsult mozgást; ez az edények szűkülésének következménye,
minthogy a folyadék, hasonló nyomás mellett, szaporábban mo-
zog egy szűkebb, mint egy tágasb edényben.

Ha az inger hatása mulékony, akkor az edények szabály-
szerű világával a vérmozgás szabályszerű viszonya is csakha-
mar ismét helyre áll. De ha az inger munkássága hasonló vagy
növekedett élénkség mellett tartós, akkor az ütérrost izgékony-
sága kimeritetik, minek szükséges következménye az összehu-
zódott edények kitágulása. — Az izomnemű rostok izgékony-
ságának ezen kimeritetését látjuk a szivárványhártya mozgásain,
ha egyenlő marada világosság befolyása; a gyomor, belek, méh
időszakonkénti összehuzódásain, az elernyedés közbeeső szü-
neteivel, ha ingerlő anyagok által izgattatnak. — Hogy az edé-
nyek kitágulására nemkövetkezik ismét összehuzódás, annak oka
azon körülményben rejlik, hogy a vér a hajszáledényekből nem
hajtatik ugyanazon gyorsasággal a visszerekbe, mellyel az üte-
rekből vonatik. Ezen hajszáledényeknek tehát az izgatás tartá-
sa mellett mind inkább ki kell a vér odatódulása által tágitatni,
mi a vérkeringésnek azokbani meglássúsásával lényegesen üsz-
szefügg. Ugyanazon törvény, mellynek minden élő rost inger-
lékenysége alá van vetve, uralkodik az üterek izomnemű rost-
jainak életi összehuzódékonyságán is: hogy t. i. egy húzamosb
ideig ható inger irányában kimerített ellenhatás, nem zárja ki
egy másiknak hatályosságát. Így megjegyzi *Andral*, hogy ha
egy békalábat konyhasóoldatba mártunk, s annak következté-
ben egy idő múlva beköszöntött az edények kitágulása és a vér-
folyam meglássúsása, a borlél hozzácsepegtetése az edényeket
ismét megszükiti, s a vérkeringést előmozdítja.

Ha valamely életmű egy részében torlódás képződött ki, az edények kitágulása és a vérfolyam meglassulásával; akkor annak az izgató ok által nem érintett részeire ugyanazon életműnek különböző befolyása van. A vér (i. e. egy részint a finom hajszáledényekből az izgatott helyre vonattatik s ennél fogva szinte egészen elenyészik ezen edényekből; részint pedig nagyobb hajszáledények által keres magának kivezető utat, hogy a visszerek kezdeteibe juthasson. Ez által ezen helyettes edényekben nagyobb vértolulás támad, világuk kitágulásával. Ily móddal az eredetileg megtámadt helytől, mindenkor új góczai támadnak a szabálytalan edénymunkásságnak, míg az egész életmű a betegség körébe vonattatik, ha ezt nem lehet csakhamar eredeti fészkére korlátozni. Hogy helybeli vérbocsátások illy állapotban elhatározott hasznúak leendenek, azt mindenki átláthatja.

Valamely életműnek kóros vérbősége és azon vérbőség között, melly élettani folyamatnak a következménye a fejlődési korszakban, azon különbséget lehet észrevenni, hogy az egész fejlődő életmű fölmagasztalt életességet tanusít. A vér tehát ugyanazon fölmagasztalt munkássággal, mellyel az életmű állományától vonatik; fog az edényeken keresztül hajtani, mi által összetorlódása és pangása meggátoltatik. — Ha az edények kitágulása bizonyos határon túlhalad, melly határ a különféle életművekben különböző, akkor zsongjuk, vagy az életműves összehúzódékonyságuk tetemesen meggyöngül, nagyobb mértékben pedig elbénul, szélhűdésessé lesz; minek közvetlen eredménye a savónak vagy vérnek kiizzadása. Az agyban torlódásnak csekély fokozata gyakran elégséges savó, s ritkán vérkiizzadást is előidézeni. A tüdők, mellyek arra rendeltetvék, hogy nagy mennyiségű vért fogadjanak magokba, nagyobb fokú kitágulást és elteltiséget engednek meg véredényeikben, mielőtt vér, szinte soha sem tiszta savó kiizzadása bekövetkeznék. Általában azon életművek, mellyeken szabályszerű állapotban csak kevés vérvezető edények vonulnak át, millyenek a savós iznedhártyák, csak mérsékelt fokozatú vértolulásnál is inkább előmozdítják a folyadékok kiömlését az edények üregeiből, mint az olyanok, mellyek egészséges állapotban is tetemes edénymunkássággal fölruházvák. Maga a méh is, jólhet időszakonkénti vérürüléseknek van alá vetve, nem tesz e tekintetben ki-

vételt, mert a havadás és terbesség időszakain kívül, csak csekély az edénymunkássága.

Könnyű átlátni, hogy ha egyszer az életi összehuzódékonyság a hajszáledények egy részében, szélhüdvé vagy csak tetemesen meggyöngülve van, az azokat kitömő vérnek lassanként pangani kell. A többé nem mozdított vér a rostonya megalvása által csakhamar megaludt tömeget képez, mellyben többé vértékeseket megkülönböztetni nem lehet. De a megoszlás és a résznek ez által föltételezett elhalása egyáltalában nem minden körülmények között közvetlen eredménye annak. A megoszlása azon résznek, mellyben a vérmozgás megszűnt, föltartóztathatlanul csak akkor köszönt be, ha annak vagy az életmunkássága a túlingerlés által kimerített, s eltöröltetett, vagy pedig ha valamely életmű életmunkásságának lassankénti csökkenése s végképi kialvása oka a megszűnő edénymunkáságnak. Mindkét esetben el van törölve azon erő, melly a megoszlási folyamatnak ellene működik, s a fene (gangraena) vagy üszök (sphacelus) választja el a holt részt az élőtlől. De a közönséges esetekben a pangó tömeg az őt környező munkásság a szomszéd képletek fölmagasztalt ellenhatása által védetik meg a megoszlástól.

Ha a hajszáledényekbeni keringést valamely átlátszó részben a görcső alatt szemléljük, a legfinomabb edényekben a vért szintelennek, a kissé tágasabbakban kevéssé sárgának látjuk, és ezen színezet annál inkább sárgás vörösbe, és vörösbe megy által, minél nagyobb az edény világa. Ha pang a vérkeringés, akkor a vér barnás színt ölt magára, melly annál homályosabbá lesz, minél tovább tart a pangás. Innen lehet kimagyarázni azon különféle színezeteket, mellyeket a torlódásban szenvedő részek mutatnak, az orr réz-színt vörösségét iszákosoknál, a bőr különféle színezetű helyeit terheseknél stb.

Azon okokat, mellyek erőtúlságos vérbőséget idéznek elő, 3 csapatra lehet osztályozni, mellyek is:

1. *Természettaniak*, mellyek erőművi, (mechanicus) vegetatív, vagy erőbeli (dynamicus) módon hatván a részek életműzöttségét sértik.

2. *Fajszerű* (specificus) ingerek, mellyek különös vonzalommal viselkednek, a test bizonyos szövetei és életművei iránt,

miilyenek a rühös, görvélyes, bujasenyves, köszvényes ingerek.

3. *Ragályos* ingerek.

4. *Megváltozott szerkezete* valamely résznek, szabálytalan életmunkásság által előidéztetve abban. — Így a kőkemes, ráknemű elfajulások, gümölerakodások stb igeu gyakori okai e szabálytalan edénymunkásságnak valamely életműben, mellynek támadásukat és további fejlődésüket köszönik. Azonban minden esetben kitünteti magát a természetmunkásság törekvése a részek életműködéseiben sulygyen és szabályszerű viszonyok helyreállítására, akár milly nemű legyen is azon inger, mellynek háborító behatásának ki van téve. Így látjuk, hogy a testbe benyomult idegen-nemű hatványoknál, az étellel bíró részek határain sajátságos munkásság támad, melly által az idegennemű inger vagy képződékeny izzadmányokba burkoltatik be, s az által az élő részekrei behatása eltöröltetik, vagy pedig tökéletes eltávolítása és kiküszöbölése eszközöltetik. — Igen nevezetes a fajszerű ingerek viszonya az életműséghez. A bujasenyves csipősség egy rostos hártára lerakodva tetemes torlódásokat okoz, fájdalmakkal és az érdeklött rész munkásságának zavarával; de rövidebb vagy húzamosb idő múlva elenyésznek a kóros vértorlódás minden jelenségei, a fájdalmak eltűntek, s a rész működése ismét helyre van állítva. A bujasenyves méreg igen sokáig maradhat lappangva és semmi kórjel által nem nyilvánítja jelenlétét, míg egyszer hirtelen gyakran csekélységnek látszó ok által fölélesztve, az előbbi kóros bántalmak egész rendjét ismét előidézi, a már tökéletesen egésségesnek vélt életműben. Látjuk itt nyilván, hogy a kóryanag folytonosan tartó behatása, igen húzamos időn át sulygyeneztetett egy erő által, minek következtében munkássága gátoltatott, s az élő állományrai hatása elbénítatott.

A mi ismereteink azon életerőről, mellyek az életműségben egészben s annak részeiben uralkodnak, sokkal hiányosabbak, mintsem hogy a természet gyógytörekvéseit lényegök és nemök szerint kellőleg beláthatnánk. Azon szerek, mellyek a fajszerű ingerek által előidézett vérbőségek visszatérését akadályozzák, csak olyanok lehetnek, mellyek azokat közönyösítik, s az által az életműségre való hatásukat eltörlik. Másfők. Az életműves állományhozi különös rokonságától megfosztott

káros hatvány, az életműsödött részek munkássága által kiküszöböltetik az életműves oeconomiából. Ugyanezen jelenséget, melly a fajszerű okok által előidézett vérbőségeket jellemzi, mutatják a szövetváltozás által előidézettek is. Ezen vérbőségek is gyakran egészen elenyésznek és semmi tünetény által nem ismertetik meg jelenlétüket. De visszatérésük az elfajult szövetre nézve sokkal nagyobb veszedelemmel van összekötve. Valahányszor ezekben vérbőség köszönt be, mind annyiszor ösztönt ad ez a szövetváltozásnak, további kifejlődésére. Illy móddal az elfajulás, melly kezdetben alig volt észrevehető, lassanként a gyakran visszatérő vértorlódások által, az egész életműre elterjed. Minthogy fájdalom nem birunk olly szerekkal, mellyekkel a kőkemes, rákos vagy gümös elfajulást ostromolhatnánk; az orvosnak egész művészi segélye arra van korlátozva, hogy az elfajulás körébe vont életművekbeni torlódásoknak elejét vegye.

5. Az idegingerek gyakori okai a torlódásoknak.

Egy és ugyanazon ok különböző életművekben idézhet elő egykorúlag vérbőségeket. Ez akkor talál helyet, ha a kártékony hatvány a vértömegbe fölvetetik, s izgató hatását innen terjeszti ki több részekre egykorúlag. Így a vörhenyragály általános vérbőséget gerjeszt a bőrben, de egykorúlag fölmagasztalt edénymunkásságot bizonyos takhártyákban is. Azonban az elsőrendűleg vérbőségessé lett életmű, több életműveket is vonhat másodrendűleg a szabálytalan vérmunkásság körébe olly életműségben, mellyben minden részek számtalan idegágagnál fogva a legszorosabb összeköttetésben vannak egymással, és ezen összeköttetésnél fogva szenvedő állapotukat egymással közölhetik. A minden felől bezárt edényrendszerben különben, mellyben a vér mindenütt ugyanazon nyomás alatt kering, az egy helyütt létrejött vérmozgási akadálnak szükségképen másutt is növekedett tolulást kell eredményezni.

a.) Másodrendű vérbőségek rokonszeno által.

A másodrendű rokonszenvi vérbőség által megtámadott életművek az elsőrendűleg bántalmasokhoz bizonyos rokonsági viszonyban állanak, mellyeket következő fokozatok szerint lehet meghatározni.

1. Olly életművek, mellyek hasonló működéssel birnak, legkönnyebben közlik egymással a keringési zavarokat. — Ha az egyik szem torlódási állapotban van, ez csakhamar átalmegy a másikra is; ha az egyik tüdő vérbőségre jutott, a másikat is csak felette ritkán találjuk szabályszerűnek.

2. Olly életművek, mellyek különböző működést gyakorolnak, de a mellyek működései egy közös életcélra irányozvák, szabálytalan edénymunkásságukat örömet át ruházzák egymásra. A gyomor vérbősége sokkal könnyebben elterjed a nyelvre, mint a tüdőkre; a máj torlódásai könnyebben elterjednek a bélhuzamra, mint a vesékre.

3. Az állati oeconomiában egészen különböző rendeltetésű részek, egymáshoz olly viszonyban állanak, hogy az együttérzidegrendszerből idegeket nyerők egymás között, úgy szinte az agy-gerinczrendszerből függők ismét egymás között szeretik a kóros edénymunkásságot át ruházni. Az agy, miként tudva van, agyideg (kóborideg n. vagus) által van a tüdővel és gyomorral összeköttetésben, de szinte így tudva van ezen életművek lobos állapotának egymásrai befolyása is. „*Interdum liberato doloribus capite, peripneumonia quam plurimis lethalis succedit.*“ Ezt mondja Frank Péter. A tüdő vérbősége itt nyilván az agylob lefolyása alatt képződött ki, s gyuladási fokozatra emelkedett, mihelyt az agyizgatottság engedett. A méh torlódásai sokkal gyakrabban idéznek elő hasonló bántalmakat a bélcsatorna felső részében, mint az agyban.

4. A hasonló szerkezetű szövetek, igen nagy hajlammal birnak a szabálytalan vértorlódás elterjesztésére, de rokonszenveleg csak akkor, ha a szövet szabályszerű állapotban már igen fölmagasztalt véreletben részesült. Az orr takhártyája hurutos bántalmaknál, könnyen közli azt a köthártyával. Az orbáncz, melly eredetileg az arcnak csak körülírt helyét foglalá el, csakhamar elterjed az egész arcra.

5. Az életművek kifejlődése kedvez némelly sajátos rokonszenveknek, s a részek ettől függő torlódási állapotának. Ha a méh edénymunkássága fölmagasztaltatik a tökéletes kifejlődés idején, ugyanaz talál helyet az emlőkben, miként a légzési életművek is ugyanezen időben könnyen gyuladásos állapotba jutnak. Az állkapcsok kifejlődése fölmagasztalt vértorlódást eszközöl az agyra, az agy pedig előmozdítja agóg vér-

bőségelt. De hogy megfordítva is valamely életmű kifejlődése, és az ez által előidézett növekedett vértorlódás a kifejlődő életmű felé, egy más életműben vérhiányos állapotot idézhet elő, arról más helyen szólandok.

b.) Másodrendű vérbőségek ellenhatás (Antagonismus) által.

1. A vérbőség elnyomatása térímbeles zsigerek környékes (periphericus) edény elágozásaikban, fölmagasztalt edénymunkásságot eszközöl magában a térímbelben, melly hirtelen gyuladássá fejlődik ki. A gyomor, a méh és tüdők vérzése az ezen életművek takhártyájának hajszáledényeiben nagy vértorlódás következtében, hideg vagy összehúzó szerek által elnyomatva, hirtelen térímbeles gyuladásba megy által.

2. A külbőr igen fölmagasztalt edénymunkássága, nagy megerőltetés vagy mértékletlen forróság következtében részletesen és hirtelen elnyomatva valamely takhártya vérbőségébe megy által s hurutot gerjeszt, míg mérsékletten fölmagasztalt vértelyle lassanként gátolatva csúzos bántalmakra szolgáltat alkalmat. A külbőr, savós és rostos hárttyák lényegesen sejtszövetből állanak, többé vagy kevesbé dúsan ellátva véredényekkel. Pusztán a külbőrben ágadzanak el gerinczidegek. Ennél fogva nem szemebetűnő, hogy a bőrbeni torlódás elnyomatván, más ezen szövetek valamelyikébeni torlódás által iparkodik magát kiegyenlíteni, még pedig olly móddal, hogy az elnyomott vérbőség fokozata határozza meg azon szövetet, mellyben magát kiegyenlíti. Ha t. i. a külbőr vérbősége, mint az arczorvászban, a vörheny virágjában igen jelentéyes, akkor az elnyomatva fölmagasztalt edénymunkásságot eszközöl a kemény agykérben, melly ugyan rostos, de a mellett fölötté vérdús hárttya; a bőrtorlódás kisebb fokozatánál, mint például a vörheny Ichámlási kórszakában, valamely savós hárttyának ellenhatási munkássága idéztetik elő. Ha egy alacsonyabb életfokozaton létező szövetben, mint a rostos hárttyákban, támad vérbőség, ez által egyszersmind ugyanazon szövetnek más szabályszerű állapotban lévő részei is ösztönt kapnak, hasonnemű edénymunkásság kiképezésére. De minthogy a vérelet erélye rostos hárttyákban csak csekély, a másodrendű vérbőség kiképződése által az előbbeni elnyomatik s így tovább.

(Vége következik.)

Kivonatok idegen lapok- s munkákbul.

Gyógyszerlan.

Az eczetsavas óloméleg és mákony hatásáról vérzési hajlamban
(Diathesis haemorrhagica.)

Egy ifjunál 4—5 éjszaka egymásután vérhányási rohamok mutatkoztak. E mellett nyakában egy nagy daganat támadt a légcső mellett s a jobb mellbicczenő (Sternocleidomastoideus) alatt, melly a kopogó fájdalom, forróság és feszültség miatt úgy látszott, hogy tályoggá leend. *Dr. Hill* ennélfogva pépborogatásokat rendelt, belsőleg pedig a vérhányás miatt föleresztett kénsavat; mind a mellett a vérhányás még nagyobb mértékben köszöntött be. Azt lehet gyanítani, hogy összeköttetés van a daganat kitágult hajszálütereivel és a bázsing között, mellynek takhártyájában a kis edények vérdusak és kitágulva voltak, s cseppeként üríték a vért a bázsingba, melly innen a gyomorba jutott s a vérhányást okozá. A beteg nagyon elgyöngült volt. Szerző ezeknél fogva az eczetsavas óloméleget rendelte 1½ szemernyi adagokban, ½ szemer mákonyal minden 2-dik órában. Az eredmény igen kedvező volt; mert a vérhányás megszűnt s a daganat igen hirtelen elenyészett. Ezen szer kedvező hatását megkíséرتette szerző a vérzési hajlam egy másik esetében is, hol a beteg állkapocs-csúzban és foghús-daganatban szenvedett; egy gyöngé karczozás (Scarificatio) után erős és tartós vérzés köszöntött be, mellyet a közönséges szerek által nem lehetett csilapítani. Nehány eczetsavas óloméleg és mákonyból készült labdacok alkalmazására, s kénsavas rézéleg-oldatba mártott tétpetteli nyomásra a vérzés azonnal megszűnt, s az eset igen szerencsésen végződött be. Ezen szer alkalmazásával azonban nem kell sokáig késedelmezni, hogy a vérveszteség tetemes ne legyen. Szerző azt hiszi, hogy az eczetsavas óloméleg hatása a vér alkatrészeire s valószínűleg az edények hártáira vegytani szempontból még kimagyarázhatlan, minthogy csekély adagokban is már olly jelentélyes hatást fejleszt ki. — (*Lond. med. Gaz. 1847.*)

Salétrom a járványos süly (Scorbut) ellen.

Dr. Novellis az alexandriai katonai fogházban tett számos évi kísérletei után következő gyógytani elveket állit föl az országos süly orvoslására nézve. Az angol orvosok által annyira ajánlott burgonyagumók sem nyers, sem főtt állapotban nem tanusitanak nevezetes gyógyerőt a süly ellen, s minden tekintetben háttérbe szorulnak a kerti saláta és galambbegy (Brunnenkresse) mellett. Hanem kitünő gyógyerővel bir ezen betegségben a salétromsavas haméleg, naponként 1—8 szemerig adva; elebb való ezen só a vasszereknel is. De hogy az egész hatást kieszközöljük, szigorú növényi étrendet kell vele összczekepsolni. — *Gaz. med. de Paris 1847.*) T.

Könyvismertetés.

Die neuere Medicin in Frankreich nach Theorie und Praxis, mit vergleichenden Blicken auf Deutschland, von Dr. Emil Kraitsmann, prakt. Arzte zu Marienbad, etc. 1-te Abtheilung. Leipzig, bei Brockhaus 1846. gr. 8.

Jelen kötet 1-ső részét teszi az egésznek, s ugy tekinthetik, mint általános rész, és szerző kifejezése szerint a francia orvos tudomány fejlődését, az az fő jellemeit az egymásután következő orvosi rendszereknek, terjeszti elő. Neveli a munka érdekét az, hogy azon tudomány némethoni állására is vettetek összehasonlító pillanatok. Ki tagadhatná az ilyen hasonlítás mód fontosságát, és tanulságos voltát. Így szerezhethet csak igazi fogalmat az ember a tárgyról, így tanulja meg azt minden oldalról vizsgálni, így menekedhetni meg legbiztosabban a fölületességtől.

A rendszerek előterjesztése *Pinel*-lcl kezdődik meg. „A betegség a különböző életműves szövetek rendetlen állapota“ ezen szavakkal fejezi ki *Sz. Pinel* fő eszméjét. „E volt mond *Sz.* helyesen azon anyaeszme, melly a híres *Nosographie philosophique* alapja gyanánt tekinthetik, s az előbbi vegytani — mathematical — s humorál tanok össze nem függő épületét lerontván, ugy alapitá, meg a medicinát, mint tapasztalati tudományt.“ Következő szavai szerzőnek a 16-ik lapon, nem érdeketelnek. „Noha *Pinel* ugy tekinté a lázakat, mint önállásu nya-

valyákat, mindazáltal ő ezt nem a régibb pathologok értelmében vette, mintha t. i. a lázak is, mint sok egyéb nyavalyák a nedvek előleges megromlásában gyökereznének. Sőt inkább némi ellenmondásban önmagával bizonyos helyhez kötő a lázakat, mint a mellyeket az érzékenység és ingerlékenység (sensibilitas et irritabilitas) különböző fokozatai, és a megtámadott szövetek minősége szerint osztott föl.“ Hogy ezen eredeti nézete *Pinel*-nek, valamint egy részről mélyen vágó, s olyan forrásra mutató, melly előbb nemcsak méltányolva, de ismerve sem volt; úgy más részről, különösen az életművezetben szinte fontos szerepet játszó nedvességek illő tekintetbe nem vétele miatt egyoldalú; ezt mutogatni nem szükség. Ő veté meg alapját az épületnek, mellyet későbbben *Broussais* hajtott végre, s melly kedvezve a kórállapot akkori természetének olly nagy befolyásu lón az orvosi gyakorlatra, s a *Browne* rendszerével homlok-egyenest ellenkező irányt tüzte ki. — *Pinel*-ről *Bichat*-ra megyen által szerző. Helyesen mondja, hogy ha bár *Pinel*, és némi tekintetben *Sömmering* illy czimű munkájában: „*Vom Baue des menschlichen Körpers*“ mint megelőzői tekintethetnek is *Bichat*-nak; de csakugyan ez utóbbi volt az első, a ki fölbonczolván az életműség szövegeteit, megmutatni igyekezett, hogy a nyavalyák a különböző szöveteknek megfelelőleg vesznek magoknak különböző módosításokat. A genialis s a tudomány kárára korán kimult férfinak érdemeit tisztán és szépen kiemeli szerző, nem hallgatván el egyszersmind azon egyoldalúságát, miszerint a szilárd részek vizsgálására fordított nagy figyelme mellett a nedvességekre általában, különösen a vérre kevésbé ügyelt. — *Bichat*-ról *Corvisart*-ra megyen által Sz. a kórboncztan nagy tekintélyű előmozdítójára, a kopogtatásnak (percussion) ha fölatalójára nem is, mert az tulajdonképen a német *Luenbrugger* vala), legalább annyira megjavítójára, hogy ő annak második fölatalójának tekintethetik.

Ezután *Broussais* lobellenes rendszeréről a 40-dik laptól fogva a 70-ig bőven, világosan, tudományosan s el nem fogult itélettel értekezik. Ez a tárgy természetesen már szinte elcsépeltnék tekintethetik; Sz. újat, vagy valami meglepőt nem hoz elő, de az irottak halmazából józan itélettel kitudni választani a legérdekesebbeket s tanulságosabbakat, s ezeket jó renddel, világosan, nem untató szárazsággal, hanem élénken terjeszteni elő;

nem utolsó írói tulajdonság; — *Broussais* után *Laennec* következik, ki már orvosi pályájának kezdetén a híres *Dupuytren* társaságában a kórboncztanra fordítá különös figyelmét. Ő adá mond *Sz.* helyesen, a kórboncztannak a mostani tudományos alakot. Kiemeli továbbá érdemeit a mellnyavalyákban, különösen a hallgatódzást (auscultatio) illetőleg. Átalában *Laennec* volt az, ki *Corvisart* nyomdokait követve, a physical kipuhatoló eszközök czélszerű alkalmazása által új irányt adott a medicinának, s azokat az ő ideje óta használják a nyavalya természete kitanulására. Ő e tekintetben *Hippocrate*sé az orvostudománynak. Új utat vágott a természet titokteljes dolgozó műhelyéhez juthatásra. Szerencsés, ki ezen fontos, *Laennec* által világosított ösvényen úgy halad, hogy ama másikat a *Hippocrates*-it szemé elől el nem veszi. Valamint az említett híres férfiak, úgy *Magendie* is a tapasztalást, s különösen az anyagon történt változással megismerkedést, s ez utóbbi alapján emelkedést a kór-állapot megismerésére, tűzte ki törekvése tárgyaul. Talán senki sem áldozott föl annyi állatot a tudománynak, mint ő. Millyen valódi sikerrel? Ennek elhatározása messze vinne. A 83-dik lapon említi *Sz.* noha egy kissé rövidebben mint a tárgy fontossága érdemelné, *Magendie* próbatételeit, különösen a mérgek osztályából vett új szerekekkel, hogy a változásokból, mellyeket azok az egészséges életművészetben előhozhatnak, következést húzhasson a nyavalyákra, mellyekben czélszerűen alkalmaztathatnának. Ez valóban nagy fontosságú tárgy. Azonban a siker nem felelt meg még eddig a várakozásnak. A beteg állapot eltér az egészségestől. Mindeniknél más módosításai mutatkoznak ugyanazon életerőnek. De kezdeni itt is kellett. És a kezdet nem valóban épen siker nélkül. Így lón az ebvészmagnak s kivonatának a strychninának hatása a gerinczagyra kétségen kívüli. Így alkalmaztathatik bizonyos körülmények között haszonnal a salétromsavas ezüstéleg (argent. nitric.) fulladozás ellen, t. i. az a szer, melly annyira képes nagyobb adagban nyujtva egészséges állatnak, hatni azon idegekre s izmokra, mellyeknek rendetlensége okozza a fulladozást. A 80-ik laptól kezdve az újabb *eclecticusok* tanait terjeszti elő *Sz.*, menten itt is az egyoldalúságtól, alaposan, világosan fűzvéen össze okoskodása fonalát. Végre a legújabb kor nedkórtanos (humoral-pathologisch) irányát adja elő, a németek között *Liebig*-et különösen kiemelve, megem-

litve a nevezetesebb francia vegytudósokat, kik az életműves vegytan alapításában, fejtésében, tökélyesítésében fáradoznak, nem hallgatván el azon híres gyakorló orvosokat is, kik hódolva a korszellemnek, kísérik kész szívvvel a vegytan fáklyáját. Valóban különös menetele az elmének. *Pinel* s az őt követők: *Corvisart*, *Bichat*, *Broussais*, *Laennec* épen azon vére fordítanak kevés figyelmet, melly jelenleg, főképen Franciaországban köztárgya a gyakorló orvosok törekvéseinek az organismus rejtektellyes törvényeibe behatolás végett. Az utóbbi lapokban a boncztanról, physicáról, vegytanról és górcsói vizsgálatokrul értekezik *Sz.* mint a medicina segédtudományairól, különös tekintettel Franciaországra. A főnebb említett dicséretes tulajdonságok jellemzik itt is előadását. — A 187-ik laptul fogva egyéb külső, helybeli, a nemzet jellemében, az éghajlatban, társadalmi viszonyokban stb. gyökerező befolyásokrul beszél, mellyek összevéve nem keveset tesznek a medicina minőségére, kifejtésére, tökéletesítésére. A francia úteres természetű, mond *Sz.*, a mi nem volt befolyás nélkül a *Broussais*-i tan elterjedésére. — Az írói pályát nem igen mellőzheti, ki figyelmet akar vonni magára, s emelkedni törekszik. — A *journalistica* bámulatos szerepet játszik. *Sz.* előadása szerint is valóban legio azoknak száma Franciaországban. Hatalmas emeltyű tagadhatlanul, de a mi könnyen káros is lehet. Különösen az ifjuság mohón kapja az újat, a fölületest, s a nagyobb munkákra nem fordítatik illő figyelem. Olvastatnak a napi szülemények, a csakhamar feledékenységbe merülendők; ellenben könnyen megeshetik, hogy *Hippocrates*-re, *Sydenham*-ra, *Frank Péter*-re, nem jut idő; a buzgalom irántuk elenyészik, vagy nem is támad, a sok csalogató lelki eledel kínálja szüntelen az agyat, mellynek utóbb nem marad talán majd ideje emésztésre. Szerző szerint az 1845-ben Franciaországban megjelent orvosi munkák száma a folyóiratokon (*Journal*) kívül 2387-re megyen. A 85-dik §-al egy nevezetes tárgy nyitattik meg, t. i. párhuzamos előterjesztése a francia és német orvostudománynak általánosan. Bécsen kezdi *Sz.* összehasonlítását. *Roktanszky* és *Skoda* érdemei méltányoltnak. Azonban Bécsről többet, és a dolog velejére behatóbbat ohajtott volna látni e sorok írója. Összevetését a kórházak elrendezésének a párisiakkal, az *elerek* nagy fontosságát, a szellemet stb. *Schönlein*-

ról igen helyesen ítél szerző. Az ő fő érdeme az orvosi körre tartozó tudományok központosítása, haladás a korrall, az újabb felfedezések alkalmazása a régi elhanyagolása nélkül; sok oldalú alapos tudományos készület, sebes és mély észszel párosulva. A függelékben azon munkálatok nézetnek által röviden, mellyeket Franciaország az orvosi mellékágakban tellyesített. Ez csak átpillantása az egésznek, de legalább azoknak, kik előtt a tárgy terjedelmesebb előadások után már ismeretes lön, emlékeztetésül; a kezdőknek pedig némi bevezetésül szolgálhat.

Végig menvén az egész 264 lapot tevő munkán, köszönetet kell mondanunk a tisztelt szerzőnek, ki olvasásból s tulajdon tapasztalásaiból — húzamos ideig tartózkodván Párisban — gyűjtött adatait logikai renddel, világosan, élénken s tudományosan terjeszté elő. Ez utóbbi némellykor kellemetlen, feszes alakban is tűnik föl, a mi már elmaradhatott volna. Ohajtani fogja bizonyosan minden ki *Dr. Kratzmann* úr jelen munkájával megismerkedett, hogy ezen 1-ső rész után a másik rész, melly mint az előszóban mondatik, a francia orvosok új kór-gyógytani nézeteit egyes nyavalyákat illetőleg, rövid rendszeres áttekintetben terjesztendi elő, minél előbb világot lásson. — A papiros és betűk tellyesen kielégítők, az elég számos nyomdahibák kiigazítvák.

Dr. Rosenfeld József.

Honi irodalom.

Megjelent s *Emich Gusztáv* s minden hiteles könyvtáránál 4 p. fton kapható, a Tárunkban már egyszer érintett, következő czimű munka:

Elemi vegytan kezdő orvosok és gyógyszerészek használatára; segéd kézi könyvül készítette Szennert K. János, hites gyógyszerész s a k. m. term. tudományi társulat r. taga. Budán 1847.

Honi nyelven megjelent vegytanaink között ezen munka az első, melly nemcsak életműtelen, hanem az életműves vegytant is, a mennyiben orvosok és gyógyszerészek körébe vág, tárgyalja; s miután kidolgozásában az egyetemi vegytani tanár előadásai szolgáltak vezérfonalul, különösen ajánlandó kézi könyvül az orvos- és gyógyszerész-növendékeknek.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRÁLYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

4. szám.

Pesten, Jul. 25-ikén.

1847.

TARTALOM: A kórfolyam elemi alakairól. Dr. Joffe. — A ferenczfür-
redi szétküldözött gyógyvizek sikeréről és használatáról.

A kórfolyam elemi alakairól.

Ertekezik *Dr. Joffe*, gyakorló orvos Pesten.

(Folytatása s vége.)

A vérbőség jelentése az életműsége nézre.

A vérbőség jelentése az egyén egészsége és életére nézve
függ

1-ür. Azon életműtől, mellyben az előző. Az agybani vérbő-
ségnek csekély fokozata is már igen nevezetes zavarokat idéz-
het elő az egész életműségben, a mennyiben ennek idegmun-
kásságát gyöngíti vagy elnyomja, mellynek fontossága pedig a
test minden életműveinek működéseire nézve számos mind egés-

séges, mind betegeken tett tapasztalatok által be van bizonyítva. Az agy ugyan nevezetes mennyiségű vért kap a két fejűtér (Art. carotis) és két gerinczűtér (Art. vertebralis) által, de az abbani edényelágazás pusztá boncztani szemlélése arra tanít bennünket, hogy a véréletnek csak igen alárendelt szerep jutott az agy életmunkásságára nézve. A tüdőbeni vérbőség számtalanszor jó elő az életben, a testnek minden élénkebb megerőtetése vagy mozgásánál, a tartós beszéd, éneklés, hangszerek fuvásánál, a nélkül hogy — a mennyiben kóros hajlam nincs jelen — a mulékony nehéz légzés, szívdobogás s szapora érverésen kívül, — sőt még ezek sem mindég, — más kóros jelenségek veszéllyel fenyegetnék az egészséget. — Egyébiránt önkényt értetik, hogy azon alkalmi okok, mellyek torlódásokat idéznek elő a légzési életművekben, hatályosságuknak egy bizonyos határát át nem hághatják a nélkül, hogy komoly következményeket ne hagynának magok után hátra. Annyi bizonyos, hogy a vérbőség azon fokozata, melly a szabályszerű állapotú tüdőkre nézve egészen jelentés nélküli, az agyra nézve, sőt az egész életműsége nézve is vészthozó lehet. — A vérbőség jelentősége függ

2-or. Az egyén életkorától. Minden életszakban jönnek elő hurutos torlódások a gűgben, de egyikben sem olly ominosusak, mint a gyermekiben. A vérkeringés zavara a tüdőben nagyobb veszélytől kísértetik a magas, mint a közép korban.

3-or. Az életműség életállapotától. Igen gyűnge, érzékeny emberek, kikkél csekély inger is a tartós ellenhatási jelenségek egész rendjét idézi elő, nagy mértékben szenvednek olly torlódási állapotok által, mellyek másokra nézve egészen jelentés nélküliek és nyom nélkül elenyésznek. — Minden nemű idegbántalmak, rángások egész a nehéz kóros rohamokig, s görcsők egész a dermenetes állapotig fölmagasztalva, lehetnek annak közvetlen következményei. A mustártészták és hólyaghuzók hatása illy fölülte elgyűngült, érzékeny embereknél olly bántalmakat idézhet elő, mellyeknek a tudatlanság már gyakran egészen más lényegyet tulajdonított, s olly szerekekkel ostromlá, mellyek a különben is elgyűngült életerőt tükéletesen kimeríteni fenyegeték. Igen vérdús egyének, ellenkező okoknál fogva a vérbőség által nevezetes veszélynek kitétetvék. Az életmű-

vek vérelete már magában olly fokra van emelve, mellyen túl a betegség prédájul esik.

4. Azon gyorsaságtól, mellyel az kiképződik s egy vagy több életművekre elterjed. A vérbőség igen magas fokozatra, egész a gyuladásig, fölmagasztalathatik egy fontos életműben, s mind a mellett ez az egész életműsége nézve általában sokáig maradhat jelentéyes következmények nélkül, a mennyiben élénksége s hatásköre csak lassanként és hosszas időközök után növekedett. Ellenben az igen hirtelen fölmagasztalt edénymunkásság, még egy olly életműben is, melly az életre nézve kevesbé fontos, szinte olly hirtelen ellenhatást idéz elő az egész életműség részéről, mellynek következménye az egyén életeréjétől függ.

A káros edénymunkásságok staticus mozzanatai.

Ha egy és ugyanazon káros hatvány hatályossága által, vagy az életművek rokonsági viszonyánál fogva a torlódási állapotok egész rendje fejlődött ki különböző testrészekben, akkor leggyakrabbi eset, hogy további kifejlődésükben akként gátoltatnak, hogy az egyik a másikat élénkségben fölülmúlván, növekedésének határt vet, vagy egészen el is nyomja. Így a himlő kitérésű kórszakában a gyomor takhártyája igen gyakran tetemesen szenved, de ezen bántalom elenyészik akkor, midőn a himlő a külbőrön tökéletesen kivirágzott. A vörhenyben minél inkább meg van a külbőr vörösödve, s minél inkább fészke ez a szabálytalan edénymunkáságnak, annál csekélyebb a torok takhártyájának szenvedése és megfordítva. Illy móddal képződnek a kórattételek, ha az eredeti lobos izgatottság kifejlődésében gátoltatik, s ennél fogva egy másodrendű túlsulyra vergődik, vagy ha a rokonszenvileg megtámadt életmű szabálytalan vérmunkáságában valamelly alkalmi ok által gyámolitatik. A természetmunkáság gyógytörekvéseinek egy nagy része azon alapul, hogy bizonyos életművekben fölmagasztalt edénymunkáság idéztetik elő, egy más életműbeni hasonló szabálytalanság sulyegyenezése végett, hogy ekként tovább terjedése korlátoztassék, s az életnek földült összhangzása ismét helyreállitassék. — Az izgékony életerők ezen staticus viszonya nélkül a belső betegségek gyógyításában a legritkább esetekben jutnánk célhoz, míg gyámolitatva és vezéreltetve az állati élet törvényei ál-

tal, majd a bélesatorna fölizgatása által tartóztatunk föl egy föl-
magasztalt életfolyamatot valamely távol helyezett életműben,
sőt meggátoljuk s végre elnyomjuk azt; majd pedig a vérnek
bőr felé való zaklatása, s az idegmunkásságának egykorú os-
tromlása által fojtjuk el még csirájában az életműség kóros ál-
lapotainak egész elláthatatlan rendjét. Nem az előidézett izzad-
ság, s a bőr fölmagasztalt elválasztása az, mi által olly gyak-
ran pusztítunk el egy belső bajt; hanem az ezen elválasztás-
nak alapúl szolgáló fölmagasztalt edényélete a hőrnek föltétele-
zi a vérbűség csökkenését s végképi elenyészését egy belső rész-
ben, a legnevezetesebb forrását különféle és makacs működési
zavaroknak. — Az izzadság csak magára a bőréletműre nézve
fontos, minthogy a fölmagasztalt elválasztás által a fölmagasz-
talt edénymunkásság ismét kiegyenlítettik s a szabályszerű álla-
potra visszavezettetik.

Vannak mindazáltal körülmények, mellyek között a torlódá-
sok kölcsönös izgatás által növekednek. Minél bensőbb az élet-
művek egymáshoz rokonszenve, annál bizonyosabban helyet ta-
lál ezen eset. Minél inkább közeledik a szem, takhartyájának egy-
szerü torlódásából azon állapothoz, melly *Chemosis* nevezet
alatt ismeretes, annál inkább fejlődik a másik szem köthartyá-
jának edénymunkássága, mellytől ismét visszahatás támad az ere-
detileg megtámadt szemre. Ha egy életműben a vérbűség egész
a gyuladásig emelkedett, akkor az edénymunkásságnak izgatása
egy más életműben soha sem eredményezi az először megtáma-
dottnak lehangolását, hanem a gyuladási folyamatot egyenesen
előmozdítja a beteg kárára. Átalában minél nemesebb a rész a
jelentélyes edény- és idegbűségnél fogva, s minél inkább föl
van magasztalva annak edényingerlési állapota, továbbá minél
régebben van az már jelen, annál kártékonyabb hatással lesz
minden helybeli edényizgatottság egy más életműben a kóros
képletre. Minélfogva számtalanszor igazolt tapasztalatok ered-
ménye az, hogy a bőr izgatása elvezetési czélból, hólyaghu-
zók és mustártészták által csak a gyuladásos betegségek kez-
detén és végén, de soha sem a legmagasb fokán, eszközölhet-
hetik haszonnal és sikerrel; a végén azért, hogy a még jelen
lévő edényizgatottság tökéletesen semmivé tétessék.

Az életműves és agyl rendszer közötti ellentétben rejlik az
alapja annak, hogy a vér különös viszonyban van a test bizo-

nyos rendszerei és életművelhez az élet különféle korszakaiban. — Nappal az agy és gerinczagy élete, miként minden tőle függő életműveké is fölmagasztalt munkássághan van, úgyde minden fölmagasztalt munkásság ugyanazon arányban fölmagasztalt véreletet föltételez, minél fogva az nagyobb mennyiségben fog az érzéletművekbe ömleni, miként a növekedett világosság ingere is, nagyobb izgatottságot eszközöl abban. Az állati idegrendszer működésével áll helyre a keringési folyamat eloszlásának súlyegyene a test minden életműves rendszereiben, melyet az eltörlött világosságbefolyás, az éj beköszöntése eltöröl. Az agymunkásság csökkenésével, szükségképen csökken az életműves vagy együttérezrendszer munkássága is, mely különösen a véreletnek jutott osztályrészül. De nem azon arányban. A légzés (melly csak egy részben önkénytes, agytól függő működés), a szív és ütérverés, az epe elválasztása jólehet gyengébben, de mégis folyvást tart, a húdélválasztás pedig még növekszik is. Éjszaka tehát a vér az ideiglenesen eltörlött állati élet sphaerájából az aránylag fölmagasztalt együttérez- vagy életműves rendszer körébe vonul, s a képző életművekben gyülekezik össze. Önkényt értetik, hogy itten csak a véreletnek különböző időkbeli aránylagos túlnyomóságáról van szó a két rendszerben. Mert az agy minden időben, éjjel és nappal nagy mennyiségű vért tartalmaz boritékaiban és terimbelében. Csak hogy a mennyileges arány a két időszakban különböző. Az imént előadottakból két fontos következmény tűnik elő, melyet a tapasztalás a betegágnál tökéletesen megerősít. 1. Minthogy a dúc-idegrendszer s így egyszersmind az egészen ettől függő vérelet éjszaka túlnyomó, jelentélyes zavarainak is szükségképen ezen időben kell súlyosbulni, s jelenlétüket kétségtelen körjelck által kitüntetni s fölismerhetővé tenni. Minden edényrendszerbeli betegségek súlyosbulnak estve felé. 2. A vérrendszer betegségeinek enyhülései caeteris paribus annyival csekélyebbek lesznek, minél magasabban áll a bántalmas életmű az állati élet körében; s azon arányban lesznek tökéletesebbek és szembeszökőbbek, minél kizáróbban tartozik valamelly rész működése a képző élethez. A gyuladásos betegségek lefolyása az agyban, a fül benső részeiben, a szem-, tüdők- s bélcsatornában, úgy a máj-, lép- és nyirkmirigyekben elég bizonyosságot szolgáltat ezen állításra nézve. Ha a bélcsatorna gyuladásai nem ritkán

észrevehető remissio nélkül folynak le, annak oka az összes idegrendszer jelentéyes bántalma.

B.) *Erőhiányos vérbőség.*

Mindjárt értekezésem elején szólottam azon szövegről, mely a vérkeringést az üterek- és hajszáledényekben lényegesen gyámolítja; s azokon az életműves összehuzódékonyság vagy a zsong jelenségét is eszközli; t. i. az üterek bensőhártyáját egész a legfőnomabb hajszályai elágazásokig környező hárta-rostokról, mellyek *Hentle* vizsgálatai szerint egészen megegyeznek az életműves izomrostokkal. Annyi bizonyos, hogy ezen izomnemű rostok legnevezetesebb részét bírják azon idegeknek, mellyek az együttérzidegből az edényhártyákba mennek. De ez által föl-tételezett függésben vannak az agyidegrendszertől. Erőhiányos vérbőség másodrendüleg különféle úton idéztethetik elő; elsőrendüleg azonban pusztán elnyomott vagy elbénított munkássága által az idegéletnek, még pedig közvetlenül az életműves, közvetve az állati idegek bénultsága által valamely egyes életműben vagy az egész testben. Ha békáknál a gerinczagy hátsó részét szédüljük, a vér azonnal pang úszhártyájukban. Az aggkorban, hol az érzőműködések, emlékezet, képzelő tehetség gyöngeségével és az izomerőnek szélhűdésnemű lecsepültségével okszerű összeköttetésben van az agy és gerinczagy mélyen süllyedt életessége, hasonló viszonyokból hasonló hatásokat látnunk beköszönteni. A központi részekből legtávolabbi edényfonatok elvesztik életműves összehuzódékonyságukat az idegfolyás csökkenése által, a vérnek erőhiányos pangása köszönt be a minden életmunkásságtól megfosztott életművekben; a táplálásra többé nem szolgáló szenvedőlegesen összetorlódott vérszétbomlásba megy által, mellynek következménye a résznek elhalása. Így támad és így fejlődik ki az aggkori fene. A hagymázos lázakban, hol mind az állati, mind az összes tengéleti idegrendszer le van csepülve, épen ezen okból támadnak a belső részekben miként a külbőrön is pangások a hajszáledényi keringésben, kiömlések, s az életműves anyag kifekélyedése, különösen ha valamely alkalmi ok növeli a vérkeringés akadályát, mint a nyomás azon részeken, mellyeken fekszik a beteg, vagy vigyázatlanul alkalmazott helybeli inger, mellyek növekedett vértorlódást idéznek elő valamely helyen. Minden, mi a vér

szabályszerű szerkezetét lényegesen megváltoztatja, tápláló alkatrészeit nagy mértékben kevesbíti s különösen, mi a légzési folyamatot korlátozza, az élely befolyását az ütérés vérrre, s ez által ennek élesztő hatását az összes idegrendszerre gátolja, mind az mondom zsongtalanságot eredményez minden izomnemű képletben, s következőleg az összes edényrendszerben hebizonyított rostokban is, még pedig minden halálos jelenségekkel összeköttetésben; miként ezt azon betegség, melly süly (scorbut) nevezet alatt ismeretes, s mellynek támadását úgy látzik több okok eszközlik, eléggé hebizonyítja.

C.) *Erömüvi vérbőség.*

Erömüvi vérbőség alatt értjük a vérnek összegyülekezését valamely részben, midőn annak visszafolyása a visszereken által erömüvi okok által meggátoltatik. Ezen okok: 1. Nyomás egy visszértörzsökre a szomszéd részek daganatai, túltengései s keményedései vagy akármilyen természetani (physical) ok által előidéztetve. Illy módon támad a megnagyobbodott májnyomása által az alsó ürös visszérre, a vérnek összegyülekezése a hasés medenczüregeben. A nehézség egyedül is lehet oka a visszafolyás akadályának, mint ez megtörténik, ha valaki fejét húzamosb ideig a föld felé lebocsátja, minthogy ekként erömüvi úton támad torlódás, a vér torkolatvisszerekeni visszafolyásának meggátolása által. A nyomás és nehézség igen gyakori okai volnának a vérbőségeknek, ha a természet a fülületes visszerekben a billentyűképzés által nem vette volna elejét azon káros hatásnak, mellyet az önkénytes izmok összehuzódásai a visszeres vér keringésére gyakorolnak; de a melly intézkedés által ellenben a sziv felé való folyás előmozditatik. 3. A sziv billentyűinek életműves hibái, mi által a függérvitar tartalmától vagy épen nem, vagy csak egy részint szabadulhat meg. Ez által a visszafolyás a tüdővisszerekből meggátoltatik, minek közvetlen következménye a jobb vagy tüdőpitvar elteltsége, melly vértartalmát a tüdütér által nem mozdíthatja kellő gyorsasággal, s ennélfogva minden visszeres törzsökök és ágak is eltelnek. A visszeres vér meggátolt visszafolyása által először a törzsökökben, azután a nagyobb és kisebb ágakban s utoljára a legfinomabb edényekben támad a nevezetes fokú vérrel elteltség, mi által vörösség, — melly hamar szederjes szinezetet ölt magá-

ra — daganat, vér és savó kiizzadása, s a részek meglágyulása támad.

Vértelty (Plethora.)

Élettani vizsgálatok eredménye az, hogy általában bizonyos időben szinte annyi folyékony és szilárd anyag kebeleztetik be a testbe, a mennyi a tüdők, bőr és vesék s a bélhuzam által abból kiküszöböltetik. Vannak azonban kétségbehozhatlan esetek, mellyekben ezen sulyegyen a fölvétel és kiválasztás között megzavartatik, s az életműség, szükségeit föltülmuló vérmennyiséggel eltelik. Minden, mi bőséges táplálék s növekedett emésztési erők mellett az életműves anyag felhasználását gátolja, a mozgás hiánya, húzamos alvás, heverő agymunkásság, henyeség annál bizonyosabban idézendő elő általános vérbőséget, ha még oly körülmények is jönnek közbe, mellyek a természeti munkásság által netalán előidézett véres kiürüléseket, mint például orrvérzést, aranyeres folyást stb. elnyomják. Ezen állapota a vérrel eltelt edényrendszernek már nevezetes kórhajlamot föltételez általában, miből az életműködések különmemű zavarai támadnak pusztá növekedés, vagy csekély alkalmi okok hozzájárulása által is. Leginkább szenvednek káros háborítást az állati élet sphaerájának működései, miként ez az önkénytes működésekre való lomhaság, a fej nehézsége s elfogultsága, szédelgés, a látás elhomályosodása, a tagok levertsége s egyéb jelenségekből fölismerhető. Miként a tapasztalás is eléggé bebizonyítja ezen vértelty veszedelmeit az agy munkásságának tökéletes elnyomása által, melly a csak némi kis mértékben hajlamosítottaknál is oly könnyen idejorul. — De más életművek felé is aránylag nagyobb lehet a vér torlódása s a fenyegető jelenségek egész rendje jöhet szönyegre. Innen van a zavart ketingés körjeleinek gyakorisága a légzési életművekben és szívből valódi vértelty mellett, melly aggodalom, fulladozási rohamok, szívdobogás, az ütérverés rendetlensége, vérhányás stb. által ismerteti föl magát. Vérbőséges egyéneknél minden életművek fölmagasztalt izgatottsági állapotban vannak, a bennök keringő életnedv tulságos bősége által a közöttüki rokonszenvek bensőbbek. Könnyen támadnak ennél fogva lázas mozgalmak gyuladással jellemmel, miből a már különben is gátolt ideg-

befolyás mellett hirtelen hagymázos lázak fejlődhetnek ki, a nedvek megoszlására való hajlammal.

G y ó g y m ó d.

A mind helybeli, mind általános vérbőség támadása, folyamata és természetének ezen vázlatos előterjesztéséből kiviláglik, hogy gyógytani kezelése nem lehet minden körülmények között egy és ugyanaz. Meghatároztatik pedig a gyógymód a vérbőség fokozata, csekélyebb vagy nagyobb kiterjedése által egy életműben vagy életműves rendszerben; továbbá jelleme által, melly szerint t. i. vagy erőteljes vagy erőhiányos; a tartósága által; minél húzamosb ideig volt valamelly rész fészke a vérbőségnek, annál biztosabban föl lehet tenni gyöngült edényéletet; azután támadása által, valjon első- vagy másodrendűleg, rokonszenvileg vagy ellenhatásilag támadt-e. Ez utolsó esetben szabály, hogy a mesterség mindent elkövessen arra nézve, hogy az elnyomott edénymunkásság az eredeti helyén ismét előidéztesék, ha a másodrendűleg megtámadt életmű nagyobb jelentőséggel bír az életre nézve. Meghatároztatik továbbá a gyógymód azon okmozzanatok által, mellyek a vérbőségnek alapúl szolgálnak. Ha betvegyes ingerek szolgálnak alapúl, akkor minden vérbocsátások pusztán palástoló szerek, és a még olly gyakran ismételt, sokszor tetemes mennyiségű vér kibocsátása után is a torlódásos életműből, nem tér ez vissza a szabályszerű állapotra, hanem itt fajszerű szereknek kell a fajszerű ingert paralizálni, hogy káros behatása a szenvedő részre eltávolításék. Végre és különösen azon életmű, melly fészke a torlódásnak, határozza meg az orvos működésének nemét és fokozatát. Másnemű ez a gutaütésre hajlandó egyéneknél agytorlódásnál, más ismét egyszerű csúz vagy hurutnál. Látjuk tehát, hogy ezen állapotok gyógyításánál mind hűvösítő, mind hevítő, mind lágyító, mind összehúzó szereket lehet alkalmazni. Példát szolgáltat erre nézve a szem köthártyája; ennek az épen kezdődő torlódása elenyészik néhány nadály halántékrai alkalmazása s hűvösítő hashajtók használatára. Egy már húzamosb időtől fogva tartó s a takhártyának tetemes földuzzadásával összekötött vérbősége ellenben, izgató és összehúzó gyógyszerek, — millyenek a mákony, úmsó —, külső alkalmazását igényli.

Hogy egy általános vérbőség, mely valódi vértelly (Plethora vera) nevezete alatt ismeretes, általános, időről időre ismétlődő vérbocsátások, hűvösítő, növényi étrend, mérsékelt testmozgás által elhárítatik, azt nem szükség említenem.

A ferenczfüredi (Franzensbad) szétküldözött gyógyvizek sikeréről és használatáról.

Dr. Zimmermann számos évi tapasztalatai szerint üdvös sikerrel használják

I. A Ferencz-forrás.

1. *Általános gyöngeségnél*, mely tartós nyomasztó kedélybajok, húzamos lázak, hasfolyás, vérvesztés, és gyermekágy után jöve létre, összekötve az idegek és kedély egykorú izgékonyosságával, hiányos emésztéssel s nyálkaelválasztásra való hajlammal, a gyomor és bélesatorna petyhüdségéből eredővel.

Egy 20 éves, görvélyes nő csúzos ideglázat állott ki. Már ezen baj folyamata alatt mutatkozott egy rövid köhögés, mely a lábbadozás időszakában növekedett, s mindég gyakribb kiköpéssel szövetkezett. E mellett a beteg igen elsoványodott és gyöngült, gyakran szenvedett fejfájásban és álmatlanságban, rossz étvágyról panaszkodott, éjszaka izzadt s könnyen hasfolyásokba esett. Az érverés szapora maradt, de kicsiny és gyöngye. E mellett a beteg levert, szomorú, siránkozó, s felette ingerlékeny volt, úgy hogy csak csekélységek által is egész a szenvedélyességig fölizgattatott. Az erősítő szereket, izor zuzmót, crösítő étrendet el nem tűrte.

Több mint egy hónap mulva megkisértetett az egeri *Ferencz-forrás*, még pedig $\frac{1}{2}$ söröspohárral s hasonló mennyiségű forró tejjel reggelenként ágyban éhgyomorral elfogyasztva. Már 14 nap mulva olly erősnek érzé magát a beteg, hogy kimehetett. A tej mennyisége lassanként kevesbitetett, a vizé pedig szaporitatott, úgy hogy utoljára $\frac{1}{2}$ korsónyi tisztán megivott, mire sétálás következett. Ezen gyógy mód 4 héti használata után tökéletes gyógyulás eszközöltetett.

Egy asszony, gyermekét szoptatása által annyira clerötlenedett, hogy gyermekét el kelle választania. A korán való ki-

menetel által meghűtötte magát, s ekként ideges jellemű lázba esett, mi nagy gyöngeséget, tartós fejfájást és nyálkás köhögést hagyott hátra.

Szeliden erősítő szerek használata, s az egeri *Ferencz-forrás* 4 héti ivása mellett egészen magához jött, s egy évig tökéletesen egészségesnek látszott. De fájdalom a következőtlen ismét beköszöntött a köhögés, s egy év múlva a beteg tüdővésztében halt el.

2. *Zsongtalanság s hiányzó ellenhatásnál*, mellyek bizonyos kóralakokba való visszaesések által tüntetik ki magokat, kivált hol elnyomott bőrkütegek után a vértömeg romlása van jelen, sikertelen bírálatos kiürülésekre való nagy hajlammal.

Egy különben erős úri ember egészsége hivatalos, téli időben tett utazás alkalmával Svéd- és Norvéghonban a káros időbefolyások által egészen megrongáltatott. Ez időtől fogva szembetünőleg elsoványodott, színét elveszté, s naponként gyöngébbnek érezé magát, emésztési bajokkal, székrekedéssel küzdött, s az időváltozás iránt mindig fölülte érzékeny volt. Folyvást betegeskedett. A lázas hurutok és csúzok egymást váltogaták; a bőséges izzadság, fejfájás, mindennemű emésztési bajok, hasfolyás, álmatlanság s erőhiány sokáig az ágyba szegezék őt, e mellett kedélye izgékony és érzékeny maradt a lábbadozás egész időszakában a csakhamar ismét beköszöntő rohamig.

Minden szerek siker nélkül alkalmaztatának, még a gőz- és tengeri fürdők is; ősziől tavaszig szünetlenül megújultak szenvedelmei. 1839-ben az egeri *Sós-forrás*, s minthogy erre némi javulás vétetett észre, a következő évben az egeri *Ferencz-forrás* rendeltetett neki, mellyet ez időtől fogva minden nyáron használ, s melly a bántalmakat évről évre annyira csökkenti, hogy a közelebbi múlt télen már csak egy roham tapasztaltatott. A tökéletes gyógyuláshoz már alapos reménység lehet, annival is inkább minthogy a beteg erősebb és derültebbé lett.

3. *Méhkór ellen* (a torlódásos állapot, görcsös bántalmak és esorvás ingerek eltávolítása után) kivált azon esetekben, mellyekben az idegrendszernek fölmagasztalt fogékonysága van jelen a nyomasztó kedélybajok s erőkimerítés következtében, nedvesítés s előrement súlyos és tartós betegségek által. *Ideges fejfájás és méhkóros gyomorgörcsnél.*

Egy fölötté szellemdús, szeretetre méltó, de méhkóros nő a nagy gyöngeség és idegizgékonyság miatt kénytelenített gyermekét dajkának adni által. Az ez által okozott bánat következtében, olly magas fokú méhkór fejlődött ki, hogy gyakran hetekig kellett ágyban maradnia. Minden jelenségek beköszönöttek egész a félrebeszéléssig és kísértellátásig; s e mellett visszeres vérbőség. A gyermekszülés után 10 hónapig bőséges mennyiségű tej volt emlőiben. A havadzás az első hónapokban kimaradt. Minthogy az élénkebb bántalmak eltávolítása után a gyökönke és fürdők semmit sem használtak, a *Ferencz-forrás* vize rendeltetett egy pohártól kezdve fél korsóig, s naponként egy sófürdő. Ezen gyógy mód alatt a beteg hirtelen összeszedte magát, a havadzás visszatért, a fejfájás megszűnt, az erő és derűtség visszajött. 6 hét múlva pedig tökéletes gyógyulás következett be. A múlt évben újra előjöttek ezen méhkóros rohamok, de a szóvani gyógyviz által ismét elűzettek, s a nő ettől fogva tökéletes egészséggel bír.

Egy méhkóros és aranyeres bántalmakra hajlamított nő, anyai gondok által kimerítette a legmagasb fokú idegizgékony-sági állapotba esett, melly őt álma és étvágyától megfosztá, s mellyel különféle idegfájdalmak voltak szövöközve; millyenek a fogfájás, arczsába, gyomorgöres hányással, hasmenés, fulladozás, nehéz légzés, szorongás, szívdobogás, ájuldozások stb. Ezen bajok folytonos változandósága között telt el a tél, s a tavasz felette elerőtelenedve és soványodva találá a beteget, kinek állapotához még semmi némi szer által nem csilapítható hányás szövötkezett. Ekkor tehát falura küldetett ő s a *Ferencz-forrás* vize rendeltetett neki, még pedig fölmelegítve, mint-hogy különben semmi hideget, még a tejet sem tűrte el, a nélkül hogy ki ne hánytva volna. Ezen gyógyvizet azonban olly jól tűré, hogy azt csakhamar nagyobb mennyiségben s hidegen is ihatá. A hányás és hasmenés megszűntek; a beteg bizni kezdett, s 5—6 hét múlva meggyógyult. Mutatkoztak ugyan még ismételve rohamok, de a *Ferencz-forrás* ezektől is megszabadítá őt elannyira, hogy csak igen szeliden s mind inkább ritkábban visszatérő jelenségektől háborgattatnék.

Egy visszeres testalkatú, gyermekéveiben geliszták által kinoszott nő, a serdülési korszakban sápkórban, később aranyérben szenvedett, végre miután 7 gyermeket s ezek között egy

ikret szült, méhkórossá lett. Férjének hirteleni (szívzakadásban történt) halála által e nő általános görcsös állapotba esett, s ez igen hirtelen tökéletes dermenetbe ment által, melly 14 napig tartott, s melly idő alatt a mozgás- és öntudatnélküli nő semmi táplálékot sem vett magához. Ezen állapot engedésével ideges jellemű láz fejlődött ki. 1833-ban annyira el volt erőtlenedve és soványodva, hogy a *Ferencz-forrás* vizéveli gyógy mód elkezdése végett alig lehetett őt kerti lakába szállítani. Mind a mellett e viz 4 héti használata után meggyógyult. 1835-ben ugyanezen nő a *Ferencz-forrás* által 2 évig tartó havadzási bajától szabadult meg. 1836—37 diki télben, élénk, hetekig tartó, forró izületi, főleg vállizületi csúz által, mellyet vérbocsátások, hólyaghuzók, mákonyszerek, jeges borogatások s higanynos bedörgölésekkel kellett eltávolítani, annyira kimoritetett, hogy emésztése egészen megzavarva, idegei pedig a legnagyobb ingerlékenységben voltak. E végett először az egeri *Sós-forrást*, azután pedig a *Ferencz-forrást* itta, s végre gyógyulását *Ferenczfüvedre* való utazással végzé be. A méhkóros bántalmi, mellyek a közelebbi télen ismét mutatkoztak, a *Ferencz-forrás* 4 héti használatára nyáron ismét elenyésztek, s azóta egészsége zavartalan.

4. *Ráosztkórnál*, mellynek anyagi vagy életműves okok nem szolgálnak alapúl, s hol inkább sok ülés által a dúczrendszer gyöngesége idéztetett elő; úgyszinte a sok ondóveszteségből létre jött ráosztkórosoknál.

5. A hasüregi vértelly (Plethora abdominalis) és aranyeres bántalmak azon alakainál, mellyeknél az ütteres munkásság le van hangolva, a dúczidegrendszer érzékenysége pedig el van hangolva. A bőséges aranyeres vérzéseknél a végbélből vagy pedig a húdhólyagból. A bélső takhártyájának zsongtalanságából credő nyálkás aranyérnél.

Egy fiatal korában igen erős és szép nő 12 gyermeke közül 11-et vesztett el agybetegségekben. Illy sok kedélyi szorongattatások következtében méhkórossá lett. 48-ik évében aranyér fejlődött ki nála, miután a havadzás nála már több évektől fogva megszűnt. Ennek kifejlődését hasüregi vértelly és aranyeres mozgalmak előzték meg: fejfájás, szédelgés, szorongattatás, szívdobogás, tellyesség érzete, forróság és feszültség a szívűjón, szomorúság és komorság, huzódó fájdalom az ágyék-

tájon, nehézség érzete a lábokban, végbéli erőltetés és nehézhúddás. E mellett emésztési bajok, émelygések, hányásra való hajlam, hasfájás, székrekedés, barna nyelvhoriték és szapora érverés. Majd vérköhögés és vérhányás, azután vérhúddás, s végre végbéli vérzés köszöntött be, de a melly olly gyakran s olly nagy mértékben talált helyet, hogy a beteg élete veszélyben forgott, a nélkül, hogy a vérveszteség által eddigi általános állapotában valamelly változást vett volna észre.

1811-iki nyárban a *Ferencz-forrást* tervszerüleg használta s 4 hét mulva rendbe jött az aranyér, időszakonként és mérsékeltten folyt; a beteg összeszedte magát, s ez időtől fogva tökéletesen helyre van állítva.

Egy 28 éves, erős, vérmes férfit tartós nyomasztó kedélybajok következtében visszeres-csorvás lázba esett, mellynek folyamata alatt gyakori vérzések köszöntöttek be az orr-, torok- és végbélből. A lábbadozás igen lassú volt s a végbélből vérzés által késleltetett. A *Ferencz-forrás* vizének ivása helyre állítá erejét, a vérzés megszűnt, s tökéletes egészsége visszatért, kivévn hogy időszakonként visszatértek az aranyeres szenvedelmek.

6. *A havadzás rendetlenségeiben*, mellyek a méh valódi zsongtalanságából és az altesti edény- és idegrendszer csökkent életnyilatkozatából veszik eredetüket.

Egy több évektől fogva férjnél lévő 28 éves nő, melly serdülési korszakában sápkóros külemű volt, s a havadzás megjelenése után pedig méhkórra való nagy hajlammal birt, férjhez menetelétől fogva nevezetes havadzási rendetlenséget tapasztalt. A havadzás majd igen bőséges, majd hirteleni, majd több hónapokig tartó volt, míg végre egészen elmaradt.

E nő soha terhes nem volt. A havadzási vér helyett néha ideiglenes nyálkafolyás mutatkozott, s ha ez kimaradt, élénk viszketés támadt a hüvelyben. A beteg ezenkül aranyérben, végbéli erőltetésben és szenvedetlen viszketésben, nagy és igen fájdalmas aranyeres csomókban szenvedett. Végre vérzés támadt a végbélből a beteg nagy könnyebbülésére. De midőn ez is megszunt volna, a méhkóros bántalmak agyra és mellre való torlódási jelenségekkel váltogatták föl egymást, mellyek gyakori vérbocsátásokat tettek szükségessé. Néha helyettes vérzések köszöntöttek be gyakran szabályszerűleg minden 4-dik hétben, még pe-

dig egyszer igen bőséges orrvérzés, máskor vérhányás és vérköhögés alakában, azután az emlőbimbókból, majd ismét a lábakból történt a vérzés, mellyeken visszérdaganatok voltak. Gyakran hirtelen majd az egyik, majd a másik cipő lett tele vérrel, s egy kis véres pontocskát a boka alatt kivéve, semmi más helyet nem lehetett fölfedezni, mellyből a vérzés eredhetett volna. Ezen gyakori mesterséges és természetes vérzések által nagy petyhüdségi állapot idéztetett elő. Minélfogva a *Ferencz-forrás* vizének ivása tervszerűleg rendeltetett a betegnek. A beteg erre összeszedte magát, s a szabálytalan vérzések is megszűntek, jóléhet a havadás kimaradt. De néhány hónap mulva a havadás után ez is beköszöntött, kezdetben ugyan rendetlenül és szűken, de lassanként mindinkább rendesebben, míg aztán teherbe esvén, ismét elenyészett. Ezután egy egészséges gyermeket szült.

7. *Sápkórnál. Angolkórnál*, miután az anyagi hatványok s másnemű szövetküzmények eltávolitattak.

II. A Söforrás (Salzquelle.)

a.) *A vasszerek szongtalanságánál*, de a hol erősebb vasas vizek az ütérrendszer fölmagasztalt izgékonyosságánál fogva ellenjavalvák.

Nyálkás aranyérnél, s mindennemű nyálkfolyásoknál, kivált a fehér folyásnál, idült hurutban, hólyagtakárban, a gyomor szabálytalan nyálkaelválasztásában alapuló emésztetlenségben.

Egy vérmes úri ember a szerencse hirtelen változásai s ezzel összekötött kedélyizgatás által rendkívüli gyöngeség és idegizgékonytságot szerzett magának, melly délelőtt leginkább bádjadtság és leverttség által nyilatkozott, s xeres-, portobor s más szeszes italok által volt eltávolítható. Ezen szerek adagát azonban mindinkább növelni kellett, mi által a gyomor idegeinek túlságos ingerlékenysége idéztetett elő, az étvágy megzavartatott, s a gyomortájon nyomás érczetetett, melly elenyészett, ha a torok izgatása által hányás idéztetett elő, és sok nyálka ürített ki. Egy év mulva a gyomornyomás gyomorgörccsé alakult önkénytes hányással; ehhez járult kezdetben száraz, később sok nyálkát kihozó köhögés, hasüregi vérbőség; nyálkás aranyér, fájdalmas vizelés egykorú nyálkakitakarodással; a vizellet a dülmirigy daganata által annyira visszatartóztatott, hogy sokszor húdcsapra volt szükség. Szabálytalan székelés. Kőszvé-

nyes fájdalmak. Mind ezek mellett a beteg hódolt szokásának, melly szerint könnyebbülés végett szeszes italokat használt, s ekként minden szerek siker nélkül maradának.

E bajok eltávolítása végett itta a *Só-forrás* vizét, még pedig a legjobb eredménnyel, a következő években újra ismételte ezt a visszaesések miatt, s ekkor is mindég a legjobb sikerrel.

b.) *Szabálytalan aranyeres állapotról*, főleg hol a vérkiürítés szokatlan utakon törekszik.

Egy különben erős 50 éves úri ember a sok ülés következtében *hasüregi vérbőség s aranyeres mozgalmakban* szenvedett. Szenvedhetlen viszketés a végbélnyíláson, aranyeres csomók, vizelési nehézségek, élénkül viszkető sümör a borékon és lábakon nyirkos nedvesség elválasztásával voltak jelen. E mellett gyakori bőséges orrvérzés sőt vérköhögés is aggasztották kedélyét, s embergyülölvé tevék. Minélfogva az egeri *Só-forrást* tervszerűleg használá, még pedig a legjobb sikerrel, úgy hogy az aranyeres bántalmak nemesak megkönnyebbülték, hanem utoljára egészen el is enyésztek, miután a *Só-forrást* több nyáron át egymásután használá

c.) *Hőszámrekedés és sápkóról* folmagasztalt üteres edényizgékonyssággal. Szinte így a méhkór esetében, mellyekben helybeli vagy általános edényizgatottság talál helyet.

Egy 30 éves, nyulánk, erős testalkatú, visszeres vérmes, méhkórra hajlandó kisasszony serdülési korszakától fogva gyakran olly élénk kopogást érzett a szivgödörben, hogy ütértáglattól lehetett tartani. Egy váltóláz után 1829-ben elenyészett ezen jelenség, de a következő évben ismét visszajött a függér és mennyüter irányában. Ezen kopogás a nélkül, hogy a havazási időhöz tartotta volna magát majd erősebb, majd gyengébb lett s jobbadán különféle méhkóros bántalmakkal szövetkezett. A tartós ideig használt gyökönke mind ezen bántalmakat elszéleszté, de helyettök aranyeres bajok köszönöttek be, mellyek a kénnek engedének. 1833-ban a kopogás s méhkóros rohamok ismét visszatértek. 1841-ben élénk hurutot állott ki, melly után makacs, görcsös köhögés maradt vissza. Ezután *Károlyfüredre* kíséré egy barátneját, hol az egeri *Só-forrás* rendeltetett neki, mellyet visszatérte után is sokáig folytatott. E mellett elenyészett a köhögés, a kopogás s egyéb méhkóros jelenségek.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRÁLYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

3. szám.

Pesten, Aug. 1-sőjén.

1847.

TARTALOM: A budapesti kir. orvosegylet 11-, 12-, 13-dik r. üléseinek jegyzőkönyve. — Budán 1846/7-dik évben tapasztalt vörhenyláz rövid rajzolata. Dr. Hoffer. — A felsőbajomi szénsavdús iblany- és büzenytartalmu források Erdélyben. Dr. Sigmund. — Halálozás.

A budapesti kir. orvosegylet 1847-dik évi mart. 31-kén tartott II. r. ülésének jegyzőkönyve.

Dr. Wagner János elnöklete alatt jelen voltak: *Dr. Hartmann* vendég; *Dr. Diescher*, *Grosz Ferencz*, *Hoffer*, *Illés*, *Nedelko*, *Ploss*, *Rechnitz*, *Schlesinger*, *Tessényi*, *Trandaphil* r. tagok.

40. Fölvoltastattak martius hó 15-kén, nemkülönben febr. 1-jén tartott rendes ülések jegyzőkönyvei.

41. Elő lettek mutatva *Dr. Jakobel*, *Régeny*, *Sándorffy*, *Cseresmyés*, *Deutsch*, *Weitsenbreier*, *Pserhoffer*, *Grosz Frid.* válasznai az egylet által kitüzött váltóláz járvány ügyben.

42. *Dr. Hoffer.* Jelenleg uralgó vörhenyről saját tapasztalatai után megjegyzé, hogy aránylag jó indulatu, az agyat azonban rendszerint megtámadja, alakja foltos vagy kásás s ekkor veszedelmesebb; hogy a kütég nélkül is gyakran előforduló toroklob ritkán vala veszélyes, szövetezik angolkórral, s az évszaki szellem hozta kórokkal, egy esetben váltólázzal, másban Werlhof-foltaival. Folyama közönségesen szabályszerű, ritka az utóvizkór, néha azonban halálos gutaütés, torokgyík, agyvizömleny rögtön áll be, másszor mirigyletételek, hol genyedve veszély nélkül lefolyók, hol halálos keményedésbe néha vizkórtól követve átmenők mutatkoznak; utóbbi betegek hűdnedve fehérynés. — Megelőzhetni elkülönözés által; mérséklett hévfok, tiszta lég, szigorú életrend a kítört bajnál elkerülhetlen; alkalmasak továbbá langyos italok, agyizgásnál Senna-forrázat, lehámláskor langyos fürdők, végre bővebb eledel s meleg tartózkodás. Ha nagyobb fokú a láz, salétrom dárdanyvizzel adva jót tesz, csorvás állapotnál pedig olvasztó füvek főzete horkóvel. Erősebb torokgyík nadályokat, borogatásokat, édes higanyt igényel, sikeres utóbbi dárdanyborkó kis adagival, agykórjelek föltüntekor is ezeknél általános vérbocsátás, jégborogatások, hideg mosások, ritkán szükségeseek. Lerakódó föltó s nyelv alatti mirigyek lobját, ha oszlatókra el nem távozott, genyedés-he kelle hozni. Az utóvizkór hűdhajtókat különösen édes higanyt gyűszönyével kívánt. A járvány néhány hét óta csökken.

Dr. Plossz. Jelen járványban a kütég virágzása fokán föltünő agyizgás ellen hideg leöntések szerfölött jót tettek; az utó mirigylob rendszerint görvélyes természetű volt.

Dr. Gross. Itt Pesten ugyan rosszabb természetű volt, néhány esetekben véletlen veszély állott be, halálos görcsök fejlődvén, néha a toroklob hiányzott, néha hártvás géglobhoz hasonlított; fordult elő kütegláz kütég nélkül, toroklobbal s utóvizkórral jellemezvén magát.

Dr. Krick tapasztalatai után is alattomos esetek fordultak elő, sebesen kelő föltómirigylob, fenésedő torokhaj, agytünetek néhányszor elfojták a beteg életét, egy esetben rángások, utóvizkór, végre váltóláz daczára megtartatott a beteg, különben a kütég alakára nézve kanyaróhoz közelített.

Dr. Tessényi. Mult évben több ízben tapasztalá, hogy a vörheny szederjes, a torok fenés lón, a nyak földagadt. A többi

test pedig hirtelen elsoványodott, a toroklob a küteggel néha egyaránt, másszor fölvaltva lépett föl. Hashajtókra közönségesen visszatért s a toroklob fejlődése előztetett; egy esetben gyöngye hashajtóra a szeliden támadó betegség folyama félbe lön szakasztva, alig legyőzhető tüdő s agylob fenyegeté 10 napokig az életet, most megjelen a kütég, de ellévén — a szükség hozta vérelesztések miatt — a beteg esigázva, nem vivhatott meg; kelések, fenésedések, hagymázos állapot, végre tüdővízeny előlé őt.

Dr. Wagner János. Pesten ugyan szórványosan mindég, de kivált mult évben járványképen uralgott a szóbani kütég, két év előtt görvélyeseknél mirigydagokat szeretett előidézni, egy 28 éves ifju betegénél evedés útján elmeszesedett gumómaradványok takarodtak ki a nyakmirigyekből, szinte akkor láta vörhenyvel a gögre terjedő hártvás nyelürlobot (Diphtheritis) chlor-vizzel, timsóval haszonnal orvosoltatottat. Pokolkövet nem alkalmazott, nézete szerint vörheny valódi lobot nem gerjeszt, sem agyban, sem tüdőkben; a hulla valóban csak agyvizömlenyt vagy tüdővízenyt (Oedema) mutat, vagy mell-, szivvizzkört, Bright-féle vesebajt. Gyógyeljárásában szóló várakozó, hártvás nyelürlob szüvenménykor azonban hánytatót rendel, vérgyülemeket hatályosan támadja meg, mirigydagokat nadályozással, higanyirral igyekszik előzni, s ha görvélyes egyéneknél evesednek, megnyitja. A gennyedést különben ilyenkor nagyobb részt érvénytelennek, egy esetben a tályogot épen üresnek találta.

Dr. Tessényi. Pokolkó mázolás által határt vetett egy betegénél a hártvás nyelürlob veszélyes fokának.

Dr. Schlesinger szinte állítja, hogy városunkban vörheny folytonosan létez, kanyaró csak ritkán, a jelen járvány hirtelen veszélyre forduló esetek gyakorisága miatt érdektellyesebb mint az 1833-dik évi. Vörhenynek sajátsága az állati hév szerföültti fejlesztése, mint azt londoni Kings-kórházban tett szigoru figyellek tanusítják, s e hév gerjelemmel némi viszonyban áll folyamának s tüneteinek változékonyasága. Sokan ugyan a vörhenyt vérvegykórnak tekintik, s a mirigylobot innen származtatják, azonban a tapasztalás mutatja, hogy a mirigybaj nem fészke, nem szükséges, és aránylagos jelleme a vörhenyláznak, s hogy a bonczület és vegybontás egyebet nem találtat a vérbe, mint más lázaknál. — Szóló azokkal tart, kik a vörhenyt,

az idegek, különösen a gerinczrendszer eltérő hangulatából eredményeztetik. A hőmérséklet magas foka, a koralak és folyam állhatatlansága kezeskedik ezen véleménye mellett; könnyen magyarázható így a vérkeringés nagy sebessége, innen a hajedények különösen a bőrnek lobos állapota, s e szerint keletkező vizkór. Hirtelen terjedő hártvás nyelürlobot vörhennyel görvélyeseknél látott, ellene hánytatót, pokolkövet sikerrel alkalmazott.

Dr. Hoffer inkább hajlandó hinni, hogy a lényeges hiba vörhenykórnál a vérbe rejlik, melly a bőrön sajátlagosan, de nem kirekesztőleg bíráltaik. Az utómirigydagok rendszerint görvélyesek, s ezen kór ellen intézett élet- és gyógymódot igénylik.

Dr. Wagger János, s. k.
elnök.

Dr. Plosz L., s. k.
titoknok.

1847-iki apr. 15-kén tartott 12-dik r. ülés jegyzőkönyve.

Dr. Wagner János elnöklete alatt jelenvoltak: *Dr. Grünhut, Leo, Hartmann* vendégek; *Dr. Arányi, Bene, Fleischer, Gross Ferencz, Guroich, Hunyady, Jorichich, Plosz, Schlesinger, Schmitt, Tessényi, Trandaphill, Wagner* Dániel rendes tagok.

43. Fölolvastatott az előbbi r. ülés jegyzőkönyve.

44. A főméltóságu kir. helytartó-tanács(tó) kegyesen visszaküldött tavalyi jegyzőkönyvek a levéltárba tétetni rendeltettek.

45. Berekesztetett a váltóláz járvány iránti tudósítások beérkezhetése, s a kézhezvett ebbeli 41 jelentések az illető bizottmány rendelkezésére lettek engedve.

46. Köszönettel fogadá könyvtárába az egylet következő két munkának példányait: „*Das chirurgische Augenheil-Clinicum der Universität Erlangen, von 1-ten October 1845 bis 30-ten September 1846 Von Dr. Heyfelder.*“ — „*Baranya-megye orrosi helyirata. Irta Hölbling Miksa.*“

47. Fölolvastatott *Dr. Marusi* levelező társunknak közleménye, miszerint 9 hónapig tartó haláalom (Carus) fejlődvén agyvérgyülem szülte dühből (Mania), végre visszatért az észmélet, részint a netalán támadott ömlenyt fölszivni képes szerrek illesztésérc, részint a természet önkényes gyógymunkálata által. Feszült figyelemmel kíséré az ülés az érdektelleyes kór-

rajzot, s a mennyiben ennek fölhozott részleteiből ítélhetett tudósítónak nézeteiben osztozott.

48. Dr. Schlesinger. Folyó év első negyedében uralgott idő- s kórszellemről tett jelentést. Január, február s martius első felében tartós, nem fölötte nagy volt a hideg, másodikában esős napok, fagyos éjjelek, végre tavaszi gyenge napok állottak be s a szokott napéjegyezi szelek elmaradtak. Január és februárban eszós, leginkább pedig hurutos, néha csorvás, epés szöveményű bajok divatoztak, hártvás torok-, hörg-, tüdő-, mellhártyalob erős lázzal, gyermekeknél néha görcsökkel; hatalmasabb lobellenes eljárást igénylők. Mellhártyalob rögtön és bő izzadmányt szeretett előidézni, tapasztalt szóló hashártyalobot, gyermekágyas lázat. A bíráló kivált epecsorvás állapotnál gyakran fenésedő vagy rosszul genyedő letéteket eredményezett, orbáncz hiányzott, vörheny fordult elő, de szelidebb alakban mint múlt évben, lázas izzag, s roseola néhány esetei észleltettek. Idült bajok közül tüdőgümő, idült köhögés, gyakran szivkőr következményképen, köszvényes mozgalmak, idült hurutos szemlobok fordultak elő. Martiusban a hurutos hörglob hagymázba hajlandó volt átmenni, melly e hónapban kivált kórházakban, s szegényebb népnél meleg lakhely, tápláló képzeményes eledel hiánya miatt gyakori volt; ritkábban a hasban, inkább mellben és agyban hozott elő kórtüneteket. A katona-kórházban epecsorvás jellemmel és petéccsel szövetkezett, s igen öldöklő volt. E hónapban a gyakori váltólázak ideglázba valának hajlandók átmenni, könnyen visszajöttek, és hörglobbal vagy choleraival jártak, hurutos hasmenés, vérhas, méhvérzés, aranyeres rohamok, gyermekkori agy- és gerinczlob, himlőcske szinte fordult elő.

Dr. Gross Ferencz. Érintett időszakban legérdekesebb jelet volt a kúteges hagymáz, csorvás hurutos lázból fejlődő s körülbelül nyolcz nap alatt — utolsó melegebb 3 hét óta három nap után is — jellemző stadiumába átlépő, hányás, agy- és tüdővérgyülem gyakori szövemény vala, alhasi fájdalom hiányzott. Hánytatót gyakran, néha nadályokat, később savanyokat, halványt, mustárpépet kellett alkalmazni.

Dr. Ploss. Ritkább esetekben rendetlen is volt folyama, másszor váltólázból fejlődött, imitt amott káforral volt szükséges a bírálót siettetni.

Dr. Schmidt. Pesten csak egy hagymázos beteg került elő, de a megyében számos falukon névszerint Ságbin, Németthin, Dabason, erősen uralgott, ha bár jó indulattal, Csaniád helységében azonban nagy volt a halálozás. — Ezenkívül hurotos torok- és tüdőbántalom. csúszos mellhártyalob fordult a negyedévben elő, egy esetben oly bő izzadmánnyal, hogy a másfél ujjal szélesebb szenvedő fél egész területében tompa volt a koutatási hang, és legkisebb légzési zörej sem hallatszott, hánytató borköre, Selter-vizre, kénsavas sziklégre hasmenés, bő vizelés következtén, a beteg fölgyógyult.

Dr. Bene. Január elején az idő lágy volt, s ekkor csekélyebb nátha, inkább alhasi bajok kerültek szönyegre. A hó közepe felé keményebb lett a hideg, s most tüdőlob gyermekeknel gonosz indulatu visszaesésre hajlandó, kinallal sikerrel orvosolható hörglob tapasztaltott. Váltóláz inkább február s az igen hideg márt. havakban, közönségesen meghülésből támadott, észlelt egy küteges és egy alhasi hagymázt, ennél erős lévén a hasizgás, nadályok, lágyító szerek, később váltó nyomat mutatkozván, kinal segített.

Dr. Wagner János tapasztalatai szerint is váltóláz egész télen fordult elő, egy esetben veszélyes tetszhalál alaka alatt, január és február hónapok savhártyalobokat névszerint mellben, hasban, rögtön ömlenyt okozókat szültek, lanyhább idővel alhasi lobos hagymáz mutatkozott, mintegy tetőpontja a korszellem fejlődésének, később küteges lón. Az agyat támadá meg, ellene nadályozás, savanyok s általában egyszerű eljárás sikerrel alkalmaztatott.

49. Folyó negyedévi idő- s kórjárat fölöl tudósításadás végett *Dr. Brunner* társunk szölitatott föl.

Dr. Wagner János, s. k.
elnök.

Dr. Plosz L., s. k.
titoknok.

1847-iki apr. 30-kán tartott 13-ik r. ülés jegyzökönyve.

Dr. Bene elnöklete alatt jelenvoltak: *Dr. Korács* t. tag, *Dr. Arányi*, *Egger*, *Fleischer*, *Grosz Fer.*, *Hoffer*, *Jakobovich*, *Jorichich*, *Krick*, *Plosz*, *Rosenfeld*, *Schlesinger*, *Schönbauer*, *Stockinger* r. tagok.

50. Az előbbi ülés jegyzökönyve fölolvastatott.

51. Elő lett mutatva néhai *Piskovich* társunk hagyományából, az egyletnek ajándékozott hűdkögyűjtemény, melyet a boldogult saját műtétei után szedett össze. Ugy nemkülönben

52. Következő munkák, mint az illető szerzőknek könyvtárunk számára tett adományi: *Dr. Kovács Mihály. Háromnyelvű emberbonczolás műszótára.* — *Dr. Rosenfeld. A kénégény hatása egy magyar és egy német példányban.* — Ugyanaz. *A Váltanczról.* — *Dr. Schmalz. Erfahrungen über die Krankheiten des Gehörs und ihre Heilung.*

53. Meghagyatott a könyvtári bizottmánynak, hogy *Piskovich* eladandó könyveiből ötven pengő ftokig vásároljon, közhasználatu Társunk szükségeit szemügyben tartván.

54. Boldogult ügyfelünk emlék ünnepélyéről jövő ülésben kívántunk rendelkezni.

55. *Dr. Jankovich* fölolvastott levelében nyilatkozván, hogy a váltólázjárvány iránti bizottmányban részt venni nem kíván, e tárgyban szinte a jövő ülés határozand.

56. *Dr. Fleischer* fölolvastá *Schmalz* fülgyógyászati munkájának *Kramer* által tett bírálatát, utóbbtól e végre levélképen fölszólítva lévén.

57. *Dr. Krück* fölolvastá *Dr. Küffner* és *Jourdenil* sebész tudósítását a pozsonyi vasut-kórházban mult évi május 13-kától december utoljáig előfordult kóresetekről. E közlemény a mult évi váltóláz járvány iránt érdekes adatokat foglalván magában, az illető bizottmánynak általadatni rendeltetett.

Ifj. *Bene* Ferencz, s. k.
al-elnök.

Dr. Plosz L., s. k.
titoknok.

Budán 184^h-dik évben tapasztalt vörhenyláz rövid rajzolata.

Közli *Dr. Hoffer István*, Buda-város tiszt. főorvosa.

Ezen alattomos betegség a mult évben Budán olly terjedelmes volt, ugyanazon egy időben annyi egyént minden rangkülönbség nélkül ragadott meg, hogy azt valódi járványnak méltán nevezhetni.

Ha az orvosok kissé terjedtebb számát tekintem, kik Magyarországon a kir. városokat választák ki magoknak lakhelyül,

igen nehéz föladatnak látom lenni egyes orvosra, egy népbe-
tegségről helyes ítéletet hozni, egyszersmind annak különféle
egyénségeken tapasztalt természetét tudományos szempontból
kielégítőleg birni. — Mindazáltal érdekeltetve mint szegények
orvosa, sőt miután tisztelt tisztai társaim szivességökből az em-
lített betegségről szerzett, s velem közlött tapasztalásaikat is
bírom, némileg hivattatva érzem magamat arra, hogy ezen hú-
zamosb ideig uralkodott betegségről tett némelly észrevételeim-
re mélyen tisztelt collegáim hecses figyelmöket fölkérjem, hogy
az illyszerü tudományos eszmesurlódások útján a betegség va-
lódí ismeretéhez, lényegéhez közelebb juthassunk.

Jellemzővé lett ezen járvány részint az időnek hosszash
folyama által, tartott febr. hó 1846-katul ugyanazon febr. hó
1847-ikeig, részint az által, hogy minekutána mivoltának te-
tőpontját (acme) elérte légyen is, a járvány még sem mutatko-
zott igen nagyon halálosnak, mert föltehető, hogy a megbete-
gedettek közül felénél több mégis szerencsésen megmentettek. Jel-
lemzővé tette végtére az is, hogy a benne sinlőddök agya majd
nem mindég bántva találtatott.

Mi már az év meteor jelenségét illeti, azon véleményben
vagyok, hogy azt jelenleg mellőzni már azon oknál fogva is le-
het, mivel hitem s meggyőződésém az, hogy ezen időbeli tü-
neményeket mindenki közülünk figyelemmel kísérte, azt magá-
nak kiki följegyezte, azon fölül pedig én magamat sokkal ta-
pasztalatlanabbnak tartom lenni, hogysem mindezekből a vör-
henylázhoz bizonyos meghatározott arányt áll.thassak föl.

A kütég alakja a bőr külsején simán elterjedő közönséges
nagy foltokban mutatkozott, sőt gyakran volt észrevehető kásás
alakban is, melly utolsó nekem veszedelmesebbnek látszott lenni.
A láz a torokgyíkkal együtt, melly utolsó a legkritkább esetek-
ben rossz természetü alakot is vón magája, szoros követője volt
ugyan a kütégnek, de nem megfordítva, legalább pusztá szem-
mel nem látható; mindazáltal a figyelmes gyakorló orvos illy kü-
rűlmények között is tudhatta, hogy vörhenylázzal van baja, mert
azt a többi jelenetek, s a betegség sajátyszerü folyamata vilá-
gosan kimutatók, bárha mindezek a járvány keletkeztekor ke-
vésbé lönnek tekintetbe véve, és az illyszerü tekintetbevétel
mulasztása némelly szerencsétlen kimeneteleket vón vala maga
után.

Angolkór s görvélyvel való szövetségések gyakoriak voltak, nemkülönben helybeli gyuladások, kivált az agyhártyákon, különben a betegség oldali jelleme (lateral Karakter) az évszaki időjárásnak megfelelő volt, bárha a esorvás-csúzos jellem egészen majdnem soha sem hiányzott. Ezen járvány alkalmával két nevezetes szövetségéseket volt alkalmam közelebbről tapasztalni. Ezek egyikét egy 13 éves, gyöngéd alkotásu fiún nyári hónapokban, ugyanazon időben, midőn nálunk is ezen betegség nagyobb kiterjedésben uralkodott, váltóláz szövetségében, a másikat Werlhof folt betegségével párosítva egy 3 éves leánynál téli hónapokban; azonban mindkettőnek a vörhenyláz folyama kárán kívül sikerült tellyes legyőzöttetésök, még pedig az elsőnek kinasóval, a másíknak pedig csupa növénybeli savakkal

Ezen betegség lefolyta többnyire szabá'yszerü volt, úgy hogy annak növekedése négy napig, valamint fogyta is ugyanannyi ideig tartott mind a láz, mind pedig a kütegre nézve.

A betegség kimenete sokszor, kiváltképen nyári hónapokban annyira kedvező volt, hogy számos egyéneknél a szabá'yszerü lázmozgalmak megszűntével tellyes javulás (Reconvalescentia) állott be, és a külhártyának lehámlása gyakran minden, az annyira félt vízkórság kifejlés óvattatás elmellőztetésénél is minden veszedelem nélkül ment véghez.

Azonban a betegség mind lefolyta, mind kimenetelére nézve nem volt mindig olly kedvező. Voltak esetek, hol a betegség első napjaiban gyermekek sőt nagyobb koruak is gutattésféle halál által multak ki az élők soraiból; másoknak a nagyobb fokú torokgyík szakasztotta félbe éltök fonalát; ismét mások a betegség utóbbi folyamán az agy savós kiizzadását nyilvánító jelenetekkel s a jelen küteg hirtelen megszüntetésével lettek a kérlelhetlen halálnak áldozatává.

Legszámosabb letételek (metastases) történtek a mirigyrendszerben, leginkább láttam dagadva a halanték és nyelvalatti mirigyeket, melly daganat ugyan néha eloszlott, de többször genyedésnek indulva, közönségesen jó kimenettel végződött.

Legveszélyesbnek tapasztaltam lenni olly mirigydaganatot, melly előbb kiterjedett, utóbb pedig megkeményedett, olly betegek leginkább sorvasztólázban vízkórság nélkül vagy azzal párosítva multak ki e világból.

Ezen utóbajokban sielődő betegek hugya , a lég vagy salétromsavval okozott kísérletek után többnyire megaludt, jele, hogy fehérsnyét (Albumen) foglalt magában.

Ezen járványban a prophylacticus gyógyítás az egészséges egyének a betegetől való szoros elkülönítésére szorítkozott; de fájdalom! az orvosok gyakran azon szomorú helyzetbe jöttek, hogy még csak ezen egyszerű és tán a maga nemében egyetlen óvó szer ajánlata sem lön hatalmukba. — Ugy látszik egyébiránt, hogy az egyének egyikéről a másakra szállított ragadvány, szelidebb alakban mutatkozott.

Még az életrend és gyógyításmódbeli eljárásról kívánok említeni tenni, mellynek hasznát látni, tapasztalni ezen járványban volt alkalmam. Fájdalom! hogy az orvos itt is elháríthatatlan akadályokra talált, mellyek részint a nép szegény voltában, részint a kiírthatatlan előítéletek és babonaságban valának gyökerezve, és az orvos tiszta szándokát gyakran, igen gyakran megghusíták.

Hol lehetséges volt, a betegek szobája minden léghuzástól mogóvatott, annak légméréséke csak mérsékelve reanur hévmérőjének 15-dik fokát soha sem multa fölül, gond fordítatott arra is, hogy a betegek szobája csak az elkerülhetlenül szükséges embereket foglalja magában; a melly szobában több vörhenylázások feküdtek, ott a ragadvány lerontására mészhalvag (Chloretum calcis) gőzőket is használtattam.

A beteg a láz ideje alatt a legszigorúbb lázélelemre szorítottatott, azaz, az első négy napou a betegnek semminémü eledel nem nyujtatott, hanem hol a szükség hozta magával, gyanítatul fosztott szenna-levelekből (Fol. sennae res. priv) készített forrázatot rendeltetett, melly gyengén meghajtó szer sok esetekben az agynak túlfeszített szevedelmeit csilapította, a belck tisztátalanságát eltávolította, és az egész betegség folyamát rendszabályozta. Különben az izgatóláz mérséklésére és a kütegnek a bőr külszínén való föntartására elégségesek valának harsfa (tilia), farkkóró (verbascum) és ziliz (althea) szerek használtatása. És az illy gyógymódot a betegség nyolczad napjaig tovább folytattam azon különbséggel, hogy az utolsó négy nap a betegnek egy kevés úrpa- vagy riskása levét adattam. A betegség 9-dik napján minden láz megszűntével a szenvedett börműködés visszaállítása, utóbb a lehámlásnak (melly különben he-

(ekig is tartott) elősegelésére; a kóros gőzök szabadabb útoni eltávolítása végett a betegeknek lágymeleg fürdőt rendeltem, s abban egy óranegyedig hagytam, melly bánásmódot mindig jó-tékony hatásúnak találtam. — A bőrnek szabályszerű működésével közönségesen a belek rendes működése is beállott, melyektől már többé az eledel meg nem tagadtathatott; én betegeimnek illy körülmények között 4—5-ör is szoktam 24 óra alatt gyöngé ételt rendelni a nélkül, hogy lett volna okom valaha ezen bőkezűségemet megbánni. Azonkívül a mérsékelt melegben való tartózkodás, a meghűtéstől és léghuzamtól való óvakodás, a javulás előmozdítására legtöbb esetekben hosszabb ideig volt szükséges, főképen a nedves-hideg tavasz és őszi napokban.

Bárha sok esetben ezen egyszerű gyógymód alkalmazásával sikerült a betegség szerencsés legyőztetése s az egészségnek tökéletes helyreállítása, mindazáltal a szükségszabta esetekben komolyabb szereket is kellett alkalmaznom: így a többek között a nagyobb fokú láznál a dicső hatása salétromot, mellyet dárdanyvizzel (*Aqu. dest. simpl. dr. I. Tart. emet. gr. I.*) összekötve nyálkás vehiculumban szoktam a betegnek nyújtani; hol csorvás jelenségek mutatkoztak, ott olvasztó füveket borkövel főzve sikerrel alkalmaztam. Ha az egészen majd soha sem hiányzott torokgyík fejlettségének nagyobb fokára emelkedett, akkor nadályok alkalmazása, borongatások és édes higanynak használtatása lön szükségessé. Nadályokat és kalomelát hánytató borkő kisebb mennyiségű összekötésében különös jó sikerrel használtattam az előforduló agykórjelekben is. Közönséges vérűritések, jégborogatások és hideg mosások csak az elkerülhetlen szükséghezta esetekre voltak hagyva.

A betegség rendkívüli eseteiben a hig halvány (*Chlorina liquida*), nemkülönbén eczetsavas és sósavas könlegeg (*Acetas et Murias ammonii*) és más orvosi szerek a betegség természetéhez mért módon alkalmazva, haszonnal voltak alkalmazva.

Az újabb időkben ezen betegségben *Peart Wilkinson* s többektől nagyon ajánlott szénsavas könlegeg (*Subcarbonas ammonii*) gyógyszerrel tudomásom szerint nálunk semmi kísérletek nem tétettek.

Metastaticus letételeket, mellyeket mint fültömírigy és nyelv-alatti mirigyek lobbanását leggyakortabb volt alkalmam tapasztalni, elérte kámfor olajjal és oszlató tapasszal gyógyított-

tam, de hol a daganatban genyedésre való hajlam mutatkozott, ott a természetnek az ő törekvéseiben szorgalmas pépezés által segédkezet nyújtottam, az ekként keletkezett kelést (abscessus) minél előbb lehetett megnyitottam, s annak gyógyulását a természetgyógyerejére bízam.

Vizkóri kimeneteknek, mellyek a járvány utolsó hónapjaiban gyakoriabbak valának, gyöngge és erősebb hughyhajtó szerekkel főleg calomel és gyüszönyelevellel gyógyítása leginkább kedvező sikerrel ment véghez. Mindazáltal találtak mind e mai napig egyének, kik a vörhenyláz illy utóbetegségében sínlődnek.

Én egész őszinteséggel vagyok bátor keblem benső örömet a fölött nyilvánítani, hogy ezen lappangó betegségnek néhány hét óta új esetei, új áldozatai nem jelentkeznek. És valóban ezen járvány folyama alatt fájdalmasan hatott az érző szívre a járvány természetében gyökerezett azon szomorú tapasztalvány, hogy midőn a gyöngéden szerető anya a ragadozó betegséggel küzdő gyermekét gondosan ápolván, anyai édes kötelességének tellyesítése alkalmával gyermekének betegsége által ragadtatik meg, és minden emberi igyekezet s az orvosi tudomány minden ügyes és czélszerű alkalmazásának daczára végre maga az anya esik a kérlelhetlen halálnak áldozatul. — Így anyátul s a soha többé ki nem pótolható szives anyai ápolástól megfosztott gyermek nemsokára édes anyját hideg sírjába követte.

A felsőbajomi szénsavdús iblany- és büzenytartalmu források Erdélyben.

Dr. Sigmund Károly közkórházi főorvostól Bécsben.

A *Pataki* ismeretes és becses, minden akkori időben ismeretes erdélyi forrásokról szóló munkája megjelenésétől fogva, csak néhány egyes források váltak tudományos vizsgálat és orvosi szemlélődés tárgyaivá. A fölötte számos ásványforrások közül a legújabb időkben kivált az iblanytartalmuak méltattak figyelemre. Semmi kétséget nem szenved, hogy, e roppant konyhasótelepektől átvonult, és számos *Sós-forrásokal* napfényre hozó tartományban csak igen kevés iblanytartalmú vizek ismer-

retesek, — s talán ezek is csak a gyöngébbek *) —; de ezek is méltók általános figyelemre, mivel olly vidékeken tűnnek elő, mellyeken a czélszerű gyógyintézetek felszerelése orvosi igények értelmében részint már megtörtént, részint könnyebben ki-yihető mint másutt.

Ezen gyógyhelyekhez tartozik rövid időtől fogva *Felső-Bajom* a medgyesi székben, melly *Medgyes* várostól egy kis órányi távolságra fekszik. Az ásványforrások a falutól 400 ölnyire fakadnak egy patak mellett, s jelenleg hat medenczébe foglalvák, mellyek következőleg neveztetnek, u. m. *Ferdinánd-, Templom-, József- és Szabadfürdő, Merkelkút és Sziklaforrás*. Ezek közül 3 szolgál leginkább meleg fürdő készítésére, a másik három részint meleg, részint hideg fürdőknek, részint pedig átszállításra távol vidékekre is. Mellőzzük ez alkalommal a távoli olvasókra nézve kevesbé érdekes helyviszonyokat, s fordítsuk figyelmünket az általában vonzókra. — A 4 először nevezett forrásnál legföltünőbb előttünk a *szénsavszesz* nagy mennyiségű előjövetele, ennek mennyisége olly nagy, hogy minden égő testtel meggyújtathatik; s kísérletképpen már a főforrás fölibe alkalmaztak is egy faedényt, mellynek feneke bádagesóval van ellátva; ezen eső ő kinyúló csúcsba végződik, mellyeken a kiömlő szesz meggyújtatva világos-sárga élénk lánggal ég. **) Egy illetén jelenségnek természetesen már jókor hámulattal kelle eltölteni a falvak együgyű lakosait.

*) Erdélynek minden számos sóbányái s az ezek fölfogása által képződött tavak vizökben kisebb nagyobb mennyiségű iblany- és büzenyvegyeket tartalmaznak. Ezen igen gyakori előjövétel mellett iblany-tartalmu forrásoknak ismerjük még: a *Zurzonit* (kivált a *Ferdinándforrást*), a *Kis-Sáros, Kis-Szármás, Szitás Keresztur, Udruhely, Szamos-Ujár* és *Nálpatakon* (Rohrbach) létező forrásokat, mellőzve azon savanyú vizeket, mellyekben pusztán csak nyomdokai vannak az iblanynak, s talán nem is mindég, millyenek: *Borszek, Somlyo, Előpatak?, Dombhát?, Radua?* — *Lövete?* s *Körönd* savanyú vizei.

**) Ezen forrásról is azt regélik, hogy egy pásztor fedezte föl, midőn tüzet rakván a fű nagy kiterjedésű helyen lángra kapott. Az első tudósítás *Felső-Bajomról Frankenstein* Bálint szász gróf egy versezetében foglaltatik (1660). E viz úgy látszik ismeretesebb volt, mint-hogy róla Gr. *Marsigli*, továbbá *Rothen E. R.* (*Memorabilia Europae. Vlm 1749.*) *Caspari* (Siebenbürg Quartalschrift. B. II. S. 207.) és *Crauz* emlékeznek.

Az imént említett 4 forrásnak több rendbeli vegyontása van birtokunkban; az orvosi évkönyvek (Med. Jahrbücher 1813. XI. 1. S. 57—59) az 1808-ban egy bizottság (*Nyilas Fer.* protomedicus, *Gergelyi András* főorvos, és *Mészáros György* sós tiszt) által végrehajtott vegyontás eredményét következőleg adják elő: Egy pintben foglaltatik.

Sósavas szikélegből	—	—	—	387	szemer
— mészélegből	—	—	—	95	—
— keserélegből	—	—	—	56	—

A szilárd alkatrészek összege általában 2 obonban 147 szemer.

Fajsulya = 1100. Hévmérséklete 11° R., midőn a légé + 17° R. volt.

Ezen vegyhontás nyilván tökéletlenül és hiányosan hajtott végre.

Pataki az itt előadott alkatrészekhez sorolá még (1814) a vasat, *Bélteky* (Conspect. syst. practicus aquarum mineral. m. princip. Transylv. indig. 54 lap) adta az első, mennyilegesen is határozottabb vegyontást, szerinte 16 obon viz tartalmaz:

Sósavas szikélegből	—	—	415	$\frac{2}{25}$	szemert
— keserélegből	—	—	18	$\frac{2}{25}$	—
— mészélegből	—	—	15	$\frac{47}{100}$	—
Erőművileg elegyült agyagból	—	—	—	$\frac{14}{25}$	—
Vonatanyagból	—	—	—	$\frac{34}{25}$	—

E viz iblantartalmát legelőször *Tognio* tanár fedezé föl, a magyar- és erdélyországi ásványvizeknek fáradhatlan, nagy áldozatokal tett, munkás s épen ennél fogva nem méltánylott újabb időbeli hydrographja. A legtökéletesebb vegyontást szolgáltatá azonban *Stenmer Péter József* gyógyszerészmester 1846-ban. E szerint a *Templom-, Ferdinánd-, József- és Szabad-fürdőben* egészen hasonló alkatrészek vannak, még pedig 16 bécsi obonban 332 szemer szilárd alkatrész, u. m.

Szikhavag	—	—	—	250, 040	szemer
Mészhalvag	—	—	—	31, 338	—
Keserhalvag	—	—	—	39, 297	—
Kénsavas szikéleg	—	—	—	1, 957	—
Szikiilag	—	—	—	0, 617	—
Szikiüzeg	—	—	—	0, 280	—
Szénsavas mészéleg	—	—	—	4, 912	—
„ keseréleg	—	—	—	2, 672	—
„ vasélecs	—	—	—	0, 050	—
Életműves anyagok és vonatanyag	0,	837	—		

Összeg 332, 000 szemer.

100 k. hüvelyk vízben 400 k. hüvelyk szénsavszesz. A hőmérséklet + 12—15° R. közt ingadozik. A fajsúly + 14° R. mellett 1,032. A víz maga sárgás zavaros tekintetű, s a folyvást fölemelkedő szénsavszesz által állandó mozgásban tartatik, szagtalan, csipős, sós ízű.

A másik két forrás, t. i. a *Szikla-* és *Merkelforrás*, gyöngébbek, s az imént említett 4 medenczétől lényegesen annyiban is különböznek, hogy belőlök szénsavszesz nem fejlődik ki, hanem a szénsavszeszt magokkal viszik. Ezek 16 obonban tartalmaznak.

	<i>Sziklaforrás.</i>	<i>Merkelforrás.</i>
Szikhavagból — — —	238,356 sz.	70,036 szemer
Mészavagból — — —	16,577 —	— — —
Keseravagból — — —	54,087 —	25,634 —
Kénsavas szikélegből —	1,368 —	0,974 —
„ keserélegből —	— — —	1,420 —
Szikiplagból — — —	0,504 —	0,370 —
Szikiüzegből — — —	0,216 —	— — —
Szénsavas keserélegből —	4,229 —	7,438 —
„ mészélegből —	3,563 —	6,027 —
„ vasélecsből —	0,061 —	0,101 —
Életműves és vonatanyagokból	1,036 —	— — —

Összeg 320,000 sz. 112,000 szemer

A *Szikla-forrás* 100 k. hüvelyk vízben 14,224 k. h. a *Merkel-forrás* pedig 18,874 k. h. szabad szénsavat ad. A *Szikla-forrás* a mederben szinte sárgás tekintetű, de merítve tiszta, sós ízű, kissé kesernyés. Dr. Sigmund József ezen forrást egyszerűs mind kéntartalmúnak állította, de Stenner vegytanilag bebizonyította, hogy a néha észrevehető kőkéngszesz nem a kőnek vízbeni jelenlétén alapúl, hanem valószínűleg eseményes szétbomlások által föltéteztetik, miként ez másutt is tapasztalható. A *Merkel-forrás*, mint e vegybontás mutatja, minőlegesen kevéssé különbözik a *Szikla-forrástól*; vize ha áll, vasroszdat rak le; íze és szaga hasonló a *Sziklaforrás-éhoz*. Hőmérséklete + 11—13° R. Fajsúlya 1,010.

A felsőhajomi források vegytani sajátágai mentsék ki ezen hosszabb közleményt, annyival is inkább, mivel ehez hasonló forrásokat az osztrák birodalomban nem találhatni. Habár e források, névszerint a 4 első a nép által már régi időktől fogva használtattak is, mindazáltal a fürdő- és gyógyintézet orvosi látpont-

hoz alkalmazott fölszerelése csak *Dr. Sigmund József* medgyesszéki főorvos működései által léptetett életbe. Az ifju, fáradhatlan munkásságu és hatáskörének ez irányában is korán elhunyt orvos, azonnal fölismerte ezen források nagy gyógytani becsét, erélyesen dolgozott egy részvényes társaság létrehozásában, mellynek feladata e fürdőt fölvirágoztatni, és valóban munkájának sikerét kevéssel halála előtt (1842) látta is. Ez időtől fogva sok történt e forrásoknál, hogy használatuk üdvösebb és kényelmesebb legyen, s a részvényesek serénysége mellett épen nem kétkedünk, hogy *Felső-Bajom* rövid idő múlva Erdély legjelesb gyógyhelyeinek egyike leend; annyival is inkább, minthogy a természet is sokat tett e vidékre nézve, s *Felső-Bajom* Erdélynek egy kellemes és vonzó városához t. i. *Medgyes*-hez — közel esik.

Az eddigi orvosi tapasztalatok a felsőbajomi fürdők hatásáról igen kedvezően hangzanak, egészen megfelelőleg alkatrészeiknek. Leginkább magasztaltatik e fürdőket régtől fogva az idült köszvényalakoknál, még akkor is ha már mészsó-lerakódások találtak helyet az ízületek körül, úgyszinte idült csúznál is. Továbbá a görvélykór legkülönműbb alakainál is igen üdvös eredményeket tapasztaltak; a golyva is elenyészik ezen fürdők használatára. Az iblany- és hüzenytartalomnak megfelelőleg (a konyhasóval együtt) a másodrendű hujasenyv több alakainál is jó sikert vettek észre. Minden egyéb magasztalt gyógyhatások, a meleg, langyos, hideg s olly sok sóval telített fürdők ismeretes általános befolyásaira vonatkoznak. Hogy valjon belsőleg használtatott-e ezen források valamelyike? az eddigelé nincs közzé téve, kétségtől legalkalmasak volnának belső használatra a szénsavtartalmú *Szikta* és *Merkel-forrás*, különösen pedig ez utolsó, mellyben kevesebb a konyhasó s ennél fogva legkönnyebben iható. Szétküldözése is leginkább ajánlandó lehetne, mivel a megtörszbeni kellő oyatosság mellett a szénsav nagy mennyisége képes a szénsavas vasélecsét a vízben föloldva tartani, míg az nyilt edényekben hamar lecsapódik. Hogy a szétküldözésre sötét üvegeket kellene választani, nem látszik fölösleges megjegyzésnek, minthogy még ma is küldetnek a bécsi vásárokra iblanytartalmú vizek — gyakran rosszul égetett — korsókban is. A színtelen üvegedényekben azt mondják, hogy az iblany- és hüzenytartalmú vizek gyorsabban szétbomlanak. Erről sem magamnak, sem más illetékecséktől nincsenek tapasztalataim.

Halálozás.

Dr. Csecsi Nagy Imre a debreczeni ref. Collegiumban a természettudományok tanára jun. 23-kán, 14 napig tartó hagymázban, tanári hivatalának 8-dik, munkás életének pedig 42-dik évében meghalálozott. — A csapás, a vesztesség, melly e halálozással az emberiséget, a tudományosságot érte, kimondhatlan! Béke lengjen hamvai fölött.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRÁLYI ORVOSÉGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLOR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

6. szám.

Pesten, Aug. 8-ikán.

1847.

TARTALOM: A budapesti kir. orvosegylet 14-, s 15-dik r. üléseinek jegyzőkönyve — A közegészség és orvosi rendőrség állapota Tolna-megyében 1845/46-ban. Dr. Torma y. — Kivonatok. — Dékánválasztás a pesti orvosi karnál.

A budapesti kir. orvosegylet 1847-dik évi máj. 15-kén tartott 14. r. ülésének jegyzőkönyve.

Dr. Wagner J. elnöklete alatt jelen voltak: *Dr. Kovács M.* t. tag, *Dr. Gross Fer.*, *Gross Fülep*, *Gurorich*, *Havas*, *Heller*, *Hoffer*, *Joffe*, *Löcny*, *Krick*, *Nedelko*, *Ploss*, *Rosenfeld*, *Schlesinger*, *Tessényi* r. tagok.

58. Az előbbi ülés jegyzőkönyve fölolvastatott.

59. Előmutattak néhai *Piskorich* könyvtárából együletünk számára megszerzett könyvek.

60. *Dr. Heinrich Schweich* „Zwei Abhandlungen zur praktischen Medicin“ munkájának példánya köszönettel fogadtatott.

61. Néhai *Piskovich* társunk fölött emlék beszédet tartani *Dr. Tessényi* kéretett meg.

62. *Dr. Heller* jelenleg uralgó hagymáz tüneteit saját észleletei után részletesen tárgyalá. Csak néha kénytelenített agy- vagy tüdőlobos állapot miatt nadályozáshoz s egyéb lobellenes szerekhez fordulni, többször volt szükséges hánytató borkövei, hashajtókkal kiürítéseket előidézni, később izgatókat, erősítőket, elvonókat, savanyús italokat, erősítő langyos mosásokat ritkán nélkülözhetett.

Dr. Gross Fülep. Az idei küteges hagymáz tapasztalatai szerint kevesbé türe az izgatókat, mert jelleme inkább lobos volt, leggyakrabban agyizgással lépett föl, és hűsítő lobellenes gyógyeljárást igényelt.

Dr. Schlesinger. Előbb csorvás tünetekből fejlődött, jelenleg közönségesen meghülés után támad, s a légutak izgásával jár, mi által a betegség későbbi szakaiban a vérkeringés némi akadályozása miatt másodlagos agytünetek idéztetnek elő. A küteg majd inkább kanyaróhoz hasonlít, majd valódi pettyeg (petechia), az évnek hévmérséklete szerint. Időszakai eleintén 7 naposak valának, most harmad vagy negyednapos nyomatot követ; gyakori az orrvérfolyás, álmatlanság, néha hánytatót, a rendszerint hanyagszék miatt hashajtót, csőréket kell alkalmazni, agy- és gerincztünetek vérürítéseket kívánnak, sőt egy esetben a petécsék jelenléte miatt sem irtódzott eret vágni, mit már *Burserius* tehetni állított. Váltólázás szöveménykor kinal jót nem tett.

Dr. Gurorich. Egy esetben az epés láz hagymázra változott, bőrkelések támadván, a láz megszűnt, de csakhamar tüdőlob fejlődött, ebből genyes tüdővész, végre az alfelen kelések a tüdőbaj végképeni megszűntével.

Dr. Löwy. Szinte agytünetekkel látá rendszerint a hagymázt lefolyni, hideg leöntések, Tamarind-fűzet hánytató borkő kis adagaival, később hánytató gyökér vékony forrázata, mustárpép kívánatosan hatottak.

Dr. Gross Fülep. Az agytünetek nézete szerint az epe-csorvás izgásnak együttsszenvei, ellenük a hánytató borkő elvonólag hat. Hideg leöntésektől szinte jó eredményt látott.

63. Folyó hó 26-kán bemutatott az egyletnek *Arburg* Károly 34 éves szürnyetcg — a vzhólyagot fedő hasfal s aman-

nak előfala hiányozván, tenyérnyi területű vörös hátsó falán a húdvezédek nyílásiból ital után egy két percz múlva lehetne szemlélni húdcseppeket fakadni. Sikerült a bevett hamiblagot, hamvasképletet a vizelleiben 2—3 percz múlva föltalálni. Nemzõ részei alkotása a nõs s közösülni képes szörnyegnek érdekes; az ondó vezetékek nyílásai, a fölülrõl meghasadt mak (epispadiasis) karimáján túl soldalasslag nyílnak; a styma, az igen rövid, de öt ujnnyira kimeredni képes tagon fölül hiányzik, a herzacskó némikép feszültebb, a herék meglehetősen nagyságuak.

Dr. Wagner János, s. k.
elnök.

Dr. Ploss L., s. k.
titoknok.

1847-iki máj. 31-kén tartott 15-dik r. ülés jegyzõkönyve.

Dr. Wagner János elnöklete alatt jelenvoltak: *Dr. s Pr. Arányi, Bene, Gurorich, Heller, Hoffer, Illés, Rosenfeld, Trandaphill* r. tagok.

64. Az előbbi ülés jegyzõkönyve fölolvastatott.

65. Bemutatott az egyesületnek *Dr. Wunderlich* kór- és gyógytan kézi könyvének, ugyszinte *Dr. Bittner* a poszlázakat tárgyaló iratának hozzánk küldött tisztelet példánya, mik köszönettel fogadtattak.

66. A mindegyre uralgó hagymáz tárgyalása folytattatott.

Dr. Pr. Arányi előadá a kór fölött mintegy 40 hulla bonczolatából nyert észleleteit. A kórfolyam helyhelisitését illetõleg megjegyze, miszerint a járvány kezdetén habár gyéren, láthatók valának a bélhuzamban némi boncztani jelei a kórnak; ugyanis az ileumban a Peyer-félc mirigytelepek, bár kiseded területen, beszürõdve és kifekélyesedve voltak; a járvány késõbbi szakában a beszürõdés már épen nem észleltetett, csupán a takhólyagsák duzzadának köles- vagy daraszem nagyságra, majd megvörösõdve, majd nem. A belek tartalmát zavaros, sűrű, szürke, epés sár képezé A fodormirigyek állandóul föl valának duzzadva és szürkés iblanykék szint ültének föl.

A *risszerek* telettebbeknek mutatkoztak mint egyébkor, mi a kórt visszeres betvegyyé jellemzi; egyéb járványok alatt a vérben tökéletesen hiányzott a rostonyaalvadék, a mostani alatt ellenben látható vala némi rostonyaalvadék is a vérben, mi lohos vérvegyre mutat; állománya sűrű, kátrányszerű volt jelen-

leg is, kékes-vörös színt játszván. — A *fejben* sokkal tetemesb vérbőség tűnt föl, mintsem egyéb járványok alatt; az agy állománya föltünökép lágyulva, tésztaszzerű volt, ellentétben a más-kor mutatott szívóssággal.

A *gög* takhártyáján nem látszott különös változás. A *tüdők* rendesen vérdúsaknak, az alsó karélyokban tetemesb vérgyülem és petyhüdt májosodás észleltettek, úgy hogy könnyen tökéletlen tüdőlobnak vagy az ugynevezett hypostatica pneumoniának lehetett volna tekinteni. A *lép* térímeje és állományára nézve változó volt.

A *gyomorban* jelenleg is lágyulás tűnt föl, a hárttyák petyhüdtek voltak és könnyen szakadoztak, a gáztól fölpuffasztott gyomor nagy térímét foglalt el; takhártyája hellyel közel tenyér-nagyságban hiányzott, másszor ujnyi hosszúságu szigete-
ket képezett a takhártya pusztulása; színe szennyes-zöld vala, a takhártya alatti véredények kifeszítvék, néha fölrepedve látattak, a kiömlött vér csokolád-szinű; hasonló anyagok hányás által is vettek ki.

Átalán az idei járványban minden jelenetek és a bonczleletek is az *agynak kitünő vérdűsségát* mutaták, mi okból előadó ajánló szót emelt a helybeli vérbocsátások mellett, miknek üdvös eredményét fölhozott esetekkel is bizonyítani törekedett. A nadályozáson kívül még jéghideg borogatásokat a fejre s a testnek általános hideg leöntéseit ajánlá

Dr. Wagner J. érdekeseknek tartja az előrbocsátott bonczleleteket, minthogy csakugyan a jelenleg uralgó hagymáz nem az ugynevezett altesti, hanem *küteges hagymáz*. Tapasztalatai szerint a járvány kezdetén az altesti hagymáz lépett föl, mellynek némelly esetei váltólázakat szinleltek. Átalán véve majdnem soha sem történt a betegedés rögton, hanem egyszer borzadások, hányás vagy erre való inger, csúzos lázak, féloldali fejfájás, bélgyuladás, májlob clözék meg több napokig a valódi kór kitörését.

Eleinte a *mellben* légzési aggály, nyákhürgés mutatkozott, több izben visszatérő orrvérfolyással egyetemben. Az *érre* nem volt sebes, sem pedig erőtlen, sőt mindég elég ellentállást mutatott, soha sem volt az kised, könnyen elnyomható, hanem inkább erős, néha tellyes. Hasmenés igen ritkán észleltetett, a has puffadása mérsékelt, a has inkább besüppedett.

A *bőrön* kezdetben (ápril) kanyaróféle kúteg mutatkozott, elcinte hajlam volt izzadásra, majd az ideges kórszakban száraz lett a bőr; jelenleg nedves szokott lenni. A mostan (május) előforduló esetekben a rendes kúteg mellett vérfoltok, patécsok mutatkoznak, a vér bomlására utalók, a lázat inkább rothasztó jelleműnek tüntetvén föl, úgy, mikép azt a régi írónál jellemezve olvassuk.

A *risellet* az ideges kórszakban soha sem volt halvány, hanem mindég vörös; jelenleg barnának mutatkozik, mintha vérgolyócskák bomladoznának benne szét.

Lefolyása 13—14 napos volt, a midőn birálatok állottak be, s a betegek javulásnak indultak; jelenleg hosszabbra, mintegy 28 nap körül húzódik a betegség.

Előadó több anomaliát észlelt a lefolyásban; elsőbb is több ízben föltűntek a rendes kúteg mellett a patécsok, másszor, névszerint egy nevezetes esetben izzadmányos torokgyulladás lépett föl olly bő rostonyahártya-képződéssel, hogy napjában több tele csészényi koreshártya rongyok vonattak ki a száj- és toroküregből, a takhártya sárga, szigeteket képező foltokat mutatott.

Rokitanszky e rendellenességet „*Croupöse Anomalie*“ név alatt említi, s ugyan e diphteritist *Huxham* is már pontosan leírta. Gyógyítására czukorszörpbe vegyített halványt alkalmazott, majd hányás is szegődött hozzá, jeléül hogy a gyomorban is hasonló kórfolyam jött létre.

A hagymáz *orrostását* illetőleg a kór első szakában igyekezett előadó a helybeli kórjeleneteket elhárítani; tehát az agy izgatása ellen nádalyozást és folytonos jégborogatásokat, hólyaghuzókat, a hasbeli zsigerek szenvedé ellen nádalyokat az alfelre, calomelt (2 óránként 1 szemer) átalán hideget alkalmazott; a vér életének föntartására a szobaléget gyakran megfritisíteni s újítani, a bőr szárazságát 4—5 óránkénti hideg mosásokkal elhárítani törekedett. Belsőkép a szövemények elhárítása után majdnem átalán savanyokat nyújtott, főkép a kén- és vilsavat fölvaltva, hol hasmenés mutatkozott, salep adatott; utóbb az *arnica* gyökerét mint könnyen emészthető zsongító szert, nagy kábultságban, kised érveréssel *ipeacuanhát* és *arnica* virágot nyújtott, a birálatok beköszöntésével kellemesen izgató szereket; többi közt jó neszemélyi óbor adagait nyújtá. A mostani rothasztó alakban, midőn a kórfolyamat hosszúra húzódik, kina-

háj főzetét használja, ugymint melly a vért leghathatósan képes zsongítani. E mellett illő étrendet, jó leveseket, utóbb becsinált leveket és jó bort sikerrel rendelt.

Dr. Gurvitch és *Heller* a hideg mosásokat magasztalák és ajánlák.

Dr. Bene kérdezé, vajjon nálunk a gümökör és hagymáz egymást kölesönösen kizáró sajátságát észlelték-e ügyfelei a bonczolatok alkalmával? mire

Dr. Arányi úgy válaszolt, hogy ő genyedő gümöket soha sem talált a hagymázzal együtt, sem a bélhuzamban, sem egyébütt; és a gümök, mellyek helyvel közvel föltűntek, többnyire elpusztulva, elmeszesedve találtattak.

Dr. Wagner János, s k.
elnök.

Dr. Eitzi Illés L., s k.
c. i. m. titoknok.

A közegésség és orvosi rendőrség állapota Tolna-megyében 184³/₆-ban.

Közli *Tormay Károly* Tolna-megyec r. főorvosa.

I. Tájéleírás.

A vármegye fekvése, határai s kiterjedése. Tolna-megyec a Dunántúli kerületben 30° 40' és 36° 32' közt keleti hosszúsága — 40° 6' és 46° 50' éjszaki szélessége a budai déli vonaltól 50' a mágnestű nyugotnak 16° eltéréscével, 474 láb tenger fölött fekszik.

Keletnek a Duna Pest-megyével, délnek Baranya, nyugotnak Somogy-, éjszakknak Fejér-megyec környezi.

Kiterjedése 65 négyszög mértföldre; legnagyobb hossza 10-, szélessége 9 mértföld.

Használható földel:

Szántóföld mintegy	250,000	hold
Szöllő	45,000	„
Kert	7000	„

A többi rét, legelő és mocsár.

Természetes tulajdonságai, hegyei s folyói.

Négy járásokra fölosztva, ezek közül:

A földvárú járás többnyire róna, melly rónaságot csak a paksi dombok szakasztják félbe; földel igen termékeny, nagy

része feketés, Paks alatt Német Kéér és Nagy Doroghon át Fejér-megyének homokos, ugy Tolna mezőváros és Fadd helység körül is, de ez utóbbiban a legfinomabb dohány terem.

A *völgyeségi járás* mint neve mutatja, hegyes völgyes, sárga agyagos földdel; úgyszinte

A *simontornyai járás* is. Ennek csak éjszaknyugoti részén, mely a Kapos felé hajlat találtatik homok.

A *dombóvári járás* többnyire fekete termékeny kerti föld, főkép a Kapos mentiben, hol ennek csatornázása és a mocsárok kiszáritása után sok ezer hold föld lett használható, és ez által az egész tájék lakásra nézve is sokkal egészségesebb.

Hegyek. Délről Baranyából a mecseki hegyek láncolata áthuzódik, a völgyeségi járás egy részét képezvén Szegzárdig nyulik, s folytatólag délkeletnek Battánál végződik. A második vonal Baranyából Rác-Kozárnál át jövén a Kapos déli részén s simontornyai járás nagyobb részét képezvén, Simontornya mezővárosig terjed; ezen járásban több apróbb ágozatokra oszolva hosszabb völgyeket képez. A harmadik láncolat ága Vas-, Zala- és Somogy-megyéken keresztül vezető stájerországi hegyeknek folytatása, két ágban Kánya és Szakcsnál jő be a dombóvári járásba.

Folyók. A *Duna* Földvártól Batta mezővárosáig 45,000 vont öleken folyik a megyén keresztül, esése 100 öltre 5^3_{12} vonal, s Földvár mezővárosától Battáig $2^0 2' 3''$ egész esése. Sebessége egy másodperc alatt $4\frac{1}{2}$ hüvelykre halad, s így 225 öltre egy óra alatt. — Szélessége Tolna mezővárosa alatt 200 öl, s itt közép víz állásánál egy másodperc alatt 3,510000 köböl víztömeg folyik el. Haszna nagy, de áradásaival sok kárt is okoz, mert közönségesen 90,800 hold földet önt el, s mivel apadása alkalmával a Dunánál alacsonyabb helyeken sok víz vissza marad, ennek kipárolása által a tájbeli nyavalyákat mindinkább honosítja. Ha a tervezett Paks-faddi töltés 10,000 vont öltre elkészülve létszen, az által 18,000 hold föld az áradás ellen mentve, és Paks, D. Sz. György, Gerjen és Fadd helységek egészségi tekintetben is igen sokat nyerendnek.

A *Sárriz* Fejér-megyéből Simontornya fölött jő be megyénkbe, és Nádor csatornába Agárd helységig folyik, hol a Sióval vegyülve nagy kanyarulatokban több ágozatokra oszlik,

de Battánál ismét egy folyamban a Dunába esik. Fenék emelkedése 100 ölre 1 hüvelyk.

A *Sió* a Balatonból Ozoránál jő be megyénkbe, és Simon-tornya fölött vegyül a *Kapossal*, melly Somogyból Dombóvárnál jő megyénkbe. A *Koppány* csatornája 20,500 ölre húzódik a Dombóvári járáson keresztül.

A völgynek forrásai 259,100 öl hosszúságban sok malmo-
kat hajtának, réteket öntöznek, és marháknak itatásul szolgál-
álnak.

T e r m é k e i.

a.) *Az ásványországból.* 1. Utak, házak és kutak építésére való kövek, kavicsos vagy agyagos vasaggal — Morágyon, Báltaszéken, Báltán, Nagy Mányokon, Mázán és Várallyán.

2. Mészkövek mészégetésre — Nagy Mányokon, Várallyán és Báltán.

3. Kőszén jó és elegendő Várallyán, Mázán és Apáthiban.

b.) *A növényországból.* A megehető gombák közt a szarvas, csiperke, gilva és több más; nád, sás, buza, árpa, zab, rozs, kukoricza, sáfrány, kender, dohány hires faddi, belecskai, duzsi, csibráki és nagy-doroghi; paprika, burgonya, len, lóhér hüvelyes vetemények (beczük), sok gyümölcs, repce, mák, gyógyszerészi gyökerek, füvek s virágok; az erdőkben — a fenyő és nyírfán kívül — minden más Magyarországon található erdei fák. A szederfa megyénkben már nagyobb mennyiségben terjesztetik, főkép a szeder-selyem egyleti társaság által.

c.) *Az állatok országából.* Nadály, megehető csiga, rák, (hires ozorai a Sióban), a méhek tenyésztése nagy, a selyembogaraké halad, körösbogár sok szedetik, halak a Dunában: viza sok Tolna és Fadd között, süllő, sörég, köcsöge, menyhal, ponty, csuka, hárcsa, kalind, márna, dévér, keszeg, jász és fehér keszeg; — a Sárvizben a vizát kivéve mindannyi, — madarak fenyves, szalonka, vad récze, szárcsa, fűrj, sok baromfi; — nyúl, sertvés vad a dombóvári járásban, — lovak (hires ozorai, de a földmivelők által is szépek s tartósak tenyésztetnek), — szarvasmarha sok a Sárközben, birka legfinomabb gyapjuval igen sok a földvári és dombóvári járásbeli pusztákon, szarvas, dämvad és özek igen sok a dombóvári járásban, euro-

pai hírrel bíró s főmélt. herczeg Eszterházy uradalmaihoz tartozó tamási erdőségben.

II. Az időjárás.

A mult 18⁴⁵/₄₆-dik évi időjárás minden tekintetből fölötte rendkívüli volt. — Számítani lehetett:

67 tiszta	}	18 ⁴⁴ / ₄₅ évben	51
60 féltiszta		—	40
86 borult		—	110
48 változó		—	52
37 esős		—	60
2 havas		—	10
12 ködös		—	11
59 szeles napokat		—	50

A legmelegebb nap volt július hó 25-kén, a Reaumur hőmérő + 30°/_o állásánál; a leghidegebb pedig január hó 8-án, a Reaumur hőmérő — 10°/_o állásánál. A hőmérő egész éven át állását összevéve, annak évi közép állása 10°/_o Reaum. volt. (18⁴⁴/₄₅-ik évben a hőmérő közép állása volt + 8° 50' Reaumur.)

A légszűrő legmagasabban állott január hó 8-kán, és pedig (bécsi mérték szerint) 28'' 6''' 6''', az az 342''' 6'''; legalacsonyabb állása volt december hó 2-kán 27'' 6''' 0''' = 330''' (b. m.) Az évi közép állása volt 335''' 6''' (azonban a légszűrő állása a R. hőmérő 0° reducálva nincsen, hanem mindenkor csak a megütött mérték van följegyezve.)

Az évet rendkívülinek, főképp tette az eső csekély mennyisége, úgy hogy április hónapban csak 2, májusban 1, és júniusban is csak egy nap esett, ekkor is az előbbeni évekhez képest igen csekély mennyiségben.

Ámbár már sok éveken át általam az időjárás változások, légszűrő — hő — és nedvmérő állása följegyeztetett, de mind ekkoráig a légszűrő egész éven át olly különösen kitűnő állását nem tapasztalhattam, s épen ezen tekintetből könnyebb föltűnése végett azt kimutató rovatos jegyzékeimet — közönséges naplómát — alább ide mellékelve előterjeszteni bátor vagyok.

Ezen évben az időjárás észrevételeim után valósult:

1-ör. Hogy a légszűrőbeni higany magas állásánál mindenkor tiszta szép idő következett be, és pedig közönségesen

ha az reggeli 9 órakor legmagasabban állott; ha pedig ekkor leszált, s estve ismét fölment, az idő megváltozott.

2-or. Mivel ez évben égi háborúk alig voltak, a légsulymérőbeni higany rögtön le sem szállott.

3-or. A higanyoszlop a légsulymérőben legmagasabban állott tiszta idő mellett, ha legnagyobb hideg is volt.

4-er. A légsulymérőbeni higanyoszlopnak rögtöni emelkedésénél, egynehány nap mulva eső következett be, (ha nem is épen a történt észrevételek helyén, mégis közel a tájékban), délkeleti légvonal mellett.

5-ör. Tiszta s száraz légkör lételekor tartós szép időben, éjszakai széllel a higanyoszlop légsulymérőbeni magas állásánál előbb nem következett be eső, míg a szél délről nem fúj.

6-or. Éjszakai széllel a higanyoszlop légsulymérőbeni leszállása mellett eső következett be, s ha az még lejjebb szált, ez több lett.

7-er. Eső alkalmával a higanyoszlop légsulymérőbeni emelkedésénél, ha a szél fordult, rövid idő mulva az eső bizonyosan elállott.

8-or. A higanyoszlop l. s.-mérőbeni több napokig tartó alacsony állásánál, közönségesen nem eső hanem szél következett.

9-er. Ha a holdnak udvara volt, de a higanyoszlop a l. s.-mérőben magasan állott, soha sem következett eső.

10-er. A higanyoszlop l. s.-mérőbeni magas állásánál — mint az egész 18⁴⁵/₄₆-dik éven át volt — ha az esőt közönségesen bemutató jelek észrevehetőek is voltak — az, ez évben még sem következett.

11-er. A higanyoszlop a l. s.-mérőben lefolyt 18⁴⁵/₄₆-ik év martius havábani folytonos magas állása ugyanazon év száraz nyarát — hogy következni fog — előre is bebizonyította.

12-er. A higanyoszlopnak a l. s.-mérőben estveli leszállása nálunk nem esőt, hanem távolabb tájékokban — országokban — nagyobb esőt vagy más égi tüneményeket mutatott.

A légkör, melly többféle egymással a legnagyobb összefüggésben lévő természeti tüneményeket mutat, annak chemiai összetételéből, diaphanisása változásából, polarisatio és színéből, sulyából, mérséklete (temperatura) nedvességéből és electricitásából származnak. Ezekre még eddig sem a physica, sem a vegytan nem volt képes elegendő fölvilágosítást nyújtani, ugy

a légkörben s abból származó gerjek (miasma) és szeszalaku ragályok az állati organismusra való káros befolyását elegendőképp sem kimutatni; s így csak azon szüntelen elenyészedési tüneteményeket, mellyek a földön és főképp folyók mentiben nagyobb áradások után történnek, s azok lételére és a légkörrel való keveredésére mutatnak. — Ezen gerjek a légsúly és hőmérsékletben a higanyoszlop bizonyos állásánál fogva azon tájékban, a mellyben támadtak meg is maradtak, és csak erősebb légvonal által vitetnek tovább. — Kivánatos volna tehát a meteorologia tekintetéből a légvonal (szelek) irányát, és azok forgatási szabályait ismerni, mellynél fogva már eleve a reá következő időváltozási tüneteményeket, és némileg azoktól függő a közegésség állapotára való befolyásokat meg lehetne tudni.

A múlt évben nálunk a földszarki (Polestrom) és az éjnap egyeni légvonal (Aequinoctialstrom) volt a fő uralkodó.

Az időjárás a természetményekre igen rossz befolyással volt. Az árpa és kukorica fizetett csak meglehetősen, keveset a burgonyák, és csak azon tájékokban adtak közép termést, hol oct. hó utolsó napjaiban lettek a földből kiszedve, de ezek is liszt tartalmukra nézve sem a legjobbak; vizenyősek mind azok, mellyek september hó végén és oct. hó elején szedettek, — elrohadt sok. Azonban nem azon rothadás nemét mutatták, mellyet olly pusztítólag már két évek óta kül országokban tapasztaltak.

Igen rosszul fizetett a buza, rozs és hüvelyes vetemények (beczük.)

Egyedül a szőlő tőkének kedvező volt az időjárás, mert 1811-ik év óta jobb mustot s így kellemetesebb és erősebb bort nem kaptunk. A termés azonban a bor mennyiségére nézve csak közép volt.

Valósult tehát a múlt évben, hogy a bortermésre a hőmérő közép téli állása — $2^{\circ} - 0 + 4^{\circ} R.$; a *taraszi* + 11° , *nyári* + $18^{\circ} 50$ (július és augusztusban + $20 50$), az *őszi* + $10^{\circ} 50$ a legkívánatosabb, és hogy azon években, a mellyekben a hőmérő közép állása a föntebb jegyzett fokokon alább áll, a bortermésre nézve valami különös jót várni nem lehet.

Igen érdekes volna, ha honunk azon tájékairól, a hol közönségesen híres jó borok teremni szoktak, a hő-, nedv- és légsúlymérő állásáról, nemkülönbben az eső mennyiségéről (s b. pontos jegyzékekkel bírunk, úgy hogy azokat összehasonlítólá

összeállítani is lehetne, és pedig 1.) a bort természető tájék északi szélességét, 2.) a helynek tenger fölötti magasságát, 3.) a föld minémiségét, 4.) a hőmérő közép évi, de tavaszi, nyári, őszi és téli állását is, 5.) a tapasztalt évek számát, 6.) a bornak szesz fokait.

A dohánytermésre nézve igen rossz volt az időjárás, mert éppen ez sok esőt (Cuba szigetén évenként 118''—133'' (1821-dik évben), nálunk a múlt évben nem volt 10'') kíván, nagy hévség mellett, és csak ilyenkor nyer jó zamatot (aroma) erőt, stb.

A méhtenyésztés általában rossz volt, nem legjobb a selyembogaraké.

Ember kevesebb született (178), mint a múlt években.

III. A nép és népesedés.

Lakosaink $\frac{7}{12}$ része magyar, $\frac{4}{12}$ része német, $\frac{1}{12}$ része rác, tót és zsidó.

A népesedés összesen 33,881 családból áll, ezek közül 94,178 férfi és 103,203 nő; összesen 197381 lélekből áll, (9025 nővel több mint férfi.)

Vallástétel szerint a férfiak közül 59685 r. cath., 14003 ágostai, 17169 helvét, 700 óhitű és 2601 zsidó.

Egy négyszeg mértföldre esik 3016 $\frac{1}{63}$ lakos.

Lakhelyek. 20 mezővárosban, 86 faluban és 86 pusztán; összesen 25326 lakházak számítatnak, s így egy egy négyszeg mértföldre 389 $\frac{2}{3}$ ház — és egy házra általában 7 $\frac{1}{2}$ lakos.

A házak többnyire földből vagy vályogból készült gnyhók, mellyekben rendszeren 1 szoba, konyha és kamara van padló nélkül, kis ablakokkal ellátvák.

Ruházatjuk. Egyszerű a magyaré, költségesebb a németé, az asszonyi nem általában ruházata által nincsen elegendőkép a hideg ellen biztosítva.

Eletmódjuk. Közönséges tápszer a kenyér, és ez többnyire jól készült; a burgonya, káposzta, beczők, sertvés, birka, marhahus és baromfi. Bor a közönséges ital, a sernek nincs keletc.

Foglalkozásuk a mezői munka, s ezt igen szorgalmasan viszik véghez, — főkép a németek —. A mesteremberek — kevés kivétellel — rossz munkát készítenek.

Vagyonosok főkép német lakosaink, de vannak magyarok is u. m. faddi, nagy-doroghi stb., a mellyek kiftűdő dohányt termesztenek.

Mulatságuk a bucsúk, lakodalmak, vásárok, ünnep napokon a táncz, ivóka és pipa.

A gyermekek physikai nevelése az újszülött, úgy az idősebbekre nézve sem czélszerű a szülők neveltelensége miatt. — Az óvhimlő oltonyozását a németek szívesen, a magyarok többnyire csak kényszerítés után engedik. Az iskolai tanítás ott történik, a hol alkalmas tanító, és szigoruan fűlügyelő lelkész vagyon. — Az evangelica helységbeliek jobbára mind olvasni és írni tudnak.

A nép testi viszonyaira nézve. *A szaporodás* az 18^{45/46}. évben 197381 ember után volt 8209, s így 4^{3/9} 100-tól, maradt tehát mint gyarapodás + 2187. — De a gyarapodás úgy mint a maradvány ez évben sokkal kevesebb volt, mint már két évek óta; mert 18^{43/44}. maradt 2914, 18^{44/5}. évben 2686, így tehát a mult évben 178-al kevesebb született mint 18^{44/5}-ben, és 499-el kevesebb maradt mint gyarapodás.

Megyénkben naponta általában 22^{17/36} ember, s így majdnem minden órában egy ember született, úgy minden 24^{3/8} ember után egy.

Több évek lefolyása alatt a gyarapodást véve, azt általában évenként 1^{1/2} száztólira kell számítani, s így előre is kiszámítani lehet, — ha különös természetes vagy politikai okok a népesezés gyarapodását nem gátolandják — hogy 20 évek lefolyta után megyénkben (1867-dik évben) a lakosok száma 318,295 körül lészen, s így egy négyszeg mértfűdűn akkor 4898^{5/13} lakos fogna lenni.

Igen szaporák a német lakosaink — ezeknél általában több leány születik, mint fiúgyermek — és zsidók; kevesebbet a kath. magyarok, legalantabb áll a gyarapodás a reform. magyaroknál.

A szaporodásra szolgáló természetes okok. A hely, az évfolyamok, évszakok, természet és időjárástól stb. függenek, de ezeket csak összehasonlítólag is fűllállítani, ezen jelentést igen terjedelmessé tenné. A közelebb lefolyt két — termésűkre nézve — mostoha évet véve, látjuk, hogy a szűlűttek mennyisége aránylag sokkal kevesebb mint az elűbbeni években.

A halálozás. A múlt évben halt 6022 ember, az az 100-tól $3\frac{1}{19}$ rész, naponta tehát $16\frac{1}{2}$ ember, (18⁴¹/₄₅-ik évben naponta csak $12\frac{17}{36}$ ember.

A halálózásra nézve a természeti okok befolyása. A tájéket tekintve a folyó mentiben, ámbár ott a légvonal szabad, s hegyek által nem gátoltatik, mégis a nagy áradások után támadt rossz s ártalmas befolyások miatt a halálozás a legnagyobb; a legkisebb pedig olly völgyekben, hol a lég nem szorulhat, küzel erdők léteznek, s mellette sebesen folyó patakocskák vannak.

A nyavalyákra nézve. Sok gyermek hal gyermeknyavalyában, mivel ezeket épen nem orvosoltatják, sokan forró nyavalyákban, czéliránytalan bánás és életmód után idült nyavalyákban, a váltólázak rossz következményeiben, sokan tájbeli és járványos nyavalyákban halnak meg; rögtöni halál eseteket ritkán lehet megtudni.

A halálozásra a történetes okok befolyása. A foglalatosságoknak nagy befolyása van a halálozásra; földmivelőink ámbár az idő viszontagságainak inkább ki vannak téve, mégis munkájoknál fogva kevesebben halnak, mint a mesteremberek. Sok asszony rontja magát kenderáztatás alkalmával stb.

A test kifejlődése. Az újszülöttek. 8—9 font a magyar, 6—7 font a német. A megnőtt ember magassága 5' 3" — 5' 6" kevés magasabb, súlyra nézve többet nyom a csontos és izmos magyar — 130—160 font, mint a német.

Erejére nézve a magyar $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ többet volna képes dolgozni, ha életét úgy fogná föl, hogy a munkaság éldelet, s mig ez nem történik népünknel, addig erejére nézve nagyobb kifejlődést nem várhatunk. A magyarnak járása lassú, rövidet lép, s semmiféle munkánál ereje egész kifejlődéséhez nem jut. A német gyöngébb testalkotásu, gyorsabban és hosszabbat lép a magyarnál, dolgozabb, de nem olly tartós erejü, nála az élet a munkássággal azonos, de még nem éldelet; ezen munkásságot csak táplálékkal képes a német fontartani, a magyar kevesebb eledel mellett többet képes dolgozni.

A nép physikai és erkölcsi tekintetből.

Physikai tulajdonságai. Intelligentia. A magyar faj élénk eszű, könnyü fölfogásu, röviden és határozottan nyilatkozó,

könnyelmű, pazérló, munkát nem kedvelő, s nem azon ösztön-
nel bíró, melly által magának a polgári életben más állást s füg-
getlenséget igényelne. A német ellenben előrelátó, takarékos,
lassu fölfogásu, igyekező magának önállást szerezni. De áta-
lában népünk még nem olly szelid s érzékeny természetű, hogy
nála a függetlenség szárnyai emelkednének, s pedig azért nem,
mivel érdeke az anyaghoz kötve van, s így emelkedésének ön-
állása bénult.

Moralis tulajdonságai. Népünk mérsékletes, többnyire dol-
gos s előrelátó, a földmivelő erkölcsisége nagyobb, mint az
iparüzőé, ezé pedig nagyobb mint a pásztoré.

A nép morális tulajdonságait *nevelésénél fogva* véve kitü-
nik, hogy 206 tanodában 207 tanító 21772 növendéket oktatott
a múlt évben; így tehát $9\frac{1}{21}$ lakosra 1 növendék esik.

A büntetthez való inger s hajlam. Népünknel nevelését s
egyéb morális tulajdonságait tekintve, a büntetthez való hajlam
kifejlődését nem lehet — némelly kivétellel — fölötte nagynak
mondani. Nagyobb az a vagyonsértésre nézve, nem olyan a
személysértést tekintve; nagyobb parasztok közt, mint iparü-
zőknél, sokkal kevesebb a nőncennél, mint a férflaknál, és pe-
dig u. m. 100: 3-hoz.

A nép büntetthez való hajlamát tekintve, több éveket véve kö-
vetkezendőképp tűnik az föl: 2030—2040 polgári per intéztetik
el évenként, s így 95—100 családra 1 polgári per számítható.
— A vádolt raboskodók száma évenként 900—930, így 210—
215 lakosra esik 1 rab; és pedig 145—150 férfira 1, 2190—
2200 nőre 1, 1655—1660 lakosra egy véres verekedő, 1480—
1490 lakosra 1 gyilkos, 420—430 lakosra egy tolvaj; általában
320—330 lakosra egy vagyon sértő.

(Vége következik.)

Kivonatok idegen lapok- s munkákból.

Gyógyszertan.

A gyűszönye nehézkór ellen.

Dr. Sharney, ki előbb a gyűszönye nagy adagainak hasz-
nát nehézkór ellen emlékeztetbe hozá, most egy esetet idéz föl,

mellyben a kisebb adagok is egy ideig folytatva fényes sikert hozának elő. A betegnek már előbb több rohamai voltak, mellyek terpetin, s egyéb szerekkel ostromoltatának, minek következtében az erős és vérmes mérsékményü egyén valódi csontvázvá változott, a nélkül, hogy hajának legkisebb enyhülését tapasztalná. — A roham mindég a bal kar bántalmával kezdődött, mellynek izmai néha erősen összehúzódtak. Szerző egy obon gyűszőnye forrázatot rendelt minden estve beveendő. Ezen gyógy mód octobertől februárig folytattatott, s a rohamok kimaradtak. Midőn ezen szer tartós használata által látgyöngeség támadt (különben semmi más káros következmény nem tapasztaltott) valamivel ritkábban rendeltetett az, s végre egészen félretétetett, mire szerző a beteg haját lenyíratá s arra meleg zuhanyokat alkalmazott. E mellett gondoskodott a kellő székletelekről. Szerző megjegyzi, hogy egész augustusig egy roham sem mutatkozott. *(Corrigan is erősíti az ekként alkalmazott gyűszőnye hasznát. — (Lond. med. Gaz. 1847.)*

A Gutta Percha szülészeti eszközökül használtatása.

Ezen anyagot, melly meghülve s alacsony hőmérsékletben száraz és szilárd, forró vízben pedig lággyá lesz, s tetszésünk szerint képezthetetik, *Dr. Simpson* szülészeti eszközökül és alkalmazá. Készített belőle nevezetesen méhkoszorúkat, mellyeket minden egyes esethez lehet alkalmazni, s ha többé nem célszerűek, könnyű újjá alakítani. Készített továbbá belőle emlőbimbókalapkákat, húd- és méhcsapokat, méhtükröket. stb Ezen eszközök következő előnyökkel bírnak. 1. Csekély költségbe kerülnek. 2. Az eszközkészítőktől meglehetősen függetlenekké tesznek bennünket, minthogy a gyakorló orvosok által célaikhoz képest megváltoztathatók. 3. A falusi gyakorlók, ha ezen anyagból bizonyos mennyiséget bírnak, mindenféle szükséges eszközökkel elláthatják magokat. — *(Monthly Journ. 1847.) T.*

Dékánválasztás a pesti orvosi karnál.

A múlt hó 24-kén tartott dékánválasztó gyűlésben *Schnidt* János Pest-megye r. főorvosa választatott jövő évre dékánná 35 szavazattal 11 ellenében.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRÁLYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

7. szám.

Pesten, Aug. 15-kén.

1847.

TARTALOM: A közegesség és orvosi rendőrség állapota Tolna-megyében 1845/46-ban. Dr. Tormay. — Kivonatok.

A közegesség és orvosi rendőrség állapota Tolna-megyében 1845¹/₆-ban.

Közli Tormay Károly Tolna-megye r. főorvosa.

(Vége)

IV. A közegesség állapota általánosan.

A múlt év hipocratikai tekintetből is rosszak közé számítható. Ambár az időjárás ősztől tavaszig igen kedvező volt, s egyes tájékokra és helységekre nézve a legjobb befolyással is — úgy hogy a völgyeségi és simontornyai járásban alig voltak betegek — mégis tavaszkor és nyáron a forró kütegek, félbehagyó és forró epelázak nagy pusztításokat tettek.

Nem lehetett pedig ezen nyavalyáknak nagy sikerrel ellent állani, sem a nép oktatása, sem rendes orvosi tanács és sege-

delem által. Az egyik — *törheny* járványként uralgott több helységeken, főkép a kisdedeken; a másik — *félbehagyó láz* — ismeretes honosult nyavalyánk. Ez a Duna mentiben eső tájékokban évenként nagy pusztításokat tesz, nines is reményünk tőle előbb megszabadulhatni, míg a Duna szabályozva, annak vize ezélszerű töltések által rendes ágyába visszatartva, s így a tájék az évenként előforduló Dunasár kiadásai ellen óttalmazva nem lesz. A harmadik a *pokoltar*, melly D. Sz. György helységet megszálván nagy pusztításokat tón.

A közegésség állapota különösen.

Járványok: 1.) *A félbehagyó lázak.* Ezek a lefolyt évben már apr. hó elején mutatkoztak, s ugyanazon tájékban a mellyben az előbbeni éveken is uralkodtak — s ugyszólva honosultak — most is nagy pusztításokat tettek. Azonban a lefolyt évben olly helységeken is mutatkozott járványként, hol aze-lött azt alig lehetett észlelni; ennek fő oka pedig a hosszantartó szárazság, és attól az életműves természetben előforduló rendkivüli tünetények.

Közönséges útja a folyók, nevezetesen a Duna Sár, Sió és Kapos mentiben kikeresvén magának posványos alacsony tájékokat, olly annyira, hogy közel egymáshoz fekvő helységek közül a melly magasabban vagy homokos földön feküdt, vagy erdővel környezve volt, a váltóláztól megkiméltetett.

A lefolyt évben a váltólázban szenvedők mennyisége aránylag úgy állott az előbbeni évekhöz, mint 5: 3-hoz, úgy hogy némelly helységeken Böleskén, Madocsán, Pakson, D. Sz. Györgyön, Gerjenben, Sárközben, Szegzárdon stb. a lakosság $\frac{3}{4}$ része a láztól elfogva volt, s több hónapokon át szenvedett.

Az időmértékre (rythmus) nézve, eleinte harmadnapí volt, és ha a betegek orvosi tanács utáni gyógyszerekkel éltek, az rythmus-ában megis maradt, a nélkül hogy az előre sietett vagy késett volna; ha pedig a beteg új meghűtés, életrendi hiba stb. által vétett, ezen rythmus annyira változott, hogy a harmadnapiból mindennapi lett, előre siető rohamokkal, s így félharmadnapí is; (haemitritaeus) D. Sz. Györgyön, Szegzárdon, a Sárközben és Kajlaacson más évekhöz képest fölötte sok tapasztaltatott.

Alorczás ráttólázak (Febr. inter. larvatae) sok tapasztaltatott többféle alakban, u. m. tüdő-, agyvelő-, héliob tünetmennyekkel, mellgüresök és hányszékeléssel. Ott, hol a váltóláz álortozza alatt fölismertetett, ezélszerűen orvosolva megtöretett, a hol a körtünetmények vétettek fő tekintetbe, közönségesen gyakszos kimenetele volt.

Vészélyes jellemű (Febr. inter. pernicioza) *ráltólázak* július, augustus és september hónapokban nagy számmal tapasztaltattak Böleskén, D. Sz. Györgyön és Kajdaeson. Sok beteg már a második roham alatt meghalt.

Uralkodtak együtt a váltólázzal epelázak, a vörheny, hagymáz, pokolvar és a vérhas.

Az *orrostás*, hogy sikeres legyen mindannyiaknak a hánytató előrehoesátatott — kivéve a gyenge mellűek és sérülésben szenvedőket. — A váltóláz csak ott maradt el a hánytatóra, hol az által a csorva tökéletesen kiürítettett.

A *kénsarvas kinal* azonban a legsikeresebb s hathatós gyógyszer volt, ha a hánytató után a 3—4-dik roham után adatott. Egy egy láz elnyomására szükséges mennyiség különféle volt a tájékra, egyénekre, időre és időjárásra nézve, úgy hogy az 12 és 60 szemer (granum) közt változott.

A kinal maga a váltóláz megszüntetésére nem volt mindég elégséges, ez legsikeresebben mákonnyal (opium) 1—3 szemerig vegyítve egy roham közötti időben adatott, s ekkor igen jó sikerrel.

A kinal adaglását a láz megszüntetése után 2—3 hétig folytatni kellett, mert a nélkül legtöbb esetekben visszaesések (recidiva) napi renden voltak, és pedig, u. m. 100-tól 50. heted és tizenegy napra, 100-tól 25 sőt 21 és 28-ad napra is. — A visszaesésekben a láz rythmusa közönségesen úgy változott, hogy 3-ad napiból 4-ed, de mindennapi is lett.

A nép váltóláz elleni szerül hánytató után keserű pálinkát, paprikás bort, fekete borst stb. használt.

Ütőbajok ott, hol a láz rendszeren és ezélszerűen orvosoltatott ritkán támadtak, azonban igen súlyos lázrohamok után lépés és májdagok a legezélszerűbb orvoslás mellett is több esetekben előfordultak, de ezek a bensőleg használt keserű szerek, és a máj vagy lép tájékra alkalmazott oszlató kenőcsök által eltávolítottak.

A *typhus* sokszor, de csak elhanyagolt váltóláz után tapasztaltatott. Ez ellen a köznép fenyőmag, vöröshajma, petrezselyem fűzeteket jó sikerrel használt. Orvosilag zsugító s vizelre hajtó szerek rendeltettek.

A váltólázak a *typhus* kifejlődését is elősegítették, melly nem csak a megye fogházában letartóztatott rabok közt járványként, de a folyók mentiben is több helységekben szórványosan előfordult.

2.) A *vörheny*. A vörheny (*Scarlatina*) csaknem mint magányos nyavalya állott a lefolyt évben Györköny helységben, a hol május hó vége felé vette kezdetét és június hó közepén a legmagasabb fokán állott; — és D. Földvár mezővárosában július, augustus és szeptember hónapokban számtalan gyermeket vett áldozatul.

Ha a vörheny járvány történetleírását Európában a XVII. század elejétől fogva, és azon nagy útjában, mellyet 1740-dik évben északról dél felé tett figyelemmel kísérik, alig vett aránylag több áldozatot, mint két hónap alatt D. Földvárott. Mutatkozott pedig ezen helységekben 1—3 napig tartó nagy forró lázzal, torokgyulladás sötét-vörös nyelv mellett, a nyakon, melles utána az egész testen nagy és sötét-vörös foltokkal, mellyek a legtöbb esetekben lapályosak (*scarlatina plana variegata*), az egész testet elfoglalva (*scarl. plana universalis*), ritkább esetekben kásaküteggként (*scarl. phlyctenosa*), igen ritkán mint hólyagos (*penphigoidea*) fordult elő. A megnötteknél közönségesen küteg nélkül torokgyulladású kórtüneményektől kísérve.

Orroslás. Csorvás gyülemények hánytatóval a legcélszerűbben ürítettek ki, s ez által a küteg kitörése is elősegített; hasszorulások csőrékkel és édes higánnyal távolítottak, torokgyik ellen a nadályok leghathatósabbak voltak.

3.) A *pokolvar*. A nyári hónapokban D. Sz. Györgyön és a dombóvári járásban járványkodván tapasztaltatott, hogy azok, kik lépfenében elhullott marhák husából ettek nagy veszedelemnek kitéve, és többen életükkel fizették. — De némellykor minden föltűnő ok nélkül jelent meg, s itt talán légycsipést vagy szunyogszurást lehet okul föltenni, annál is inkább, minthogy a test olly részein mutatkozott, mellyek azoknak kitéve vannak. Ha a pokolvar a végtagokon jelent meg, orvoslása sikerült, ritkábban a nyakon. A láz mindannyiaknál majdnem harmadnap

rythmussal volt, és a hánytatók a nyavalya kezdetén jó sikerrel vétettek; míg a var és környéke csak gyulladt volt meleg párolgások könnyebbülést szereztek, fenécsédésüknél már káforral vegyített illatos és savított sósavvali borogatások használata szükséges volt, későbbben a fenés részek eltávolítása után káforral vegyített elemi irrali kötözés mentette meg a beteget a haláltól. — Belsőkép a csorva hánytatóvali elhárítása után a kigyó gyökér forrázata káforral és eczetsavas kőnleeggel jó sikerrel használtatott.

Kítinö szórványos nyavalyák.

A hagymáz. A hagymáz D. Sz. Györgyön és a dombóvári járásban szórványosan észleltetett, és pedig mint alhasi, küteges hagymáz, néha gümőkórral szövetségben.

Előgátlásul jó sikerrel használtak a testi hideg vízzeli mosások; az ostromi szakban (stadium invasionis), ha csorva tapasztaltatott, legezélszerűbben a hánytató, a gyuladás folyamatában fölolvasztó — sós szercek, és a kültakaró működése helyreállítására langyos nyákos savanyú italok; — az ideges szakaszban (stadium nervosum) a nyavalyának veszedelmes és igen alkalmatlan tünetmennyei elhárítását leginkább az életbeli erők támogatása élesztése, és ez által a bírálát (crisis) biztosítása tétetett ki fő czélul, melly eljárásnak szerencsés következményeit lehetett is ezek után észlelni. Használtak ekkor leginkább azoknál, kiknél elegendő életesség nem találtatott, gyógyszerileg arnica, valeriana, angelica forrázata káforral, eczetégény és kénéngény salep főzetben, a savított sósav, nagyobb hasmenés mellett a timsó.

A himlő. Az apáthi pusztán, Hidgyán és Szedresben szeptember és october hónapokban majdnem járványosan lépett föl, de ide szorítkozva is maradt, mivel azonnal a körüllevő pusztákon és helységeekben az oltás és ismétli oltás (revaccinatio) a csak lehető jó oltóanyaggal általában eszközöltetett. — Szervedtek a himlő által a beoltottak, u. m. a be nem óltottak — ámbár az elsőek közül nem mindannyi mégis sokan, hogy pedig ezek a ragálytól meglepettek, oka volt az ügyetlen oltás, és hogy az anyag nem olly óvhimlőkből szedetett, mellyek alkatasuknál fogva óv erővel bírtak volna.

Ámbár itt a himlő többféle formákban mutatkozott, mégis meggyőződtem, hogy mindannyi — himlőke, himlőcske stb. nem más mint a valóságos ragadványos emberi himlő.

A vérhas. A Duna és Sár mentiben nyáron át epés volt, éretlen kukoricza és burgonyávali élés következtében D. Sz Györgyön hagymázzali szövetkezése kitünőleg észleletett.

Orrostúl. Belsőkép hánytató után nyákos főzetek salétrommal rendeltettek, a végbél fájdalmak enyhítésére nyákos csőrök. Hol a vérhas epés nem volt, mákony (opium) és ipecacuanha hasznos szolgálatot tettek.

B a r m á s z a t.

Az év rendkívüli hévsége a széneges nyavalyák kifejlődését előidézte, és kiterjedésükben elősegítette is. — Azonkívül előmozdította a járványosságot a helybeli körülmények, mint legelő hely, viz stb.

Mint uralkodó fő nyavalya majdnem minden bazi állatokon volt:

A túlyog. Ez a nyár elejétől az őszer végéig uralgott, részint forrókép (acute), részint mint idült nyavalya. — Azon sokféle alakban, a melyben mutatkozott, leginkább a köztakaró, lép, máj, belek, tüdők és garat bántalmak tűntek ki. Kór nemtője lobos, azért is a lobellenes gyógymód sikeres volt. — Érvágás és elvezető (derivantia) szerek külsőleg, belsőkép pedig hűtő szerek óvtak. Birkákon úgy mint a többi állatokon is az usztatás gátat vetett a nyavalyának. Belsőkép a salétrom, a borkő, csudasó és a kénsav kitünő hatással használtattak.

A hatályos járványságot előmozdítja leginkább az agyagos föld. Ha nem is vesszük tekintetbe, milly behatással van illy föld a növények minémiségére, azt még sem lehet tagadni, hogy az a napsugárok behatása következtében igen sok szén-savas szeszt kigőzölg, melly a tüdőbe beszíva vérszencsedésre alkalmat és járványos kórállapotra okot nyújt.

A legelő megváltoztatása használt.

A kergeség (Hydrocephalus hydatideus) és a *gerinczagygyulladás riskórsága* (Hydrorachia hydatidea et simplex) szinte az év rendkívüli nagy hévsége miatt fölötte nagy mértékben tapasztaltatott a birkákon, és pedig a kergeség mint nyájnyavalya ott, hol a bárányok az első hat életi hónapokban czélszerűtlen

téli takarmánnyal neveltettek, főképp ha a téli rossz tartás és a nyári jó legelő közt nagy különbség volt; a gerinczagykór-ság ellenben a rossz nyári legelő és sokkal jobb téli takarmánnyal tartás után eredt.

Elkerülték a nyavalyát azon tenyésztők, kik:

1-ör. Olly gazdaságokból, a hol ezen nyavalya tapasztalattott, a tenyésztésre birkákat nem szereztek maguknak.

2-or. A párosodást igen fiatal állatokkal nem eszközölték.

3-or. Idegen nemű (heterogen) hágtatást, úgy annál a megerőltetést elkerülték.

4-er. Az igen gyöngé finom s túltenyésztett birka fajt; és

5-ör. Az igen külterjes (extensiv) tápláló nyári legelőt, és belterjes (intensiv) tápláló takarmányt mellőzték; és így

6-or. A lehetőségig egyformán tápláltatták nyájaikat; végtére

7-er. Hetenként egyszer következő óvszert használtak: 100 darab bárányra számítva 8 lat salétromot, $1\frac{1}{2}$ font csudásót — jól keverve ebből reggel s estve felét nyaladék gyanánt.

A *körömfajás* nemcsak a kérődzőkön, hanem a sertvéseken is uralgott, és a kajmádi pusztán a birkákon igen rossz nemű volt. — A körmok kimetélése, tisztítása és halványali bánásmód a nyavalyán segített. Azonban az aklok tisztán tartása, úgy a legelő változtatása megkivántatott.

A *fenés nyelcpokolvar* (Glossantrax) a szarvas marhákon és a fenés inypokolvar (Stomantrax) a sertvéseken ott, hol rossz legelő és itató volt, többször észleltetett. — Sónyalogatás, salétrom és kén adagok ott, hol jobb legelő által amúgy sem lehetett segíteni, ha nem mindenkor óvott a nyavalyától, mégis ennek gyöngébb lefolyását és jobb neműt eszközölték.

A *szájfajás* (Aphthae) ellen a vízzel föleresztett sósav és a kozmás fasav használtak.

A *galandféreg* (Halysis ovina) a birkáknál ritkultak, ha nyaladékkal az erdei páfrán-gyökér por (Filix mas) fényes kemény korommal vegyítve, hozzávéve Chabert-félc féreg elleni olajt, mustárlisztet stb. a hold fogytában használtak.

V. Az orvosi rendőrség gyakorlata.

a.) *Általában.* A statusnak nemcsak gyakorló orvosokra van szüksége, hanem az orvosi rendszer kezelése, és a törvényeséki orvosi eljárás rendőrileg kiképzett egyéneket igényel.

Nálunk, hol az orvostörvényszéki eljárás, és az orvosi politia még törvényesen rendszerezve nincsen, az orvos-növendék egyszerre politialis orvos leszzen a nélkül, hogy az egyetemnél orvosi politiaiba képeztetett volna, minő a megyék rendszerében alkalmazható — a nélkül, hogy egy tapasztalt rendőri orvosnál rendőri orvosi eljárásra alkalmatossá lett volna. Ezen erőszakolt politialis orvos azonban miután hivatalával járó csekély fizetéséből nem élhet, a rendőri állásával össze nem köthető orvosi üzletre szorul, s miután az orvosnak polgári állása a társasági viszonyainkra vonulólág biztosítva nincs, sőt jelen állásában nem más egy a statustól engedelmzett iparüzőnél, legtöbbször sanyaru keresetmódjuk után orvosi napszamosokká aljasulnak, s ezekre nézve tudományunk s mesterségünk jelszava: „*Emberi szeretet és tudományos emelkedési igyekezet*“ többé nem hat, sőt elenyészett.

Igazságos és méltányos, hogy mint egy részről az orvosi segedelemért sovargó polgári viszonyaiban és physikai jólétére nézve biztosított, más részről azok, kik tudományi tehetségükkel azoknak föntartását eszközlik, hasonló előnyökkel birjanak, viszonyaiknál fogva biztosítva és a beteg iránt függetlenségbe érezzék magokat, hogy orvosi hivatásukban a jót és hasznost lelki szabadalomban kijelölhessék.

Mennyivel inkább igényelheti ezt az *állományi* orvos, kinek hivatása szünet nélküli cselekvőség, foglalatossága, szc-rencsétlenség és nyomorúság enyhítése, társasága a nyomorult, a beteg a szerencsétlen. S miután ő hivatali részeinél fogva nem az egyeseknek kizárólág segedelmezkedik; hanem intézkedéseivel egész közönségeket övez körül, az egyes jutalmát nem igényelhetvén egyenesen az állományra támaszkodik, s így méltán igényelheti, hogy az állomány necsak személyét, hanem családját is biztosítsa.

Orvostörvényszéki, de rendőri eljárásunk is a megyékben kormányunk új rendszere által már is némelly helybeli javításokat nyert. — Azonban illy az orvosi tárgyak megyénkénti rendszerezése nem felel meg egészen a szükségnek és a kor kívánatának, mivel így honunkban egyformaság nem lévén, az orvosi ügyek fő kormányzását nehezíti, az egyes megyékben keletkezett javítások pedig csak helybeliek maradnak, és az összes hazában el nem terjednek.

Két századon át orvosi rendszerünk idő, hely és alkalmazhatóság föltételezte intézetekkel kormányoztatik. Ezen szabályozva lett intézvényeket, mellyek nagyobb része elavult, a tudomány jelen állásánál fogva nem alkalmazhatók, és a mellyeket maguk a rendőri orvosok alig ismerik, annál keveseb az orvosi rendőrség körül foglalkozó nemorvosok.

Várva várjuk, hogy honunk erélyes, gondoskodó s jó czélzatu kormánya ebben is mint mindenben a szükséges s korszerű előkészületeket megtétetni, és annak idejében hatályos törvény által rendünket biztos állásba hozni fogja — Ajánlom is kormányunknak — megyém egész orvosi rend nevében — ügyünket.

Az orvosi rendőrség gyakorlata.

b.) *Különösen.* Az orvosi személyzet megyénkben 16 orvostudor, 27 sebészmeister és 10 oklevelezett gyógyszerészből áll. Azonkívül szolgál 28 oklevelezett, és 178 falusi bábaszüléskedőknek.

Ezek közül a tek. nemes megyétől rendes évi fizetést nyer 1 főorvos, 4 járásbeli sebész, 4 járásbeli bába, és 1 a megyei börtönökben letartóztatott raboskodók orvosa.

Népesedésünket (197381) általában véve esik:

12336 ⁵ ₁₆ lakosra	1 orvostudor	} az orvosokat összesen véve 4590 ¹¹ ₄₀ lakosra 1 orvos.
7342 ¹² ₂₇ —	1 sebész	
19738 ¹ ₁₀ —	1 gyógyszerár.	
7049 ⁹ ₂₈ —	1 oklev. bába,	— vagyis a bábákat összesen véve 164 családra 1 bába, az újszülöttek száma után pedig egy bába általában 39 ¹¹ ₂₀ szülésnél szolgált.

Az orvosi személyzet, ha czélszerűen elhelyezve volna a népesség mennyiségének megfelelően, de a mint jelenleg van

— nem. Az elhelyezést a közönség csak a 4 járásbeli orvosokra és bábákra nézve rendelheti, a többi ott telepedik, hol gyakorlata után keresetet reméll.

Mindeddig csak az oklevelezett bábák elrendezése volt eszközölhető, melly már annyira sikerült, hogy a dombóvári és simontornyai járásokban, hol azelőtt csak egy egy baba tartózkodott, jelenleg 10 szüléskedik.

Ezek ugy mint a falusi bábák a t. nemes megye 1845-dik évi július 30-kán tartott közgyűlési 2155. számú végzése nyomán következő kedvezményekben részesülnek:

1-ör. Hogy a bábák s férjeik személyükre nézve mindenféle hadi, megye s helység közadótól, közmunkától s teherthől mentek legyenek.

2-or. Hogy rendes évi fizetésük legyen, és pedig olyan helységeben, mellyek népessége 1000 lélekből áll, vagy azt fölül múlja, évenként 20 ft. p. p., a hol pedig a népesség száma 1000 léleken alul van 12 f. p. p. fizetessék a város vagy helység által, de ugy, hogy ezen fizetést a nemes megye a honi pénztárba beveszi. — Ezen rendes fizetés mellett tartoznak a bábák a szegény sorsuaknak ingyen szolgálni, de a tehetősbeiktől minden szülés után 24 kr. p. p. és egy kenyeret követelhetuck.

K ó r h á s a k.

Megyénk több mezővárosaiban és helységeiben léteznek gyámintézetek, mellyekben évenként több szegény, tehetetlen, elaggott s betegek is tartatnak a helybeli orvosok által orvoslandók. Illyenek vannak Bonyhádon, Hőgyészen, D. Földvárrott, Pakson, Faddon, Tolnán és Simontornyan. Ez utóbbi mindannyiak közül nagyobb szerű néhai gróf Lymburg-Styrum-féle alapítványokból elaggott nemesek számára fölállítva.

Gyógyintézetünk egyszersmind az örültek intézetével összekapcsolva a szegzárdi Ferencz-közkórház, erre a t. nemes megye által megbizott választmány ügyel.

A kórház tőkége 33111 f. váltó c., de ezek közül 10,000 forint kameralis kötelezvényekben van, mellyek csak 2½ pct. jövedelmeznek.

A múlt évi bevétele volt — — 4286 f. 10 kr. váltó.

Kiadás — — — — — 4301 f. 56 „ „

Az 18^{45/46}-ik évben kórházunkban orvosoltatott 341 beteg, ezek közül volt 290 férfi, és 51 nő, és pedig tolnamegyeci 108, honfi 95, külföldi 138. Gyógyult 281, javult 30, meghalt 30, és 14 haldoklóan hozatott a kórházba, a halandóság volt tehát 100-tól 82^{7/34}.

B ö r t ö n ö k.

A börtönökkel kapcsolatban levő kórházak közt a megyei tartozik főkép fölügyázatomb alá, ebben pedig a lefolyt évben lényeges és igen czélszerű intézkedések történtek. Azelőtt a beteg rabok számára egy az udvarba délnek nyíló, de csak egy felől ablakkal és ajtóval ellátott szoba volt, mellyben a levegőt megújítani nem lehetett, most egy tágosabb terem lett a betegek számára kijelölve, mellyben igen könnyen légvonalt előldézni, s így a levegőt tisztítani lehet. Ebben a teremben már a betegek hamarabb és könnyebben gyógyulnak.

De történt a lefolyt évben nagy és lényeges változás az egész börtönrészekre nézve. Azelőtt rabjaink hetenként csak kétszer láttattak el főtt meleg étellel, ezen rendszabály szigoru megtartása mellett majdnem mindannyian megbetegedvén, súly nyavalya által az egész fogház kórházzá vált, és mind a rabok tartása igen sok költségeket okozott, azokat ötször hetenként főtt meleg étellel ellátni fölötte nehezen kivihetőnek látszott. Azonban mégis ezen könnyen segített főispán ő méltósága, ki egy a rabok tartására ügyelő választmányt nevezett, mellyben ő méltósága is tettelegesen részt vett, s így mindannyi rabok ötször hetenként, a betegek pedig naponta jó tápláló és czélszerű eledellel ellátva lettek, melly nem került többé mint azelőtt a két napi tartás. — Ezen igen üdvös intézkedésnek köszönhetjük, hogy a súly azonnal szünni kezdett, és betegeink száma azonnal leszált, s már egynéhány hetek mulva 80 pctel kevesebb volt.

A múlt 18^{45/46}-ik évben a megye fogházában 317 rab közül megbetegedett 143, gyógyult 133, javult 6, és meghalt 4. Így tehát minden 2^{3/14} rabszemély megbetegedett, minden 79^{1/4}

után általában egy halt, minden $35\frac{3}{4}$ megbetegedett után 1 halt; s így a halandóság volt 100-tól $2\frac{11}{14}$.

Börtönrendszer.

Ámbár börtöneink a mi építésüket stb. illeti, czélszerűeknek lehet mondani, más részről mégis azokban némikre kívánságok volnának, és pedig egészségbeli, physikai, de főképp psychikai tekintetből. Az első ugy másodikra nézve az, hogy fölülte sok raboskodó dolog nélküli, s így nemcsak teste a helylés által, de lelke is a rossz társaságban, és jóra való szüntelen oktatás nélkül elenyészik.

A megyeházbani börtönök helyheztetésüket véve, itt nem nagy költséggel igen czélszerűen és pedig véleményem szerint a raboskodók physikai u. m. psychikai jólétükre nézve könnyen volna — egy kis osztály legalább — a pensylvanai magány börtönrendszer módjára eszközölhető, az egész börtönrendszer rögtöni átváltoztatását épen ugy nem lehet kívánni, mivel minden rögtönzés mindenhol mindenkor nem a legjobb sikert tanusít — mint tropicus növényeket hozzánk a szabad földbe átültetni a nélkül, hogy a föld stb. előkészítve, az az azok acclimatizálva lettek volna.

Bizonyos, hogy munkaság a rossz gondolatok emésztője, az alatt a lélek ébred s erősödik, a test munka után a magányosságba vágyódik, s itt az emberi társaság — bármily ritkán élvezi azt a bebörtönözött — megbecsüli. És milly jótkönyv behatással lehet ekkor a látogatás, ha ezt értelmes psychologicce kiképzett börtöni fölügyező, lelkész, orvos stb. teljesíti?!

Nem akarok itt az Auburn vagy a pensylvanai börtönrendszerekről értekezni, nem meggyőződéseim szerint az utóbbi czélszerűségét kivívni. — Én 10 éveken át kórház orvosa voltam, mellyben sok tébolyodottakat nem csekély szerencsével orvosoltam; itt meggyőződtem arról, hogy a magányosság a magába való visszatérést időről időre jó és czélszerű psychologiai befolyás mellett, legbiztosabban idézte elő a nélkül, hogy különös gyógyszerek lettek volna szükségesek.

A gonosztevőt lehet igen sokszor mint tébolyodottat, mint szerencsétlent majdnem mindenkor tekinteni, és elég lett ek-

kor téve, ha nem kénytelenítetik a vádolt is rossz társaságban éveket tölteni, s némellykor a nélkül, hogy gonosztettekre hajlama lett volna, a börtönökben azokra oktatik s gonosztevő lesz.

A ki népünket ismeri, az nem fél attól, hogy a magány börtönökben elméjükben megbáborodjanak, nálunk közönségesen pásztorok, vagy olyanok, kik illy magány életet amúgy is ifjuságukban viseltek, találhatnak börtönökben, a magyarnak elmebeli tébolyodottságra nincs is nagy hajlama, — statistikai adatok után mint Olasz- és Franciaországban — és ha gondoskodó fölügyelők vannak, azok illy esetben közbenjárásuk által azt könnyen eltávoztathatják.

Századokon át már sokféle börtönrendszer megkísérelve lett, de mindedig a pensylvaniani rendszer a legtöbb javultat képes fölmutatni, melly egyszersmind a test egészségbeli állapotára is a legjobb befolyással volt.

Gyógyszertárak.

A megyénkben lévő 10 gyógyszertárt a népesedés aránylagos mennyiségéhez véve, annak megfelelne, ha helyezettetésük is a népesedéshez aránylagos volna, de így a nagy dombóvári járásban 43,056 lakosra csak egy gyógyszertár esik, általában pedig 19,738 $\frac{1}{10}$ lakosra vagyis $10\frac{2}{5}$ helységre 1 gyógyszertár számithatik.

Gyógyszerészeink nagyobb része újabb időkben csak *gyógyszerárusokká* lettek, mivel sem egyszerű mindenhol könnyen föltalálható gyökereket, füveket s virágokat szedik, sem vegytanilag összetett szereiket — mellyeknek minden jól elrendezett gyógyszerészi műhelyben kellene — készítik, hanem azokat legolcsóbban árulható fűszerárusoktól veszik, ők pedig azokat a fő kormányshézék által szabott igen jutányos árjegyzéken alul el nem adják; s csak egynehány közülök a szegényebb sorsukat tekintetbe vévén némelly egyszerű szerek kiszolgáltatásánál az árszabálytól elálva ezeknek segedelmeskednek. — Az orvosok legnagyobb része a szegény tehetetleneknek ingyen nyújtanak orvosi segédelmet, a nélkül, hogy a statustól ezért — mint ez más országokban történni szokott — bizonyos jutalmat nyernének; a gyógyszerészek ellenben a

szegény s tehetetlen adózók számára kiszolgált gyógyszer-ikért beadott számláik után az egész árjegyzéket — minden száztóli levonás nélkül — megnyerik, és nálunk mindeddig még egy sem találkozott, ki magát valamelly procentualis levonásnak is alája vetni kívánta volna.

Mint hogy a gyógyszerészek nagyobb része a fűszerárusoktól vásárolják szereiket, szükséges, hogy ezek táraikban a főorvos többször éven át vizsgálódják, és némelly szereket vegytanilag kémleljen. Ez évben is több tárakban tapasztaltott, hogy a fűszerárusok keserű só helyet, csuda sót küldöttek, s ez jegeceire nézve a keserű sóval megegyezett, de nem állotta ki a vegytani kémlelést.

** Az óvhitlő oltonyozása.*

Miután tapasztaltatott volna, hogy e fontos és az emberi nem javára olly mellözhetlen óvszerek alkalmazása, ugyszinte a történt oltásról való ellenörködés nem minden helységben, s nem mindannyi oltó orvostól a legfelsőbb rendeletek értelmében történt volna; az óvhitlő oltonyozásra ügyelő választmány véleménye szerint a közgyűlés minden visszaélés tekintetéből az 1845-dik évi julius 30-ról 2155-dik sz. alatt költ határozata újlag nyilvánítván, szolgabíró uraknak meghagyatott, hogy az oltás állapotára a helységekben különös fölfigyázattal legyenek, hogy oltás alkalmával mindenkor a helybeli jegyző, a bíró vagy esküdt jelenlétében a megye által kiosztott bekötött jegyzőkönyvekbe a beoltottak bevezetessenek, és ezen könyvek a helység házánál föntartassanak. Ezen jegyzőkönyvekben a szerkesztő főorvos által, az óvhitlő oltonyozásra ügyelő választmány, ugy mint az oltással foglalkozó egyéneknek szóló, és felsőbb rendelések értelmében kidolgozott utasítások kinyomatva és bekötve találtnak. Ezen utasítások a nagymélt. magyar kir. helytartó-tanács 1829-dik évben kiadott k. intézvények értelmében készültek, mellyekben mindannyi az oltásra vonuló állapotok kimerítőleg kifejtve vannak, ugy hogy most már az ellenörködés és az oltás jó sikere annyira biztosítva van, hogy gyermek oltatlan olly könnyen nem maradhat, és az oltás körül foglalkozók, magok és mások részéről a teendőket ismerik, s azok nyomán könnyen intézkehetnek. —

Az oltás tárgyában kiadott utasítás 5 alatt közöltetik.

VI. Az orvostörvényszéki eljárás.

Azon időtől fogva, mióta az alulirt főorvos által a büntető törvényszék meghagyása következtében szerkesztett „*Utasítás törvényszéki orvosoknak*“ munka a megyebeli orvosok, tisztviselők s ügyvédek közt kiosztatott, és az orvosok azt eljárásuknál zsinórmértékül veszik; a látteletek szerkesztésében már azon hiányok nem tapasztaltatnak, mellyek miatt azelőtt felsőbb törvényszékekről is megróvó észrevételek tétettek.

A múlt évben 257 láttelelet szolgáltatott ki a megyebeli orvosok által, ezek közt volt bonczolásról szóló 17, súlyos sérelmekről 136, a többi 104 könnyebb sérelmekről.

VII. Tudományos orvosi tárgyak s ügyek.

Az orvosi tudományra nézve érdekes tárgyokról — mint-hogy a megyebeli orvosoktól mindeddig semmiféle értekezést nem nyertem — mitsem jelenthetek.

Közügyünket illetőleg jelenthetem, hogy megyénkben majdnem mindannyi orvos, sebész és gyógyszerész a magyar kir. egyetem orv. kar által múlt évben indítványozott: „*As orvos-özregyek s árakkal viszonyosan biztosító nyugdíj-íntézet*“t a Hufeland-féle nyugdíj-társaság elvei szerint kívánják, s reményilem — hogy ámbár megyénk orvosai fényes pénzbeli állapotban nincsenek, mégis ezen üdvös cél elérésére közös erővel működendnek.

VIII. Javaslatok és kívánságok.

Miután a kormány által — a mint biztosítva vagyunk — az új tanczrendszer nem sokára életbe léptetve lesz, s hihető is, hogy ezzel egyszersmind az orvosi személyzet, mellyek közvetlen, úgy azok, kik közvetve a betegek orvoslására befolyanak, és pedig amazok: 1.) a status, 2.) a betegek, 3.) a haladók és halottak iránt, 4.) az orvosi személyzet egymás közti

viszonyaira nézve, 5.) azok iránt, kik a statustól orvosi gyakorlatra jogosítva nincsenek; ezek pedig, kik közvetve a betegek orvoslására befolyással vannak — a gyógyszerészek stb. 1. az orvosok, 2. a betegek, kiknek gyógyszerekkel szolgálnak, 3. egymás közt, úgy tanítványaik, segédek és viszonyaikra nézve — a szükséges cél — és korszerű reform történni fog; tartózkodom ezen czikkben tovább ereszkedni, mert az iránt már az „*V. az orvosi rendőrség gyakorlata*“ alatti czikkben nézeteimet és reménységeimet némikép kifejtettem.

Kivonatok idegen lapok- s munkákból.

A megégések könlegeggeli kezelése.

Dr. Guerard az első és második fokú megégéseknél már húzamos időtől fogva használja az égető könlegeg tömény oldatát. Ezen szer kedvező hatását önmagán is több ízben megkíséرتette. Ha a megégés az ujak végeit érdekli, akkor azokat ezen folyadékba mártatja, a nélkül, hogy vizet adua hozzá. Ha más helyen van a megégés, akkor ezen folyadékba mártott nyomfoltokat rakat rá, s a szer elgőzölgését vízmentes (*Wasserdicht*) (akarával gátolja meg. A könlegeg-oldatot időről időre meg kell újítani. Az alkalmazásra azonnal megszűnik a fájdalom, és ezen kedvező állapot annál tovább tart, minél tömönyebb volt az oldat. E szer alkalmazását legalább egy óráig kell folytatni; mikor is aztán a megéget hely befedetlenül hagyatik. Ha az égés nagyobb kiterjedésű, akkor húzamosb alkalmazás kívántatik. Az arc megégésénél azon óvatosság szükséges, hogy az oldat a köthártyát ne érintse. Hol a folytonosság sértve van, szerző ezen oldatot nem ajánlja. E gyógymód mellett hólyagképződés nem történik, hanem a kölhám elszárad, s pergamentképű lemczekben hull le. Terjedelmes égésnél a nyomfoltokat fogókkal kell megfogni, mivel az égető könlegeg az egösséges bőrben hirtelen hólyagképződést gerjeszt. A betegek óvakodjanak e gőzök beszívásától, s a porcellán vagy ónozott vasedényektől. — (*Annal. de Therapie 1847.*)

T.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRALYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJAK.

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

8. szám.

Pesten, Aug. 22-kén.

1847.

TARTALOM: A körfolyam elemei alakairól. Dr. Joffe. — Kivonatok. —

A körfolyam elemei alakairól.

Értekezik *Dr. Joffe* pesti gyakorló orvos.

II-dik Közlés.

Vérhiány.

Ez a vér fogyatkozását fejezi ki vagy egy részben, vagy az egész életműségben. Amabban tökéletes vagy tökéletlen lehet; az egész testre vonatkozólag pedig az mindenkor az életműség szükségére megkívántató szabályszerű fokozaton alóli vérmennyiségnek — kevésvérőségnek (Oligohæmie) tekintendő.

Vérhiányos állapot idéztetik elő valamelly életműben: 1. Mind azon okok által, mellyek általános vérhiányt gerjeszte-

nek. 2. Valamelly résznek nagy mértékben meggyöngült életmunkássága által, a meggátolt idegbefolyás következtében. A felső végtag idegeinek lekötése vagy átmetszése után igen gyakran zsugorodás támad a karban, az érdekelt résztökéletes színvesztésével (Decoloratio). 3. A vérnek meggátolt odafolyása által a rész ütértörzsökéből, mellynek világát valamelly külső vagy belső ok eltörleszté. A legtöbb esetben csak rövid ideig tartó az ez által eszközölt vérhiány, míg t. i. a számos összenyíló ágak közül valamellyik a mellékes vérkeringés számára kiképződik. De ha valamelly életmű edényeinek világa belső okokból, millyen az anyagbujalkodás, keményedés stb. van eltörölve, akkor a vérhiány maradandó következmény. Ezen oknál fogva a megkeményedett sejtszövet fehér színt ült magára. 4. Egy résznek vérbősége igen gyakran más résznek a vérhiányát eszközli. A külbőr elszínetledése belső lobos állapotoknál ismeretes. Nőknél növekedett vértorlódás a méh edényeibe havadás alkalmával az arc és ajkak halványságát idézi elő, sokaknál pedig különös kedély-ingerültséget s számos ideges zavaroakat, mellyek valószínűleg azon alapulnak, hogy a vér az idegrendszer központjához csökkent mennyiségben folyik.

A helybeli vérhiány hatásai: α .) tökéletlen vagy egészen megszűnt táplálása valamelly életműnek — aszály (Atrophia) —, a szövetnek tökéletes föloldozásaig. A meggátolt vérvezetés eredményét szembetűnőleg látjuk az emberi és állati életműség bizonyos kifejlődési állapotaiban. Illy módon enyészik el a születés után a hiányzó vérodafolyás következtében a kedeszmirigy, a Botall vezetéke stb., a fiók békák kopoltyúi, ha a vér a kopoltyúk edényeiből nagyobb mértékben özönlik a fejlődő tüdőbe.

β .) Közvetlen eredménye a hiányos táplálásnak az ugyanazon arányban gyöngült működés. Az életmű táplálásának megszűnésével a működése is meg van semmisítve. Valamelly résznek szabálytalan életnyilatkozata a vérhiányból eredő gyöngült életesség (vitalitas) következtében, igen gyakran hasonlít ahoz, mellyet azon rész edényeinek vérbőséges elteltsége általi izgatottsági állapotában nyilvánít. A vérrel eltelt, miként a vérhiányos tüdő is nehéz légzést gerjeszt. Az agy fölmagasztalt munkássága miként a vérhiányig lehangolt állapota is, félrebeszéléseket, rágásokot stb. idézhet elő. Élettani elvek szerint ezen

Jelenségek tökéletesen kimagyarázhatók. Azon közvetlen változás, melyet valamely inger egy életműben előidéz, az inger és az izgatott életmű természetétől függ, de az erre következő ellenhatás egyesegyedül annak eredeti életsajátságától függ. Az érzideg erőműveleg, vegyileg és herziileg izgatva csak érzést gerjeszt ellenhatás gyanúját, a mozgideg pedig csak mozgást. Ha ezen törvényét a hasonnemű életnyilatkozatoknak egy és ugyanazon életműben, a vérhiány és vérbőség által eszközölt jelenségek kimagyarázására alkalmazzuk, nem kell szem elől eltéveszteni, hogy a vérhiányos életmű, a mennyiben még életmunkásság van abban jelen, azon mértékben izgékonyabb, ha bár erőtlenebb is, mellyben annak táplálása csökken. Az agy, valamely része, akár szabálytalan irányú edénymunkásság által tett túlizgékony állapotba, akár pedig éppen ezen rész a vérhiány által lett annyira izgékony, hogy abban a legesekélyebb befolyásu inger isszabálytalan munkásságot idéz elő, annak mindenkör ugyanazon fő jelenségeket kell előidézni. Ha már valamely életmű egészen különböző kórállapotokban hasonló, vagy legalább nagyon hasonlító körjeleket kívül, már ebből a hasonszenvi elvek helytelenségét s alaptalanságát eléggé föl lehet ismerni.

Általános vérhiány azon értelemben, hogy alatta a vérnek tökéletes hiányzása értetnék, nem jöhet elő az élőtestben; de nem szokatlanok az olly esetek, mellyekben a vérmennyiség annyira csökkent, hogy nem elégséges az életműség szabályszerű szükségéire. Ezen eseteket jelenségeikben nem lehet elválasztani azoktól, mellyekben a vérnek pusztán egy fő alkatrésze kevesbedett meg nagy mértékben vagy a tápláló (rostonya, fehérnye) vagy élesztő t. i. (vérnye), míg a savó túlnyomó mennyiségben van jelen. (Vizenyős vérűség Hydraimie).

Azon okok közé, mellyek a vérhiánynak alapul szolgálnak, számitatnak: 1. A tápanyagok hiánya a táp- (chylus) és vérkészítésre, melly vagy általános vagy viszonylagos, rossz szerkezetű eledetek s ezek nagy egyformasága által előidézttelve. 2. Valamely vérkészítésre szolgáló életműnek betegségei. 3. Sokáig tartó s az idegrendszert mélyen megrázkódtató kedélyi állapotok az együttérzidegrendszer gyöngítése által ennek csökkent befolyását föltételezik a szabályszerű vérkészítésre, vagy azon működések akadályozása által, mellyeknek a vérké-

szkésre befolyások van, mint az emésztés, elválasztás, légzési folyamat, vagy egyenes úton, midőn a sejt- és vérnyeképződési folyamat az edényrendszerben az edényidegek szélhűdése által nagy mértékben csökkentetik. 4. A nemi életművek meggátolt kifejlődése úgy látszik mindkét nemnél fő oka lehet a vérhiánynak (Anaemia, chlorosis.) Ezen gátolt kifejlődésnek legközelebbi oka, valjon nem a medenczidegek fonatainak szabálytalan működésiben keresendő-e? Ugy hogy a szabálytalan munkásság ezen dúczfonatról más, a vérelettel benső összeköttetésben álló fonatokra vitetik által. A sápkórosok minden esetre igen gyakran szenvednek az együttérzidegrendszer sajátságos elhangultságában, mi által a legcsodálatosabb különtermészetűségek (idiosyncrasia) támadnak; és igen fiatal leánykáknál is, kiknél a nemző részek szabályszerű kifejlődése még meg sem történhetett, az őket meglepő sápkór alapjául, a nemző részek aszályát fedezék föl, melly fölötté valószínűleg az annak képző életét kormányzó méhidegrendszer zsongtalanágában gyökerezik. 5. Akármilly okmozzanatok csökkentik a légzési folyamatot, mind azok más káros hatások mellett szükségképen akadályozzák a szabályszerű vér képződését. Az élemben szegény s nem léghető szesznemekkel terhelt levegő olly vért hoz létre, melly szegény a lényeges alkatrészekben, vérnye és rostonyában, a savóban pedig rendkívül gazdag; innen van a mocsáros vidékek, mély völgyek lakóinak, a bányákban dolgozóknak halvány, puffadt tekintetök. 6. A vérnek túlságos elemésztése vérzések, fehérfolyás, genyedések stb. által; a nedvek fogyasztása akadályozott helyreépítés mellett minden húzamosb ideig lefolyó betegségek által vérhiányos állapotot idéz elő, mellyből a lábadozási korszakban számos jelenségeket ki lehet magyarázni, mellynek eltávolítására nem zsongító, hanem vért helyreépítő szerek kívántatnak az állat- és növényországból.

A vérhiány körjeleit két osztályba lehet sorolni, a szerint a mint azok az alapul szolgáló kevés vérmennyiségre, vagy pedig az idegrendszer tetemes gyöngültségére vonatkoznak, melly a vérhiányos állapottal szükségképi összeköttetésben áll. Ezek pedig 1-ör. Sárgás-fehér szerkezete a külbőrnek és azontak hártáknak, mellyek kívülről láthatók, a véredények gyakran annyira összeesvék, hogy még az olly részeken is, mel-

lyeken szabályszerű állapotban tetemes visszerek láthatók, egyetlen egyet sem lehet föltalálni. A vizenyős beszűrődésű izmok petyhudsége; a bőr alatti sejtszövet savós beszűrődései, mely kivált a szemhéjakon észrevehető; a test hőmérsékletének esökkenése, mely tárgyilag (objective) is észrevehető; légzési nehézségek, szivdobogás, szivzörejek és egy sajátos zúgás a nagyobb üterekben. Az érverés rendszeren fölötte gyöngö, kicsiny, könnyen összenyomható. 2. Rendkívüli gyöngöség, hamari elfáradás a legesekélyebb erőködés után; ájulások, minden kedélyi izgatottság által előidézttve; változó kedélyhangulat a sírás és nevetés között, legrendesebben a szomorú és nyomasztó hangulat az uralkodó.

Az idegrendszer tetemes gyöngösége vérhiányosoknál főleg a vértekecsék hiányából ered, mert úgy látszik, hogy ezeknek az idegrendszerhez sajátos viszonyok van. Ha egy ájulásig elvérzett állat visszereibe a test szabályszerű mérsékletével egyező tiszta savót fecskendezünk, nem éled az föl, de ha a vérnek összezúzása által vértekecsék és savóból készült vegyületet fecskendezzük be, minden lökés által jobban fölébresztetik a tökéletes helyreállításig. Az idegek tetemes gyöngösége általában, különösen pedig az együttérzrendszeré idézi elő ama bámulandó elhangultságot a hasfonatoknak s fonák ótvágyat gerjeszt egészen szokatlan tárgyak iránt, millyenek a szén, föld, dörösz (creta) stb. A megmásult érzésnek többé vagy kevesbé hasonló jelenségei jönnek elő mind azon betegségekben, melyekben az érzgyöngöség kiképződik; minthogy a vér a tápláló és izgató alkatrészek akadályozott kiképződése mellett rendszeren olly dúsan tartalmaz savót, a külbőrön s gyakran a belső üregekben is mutatkozó savós elválasztatokat vérhiányos egyéneknél könnyű kimagyarázni.

Gyógymód A vas valódi külször ezen betegség ellen. Bár milly szereket kísértettek is meg ellene, és pedig igen számos kísérletet tettek, mind azok siker nélküliek voltak, míg végre a fő s a beteget minden kórszakaiban biztosan elpusztító szert (i. e. a vasat) alkalmazák.

A vér minőleges változásai.

A vérnek fölötte számos és különnemű minőleges változások közül pusztán a gyuladásnak alapul szolgálót fogom közlelbbi vizsgálat alá vetni, annyival is inkább, minthogy a többiek mind a gyuladás által localisálódnak.

A gyuladás jelenseget.

Akár mily ok idézzen is elő valamelly részben gyuladási folyamatot, még sem támad az közvetlen a káros hatvány behatására, hanem a hajszáledényi keringés előrement szabálytalan állapotából fejlődik ki, a vérbőségből a vérkeringés meglassúsásával, mellynek magasb fokát t. i. a lobgócz kisebb edényeinek vérrel tökéletes elteltségét, és eltörlött vagy fölötte meggyöngült szinte észrevehetlen mozgását, tünteti elő. Ennél fogva minden gyuladásnak két fő és eredeti jelenség szolgál alapul, és ezek: 1. A vérbőség, a vörösség-, forróság-, daganat-, fájdalom-, savós kiizzadmány- s a működés zavarának következőleges kórjeleivel. 2. Pangás és ez által föltétezett változás magában a vértömegben, melly változás mint jellemző bélyeg a szabálytalan edényműködést először gyuladási folyamattá bélyegezi, s a gyuladás miután kimeneteleiben részesül.

a.) Következőleges gyuladási jelenségek a vérbőségből.

1. *Vörösség.* Ezen kórjel magában véve csak igen alárendelt jelentőségű egy gyuladásnak, vagy egy rész gyuladásos állapotainak megitélésinél. Nemcsak egészen elhagy ez bennünket egy belső gyuladás kórhatárzatánál az életben, hanem még zavartatik is ez által a közvetlen észlelés egy külső részen; mert a tulajdonképi vérbőséges vörösségen kívül van beszürődési, miként vérömlenyos vörösség is, mellyek közül az első a föloldozott festanyagtól vörös színűvé lett savó átizzadásától, az utolsó pedig az edények megszakadásából ered. Csak más kórjelekkel egyetemben nyeri ez meg tulajdonképi jelentőségét. Minél sűrűbb valamelly életműnek hajszáledényreczéje, annál egyarányosabb a lobos vörösség, s hasonló a föloldozott vérnyével beszürődött szövetek vörösségéhez. Az olly életművek, mellyeken igen finom, de kevesbé sűrű hajszáledények vonul-

nak keresztül pontolt gyuladási vörösséget tüntetnek elő. Mint-hogy azon szövetek, mellyek szabályszerű állapotban csak plaszmát vezető csatornákkal bírnak, lobos állapotban azon csatornák kitágulása által vértörmeléseket is fölvesznek s ennél fogva vörösdedek vagy épen vörösek is: nem vagyunk jogosítva ezen színezetből azt tenni föl, hogy azon átlátszó részekben a gyuladás alatt új edények képződtek, hanem csak az azelőtt pusztán Liqueur sanguinis-t vezető edények kitágulását.

2. *Daganat.* Ez közvetlen eredménye az edények túlságos eltelttségének és a savós, a lob 2-ik kórszakában pedig még fehérszínű és rostonyás folyadékok kiizzadásának, miként a kiömlött vérnek is. A dag fokozata függ a szövetszerkezet laza vagy feszes minőségétől és a vér mennyiségétől; minél fogva azon életművek, mellyeknek elemi részeik laza sejtszövet által elkülönözték vagy számos edényektől átjárva, tetemes térnyitásra képesek; míg azon részek, mellyeknek alkotórészeik rövid sejtszövet által tömötten egymáshoz tapasztva, vagy igen vérszegények csak csekély kitágulást mutatnak a lobos állapotban. Míg a savós folyadékok kiizzadása meg nem történt, a daganat feszes, érmézes; a kiizzadás- és savós beszűrődéssel pedig lágy- és pépessé lesz, a feszültség és érmézeség megszűnik.

3. *Forróság.* Ennek alapja úgy látszik a melegségnek a pangásra hajlandó vérből kiszabadulásában, az izgatott idegek vérré és edényekre való hatásában, vagy a lobos vérbeni sajátságos képzőfolyamatban gyökerezik. Tárnyilag fölismerhető az. A lobos részek hőmérsékletének növekedése gyakran 70 Fahrenheit-féle fokot tesz. A forróság fokozata egyébiránt a gyuladás foka és kiterjedésétől, miként a rész életességétől (Vitalitas) is függ.

4. *Fájdalom.* Ez rendszeren a kártékony hatvány kóros befolyásának első körjele gyanánt lép föl. Később a kitágult edények idegekre gyakorlott nyomása, a növekedett hév- és berzkifejlődés, az élénkül működő edények hullámzásai a gyuladás szomszédságában, és az érzőrostoknak a táguló részekből eredő feszülése által nevezetesen kell növekedni. A gyuladás élénkségét rendszeren a fájdalom élénkségétől mérik; ez azonban nem minden esetre érvényes. Az igen vérdús és kevés érzőidegekkel ellátott részek magas fokú gyuladás mellett sem nagyon fáj-

nak, míg a rostos hárták sokkal csekélyebb fokú gyuladás mellett is fölülte fájdalmasok. Ezen élénk fájdalom oka a rostos szövetekben főleg az edényhárták által odavezetett idegek nyomásától ered, melyet ezen szövetek feszült és nem engedékeny rostjai reájok gyakorolnak. A sértett idegek száma, a sértés nem a haránt vagy hosszátmérő szerint, az okok, melyek az idegeket szabálytalan munkásságra sarkantyúzzák, és az agyi s együttérzéidegi rostok viszonya valamely életműben, határozzák meg a fájdalom nemét miként élénkségét is.

5. *A működés zavara.* Ha a két legfontosabb élet-mozzanatai valamely életműnek (i. e. az edény- és idegmunkásság egykorúlag kiszakitatnak szabályszerű viszonyaikból, akkor a természetes működések zavara az érdeklött részben a legtermészetesebb következmény. Olly különféle az, mint magok a működések, melyek összehatásra egyesülve az életet képezik, és fokozatuk egyenlépést tart a gyuladás csökkenő vagy növekedő viszonyaival.

6. Két igen nagy fontosságú jelenség, mely a gyuladás ezen, miként a következő kórszakának folyamata alatt is beköszönt s kórjeleit tetemesen complicálja: az apró edények szétszakadása túlságos kifeszülések következtében, miként az épen ezen okon alapuló kiizzadása a savós folyadéknak az életművek térimbelébe, vagy fölül szerinti kiterjedése az általok bezárt üregekben. A hajszáledények szétszakadása vérömlenyt eszközöl s leggyakrabban jő elő olly életművekben, melyeknek legapróbb edényeik fölülte gyöngéd falaktól környezvék, mint az agyban; más oldalról azon sebesség, melyel a vérbőség valamely részben kiképződik, és annak fokozata lényeges befolyást gyakorol reá.

Mind ezen itt tárgyalt jelenségei a megzavart edényéletnek jelen lehetnek valamely részben a nélkül, hogy más jelentőséget, mint a többé vagy kevesbé kifejlődött vérbőségéi, követelnének. A gyuladás mind azokat összesen veszi föl fogalmába, minthogy a vértorlódás az alap, melyből kifejlődik, de még más, föllépésektől elválaszthatatlan kellékek szükségesek a gyuladás jelenlétének legitimálására.

b.) *Gyuladasi jelenségek a pangás kötetkeztében.*

Ezek magának a vértömegnek minőleges változásait érdeklik, még pedig vagy a gyuladás góczába zárt, vagy pedig egy-

szersmind az egész testben létező vérnek változásait. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy itt azon eset van szemem előtt, melyben a gyuladás az első rendű, a betvegyes véralkat pedig annak következménye, melynek szükségképi összefüggését a gyuladással kikutatni, föladatunk.

A vér változásai a gyuladás sphaeráján belől következők:

1. A kitágult hajszáledényekben összetorlódott vértörmelkek megváltoztatják alakukat és színüket; amaz szemcsésebbnek és a vértörmelkeknek egymáshozzi nyomódása által imitt amott szegletesnek látszik; a szín annál homályosabb lesz, minél inkább meglassódik a vérkeringés, téglavörös, vörösbarna, violaszínű, a húzamosb ideig pangásban lévő vér feketés, ezen esetben minden vérsejtek compact vörös-barna tömeget képeznek egyéni elkülönzés nélkül.

2. Egészen új elemalakok támadnak a már meglévők mellett, mind szemese, mind sejtkepződések. Ha a vérkeringés tetemes mértékben meglassódott, úgy hogy a pangáshoz közelít, akkor az illy szerkezetű vérben roppant mennyiségű új képletet lehet észrevenni, melyeket előbb nem lehet észlelni, a legegyszerűbb parányos és szemese képletektől a tökéletesen kifejlődött sejtig. Ezek csoportonként záratnak be az átlátszó rostonyaalvadéktól, mi által világos, átlátszó hézagok támadnak a vértörmelkek alvadékában.

3. A tulajdonképi blastemája minden szabályszerű és szabálytalan képleteknek, a liquor sangvinis, különmemű módosításokat szenved a különféle benne föloldott mind szilárd, mind pedig légtékű anyagok kölcsönös hatása által. A vér folyadék a lényeges életműves állományokon kívül, millyenek a fehérség, rostonya légtékű anyagokat is tartalmaz föloldva, Magnus vizsgálatai szerint élelyt, légeylyt, szénsavat különböző arányban. A vér keringése alatt a legfőbb hajszáledényekben a vér folyadék életműves alkatrészei a táplálásra az az a használhatlanná lett életműves részek helyreépítésére fordítatik; ez utolsók ellenben az őket megtámadó élely által szétbontatnak, a részint szénsavvá, melly jobbadán a tüdőben kiválasztatik, részint légeylydús anyagokká változtatnak, millyen a húdanyag, húdsav, mellyek a vesék által küszöböltetnek ki. De ha a hajszáledényi vérkeringés elnyomása által, a rostonyaalvadék és beékeztetett vértörmelkekkel eltelte edényekben a szabályszerű köl-

csönhatás az állomány és vér között megszűnik, vagy legalább tetemesen korlátozzatik, akkor a pangásban bezárt és törvényszerű rendeltetésüktől elidegenedett alkatrészei a vérfolyadéknak kölcsönösen hatnak egymásra, és a plasmának természet-szerű szerkezetét különféleképp megváltoztatják, miként a gyulladásnak legkülönműbb terményei szembetűnőleg mutatják. Az ezen kórszakban bekövetkező képződékeny kiizzadási anyagokat a gyulladás kimeneteleinél tárgyalandom.

T e h á t t a t o k.

1. A gyuladást nem lehet fölmagasztalt edényélet gyanánt tekinteni, ellenkezik ezzel a görcső általi tárgyilagossággal. Csak a gyulladás kezdetén talál helyet tevőleges összehúzódás a hajszáledényekben. A kiképződött gyulladás kórszakában az igen kitágult hajszáledények legkisebb nyomait sem mutatják az életi (vitalis) mozgásnak.

2. A szabályszerű viszonyok az életműzött állomány és vér között, miként ennek elemei és alkatrészei között is a pangás-sá fölmagasztalt vérbőség által lényegesen megváltoztatnak; az által a táplálási folyamat nagy mértékben zavartatik, a föl-sz-lott életműves részek kiküszöbölése az élet köréből gátoltatik. Magában a vérben, a rostonya- és fehérvérnek fölmagasztalt élegülése, az új alakelemek kölcsönhatása által, a már léte-zőkkel s életműködésükben sokszerűen módosítottakkal; a már elébb bekövetkezett savókiizzadás s ez által eszközlött tömé-nyebb szerkezete által a vérfolyadéknak, végre a szabálytalan idegbefolyás által, megvettetik alapja a legkülönműbb blasté-máknak, s ez által képezett terményeknek, képződékeny, crou-pus, rostonyának, gümő-, geny- vagy evképződésnek.

3. Ezen folyamatok a lobos vérben arra jogosítanak ben-nünket, hogy a gyuladást fölmagasztalt vérelet gyanánt tekintsük, melly által a legkülönműbb terményeknek az alapja vettetik meg. Szükséges kellékek a gyuladásra a vérbőség és pangás. Amaz által az anyag hozatik a gyuladás sphaerájába, ez utol-só által pedig a vérnek előműködésége magára vonattatik, még pedig fölmagasztalt fokozatban. Semmi kétséget nem szenved, hogy az idegrendszer állapota általában, s az edényidegeké kü-lönösen, ezen életi működés nemére kitűnő befolyást gya-korol.

4. Ezen viszonyok határozzák meg különösen a különbséget is a vérnek pusztá, és lobos pangása között. Ha szélhűdécs tagokban pangás köszönt be, a résznek elhalása csakhamar bekövetkezik a vértömeg megoszlása által; lobos pangás által pedig fölmagasztalt idegmunkásság mellett képződékeny kiizzadmányok támadnak, mint rostonyakiizzadmány vagy geny stb. (Vége következik.)

Kivonatok idegen lapok- s munkákból.

Kór- s gyógytan.

Kennedy nézetei a méh betegségeiről.

A méh, különösen pedig annak hüvelyrésze igen hajlandó torlódás-, gyuladásra s annak következményeire. Gyakoribb ezen eset a férjnél lévőknél. A részek mély helyzete s aránylagos csekély érzékenysége gyakran nehezzé teszi ezen betegségek fölismerését. Különösen a méhnyak idült gyuladása és torlódása tarthat hetekig és hónapokig a nélkül, hogy jelenlétét gyaníthatnánk. Leggyakrabban gyógykezeltetik pusztán a nyálkafolyás, mint fő kórjel. Megvizsgálandó ennél fogva, hogy mi csoda okok által támadt a betegség, hogy valjon kezdetben voltak-e jelen fájdalmak a medenczében, a kereszt- vagy lágyék-tájon összekötve a hüvely vagy nyílása forrósága s izgatottságával, hogy valjon az a havadás hirtelen elnyomása, a hideg befolyása vagy helybeli izgatás után, bőrkütegekkel összekötetésben, valjon az életmód változtatása nehéz szülés, vagy elvetélés után támadt e, s millyen a beteg általános hogyléte.

A méh, miként a végbél is, hajlandó a vér késedelmeztesére a visszeres és hajszáledényekben, mi torlódás, kitágulás és visszérdagokra vezet. A méh nyaka és teste inkább alá van vetve ezen bántalmaknak, mint a fenéke, mi a boncztoni edényclágazásban gyökerezik, a mennyiben ez utolsó edényeit az ondóedényekből nyeri, mellyek a nyomásnak kevesbé kitétetvék. A méh torlódása rendszeren többé vagy kevesbé a nyak és térímbel sejtszövetébe való beszűrődéssel van szövetkezve, néha pedig a takhártya megbetegedésével. Ez homályos vörösséget s visszérdagos edényeket mutat; a beteg medenczében s keresztita-

ján nehézséget és huzódást érez, de mégis csak csekély bántalmakat, ha pusztán csak a nyak és takhártya szenved. A hüvelyi vizsgálat tellyes torlódásnál a méhnek elteltségét és nagyobbodását mutatja, részletes torlódásnál ellenben csak a nyaknak nyilvánosabb kifejlődését. Egyszerű duzzadság nem változtatja meg szükségképen a szövet sűrűségét, haszinte nyirkkiömlés talált is helyet a lézagi szövetbe, melly változás azonban jobbadán idült gyuladás által idéztetik elő. A torlódás a méh sérülése nélkül is főnállhat vagy a nyak, vagy pedig a takhártya lehámlása, fekélyedése vagy szemcsésedésével szövetkezhetik. Ritkán áll fen a torlódás vagy gyuladás húzamosb ideig a nélkül, hogy a takhártya szövetváltozását ne vonná maga után. Mi az okokat illeti, a terjedelmes sympathiakban, a női életműség kifejlődési folyamata alatti változásokban, az időszaki működés zavaraiiban elegendő koroktani mozzanatokra találunk. A torlódás gyógyítására megkívántatik a nádalyoknak directe a méhbe való alkalmazása, úgyszinte karczozások, mellyeket lágy meleg viz befecskendésével a méhtüktrön át nyitva kell tartani. Ha ez 3—4-szer megtörtént, akkor az ellenizgatás a medenczén vagy keresztfájou hasznos. A hideg vagy langyos viznek folytonos sugara naponként 2—3-szor befecskendezendő a hüvelybe, s erre összehuzó mosások vagy 8 szemernyi légsavas ezüstélegnek oldata alkalmazandó. Az általános gyógykezelésnél a zsongítóok csak ovatossággal s a baj húzamosb tartása mellett használándók. A pillnai viz, a szárcsagyök, iblany, szelid higany-szerek hasznosaknak mutatkoznak. a havadzás főnakadásánál csekély helybeli vérbocsátások, csipőig érő fürdők stb. A méh forró gyuladását könnyü fölismerni. Szinte illy ismeretes a gyógymódja. Nem olly könnyü fölismerni az idült vagy részletes gyuladást. Ha a tellyesség és fájdalom érzete, melly a nyomásra növekszik, pusztán a fancesontok fölött észrevehető, akkor a méh teste bántalmas; ha pedig ezek a hüvely általi vizsgálatnál tünnek föl, akkor a méh szája vagy méh nyaka szenved. A takhártya fészke a gyuladásnak, ha nyálkásgenyes kifolyás mutatkozik vérzésekre való hajlammal a belső részekből; ha a kifolyás tapadékony, huzódó, a méhszáj ajkainak takhártyája vörös, edénydús, fájdalmas, akkor a mirigyszövet szenved a méhnyakban. A gyuladás azonban igen könnyen terjed el a közel fekvő részekre. A hüvelyrész gyuladásánál némelly esetekben

ezt kiállónak, foltosnak s apró szemölcsökkel vagy csomócskák-
kal behintettnek találjuk. A gyuladás némely esetekben nyil-
ván a diphtheriticus jellemet ölti magára, szigetképű kiizzadmá-
nyokkal a takhártyán. A fekélyek jobbadán gyuladás követke-
zményei, előmozdítják azokat még a vértelly, görvély, bőrküte-
gek, emésztési zavarok, sérülések, nehéz szülések stb. Leg-
egyszerűbb alakja a méhfekélynek a kirágódás vagy lehámlás.
Ez gyakran következménye ama zsebrés vagy papulosus gyula-
dásnak, melly fölületes fekélyedésbe végződik. Ezek fészke
rendesen a méhajak kiálló részén van. Másik oka ezeknek a
hurutos folyás behatása a méhajakra. A szelidebb alakban csak
a takham van kirágódva, s a fekély fölülete lágy s ment a szem-
csésedésektől. Színezete violás, de ha húzamosb ideig áll fön,
akkor a színezet élénkebb s a fölület rendtlenebb. A légsavas
ezüstéleg oldatávali mosás vagy égetővel érintés által nyilván
kitünök lesznek határai. Legtöbbnyire izgatással van szövet-
közve. A gyógyulásra elégséges a pokolköveli egyszeri érin-
tés és valamely szelid összehuzó szernek naponkénti haszná-
lata (1 szemer eczetsavas óloméleg 1 obon lepárolt vizre) 10
napig. Ennek használatánál a beteg ágyban fekdjék, még pedig
a vállalval kissé mélyebben, mint a csipőivel. — A *szemcsés
fekély* az ujkakon kezdődhetik, vagy befelé terjedhet, úgy hogy
a méh takhártyája is szinte illy bántalmas. A szemcsésedések
itten vörösebbek és nyilvánosabbak és szinte mindég a méhajak
növekedett kifejlődésével szövetkezők. Ha a méh takhártyája is
bántalmas, akkor nyálkás genyes kifolyás támad. A hüvely felső
része is gyakran téglapor színű és szemölcsökkel befedett. Gyu-
ladási vagy torlódási jelenségek kísérik a fekélynek illyetén ala-
kát. Erre tehát a gyógyításnál figyelemmel kell lenni. Előre-
ment vérbocsátások után mindazáltal lehet az égetést alkalmazni, mint-
hogy a gyuladás gyakran csak következménye a fekély által föl-
tétélezett izgatásnak. Az égető szert 7—10 napi időközökben
3—4-szer kell alkalmazni. A közbe eső időben pedig szelid ösz-
szehuzó mosásokat és befecskendéseket (ólom, horfany, réz,
timsó, cserfahéj), de ha még gyuladás van jelen, székfü-, mák-,
mályvafőzeteket. Hasznosak az elleningerek is, izgató kenőcsök
és apró hólyaghuzók által. — Az ezen bajhoz legközelebb álló
kóralak a *növekedett szemcsésedés*, melly kakastaréj-szemcsé-
sedésnek neveztetik. Ez nagy, kitünő, szemölcsös szemcsésé-

désekből áll hasadékokkal vagy azok nélkül, mi által karélycsák támadnak. Fészük a méhszaj szélén van. Itten az égető szert (pokolkövet) erősen és húzamosb ideig kell a sarjadzásokhoz nyomni. Szerző még inkább ajánlja a légsavas higéleget, melyet egy ecsettel ismételve kell alkalmazni. A pürk 24—48 óra, néha 3—4 nap alatt esik le. — A *résző fekély* kevesbé mutat sarjadzó szemesésedéseket, fészke a méhszajnak egyik vagy másik ajkán és a méhnyakban van, rendszeren karélycsás, lágy és téstás, a legesekélyebb érintésre vérzik és szabálytalan véres kifolyást s gyakran tetemes vérzéseket eredményez. Igen gyakran van szövethöz a méh takhártyájának megbetegedésével. Itt is nagy hasznú az égető szer (légsavas higéleg) teveször-ecsettel alkalmazva, azonban a méh belső fölületére is kell azt alkalmazni, ha az megbetegedett. Ennek alkalmazása előtt egy vászonlemez kell gondosan a fekély széle körül alkalmazni. Az égető szer alkalmazása addig ismétlendő, míg a méhszaj takhártyája elveszti szemesés tekintetét, az érintésre többé nem vérzik, az elválasztás többé nem nyálkásgenyes, hanem tiszta s átlátszó nyálka. Az általános gyógmód a testalkat, küllem s általános körjelekhez alkalmazandó, s ennél fogva különböző. Mind azt, mi izgatást vagy torlódást föltételezne, szorgalmasan kell kerülni, tehát bort, sört, húzamosb ideig való állást, rögzős utoni kocsizást, közösülést, izgató táplálást, hideget és fáradságot. Igen jól hatnak az elleningerek a gyuladás és torlódás ellen, ha azok mélyen fészkelnek. Égető gyanánt ajánlja szerző a hólyaghuzó tapaszok ismételt alkalmazását, az izzó vasat, légsavas higéleget a fangsontok fölött. — Igen jótékonyan hat az általános gyógmódot illetőleg a légváltoztatás. A beteg lakhelyeit mindaddig változtassa, míg a gyógyulás be nem következett; mert a fekélyek, mellyek már gyógyulni kezdének ismét megállapodnak vagy épen rosszabbulnak, ha ismét húzamosb ideig egy helyen maradnak. Néha ezen régi szemesésedések hegedésénél zsebrék maradnak fölületükön. Ezek ellen szerző ajánlja a poris oldatát, a légsavas ezüstéleg oldatávali érintést, ásványsavakat és légváltoztatást. A fürdők között legjobban hatnak azok, mellyek fölötte sok vasat nem tartalmaznak. Hol hashajóra van szükség, ott szerző a pillnai vizet ajánlja. Jólehet ezen fekélyes bántalmaknál beköszönthet a terhesség, mégis legtöbbnyire forrásai azok a terméketlenségnek. Az illyctén

nők, ha a terhesség beköszöntött koraszülésekre és méhvérsé-
sekre hajlamiak. Mind a mellett ha a terhesség jelen van, nem
szabad az illy fekélyek gyógyításával, kivált ha rossz jelleműek,
késeledmezni; annyival inkább nem pedig, minthogy a beteg a
vérségek és bőséges hüvelyfolyások által nagyon gyöngítetik.
Mind a mellett egyszerű fekélyeknél, kivált ha a méhnyakban
fészkelnek, el kell állani a terhesség alatt az erősb égető sze-
rek alkalmazásától s pusztán kevesebb izgató szereket kell hasz-
nálani. A szüzességi állapotban ugyan a méhnyak gyuladása és
fekélyedése ritkábban jő elő, de mind a mellett, a vonalás vagy
beszakadt fekélyeket kivéve, melly csak férjnél lévő nőknél jő
elő, minden más alakait a gyuladásnak és fekélyedésnek föl le-
het találni. A méhszáj beszakadásai, mellyek szülések után gyak-
ran támadnak, nem ritkán okai a fekélyképződésnek, melly fe-
kélyek ilyenkor vonalképűek vagy beszakadtaknak látszanak, s
eltávolításuk végett égető szert igényelnek. A gümőknek görvél-
yes fekélybe való átmenetelét szerző soha sem tapasztalta.

A nemző életművek és húdutak takhártája igen hajlandó
hurutos bántalmakra. A méh huruta sokkal makacsabb, mint a
hüvelyé; általában minél mélyebb a hurut fészke, annál nehezebb
a gyógyítása. A méhhurut ezen életmű takhártájának csekély
gyuladásával kezdődik; ez elterjedhet a takhártya alatti szövet-
be s az elválasztása kezdetben el van nyomva, később megsza-
porodik. A mirigyállomány a nyakban és méhszájban szinte meg-
betegszik, s nyálkás-genyes elválasztás kezdődik, melly igen
tapadékony, húzódozó. A havadzás rendszeren tarthat vagy félbe
szakíthatatik; ez utolsó esetben a méhben torlódás és tömegnö-
vekedés támad, és ezen állapot néha néhány hónapig tart, mikor
is a havadzás gyakran igen bőven s valódi vérzés képében tér
vissza. Ha a havadzás rendszeren, a méh csak lassan növekszik, de
sötétebb színűvé lesz; a méhszáj rendszeren nyitva áll, mellynek
belső ajka vörös és szemcsés, a legcsekélyebb érintésre vérző,
a méh szája tele van tapadékony genyes-nyálkás anyaggal, melly
a hüvelybe függ le. Ezen nyálkát igen nehéz eltávolítani. Na-
gyon gyakran jő elő ezen betegség olly nőknél, kiknek nem vol-
tak gyermekeik, és gyakran kísérelője s valószínűleg oka is a ter-
méketlenségnek. Sajátságos kinézés, miként a bőrnek sajátságos
színezete kíséri ezen állapotot. E betegség sokszor nem fedez-
tetik föl, minthogy a bántalom gyakran nem terjed a hüvelyrésze-
re, s a méh száját kitöltő nyálkatömeg hiányozhatik is; azonban
gyanítani lehet azt, ha aggasztó kinézés, gyöngeség és bádjad-
ság, vörös, tapadékony elválasztattal vegyes kifolyás van jelen
a megzavart nemi működések mellett. E betegség a méh desor-
ganizációjára vezethet, a takhártya alatti szövet ellágyulásba me-
het át, gyakori vérségekkel és nyálkás-genyes kiválasztásokkal,

s okként a beteg testalkotmányát tetemesen gyöngítheti. Ha a betegség a nyak üregére van korlátozva, akkor egy égető szerrel fölfegyverzett húdcsapot kell ismételve alkalmazni. Égető szerül szolgálhat a légsavas ezüstéleg, vagy még inkább a légsavas higéleg, melly utolsó teveszór ecsettel alkalmaztatik. Befecskendéseket is kár nélkül lehet alkalmazni a méhüregbe; csak hogy 20 cseppen fölül nem kell befecskendezni, s a folyadék-nak ismét kifolyást kell eszközölni egy bevezetett húdcsap által. Azon számos esetek közül, mellyekben befecskendések tétettek, kétszer élénk méhfájdalom támadt, szövetkezve huzódó fájdalommal a lágyék és hátban. Mákonyiszerek, meleg fürdők s az altestre alkalmazott borogatások eltávolíták ezen kórjeleket. Jó szolgálatot tesznek egyéb szerek is, mellyeket a hurutoknál szoktunk alkalmazni, mint a balzsamok, kubiom, a zsongitók is, mint az ásványsavak, kinal és vasiblag; mindazáltal a vérzésre való hajlamnál nagy óvatossággal kell a vasat alkalmazni. Leghatályosabban hatnak az éghajlat változtatásai s az ásványvizek óvatos használata.

Méhpöfetegek gyakran nagy számmal jöttek elő, s ritkán csak egy; ezek finom takhártyalcmezkhől állanak, mellyben tapadékony folyadék foglaltatik s vékony kocsánnyal birnak. Vagy idült gyuladással, vagy fekélyedéssel, a méh falainak keményedése s kóros elfajulásával vagy pedig — legtöbbsnyire — a méh takhártájának hurutával vannak szövetkezve. Terhesség ritkán közönyt be. A méhnyakon gyakran apró pöfetegeket lehet észre venni, mellyek úgy néznek ki, mint túltengéses szemölcsök. A beteg halvány, gyöngé, s nem ritkán a méh helyéből ki van izsamolva. Gyakran lépnek föl köszvényecs egyéneknél, vagy olyanoknál, kik aranyérben szenvednek. A pöfetegek eltávolítása s égető szerek — kivált légsavas higéleg — alkalmazása a méh belső falaira, erre szelid összehuzó szerek s gyöngén égető oldatok szükségesek.

A méh bántalmainál rokonszenvileg szenvednek jobbadán a húdhólyag és végbél, igen gyakran ideges fájdalom is van a csipcsont taréja és a köldök között. Távolsági rokonszenvi bántalom a fejfájás, melly a hemicrania s a hármikeridegzsába jellemét öltetheti magára. Ez utolsó alak a leggyakrabbi Könlegeg és gyökönke, de kivált kinal enyhítik e fejfájást. Mi az általános szenvedelmet illeti jobban érezhetni azt mint leírhatni. A beteg elveszti egészségét, az étvágy közönyös, a belek működése lomha, a bőr száraz s szintelen, elveszti érméczességét s petyhüdté lesz. A beteg elfogy, könnyen elfárad, s alkalmatlan minden erőltetésre. És mind ez megtörténik a nélkül, hogy csak kórjel is figyelmeztetne bennünket a méh működésére, úgy hogy a legkülönneműbb kórállapotokat gyanítja az ember, s ennél fogva gyakran hibás gyógymódot léptet életbe. — (*Dublin. Quarterly Journ. 1847.*)

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRALYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK.

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat

XII-dik KÖTET.

9. SZÁM.

Pesten, Aug. 29-kén.

1847.

TARTALOM: A kórfolyam elemei alakairól. Dr. Joffe. — Kivonatok. — Jelentés a budapesti sebész-egyletről. Dr. Finály. — Hivatalnyerés.

A kórfolyam elemei alakairól.

Értekezik *Dr. Joffe* pesti gyakorló orvos.

II-dik Közlés.

(Vége.)

A gyuladás fajai.

1. *Erőtültségos és erőhiányos* (Sthenicus et Asthenicus) *gyuladás*. A gyuladást gerjesztő hatványok által megváltoztatott idegmunkásság faja, az ez által fölmagasztalt vagy gyöngült befolyása az ideges tényezőnek a véreletre, legnagyobb következményü a gyuladás jellemére s a lobtermények alakulására. A gyuladásnak tulajdonképi tevőleges jelleme csak a bizonyos fokozatig fölmagasztalt idegmunkásság által tartja fön magát; a gyuladt vértömegben történő életi átalakulások csak a

fölmagasztalt idegmunkásság befolyása alatt mehetnek véghez ; s mind azon okoknak, mellyek erőtulságos gyuladást eredményeznek , elébb izgatólag kell hatni az idegekre. A gyuladás erőhiányos, szenvedőleges jelleme mindég a gyöngítő, az idegerőt elbénító hatványok eredménye.

2. *Forró és idült gyuladás.* Idültnek nevezzük a gyuladást lefolyása és tartósságára nézve a.) Ha az tulajdonképi értelemben csak húzamos vérbőséget képez a vérkeringésnek tetemes meglassulásával, a nélkül, hogy gyuladással pangásra kerülne a dolog. b.) Ha a gyuladás valamelyik kórszakában, kivált a vérbőségében sokáig tart. c.) Ha a körülírt gyuladások egymásra következő rendjéből áll, melly gyuladások egymásután lépnek föl s lefolyásukat egyenként, jobbadán hevcsen végzik be.

3. *Sajáttagos és betegyes vagy fajszerű gyuladás.* A gyuladás előidéztethetik külső okok által a vérnek egészen szabályszerű szerkezete mellett s csak lefolyása közben a pangásban létező vértömeg megmásulása által hathat másítólag az egész test vértömegére, még pedig: a.) A gyuladás körében minőlegesen megváltozott liquor sangvinis, nem töröltetvén el egészen a hajszáledényekeni átmenetel, legalább egy részint a visszerekbe hajtatik, s ekként a többi vérkeringésbe jut s többé vagy kevesbé idegencmü szerkezete által fermentum gyanánt szolgálhat a többi vértömeg elfajulására. b.) A gyuladással pangás alatt az életművek terimbelébe vagy fölületére lerakodott kiizadmány vagy az edények szétszakadása vagy a nyirkedények általi természetszerű fölszivatás segélyével ismét visszatérhet a vértömegbe s szabálytalan szerkezete által másítólag bathat az egész vérfolyadékra.

Illy módon képződik pusztán helybeli gyuladás által másodlagosan a vérnek általános betegyes szerkezete. Erre egyébiránt alkalmul szolgálhat az együttérzidegrendszernek megváltozott idegbefolyása is a vérre, s előidéztethetik ez a gyuladás alatt helybelileg fölmagasztalt idegmunkásság által. A gyuladás egyébiránt sokszor következménye a betegyes vérszerkezetnek is. Ez esetben a tapasztalat azt tanította, hogy bizonyos betegyek, bizonyos szövetekben és életművekben localisálódnak a gyuladás által, így a görvélyes betegy a nyirkmirigyekben, a közsvényes az izületekben, a rühös a külbőr bizonyos

részeln stb. A hetvegyes gyuladás terményei olly különfélék, mint a millyenek a vérnek fajszerü másításai. Ha bár a vérnek alkatrészei, mint a rostonya, fehérsye, ozmazom, sók előjőnek is ezen terményekben, mindazáltal többé kevésbé módosítvák a mennyi- s minőségökben tetemesen megváltozvak. A hetvegyes gyuladások jobhadán igen forró lefolyás által tüntetik ki magukat.

Kísérő jelenséget a gyuladásnak.

Ha azon életmű, melly fészke a gyuladásnak, igen idegdús, ha az nagy kiterjedésü, vagy azon rész működése a vérkészítésre nagy fontosságú, akkor a helybeli bántalom, a helybeli idegizgatottságnak az edény- és idegrendszer központi képleteire való vezetése és terjedése által csakhamar általánossá lesz. Az együttérzidegrendszerből, szintúgy mint a gerinczagyból mennek a mozgathások a szivre és az egész edényrendszerre, láz támad, melly a szerint a mint a gyuladást növeli s kimenetelelt siettetli, épen úgy sok esetben jellemére s az egyén életét érdeklő jelentőségére nézve a helybeli bántalomtól függ. A láz ennélfogva a helybeli bántalomra vonatkozólag, mellynek eloszlása az által gátoltatik, bizonyára nem ellenhatás, a természetgyógytörekvésének értelmében; már csak azon oknál fogva sem, mert igen kevés esetben sikerül a gyuladás gyógyítása a láz eltávolítása nélkül. Hogy az érzidegeknek igen fölmagasztalt izgatottságánál, a mozgidegekre való visszasugárzás által rángásos, dermenetes rohamok, az agyban pedig számos zavara az agyműködésnek jöhetnek létre, és gyakran létre is jönnek, az ismeretes dolog.

A gyuladás kimenetelei

a.) Eloszlásba.

A gyuladás minden korszakában átmenhet tökéletes gyógyulásba az eloszlás által. Kezdetben mikor valamelly lobgerjesztők izgató behatása által a hajszáledények összehúzódvak, s a vérkeringés azokban meggyorsult, a lobgerjesztők eltávolításával az edények szabályszerü világa s az a vérmozgás szabályos nyomata is csakhamar helyre áll. Ha az alkalmi okot nem lehet olly hirtelen eltávolítani, vagy behatása a rövid ideig tartás mellett igen élénk volt, akkor a hajszáledények szűkülése

fültartóztathatlanul tágulásba megy által a vérmozgás meglassulásával, de az ezen korszakban már bekövetkezendő elválasztatai a savós folyadékoknak, vagy gyakran az edények szétszakadása által bekövetkező vérömleny, az edények kiürülését föltételezik, s ez által a szabályszerű állapotot, s a savós kiizzadmányok és vérömlenyek fölszívataása által pedig a gyógyulást idézik elő. Illy móddal elenyésszik a már gyakran tetemes vérbőség is egészen a nélkül, hogy a lobos pangásba menne által. Ebben rendszeren képződékeny kiizzadmányok támadnak, mellyeknek szilárd képződésekre van hajlamuk; a tökéletes eloszlás tehát részint a megmerevült termény föloldozása és fölszívataásától függ, a mennyiben ez utolsó még az elválasztat megalvása előtt meg nem történt, részint pedig a pangás alatt a hajszáledényekben összetorlódott és összetapadt vértöcek föloldozása és mozgékonyra tételestől. Ez utolsó akként történik, hogy az edények falait a kiizzadt savó endosmotice áthatja, mi által a vértöcek hig folyadékba jutnak, s az üterek fölmagasztalt munkássága következtében a visszerek kezdő nyílásaiba nyomatnak.

b.) *Kiizzadásba.*

A lobos pangás eloszlása s a megtámadt rész tökéletes helyreállítása bekövetkezett kiizzadás után, a kiizzadmány mennyisége- s különösen pedig szerkezetétől függ.

Ha a kiizzadmány savós s aránylag csekély mennyiségű megalváásra képes anyaggal (fehérnye, rostonya) van ellátva, akkor annak fölszívataása a nyirkedények által minden nehézség nélkül megtörténik, a mennyiben a kiizzadt tömeg mennyisége csak csekély volt. A tetemes mennyiségű kiizzadmányok tetemes söt életveszélyes zavarokat gerjesztenek a működésekben, míg a savós kiizzadmány fölszívataása mind az életmű s az ezt képező minden szövetek működésének elnyomása vagy gátlása következtében, mind pedig a kiizzadmány részéről a fölszívó edényekre gyakorlott nyomás által, többé vagy kevesbé akadályoztatik. Ennélfogva vizdag támad a sejtszövetben és savós kiömlések az üregekben. A képződékeny kiizzadmányok, mellyek a megaludni képes anyagok túlnyomó mennyisége által tün- tetik ki magukat, sokszor legyőzhetlen akadályokat gördítenek

a gyuladva volt rész tökéletes helyreállítása eleibe, a szilárd képződés és életműködésre való túlnyomó hajlammal fogva.

Az illy lobterménynek az eltávolítására megkívántatik, hogy az fölszivattassék, a fölszívó edények által a fölszívásra nézve pedig a fölszivandó anyagnak folyékony, föloldozott állapota kívántatik meg. A megmerevült, megszilárdult terményeknek tehát elébb folyékonyá kell lenniök, hogy a kóros rész szabályszerű viszonyaiba visszatérhessen. A megmerevült lobkiizzadmánynak folyékonyá tehetése azonban egészeu annak eredeti természetétől függ. — A képződékeny kiizzadmányok vagy rostonya-, vagy fehérsnyemű elválasztatok. Amazok különösen hajlandók a szilárd alakokba való átmenetelre, de az erre következő különféle átalakulásai a megkeményedett rostonyának, miként a különbség is az életműködésre való törekedés tekintetében egészen különböző szerkezetét tanusítják az ugyanazon rész különböző kiizzadmányaiban létező rostonyának. Mi feltételezheti már a rostonya-kiizzadmány különféle minéműségét, hanem ha a pangás alatt a lobgócz plasmájában történő átalakulásai a lényeges alkatrészeknek, különösen pedig a rostonyának, ennek fölmagasztalt élegülése által. Müller János e tekintetben (Physiologie B. 1. 4-te Aufl. S. 261.) ezt nyilvánítja: A különféle kísérletekből kiviláglik, hogy a rostonya a gyuladásokban már a visszeres vérben is az üteres rostonya sajátágaival bír, és hogy a salétrom s más a rostonyára ható szerek, midőn a vér lobos szerkezetét korlátozzák, valószínűleg az által hatnak, hogy a rostonya fölmagasztalt átalakulásának vagy a rostonya élegülésének határt vetnek. A képződékeny kiizzadmányok különneműségét már egy összeges előterjesztésre kívánom méltatni.

1. *Rostonyás kiizzadmány.* Ennek több válfajai vannak, a lobos pangásban különféleképen módosult rostonya különböző szerkezete által. *Rokitanszky* következő fajokat különböztet meg. α.) Egyszerű rostonyás kiizzadmány, melly szürkés-sárgás vagy szürkés-vöröses színű. Ez nagy alvadékonysága és életműködési képessége által jellemeztetik. Gyakran képezi alapját a különféle (sejtszövetes rostdagok) új képleteknek. Ezen rostonyás kiizzadmány rendes következménye a savós hárták, sejtszövet, izmok s az edények belhártyáji gyuladásának. Az ezen kiizzadmánynak tulajdon rostonyája képezi a lobbhártyának (crusta

phlogistica) fő tömegét. A kiizzadmány egészen vagy részen-
 kint fűlszivathatik, vagy szarunemű tömeggé keményedik téri-
 méjének kisebbedésével. Végre gyakran, miként már említett
 is, szövétváltozásokat szenved. *β.*) *Crouposus kiizzadmány.*
 Ez is nagy mértékben bír alvadékonysággal, de nem bír élet-
 műsödési képességgel, sőt ellenkezőleg különbözik a megosz-
 lásra való hajlam, a megmerevült kiizzadmány hamari szétfolyá-
 sa a zöldes-sárgás szín és nagyobb homályosság által az előb-
 benitől félreismerhetlenül. A szerint már a mint ezen kiizzad-
 mány alvadékai többé vagy kevésbé homályosok, rostonyás szer-
 kezettel bírnak vagy nem, vagy pedig a szétfolyó alvadék szöv-
 veteket föloldozó sajátságait tekintve *Rokitonsky* még 3 válfaj-
 át különbözteti meg ezen crouposus kiizzadmánynak. Legin-
 kább jönnek elő crouposus rostonya kiizzadmányok a légzési élet-
 művek lobos állapotai folyamában. nevezetesen a gűg-, légeső-,
 tüdő-, de a sejtiszövetben is, miként a savós hártyákon. az
 edények behártyáján és más életművekben. *γ.*) *Gümőkörös ros-
 tonyakkiizzadmány*, melly pusztítás, s a megmerevült kiizzad-
 mánynak elébb utóbb bekövetkező szétomlása által jellemzi magát.

Mind ezen különféle szerkezetű rostonyás kiizzadmányok
 csak ritkán jönnek elő tisztán és vegyületlenül, hanem leggyak-
 rabban több fajok szövetekezéseit tüntetik elő, p. o. a gümőkő-
 ros az egyszerű képződékeny kiizzadmánnyal stb.

2. *Fehérnyés kiizzadmány.* Ez vagy tisztán és vegyület-
 lenül, vagy bizonyos mennyiségű rostonyával mint rostonyás-
 fehérnyés, vagy tetemes mennyiségű savóval föleresztve mint
 savós-fehérnyés kiizzadmány jó elő. Ezen kiizzadmány tapadé-
 kony szerkezetű, szintelen vagy fehér, homályos a hozzáve-
 gyült elemi szemcséktől, sejtektől és zsirtartalomtól. Szinte gyak-
 ran jelenik meg merő állapotban, s ez által, miként a folyékony-
 nak szövet átalakulása által túltengéseket, keményedéseket ered-
 ményez. A fehérnyés kiizzadmány jobbadán a vér betvegyes szer-
 kezete következtében jó elő. A fehérnyés kiizzadmányokhoz
 tartozik a geny is. Ezen kiizzadmány fontossága különös figyelt-
 met igényel.

A geny fehérnyés kiizzadmány, melly mindenütt biólik,
 hol az életműves állomány olly lényegesen sértetik meg élet-
 műzöttségében, hogy újonnan képződött anyag által kell hely-
 repóltatnia. Igen sok módosításoknak van a geny alávetve, szi-

nét, állományát s vegytani szerkezetét tekintve, minthogy mind a körülmények, mellyek között képződik, mind a résznek különemű szerkezete, mellyben előállítatik befolyást gyakorolnak szerkezetére. A tulajdonképi képződékeny geny sárgás-fehér színű, tejföl állományu, édeses ízű és kellemetlen szagu, kissé égvényes ellenhatásu. Mint minden képződékeny kiizzadmány folyadékból s szilárd alakalkatrészekből áll; ezek pedig parányszemcsék, bélczék és sejtek. Ez utolsók sejhártyából és sejt-szemcséből vannak összetéve, a sejhártya eczetsavban, a bélcze égvényekben olvad föl. Minthogy minden szövetek, miként minden új képződései is a szétdőlt életműrészeknek a sejt-képződési folyamatot birják alapúl, a genysejt azon alkatrész, mellyből anyagvesztéségnél genyedő sebekben a szövet viszontképeztetik, míg a legnagyobb része a tulságosan képződött sejteknek kiválasztatik. Világosan láthatni ezt a genyedő sebek szemcsésedéseinek vizsgálatánál. Górcsőileg vizsgálva ezen szemcsésedések fölületőkön sejteket mutatnak, mellyek egészen hasonlók a genysejtekhez. A seb mélyebben fekvő részeiben a sejtek alakai már megváltoztak s a szövetelemekbe való lassankénti átmenetelben léteznek, p. o. sejt-szöveti rost alakában. Azon folyadék, mellyben ezen sejtek léteznek, úgy látszik áztató (macerirend) föloldozó erővel bir, mellynek segélyénél fogva a geny a mélységből a fölületre nyit magának utat. A genykiizzadmány igen gyakran szövetkezik rostonyakiizzadmányokkal, kivált pedig a crouposusokkal, és ez által képezi alapját a genyfolyadéknak a szilárd blastemából, melly legtisztább alakában az úgynevezett genydugaszbau (Eiterpfröpf) fekszik szemünk előtt. A mint t. i. a megmerevült crouposus rostonya szétfolyik, fölveszi magába a vele szövetkezett tulajdonképi genyes kiizzadmányt, s olly folyadékká változik át, melly a geny elemein kívül a szétfolyt crouposus rostonya elemeit is magába foglalja. A különemű kiizzadmányok ezen szövetközése, melly a szilárd állapotból lassanként a folyékonyba megy által, szolgál alapul a megolvadásnak, a loboskeményedés meglágyulásának. Az ev a genytől rágó és azon szöveteket, mellyekre hat, szétdőltő sajátsága által különbözik. Ez majd igen hig, majd sűrűbb folyadék, különféle színű, fehéres, sárgás, vörös, barna vagy feketés, savas vagy égvényes ellenhatásu s elemi szemcséket, bélczéket és sejteket tartalmaz, de a mellyek kifejlődé-

sőkben elnyomorítvák s az evsavó csipőssége által kirágvák. — A vérömlenyos kiizzadmányt, mellynek legtöbbsnyire, de még sem mindég edényszétszakadás szolgál alapúl, elmellőzöm íten, s a gyuladásnak egy más kimenetelére megyek által és ez:

c) *A fene* (Brand.)

A fene, vagy valamely élő képlet elhalása bekövetkezik:

1. A pangás, a vérnek összetorlódása következtében igen gyöngült zsongtalan képletekben. Az életerő tökéletes elsűggedése valamely részben hajlmitja az összetorlódott vértömeget a szétbomlásra. Ily módon magyaráztuk ki az aggastyáni fene egy nemét. — 2. A gyuladás körében létező érzidegek tulságosizgatása által, minélfogva azoknak szélhűdése, s ezzel az idegek és vér közötti kölcsönhatás megszűnése s végre szétbomlás eszközöltetik. — 3. Maga a gyuladásbani pangás, ha húzamos ideig tart, végre az élenyvezetés hiánya által a vér elhalását föltételezi elsőrendüleg. Mind ezen esetekben az összetorlódott folyékony anyagból fejlődik ki a fene, s nedves fenének neveztetik. De a vérvezetés hiányából is kifejlődik a fene, mint-hogy az életmunkásság valamely életműben csak addig tartja fen magát, míg a tápanyagok által, mellyeket a vérből vonz magához, épségében fentartatik. A vérvezetés hiánya pedig támad 1. Az üterek tetemes szűkülése vagy tökéletes bezárulása következtében esontosodás vagy hártagyuladás által, melyet megmerevülő kiizzadmányok kiömlése kísér. 2. Egy olly rész elválasztása következtében, melly a szomszéd szövetekbe vezérli az edényeket, például a bőrnek a búralatti sejtszövet-től, a esontnak a külső vagy belső esonthártátóli elválasztása következtében. A fene ezen esetekben, száraz fene képében lép föl. — Az itt elősorolt esetekben a fenének pusztión helybeli jelentősége van, minthogy gerjesztő okai, miként elsőrendű hatásai is a testnek körülírt helyét érdeklik. De a fene nem ritka esetekben a vér rothasztó szerkezetének helybelisülése, a vér elhalásának kinyomata, miként azt hagymázos lázaknál a nedvek tökéletes elfajulásából olly gyakran támadni látjuk a helybeli vértorlódásokra való legesekélyebb gerjesztő okok után is.

G y ó g y m ó d.

A gyuladások kezelésénél először is egy oldalról a kórhajlam-, más oldalról a gerjesztő okokra kell figyelmet fordítani. A gyuladásos állapotok gyógymódjára nézve nagy fontosságú a kitűnő testalkatot szigorú vizsgálat alá vetni, minthogy ez az, melly a minden esethez alkalmazandó különös kezelésmódot leginkább meghatározza. Minden gyakorló orvos számtalan betegágynál tett észleletek által meggyőződött a felől, hogy a gyuladást egy és ugyanazon részben, különböző egyéni hajlamoknál nem szabad hasonló fegyverekkel ostromolni. Mig vérmes egyéneknél ezen körülmények között bátran eret lehet vágni, „ne parva scintilla magnum excitet incendium“ addig az igen érzékeny vérhiányos egyéneknél a gyuladásos folyamat csak pusztán helybeli vérbocsátásokat enged meg, és még ezeket is óvatossággal alkalmazni, míg az idegesilapító szerek a bódítólobellenesek osztályából fő javallatot képeznek. A turhás mérsékményü csekély izgékonyssággal bíró egyének, kiknél mind az állati, mind a növényi folyamatok lomhasága jellemzi az életnyomatot, eltűrik, sőt sokszor megkívánják a lobellenes gyógymód helyett az ellenkezőt, t. i. az izgató, ösztönző gyógymódot, s meggyógyulnak olly szerek alkalmazására, mellyek az imént említett esetekben halálos eredményűek lettek volna. De hogy a különböző alkalmi okoknak a lobok kezelésére kitűnő elhatározó befolyásuk van, az annyira világos, hogy további fejtegetést nem igényel. Csak ezt az egyet jegyzem meg, hogy a betvegyes gyuladásokat, az az mellyeknek bizonyos szabálytalan vérszerkezet szolgál alapúl, s a lobot megelőzi, soha sem lehet pusztán a szigorú lobellenes gyógymód által gyökeresen meggyógyítani; sok esetben még valósággal exasperáltatnak; és habár más esetekben enyhül is mind a helybeli, mind az általános szuevedelem épen ezen gyógymód által, mégis kétséget nem szenved, hogy gyökeres gyógyulást csak a fajszerű, a gyuladást gerjesztő betvegyes anyag (hujakóros, köszvényes, rühes stb.) természetete ellen működő gyógymód által lehet eszközölni. A lobok gyógymódját meghatározó ezen két mozzanatok után egy sem igényel a gyógyító orvos részéről olly osztatlan figyelmet, mint a kíséző láz. Ha szinte az, miként itt fölteszem, a helybeli bántalom által idéztetik is elő, s így másod-

rendü jelenséget képez, mégis a visszahatás az eredetileg megámadott életműre, minden körülmények között igazolt tény; és minthogy az edényrendszeri általános szenvedelem az erőt sokkal inkább csökkenti, mint a helybeli, minden időben, a rendszerek minden változandósága mellett is a legszigorúbb méltánylatra találtatott érdemesnek. A helybeli gyuladás minden nemű lázzal szövetségbe jöhet elő, én itten csak a lobos és ideges lázzal szövetségéseit, mint legnevezetesebket, veendem tárgyalás alá

Mind azon jelenségek, mellyek a lázat, mint lobos lázat jellemzik, oda mutatnak, hogy 1. A kölcsönös hatás az edényidegek és edényhártyák, miként ez utolsók s a vér között, a rendes fokozaton fölül emelkedett. 2. Hogy a vérnek sajátos, a lényeges alkatrészek önkénytes képződése és kifejlődése által jellemzett életmunkássága ugyanezen arányban fölmagasztaltatott s olly mértékben ostromoltatott, mellyben az életműködések súlygyene fön nem állhat. — Mind azon szerek, mellyeket illy körülmények között alkalmazunk ezen edényrendszerbeni kettős szabálytalanság ellenirányozvák. Az érvágás által a testtől elvonatik a vérnek egy része, az edény és vér közötti kölcsönhatás szeliditetik, a tulságos szív munkásság az izgató anyag egy tetemes részének elvonása által lehangoltatik, minek következése a hévkifejlődés és vér duzzadságának osökkenése. A lobellenes sók főleg a vérnek kicsapongó munkássága által tetemesen megsaporodott rostonya, — melly összetorlódása és megalvása által ezen láz veszélyességét tetemesen növeli, — csökkentése és átváltoztatására irányozvák. A ideges láz az edényélet gyönge ségével van szövetségbe, s előidéztetik az idegmunkásságnak csökkent befolyása által a vérrendszerre. Ha ezen lázzal, helybeli gyuladás van szövetségbe, az életerök általános elnyomása az edény és idegrendszerben egyszersmind, azonnal befolyást gyakorol annak kifejlődése és alakulására nézve, még pedig olly károsan, hogy a lobgóczban, az összetorlódott vértömeg megoszlására való hajlam nyilván észrevehető a külső részek gyuladásos daganatának kellemetlen szine és téztás szerkezete által.

Világos illy körülmények között, hogy a gyuladás lobellenes kezelését a legnagyobb óvatossággal kell alkalmazni, s mindég összeköttetésben olly szerekkel, mellyek az élelmun-

készséget a legfontosabb életműves rendszerekben föléleszteti képesek.

Kivonatok idegen lapok- s munkákból.

Kór- s gyógytan.

A sápkór és vérfolyásról.

A vér mennyisége sápkórnál nem csökkent, sőt némely esetekben szaporodott, úgy hogy annak kezelésénél gyakran van javalva mérsékelt vérhocsátás. A vér minősége mindazáltal megváltozott; az összeállítás keveshedett, a fajsúly csökkent, a vérlepény kicsiny és szilárd, a savó túlnyomó mennyiségű, viz bőséggel van jelen, a vértekecsék mennyisége csökkent, kinézésük szabályszerű, a rostonya rendszeren mennyiségét, szilárdságát, és összeállítását tekintve szabályszerű. A vér-folyásnál a vér csaknem az ellenkező jellemeket mutatja; a vértekecsék itt rendszeren kicsinyek, széleik megszagatvák és szabálytalanok; velük számos behorpadt, tetszőleg üres, szintelen, igen finom falakkal ellátott sejtek vegyítvék. A leginkább szembeötlő különbség e két betegségben a vér fajsúlya. A tökéletlen vérkészítésnek legközvetlenebbi következménye gyanánt tűnik föl a sápkórban az állati meleg alacsony fokozata. Az illy egyének nehezen is alkalmazhatják magokat a légalkat végsőségeihez. A gyógywódnál hasznos szolgálatot tesznek az olyan szerek, mellyek az állati meleg hiányát kipótolják, ezek szerint meleg lábfürdők, dörzsölések, meleg öltözködés s mindenek előtt szabályozott mozgás, melly a testi erőt fölül nem múlja; ide tartozik továbbá a munka s naponkénti rövid ideig tartózkodás a fris légen. Az állati meleg kifejlődése épen úgy függ a vérkeringés gyorsaságától, mint a vértekecsék nagy mennyiségétől. A tevéteges mozgás után is növekedik a hévmérséklet. Szükséges következménye az eddig fejtegetett állapotnak az ideg- és izomrendszer működésének gyöngesége. A vér változott minőségének, melly nem képes illő ingert gyakorolni, tulajdonítja *Marsh* az izmok legcsekélyebb megerötetésénél s kedélyi fölindulásnál mindenkor beköszönő szívdobogásokat és nébél légzést. Ugyanezen forrásra vezeti vissza az áthasonlítás

zavarát, a csökkent étvágyat, a lomha emésztést, a lassu hélműködést. Minélfogva törekedni kell mindég a gyógy mód kezdetén a bélesatornát olly szerek által kiüríteni, mellyeknek nincs gyöngítő utóhatásuk. A hasfolyás sápkórosoknál ritkaság. Az étrend úgy legyen szerkesztve, hogy csekély tömeg mellett erősen tápláló anyagokat szolgáltatson s egyszersmind az állati meleg kifejlődését előmozdítsa; minélfogva az olly tápszerek, mellyek sok szénsavat tartalmaznak, mint a vaj, tejföl és zsir a mindennapi ételekhez olly mennyiségben vegyitessenek, mellyben a gyomor könnyen eltűri. Ezen oknál fogva tesznek jótémelly egyéneknek a jó bor vagy borlél vízzel. Szerző látott eseteket, mellyekben a pálinka és heveny tej reggel véve, miként a csukamájolaj is igen jótékonyan hatott. Minthogy a test csak kevéssé vagy épen nem soványodik el, ebből azt következteti szerző, hogy a fűszívő rendszer munkássága csökkent, s ha elsoványodás köszönt be, úgy látszik inkább következménye az a hiányos lerakodásnak. A húgy a sápkórnál rendesen halvány, csekély fajsúlyú s gyöngé savas ellenhatásu. Nagy mennyiségű sókat, csekély mennyiségű húdsavat és igen kevés hűdanyagot tartalmaz. A méh működései igen gyakran megzavarvák és sokan ezt tekintik a betegség lényeges és legfőbb okának. Szerző mindazáltal azt hiszi, hogy a betegség szorosabb viszonyban áll azon életszakhoz, mellyben a test tellyes alak kifejlődését eléri, mint a méh működéseihez. A havadás szabálytalanságát, csökkenését és megszűnését úgy tekinti, mint a betegség hatását. A bőséges fehér folyás, melly gyakran jelen van, szinte összefüggésben áll a vér savójának tulságos mennyiségével; általában a véres kiizzadmányok igen ritkák, a savóságok nem szokatlanok. A bőr sajátságos zöldes-sárgás színezete a vörös vértekecsék csekély számának következménye, minthogy ismeretes dolog, hogy az elszigetelt vértekecskék színe sárga. Igen gyakori szövetkezést képeznek a különféle ideges bántalmak és helybeli fájdalmak. Nagyon szoros összeköttetés van a sápkór és méhkór között; szerző látott vittánczezali szövetkezést is. Sokan szenvednek az élénk homlokfejfájásban, az egyik vagy másik oldal, vagy végtagok fájdalmában. A gerinczizgatottság jelenségeinél gyakran szükséges mérsékelt helybeli vérbocsátás. Rendesen azonban elsősegét kell adni az apró hólyaghuzók gerinczoszlop két oldalára való alkalmazásának. A pattogzatot gerjesztő ke-

nőcs sokszor még hatályosabb. Mákonyt óvatossággal kell adni, minthogy az idegrendszer erélyét esökkenti. A sisakfű kis adagai s a sápkórnak egy esetében, melly arczfájdalommal volt szövetségbe az *indiai kender* egyszeri adaga jó szolgálatot tettek szerzőnek. A bódítók külső alkalmazása, mellyek között szerző egy kenőcsöt ajánl zászpalból (1 terecs egy obon zsirra) használhatóbb mint a belső. Pusztán működési — még pedig ideges — zavarok kórjelei gyanánt tekinti szerző a különféle zürejeket, mellyeket a szivben és üterekben, s néha a nagy visszerekben is hallhatunk. Ennél fogva köszöntenek azok be kedélyi mozgalmak és hirteleni erőlködések után leggyakrabban sá- és méhkórosoknál, de nem a bőséges vérfolyás eseteiben, melly lassanként lép föl. Szerző látta a sápkórt szövetségbe körülirt, idült tüdőlobbal s gyakran idült hörgőlobbal, melly utóljára gümös tüdővészbe ment által. Az emésztési zavarok között leggyakoribb a szélkórosság, melly sokszor egyszerű és könnyen emészthető anyagok használata után is beköszönt; gyakran hangos kopogás az altestben is nyugtalanítja a beteget. A belekben kifejlődött szesz oka gyakran az élénk fájdalmaknak a mell-, váll-, oldalok- s végtagokban. Ezen kórjelek ellen a meleg, gyomorerősítő és hashajtó gyógyszerek, izgató bedörgölések és vörösítők nagy könnyebbséget szereznek; belsőleg ajánlja szerző a terpetinél kis adagait s egy két csepp Creosotot, Galbanummal összekötve labdacsalakban, úgy szinte ez utolsó szert magában is, finom porrá tört szenet, mellyhez jobbadán egy kis keseréleget és macis-port adunk. Szerző továbbá arra figyelmeztet bennünket, hogy a bélsárnak sokszor nagy tömegei torlódnak össze a vastag és végbélben. Néha a sápkór és vérhiánynál savós kiizzadmányok is lépnek föl, mellyek csapolást (punctio) is igényelhetnek, de a melly gyökeres gyógyulást nem szerez. Minél folyékonyabb az ömleny, annál alkalmasabb a tűszurásra. A sápkór esetei, mellyek főleg a megzavart szivmunkáság által jellemezvék s általános vízkór jelenléténél könnyen szivbajt tethetnek, nem orvosoltathatnak mindjárt szivbajok gyanánt. A sápkór és vérhiány következtében föllépő vízkóros bántalmak ellen higanyt kell adni nagy óvatossággal. A sósavas vasfestvény is sikerrel használtatik. Néha megtörténik az is, ha a beteg a legmagasb fokú vérhiányba esett, hogy nemcsak savós kiizzadmány, hanem gümös lerakódás is talál helyet. Vér-

zéseket, mellyek vérhiánynál egyáltalában nem szokatlanok, ritkán találunk sápkórosoknál. A vérhiány gyakran vérfolyásból ered; de ez gyakran még tovább is tart, jólehet a beteg már a legnagyobb vérhiány- s általános vízkórba esett. Miként a bőrkütegek sápkórnál aránylag ritkák, úgy a vérfolyásoknál épen nem szokatlanok, minthogy itt a bőr hajszaledényrendszere nem ritkán vérrel van eltelve. Így a vérköpés következtében néha izzagnemű kütegek lépnek föl. Szerző gyakran tapasztalta, hogy a kütegek kivált az arczon, a sápkór alatt önkényt meggyógyultak. A sápkórt föltételező okok közé tartoznak mind azok, mellyek a vértömeget rosszabbítják; ezek mindazáltal csak hajlatot szereznek ezen bajra, mert valódi fölléptére még bizonyos életkor és sajátságos testalkat kívántatik. — Különös fontosságot tulajdonít szerző a női nemnek annyira sajátságos valamelly tárgyhoz való ragaszkodásához, és ő sok esetben tapasztalta ezen hatalmas ösztön befolyását a szóvani betegség előidézésére. Néha a sápkórt önkényt látta föllépni rövid idő alatt, minden tudva lévő ok nélkül. A gyógymódot illetőleg a vas minden esetre a legjelesebb szer. De minthogy azt számos egyének el nem tűrik, szerző több rendbeli pótszereket használ, mellyek között a kenenyremekletet, a szénsavas kőnlegetet és a kinalsókat említi. A hasszorulás miatt sokszor szelid hasbajtókat kell összekötni a vassal az egész gyógymód alatt. A vaskészítmények között a vastartalmú ásványvizek legelől állanak. Különös sikerrel használtatnak magánál a forrásnál, továbbá magasztalja szerző az eczetsavas vasfestvényt, a vasas bort s vas és nyomizgával készült bort. A vas és kőnleget összeköttetése különösen alkalmas azon esetekre nézve, mellyeket a vértagok hidegsége jellemez. Szinte illy jótékonyan hat a vasnak kinasókkal összeköttetése. Hol egy szelid hasoldozó szer kívántatik ott szerző pezsgőport rendel kénsavas vaséleccsel. Azon arányban, mellyben e gyógymód mellett a vörös vértkecsék szaporodnak, növekszik a vízelletben is a húdanyag és húdsav. Ha a vas használata sokáig folytatatik, ellenkező állapotot idézhet elő, t. i. vérbőségi állapotot. Szerző ezek után azon kérdésre megy által, hogy vannak-e olly anyagok is, mellyek a vörös vértkecsék mennyiségét csökkentik s említi e tekintetben a kőnkénogsavas kőnlegetet, mellynek imént előadott hatását *Freke* észlelte, s *Bonnet* is erősíti. A szivbetegség egy esetében, mellyben ezen

szer adatott, a szivveréseket egész 48-ra szállította le egy perc alatt. Végre megemlíti szerző azon szoros viszonyt, melly a nagy együttérzideg működései s a sápkór kórjelei között van. —
(*Dublin. Quart. Journ.*) T.

J e l e n t é s

a budapesti sebész-egyletről.

F. hó 3-kán tartá a budapesti kir sebész-egylet *Riffi* Endre Rókus-kórházi fősebész, mint egyleti alelnök elnöklete alatt e második félév első havi ülését.

Az ülést elnök úr ama jeles férfiú emlékével nyitá meg, „*ki a székek, mellyet e perczen ő foglal el, több évig disze lécén, ez ülei typhus-járvány alatt terékeny virágában, hivatal buzgóságának áldozata lőn*“ — boldogult *Dr. Piskovich* társulatunk korán elhunyt igazgatójaéval. Egyszersmind jelenté, miként az első titkári, a pénztárnoki s könyvtárőri hivatalok az illető hivatalnokok önkényti lemondása következtében megürültek. Minélfogva, miután illy rendkívüli eseményről az alapszabályokban előre gondoskodva nincs, nehogy azok hosszabb ideig be nem töltése által ez egylet ügye rövidséget szenvedjen; felszólitá a gyűlést, miszerint az alapszabályilag kitzűött évi határnapot be nem várván, a hiányzó tisztviselők választásához azonnal fogna hozzá. Melly előadott indok fontossága nyomán, miután elnök úr az igazgatóságot, mellyel több oldalról megkínáltatott, elfogadni szerényen vonakodott, irodalmi tevékenységéről közméltánylatot nyert *Dr. Pr. Zlámal* Vilmos egyleti igazgatóul, alulírt első titkáruul, *Wagner* Endre pénztárnokul, végül *Pollák* József könyvtárőrül, egyhangulag választattak meg.

A könyvtár az újonnan megválasztott örnek ezúttal adatváu át, ezentúl a rendes gyűlések és fölolvadások annak szállásában (váci-út *Kamersberger*-féle ház 2-dik emelet) fognak tartatni.

Idő szűke miatt e napon szakbeli eszmecsere nem tartatván, közöljük az ez ülésben hozott rendszabályokat, mint a mellyektől az egylet jövő ügyfolyamára nem csekély sikert remélleni tellyes jogunk van:

1-ör. A nyilvánosság lévén egyedül azon jótékony napvilág, mellynek sugarai alatt, valamint minden közügy, úgy a tudományos társulatok is terjednek leginkább és gyarapodnak, határozottat, miszerint ezentúl minden egyleti tárgyalások rövid jegyzőkönyvi kivonásban sajtó útján közzé tétessenek.

2-or. Fő céljául lévén kitűzve a társulatnak a *gyakorlati sebészet mirelése és gyarapítása*, e pedig csak akkor lévén elérhető legbiztosabban, ha csupán tisztán fölfogott és lelkiismeretesen minden képzelődés és túlzástól menten közlött *tényeket* vesz munkálkodása alapjául; felszólítatnak minden tagtársak, hogy előadásaiknak a lehető legnagyobb hitelességet szerzendők, a mennyire ez illedelemsértés nélkül történhetik, praxisukban előforduló jelesb sebészeti kóreseteket, vagy a mindenkor havi gyűléseknek bemutassák, vagy legalább egyszer valamelyik tagtárstól kísérvé látogassák meg. *)

És így megújult buzgalommal, habár csekély számmal, és gyenge erővel is hozzá fog társulatunk nemes földatához: A természettudományok üdvárasztó faja egyik legszebb s a külföldön már legvirágzóbb ágának a hazai földre ültetéséhez és mlveléséhez; *a sebészetnek az oskolából a gyakorlati életbe ártiteléhez*: a mennyeknek ura áldásdús sikerrel koronázza törekvését.

Dr. Finály Zsigmond.

Hivatalnyerés.

Török József, orvos- és sebésztudor, pesti gyakorló orvos, a magyar tudós társaság lev. taga s a kír. m. természettudományi társulat titoknokja a debreczeni ref. Collegiumban a természettudományok tanárává választatott el.

*) Jelenleg a társulat következő tagokból áll: *Brachfeld Márk, Burgard Ferencz, Cohn Lenárd, Erenyi Antal, Finály Zsigmond, Heinrich Ferencz, Hintermayer Jozsef, Hoenigswald Lőrincz, Huttler Lőrincz, Kálás Jozsef, Keller Ferencz, Kiss Sándor, Kresz Károly, Lobmayer Fer., Miskrits Jozsef, Molnár Jozsef, Pollák Jozs., Poporicz György, Posgay János, Procopp Jozs., Riffel Endre, Schenk Károly, Störk Samu, Viszay Kár., Vadoricz Kár., Wagner Endre, Welczel Gus., Zlámál Vilmos.*

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRÁLYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

10. szám.

Pesten, Sept. 5-kén.

1847.

TARTALOM: Jelesebb sebészi kórosatok az aradmegyei kórintézetből. Szathmáry.

Jelesebb sebészi kórosatok az aradmegyei kórintézetből.

Közli *Szathmáry István,*

Aradmegyei központi s kórházi sebész.

I-ső Kórosat.

Jobbkéstő görvélyes indulatu csontszuvas fekélye.

Ekenhofer Mátvás okleveles sebész, született Rác Sz. Péterén Torontál-megyében, a megyei kórintézetbe sept. 1-ső napján 1845. a betegek sorába igttatott. A védhimlővel egy éves korában jó foganattal beoltatott. Gyermek évelben húzamos ideig ótvarban szenvedett, 10-ik évében a természetes himlőt minden káros követkevény nélkül kiállotta. 14-dik évében harmadnapj váltóláz három negyedévig gyöttré, mitől házi szer-

rel mecküle meg. 19-dik éves korában mellhártyalobba esett, miből két héti orvosi gyógybánás mellett fölszabadult. Azonkörtől minden év tavaszán a test részein kelésektől vétetett körül, mellyek mindenkör fölfakadtak s rendes ápolás mellett meggyógyultanak. 39-dik évében az állkapocs jobb oldalán az állalatti mirigyek lobosau megdagadván, miből kelevény képződött, és művészileg fölnyittatván, belőle sűrű-sárgás folyadék ürüle ki. A fölnyitott tályog görvélyes jellemű fekéllyé fajula, mi más napig is mint ilyen idült helybeli kór kis mértékben megmarada. Megjegyzendő, hogy a beteg minden év tavaszán az izekben kihagyó engedő fájdalmakat éreze, mellyek vagy két hétig kinzák, minek elteltével ismét rendesen elhallgattak. Betegünk 1844-ik évben 39 éves korában april. 1-ső napjaiban a jobb kéztő izülésben újból nyomó s feszítő fájdalmakat szenvedé, mellyek olykor s különösen mikor gyakori mozgásokat teve alkarával — mint írásnál — megszűntek, de az éji nyugalom után ismét visszatértek. Ezen kéztői fájdalom, daganat vagy a bőr színének megváltozásával magát nem külölé, hanem általa az izmozgás akadályoztaték. Május első napjaiban a kéztő földagadt. Nyolcz nap mulva orvosi rendelményből a kéztő daganatát higanyirral kenegeté, melly 8 napig kása borogatmányok alkalmazása mellett minden jó siker nélkül folytattatik, elannyira, hogy a kéztő daganat a fájdalommal egyetemben napról napra növekedett, melly függőleges tartás közben kiállhatlanná lön, s a daganat is magash fokra hágott, mi okból az alkart mindig vizirányos helyzetben felkötve kelle tartania. A daganat és fájdalmak állandóan megmaradtak junius 8-tól, minek következménye a kéztő alakának megváltozása, az ujak mozgathatásának kevésbé lehetséges, s az alkar nem használhatása lön. A kéztő tovább orvosoltatván, 10 napig hideg viz borogatások s 12 nadály alkalmaztaték; később langymeleg borogatások s meleg kézfürdők használtatának, mire a fájdalmas szervenek enyhültenek ugyan, de a kéztődag makacsul megmaradt. Két hét mulva ezek után a kéztőhátra hólyaghuzó téteték, s a genyedés főtartaték minden jó eredmény nélkül. A beteg orvosi tanácsot tartata, mellyből neki belsőleg esukamájolaj — hat hétig veendő — rendelteték, miből kanállal kezde bevenni, s később naponta 4 kanálnyi adag bevételeire fölment, helybelileg a kéztő bedürgölésére iblanyír tanácsoltaték, minek használata közben

a kéztőháti dagbnn hullámzás tünt elő, mi tályogot gyanítván, ez gerellyel fölnyitatték s belüle hig bűzös folyadék ürülte ki, mire ismét székfűből készült borogatások minden jó siker nélkül alkalmaztatának. A kóros részek kutasszal megvizsgáltván, a kéztő csontok szuva nyilvánosnak mutatkozáék. A beteg kéztője most bürökfű fürdőben fürösztetéék, s éjjelente ennek tapasztával borogattaték, de mind siker nélkül. Ezek után a beteg egy 80 mértföldnyi utazást tón, mi közben iblanygyógymódot 6 hétig nagy adagban használa, olly formán, hogy a hamiblagból naponta 12, a tiszta iblanyból pedig 2 szemert költvén el; helybelileg székfű fürdőt használt, de állapota jobbra nem változott, sőt a helybeli kórállapot hova tovább gonoszabb indultává lón, s a mellett, hogy minden éptanos működése jó rendben voltanak, életerejében naponta csüggedett. Januárban (1845) mint a kór 9-ik havában a villanyt kezdé megkísérteni, belsőleg naponta 20 esőppet vízben vegyítve vévén; helybelileg a fekélyt kína főzetben fürösztéék, mire a fájdalmak növekedvén, öt napi alkalmazás után ezt is félretervéék. A kéztő fekélyben a bűzös hig folyadék mindég nagyobb mennyiségű lón, melly hogy szabadabb folyást nyerjen, a fekélynyílás tágították, mellynek bekötése perui balzsam s tojás-sárgájából készült irrel eszköztetéék. De a helybeli haj mind a mellett nem javult. Ezen számos gyógszerek s gyógmódok eredménytelenek lévén, a beteg egészségeli üdvére baját magára hagyván két hétig, miután azonban a fájdalmak koronként türhetlenné lónék, újból kísérleteket kívánt tenni, mi véghől hideg víz borogatásokat és fecskendéseket használt, mitől két hétig olly kecsgettő javulást éreze, millyet egyéb gyógszerektől nem tapasztála, de azután még gonosz fajubbá lett helybeli baja, elannyira, hogy a fekély elválaszték olly bűdös vala, miszerint azt a beteg többé maga sem türhetvén, föl hagyott a hideg víz gyógygyal, s kína főzet s mirha festvényvel fecskendezé a fekélyt, mit egy hónapig minden haszon nélkül folytatott. Így töltött 17 keserű hónapokat betegünk, az itt leirt idült kór képével, miután az aradmegyei kórintézetbe igyekezték, hol sept. első napján 1845. mint főnebb érintém, fölvetetett.

Jelen állapot. A jobb kéztőhát tetemesen dagadt. A közepén két hüvelyk hosszú s másfél hüvelyk széles a kéztő csontokig ható, bűdös, hig feketés evet bő mértékben elválasztó fe-

kélyuyulás látszott, tapintás alatt kéztödagban ropogó zürej lévén hallható, kutasz vizsgálatával nyíláson át a kéztőcsontok közt elágazó keblesedéseket, a csontok és izületeknek fölernyedését s elevedését leheté észrevenni. A fekély szélei és ennek környéke halvány, szederjes. Az ujak hajtása és feszítése meggátolva volt. Ezek mellett az egyén görvélyes külemű. A nyakon görvélyes fekély volt jelen. Különben minden élettani működés rendes állapotban volt.

Körösme. Görvélyes alkotmányu egyénben lerakodásképen kifejtett jobb kéztő csontszuvas fekélye.

Gyógymód. Bátor a szenvedő egyén, olly elhatározott szándékkal lépván a kórintézetbe, hogy a jobb kéztő, miután minden megkísérlött észszerű gyógymódnak ellene szegülne, annak elvételeét önkényt kívánná, mind azonáltal megkísérténk a görvélykór ellen 14 napig az iblanygyógymódot, mit annál inkább tevénk, minthogy az egyén alkotmányában nem épen erőfogyott volt; a fekély helybeli gyógybánása székrű és diófa¹ levél kézfürdőül lett használata mellett ápoltaték, de gyógytervünk alatt az életerő fokonként hanyatlani látszék, s heves lázmozgalmak állottanak elő, melly vést jósló kórtünetek minden szer további alkalmazásától elállani javallának, s egyedül életmentő szert kizárólag csak a műtétben reménylénk, mellynek leendő végrehajtására sept. 15-kére betegünket elkészíténk.

Műtét. Ezt az alkar alsó harmadában közös csontitással vívém végbe. Műtét alatt semmi nevezetes kórtünetemény nem állott elő. A műtött alkar orsóüteréből bekötés után éjjel utóvérzés támadt, mit érnymasz segedelmével igyekezték elállítani, minek nyomását a beteg egy óranegyednél tovább ki nem állhatván, azt le kelle vennem, s kénytelenitetém a felsőbb kötözést levenni, s a vérzést ragtapasszal illetőleg ez által eszközölt nyomással állítottam el; mi ekkép történt: Egy csikolt ragtapaszt háromszorosan a műtött alkar végén szorosan tekertem körül, az alkar oldalán — közvetve a sebet fedő tépeten — keresztbe ismét több ragtapaszcsíkokat nyomólag keresztbe alkalmazék, mellyek végeit az alkar körül ugyan evvel szoritám össze, melly bánásmódra az utóvérzés elállítása sikerült. Más nap délután a műtött alkar végéről az okozott szorítás végett a ragtapaszt elmozdítám, s meg valék győződve, hogy az utóvérzésből többé félni nem leheté. A műtött alkar negyednapra,

midőn a genydcési időszak beállván fölnyitattott, a seb hideg vízzel kötöttetett be, mi mellett a seb folytonosan tisztán marada. A seb feneke izomsarjakkal mindinkább telt, s összébb húzó-dott, az életerő napról napra szaporodott. a műtőt egyén egész életműségében jobb színt öltött magára, s october 10-kén egés-ségesen előbbi beteg sorsához megalégedetten habár nem egés-ségesen is hagyá el a kórintézetet, s most más szenvedő em-bertársain üzi gyógysegcedelmi tehetségét, áldva a gondviselést, hogy annyi hosszas szenvedelmek kényszerített kiállása után egészsége tekintetéből újjá születésnek örvendhet. — A műtét kéztő megvizsgáltatván, a csontok tökéletesen elfajulva, fölérnyedve, clevesedve látszottak, s a benne foglalt cv kiállhatlan bűzü volt.

II. Kóreset.

Bal emlő tittemyészete.

Sztána Anna 40 éves, temesmegyei sz. Miklósi származásu. A védhímlővel beoltva nem lévén, a természetes hólyagos hímlőt 7 éves korában kiállotta. Gyermek éveiben váltólázban szenvedett, mellyből egy lázroham kiállta után ajkai körül kútegek jelenvén meg, attól a természet gyógyereje által szabadult meg. Megférjesült 14 éves korában, mire egy év múlva hőszáma jelent meg. melly rendes volt 16 éves koráig, midőn teherbe esvén, a rendes természetes szülés által egy újszülöttnek anyja lön, három év múlva s hasonlóul 24 éves korában szinte szerencsésen szült. Az első szülési gyermekágy alkalmával emlőiben a tejelválasztás nagyobb mennyiségben találván helyet, bal emlője lobos állapotba jöve, s benne tályog képződött, melly fölfakadt s belőle a geny csak lassan szivárgott, mire a csecs daganata lassanként oszlott ugyan, de a csecsbimbó körül keményedés maradt vissza, mi végből oszlató tapasztokat alkalmazott. Csecsemőit mindég a maga emlőintáplálta, de leginkább a jobboldali emlőből, mert a bal emlőben kevés tej lévén, sőt a szoptatás is fájdalmossá lön, s maga a csecsemő is a csecsbimbót el nem fogadá, mi okbul a nő maga fejevén ki emlőiből a tejet. 30 éves korában nyakmirigye bal oldalán megdagadt s kifakadt, s ezt ragtapasszal gyógyítá meg. Egyéb fölhozható baja 39 éves koráig nem volt, midőn bal emlőjében ott,

hol a csecsbimbó alsó része körül a keményedés volt, szuró fájdalmakat érzett, mely időponttal a daganat nőttön nőtt, egész 40 éves koráig, mi ellen különemű kül szereket alkalmazott, de siker nélkül; az emlődaganat hova tovább magasb fokra emelkedett, elannyira, hogy súlya végett munkamüves foglalkozását nem eszközölhetvén, az élet legszükségesebb föltételeit magának megkeresni képes nem vala, s a nemes megye kórintézetében gyógysegédelmet kére, hol a betegek sorába június 22-kén 1846. fölvetetett.

Jelen állapot. A nőszemély magas termetű, egészséges alkatú, hőszáma rendes, mely 3 vagy 4 napig szokott tartani. Bal emlője mintegy fejnagyságu, nehézkesen lefüggve tünt szembe. Alapja széles, és tökéletesen mozgékony, a daganat külseje felső részén darabos, több helyütt kidudorodott, egyenetlen, tapintás alatt a felső részén kemény, alantabb lágyabb, a bimbó körül leglágyabb. A daganat mintegy hat font leheté, melyet súlya végett a betegnek mindég kézben kelle tartania. A csecsbimbó egészen elterült, a dagban ollykor szuró fájdalmat éreze. A hónmirigyek rendes alkatuak, minden élettani működései jó rendben vannak.

Körösme. Ez esetben a kór meghatározása világos vala előttünk, mennyiben a közelözményből láttuk, hogy az emlőben visszamaradt keményedés czélszerű gyógybanása annak idejében elbanyagoltaték, mi okból az emlő megkeményedett részein idült lob lappanga, melyben az edények fölmagasztalt tehetsége által az emlő élettüves elfajulásnak indult, s rendetlen köpzödési folyam álla abban elő, minek következtében a daganat fokonként növekedé, mi természetesen az emlő nagyobbdása általi elfajulását, vagy is annak kóros túltényészetét idéző elő.

Körjostat. Az emlő kóros elfajulása olly magas fokra hággott, hogy gyógyszerek alkalmazásával leendő segédelmet föl sem tehetünk, s itt *Hippocrates* ősmodata szerint kizárólag a vas segítő eszköz, az az a sebészi mütét. Kimenete a kórnak kétes vala, mert nem tudhatók előre, milly visszahatás kövcendí a mütételt, mütét alatt és után. Kedvező kimenetet igére azonban a nő egészsége, s jó erőbeni állapota, a daganat egész alapjában lehető mozgathatása. A hónmirigyek rendes állása. Kedvező sikerre mutata a haj eredetűnek számbavétele, men-

nyiben gyermekágy alatt kifejlett emlőlob után visszamaradt keményedésből növekedett illy magas fokra emez álképlet, tehát helybeli okból származottnak lenni tekintők; annál inkább, hogy a méhrendszer működései mindég szabályszerűleg történtek, s a hönmirigyek is egészségesek voltak, ugyanezek után itélve gyökeres segedelmet is remélheténk.

Gyógymód. A sebészi műtét, melyet a csecs lemetszésével június 27-kén hajtottam végre. *)

A műtételt erős visszahatás követé, millyen vala főleg a tetemes vérzés és ájulás. Műtét után 5 üteret kelle lekötöni. A sebföldület fölülről a'afelé egy arasznyi, a szegycsont oldalszéleitől a hón felé egy arasz és három hüvelyk vala, súlya 5 és $\frac{1}{2}$ font. A műtét olly kedvező sikerrel ment véghez, hogy az elfajult csecs műtét alatt tökéletesen eltávolítatott, **) s utómetszésekre nem volt szükség. A seb beköttetvén, negyednapra a genyfolyamat beállott, mire a kötözék fölnyittatott, s innen-túl naponta kétszer nyittatott meg, a seb tökéletes bchegeedésig pedig csak hideg víz alkalmaztatott. A műtött nő sebcnapról napra jobban hegedésnek indult, s július 29-kén 1846. egés-ségesen hagyá el a kórintézetet, s épen midőn e sorokat írom kedvező egészséges állapotának örvend, s azt mindekkorig semmi kórjelenet vagy visszaesés meg nem zavará.

Gyakorlati nézetek a kénégény alkalmazásáról, s kénégény kísérlétével lett sebészi műtételek.

A kénégény alkalmazatát mind egészséges egyéncken, mind sebészi műtételeknél az aradmegyei kórintézetben kísérlet alá vevénk, s a nyert eredmények nyomán itélve nyílt őszinteséggel meg kell vallanunk, hogy a kénégény sebészi műtételeknél méltányos helyen alkalmazva, mind a műtendő betegre, mind a műtőre nézve megbecsülhetlen találmány. A kénégény alkalmazásáról nézeteim következőkben pontosulnak össze. A betegre nézve üdvös fölfedezés, mert a műtéthez esatlakozni szokott heveny fájdalmak általa biztosan elfojtatván, következős-

*) Ez azon köreset, melyet *Munkácsy* Miklós ur, kórház-igazgató főorvosa az „Orv. Tár“ 10-ik sz. 1847. * alatt megjegyzevén általmi közzé tételét e lapokban nyilvánítá.

**) A lemetszett emlő az aradi orvosegyletnek adatott át.

kép a súlyosabb műtéten is könnyedén áteshet a beteg, a műtőre nézve szinte nevezetes hasznossága, mert oly egyéni kör-
 esetben, hol a javallott műtétel végrehajtása eddig elérhetlen
 vala, a műtételt igénylő kórust fölött a sebésznek csak szenvedő állása lőn, de a kénégény alkalmazása mellett a félén-
 kebb egyének is alárendelik magokat a sebészi műtétnak, s az
 illy sajátú egyéneknél műtét alatt Celsus ama gyógyelve cito,
 tute et iucunde, biztosban elérhető. A kénégény belégzése az
 emberi életműség minden működését az egyéniség fogékonysá-
 ga szerint majd előbb, majd később lehangolja, általa az egész
 életművezet érzékenységgé szizgathatósága támadtatván meg, mit
 a külérzések által észrevethető jelemek nyilván tanúsítanak,
 ugyanazért a kénégényezést minthogy művelete az emberi testre
 oly nagy befolyású, hogy általa üdvőt és vészt lehet előidézni,
 mennyiben észszerűleg mint egyéb sebészi műtétel életmentő
 gyógyszer, idétlenül alkalmazva pedig halálhozó lehet, ez ok-
 ból méltán a műtételek közé sorozható, s az, a rendes sebészi
 műtételeknél olyképp tekinthető, mint előrebocsátott kénégény
 belégzési műtétel, mellynek alkalmazása a szenvedő emberiség
 javára lehető legnagyobb óvatosságot igényel. Annyi bizonyos,
 hogy sebészi műtételeknél a kénégény alkalmazása fájdalmak
 enyhítése, vagy az érzékenység eltompítása végezt hatályos szer-
 légyen, mi az eddig tapasztaltak után minden kétségen kívül áll,
 csak az lenne fő czél a gyakorlati sebészetre meghatározni,
 hogy a beteg emberiség egészségének érdeke megsértése nél-
 kül, melly esetekben lehetne a kénégényhez nyulni, az az a
gyógyjavallati és ellenjavallati pontokat, melly elvek nyomán
 kellene fölállítani, melly indokból vezéreltetve szerény egyéni
 nézetemet a kénégény s a szenvedő emberiség érdekében e té-
 ren elmondani fölöslegesnek nem tartottam.

A kénégény belégzésre nézve akkép vélekedem, hogy
 ott, hol az alkalmazható vagy mellőzendő legyen, fő figyelmet
 érdemel: 1-ör. *Az egyéniség lelki állapota.* 2-ör. *A javallott
 műtétel fontossága.* Lássuk legelőször az egyéniséget lelki ál-
 lapotáról:

A) A javallott sebészi műtételt kiállani kellő egyén saját
 életműsége s illetőleg egészségének korlátlan hatalmu ura, kö-
 vetkezőleg tellyes joga van magát közvetlen a műtétnak alá-
 rendelni, vagy pedig annak határozottan ellenmondani, s épen

e függetlenségből folyó szabad akarat részéről a javallott műté-
telbeni beegyezés vagy ellenmondás, mi a lélek részéről mű-
tételrei elhatározás bátorságon, az ellenmondás pedig félelmen
alapul. Előrebocsátva ezeket, tanusítá a tapasztalás, miszerint
találtatának olly bátor, vagy a kór szenvedőtől neki edzett egyé-
nek, kik a javallott sebészi műtétnak, bár ha olly rettegető
vala is, mindazonáltal magokat annak egész készséggel aláve-
ték, sőt olly egyének is találtatának, kiknek a kénégény alkal-
mazása műtét alatti fájdalmak biztos csillapítása végett általam
ajánltatott, de a belégzésnek határozottan elleue mondának, s
magukat mind a mellett a javallott sebészi műtétnak egész lé-
lek éberséggel alárendelék. Illy bátor lelkületű egyének javal-
lott műtételeinél, az előleges kénégényezést a fájdalmak eny-
hítése végett ellenjavallani vélem. Az okok, mellyek illy sa-
játságú egyéneknél a kénégény belégzési műtételt ellenjavall-
ják; nézetem szerint a következők:

1-ör. Fő feladat kénégényezésnél a javallott műtét alatti
fájdalmak enyhítése vagy azok tökéletes eltompítása, de olly eset-
ben, hol a beteg önkényt alárendelé magát a műtétnak, s
bátor lélekkel szembe szál a kiállandó fájdalmakkal, ott meg-
szünnén az elv a kénégényezés általi fájdalom megszüntetésére,
most kérdem: mi indok vezérle né a műtöt arra, hogy a kéné-
gény alkalmaztassék? mi indok késztené arra, hogy az érzé-
kenység s izgathatóság az egész életműségben a tompaságig
elnyomattassék?

2-or. Ha igaz azon élettani állitmány, miszerint a kéné-
génygöz beszívás által a vérrendszerbe vagy inkább a vérbe
megyen által, s ez úton üzi az élő életműességben tovább,
mint fölvelt hatalmas szer az idegrendszer útján csodálatos mű-
veletét, mit a kénégényezetteken tapasztalt tünetekből észlel-
hetni (1. Dr. Rhédey úrnak a kénégény hatásáról élettani tekin-
tetben irt jeles értekezését az „Orv. Tár“ 13. sz. 1847.) a fönt
kijelölt esetben kérdem: mi ok gyözné a sebészt arra, hogy a
kénégény alkalmaztassék, s hogy az életműség műtétel utáni vé-
szes következménynek minden alapos ok nélkül kitéccsék? Vagy
talán azért kellene a kénégényezést illy bátor jellemű egyének-
nél is alkalmazni, minthogy műtét alatt a veszélyesb ideges
tünetek biztosan elmaradnának, ez nézetem szerint nem kielé-
gítő ok a kénégény alkalmazására, mert a magát műtétnak bátran

alárendelő egyénben az ideges tünetek igen gyér esetekben tűnnek elő; de különben, ki mondhatná meg előlegesen a műtét alatti ideges jelenetek megjelenését? mi okból czélszerűbb a kénégénygöz beszívását mellőzni. A bátor jellemű egyének megszűntetvén azon feladatot, hogy a fájdalmak műtét alatt megszűntetessenek, következésképp az érzést tompító eszköz alkalmazásának t. i. a kénégénygöz belehelésének mint az élő életművezetre jelentékeny hatásu műtételnek is szükségképp meg kell szünnie. A főttebb mondottak azon tényezők, mellyek a bátor lelkületű egyénknél a kénégényezést javallott sebészi műtéttel előtt ellenjavallják.

Tanította a tapasztalás, miszerint találtak oly egyénck is, kik félelem vagy gyávaság szülte irtózásból magukat a javallott műtételeknek alávetni nem hajlandók, itt fő kötelesség a kénégényezés kikerülése végett az illy félnék lelkületű egyént a műtétre elkészíteni, s annak módja szerint a műtéti eszmével őt szeliden megbarátkoztatni. Ellenben ha minden lehető s megkísérlett lelkesítés daczára illy félnék jellemű egyént semmi áron műtétre birni nem lehetne, s öntudat elvesztés nélkül magát műtétre egyáltalán el nem határozhatná, sőt később lenne életét föláldozni, hogysen magát annak alávetni képes lenne, az illy egyénben fölmerült félelem végett, ha különben az élet előrelátható végveszélyben forogna, s megtarthatását közvetlen a javallott műtét végrehajtása föltételezné; illy félnék lelkületű egyénknél a kénégényes műtét alkalmazását általában javallani vélem. Ime e pontbau tűnik föl megbecsülhetetlen kinyugyanánt a kénégény alkalmazásnak valódi érdeme, hol a lelkiismeret minden háborítása nélkül az illy saját emberiség osztályának mind fájdalmak megszűntetése, mind az élet megmentése tekintetéből e nagy fontosságu találmányt a javallott sebészi műtét végrehajtása előtt bátran alkalmazni ártatlan alkalom nyilott. Pedig számos kóreset néz a sebész elibe, mellyben a javallott műtétnék végrehajtása közvetlen az élet megmentését föltételezé, de a beteg kellő időben annak magát alá nem rendelvén, s a kóreset fölött a sebész tétlenségben marada, s csak akkor határozá el magát arra, midőn a műtét a hanyatlott életörök végett már ellenjavallatok, következésképp a félelem miatt kikerült műtét végett, mi különben hihetőleg az életet megmenthetendé, most annak kelle áldozatul esnie!

B.) *A műtétel fontossága.* A műtétel fontosságát illetőleg tudjuk, hogy a sebészi műtételek csekélyebb és fontosbak legyenek. A csekélyebb műtételeknél, minthogy azok foganatai természetöknél fogva nem igen jelentékenyek, például foghuzás, tályognyitás, borékvizsérv, ürügyes műtéte stb. a kénéégényezést egyáltalában mellőzendőnek vélem. Az okok erre nézve a következők: 1. A műtétel kevés ideig tartván, ez okból a fájdalom, ha tetemesb is, de sokáig semmi esetre nem tartható. 2. A kisebb fokú mámoros állapot az érzés megszüntetésére elégtelen levén, ellenben az érzékenység és izgékonyság tökéletes elnyomattatására, a magasabb fokú kénéégényezési mámoros állapot előidézése, csekélyebb nemű műtételeknél képtelenség lenne. 3. Egyszerű műtételekre a betegek magokat leginkább alárendelni hajlanak, szükségtelen tehát, hogy egy javallott csekélyebb sebészi műtét helyett egyszerre kettő t. i. a kénéégényezés is alkalmaztassék, vagy az egyszerűbb műtétnek a jelentélyesebb elibe téessék.

A jelesebb sebészi műtételeknél, hol mind a helybeli, mind az egytetemes visszahatástól már előlegesen is tarthatni, ha az egyén magát műtétnek alárendelné, a kénéégényezést mellőzendőnek vélem; ellenkező esetben, ha az egyéniség olly lelkülettel bírna, hogy a műtét súlyos volta vagy félelem végett magát az öntudat elvesztése nélkül egyáltalán el nem határozhatná, illy jellemű egyéneknek a föntebb mondott ok szerint a kénéégény alkalmazását javallani vélem.

A föntebb elősoroltak szerény egyéni nézeteim szerint azon fölállított általános gyógyjavallati és ellenjavallati pontok, melyek ösvényén a kénéégényt mint nagy fontosságú előleges műtételt a javallott sebészi műtételek végbevételénél a beteg üdvére biztosan, a sebészre nyugodt lélekkel alkalmazni lehetne.

Abban, hogy illy szoros korlátok közé szorítám csekély föl fogásom szerint a kénéégény alkalmazását, ne ütközzék meg a nyájas olvasó, mert nyíltan megvallom, hogy műtételeknél a kénéégényezést úgy tekintem, mint *szükséges rosszat*, ugyanazért a bátor jellemű s magát műtétnek önkényt alárendelő egyénnél, valamint a csekélyebbszerű előjöheto műtételeknél *elkerülhető szükséges rossznak*, — malum necessarium evitabile — a félenk egyéneknek, kik éltöket inkább áldozatul hoznák, hogysem műtétnek magokat elhatározhatnák, *elkerülhetlen szükséges*

rossnak — *malum necessarium inevitabile* — tekintem a kénégényezést. Ezek azon gondolat töredékek, mellyeket a kénégény s a szenvedő emberiség érdekében elmondani szükségesnek véltem; és most következnek a kénégény kísérletével lett sebészi műtételek.

III. Kóreset.

Közép új csonkítás.

Maczak Anna zsigmondbázi nűszemély jobb közep ujának első és másodperczenek izülésében izmerevedés levén, az ujat általa olly idomtalaná, s munkájának végrehajtására alkalmatlanná tevé azon okból, hogy a második és harmadik percza marokba befelé hajtva volt, mi végből hogy görbe ujjátul megszabaduljon, s munkaműves foglalatosságait bátran tellyesithesse elhatározá magát nyomorék ujának művészileg leendő levételére. A műtétet, bár ha a nű nem ohajtá, de kísérleti célból kénégény alkalmazással kívántuk végrehajtani. Martius hó 4-kén a műtétet megtenni akarván a kénégény belégzését 8 perczig alkalmazánk, de minden siker nélkül, s minthogy kénégényezési működésünk hatástalan lön, a műtétel más napra marada. Más nap a nű olly meghagyást tevé, bár ha magánkívüli lét a kénégénnyel elő nem idéztethetnék, miután uja csonkítására elhatározá magát, hogy a műtétei minden esetre végbevitessék. Ez nap alkalmazánk a kénégényt 8 perczig, mi alatt fejfajás, kábultság, gyomorégés jövéen elő, de mámoros állapotot elő nem hozhatánk, s kényteleniteténk a kénégény további alkalmazásával fölthagyni, a műtétbezt fogtam s a csonkítást megtevé a műtétel végrehajtása után kérdezteték a nű, éreze-e műtét alatt nagyobb fájdalmat, mire válasza lön, hogy az igen csekély vala, ő ugymond nagyobbat vélt. Ez esetben nem vala szembetűnő a kénégényezés hatása, de a csekélyebb fájdalom érzetet mégis annak tulajdonítánk. A vérző ütér lekötöttvén, a seb bekötöttet, hideg borogatások tétettek 4 napig, midlön a seb fölnyittatván, s naponta két izben hideg vízzeli kötözés mellett tökéletesen behegedt. A nű célját, hogy görbe ujának műtét által leendő eltávolításával munkaműves dolgaiban ne akadályoztassék, elérte, s megelégedten hagyá el a megyei kórintézetet. Ezen műtételi esetben, azon okból, hogy a nű elhatározottan el vala készülve

az új összekötésre, és hogy a műtét csekélyebb levén, a kénégényezés ha kísérleti szándokunk nem vala, mellőzendő lehetendett volna, s ezzel még öt nap után is érzett gyomorban égetés s fejelkábulástól a nő talán mentve leendett volna.

IV. Kóreset.

Végbél körüli fűgölyök.

Pacurár János glogováczi származású földész, igen heveny fájdalomú fűgölyökkel jöve be az intézetbe, mellyek szinte sebészi segedelmet igényeltek. A műtét végrehajtása előtt alkalmazánk a kénégényt, s hat percz alatti behellés alatt tökéletes részegségi állapot előhozása sikerült, melly eltartván négy perczig, ez alatt a műtéthez fogtam, s a fűgölyöket lemetszettem. Műtét után föl nem ocsódott művészes álmából betegünk, s csak nevéreli hangon megszólításra ébrede föl, de tiszta jelenlétet magyarul nem tudott, a tett kérdésekre egyenesen felelt. Midőn tőle kérdeznék lemetszük-e a kinövéseket? igen, úgymond, hogy szabaduljak meg bajomtól, mert ez célból jövék ide. Tapintsá baját ön, fájnak-e a kinövések? mire csodálkozva fölkiálta, hogy azokat többé nem lelé a végbél körül, ur isten — úgymond — mi történt velem, hogy ezek minden fájdalom nélkül távolítottak el tőlem. — A sebek hideg vízzel borogattattak, s nem sokára begyógyulának s betegünk egészségesen hagyá el az intézetet.

V. Kóreset.

Tümlős daganat a nyakon.

Faur Anna 20 éves, kujedi származású, barna, sovány, görvélyes küllemű, egészséges alkatu, öt évvel ezelőtt megféréjesült nő, házassága első évében nyaka jobb oldalán a bőr alatt borsószem nagyságu daganat származott, melly öt év óta folytonos kifejlődés által annyira növekedett a nyakon, hogy azt az életműség szembeszökő kára nélkül többé elviselnie nem lehet. Ő ezelőtt két évvel tűszurást eszközölvén a daganat mélyébe azon biztató reménytül föllelkesülve, hogy abból a kórtermény kifolyandik s a dag majdan elenyészendik, minek következtében bajátul megszabaduland. De a szerencsétlen nő remé-

nyélben csalatkozik, mert vérnél egyéb a baj minden könnyeb-
hülése nélkül a kinövésből nem szívárgott. Ezen szándékos cél-
talan műtételekre a daganat hova tovább növekedő állapotot von
magára, mi okból a baj szükségképi gyógysegédelmet igényelt
Ezen veszélytellyes kórállapot járma alól az életet fölszabadi-
tandó, a szerencsétlen nő magát műtétel alá elhatározá, mi vég-
ből a nemes megye kórintézetébe igyekezték, hol apr. 23-kán
1847. a betegek sorába iktattatott.

Jelen állapot. A nyak jobb oldalán a kulcsesonttól föl a fül-
gombáig terjedő, mellől a gög felé a nyak középeig, s az alsó
állkapozáig; hátul a fül mögé terjedő mintegy 1½ font nehéz-
ségű daganat. Alapja széles, föl s aláfelé, és oldalvást szaba-
don mozgatható. A fölbőr a dagana'on szabad, közepén hol a
tő beszúrás eszközölteték mintegy fél tenyérnyi sebhely látszató.
A kinövés felső része tapintás alatt merő, porczos természetű,
szilárd állományra mutatott oldalsó részei lágyabbak. Területe
egyenetlen, itt ott kiálló domborodásokat képeze. A dag állomá-
nya kül bőrrrel sehol összenöve nem vala. Az egész mintegy
tömlőbe befoglalva látszaték. A dag téríméje által nyomá a lég-
utakat, mi okból a be- és kilehelés s a táplálmányok fölvétele
némikép akadályoztaték, az ábrázatnak rút éktelenséget okozá.
Az ételműség egyéb éptani működései rendesen történtek.

Körösme. A fűnt körülírt álképlet kisszerű eredetét, fokón-
kénti fejleményét, a bőrnek daganattali csak laz sejtszövettel
összenövését egybevéve, e kinövést tömlős daganatnak neve-
zének, melly *Abernethi* szerint a benne tapintás alatt érezhető
porczminéműségű állomás végett ez a tömlősdagok fölvelt ne-
gyedik fajához méltán számitható.

Körjöslat. Jelen esetben, minthogy a nő fiatal elegendő erős,
a daganat tökéletesen mozgékony s bár ha a daganat alapja szé-
les s nemes részek körül fekszik, de mivel azokkal csak laz-
sejtszövettel van összetartva, a dag kivájulása (enucleatio) ez
okból kedvező kimenetelt ígér. Egyébként a műtét elmulasztásá-
val a daganat koronként hova tovább növekedvén, előre nem
látható szöveményes kórállapot csatlakozhatnék a bajhoz, mi a
műtétel ellen javallaná, mi által bizonyos lenne a bekövetkező
halál, s e fontos esetben a jóslatra nézve szabadjon t. *Balassa*
tanár úrnak e jeles szavaival élnem: „én úgy hiszem, és orvo-
si hitvallásom az, hogy ott, hol egy felől számtanilag bizonyos

a halál, más felől ha csak valószínűség van is a beteg megmentésére, lelkiismeretes orvos szent kötelességétovázás nélkül ez utóbbit választani, ha mindjárt hírét nevét veszélyeztetné is a nemsikerülés esetében; — mert a világ lármás része nem mindenkor érdem szerint osztogatja a hirt s nevet. Itt a gyógytan azon ós jelszavával kell a műtéthez fognunk „*melius est remedium anceps, quam nullum*“ (I. gyakorlati sebészeti kórodai előadások *Balassa* Jánostól, kiadá *Höracs* Sebestyén Endre 1844, lap 108—109.)

Műtétel. A műtét előtt alkalmaztaték a kénégény s hat perczig tartó belégzés alatt tökéletes mámoros állapot hozaték elő. Ez alatt a műtéthez fogtam olly formán, hogy fölülről aláfelé a dag hosszában két egybefutó s a dag közepén petealakú tért mutató bőrmetszést tevék. Minthogy pedig a kivájuendő dagróli bőr széles területű, s alapja elterjedt vala, és hogy különösen ügyelni kelle a dag alatt nevezeteseb életművek sértetlenségére a műtét 8 perczig tartá, s a beteg fejének nyugtalan tartása végett műtét alatt is többször kelle alkalmazni a kénégényt. Műtét után még 6 perczig, tehát összesen 14 időperczig mámoros helyzetben vala a nő. A műtétet nagy vérzés nem követé s csak a dagot tápláló egy kisebb üteret kelle művészileg lekötöni. A műtét alatt mint állítá semmi fájdalmat nem éreze a nő. A seb-fölületi vérzés hideg vízzel elállíttatván behegesztését genyedés útján szándékolván elérni, az rendesen lekötötték. Az első és három nap helybelileg jeges borogatás, belsőleg mondolafejet rendelteték, mi alatt semmi visszahatás nem mutatkozék, s a jeges borogatások féretétettek. Negyednapra mind helybelileg, mind az életműséget érdeklő erősb visszahatás tünt elő, jelesen: az ábrázat megdagada, a sebből feketés vér szivárga, a sebfölület sáppadt, a sebjkak gyuladtak s érzékenyek lőnek, ezekhez csatlakozék állati hévfülemeltség, nagy szomj, agyfelé való vértorlódás, éjjeli férebeszéd, csorvás jelenetek, szapora s tömött ütérverés stb. Adaték e végből belsőleg hüvesítő has-hajtó s helybelileg a hideg jeges borogatás újból tovább folytatatták, mellyek használata alatt öt napra a helybeli lob kórjelei úgy a testszeres lázas állapot is jobb fordulatot vőnek. A sebben jobb minőségű geny választaték el, a jeges borogatások féretétettek, s a seb hideg vízzel kötözteték, hová tovább behegedése felé indult; a nő elvesztett erejét visszanyeré, és cse-

kély sebével Junius 3 kán a kórházból édes övei közé, a daganat által eltorzított ábrázatának rendes alakával haza tért. Ezen műtételi kóreset fontosabb lévén, a nő olly föltétellel jöven az intézetbe, hogy bajátul művészileg megmenekethessék s minden előre nem látható műtételi vészes következtéseknek határozottan alá veté magát ez okból a kénégency alkalmazása mellőzendő lehetett volna ugyan, de annak alkalmazását két okból szükségesnek láttuk: 1-ör. Hogy a műtét több oldalról a jelesbek közé számitható lévén, általa a kénégency hatása kitünjék. 2-ör. Hogy a műtendő daganat a fejhez s nemesebb részekhez helyeztetése által közel esvén, a nő műtét alatti lehető nyugtalansága által azok történetileg könnyen megsértetvén, mi a műtételt veszélyessé tehetendé, de a kénégency hatása által a nő magát nyugodtan tartva, természetesen a műtét végbevitelére is biztosan remélhető. Célunkat a kénégency alkalmazásával elérők, mert a mámoros állapot beállván, a műtét egy részről fájdalom érzete nélkül. más részül a beteg nyugodt tartása mellett szerencsésen végrehajtatott, *) de a helybeli s egyetemes erősb visszahatás bekövetkezése, s különösen a seb fölületének sáppadt színe, melly az egész gyógyfolyamat alatt megmarad. — mit kénégency nélküli műtételeknél — ha a seb tiszta, mindég szép rózsaszínűnek lenni tapasztaltam, a kénégency hatásának méltán tulajdonitható. Ugyanezen sáppadt színét tapasztaltam a sebnek behegedéseig, az uj csonkítási műtételnél is, s hogy az izomsarj és sebbegezési folyamat nem olly fényes eredménnyel megyen előre, mint a kénégency nélküli műtételeknél, azt eddigi saját tapasztalatom után ítélve mondhatom, s elegendő eddigi észleletem arra, hogy a kénégency fontosabb mondottak szerint a csekélyebb műtételeknél egy általán mellőztessék, s csak okszerűleg megválasztott műtételi fontosb esetekben s különösen félenk egyéneknél, mint nélkülözhetlen szer alkalmaztassék

*) A kivájt álképlet az aradi orvosegyletnek adatott át.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRÁLYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

II. szám.

Pesten, Sept. 12-kén.

1847.

TARTALOM: A természettudományok nagy fontossága gyakorló orvosra nézve. Dr. Rosenfeld. — kivonatok.

A természettudományok nagy fontossága gyakorló orvosra nézve.

Közli *Dr. Rosenfeld József* pesti gyakorló orvos.

„Az orvos a természet szolgája.“ Ezt a régi és igaz mondást senki nem értheti és érezheti inkább, mint maga az orvos. Azonban nemcsak annyiban igaz ez, a mennyiben annyira szükséges hallgatnia orvosnak a természet szavára a betegség gyógyításában, a mennyiben olly fontos dolog megértenie annak intését, figyelmeznie útmutatására, munkálatainak vigyázatlanul elcibük nem vágnia, hanem igaz ez különösen azért is, mert a gyógyítónak meg kellene barátkozva lennie a roppant természettel. — Az ember a kis világ, mintegy vissza tükrözi művészetében a nagy világot. Nagy része a kültermészetben léte-

ző elemeknek meg van bennünk is; ezen planetához vagyunk kötve, ennek életéből fejlődött ki tulajdon életünk, ennek részei hatnak reánk szüntelen. Innen egyenesen következik, hogy a kül természet ismerése nélkül önmagunkat sem ismerhetjük. Szoros kapcsolatban tartatnak ugyanis egymással a lények a planetán, a mellyen élünk, sőt ezen égi test csak a többi égi testekkel atyafias lánczolatnál fogva létezhetik, tenyészhet, táplálhatja a rajta élő teremtetéseket. Innen ismét következik, hogy egy orvos, kinek az ember ismerése fő rendeltetése, némi általános világismeret nélkül nem felelhet meg rendeltetésének.

Már az orvostudomány atya *Hippocrates* remek észrevételeket hagyott reánk a szelek járását, a különféle helyezeteiket, a vizeket illetőleg, s ezzel megmutatta, mennyire szükségesnek tartja ezeknek tudását. — Különböző helyek különböző szelek járásának vagynak kitéve, ez utóbbiak más és ismét másféle anyagokat vesznek föl a szerint, a mint nedves, meszes, homokos, erdős, virágos stb. helyeken mennek keresztül. A hegyes tájékok természetesen más befolyást gyakorolnak az egészségre, mint a lapályosak; a száraz vidékek nem úgy hatnak életművészetünkre, mint a nedvesek, millyen különbség a nádas és egyéb növényekkel ellátott mocsáros helyek, és azon posványok között, mellyek nem képesek többé növényeket hozni elő. Mennyire fontos ismerni a kipárolgások tulajdonságait, mellyek a legveszélyesebb nyavalyáknak gyakori szülő okai.

Továbbá azok a mechanikai törvények, mellyeket a kültermeszetben látunk az életművezetből sincsenek kirekesztve. A szív nem ok nélkül hasonlítatott össze vizoltó műszerrel. Ezen mechanikai működés megzavarodása, forrása némelly nyavalyáknak; az út- és visszerek, meg annyi csövek, mellyek nagyságuk, alkotásuk, elágazásaik, kapcsolataik, ismét egy fő törzsökbe egyesüléseik által, minden tekintet nélkül az életműsügre és azon mozgó erőre, mellyel bir maga a vér, ha a mechanikai elemekbe beavatott által szemléltetnek, mintegy útmutatóul szolgálnak a vérforrás kimagyarázásában. Az izmok, a csontok s egyéb részek, mellyekhez az izmok kapcsolvák, bizonyos mechanikai törvényeket tüntetnek elő. Domborodásokon vitetnek keresztül némelly izmok, hogy azokban, mint megannyi támaszokban (*hypomochlion*) nagyobb erőt nyerjenek. Némel-

lyek hosszasan nyulnak el, mások rövid úton elérik rendeltetésük helyét. Vannak olyanok, melyeknek közepén van helyezve a támasz. Mind ezeknek tiszta fölfogására az emeltyük (vetis) mechanikai működései nem csekély világosságul szolgálnak; bárha más részről tagadhatatlan az is, hogy a jatrothematicusok és mechanicusok törekvéseik nem sikerülnek azon mértékben, mint ők akarák, mert nem született még, s hihetően soha nem is fog születni *Lalandeja* a medicinának, ki szoros törvények közé szorítsa az életművek munkálatait. A nedvességek be és kiszivárgása az ugynevezett endosmosis és ecdosmosis által nevezetes szerepet játszik a mechanica a physiologiában, különösen mióta *Dutrochet* ezen részére a tudomány-nak világot derített.

Az úgynevezett súlytalanok (imponderabilia) álmélkodásra méltó szerepet játszanak az életműtelen természetben. Fosszuk meg az anyagot bizonyos fokozatától a melegségnek, annak alakját egészen megváltoztattuk. Neveljük meg nagy mértékbe mérsékletét, szétbontottuk, vagy ha a szétbonthatlanok közé tartozott, megfosztottuk szilárdságától. És csak az életműtelen anyagokra terjedne ki a súlytalanok hatása? Nagy befolyást gyakorolnak azok kétségkívül minden lényre — s az emberre is. „A világosságnak nagy ereje van az életre,“ így fejezi ki magát egy helyen *Hippocrates*. Hány javuló betegre tenne áldottabb hatást azon éltető a legderekabb gyógyszereknél. Nemcsak a görvélyesekre nézve, hanem sok egyebekre is elevenítő, élesztő erővel bír az. A melegség és hidegség különböző fokozatainak munkálatai az emberi testre megérdemlik, fő mértékben a gyakorló orvos figyelmét. — A villanyosság körében történt meglepő haladások a physicában nem maradhatnak befolyás nélkül az élettant illetőleg. Mikor a híres *Volta* Párisban kísérleteit tevő; így nyilatkoznak némelyek: ime itt az élet, — az élet electricitás. Azonban későbben kétségkívülvé tétetett, hogy habár az emberi test részei is képesek, nem csupán az ásványok berzességét hozni elő, mindazáltal az az ismeretlen valami, a mi futkos az idegekben, nem berz, hanem talán más valami súlytalan, mellynek természete még ismeretlen — munkálatai azonban kezdenek mindinkább ismertetni, s törvényeinek némi mathematicus pontossággal meghatározhatatása új világot derítene a medicina mezejére. — De hát kérdené valaki: mi

haszna volna a gyakorlati orvosi tudományban annak bővebb ismerésének, a minnek az életerővel semmi köze. Igen, de épen azért kell alaposan ismerni, hogy tudhassuk, van-e azzal köze vagy nincs. A honnan azok a physiologusok valának csak képesek itt eldöntő ítéletet hozni, kik élettani tudományaikhoz a súlytalanokat, különösen pedig a berzeséget illetőleg alapos ismereteket kapcsolának, olyan ismereteket, mellyeknek egy *gyakorló orvos előtt, ha csak tudománytalan empyriát nem akar üzni, nem szabad homályba borítatniok.*

Tudjuk, hogy vannak számos nyavalyák, mellyeknek gyógyítására kedvező kinézések között lehet és kell kísérletet tenni villany hatással, s millyen elszomorító dolog, ha meggondoljuk, hogy nagy része azoknak, kik aesculáp pappjaivá fölshenteltettek, nem ismerik a villanyműszer (electrica machina) s a *Volta* oszlop természetét, s sokról föltehetjük, fájdalom! hogy nem is tudnak azokkal banni. — Megújítom a mit főnebb mondek: Az ember visszahozza s visszatukrózi mintegy organikumában a nagy világot, s ez utóbbi bővebb vizsgálatának elhanyagolása egyenesen maga után vonja az önnön életművességünk fölületes és egyoldalú ismerését.

Még inkább kiviláglik az életműtelen természetteli megbarátkozás nagy fontossága gyakorló orvosra nézve, ha a vegytan bámulatos munkálatait figyelmünkre méltatjuk, azon csudatellyes tudománynak, melly az újabb időben körül karolta mintegy az iparnak minden ágait. A természet azon roppant mezejéből vétetik ugyanis a gyógyszerek legnagyobb része — ez már ásványi tudományt is föltételez és igényel az orvos részéről; de föltételezi és igényli a vegytani kapcsolatokkal megbarátkozást is, mert ilyen kapcsolatban jönnek elő az említett szerek nagy részint a természetben. Milly fontos a mérgek elleni hatása gyakorló orvosra nézve? nemkülönben az ásványvizeknek megismerése, melly vizek a természet roppant laboratoriumaiban készültek, s mellyeknek használása terjedtebb korunkban, mint valaha volt. Hányszor kéri itt meg az orvost tanácsért? és ő ne adjon tanácsot? vagy ne legyen alapja javaslatának. És mi módon lehet alapja vegytani ismeretek nélkül? vagy talán pusztá gyógytani tapasztalatokból induljon ki? Akkor valóban iránytű nélkül fog tévelyegni a kétes tengeren. Össze kell neki kötnie, ha a józan tapasztalás útján akar menni, az esetek természetét,

a gyógyszerek természetével; amazoknak napfényre kell hozniok az emezekben rejlő erőt, s ezen erőnek további útmutatóul kell szolgálni az alkalmazásban.

Tegyünk egy lépést a *vegytanszóra* elmélkedésünkben, az életműves vegytan szép és gazdag mezejére, s ha az újabb időben tett haladásokat azon mezőn figyelmünkre méltatjuk, milyen különbséget veszünk észre főképen e tekintetben — *egy pusztá empiricus és egy természettani ismeretekkel fölrudászott orvos között*. Ime a nyál többé nem csupán arra való, hogy megáztassa a lenyelendő edelt, hanem bir bizonyos anyaggal (diastase), melly az *azot* nélküli edeleket ezukorra képes változtatni. — Illy tulajdonsággal bírnak némelly más nedvességei is az organismusnak, föl van azzal ruházva a vér is, kérdem, nem nyílik-e itt kilátás némelly nyavának, különösen a *diabetes mellitusnak* ismerésére, s alaposabb gyógyíthatására? Szépek és meglepők a tapasztalatok, mellyeket e részben *Sandras* és *Bouchardat* legközelebb tőnek Franciaországban. Mennyit okoskodának némelly szemlélődő élet- és kórtudósok a vérelétről; de hiányzik a biztos alap. A tapasztalati természettan itt is jeget tört és szép kilátást nyitott a jövőndöbe. A régibb pathologicus munkákban, sőt újakban is inkább csak előlegesen van fölételezve a vér megváltozott állapota, jelenleg meg van mutatva a francia vegytudósok legújabb tapasztalatai szerint, hogy némelly szerek szétbontják a vértkecsket, és hogy betegségek által megszaporodhatik, vagy megfogyhat a vértkecskek mennyisége — még pedig a nélkül, hogy a lélegzési működés szabadabb volna, vagy akadályoztatnék. Innen nem alaptalan azon következés, miszerint a cholera ugy tekintetik, mint a mellyben fölbontanak a vértkecskek, még pedig nem a lélegzés főakadása, vagy nagyon akadályozott volta miatt, hanem egyenesen az említett kórállapot káros hatása által. Vannak nyavalyák, mellyekben tetemesen megnövekedik a rostonya (fibrina) a vérben. Ezt már többen igykeztek megmutatni a csúzot (rheum) illetőleg: legújabban pedig hasonlót fedeztek föl némellyek az *orbánczban* — e szerint e két kórállapotot legalább ezen tekinben rokonoknak tarthatnók.

Milyen bizonytalan és sötét úton fog botorkálni a pusztá tapasztalató orvos ahozképest, ki megtanulta *Dumas* és *Liebig*-től, hogy a melegség előhozására az organismusban leg-

többet tesz a lélegzési működés, hogy a kitakarodó széneny bizonyos arányban van azon tekintetben a beszívott élennyel, hogy épen azért télen sok szénennyel gazdag táplálékra van szüksége az életerőnek stb. —

Különös figyelmet érdemel az is, hogy a légennyel bővelkedő és így táplálásra leginkább szolgáló anyagok táplálásra fordíthatására megkívánatik, hogy olyan anyagokkal együtt téessenek ki az emésztési működésnek, mellyek leginkább a lélegzés föntartására szolgálnak, vagy szénenyben gazdagok, a honnan a vegyes táplálékok szükséges és hasznos volta önkényt kiviláglik. *Milyen alapos tanok folynak ebből a diaetetikát és számos nyavalyák gyógyítását illetőleg?*

Hát a fűvészet fontosságáról mit szóljak? Nem akarom egészen állítani, hogy bizonyos osztályok, fajok alakai, alkárszei már mintegy előre útmutatásul szolgálnak a bennök lappangó gyógyerőt illetőleg. Csak azt emelem ki: A növények országából veszi az orvos, ha nem leghatalmasabb is, legalább legszámosabb fegyvereit; nem visszatetsző-e tehát ezen szép és fontos mezőn úgy tenni föl az orvosnak mint vándornak, idegennek? mennyi költséget megkímélhetnének különösen a falusi és kisvárosi orvosok és seborvosok, ha a határba nőtt szerekkel segítenének ott, a hol lehetne, és nem fásasztanák távolesó gyógyszerházakba a szegény lakosokat. — És seborvosaink ezen olly nevezetes ágában a természettannak még csak folületesen sem avattatnak be. — Nem az én szavam, hanem az emberiség szava az, melly fölemelkedik szivemből ez alkalommal ohajtva, sürgetve, hogy seborvosaink tanmódjára nézve téessék meg minél előbb az annyira szükséges reform, sürgeti ezt az idő, ösztönöz erre a többi austriai tartományok példája; megkívánja ezt a haza java, a medicina becsülete, az orvosok lesüllyedt tekintetének emelése. A honnan szeretném, ha e részben, különösen *ezen egyesület kebeléből emelkednének, minél előbb figyelmeztető, buzdító, ösztönző szöszatok*

Allattan nélkül nincs hasonlító boncz- és élettan. Továbbá néhány állat vagy néhány állatrészek gyógyszerül szolgálnak. A belférgeket meg kell ismerni tudni a gyógyítani akarónak. Nem egyszer történt, hogy belférgek gyanánt egyéb állatokat mutatott a csalni akaró együgyűség az orvosnak, s ő hitt tudatlanságában. Tudjuk, hogy a rüh bizonyos állat által (*acarus sca-*

bici) tartatik fön. Ismeretes dolog, hogy a nemzö magban bizonyos infusoriumok (cercaria seminis) léteznek. *) Mind meg annyi fölhivó szavak az állattan studiumát illetöleg.

Az orvos föladata nyavalyákat gyógyítani, vagy legalább szelidíteni, türeltövé tenni a nyavalyát. Dicsö föladat! Az egészség legföbbs földi kincs; az élet visszahozhatlan, mert csak egyszer élünk e földön. Az orvosnak tehát emberrel van dolga. Rendeltetésének nem felelhet meg, ha nem ismeri azt, kit gyógyítani akar — az embert. Következésképen igen természetesen látszik már első tekintettel is, hogy neki az emberi test részeinek, ezen részck minémüségének, kapcsolatainak, az egész életművesség törvényeinek ismeretével meg kell lenni barátkozva. Ez olly világos, mit még a dologba mélyen nem avatott is egészen természetesen fog találni. — Az ember tápláltatik mint egyéb életműves lények. Már nem a természetnek magának kívánsága-e megkivánni az orvostól, hogy ismerje a részeket, mellyeknek működései által tellyesítetik a tápláltatás nagy fontosságu munkája. Az ember lélegzés nélkül nem élhet, levegöre van szüksége szintugy, mint a növényeknek és egyéb állatoknak; a honnan egyenesen következik, hogy az, ki az embert ismerni akarja, a lélegzési életművekkeli megbarátkozást nem nélkülözheti. A gondolkodás életműve az agy — és e tudva — nem szabad megelégednie az ember bővebb ismerését maga eleibe kitüzönek a lélek munkálataira figyelmezéssel, a lélektehetségek fölhonzolásával; hanem bonczkése s vizsgálatai tárgyaul szolgáljon maga az anyag is, az agy finom boritékaival, alkotó részével, a kapcsolatokkal, mellyek vannak a részek között, a barázdácskákka, mellyek rajta kigyódzanak. Az orvosnak be kell avatva lennie a boncztan elemcibe. Gondoljuk-e, hogy az a *Hippocrates*, ki alapját veté meg a mi tudományunknak, nem fordított volna kiváltképeni stadiumot az emberi test alkotásainak megismerésére, ha engedte volna ezt azon szép tudomány akkori ki nem fejlődött állapota? Gondoljuk-e, hogy azt mint nélkülözhetlent nem sürgette volna mindenre nézve, ki az ιατρος φιλοσοφος-nak, mint ő nevezi, szép czimeivel törekszik fölékesíteni.

*) Némelly újabbkoru physiologusok tagadják ezen állatok lételetét a nemzö magban, és csak éietelen fonalakkak (filamenta spermatica) tartják.

Nem hiszem, hogy találkozék valaki, ki a boncztan fontosságát az orvosra nézve tagadná. *Az orvosnak ismerni kell az emberi test alkotását, mert különben csak sötétben tapogatózók, s hasonló azon status férfúhoz, ki olyan nemzetnek akar törvényeket szabni, mellynek állásáról fejlődési fokozatáról, szokásairól, éghajlatáról, vallásáról megy nem ismerkedett.*

Óhajtóm ennél fogva, hogy növendékeink mindjárt az orvosi pálya kezdetén *gyakorlatilag* czélszerűen avattassanak be a boncztan elemeibe, gyakorlatilag mondom, mert ha általában igaz, hogy nem annyit tudunk, a mennyit beraktunk imigy amugy emlékezetünkben, hanem annyit, a mennyit agyunk assimilálni tudott, valóban az is tagadhatatlan, hogy a természet-tudományokban s a boncztanban is annyi lesz tulajdonképen miénk, a mennyi a szemem keresztül többszöri vizsgálás következtében azon részre vitethetett az agynak, a hol lakozik a lerakó emlékezet és a szellemitő gondolkozási tehetség.

Szomorú dolog volna valóban, kivált a tudomány jelen állapotában, csak a kórjelek által hagyni magát vezéreltetni a gyógyítani akarónak, s a hellyel, a hol van a baj fészke, s annak minőségével, alkotásával meg nem barátkozni. Az életművészetek általában s különösen az emberi életművészet is számos különböző részek kapcsolatából keletkezének össze, mellyeknek alapos ismerésén alapul, főképen az értelmes s ábrándoktól ment *physiologia*, vagy az a tudomány, mellyet méltán tekinthetünk úgy, mint szemefényét a medicinának. Ez ugyanis annak köszönheti leginkább tisztábbra fejlődését Ugyde a physiologiának viszont két biztos alapja van, a boncztan és az életműves vegytan, szükségképen megkívántatik az orvostól nagy mértékben a részek alkotásának, szövetének ismerése.

Mióta e nagy fontosságú pályán utat tört a halhatlan *Bichat*, mondhatjuk azóta kezdődött új korszaka a physiologiának. Kimutatattott mindenik életműnek, neki megfelelő élete, föltaglaltattak mintegy a nagy műnek egyes kerekai, szétbontaték az egész, s a részek viszont összeillesztetének az egésszel. Így terjedt el több világosság az életműves rokonság törvényei fölött. Így különöztetének el az idegrendszer felsőbb fokú központjai a dúcrendszerétől, eleinte igen is nagyon, mig nem későbbben át kellett látniok a tudós vizsgálatoknak e tekintetben

is, hogy a részek bár milyen különbözőknek tessenek is, egy fő eszme törvényeinek vannak azok alá rendelve. — Nem tagadom, nem is akarom tagadni, hogy sok van még itt, a mit homály borít, különösen az olly nagy fontosságú életműves rokonság törvényeit illetőleg, megvallom, alig kezd hajnallani. De már hiában illy darabos és szövevényes a természettudományok útja. — Azonban érdekes és hasznos ismerni a jeleneteket ott is, a hol azoknak okai rejtvék előttünk; mi módon ismerhetjük pedig azon jeleneteket, hanem ha az élettannak, hanem ha az adatoknak fáklyájánál, mellyeket az összeszedett s előterjeszt? Ámde az ember csak felsőbb fokra emelkedett állat, azért létezhetik csak, mert voltak már előtte életműves lények. Az ő teste összetettebb, mesterségesebb, mint a többiek alkotása. A természet szereti mindenütt az egyszerűséget; de azért nem tudhatott nagyon egyszerű lenni a planeta, legfőbb lényének előhozásában. Már ki ezen legfőbb lény megismerését tűzte ki czélul magának, annak szüksége van arra, hogy fölkeresse az első sarjzatot, a csirát, mellyből annyi fokozatokon keresztül fejlődnek az életműves lények roppant lánczolatának karikái. Az emberi értelmes physiologiának az általános élettan szolgál fölvilágosításul. Innen a hasonlító boncztannak, s a hasonlító physiogiának nagy fontossága. A nagy lánczolat, melly az állat és növényországokon keresztül huzódik, nem szakad meg tellyesen sehol, hanem noha néha észre alig vehető rokonságban összevágznak, s egymásba folynak annak karikái. Érdekes és fölvilágosító mintegy mását találhatni a növényekben a mi organismusunk némelly részeinek, mellyek edények és idegek nélkül tenyésznek. Érdekes, és az emberi physiogiára is világot derítő figyelemmel kísérni az idegrendszer fejlődését az infusoriumoktól s a kerek belférgektől (nematoida) fogva, mellyeknek szájakat *Cuvier* fölfedezése szerint idegre mutató karika övedzi keresztül a felsőbb fokozatokon a gerinczig, s magáig az emberig. Hasonlító boncztan nélkül nem lehet helyes fogalmuk a lélegzési működésről s azon kapcsolatról, melly van a kifejlődöttebb idomzat s tökéletesebb lélegzés között; ellenmondhatlanul bizonyítván a hasonlító physiologia, hogy azok szoros arányban vannak egymással. Így tanuljuk méltányolni az agy föltűnő nagyságát emberben. Így fog fáklya tartatni elbünk az életművek közötti kapcsolatot s ellentétet illetőleg, mint

példaul a tüdő csaknem az egész állatországon keresztül ellentétben van a májjal, a hol az kifejlett, hátramaradt emez, a nélkül azonban, hogy e tekintetben is szorosán ragaszkodnék a törvényhez, mert a madárban nagyon kifejlődve tünteti elő mind a két említett életművet, mint a melly állatnál olly nagy szükségé lévén a vér oxydálására, mind közvetve a máj által törekszik elérni. — De minek is hordom én ezeket föl. Élt-e valaha józan gondolkozásu, annyival inkább tudományos készületű orvos, ki csak merté volna is kétségbe hozni a *természettudományok nagy fontosságát a gyakorlati orrosi tudományban*.

Ohajtom, hogy valamint hajdan *Plato* azt írta föl a hallgató teremajtajára „*Θυεὸς ἀγεωμετρῖτος εἰσελθεῖ*“ ne jöjök ide, ki mathesist nem tanult, ugy aesculap candidatusai is vezettenessenek be már a gymnasiumokban, a természet templomába, és az orrosi gyakorlattól zárassék el mindenki, ki természettudományokkal ninesen elegendően fölruházva; sürgeti ezt az idő, szükségessé teszi a szenvedő emberiség sorsa, igényli s megkívánja az orvos neve, s a medicina becsülete.

Ohajtok orvos-növendékeinknek czélszerűen rendezett kórházat, s minél előbb több alkalmat értelmes tapasztalásra, de ohajtok egyszersmind természettan által fölvilágosodott elmét, gyakorlódott emlékező tehetséget, élesedett ítélő erőt, meglévén győződve, hogy illyen készüllettel többet fognak látni kis idő alatt is, mint évtizedeken keresztül a vak s tudománytalan empiria sivatagán. — Mert természettudomány nélkül sok tekintetben *csak sötétségben tapogatódzás az orrosi gyakorlat*. Örvendhet ennélfogva minden felebarát, minden hazafi társulatunk alakulásán. Csak kezdetben van még igaz ezen központosult tömegecske, hiányzik erőhatásának vonzó, mozgató erejének fejlődtebb állapota, de egyesüljünk mindinkább, szilárdítsuk a képződött tömeget. Képezzük azt ollyan világító testté, mellyből a különböző szakok hatásai szerint terjedjen minél több világosság az orrosi gyakorlatra, s az *egész művelt közönségre*, mert jótévőleg s erősödve fog az onnan ismét vissza munkálni, a honnan eredt, hogy annál erősebben hocsáthassa el újra sugárait!

Kivonatok idegen lapok- s munkákból.

A.) Kór- s gyógytan.

Némelly esetek, mellyekben az ősz hajak természetes színüket visszanyerék.

1. Egy katonatiszt, ki több évekig szolgált a forköri éghajlat alatt s több rendbeli betegségek és sulyos foglalkozások által tetemesen megviseltetett, fölüdülés végett visszatért Irhonba. 48 éves volt, elsoványodott, s emésztetlenségben és ideges bántalmakban szenvedett, s néhány évtől fogva haja egészen megöszült. Homlokán, arczán, nyakán és vállain számos barna foltok mutatkoztak. A rendezett életmód s honi éghajlat befolyása alatt fölüdült és ismét megerősödött, a barna foltok elenyésztek s haja ismét szép barna színűvé lett. De bajusza szürke maradt.

2. Egy 67 éves férfiú orosz hurutban szenvedett. Mellén hosszú fehér szőrök voltak, mellyek ifjuságában fekete színnel bírtak. Az említett baja végett mellére hólyaghuzók tétettek s a seb begyógyulása után ezen helyen ismét kinőttek a szőrök s egészen feketék voltak.

3. Egy csizmadia, kinek fejtetője, halántékai s feje mellő része egészen kopasz volt, gutaütéstől lepetett meg, mellyre tökéletlen féloldali szélhűdés következett. A fejtetőre egy hólyaghuzó alkalmaztatott, s a sebhely genyedésben tartatott. Midőn az ember helyreállította s sebe begyógyult, gyűrűalakban ismét kinőtt a haja, melly hajgyűrű a hólyaghuzó helyét két vonalnyi kiterjedésben környezé.

4. Egy nőnek, ki húzamos ideig fejkoszban és rühes szemlobban szenvedett, fejtetőjén szürke hajak s néhány kopasz helyek voltak. Miután ő egy szeszes vizet húzamosb ideig használt mosdó gyanánt a fejére, haja ismét kinőtt s visszanyeré előbbeni szinczetét. Azon helyek, mellyekre a mosdóviz nem alkalmaztatott, szürkék maradának. *Wilde* szinte tapasztalt egy esetet, mellyben a hajak természetes színüket visszanyerék a *Donovan* barna citromkenőcsérc.

5. Egy 35 éves beteges férfiúnak 6 évtől fogva szürke haja volt. Miután egészsége, leginkább utazás által, helyreállott,

a szürke hajak elenyésztek, s a feketéknek engedének helyet. —

6. Egy nő élénk lázroham után szürke hajakat kapott, s ezek elkezdettek kihullani. Feje ekkor megnyiratott, s ez több ízben ismételtetett, mire a hajak ismét természetes színökben kezdettek utánnóni.

7. Egy fiatal, gyöngye testalkatu, sötét hajú nő tüdővészbe esett, s buja haja hirtelen elkezdett kihullani. A gümőkór lassanként haladt előre. Halála előtt 6 héttel új haja nőtt, melly szinte szebb volt az előbbeninél, még pedig olly hirtelen, hogy halálakor egész feje be volt borítva az utánnőtt hajaktól.

8. Egy 70 éves férfiú különféle ideges bántalmakban szenvedett, mellyek 2 év előtt félkaponya-fájással kezdődtek, s mellyhez a jobb kaponyavarránynak sajátságos, fájdalmas bántalma csatlakozott, úgy hogy ottan minden haja, a beteg kifejezése szerint egy bőrben létező nyársnak az érzetét okozá. Négy nap és éjjel tartott a fájdalom, végre minden haj körül apró pattanások jelentek meg, mellyek csakhamar elszáradtak. A betegség legmagasb fokán a fej jobb oldalán vörös volt a bőr, a hajak pedig sötét színűek. Szerző ezen esetet a hajhagymák heves lobja gyanánt tekintette; de a hajak ki nem hullottak. Szerző megjegyzi, hogy a hajak növést és színét a bőrre alkalmazott izgató szerek által elő lehet mozdítani. Ha szükségesnek látszik a külhámnak hirteleni lepikkelyedzését eszközölni, erre nézve szerző jobb szert nem ismer, mint az érdeklött helyet minden 3—4-dik nap iblanyfestvénnel bekenni. A jó hajkenőcs áll egyenlő mennyiségű himbojmagolaj és zsirból, mellynek 4 obonnyi mennyiségéhez 8 csepp keleti rózsa essentia vegyítendő. — (*Dublin. Quart. Journ. 1847.*)

A rák elleni titokszerekről s azok ésszerű alkalmazásáról.

Vannak Franczhozban, kivált annak éjszaki részeiben számos szintárok, kik azzal dicsekednek, hogy valamely rákelleni különszernek birtokában vagynak, s kikhez 10 mértföldnyi körtávolságról is elzarándokoskodnak a betegek. Vannak ezen szintároknak különféle színű golyócskaik, mellyeket a vélt rákfekélybe előlegesen tett metszés után betesznek; önkényt érteik, hogy e mellett érthetlen varrázsformulákat morognak, s a

betegnek borzadalmas meséket regélnek a holdban gyűjtögetett növényekről. Ezen golyócskák és labdacskokban semmi egyéb nincs mint mireny, melly Cosmus-féle por módjára higkéneg, sárkányvér és égetett csizmatalpporával van készülve. A legtöbb esetek, mellyek az említett kuruzslók kezelése alá kerülnek, ajk- és arczrákok, s közülök némellyek annyira vetemednek, hogy ezen veszélyes szert még a szájüregbe is alkalmazták. Igaz ugyan, hogy ezen vakmerő gyógybánás mellett gyakran olly gyógyulások sikerülnek, mellyek bámulást gerjesztenek, de a mellyek természetesen a beteg életét is kockára tehetik. Így látott *Serre* egy makacs daganatot a kemény inyen, testvére pedig egy a párisi orvosok által gyógyithatlannak nyilvánított nyelvrákot, rövid idő alatt elpusztítva ezen kontárok által. *Serre* sajnálja, hogy egy illy jeles égető szer, millyen a mireny, kevesbé kezeltek az orvosok, mint a tudatlan kontárok által, mikor is gyakran veszélyesebb a betegségnél. Szerző továbbá előadja az észszerű gyógytani szabályokat a mireny-szeletek összeszerkesztése és eredménydús alkalmazására nézve. Mint főnebb előadatott a rákesomót először be kell metszeni, hogy aztán a mireny-szelet a tett metszésbe betétezhessék. Valóban nagy hasznú volna ezen szert méhráknál a méhnyakra alkalmazni, hol különben a bécsi égető tézsiát és a vörös izzó vasat is minden gondolkodás nélkül alkalmazták. Egy méhtükör és egy szűrcsap segélyével kívánja szerző a mireny-szeletek bevitelét és helybeni megerősítését eszközölni. Minden kétségen kívül van, hogy ezen gyógymód által számos, különben elhaló nőket meg lehetne szabadítani, mi elég ok arra nézve, hogy az alkalmas esetekben gyakori kísérletek tétessenek. A gyógyulás folyamata következő. Az alkalmazás után csakhamar helybeli fájdalom támad, s azon egész rész körül, mellyben a szer létezik lobudvar képződik; az erre következő genyedés a rákesomót leválasztja, úgy hogy ez mindinkább lazabbá lesz, s végre leesik s pusztán szabályszerű szövet marad hátra. A mireny alkalmazásának első napjaiban rendesen bizonyos rosszullét, levertség, álmatlanság és láz tapasztaltatik a betegnél; ritkábban hányás. Ez utolsó kórjel jobbadán csak akkor jelen meg, ha az alkalmazott adag általánosan vagy aránylagosan nagy volt, és ilyenkor valóságos mérgezési kórjel, melly ellen bort s egyéb szereket is meg kell kísértetni. Mindenek előtt pedig a

sebben netalán még jelen lévő mirenyt kell onnan eltávolítani.
— (*Gaz. med. de Paris 1847.*)

Osiander nézetei a méhkórról.

Szerző több kóresetek elősorolása után végre azon tételt állítja föl, hogy azon nézetek, mellyek szerint ezen betegség a méh idegkóra gyanánt tekintetik, legtöbbször hibásak. Ő a méhkóros bántalmak számos eseteiben nem talált betegséget a méhben, sem szenvedelmet a méhidegekben. Az illetően nők száz meg száz fej-, nyak-, mell-, gyomor- s bélbajokról panaszkodnak, de ritkán mondja egy közülök a méhet szenvedőnek. A méh a méhkórnál sem nincs mindig fájdalmasan fűlduzzadva, sem működései nincsenek lényegesen megzavarva, s ha szinte van is a méh száján egy heggye, egy berepedés vagy más valamely rendetlenség, mindazáltal az illy életműves változások elég gyakran jönnek elő a méhkóros bántalmak tökéletes hiányzása mellett, fiatalabb méhkóros egyéneknél pedig éppen nem tapasztaltatnak. Mind a rászit-, mind a méhkórral közösek az emésztési bajok, s a gyomor és bélsatorna a valódi gócza s eredeti pontja ezen bántalmaknak. Szerzőnek úgy látszik, hogy a vak- és vastag bél sokkal inkább szenved a méhkórban, mint a méh. A méh és rászitkór ennél fogva szerző szerint nem egyéb mint a bélsatornából eredő s az agy- és gerinczagyra visszaható zavarok, mellyek szintűgy szellemi befolyás, mint közvetlen a bélsatornára ható szerek, s mindenek fölött a mákony által, távolítatnak el; s mellyek legnagyobb gyógyszere azonban a szabályszerű munkásság s kivált naponkénti testi munka egész az elfáradásig. Az elszóródás és földerülés utazás stb. által, a változtatott foglalkozás és társalgás, örvendetes hír, tellyesült kívánság, megrázkódtató büntetés vagy történetes szerencsétlenség, melly a lelket ellenhatásra ösztönzi, a leghatályosabb méhkórellenes szerek közé tartoznak. A nymphomania lehet ugyan méhkórral szövetségbe, de ez utolsót még sem lehet a nymphomania mellé sorolni. — (*Hannor. Annal. 7. Jahrg. 1. Hft.*)

A méhnyak gyulatása és genyedéséről idősb asszonyoknál.

Bennett szerint ezen betegség nincs pusztán fiatal s közép korban lévő nőkre korlátozva, hanem, habár ritkán, öregebb

nőknél is jó elő. Mert a nyugalmi állapot s a méh és függelékeinek csekély életessége a havadás megszűnte után kevesbé tesz az alkalmassá a gyuladásra. A méhnek és petefészkeknek lassanként beköszöntő aszálya, üdvös befolyást gyakorol a helybeli gyuladásra, ha ez abban fészkel, minthogy a méh nincs többé kitéve az időszakonkénti torlódásoknak. Némelly esetekben mindazáltal nem köszönt be ezen ohajtott folyamat; a fokkonkénti aszály korlátozza ugyan a betegséget, csökkenti a túltengés szövetet s gyógyítja részletesen a fekélyedést, de azt egészen semmivé tenni nem képes. A legállandóbb és legészrevehetőbb körjel közönségesen a fájdalom a keresztcsontban s a hát alsó részében. Nem illy rendesen jelennek meg a fájdalmak a petefészkek táján s az alhasban. A sajátságos hátfájás méhbetegknél úgy látszott szerzőnek, hogy jobbadán sokkal élénkebb az öregebb nőknél. Néha a betegséget fehérfolyás kíséri. A méh nyaka rendesen kicsiny, megkeményedett, karélyos még pedig rendszeresen; a méh szája kissé ki van nyilva, s befelé a fekélyedésnek bársonynemű tapintatát mutatja. A hüvely néha vöröses és vérdús, más esetekben halvány, mint az öreg nőknél. A méh nyaka élénk vörös színű, a kifekélyedett füllet izgatott és fájdalmas, a szemcsésedések aprók s körülöttök sehol sem jelennek meg bujálkodások és taplósodások. Gyakran, kivált ha a hátfájdalom élénk és sokáig tartó, tetemes zavar mutatkozik az általános állapotban is. A fekélyedő gyuladásnak ezen alakát szerző sokkal nehezebben gyógyíthatónak találta; mi onnan eredhet, hogy a változások, a havadás megszűnésénél, mellyek különben gyakran gyógyulást idéznek elő, itt többé helyet nem találnak, vagy pedig azon körülménytől, hogy az idült gyuladás, melly egy kóros egyén takhártyájában magát megfészkelte, minden gyógymódnak makacsul ellenszegül. A gyógyítás hasonló esetekben abban áll, hogy a légsavas ezüst- vagy higéleggel ismételve égetjük a bántalmas helyeket, nádalyokat, összehúzó befecskendéseket alkalmazunk, nyugalmat és figyelmet ajánlunk az általános hogylétre. A mélyre ható égetéseket azonban lehetőleg kerülni kell. — (*Monthly Journal 1847.*)

B.) Gyógyszertan.

Kénégénybelégzés nehézkőr ellen.

Ezen tapasztalat a múlt hónapban közöltetett a párisi tudományos akademiával. Egy fiatal ember több évektől fogva alá volt vetve a nehézkőr minden 14 nap alatt előkerülő rohamainak, mellyek 4—5 óráig szoktak tartani. Hijában alkalmaztattak eddigelé minden ajánlott szerek és gyógy módok. Martius 16-kán kellett volna a rohamnak megjelenni, de az előrebocsátott égénybelégzés tökéletesen elnyomá azt. Most már a további tapasztalatairól való tudósítása váratik *Lemaitre* orvosnak, ki reménységet nyujt, hogy az emberiség ezen iszonyatos csapása ellen végre biztos szerre találандunk. — (*Gaz. méd. de Paris 1847.*)

Ellenszere az égénybelégzés által előidézett bódultságnak.

Robinson, hogy a kénégénybelégzés által bódultságba esett betegetek fölserkentse, tiszta élenygozt szivatott velök be a legjobb sikerrel. 9 fogmütéelnél gyakorolta ezen kezelést, s csak néhány belégzést tétete az élenyszesszel. Egyetlen egy esetben sem panaszkodott a beteg gyöngeség s egyéb bajokról, hanem 1 $\frac{1}{2}$ percz alatt mindegyik tökéletesen magához jött. Szerző szándékozik az élennyeli kísérletekről további tapasztalatait is közzé tenni. — (*Lond. méd. Gaz. 1847.*)

Tatár népszere a szülési folyamat gyorsítására.

Krimiában egy helyen fiatal tengerész tiszték gyülekeztek össze egy Bivouak eltartására, midön is egy tatár, ki mint szolga működött körülöttök, kéré a társaságot, hogy lenne szives közülök egy őt nem messze eső lakához kísérni, s feleségén, ki már 24 órától fogva vájudik, egy puskaövésssel segiteni. Egy fiatal tiszt, ki különben is egész nap nem lőtt, azonnal készen volt, s megérkezve a tatár kunyhójához elsüté az ablak alatt kettős csövének egyikét, és minthogy 10 percz mulva sem kapott semmi feleletet s a jajveszékelés bent a kunyhóban folyvást tartott, elsüté a másikat is. Mire a tatár 5 percz mulva kirohant az ajtón, nem a legörvendezőbb ábrázattal, s így kiáltott a tisztre, uram! én csak egy puskaövésre kértem, ön kérés nélkül kettőt lőtt, s most már a feleségem is két gyermeket szült. — (*Med. Zeitung Russlands 1847. 11.*)

T.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRÁLYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

12. szám.

Pesten, Sept. 19-kén.

1847.

TARTALOM: A budapesti kir. orvosegylet 16-dik r. ülésének jegyzőkönyve. — Jegyzetek a nagyobb üterek lekötéséről. Dr. Nagel. — A palicsi tó mint gyógyvíz. Dr. Müller. — Kivonatok. — A kir. magyar természettudományi társulat máj. hó 11- és 25-kén tartott kis gyűléseinek jegyzőkönyve. — Megtiszteltetés.

A budapesti kir. orvosegylet 1847-dik évi jun. 15-kén tartott 16. r. ülésének jegyzőkönyve.

Dr. Wagner János elnökle alatt jelen voltak: *Dr. Korács* Mihály t. tag, *Dr. Diescher*, *Fleischer*, *Gross Fer.*, *Illés*, *Mihalovich*, *Ploss*, *Schlesinger*, *Walla* r. tagok.

67. Az előbbi ülés jegyzőkönyve fölolvastatott.

68. Bemutattatott *Dr. Hermann* Baranya-megye főorvosának „*Halottkémllet szabályai*” czimű munkájának köszönettel fogadtatott példánya.

69. *Dr. Ploss* a hasvizárt föltételező kórokról szóló előadásában taglalgatá, miképen áll nevezett betegség okozatos összefüggésben hashártya-, máj-, vese-, tüdő- és szivbajokkal, a bőr és méh működési háborúival, nemkülönben vérvegyületi eltérésekkel; mire

Dr. Wagner János néhány idevágó köreseteket közölt saját tapasztalatiból; egyikénél a bonczolat máj- és gyomorrá-
kot, a tüdőben velős álképleteket mutatott, kávésalakos hányás
és emésztetlenség, sárgaság gyötörvén az élőt, palástolólág
tápláló csőrék használtattak. Másikánál a háromhegyü billentyű
elégtelensége májvérmességet, vérköpést, több izbeni has és
hokák vizgyülemét, végre mellkór és sorvasztó láz tünetei alatt
két évек után halált eredményezett: itt vizellet hajtóktól sem-
mi, hashajtóktól, különösen gutta mézgától szép sikert látott. —
Harmadikánál görvélyszülte tüdősorvadás és sápkór színe alatt a
kéthegyü billentyűnek szűkülése, a bal gyomroca túltenyészte
és Bright-féle vesekór váltólázás rohamoktól kísérve hozza elő
vizkórt.

Dr. Gross Ferencz. Főleg a vesék állapotát véli figyelem-
be veendőnek a hasvizár gyógyításánál, nehogy azoknak e haj-
nál gyakori izgatott állapotát ingerlő húdhajtókkal még inkább
neveljük; szülő vizapadást biztosabban idézett elő az úgyneve-
zett diureticumok mellőztével.

Dr. Schlesinger szerint is a gyógyterv az alapkór ellen in-
tézendő, nem tarja különben jellemzőnek, hogy vesekórnál a
fültagokon, szívbaúnál az alsókon kezdődik a savós beszűrő-
dés, mert ellenkezőt volt alkalma észlelni. A húdbani fehérsye
sem bizonyít kivétel nélkül Bright-kórt, mert egyedül a vér-
nek visszerességéből is származhat, hol utóbbi szívbaú szüle-
ménye, majd enyhébb, majd erősebb hashajtókkal legtermésze-
tebben vezéreltetik le. Azonban néha létez a hasvizár folya-
ma alatt időszak, midőn minden szék és húdűritők hatástalanok,
rögtön azután enyhébb szerekre is javul a beteg; de épen e vá-
ratlan remény kivált szívtúltenyésztes okozta vizkórnál a csakham-
mar belépő halál miatt meghiúsu).

Dr. Wagner János, s. k.
elnök.

Dr. Plosz L., s. k.
titoknok.

Jegyzetek a nagyobb üterek lekötéséről, veszélyesb vér- zéseknel.

Közli *Nagel Emil* orvos-sebésztudor és műtő Temesvárott.

Az üterek megsebzése alkalmával támadó vérzéseknel nem
ajánlhatni eléggé azoknak minél előbbi lekötésökét, minthogy

ellenkező esetben a szokásban levő palástoló módor által, t. i. a vérzésnek nyomássali elállításával a súlyos következés csak halasztatván, annyival bizonyosabban végre ki nem marad. Mivel kevés figyelem fordítatik is rendszeren az orvosi kézi munkákban az ütéri vérzésnek a visszerekéhez képesti következéseire: én el nem mulaszthatom ezúttal, hogy annak fontosságát meg ne említsem, mivel ez elég szembeszökő, ha más kútfőkből eredő vérzéseket az imént említettekkel párhuzamba teszünk, az ütères vérzés olly annyira változtatja a véralkatot, és vérvegyületet, az életerőt annyira csökkenti, hogy a még eddigelé meg nem állapított áttöltözést (transfusio) kivéve annak pótlását nem eszközölhetjük. Egy hasonló esetben, hol a vérzés az alkar közcsonti ütéréből támadt, a helyett hogy a fő ütér lekötetett volna, majd tíz napig folytonos nyomást, s végre mivel ez helybelileg a vérzést nem gátla a fölkarra éresavar (Tourniquet) alkalmaztatott, minnek következése az lön: hogy az egész kar nemcsak vizdagtól lepetett el, hanem a szükségűl mind a mellett más napra arra kényszerítetvén, hogy a hónalj-utér lekötessék, melly műtét javallatához és kiviteléhez önnön csekély személyem járult, csakugyan a vérzés csillapodása mellett is a már bekövetkezett vér megbomlása, laukadság, az emésztő tehetőség s egyéb életműködések elgyöngültsege, és az egy pár nap múlva hozzá esatlakozott láz a beteget sirba dönték; ez esetben a műtét által okozott seb olly jó külémű volt, és begyógyulása olly könnyen történt, hogy visszérlobról és vérgenyről szó sem lehetett, hanem az alkotmány belső gyökerében annyira meg vala támadva, hogy a hely, hol azelőtt az éresavar alkalmaztatott, megfenésedett, és a beállott láz rendes folyama megzavartatott, e fölhozott okokból én azt javaslom, hogy a vérvesztés első nyugtalanítóbb jeleinél fülzugás, siketség, fölűnő halvány szín beköszöntése perczében műtsem késedelmeskedjünk az ütérlekötéssel, minthogy ennek rendszabályos véghezvitele semmi veszéllyel nem jár.

Egy nem régiben tapasztalt, és érdekessége miatt itt fölhozandó esetből kiviláglik továbbá az is, hogy folytonos nyomás által a megsebzett ütérre a mellékes vérkeringés helyreállítása által az ütér későbbi lekötése sikertelenné tétetheték: minthogy a vér mellék ágakból szivarog. Az illető eset idevaló 22 éves ácslegényen fordult elő, ki történetesen vésővel orsó

üterét alsó menetében megsérté, midőn én a beteget legelőször látám a sértés utáni 12-ik napra, a seb örökös nyomás által fenésedni kezdett, s a kötés levétele után nagy lökésekkel tolúlt ki a vér, a beteg a főt említett kórjelek már is mutatkozván, azonnal a könyökűtér lekötéséhez fogtam, de megütődéssel tapasztalám a műtét leghelyesebb megtörténte után, hogy a vér nem szökkenve ugyan, de szivároghva nagy mértékben özönle ki, mire a vérkeringés nagyobb gátlása végett az orsó és karűtér mentében vászonból készült hengereket alkalmazva gyöngé nyomással oda pólyáztam, kilenczed napra a műtét után a kötés fonalak kiestek volt, mind a két seb a legszebb szemcsésedésben állott, a beteg legjobb emésztő tehetséggel birt, és fönjárt tökéletes egészsége előérzetében.

Az elősoroltakból és más csekély tapasztalásimból bátor vagyok a vidéki sebészek azon részének, kik illy sértések esetében sajnós tapasztalat szerint okszerű eljáráshoz csak ritkán nyúlnak — azon javallatot tenni, hogy minden nagyobb ütérrel talált sebzésnél, ha ennek sebvégeit fölhalálni nem bírnák, azonnal a helybeli vérgátlás után a fő ütérrel fölkeresni igyekezzenek, mire az érverés a boncztoni ismeretekken kívül a legbizonyosabb útmutatás lesz; ha pedig kisebb rendű üterek lennének megsértve ott, miként föntebb említém, az ütér mentire vászonból készült nyomhengereket alkalmazzanak, a sebbe pedig négy annyi vérrel elegyített creosotba mártott tépéseket dugjanak, ha pedig illy módon ezélt nem érnének, szinte a fő ütérrel inkább lekössék, mintsem hogy ércsavar által a végtagban a vérkerlmgést majdnem fenésedésig félbeszakítsák; mert ha történetből csakugyan sikerülne is az ütér bedugulása után a seb tökéletes begyógyulása, mind a mellett fön marad azon félelem még, hogy idestova ütérdrag támadván azon helyűtt, és fölpattanásig növekedvén, a beteg ugyanazon veszélybe sodortatnék, mellyből valaha történetesen a sebész ügyetlenségo mellett is kimenekült.

A palicsi tó mint gyógyviz.

Közli *Müller Jakab* gyakorló orvos Szabadkán.

Midőn ezen tónak gyógyerejéről e lapok hasábjain jegyzeteimet közlöm, igen távol vagyok azon hiedelemtől, mintha

valami kimerítő monographiának birtokában levő, azt tisztelt ügyfeleimmel használatul közölve, tudvágyukat kielégíthetném, sőt teszem inkább azt az emberiség iránti azon kötelességem érzetéből, hogy nálamnál avatottabbnak figyelmét ez ügy iránt fölébresztve, segédkezeket nyerve, ezen ekkoraig parlagon heverő, de tapasztalásom után nagy hatású viznek buvárkodására, a tevés napját földerülni lássam valaha.

Fekszik ezen tó, melly területre (800 hosszú lánczföldet foglal el) hazánkban a 3-dik, hatására pedig páratlan, Szabadka város (Bács-megyében) délkeleti határában a várostól mintegy $\frac{3}{4}$ órai távolságra völgyes téren, hova egy legközelebb elültetett fasorozatos úton kényelmesen eljuthatni. Bir 5 év óta gyönyörű angol kerttel, 2 év óta vendéglővel, ugyan azóta a vizre épített fürdőházzal, szükség esetére pedig mesterkéltségellegítettel is szolgálhatni. A nép emberi emlékezetet túlhaladó idő óta mindennemű betegségekben kontárkodva külsőleg használja.

Az alkotó részeknek tudása, mi a gyógyszereknek okszerű használatánál általában, de különösen a forrásoknál nélkülözhetlen, fájdalom a palicsi gyógyviznél igen hiányos. Sem honi, sem külföldi nagyobb tekintélyű vegyész nem foglalkozott tudommal ezen nagy hatású víz alkotó részei kikémlelésével, legalább sikerét a tudós világgal nem tudatta senki. Hogy ily homályban ne egészen tétovázva haladjak, használtam a célra vezető és helyben magát ajánló segédkezet; mi által sikerült következő alkatrészeket fölfedezni, u. m.

Szénsavas szikéleget igen sokat.

Légsavas „ „ szinte „

Szikkhalvagot.

Kénsavas szikéleget.

„ keseréleget valószínűleg keveset.

Légsavas haméleget valósz. még kevesebbet.

(A vegybontás által mit lelhetend még föllelni benne, a városi hatóságunk által legközelebb újra felszólított honi vegyész nevezetesség által azt hiszem nem sokára fololdva láthatjuk.) Ezen mind a víz-, mind a gyógytanra ki nem elégitő eredményt a gyakorlatban kalauzul használván, mindkét rendbeli orvosi kísérleteket 2 év óta teszem olly betegeknél, kiknek kóralakaj a 2- és 3-dik kórszaki bibás emésztésből erednek; (a hol

t. i. a felvett anyagok az emberi testhez nincsenek kiképezve, vagy ezek életműtetésének akadályozása végett a vegyészeti törvények uralkodóvá válnak) lón, ez tápszerek, életmód, máj, lép, hasnyál, fodormirigyek keményedéseinek szüleménye; nevezetesen idült esorvás állapotban, emésztetlenségben, gyomorsavban, köszvényben, fővényben, görvényben, sápkórban, és ezeknek kapcsolatában járó bőr- vagy ideges bántalmakban; nem különben kezdetin azon beteges savós kiizzadmányoknak, túltengéseknek, mellyek a méhrendszer működése megszüntével okszerűen összefüggnek stb., és mellyek évek óta gyógyszerekkel, néhányan gyógyforrásokkal is sikertelenül ostromoltattak.

Néhány ide mellékelt híven előadott és tanulságos kórtörténetből a tisztelt olvasó kitűnő hatásáról bővebben értesülhet.

I.

M. P. 35 éves, karesú nő, hét ízben szerencsésen szült, a meddig egészsége is háborítatlan maradt. 1845¹/₆-ik télen némi csekély emésztési nehézségeket érzett, mellyek 1846. tavaszra annyira növekedtek, hogy hozzám segedelemért folyamodni kénytelenítetett. Bővebb kihallgatás és megvizsgálás után következő a kórismére szolgáló fölvilágosításokat nyertem. — Az ekkoráig virágzó szépségű arcz most sovány kiaszalt, foltos, a köthártya sárgás, az orrszárnyak és a száj szögletei szinte sárgafoltosak, a nyelv tiszta, étvágy rendes, de a legkönnyebb emésztésű tápszerek használata után is a gyomortájékbán majdnem kiállhatatlan nyomó fájdalmakat panaszlott; megvizsgálván a tájékat egy roppant nagyságu tompa kopogtatásu, kökemény érzékeny daganatra bukkantam, melly a jobb részttájjon kezdődött, és a gyomrot majd egészen eltakarva végződött, s mellyet máj, különösen ennek bal szárnya keményedésének ismer-tem föl. Ezen daganat későbbben annyira megnőtt, hogy eltakar- ni többé lehetetlen vala, ruháját meg nem köthette, fekvése akadályozva, álma pedig egészen száműzve. A méh életműve rendszerinti, az érítés lázas, a beteg szemlátomást sorvadt.

Ezeu roppant nagyságu májkeményedést (mellynek eredet- tere nézve a gyakori terhességen kívül, más alkalmi okokat ki nem puhatolhattam) négy hétig nádályozással, lágyemeleg pu- hitó borogatásokkal, oldozó és fölszívó keücsökkel, szinte illy hatásu belső szerekkel sikertelenül ostromoltam. Későbbben ma-

rienbaulti keresztforrás-sal két hónapig szinte hasztalanul élt; de méhiben eleven magzatnak mozgását érezvén a beteg nő, minden további orvoslástól clálni kénytettem. A szülés után (egészséges érett gyermeket szült) 6 hétre, a májkórnak körjelei annyira növekedtek, a sorvasztó láz olly pusztítást okozott, hogy a betegnőnek javulása fölött minden reménysugár eltűnt, és ezen körülmények közt a palicsi szikéleges viznek belső rendszeres használatához először folyamodtam. Sós ize végett tejjel itta a betegnő 5 hétig folytatólag, naponta 3—4 pohárral; azonkívül a nap által melegített tóban 3—4-szer, a mint az időjárás megengedte, hetenként fürdött, olly meglepő javulással, hogy a betegnőt csak látni kellett, hogy ennek igazságáról meggyőződjek. — Nevezetesen az emésztési tehetség, szabad sekvés és az éjszakai álmom visszatértek, az arcz életteljes, a láz megszűnt; a daganat annyira elapadt, hogy a betegnőnek mind járása, mind öltözete csinossá vált. Ezekhez járul, hogy titkolódzva előttem, egy év hosszáig maga szoptatta gyermekét. Illy nevezetes javulás után (a betegnő unva is már a hosszú orvoslást) a többit a természetre bízni ohajtotta. Azóta egy év folyt le, és a betegnő (kivévéen hogy a jelenlévő sokkal kisebbedett daganat néha fájdalmas) mind testre, mind erőre gyarapodva érzi magát, emésztése annyira javult, hogy néha a legnehezebb emésztésü étkekkel büntetlenül él. Nagyobb biztosság végett az idei nyáron is élvezi e gyógyviznek mind belső, mind külső használatát.

Néha napjában több székelés, néha ennek elrekedése, valóban minden változások mellyeket ez esetben észlelni lehetet'.

II.

I. R. 63 éves, testes özvegy, annyát ki aranyérben szenvedett, korán elvesztette. 18 éves korában férjhez ment, és 20-ban nehéz, de természetes szülés után (ez idő óta nem szült) bántalmái kezdődtek, mellyek egész életin keresztül változva sanyargatták. Nevezetesen gyomorégetés, savanyú böffőség, emésztetlenség, a méhtájban rettenetes égő fájdalmak, rendetlen havitisztulással, nyilt aranyér, igen nehéz és fájdalmas vizelés, mellyel sűrű vörös téglallyú húd ürítettett ki; ezekhez járult későbbben rossz indulatu fehérfolyás és köszvényes tagzaggatás. Hogy illy körülmények közt ez asszony az öszkört

elérhette, az orvosi tudománynak valódi diadala, mely még ott is, a hol a betegségnek gyökere kiüríthatlan életveszélyességét elhárítani képes; és valóban 43 évek hosszú sora alatt, mind azt mit körülményei (és ezek virágzók valának) elérni megengedtek, bántalmainak könnyebbitésére fordította. Vala tehát természetes meleg kénfürdő, vasfürdő ismét használva, *Pollini*, *Dzondii*, *Zittmannii* stb. gyógymód alkalmazva kevés sikerrel. Ötven éves kora óta havitisztulása megszűnt, és azóta a köszvénynek fűnnevezett kórjelei gyarapodtak. 1846-iki tavaszra ez asszonynak bajai annyira megszaporodtak, a gyógyszer-tan pedig általa annyira kimerítetett, hogy új forrásokra kellett gondoskodnom. Fölletem ezt a közel lévő palicsi gyógyviznek mint belső, mint külső használatában, melynek két havi szorgalmas használata után kórjelei annyira lepadtak, hogy télen át 1846°/₇, a legjobb emésztő tehetség mellett a gyomorban kiállhatatlanná vált, égetés és savanyú bőfűgés sokat kevesbülve, a tagszaggalásoktól pedig egészen mentve vala. A vizeletbeli nehézségek ekkoráig változatlanul fönállanak.

Bővebb székelés és izzadás valának a változások, melyeket e betegnőnél javulása alatt észlelni lehetett.

E nyáron (mint ultima panaceához) újra folyamodott a betegnő a palicsi gyógyviznek mindkét rendbeli használatához.

III.

N. L. 12 éves leányka, egészséges anyától, de fejfájás által sokat sanyargatott apától származott. Hét éves koráig virágzó egészségu volt, de azóta (minden látható káros befolyás nélkül) jóléte olly csorbát szenvedett, hogy mind arcának sápadtsága, mind testének kifejtletlensége mélyebben gyökerező bántalmat árult el. Különböző orvosok küzdöttek ez ellensikeretlenül. 1846-iki tavaszra, midőn tanácsomat kikérték szüléi e gyermek számára, létének állása következő volt: Arcza sápadt, szenvedő, teste sovány, kifejtletlen mint a 8—9 éves gyermeké, étvágya nagy, de az étkeket bűdös tojás szag közt nagyobbbrészt vagy kihányta vagy a bélesatornán kiürítette. Hasa duzzadt, megtapogatva majd minden hasüregnek zsigerei, különösen pedig a fodormirigyek keményedve érezhetők valának; továbbá hetenként a legkínosabb fejfájásoktól sauyargatott, mely idő alatt az arcz holt-sápadt, szemci becsvék, a test

hévsége oly alant állott, hogy az hozzá nyuló kézben márvány hidegségnek kellemetlen érzését költé; az ütér lassú puha. Az előszámláltakból alhas görvélyre ismertem, mellynek az ideges fejfájás (öröklött hajlam mellett a jó életműtétezett tápszer hiányának vagy heterogencus ingere behatásának, vagy mindket-
tőnek) csak egy kitünő kórjele vala. Tapasztalásból tudván e kórra gyógyszerárunk hiányát, a palicsi szikéleges víznek mindkét rendbeli hasznát ajánlottam, mellynek két havi belső és 15 a nap által melegített fürdő használata után egéssége oly annyira javult, hogy télen által arca virágzóvá vált, teste erősödött, emésztése legjobb korban vala, fejfájása pedig melly 5 év óta havonként majd egész hétig sanyargatta, végképen megszűnt. Egy év mult el azóta, és a szükség úgy hozta magával, árpával vegyült buzakenyérrel és más e kórra ártalmas hatású tápszerekkel élt a gyógyuló félben levő leányka, és mind e mellett fejfájásától ekkoráig ment maradt. Az étkeket néha e nyár folytában bűdös tojás szag közt kihányta, arca sem oly virágzó, mint vala télen át.

Reményelem, hogy e nyár folytában a palicsi gyógyviznek ismételt használata (intéseimet az étrendi szabályok iránt jobban méltatva) állandóbb javulást szerzend.

IV.

J. P. 56 éves, még mindég virágzó külsejű nő, 9 egésséges gyermeket szerencsésen szült, Néhány ideges betegségeket kivéve, jóléte zavaratlanul folyt le 184 $\frac{5}{6}$. télig, a midőn havitisztulása, melly mindedig bő és havonként visszatért, a hószüntekor közelgésével elmaradozni kezdett, bővebben folyva megweg beállott ugyan, de a hasnak duzzadása, fölfuvasa, fájdalmas feszültsége (rendes emésztés és székelés mellett) koronként hetekre beköszöntött, s látszható ok nélkül megint eltűnt. Ezekhez járult az altagokban kóborló hasogatás, melly a havitisztulás ideje alatt ekkoráig is sanyargatta e betegnőt. Ezen kórjelek aggasztólag hatottak mind a beteg, mind a körüllevőkre, mi végett tanácsom kikérve, bővebb kihallgatás és megvizsgálás után a főnebbi koronként beálló kórjeleken kívül kitünt; az alhasi zsigereknek duzzadása, a köztakaróknak estvéli órákban égése, viszketege, melly bővebb izzadás után elmúlt, czomb és csipők körüli vizdag, nagyobb szomjuság, gyérebb, sűrű

festett hűdkiválás, melyből bő vörös téglalallyú salak vált el; ezeken kívül rendszeren megjelenő estvéli láz. Az előszámláltakból a hasvízdagnak azon nemére, mely az alhas vérkeringési pangásából a szokott kiválások elmaradása után fejledezni szokott, és visszérhasvízdagnak (ascites venosus) neveztetik, fő kórszakára ismertem. Ismételt nadályozás, bőr, vesék működését előmozdító szerek, nyitott alhas, csekély ideiglenes javulást idéztek elő. Mi végett 1846-iki nyári havakban a palicsi tó nap által melegített fürdőjét ajánlottam, mellynek szorgalmas 2 havi használata után a fönnevezett kórjelek utósó nyomig eltűntek, sem dag, sem tagszaggas nem mutatkozott többé. Havivisztlása három ízben jelenkezett azóta.

E tavasz folytában a jobb emlőjén kiállbatlanná vált visketeg látható vörös folttal, és az egésznek megdagadásával keletkezett, mely emlőtúltengésnek félelmét ébresztette; ez ellen is 8 napi külső használata e víznek elegendő vala a tellyes eloszlásra.

Számos megalapított gyógyításnak tanulságos példáit idézhetném még, ha e lapnak szűk körét túlhágni merészleném. — Egyébiránt záradékul azt jegyzem meg, hogy ha hatóságunknak valódi szándéka a szenvedő emberiségnek a palicsi tóban egy új menedék helyet nyitni; akkor bölcs belátása szerint mind azt mit a finomabb izlés ekkoráig gyógyintézetünk legnagyobb kárára még nélkülöz, minél hamarább életbe léptetni el ne mulassza; mit tennie most annál inkább kötelelességévé vált, mint-hogy görvély és a nőnemnek bizonyos havi bántalmái ellen (mirül máskor) e gyógyvízben olly panaceát leltem föl, minovel véleményem szerint eddig nem birtunk.

Kivonatok idegen lapok- s munkákból.

A.) Kór- s gyógytan.

Gyakorlati észrérételek a nőknél előjörő bujasenyves újképletekről.

A nők nemző részcin két rendbeli sarjadzást kell megkülönböztetni; az egyik bujasenyv jelenléte nélkül támad izgató elválasztások és csipős fekélyi kifolyások következtében, a másik pedig mint az alkotmányos bujasenyvnek következőleges je-

lensége tűnik elő. A sarjadzások a nemző életművek különböző részeln általában gyakoribbak nőknél, mint férfiaknál, s különböző alakokban jelennek meg, mellyek között a szemölcs, karkastaréj és kartifola neműek a legismeretesebbek. Ezen új képletek különböző nagyságuak, s fölületökön számos érdességekkel, csúcsokkal és nyelvecskékkal ellátva s jobbadán közös, a vizdagos bőr- vagy takhártyából képződött kocsánnyal birnak. Az egyes nyelvecskék gyakran kiterjeszkednek s ismét számos apró részecskékkel ellátva, gyakran számos kocsányok is vannak összetorlódva. Az illetén sarjadzás alaka rendszeren kerekded, de a szomszéd részeketől gyakran laposra nyomatik és peteképvé lesz, a hüvelyben mindazáltal inkább vonalas, lapos képű szokott lenni. A színe jobbadán hasonlít a bőr színéhez, ritkán halványabb kissé; elválasztás nem talál helyet a bőr sarjadzásain, de a takhártyáján igen kellemetlen szagu ev. Ezen új képletek nagy számmal lehetnek elterjedve a bőr fölületén, a nélkül, hogy fájdalmat gerjesztenének; de ha a nagy szeméremajkak s a czombhajlat el van általok boritva, akkor a genyedés bőségessé lesz, mikor is aztán élénk fájdalmak zavarják a beteg éjszakai nyugalomát. Az álképletnek egy másik faja a nemző részek takhártyáján jő elő s *Boys de Loury* által „Rouges“ névvel neveztetik. Ezek jobbadán a hátsó cersztéken (*Commissura*) kezdenek kifejlődni, vagy a kis szeméremajkak alapján, még pedig ezen tájnak két nagy tüssző által képezett tölcserében. Ezek többé kevesbé vörösek, kerekdedek s kocsányaik nem olly hegyezették és elválasztottak, mint az imént leirt fajnál; továbbá lágy tapintatúak s a legesekélyebb érintésre könnyen vérzenek. Minthogy nem mélyen fészkelnek, könnyen s nevezetes fájdalom nélkül ki lehet őket vágni, de annál hamarabb sarjadzanak újra ki. Illy alakban különösen terhes nőknél jönnek elő. Bujafekélyek, s a hüvely takhártyájának egyéb bántalmái után szinte örömezt jelennek meg, s ez utolsó esetben gyakran igen makacsok s nem ritkán semmi összeköttetésben sem állanak a bujasenyvvel. Szerzőnek állandó tapasztalata az, hogy a bujasenyves bántalomnak bizonyos alaka inkább tulajdona némelly egyéneknek, mint egy más alak, még pedig elannyira, hogy gyakran egy és ugyanazon nő 6—10-szer jő egy év alatt bujafekélyek, a másik szinte így a takár, a harmadik pedig függölyök végett gyógyítás alá. Ez utolsókra különösen hajlamit a

tisztátlanság, s a faggyúmirigyek elválasztatának összehorlódása a nemző részekben, A magokat tisztátlannal tartó nőknél ezen új képletek egészen ellepik a czombok és fark közötti tájat. Mi ezen kóros kinövések kezelését illeti, most már minden orvosok bevallják, hogy egyedül a bujasenyv ellenes gyógymóddal nem ér czélt az ember, s hogy mindenkor szükséges helybeli szerekhez is folyamodni. Mindenek fölött ajánlandók itt az égető szerek, s ezek között különösen a légsavas higéleg, a kénsavas és az öntött légsavas ezüstéleg. Ezen égető szerek különösen azon esetekben hasznosak, mellyekben a sarjadzás a külbőrön fészkel ugyan, de szélesen, és a hol a hüvelyben mélyen fészkel, s ennél fogva ollóval el nem érhető. A hol csak lehetséges az égető szerek alkalmazását poralakban el kell kerülni, mivel ekként hatásukat nem lehet olly könnyen körülírt helyre korlátozni. Legjobban tesz az ember, ha egy téppemetet márt be az oldatba s azzal a beteg részeket bekeni. Mind e mellett is gyakran kell a sarjadzás kimetszéséhez folyamodni, melly szinte mindég nagyon fájdalmas. A lekötés csak ott eszközölhető, hol kevés, egymástól távol eső s vékony kocsánnyal ellátott sarjadzások vannak jelen. Az egyes részletek lekötése után, mi kettős bevinszolt selyemfouállal történik meg, még szinte mindig szükséges égetni vagy vágni, hogy minden kóros rész eltávolitassék. A kitépésnek vagy lecsipésnek, mint sajátos modornak, semmi előnye nincs a többiek fölött, s ezen fölül csak lágy, fölületesen ülő s fájdalomtalan sarjadzásoknál kivihető. A kivágás a legjelesebb módszer, mivel legbiztosabb s az újképletek szinte minden nemére alkalmazható. Szabályul szolgáljon, hogy a kimetszést a millyen korán csak lehetséges, s a legnagyobb kiterjedésben kell végrehajtani, hogy épen semmi se maradjon vissza a kóros bőrből. Legalkalmasabb e czélra a hajlott lapú olló. A vérzés ugyan gyakran tetemes, de még sem kisértetik rossz következmények által, ez ellen a hideg víz és égető szerek használandók. Érzékeny egyéneknél jó a kivágást több napi időközök után végrehajtani, kivált ha nagy a sarjadzások száma. Vannak egyébiránt sarjadzások, mellyek minden szerck daczára újra képződnek. Ezek ellen ajánlja szerző 10 szemerágó higanynak s 10 csepp Sydenhám mákonyának oldatát 500 szemer vízben. Ez adagot az egészséghez képest erősíteni vagy gyöngíteni lehet, az ezen folyadékba áztatott tépést, fölrakja az

ember mindaddig, míg fekete pörk képződik, mely aztán csakhamar lehull. — (*Gaz. med. de Paris 1847. 17.*)

B.) Gyógyszertan.

Küteg a mákony használata után.

Egy nő valami fogfájás elleni kenőcs használata után élénk, viszkető fájdalmak közben egy küteget kapott, mely a fejhajjal fedett részein kezdődött, innen az egész testre elterjedt s apró, híg, sárgás folyadékot tartalmazó hólyagesákból állott, melyek lassanként elszáradtak s apró korpanemű lehámlással végződtek. Az egész bőr orbánczosan volt megvörösödve, de kivált az arcban. Harmad napra a küteg tökéletesen kiképződött, s 14 nap múlva izzasztó és oldozó szerek használata után elenyészett. Ezen küteg oka kezdetben ismeretlen volt, de miután az még kétszer ugyanazon évben előjött, biztosan fölfedeztetett. A küteg kitörése előtt, t. i. mindenkor mákony használtatott, még pedig egyszer bedörgölésképen, kétszer pedig labdacsalakban, tétetett be a szuvas fogba. Miután a nő egy éjszaka élénk gyomorgöresős roham miatt szénsavas keseréleget 5 csepp mákonyfestvénnel vett volna be, már az erre következő reggel beköszöntött a sajátságos küteg. Sőt mákos zsemle használata után is élénk viszketést és daganatot tapasztalt ezen nő a bőrén, mely ama küteget mindenkor megszokta előzni. Ugyanezen kórjelek köszöntöttek be a beléndvonal néhány adagai után is, mely neki köhögése ellen rendeltetett. *Dr. Casper* tesz említést egy nönél, mely 20 évig gyógyítatott, s mellynek gyakran kellett mákonyt venni; s ilyenkor mindég kivétel nélkül bekövetkezett már az első adagok után, akár milly mákonykészítmény lett légyen is az orbáncz két keze tenyerén és két alkarán, mely 3—4 nap alatt magától elenyészett. — (*Caspers Wochenschr. 1847*)

T.

A kir. magyar természettudományi társulat 1847-dik évi máj. hó II-kén tartott kis gyűlése jegyzőkönyve.

Bugát Pál elnöklete alatt jelen voltak: *Télly, Rhédey, Lenhossék, Németh, Scherics, Horovics, Sadler, Schlesinger, Vir-*

nan, Kiss Károly, Horváth. Kovács, Haumann, Nendtvich, Petényi, Pauer.

167. A legközelebbi kis gyűlés jegyzőkönyve olvastatik föl s egész kiterjedésében megerősítetik.

168. *Majer István* képezdei tanár levele olvastatik föl, mellyben *Rumy Károly* tanár életrajza leírását kidolgozni igéri. Ezen tárgy a scontróba följegyeztetni rendeltetik.

169. *Nándory József* ó nagysága levele mutattatik be, mellyben a pártoló tagságot elfogadni sziveskedik. — *Horovics Fülöp* szinte levelében az élettani szakhoz csatlakozik. A levelek a levéltárba tétetnek.

170. Az ásvány-, vegy- és természettani szak apr. hó 15-kén, s az állat-, élet- s növénytani szak ugyanazon hó 24-kén tartott gyűléseinek jegyzőkönyvei olvastatnak föl. Örömmel tapasztalá a jegyzőkönyvekből a társulat a naponként növekedő tudományos részvétet.

171. „*Magyar mineralogia, acagy az ásványokról való tudomány; írta Zay Sámuel orrostudor. Komárom 1791.*“ — *Edvard Broicu M. D. „Reisen durch Niederland, Teutschland, Ungarn, Serbien etc. Nürnberg 1686.*“ — *Roux Gasp. „Histoire medicale de l'armée francaise en Morée pendant la Campagne de 1828. Paris 1824.*“ — „*Héricourt de Thury Considerations geologiques et physiques sur la causa du jaillissement des eaux des pauts forées, au fontaine artificiele. Paris 1829.*“ ezimű munkákat ajándékozá *Horovics Fülöp.* — „*Der kön. acad. rer. Wissenschaften in Paris, anatomische, chemische u. botanische Abhandlungen, aus dem franz. von W. B. A. u. Steinretter*“ ajándékozá *Dr. Foltény.* E becses ajándékok a könyvtárba tétetnek, az ajándékozóknak pedig köszönet szavaztatik.

172. *Tormay* érdekes főorvosi jelentésének második része olvastatik föl, mellyben az elhunyt *Liebbald Gyula Tamás* orvostanár és megyei főorvos életrajza is előfordulván, a megboldogultnak hazánkat egyenesen érdeklő kéziratban hátrahagyott munkái magokra vonták a társulat figyelmét. Mellyek közül különösen „*Chlores Comitatus Saladiensis, in qua plantarum septem novae species describuntur.*“ — „*Vitis per Hungariam cultae historia.*“ — „*Analecta botanica Hungariam concernen-*

tia.“ — „*Ornithologia et Ichthyologia Lacus Balatonis.*“ címűek a társulat számára megszerезtetni ohajtatván, az értekező *Tormay* úr azok birhatásának kieszközlésére fölszólítatni határoztatik.

173. *Beszeregy* Gergely székfoglaló értekezése fölolvastatik. Birálókul *Nendtrich*, *Virnan* és *Korács* János urak nevezettek ki.

Bugát Pál,
m. elnök.

Korács Sebestény Fndre,
társulati titoknok.

1847-dik máj. 25-kén tartott kis gyűlés jegyzőkönyve.

Bugát Pál elnöklete alatt jelen voltak: *Nándory József* k. t., *Kubinyi Ágoston* k. t., *Nendtrich*, *Gerenday*, *Pauer*, *Boór*, *Rhédey*, *Kajdacsy*, *Haumann*, *Németh*, *Jacoborich*.

174. A legközelebbi kis gyűlés jegyzőkönyve hitelesítés végett fölolvastatik és helybenhagyatik.

175. Az ásvány-, vegy- és természettani szak apr. 29-én tartott gyűlése jegyzőkönyve olvastatik föl, s a levéltárba tétetik.

176. *Bolla* János a posonyi felső elemi tanoda 4-dik osztályának tanítója 290 igen tisztán és épen megtartott lopvanószók szárított példányait és egy új *Urticaria* faj példányát küldé ajándékba a társulatnak. Ezen igen jeles és becses ajándék a legnagyobb köszönettel fogadtatik. — Az *Urticaria* faj meghatározás végett az illető szakhoz utasítatik, az ajándékozónak pedig köszönet szavaztatik

177. *Kubinyi Ágoston* k. t. jelenté, miszerint a Bécsben kinevezett tudós férfiak a társulat részéről történt taggá lett kineveztetésüket különös kitüntetésképen és igen nagy örömmel fogadták. Által adá *Haidinger* Vilmos úrnak a társulathoz intézett levelét, mellyben fölker bennünket, hogy a „*Gesellschaft der Freunde der Naturwissenschaften*“ című austriai egylettel lépnénk munkalataink kölcsönös kicserélése által közelebbi viszonyba. Ezen alkalommal megküldé egyszersmind *Haidinger* „*Berichte über die Mittheilungen von Freunden der Naturwissenschaften in Wien.*“ 1816-ki füzetét, az 1847-ik évi február

havaig terjedő iveket. „*Die Cephalopoden des Salzkammergutes aus der Sammlung Seiner Durchlaucht des Fürsten von Metternich. Ein Beitrag zur Palaeontologie der Alpen, von Franz Ritter v. Hauer k. k. Bergrath*“ saját ajándékával kívánt a társulatnak kedveskedni. *Kubinyi* Ágoston k. t. fáradhatlan buzgalmát a legmélyebb köszönettel vevé a társulat. *Haidinger*-nek pedig tudatni határozá, hogy a munkálatok kicserélését örömmel elfogadja a társulat, egyszersmind szives ajándékaért köszönet szavaztatik.

178. Ugyancsak *Kubinyi* Ágoston k. t. testvére *Kubinyi* Ferencz által a társulat részére Kis-Körös tájkáról beküldött hernyókat ad által, mellyek ott a mezőt pusztítják, s kéri a társulatot, határozassék meg e hernyók faja, és kiirtási mód javalltassék. Vélemény végett *Firaldszky* és *Haumann* uraknak kiadatik.

179. A gazdasági egyesület levele olvastatik föl, mellyben a társulatot fölszólítja, hogy gyűléseiben jelenjék meg. — *Köröcs* Seb. Endre vezérlete alatt küldöttség neveztetett ki.

180. A közgyűlés június 5-kére határoztaték.

181. *Arbury* Károly 33 éves, Sondershausenből származott, vizellet és nemző részei ékteleuségénél fogva ritka féltű mutattatik he, s állapota fölött *Dr. Rhédey* Antal szakértőleg értekezik s vele több rendbeli kísérletek tételnek, mellyeknek eredményét az értekező tagtárs beadni igéré.

128. Egyetemi tanár *Gebhardt* Ferencz egy vegyészti szemermérleget; *Köröcs* János egy kövületet a Sváb-hegyről ajánlékoznak a társulatnak. Szivességük köszönettel fogadtatik.

Scitorszky János,
pécsi püspök, mint elnök.

Dr. Köröcs Seb. Endre,
titoknok.

Megtiszteltetés.

Dr. Rosenfeld József pesti gyakorló orvos, a porosz kir. erfurti akademián, és az erlangai orvosi és természettani társaság tagává választatott.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRÁLYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

13. szám.

Pesten, Sept. 26-kán.

1847.

TARTALOM: A csúzról, Dr. Wehle. — Kivonatok. —

A C S Ú Z R Ó L.

Értekezik *Dr. Wehle F. A.* megyei orvos.

Az 1846-dik év oct. nov. és december hónapjaiban, úgy a folyó évi január és februárban egy kóralak uralkodott Pécsen, melly a legkülönbözőbb testalkatú egyénekben hasonló körjeleket idézett elő, s mellynek lefolyása és kimenetele a szabálytól igen eltérő volt, elannyira, hogy azt közlésre méltónak ítéltém. Az időjárás ősszel olyan volt, hogy a meleg és száraz napokat, esős, nedves és hűvösek váltották föl, általában azonban elég kedvező, míg december 27-kén estve egyes eső közben sűrű hóhullás köszöntött be, melly a földet $1\frac{1}{2}$ lábnyira elboritá; ez időtől fogva a hőmérő — 2° R. alá süllyedt s — 2° — 5° R. között ingadozott; az ég ez időtől fogva zavaros és felhős, az éjszakkéleti szél gyakori volt. — Mig már az előbbi években

ezen hónapokban részint tüdő- s mellhártyagyulladások s élénk váltólázak jöttek elő, az idén főleg a sisakbőnye (galea aponeurotica) volt fészke a betegségeknek, s olly betegeknel is azzá lett, kik kezdetben más életművek kóros változásait mutatták. — A betegek két harmad része nő volt, jobbadán anyák fehér-turhás mérsékmeny-, szökehaj- és világos szivárványhártyával, a férfiak gyöngé testalkatúak, soványak, gyöngé bőrűek, sötét hajúak s kék szivárványhártyájuk voltak. — Az első napokban csekély, hosszú időközök után visszatérő száraz köhögés köszöntött be, estve felé borzogatás, reá következő forrósággal, izzadság nélkül, általános rosszullét, melly körjelek az ágy melegében is megmaradának, melly alkalommal némelley esetekben bőséges de fárasztó s a további folyamatra nézve jelentéstelen izzadság köszöntött be. Második vagy harmadik nap tompa fájdalom támadt a homlokcsont üregében, a fej elkábult, az orrüreg kiszáradt s az ezen átvonuló légfolyam égető volt. Estve felé ezen fájdalom elterjedt a fej mellső részére s szuró és kopogó jellemmel növekedett, a betegek felette nyugtalanok lettek, a fájdalmak egész éjszaka tartottak, mellyekhez némelleyeknél még mell- és kulcsesontbani fájdalmak csatlakoztak. A reggel beköszöntésével enyhült ezen fájdalom, hanem a fej hajjal fedett részein olly érzés maradt vissza, mintha sebes lett volna, úgy hogy a betegek féltek hajokat megérinteni; a roham minden éjszaka megújult s e mellett a seb érzete mindég élénkebbé lett. A megtámadt részek hévmérséklete azonban tárgyilag csekélyebb volt, mint a szomszéd egészséges részeké. Jobbadán csekély, estve súlyosbuló láz volt jelen, mikor is az érverés a szabálytól nem nagyon távozott el. Miuután a rohamok 5—8 napig tartottak, a fájdalmas helyen, általában a bal fulesont legemelkedettebb helyén, egy lágy téstás, közepében gyakran hullámzást mutató s érintésre rendkívül fájdalmas daganat fejlődött ki, melly tyúkpete-nagyságra növekedett. Némelleyeknél a kulcsesonton is támadt az imént leirt daganat. A 15,000 lélekből álló népességnek legalább $\frac{1}{3}$ része meglepetett ezen félbehagyó csúzos bántalomtól, melly ellen minden lob és csúzellenes izzasztó, kiürítő, lázellenes szerek siker nélkül alkalmaztatának; minden külső, fájdalomcsillapító kezelés növelé a bajt.

Ezen betegség 8 napig, gyakran 3 hétig tartott, a betegek igen kedvetlenekké tévé, kik is elsoványodtak, étvágyukat elveszték s húzamosb időre volt szükségük, hogy magukat összeszedhessék. Számos egyéneknél, kik a fájdalomtól 8—12 napig mentek valának, ezen idő után elő állottak a fájdalmak a már elébb bántalmas részekben, még pedig annál élénkebben, s szinte olly sokáig tartottak, mint az első izben. Némelyeknél az orr- és homlokcsontüregi takhártya mutatkozott inkább megtámadottnak, s valóságos nátha fejlődött ki, melyet a takhártyának olly száraz szerkezete kísért, hogy az sem a hurutos gyulladásnak szokványos lefolyása szerint nem ment át az elválasztási kórszakba, sem pedig lágyító szerek, gőzök, mosások, a megfelelő gyógmód mellett, nem voltak képesek elválasztást előidézni. Ezen utolsó-féle bántalmak 6 esetében, 14 napi lefolyás után nyomás érzete volt a szegycsont táján észrevehető, s csekély köhögés véresikos kiköpésekkel, estveli lázjelenségek, de légzési nehézség s nyilvános fájdalom nélkül a mellben, a belégzés egészen fájdalomtalan s szabad, az érverés kissé emelkedettebb; csak a hallező gerjesztett hólyagsás sustorgó zörej által a tüdő különböző részeiben gyanút a tüdőlob felől, míg a kopogtatás által egy helyen sem lehetett biztos támpontra jutni. Sőt két esetet volt alkalmunk észlelni, mellyekben az életben semmi egyéb nem volt jelen, mint a csekély tüdőhurut jelenségei és a nátha, s mind a mellett a betegek hirtelen elhaltak s az orvosokat az által nem csekély zavarba helyezték. A legszigorúbb, fájdalomkésőn történt vizsgálat, hurutos tüdőlobot tanusita. Ezen tüdőlobokat erőhiányos jelenségek kísérik, mellyek izgató szerek által még növeltettek. A vizellet könnyű téglapor-nemű üledékkal volt vegyítve, a húdsav nem volt tetemesen megszaporodva, de igenis a kénsavas sók és a vilés szénsavas könnyeg. A vizellet némely esetekben pezsgett a savak hozzátöltésekor s égvényes ellenhatásu volt, melly utolsó mindazáltal nem jött gyakran elő. — Közbejövő volt a mondolob, melly szinte olly makacs lefolyásu s gyakori visszaesésekre hajlandó volt. Szembetünő volt, hogy ezen izgékony jellemű s erőhiányos-rothasztóra hajlandó csúzos járvány alatt, legtöbb egyéneknél, kiknél bujasenyves állapot lehetett gyanítani, hirtelen harmadrendű jelenségek mutatkoztak, mellyeket sem Zittmann főzete, sem hamiblag következetes alkalmazása által

nem lehetett a szokott idő alatt meggyógyítani, hanem nagyon húzamos ideig tartottak. A bőrkütegek, mellyek a bujasenyves rózsához hasonlítottak, a bujasenyvellenes gyógymód daczára is állomásozók maradtak s csak a járvány változásával enyésztek el. Ezen a légszerkezetből s a város keleti oldalán létező álló hóvizek befolyásából — melly vidékről a szél gyakran fútt — eredő kórjelenségek vége felé, mellyek húzamosb ideig tartottak fön az által, hogy a hideg egész martius-aprilisig tartott, mi vidékünkön ritkábban jó elő, — megjelent a küteges hagymáz, melly egyébiránt a vagyonosabb osztálynál nem volt nagy kiterjedésű, de az éhezõ, fázó, ruha- és fedélnélküli egyéneket, — millyenek az idei mostoha esztendő mellett természetesen bőven találkoztak, tetemes nagy számban támadá meg, de mind a mellett is a tiszta hagymázos kórszerkezet nem fejlődhetett ki, s a magány gyakorlatban a hagymáz igen ritka volt, s azon néhány eset is, melly előjött, inkább a légutak és bélhuzam hurutos állapota volt hagymázos jellemre való hajlammal.

Ha ezen vázlatos leírásából a főnebb említett évszakban nálunk gyakori kóreseteknek, mellyek jobbadán hurutos-csúzos jellemet viseltek, a távolabbi okaira analytice teszünk következtetést, akkor kénytelenek vagyunk az évi kóralkatot, összekötve a légszerkezettel, melly nemcsak tetemes mennyiségű nedvességet tartalmazott, hanem a szokottnál tovább tartó alacsony s gyakran változó hőmérséklet, és a nagy kiterjedésű hóföletlen elvonuló szelek által is, mellyek az ellenkező oldalon elvonuló hegyek által föltartóztattak, szabálytalanná lett szerkezetében, — míg nálunk különben a tél nem vergődik nagy élénkségre, miután *Dr. Patkórics* sok évi észleletei szerint a hőmérő közép aránya $+ 7,32\frac{1}{2}^{\circ}$ legalacsonyabb állása — $11^{\circ}, 65$ — s mi által az idén Pécs lakosainál a csúzos kóralkat támadt, — azon egyes tényezők gyanánt kijelölni, mellyek összműködéséből fejlődött ki a leírt kórjárvány.

Ezen betegség közelebbi okainak kutatása, továbbá a baj makacssága, s a gyógykezelés kétes eredménye, a csúz kórs élettanának összehasonlítására vezérlének engemet, minek eredménye gyanánt a legszembeeszköbbs bizonyágát nyerém annak, hogy milly nagy még századunk legnagyobb elméjének törekvései daczára is a hézag, melly a gyógyászatnak e két tanágait egymástól elkülönözi, s milly szomorú dolog, hogy a gyógyá-

szat ellenségei előtt, kik azt állítják, hogy az eredetétől fogva nem sokat haladt előre, nem léphetünk föl egyenes bizonyságokkal, a mennyiben azok a kór- és gyógytant értik a gyógyászat alatt. — A gyakorló orvost, miként velem is történt, rendkívüli jelenetnek kell érdekelni, hogy belássa, mennyire hátramaradtak az élettan mellett a kór- és gyógytan, s melly közönyösek a gyakorló orvosok az élettani vizsgálatok iránt.

Igy történt a dolog a csúzzal is. Micsoda befolyása volt ennek pathogeniájára a bőr, bőrgőzölgés és bőrfőlszívás körüli vizsgálatoknak? Micsoda figyelmet gerjesztettek a kórtanban egy *Sanctorius*, *Dodart*, *Anselmino* s mások szorgalmas munkálatai, különösen pedig egy *Seguin*, *Valentin*, *Brunner* s számos más jeles vizsgálók szinte biztos kísérletei? Kérdezzük a kórtant a csúznak legközelebbi okairól, s legjobb esetben feleletül nyerjük az ezen betegségre való hajlamot, vagy egyet a távolabbi okok közül s azt hisszük, hogy a meghülés kifejezéssel tökéletesen eleget tettünk.

Némelly kórtudósok a csúzt a rostos hárttyák és izomhüvelyek gyuladása gyanánt tekintik; előidézettve azon antagonismus által, melly a bőr működésének elnyomása által idéztetik elő. *Hufeland* a csúz legközelebbi oka gyanánt tekinti (hiba a sok okok tétele ellen) az elnyomott bőrkigőzölgés által előidézett antagonistikus izgatást, mellynek kettős jellemet tulajdonít, egy erőbelit és egy anyagit a visszatartóztatott savós és csipős kigőzölgési anyagok végett, ő tehát tagadja a gyuladást a csúzos folyamatban. Mások a csúzt sajátos gyuladásnak tekintik, melly elsőrendűleg a rostos, másodrendűleg a savós képleteket támadja meg; mások pusztán torlódásnak tartják és a takhárttyák hurutához hasonló folyamatnak a savós hárttyákban; mások ismét egy határozatlan csipősség és a külső és belső berz megzavart kölcsönhatása által föltételezett kórfolyamnak, miként *Schönlein* és *Eisenmann*. — Most már azt kérdem, hogy mind ezen kifejezések adnak-e nekünk csak legkisebb sejtelmet is a csúz lényegéről? Nem sokkal szerencsésb a *Töltényi* véleménye, ki a régickekkel összhangzólag azt állítja, hogy a csúz és köszvény ugyanazon alapon nyugszanak, csak hogy az egyik az izületeket, másik a savós hárttyákat támadja meg; mind kettőben bizonyos betvegyet kell föltenni, csak hogy amott a

vil- és húdsavas mészképződés, itt pedig a vizes kigőzölgés és szénsavas mészképződés uralkodik.

A legújabb időkben *Andral*, *Pohl* s mások is kórodai szempontból iparkodtak megmutatni, hogy a csúz a köszvénytől csak a vérvegy csekélyebb élénksége által különbözik, minthogy a köszvény a csúzból képződik ki stb. — *Hentle*, *Bischoff* Tamás az egész csúzos folyamatot, mint a hévmérséklet változása által a bőr idegekben előidézett zavarnak, s ebből támadó antagonisticus központfutó ideghatásnak következményét akarják kimagyarázni, melly a kötszövetekben s az excito-motorius edényidegekben összehuzódást okoz. A részrehajlatlan bírálat mind ezen vélemények egyoldalúságát meg fogja ismerni s megengedendi, hogy az ezen kórfolyamba való belátás semmit sem nyert.

A kórboncztan, melly már olly sok esetben mutatott világot, képes egyedül a csúznak némelly terményeit előmutatni, millyenek az izületi porcok megtámadott állapota, vízképződés és túltengése az izületi részeknek; olly tények, mellyek más kórfolyamoknak is tulajdonai. *Engel* nyíltan megvallja tudatlanságunkat a csúzról és csúzos gyuladásokról kórboncztani tekintetben. Ő semmit egyebet nem mond, mint hogy azok hulláin, kik lázas csúzban haltak el, sötétes színezetet találunk, száraz, feszült izomzattal és sejtszövettel. Véralvadékok és rostonyás kiizzadmányok sehol sem találatnak; savós kiizzadmányok sem találatnak sehol sem, mint okai a gyakran hirtelen halálnak; a savós hártványok vagy szárazak, vagy tapadékony folyadékmal beborítvák, magok az izületek is, mint olly gyakori fészkei ezen betegségnek, csak tagadólagos eredményeket szolgáltatnak.

Nem maradhatott el, hogy a *Liebig* élegülési eszméje a csúz kimagyarázására ne fordítassék, s e szerint úgy vélekednek, hogy a szénsavtartalmú anyagok tömege, mellyet a bőr többé nem képes élegíteni, ha meghülés köszöntött be, az élenyt, melly a tüdők által szivatik be, a maga részére használja föl, s az élenynek befolyását a húdsavra csökkenti, melly nem bontatik szét húdanyagra és szénsavra. A tulságos mennyiségű húdsav mésszel összekötve különböző képletekbe rakatik le. Ezen vérvegy összekötve a rostonya és fehérsége kiválasztásával képezi a csúzos gyuladást. Ha ezen föltételek növekednek, akkor

a köszvény képződésére kerül a dolog. Úgyde hiba az életműség egészéből egyetlen egy testet, itten a húdsavat kiszakítani, s annak változását a betegség összes folyamata gyanánt tekinteni, s más oldalról a húdsavnak ezen szaporodása sok más betegségekben jó elő, de ebből még a csúzhozi közelebbi viszonyt nem lehet belátni.

Az előadottak szerint senki sem kívánhatja és várhatja tőlem, hogy a csúz lényegét és legközelebbi okait kellőleg kifejtetni képes legyek, hanem egész törekvéscm oda legyen irányozva, hogy némelly élettani tényekre tegyem ügyfelelnet figyelmessé, mellyek a szóbani betegségre némi világot vetnek, s mellyek használatlanul heverni hagyatának, jóléhet már régtől fogva ismeretesek, talán azon idélen félelemből, hogy a nedkórtant ne láttassanak pártolni, s inkább az ellenkező hibába estek, hogy hódoljanak a már elébb *Cullen* és *Hoffmann* Fr. által föllállított, legújabbban pedig *Hente* által új öltönyben előadott nézeteknek. Azon tények, mellyekre *Hente* a visszugárási működésekről való solidarpathologiai észképet alapítja, igazak, de azok csak egyetlen egy mozzanatot képeznek azon erőök összégében, mellyek összműködéséből eredmény gyanánt támad a csúz, és én *Heidler*-nek érdemül rovom föl (*Das Nervenleben in der Wissenschaft gegenüber dem Bluteleben in der Natur*) hogy a mi, minden egésznek ellensége gyanánt mutatózó korunkban, az életműségbeni megegyezésre és egységre czélozott s a nélkül, hogy magának ellenmondott volna, a vér prioritását megmutatá.

Ha azon távolabbi okok után vizsgálódunk, mellyek a csúzos betegségek támadásának kedveznek s fontolóra vesszük először az éghajlati viszonyokat, azt találjuk, hogy a csúzos alkotmány az éjszaki szélességben otthonos, hogy fölötte hirtelen és könnyen létrejő, de hogy nem is tart sokáig s ritkán lesz általánosán állandóvá, ha endemicus befolyások nem kedveznek neki, mi éjszakon könnyen megtörténik, hol is aztán épen uralgólág léphet föl, miként a 15-dik század végén, s a 16-dik elején történt, mikor egy küteges-hagymázos kóralkat lett Európában állandóvá, s minthogy az éjszakon a csúzossal szövetkezett, hármass összeköttetésbe ment, mi által az angol izzadás (*Sudor anglicus*) támadt, míg délszakon a kettős összeköttetés patécsos lázban nyilatkozott. Már a hippocraticusok föllál-

litották, hogy ősszel a csúzos kóralkat uralkodik. Ezen évszakban gyakran jó elő a csúz, a harmat és köd kedveznek annak, miként 1485-ben az angol izzadásnál észrevételett. Tudjuk, hogy decemberben a lég legnedvesebb, s az által sullya növekedik, a berz januárban legerősebb, és ezen időszakban, mint-hogy a nedvesség és a lég sullya a bőrt egy izolátorra változtatja át, a testben összegyülekezik.

Ezen időszakban jönnek elő a csúzos megbetegedések, ha az életműség valamely oknál fogva nagyobb vértolulást gerjeszt a bőrben, s ennek kiválasztása szaporodik, az egyén pedig magát ilyenkor kiteszi a főnebb érintett légnek, mellyhez még a vidék földrajzi helyzete is járul. De ha nem vesszük is gondolóra a lég berzét, nedvességét, nyomását, úgyszinte azt sem, hogy a lég vegytani szerkezetében a *Humboldt*, *Gay-Lussac* és *Davy* által elterjesztett vélemény ellenére is, változást szenved, miként azt a *Hernbstaedt* (*Schweiggers Jahrbücher N. Reihe 32, 283*) és *Krüger* (*Gilbert's Annalen 66 B 931.*) sőt a *Leblanc* (*Comptes rendus 1842*) vizsgálatai is tanúsítják, — mellyek szerint megmutattatott, hogy a lég élelytartalma a tenger fölött, a szárazföldtől különbözik, s az emberekkel megtölt és rosszul szellőztetett helyeken a lég élelytartalmából veszít, s a helyett szénsavat tartalmaz — ha mondok pusztán a hőmérséklet változásait vesszük fontolóra, mellyben szembe-szőkő okaira találunk az úgynevezett meghűléseknek, akkor következő nézetekre vezéreltetünk. Az emberi bőrnek, a bőrsi-ron kívül, még egy vizenyős kiválasztása van, melly utolsó kétféle, az egyik gőzalakú, *Perspiratio insensibilis*, a másik cseppfolyékony, izzadság — *Sudor* —, a bőrgőzölgés minden időben szakadatlanul emelkedik föl a bőr fölületéről, s többé kevesbé tökéletesen a légkörtől fölvetetik, míg az izzadság csak egyes időszakokban kisebb nagyobb cseppekben az egész bőrfölületen vagy csak a külhám egyes részein jelenik meg, s a bőrgőzölgésnek nagyobb fokozatát képezi. A bőrgőzölgés részint a kigőzölgésnek különféle természettani törvényeihez, részint az életműség állapotához van kötve, s ennél fogva egy oldalról a bőrön átkeringő vér csekélyebb vagy nagyobb mennyiségéhez, magának a bőrnek hőmérsékletéhez, más oldalról, miként *Edwards* különösen megmutatá, a légkör szárazsága vagy nedvességéhez s hőmérsékletéhez alkalmazza magát. A meleg

és száraz lég s mozgás szaporítja a bőrgőzölögést, s az első többet képes ebből magába fölvenni, mint a nedves-hideg lég. A nedves-meleg lég minthogy könnyebben közli a meleget a bőrrel, mint a száraz-meleg, neveli a kigőzölögést, és szinte így a nedves-hideg lég a bőrnek nagyobb meghűtésénél fogva inkább csökkenti a bőrgőzölögést, mint a száraz-hideg. Ezek szerint világos, hogy a légkör változásainál a bőrgőzölögés is különbözőleg üt ki. Hogy már ezen változások módját és nagyságát szembe-tűnővé tegyük, vegyük fontolóra a különböző vizsgálók adatait. A *Seguin* vizsgálataiból (*Memoires de l'Academia de Paris 1790* és *Annales de Chimie Tom. 90.*) kiviláglik, hogy a bőrgőzölögés közép mennyisége 24 óra alatt szinte $31\frac{1}{2}$ obont, vagy 10,465 szemert tesz egy percz alatt. *Rye* szerint (*Rogers essay on epiden. diseases Dubl. 1734*) egy nap alatt közép számmal májustól augusztusig 19015 szemert, novemberből februárig 15456 szemert gőzölög ki. *Valentin* szerint (*Physiologie B. I. S. 714.*) a bőr által 9,0283 szemert gőzölög ki, míg a tüdő kigőzölögésre 5,1904 jut, s így azon arány áll elő, mellyben van a 9: 5-höz; míg *Seguin*-nél 2: 1-hez tűnik elő. — *Linning* (*Philos. Transact. 1742, 1743.*) a forró égally alatt közép számmal egész évben 24 óra alatt 21350 szemert vagy $44\frac{1}{2}$ obont talált, s a különbség a közép szám között február és júliusban 12: 15. *Dalton* (*Müller's Physiologie S. 577.*) mártiusban nyert 11638 szemert vagyis 24 obont, júniusban 13655 szemert azaz 28 obont, szeptemberben 14120 szemert vagy 29 obont 24 óra alatt. Látjuk tehát ezen némi tekintetben egymástól különböző adatokból, hogy a test tetemes mennyiséget veszít el szabályszerű állapotban a láthatlan bőrgőzölögés által.

A bőrgőzölögés terménye legnagyobb részint vizgőzt tartalmaz, azután kőnleget, eczet- és szénsavat sőt légenyt is mutatának ki többen. *Abernethy* szerint 24 óra alatt 412,4 párisi köbhüvelyk vagy 265,77 porosz szemert szénsav, s így szinte $\frac{1}{36}$ része az egész bőrgőzölögésnek, mint szénsav választatik ki. *Milly* a test fölületéről 24 óra alatt 11600 köbhüvelyk szénsavszeszt gyűjtött össze.

Az izzadság savas ellenhatásu, de 24 óra alatt égvényes-sé lesz a kőnlegeg kifejlődése által, s *Berzelius* szerint ugyanazon alkatrészeket tartalmazza, mellyeket a húsból nyert savas

folyadék, fehérnye nélkül ellenben nagyobb mennyiségű szikhalvagot (Chlornatrium) és könlegeghalvagot (Chlorammonium). *Simon* talált zsírt, vajsavat, léles és vizes vonatokat, szabad tejsavat vagy eczetsavat, szikhalvagot, könlegeghalvagot, tej- és eczetsavas ham- és szikéleget, tejsavas könlegeget, kénsavas égvényeket, vilsavas mészéleget és csekély mennyiségű vaséleget. *Anselmino* nyert léles és vizes vonatokat, eczetsavat és eczetsavas sókat, konyhasót, szén-, kén- és vilsavas égvényeket, vilsavas és kevés szénsavas mészéleget.

Száztóliakban kifejezve :

Vizből — — — — —	986,00
Viz- és borlélben föloldhatlan mészsók, vaséleg, s hámsejtekből — — — —	0,28
Vizben föloldható vizes vonatok és kénsavas sókból	2,94
Vizes borlélben föloldható borléles vonatok, szikhalvag és hamhalvagból — — —	6,72
Borlélben föloldható léles vonatok, eczetsav és eczetsavas égvények, tejsav és tejsavas sók, s könlegeghalvagból — — —	4,06
	<u>1000,00</u>

A fajsúly *Simon* szerint 1,003—1,004.

Ezekon kívül tartalmaz még a börgőzőlgés ismeretlen nemű szagos effluviumokat. Tegyük már még ezek mellé a véralkatrészeit, mennyire eddigelé ismeretesek 11 egészen egészséges s jobbadán jól táplált férfi egyének vére vegybontatván, közép számmal következő eredményt adá *Bequerel* és *Rodier* szerint (*Gas. de Paris. Nro 47—51. 1844.*)

Az összevert vér sűrűsége — —	1060,2
Savóé — — — — —	1028,0
Viz — — — — —	779,0
Vértekecsék — — — — —	141,1
Fehérnye — — — — —	69,4
Rostonya — — — — —	2,2
Vonatanyagok és szabad sók *) —	6,8

*) Ezen sókhoz számítják :

a.) Szik- és haméleget tejsavval, zsírsavat, szén-, vil- és kénsavat, szikhalvagot.

Zsír	—	—	—	—	—	1,6
Serolin	—	—	—	—	—	0,020
Vilanytartalmú zsír	—	—	—	—	—	0,488
Epefaggyal	—	—	—	—	—	0,088
Szappan	—	—	—	—	—	1,004

Ezer gramme calcinált vérben:

Szikkhalvag	—	—	—	—	—	3,100
Földoldható sók	—	—	—	—	—	2,500
Vilsavas földek	—	—	—	—	—	0,334
Vas	—	—	—	—	—	0,565

Azon hullámzásokat, melyeknek a szabályszerű vér szerkezeté alá van vetve, minden nagy hiba nélkül el lehet mellőzni, miként a különböző észrevételek összehasonlítása tanúsítja.

A vérben az élny, légeny és szénsav föl vannak oldva, összesen $\frac{1}{10}$ — $\frac{1}{8}$ tériményi, $\frac{1}{5}$ térime jó a szénsavra.

A még eddigelé ugyan csekély számmal létező vérvegybontások a csúzban következő eredményt szolgáltatának:

Az összevert vér sűrűsége	—	1055,6
— — — savóé	—	1025,8
Viz	—	798,9
Vértekecsék	—	118,7
Fehérnye	—	66,9
Rostonya	—	5,8
Vonatanyagok és szabad sók	—	8,1
Zsirok	—	1,617
Serolin	—	különböző mennyiségű
Vilanytartalmú zsirok	—	0,479
Epefaggyal	—	—
Szappan	—	1,017
Szikkhalvag	—	3,500
Földoldható sók	—	2,500
Vilsavas földek	—	0,445
Vas	—	0,452

Ha összehasonlítjuk a kigőzölgési anyag szerkezetét a szabályszerű vérével és a csúzbani vérével, azt találjuk, hogy

b.) könnyeget tejsavval.

c.) Mész- és keserföldet vilsavval, ezek fehérnye által földoldva tartanak s követik azt a megalvásban.

a vér sűrűsége a csúzban csökken, szinte úgy a savóé is, és hogy a vér szilárd alkatrészei szinte így általában (194,9) közép számmal 7,1 száztólival csökkennek, melly csökkenés a vérnye (101,1) rovására a szilárd savómaradékra (86,0) 7,5 száztólival történik.

A fehérnye tetemesen csökken; a rostonya pedig körülbelül azon arányban szaporodva tűnik föl, mellyben a fehérnye kevesbedik, 126,6 száztólival; épen így a zsirok és vonatanyagok mennyisége; az epefaggyal pedig valószínűleg az emésztés szabályossága végett, rendes maradt.

Világos tehát, hogy azon viznek vérbeni visszatartása által, melly a bőrön át eltávolítatik, a vér higabbá lesz, hogy a sók, mellyeket a fehérnye föloldva tart, annak csökkenése mellett szaporodnak. A fehérnyének ezen csökkenése az által eszközöthetetik, hogy a visszatartóztatott égvények azt föloldják, s így a savak behatásának adják át, mellyek azt úgy szétbonthatják, hogy a fehérnyében foglaltatott vilsavas mészföld attól elválik s talán egy eddigelé egészen ismeretlen módon a kén is eltávolítatik, úgy hogy a fehérnyének egy része elemi fölbonthatást szenved, mi által talán egyszersmind alkalom adatik a növekedett mennyiségű rostonya támadására.

(Vége következik.)

Kivonatok idegen lapok- s munkákbul.

Kór- s gyógytan.

Adatok a sápkór, kór- és gyógytanához.

Dr. Eisenmann a sápkórnak újabb időkben, különösen pedig 1841-től fogva rendkívül gyakori előjüvetelére figyelmeztet. Ő a szóbani bajt Passau városában s szomszédságában kísérte figyelemmel, s azt állítja, hogy ottan a serdülési korszakban álló leánykáknak 80—90 száztólíja szenvedett ezen betegségben. Ezen rendkívül gyakori előjüvetel oka vélceménye szerint nem annyira a helybeli földismei, mint inkább az időviszonyokban rejlik. Az egyéni befolyásokról, mint ezen betegség okairól, például az elkényeztetett nevelés, regényolvasás, a nemi

ösztön eltévelyedéseiről stb. sem lehet többé szó, minthogy ezen betegséget mindenfelé a falukon, szinte úgy mint a városokban szaporodni látjuk. A légköri befolyásokban kell tehát gyökereznie, mellyek rokonok lehetnek a hagymázt gerjesztőkkel, mi neki azért látszik valószínűnek, mivel a sápkór elterjedése a hagymázéval párhuzamosan haladt. A további kutatások végett szerző Némethon nagy kórházainak (Bécs, Berlin, Hamburg, München, Würzburg, Bamberg, Erlangen stb.) legnagyobb részéhez folyamodott, hogy a 20 évtől fogva minden hónapban fölvevett sápkórosak statisztikai tábláit összegyűjthesse, de csak a würzburgi, hambergi, és erlangenből kaphatott illetően közleményeket. Ezek közül a würzburgi Julius-kórházból nyert táblázat csak az 1833-dik évvel kezdődik, a bambergi kórházból nyert táblázatból pedig hiányzanak az adatok 1827-diki májustól 1828-diki octoberig, azután 1830-tól 1834-ig bezárólag. Az erlangeni kórházból nyert táblázat 1820-tól szakadatlanul tart 1844-ig. Ebből kiviláglik a sápkórnak erős és következetes szaporodása a 30-dik év kezdetétől fogva.

A hambergi kórházban a sápkórosak száma 1829-ben csak 11-et tett, 1835-ben 62-re, s így tovább 1841-ben 147-re szaporodott.

A würzburgi Julius-kórházban 1833-ban csak 18 volt, s 1843-ig fokenként 70-re szaporodott.

E két kórház utolsó 10 évi folyamának összeállításából kiviláglik továbbá, hogy a sápkórosok száma (mind a mellett hogy az évenként fölvevett betegek száma mindkettőben általában szinte egyenlő volt) Bambergben sokkal nagyobb volt, mint Würzburgban, amott t. i. 1035, itt pedig 399. Úgy látszik tehát, hogy Bambergben ezenkívül még helybeli viszonyok is hatottak, mellyek természetét azonban még eddigelé kikutatni nem lehetett.

Szükséges továbbá meghatározni az évszakot és hónapokat, mellyekben a legtöbb megbetegedések előjönnek, minthogy a betegség kitörése nem vág össze a kórházbai bemenetellel. Szerző mind saját, mind mások tapasztalatából azt következteté magának, hogy körülbelül egy negyed év telik el addig, míg a betegek orvosi segílyt keresni kénytelenítetnek, miből a betegség korát a kórházbai föl vétel idejéig megközelítőleg lehet meghatározni.

Ha ezen elvet a szóbani táblázatokra alkalmazzuk, kiviláglik: a sápkórnak nagyobb gyakorisága tavasszal és nyárban, s annak elhatározottabban ritkább előjövedele ősszel és télen. Ama gyűjtött tényekből továbbá meglehetősen biztossággal az is kiviláglik 1. Hogy a sápkór az álló és évi kórnemű (Genius morborum stationarius et annuus) befolyása alatt áll; 2. Hogy annak támadására a helybeli földi és légköri viszonyok is befolyanak.

A nőnemnek túlnyomó hajlamát a sápkórra szerző egy részről a nemi rendszer kifejlődésének tulajdonítja; alaposabb gyanításaink e tárgyra nézve hiányzanak. Azonban tény gyanánt el kell ismernünk, hogy a betegség rendszeren a fejlődési években köszönt be, mert a *Sauvages* és *Vigaroux* által nagy számmal tapasztalt kóresetei a sápkórnak a csecsemő kórban, mellyek a bőrnek szembetűnő halványosága mellett az étvágy szabálytalanságai által is nyilatkoztak, sokkal helyesebben kimagyarázhatók úgy mint a görvélynek egy alakja savképződéssel.

De a későbbi korszakban, a fejlődési évek után is tapasztaltatott a sápkór; leggyakrabban a 20-dik életévben, legritkábban 29—34-ig. *Forget* tapasztalta azt egy 57 éves nőnél.

Egyébiránt férfiaknál is jöhet elő.

Körtan. Minden régibb s az újabb vizsgálók legnagyobb része a sápkór alapokának ismerik el a vérnek elsőrendű megbetegedését. De ha van alkalmunk ezen betegséget első kezdetében kezelni, észrevehetjük, hogy mindjárt kezdetben előtérbe lépnek az ismeretes ideges kórjelek, s csak ezeknek húzamosb ideig tartása után kezd a bőr elhalványodni. Ez által *Eisenmann* azon meggyőződésre jutott, hogy a sápkór eredetileg a gerinczagy idegbántalma, s hogy a vérvegy változását csak ezen idegkór hatása gyanánt lehet tekinteni. Ezen vélemény annyival inkább valószínűvé lesz, ha meggondoljuk: 1. Hogy a sápkór főleg a nőnemet támadja meg, melly különösen hajlandó az idegkórokra. 2. Hogy az ideges jelenségek kezdetén a legosekélyebb változást sem lehet a vérben észrevenni, s 3. hogy az a kifejlett betegségnél is hiányozhatik (*Becquerel* és *Rodier*); 4. hogy a betegség olly szerek által gyógyul meg, mellyek a gerinczagyhozi különös viszonyuk által tüntetik ki magukat; 5. hogy a sápkór ha elhanyagoltatik tartós, sőt halálos gerinczagy-betegségekbe mehet által.

Az edényzörejekre vonatkozólag megjegyzi szerző, hogy azokat nem lehet a sápkór pathognomonicus kórjelei gyanánt tekinteni, miként azt *Bouillaud* tevé. Nem lehet azokat a megváltozott vérvegy által (csökkent sűrűség) kimagyarázni, mivel különben állandóan jelen kellene lenniök, mi nem úgy van, mint-hogy, miként be van bizonyítva, nem ritkán félbehagyásokat tesznek a más oldalról számos fiatal, mindkét nemű egyéneknél észrevétetnek, kiknél semmi jelét sem lehet a sápkórnak fölfedezni. Nem idézethetnek elő azok az üterek megváltozott szerkezete által sem. Ellenök bizonyít egy részről a félbehagyó jellem is, más részről pedig azon tény, hogy nem pusztán az üterekből, hanem a visszerekből is veszik eredetöket. Szerző nézete odajárul, hogy ezen zörejek az edényidegekbeni változás által, a gyűrűrostok vagy az edények belső elválasztó hártájának görcse által föltézetetnek, s ezek szerint összefüggésben vannak a gerinczizgatottsággal. Miként t. i. az orrüregi takhártjának elválasztása, úgy az edények belső hártájának elválasztása is, melly *Poiseuille* szerint egy a vérrel nem keringő rétegét képezi a savós folyadéknak —, elnyomathatik az elválasztó edények görcse által, minek következtében dörzsölődés támad a keringő vér és a megszáradt edényfalak között, s ekként zörej jö létre. Az ütérzörejzel egykorúlag észrevehető visszérzörej, világosabb, kiáltóbb éstartósabb mint az első; mindkettő a tapintás által is észrevehető, a mennyiben a nyakra könnyedén tett kézzel hullámzó reszketés közöltetik. Ezen zörejeket egyébiránt a száridegekben is föltalálták.

Kimenetel. A sápkór halálossá lehet részint folyamata alatt savós kiizzadmány, (agyvizkór) vagy agy-, tüdő-, gyomorvérzések, továbbá gyomorfekélyek által, részint pedig utó- és következményi betegségek által, millyenek az életműves szivbakok, tüdőgümők, gerinczagyszenvedelmek.

Gyógymód. Szerző a vas használata mellett minden 6—7-dik napon közbe ad egy *drasticus* hashajtót, még pedig a legjobb sikerrel. Fontolóra véve a betegségnek eredetileg ideges természetét, megkísértette a következő vegyítéket: *Rp.* Ferri reg. *alcoh. gr. tria*, Pulv. rad. rhei *gr. quatuor*, Pulv. fabae *Sti Ignatii gr. unum*, *Elaeosacch. menthae pip. gr. decem*. *M. f. pulv. D. t. doses No 12*. S. Naponként két port. — Ő ettől meglepőleg hirtelen kedvező hatást tapasztalt. Több esetekben, mel-

lyekben a fémvas jól nem türetett, használta szerző a Sz. Ignác-féle báb festvényét, 6 cseppet egyszer napjában, s minden 3-dik nap növelve egy cseppel az adagot; szinte a legjobb sikerrel. — A fejre való erős torlódások mellett *Junót* által ajánlatik a térdalatti kötés, melly kettős szalag által olly erősen alkalmaztatik, hogy a láb sötét-vörös lesz, s ez által erős elvezetés jő létre. — (*Oppenheim's Zeitschrift f. d. gesam. Heilk. 1847.*)

A croup gyógyítása sósav-gőzök belégzése által.

Dr. Homelle egy 4 éves gyermekhez hivatott, ki épen a croup-rohamtól lepetett meg. Minthogy a kulcscsont alá alkalmazott nadályok, szegycsontra tett hólyaghuzó tapasz, s hánytató nem hoztak obajtott eredményt létre, a porrá tört timsó befuvása a torokba és a sósav-gőzök belégzése ajánlatott. Két nap telt el észrevehető változás nélkül, a harmadikon visszatért a fuladozási roham, még pedig sokkal viharosabban. Ekkor újra ismételtének az említett szerek, mégpedig a sósavszesz belégzése szorgalmasan és állhatatossággal, a szobalég tökéletes telítéseig, a porrátört timsó pedig közvetlen a torokra és gőgfedőre alkalmaztatott. Már más nap lehetett látni a gyermeknek obajtott javulását, melly csakhamar tökéletesen meggyógyult. *Homelle* megjegyzi, hogy a valódi croupnál két rendbeli javallat van, egyik az általános állapotot, másik a betegséget különösen illető. Az elsőnek megfelelnek a vérbocsátások, hólyaghuzók, édes higany, dárdanykészítmények, csészeszárny hasajtókkal mellett, de a mellyek csak specifcus befolyást nyilvánítanak. A valódi szerek maradnak azok, mellyek közvetlen a megbetegedett takhártyára hatnak, s mellyek között a timsó helybeli korlátozott hatásánál fogva elsőséget érdemel a pokolkó fülött. De hogy mélyebben is behathassunk a légcsőbe, erre nézve csak gőzök alkalmasok, s ezek között leghatályosabbaknak mutatkoztak a sósav-gőzök. — (*Journ. f. Kinderkrankheiten 1847.*)

T.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRÁLYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

14. szám.

Pesten, Oct. 3-kán.

1847.

TARTALOM: A csúzról. Dr. Wehle. — Kivonatok. — A kir. magyar természettudományi társulat jun. hó 5-kén tartott évnegyedes közgyűlésének jegyzőkönyve. — Az orvosi kar évnegyedes közgyűlése.

A C S Ú Z R Ó L.

Értekezik Dr. Wehle F. A. megyei orvos.

(Vége.)

Az volna még megmutatandó, hogy a bőrgőzölgés által kiválasztott anyagok, mellyek visszatartása által a véralkat megváltozik, közvetlen a vérből származnak; de ez azt hiszem már a legnagyobb valószínűséggel megtörtént. Tudjuk nevezetesen, hogy a fülülete az izzadságmirigyek nyílásainak, mellyekben a folyadék oszlopa az életműség nyugalmas állapotában nem ér egészen a nyílásig, ezen folyadék elgőzölgése alkalmával legfőlebb $\frac{2}{3}$ -ét adhatja a bőrkigőzölgésre megkívántató folyadékmennyiségnek; mert közép számu mennyisége ezen izzadsági mirigyek nyílásainak (nincs minden mirigynek egész a hám fülületeig nyomuló kivezető csatornája) 2270000-et tesz; ha már a folyadékoszlop fülületét a kivezető csatornában $\frac{1}{56}$ '' átmérő gyanánt vesz-

szük, akkor 7,896 □ hüvelyknyi elgőzölgési fölületet kapunk ; tegyük már föl, hogy egy percz alatt egy □ hüvelyknyi fölületről 0,1675 szemer gőzölög el, 35° C. és 40,400 mm. feszültség mellett, akkor nem izzadó bőrnél 35° C. mellett a kigőzölgés minden izzadsági mirigyek nyílásaiból a testfölületen egy percz alatt teend 1,3225 szemert, 24 óra alatt pedig 1904,5 szemert ; milly kevés ez a talált testveszteséghez képest, mellyet az egész börgőzölgés rovására lehet tenni. Ide járul még, hogy az izzadsági cseppeknek a mirigynyílásokon $\frac{1}{20}$ ''' átmérővel kellene birni, ha egy percz alatt 10,465 szemert kellene elgőzölniök, s ennélfogva már a börgőzölgés közép állásánál láthatókká kellene lenniök, mi nem úgy van. Továbbá meg kell gondolnunk, hogy vannak emberek, kik igen ritkán izzadnak, a mellett hogy a börgőzölgés véghez megy, hogy a kigőzölgés a veseelválasztással fölér, sőt azt néha fölül is múlja, mig minden izzadsági mirigyek téríméje összevéve körülbelül $\frac{2}{3}$ -ét teszi a két vese téríméjének, mellyek még sokkal tömöttebb szerkezettel birnak, s akkor átlátandjuk, hogy a börgőzölgés legcsekélyebb részben eredhet az izzadsági mirigyekből.

Mint hogy továbbá be van bizonyítva, hogy a hám szaruhártyája a folyadékokat osepegő állapotban sem látható likaosok, sem beszívatas, sem endosmosis és exosmosis által keresztül nem bocsátja, kivévén azon folyadékokat, mellyek a sejteknek vagy az ezeket összetartó kötszövetnek vegytani föloldását eszközlik, ellenben a vizgöz és egyéb alacsony hőmérsékletnél erősen elgőzölgő folyadékok a hámot könnyen áthatják, kétséget nem szenved, hogy a börgőzölgés közvetlen a vérből ered ; ez kétféle módon eshetik meg, és pedig a szénsavval összekötve mint göz a levegőbe, melly a hámot áthatja, más oldalról a hámnak hygroscopicus sajátságánál fogva a folyadék egy része belvődik, s a benső fölületen tartatik úgy, hogy nem jut a szabad fölületre, hanem csak gőzölgés képen hat által a külhám. Említésre méltó, hogy a test egész fölülete mindenkor egy vizgöz-réteggel van körülvéve, melly még $1\frac{1}{2}$ ''' távolságra is a hámotól 78°3 F. fokú hőmérséklettel bir, melly hőmérséklet mellett a hőmérő golyója néha még megizzad ; a légréteg tehát közvetlen a hám fölött ugyan olly hőmérsékletű, mint maga a hám, melly körülbelül 33°5 és 35° C. között ingadazik ; igen gyakran tökéletesen telítve van az vizgözszel, minélfogva

a hőmérséklet legcsekélyebb lehangolása is már csapadékot eszközöl, akár legyen látható ezen csapadék, akár nem, s az érzékeny bőr megérzi azt a legcsekélyebb légvonalnál.

Ila még ide számítjuk, hogy a bőrkigőzölgés a testben képződött saját meleg hűtésére szolgál, miként ez különösen melegebb tartományokban s meleg évszakban legnyilvánosabb, még pedig nem a pusztá elgőzülés, hanem az izzadságnak mint hígabb folyadéknak vérbőli képződése által szinte lekötött meleg vitetik ki a testből.

Ila a bőrgőzölgés elnyomatik, akkor egy felnőtt emberben 31 obon marad vissza vonatanyagok, zsír és szabad savból, $2\frac{1}{2}$ nehezék tej- és eczetsavas sókból és könnyelegből, s szinte 50 szemer szikhalvag-, hanihalvag-, vasélecs-, vilsavas mész- s kénsavas égvényekből 24 óra alatt, nem számítva a vízmennyiséget, szénsavat, légenyt, eczet- és vajsavat, mellyek különben egyedül a bőrgőzölgés által küszöböltetnek ki a levegőbe. Ezen anyagoknak változást kell előidézni a vér szerkezetében, melly annál fontosabb, miként a vér heferskendése körüli kísérletek megmutaták, hogy azon anyagok, mellyek az emésztő csatorna által nagy mennyiségben fölvetetve, kár nélkül eltűretnek, közvetlen a vérbe hozatva gyakran hirtelen halálos hatást idéztek elő; a mivel azoknak legyen megfelelő, kik, miként *Willis*, *Krause* s mások, állítják, hogy egy bizonyos idő alatt a bőrgőzölgés elnyomása által a vérben visszatartóztatott anyagok sokkal csekélyebbek, mintsem hogy annak szerkezetét megváltoztatnák, minthogy az étel és ital által előidézett másítások nagyobbak, s mégis a szabályszerűség körébe esnek; az elváltási anyagokban sokkal több analógiák vannak, mellyek visszatartóztatva nevezetes változásokat idéznek elő, sőt sokszor halálos betegségeket eredményeznek, mintsem hogy épen a bőrkigőzölgési anyagoknál kivételt kellene tenni. Hogy a csúzban a megváltozott bőrkigőzölgés által sajátos, eszközeink és vizsgálati modoraink által meg nem mutatható vegytani együletek vagy valamely ismeretlen anyagnak kifejlése történik, azt mutatja már azon sajátos savanyú szag, melly a csúzban kifejlődik; minthogy ez a vérből veszi eredetét a *Denis* kísérleteire emlékeztetünk, mellyek szerint a vérbeni különféle szagokat jellemzeni akarta; ő megkülönböztete a) fokhagymanemű zsirhoz kötött, b) egy szállékony olajból hideg léthez átmenő

s kénsav által észrevehetővé levő, c) s egy eledelektől függő szagot. Miként a szagok a vérben bizonyos testekhez köttetvék, épen úgy a csúzbán is az újonnan támadt eddigelé ismeretlen együletektől kell függeniök.

Foglaljuk már össze az előttünk ismeretes mozzanatokat, s megengedhetjük, hogy a testnek megváltozott berze, a fölماغasztalt saját meleg, a visszatartott anyagok által az új együletek és szétbomlások megkezdődnek, az idegközpontok, — mellyek önállólag működésük játékára izgatvák a periphericus bőr-idegek benyomása által, mellyet ezek az elsőrendű meghűtéstől az alacsony hőmérséklet által szenvedtek, — az uralkodásuk alatt álló működések centrifugalis vezetésére és serkentésére ösztönöztetnek, s ekként az edény- és szividegekre hatván a körjelek azon összegét föltézik, mellyet láznak nevezünk, vagy szabálytalan tagmozgásokat idéznek elő vagyis rángásokat, görcsüket stb. eszközöknek. Azon tényből, hogy például a hideg lég befolyásának kitett bőrhely a csúzbán valósággal tárgyilagosan csökkent hőmérsékletet mutat, és mivel az első behatás a hajszál edények, miként egyes idegek helybeli megtámadásában nyilatkozik, következtetni lehet a csúzbáni helybelisülés alapjára, miként azon átalakulások is, mellyek a hajszáledényrecze egy részén szabálytalan elválasztás által nyilatkoznak, azt bizonyítják; míg annak az okai, hogy miért épen a savós és rostos hárttyák a megtámadott képletek, talán abban keresendők, hogy az első változás a hozzájuk legközelebb fekvő hajszáledényreczében történik, s így bennök képződik ki az események gócza, mellyből a test többi részeiben mutatkozók is erednek; s így minden búralatti képletek közül ezeknek kell legelőször megérezni a meghülés hatását, mi által változás történik elválasztási működésükben, s az idegek hatásának egykorú változása által vértorlódás támad bennök, melly a zavar magas fokozata mellett gyuladásba mehet által. — Nem kell azonban atúl tartani, hogy az ember a nedkörtán mellett szavazott, ha néhány bebizonyított pontokhoz ragaszkodik, mellyek a betegség pathogeniájához tartoznak, mint mikor minden positivumtól elávozik, hogy pusztán önalkotta törvényekre építsen, mellyek nem egyebek, mint összetett fogalmak, mellyeknek magoknak is magyarázatra van szükségök, miilyen az antagonismus, központi hatás ellentéiben a periphériaival stb, s melly törvényeknek te-

hátlati tétele gyanúsítandó, minthogy az előzmények közül egyik sincs bebizonyítva. A milly bizonyos az, hogy minden lázas jelenségek csak reflecto-motorius idegek által jönnek létre, mellyek megindítása különféle kezdőpontokból eredhet, épen olly bizonyosnak tartom azt, hogy a meghülések, mellyek az élettani jelenségek rendjében szabálytalanságokat idéznek elő, nem pusztán a periphericus bőridegekre való hatás által, mint azt a lassanként létre jövő csúzok bizonyítják, gerjeszthetnek betegséget, mellynek fő jelenségei a táplálás-, elválasztás-, főlsvívás-, anyagváltozásban gyökereznek; s melly vélemény az által erősítetik, ha némelly legújabb kutatások tanubizonyosságait aláírjuk, hogy t. i. a rostonya a visszamenő átalakulás terménye, s az olly betegek vérében növekedett mennyiségben találattik, kiknél a testtömeg hirtelen elfogy, mint a csúzban. Hogy tehát a táplálás, a vérnek működése szenved a csúzban, s ezen betegségnek fő mozzanatát képezi, úgy látszik kétséget nem szenved, ha azon analogiákat, mellyek a csúzos betegek vérével tétettek, fürkésszük.

Az előadottakban egészen mellőztük a légkörnek egykorú behatását a légzésre, melly az elnyomott bõrgözülgésből támadt kóros változásokkal szövetközlik, s az által az életműséget olly mélyen megtámadó megbetegedéseket előidézi. A lég növekedő melegsége tetemes csökkenést eszközöl a légzési mozgások száma és mélységében, miként a kilégzett lég szénsavtartalmában is, minek ellenében az érverés szaporasága szinto egyenlő marad. Ha a különböző légzési működésekre a középértényt vesszük föl (melly az érverési gyorsaságot tekintve 72,11, a kilégzési szaporaságot 11,86, a kilégzés téríméjére nézve 534,4 köb centimetert, az egy percz alatt kilégzett léget tekintve 6344 s az ugyanazon időben kilégzett szénsavat illetőleg 278,57 köb centimetert, az aránylagos szénsavat tekintve pedig 4,38% (teszen) és azt 100-nak tesszük, akkor a 10°,93 C° foknyi hővmérséklet-csökkenésre következő növekedést nyerünk az egyes légzési működések erélyében: Érverés szaporaság 1,1%, kilégzési szaporaság 4,9%, egy kilégzés téríméje 5,2%, egy percz alatt kilégzett lég 10,9%, s egy percz alatt kilégzett szénsav 14,9%, aránylagos szénsav 4,6%. A légnyomás is tetemes befolyást gyakorol a légzésre.

Vierordt, két pontot t. i. a magasb és alacsonyabb légsúly-
mérő-állást vóvén föl — nyert:

Egy percz alatt kilégzett

<i>Súlymérő- állás.</i>	<i>Érteres.</i>	<i>Légsz.</i>	<i>Egy kilégsz tertimeje.</i>	<i>Leget.</i>	<i>Szénsa- rat.</i>	<i>Aránylagos szensarat.</i>
332''04	70,9	11,58	528,6	6121	272,51	4,450 ⁰ / ₀
337''71	72,2	12,32	529,2	6607	271,16	4,141 ⁰ / ₀

A légsúlymérő 5''67 emelkedése ezek szerint a különféle
légzési működéseket következőleg változtatja:

Megszaporodtak az érverések egy

percz alatt — — — 1,3-al;

Megszaporódtak a légzések — 0,74-el;

„ „ a kilégzett levegő 586 köb centimeterrel.

Az aránylagos szénsav, 0,309⁰/₀ tetemes érvénnyel csökken.

Mínthogy már azon körülmények, mellyek között a bőrki-
választás elnyomása rendszeren történik, összeesnek azokkal,
mellyek a légzési működések erélyét fölmagasztalják, világos,
hogy ha ezek csökkennek is, a visszatérő átalakulás terményei-
nek a vérben annál inkább össze kell gyülekezni és az emészt-
ést zavarni, mi gyakran a többi működésekre való visszahatás
által nyilatkozik, s ekként látjuk másodrendüleg az emésztést is
gyöngítve, mi által gyakran a csúz addig marad egy helyben,
míg az emésztési bajok el nem enyésznek.

Vessünk még egy pillanatot a csúzban alkalmazott gyógy-
mód mostani álláspontjára, s meg kell vallanunk, hogy az, a
nélkül talán, hogy sokan tudnák, nagyon eltávozott az előbbe-
nitől, hogy kórodai szempontból kezd gyógyszereket nyújtani,
mellyek a csúznak elébb gyanított lényegével meg nem egyeznek.

Két javallatot tartottak t. i. szem előtt, a láz erélyét, s a
betegség fokozatát, miből a lobellenes gyógymód támadt, továb-
bá a bőrkiválasztás helyreállításáért, minélfogva izzasztó szerek
jöttek a rendbe. Az újabb időkben a megváltozott berzviszony-
ról is gondoskodtak, s így behozták a berz elvezetését.

Azonban tények és tapasztalatok csatlakoznak egymáshoz,
mellyek egyenesen a vérre vegyileg vagy legalább az edény-
rendszerre ható szerek kedvező hatását tanusítják, a nélkül hogy
egyébiránt gyógytani befolyásukról világos fogalmakat képez-
hetnének magunknak. Mellőzve a kikericsét, a dárdanykészítmé-

nyeket, különösen a francziák által nagy adagokban adafott, még pedig jó sikerrel a salétrom, az utolsó időkben pedig a közép vagy gyakran nagy adagú kénsavas kínallal tett kísérletek bebizonyították, hogy milly üdvös az a csúzban. *Recamier*, *Briquet*, *Legrou* jeles eseteket tettek abból közzé. Hanem mi csak a mennyiséget nem pedig a minőséget ismerjük a csúz gyógyításában, s így a jövődő orvosi működéseknek marad fentartva, hogy ezen kóros folyamataknak, ha lényege tökéletesen fölvilágított direct gyógy módot tegyen ellenébe, mlként az több betegségekben megtörtént, mellyek pusztán általános elvekre alapított gyógy módnak örvendettek, de a mellyeknek az idő folytában szigorúbb méltánylás jutott osztályrészül.

Kivonatok idegen lapok- s munkákbul.

Kór- s gyógytan.

Szokatlan köretkezmények vörheny után.

Egy 5 éves gyöngye testalkatú gyermek vörhenytől lepetett meg, melly mellett az erősen meggyuladt és megdagadt mondolák a légsavas ezüstéleg oldatának alkalmazását igénylették. A kúteg tökéletes elenyészte után egy hétre egyarányos, igen fájdalmas daganat támadt a jobb fül megett a bőr színének változása nélkül; rövid idő alatt elterjedt az a fülre és a csecsnyujtvány alá. Midőn a hullámozás nyilvánossá lett, *Dr. Graves* fölnyitá a daganatot közepén, s egy obonnyi hig, genyes anyag ürült ki; néhány nap mulva az ugyanazon oldali külső halljárathól is szivárgott az. Szinte egykorúlag képződött egy más tályog ugyanazou tartalommal a nyakon. Erre a jobb könyökizület támadtatott meg hasonló módon, és minthogy a sorvasztó láz, miként a soványodás is mindég növekedett, megnyitotta szerző az izületet ott, hol a hullámozás legészrevehetőbb volt s az iznedhártya kinyomult. Mintegy 2 obonnyi genyes folyadék ürült ki, melly még 2—3 hétig folydogált a sebből, mire a bal könyökizületen is hasonló baj fejlődött ki. A gyógy mód zsongító s tápláló szerekből állott, s különösen tejétrendből. Erre rövid idő mulva a keresztcsonton képződött egy tályog, melly szinte egy egész héten át genyes folyadékot üritett ki. Erre

csakhamar élénk fájdalmak köszöntöttek be a jobb lágyéktájon, a has ezen az oldalon megdagadt s a megfelelő szeméremtájon a Poupert-féle szalag mellett s a czombedényeken kívül egy kis daganat mutatkozott, melly azonban mindig nagyobbá lett s melly beköszöntvén a hullámzás, az alsó részén szinte fölnyitattott, s igen nagy mennyiségű genyes folyadékot ürített ki. Ez még egy ideig folyt a sebből, mire az bezárult, a gyermek újra erőre kapott, s a sorvasztó láz csökkent. — Emlit szerző még egy másik esetet is, ez egy 7 éves leánykánál jött elő, melly vörbenybenszenvedet élénk torokgyikkal; különösen nagyon meg volt támadva a mondolák jobb oldala. A nyak jobb oldala kívülről is meg volt dagadva, úgy hogy az állkapocs szögletét nem lehetett megkülönböztetni. A daganat egész a mellre terjedt el s igen feszes, fájdalmas és forró volt. A torok és a nyelvcsap belülről nyirkizzadmánnyal voltak befedve. A tályog fölnyitattott, midőn megért, nagy mennyiségű genyt ürített ki, s az állapot napról napra javult, midőn egyszer hirtelen ivás közben sötét-vörös vér kezdett a tályogból kinyomulni, s néhány percz múlva a halál köszöntött be. — (*Dublin. Quart. Journ. 1847.*)

Félbehagyó idegfájdalom a száridegben (Nerv. cruralis) mendenczüregi rák által föltéteze.

Egy 27 éves nő néhány hétre valamely elesés után fájdalmakat kapott a keresztcsontban, mellyek mind inkább élénkebbekké lettek, s a csipőkbe és czombokba terjedtek el; idejárt csakhamar ezután szaggató fájdalom a jobb lábban, melly szabályszerű rohamokban minden este 10 órakor visszajött, s reggeli 4—5 óráig szakadatlanul tartott, s oly élénk volt, hogy a keresztcsontbani fájdalmakat ezek mellett föl sem vette. A fájdalom a czombcsatornában kezdődött s innen az egész végtagra elterjedt. Nappal csak érzékeny helyeket panaszott a beteg a czombcsatornában, a térd belső oldalán s a belső bokán, mellyek nyomásra fájdalmasakká lettek. A keresztcsontbani fájdalmak egész nap szakadatlanul tartottak s húzamosb idő múlva elenyésztek a bódító borogatások használata alatt. Később az idegzsába rohamai is rövidebbekké s kevesbé fájdalmasakká lettek, a fájdalmak mind inkább a végtagok peripheriaja felé vo-

nultak, úgy hogy egy idő múlva csak az alszár, azután az alszárnak fele, s végre csak a láb háta volt fájdalmas. Végre itt is elenyészett a fájdalom, s a beteg szinte 2 hónapig egészen jól érzé magát, leszámítva néhány fájdalomrohamokat, melyek úgy látszott a bélsár vastag bélbeni összetorlódásával függöttek össze, s a csőre által eszközölt kiürülésre mindenkor elenyésztek. A halál előtt 14 nappal újra visszatértek az ideges fájdalmak, s a beteg általános hashártyalob következtében meghalt. A bonczolás alkalmával egy emberfejnagyságu, az egész medenczüreget kitöltő rákdagot talált *Dr. Kiltán*, mely a keresztcsont belsejéből nőtt ki, a teteje egész a 2-dik ágyékcsigolyáig emelkedett föl. A méh és hólyag a fonsontizület fölibe, s a hasfalakhoz nyomattak, a hüvely és végbél pedig erősen összeszorítottak. A dag bensejében, mely a görcső alatt reczés ráknak mutatkozott, s erős festanyaglerakodásokat mutatott, különféle nagyságu üregek voltak vérrel és evvel telve. Egy közülök, mely ökölnyi-nagyságu volt, fölül borsó-nagyságu nyilást mutatott, mellyen az ev a hasüregbe kiömölvén halálos hashártyalobot gerjesztett. A száridegen, leszámítva egy kis dislocatiót, semmi szabálytalanságot sem lehetett észrevenni. Ezek szerint úgy látszik, hogy az idegfájdalom pusztán a rákdag általi nyomás eredménye vala. — (*Hentle's u. Pfeufer's Zeitschrift 1847*)

Csonttörékenység harmadrendű bujasenyv mellett.

Egy 24 éves férfi, ki takár és bujafekélyek miatt több ízben állott ki higanygyógymódokat, a bujasenyvesek kórházába jött Párisban két nagy, szalonnás fekélyvel a vállain, lencsealakú bujaküteggel, egy csontgumóval a bal sipesonton, s élénk lobos, kirágott hellyel az orrnyílásnál. A hamiblag 3 grammnyi naponkénti adaga a kinézést és fekélyeket hirtelen megjavították, a bujakütegeket elhalványították, a csontgumót megkisebbitették, midőn a beteg az ágyban fordulás alkalmával nagy recsegést érzett a jobb térdében. A térdkalács törésére találtak, a tördarabok nevezetes egymástóli eltávozásával; mire czélszerű póla alkalmaztatott, s az iblány használata folytatattott. A beteg majdan ökéletesen helyreállva hagyá el a kórházat. — Egy 18 éves leány genyedő bujaküteggel, szürke fekélyekkel az inyvitórlában, széles, nedves pattanásokkal stb. vétetett föl.

A gyógymód 10-dik napján az öltözés alkalmával eltört a bal vállkulcsa. Fülvétele után 5 hét múlva bocsáttatott el meggyógyulva. — Egy 27 éves nőnek 4—5 év előtt két bujafekélye volt, s ez időtől fogva gyakran szenvedett orgyuladás és fül-folyásban. Később az orrcsontok szuvasodása s általános pattogzasos kúteg mutatkozott nála, melly minden jellemeivel hirt a bujasenyvnek. Gyógyítása alkalmával a kórházban egy betegápoló nő a póladeszkat tevé czombjára az ágyban fekvő betegnek s ez által eltöré csontját a felső harmadrész táján. 24 nap múlva ezen esemény után meghalt a beteg s a bonczolat nem mutatott gyógyfolyamatot a tördarabokon, a csontrendszer annyira el volt lágyulva, hogy a bordák a legcsekélyebb csavarásra is eltörtek; midőn pedig a hulla jobb karánál fogva fölemeltetett, mind az orsó-, mind a síngsontja ketté tört. — (*Gazette méd. de Paris 1847.*)

A petefészek-vizkór kezeléséről.

Ezen betegség 37 esetének összeállításából kiviláglík, hogy számos gyógyulások a tömlő fölfakadása s tartalmának a belek egy részébe a húdhólyag vagy hasüregbe való kiöntése által következtek be, melly esetekben a folyadék kifolyása húzamosb vagy rövidebb ideig tartott. Így vannak olly esetek is, melyekben a hasfalaknak történetesen okozott nyílása által köszöntött be a gyógyulás. Ezen észrevételek következtében nyilvánítja *Bainbrigge* a műtételt (a tömlő fölnyitását) a legjobb eljárásnak. A nemsikerülés oka igen gyakran a nem helyesen vezetett utógyógyymódban rejlik. Szerző kárhoztatja az izgató befeckendéseket s ingerlő anyagok, csövecsek, szálacsok stb. bevezetését, minthogy a sebet csak a legnagyobb gonddal és kíméléssel kell kezelni. A bevágáskor nem tartja tanácsosnak a tömlő nagyobb részét eltávolítani, hogy az elválasztó fölület kisebbitessék, sőt inkább a lassanként bekövetkezendő összehúzódást a természetre kívánja bízni. Mind azon esetekben, melyekben a megnyitást a természet eszközölte, egészen maradt a tömlő s nem köszöntöttek be rossz kórjelek. Mert a tömlő egy részének eltávolítása után gyakran behorpadnak annak a szélei, minélfogva a külső seb ajkaival illően nem egyesülhetnek, s így vagy a hasüregi zsigerek előesésétől, vagy a tartalom hasüreg-

be való ömlésétől kell tartani. Ennélfogva a tömlő széleit a külnő sebajkakkal véres varrat által lehető tökéletesen egyesíteni kell törekedni. Érvényes ez azon esetekre nézve, hol a tömlő nincs odanöve. De ha összenövés van jelen, akkor ez nemcsak nem veszélyes körülmény, hanem még inkább kedvező a műtéltre nézve. Ha tehát az összenövési helyet valami úton módon föl lehetne fedezni, akkor épen ezen helyet kellene bemetszési pontul választani. A műtétel után egy vászonlemezket kell a sebbe vezetni, hogy bezárulása meggátoltassék, s az egész hasat meleg vízzel borogatni; a beteg pedig néhány napig nyugalmasan tartsa magát. A műtétel helyére egy nyomfolt és póla jó, melly az elválasztás fokozatához képest 24 óra alatt egyszer vagy többször megújítandó. — (*Lond. med. Gaz. 1847.*)

A loraszülés és elvetelés meggátolásáról.

Egy nő, melly már 3 ízben vetélt el a terhesség 3-dik hónapjában, ötödik terhességében ugyanazon időben meglepetett az elvetelés szokott körjeleitől. Jölehet minden szerek megkísértettek, annak meggátolása végett s a nő szinte folytonosan víztrányós helyzetben s nyugalomban volt, s szigorú étrendet tartott, mindazáltal a vérzés olly tetemes s a fájdalmak olly szabályszerűek voltak, hogy az elvetelésnek elejét venni nem lehetett. Minthogy semmi világos okot fölfedezni nem lehetett, s az elvetelés rendszeren a 12-dik hét vége felé bekövetkezett, *Dr. Griffin* azon tapasztalatra támaszkodva, hogy zsingító és fém-szerek által a nehézkór periodicus rohamait is meg lehet gátolni, terhessége második hónapjában 2 $\frac{1}{2}$ szemer borgeleget rendelt 2 szemer komlóvonattal naponként háromszor, s minden adag után egy cvókanálnyi vegyítéket gyökönke- s illatos könlegegélből s serpentariagyökér forrázatából. Továbbá valahányszor a fájdalom beköszöntött egy szemer mákonyt kellett neki bevenni. Minthogy továbbá a vérbocsátás s felette nyugalmas helyzet a nő ideges alkotmánya mellett inkább gyöngíteni lát-szott az izomrendszer zsongját, szerző mérsékelt mozgást ajánlott a szabadban, de nem egész az elfáradásig. Így telt el a terhesség 12-dik hete minden baj nélkül. Két hét múlva meglátogató beteg testvérét, s annak tekintete úgy megragadá őt, hogy a hüvelyből kellemetlen szíou kifolyás s néhány óra múlva szül-

fájdalmakhoz hasonló fájdalmak köszöntének be. Minélfogva azonnal mákonyt vett be, s más nap reggelig mind ezen bántalmak elenyésztek. Erre még 3—4 hétig szedte a horganyt és gyökönkét s így szépen eljutott terhessége végeig. — Egy másik esetben egy nő terhessége, jölehet az már 4-szer szült a 6-dik hónapban holt gyermeket, a nyolczadik hónapig föntartatott, s a született gyermek élő volt. A gyermek halála s az ennek következtében beköszönő koraszülés úgy látszott, hogy itten bujasenyves bántalmon alapúl, melly higanygyógymód által távolítatott el. — Egy harmadik eset, hasonló volt ehez, de mégis a főnebbi gyógy mód mellett szól, minthogy a nő egész terhessége végeig eljutott s élő gyermeket szült, mielőtt higanygyógymód alkalmaztatott volna. Szerző azt hiszi, hogy a kinal, szénsavas vasélecs vagy légsavas ezüstéleg szinte így megfelelhetnének a czélnek. A gyökönkesavas borgéleg, melly még azon időben, midőn szerző ezen eseteket kezelte, nem volt divatba, úgy látszik a legalkalmasb szerek egyike lehet. — (Dublin. Quart. 1847.)

Az embert vizellet több napi használata.

Két fegyencz a börtön eléggé magosan helyezett ablakaiból leugorván elszőkött, s minthogy lábaikat különösen a bokaizületnél nagyon összezúzták, térdeiken és kezeiken mászva jutottak el egy előttök ismeretes s elég távol lévő szénapadlásra és fakamarába, hogy ott mindaddig rejtőzzenek el, míg lábaik a továbbszökést megengedendik. Így ültek a fegyenczek táplálék nélkül 6 egész napig menhelyeikben, míg a mindinkább növekedő erőtlenség s lábaik rossz szerkezete kényszeríté őket menhelyeiket elhagyni, minek következtében a fogházba visszavezetettek. Állításuk szerint az éhséggel folyvást daczoltak, szomjuságukat pedig saját vizelletök ivása által iparkodtak enyhíteni. — Az egyik, úteres testalkatú fegyencz, elrejtetésök második napján kiállhatatlan szomjuság által kinoztatva összegyűjté vizelletét börcsizmájában, meghüté azt és megivá. Hányás soha sem következett ezen italra, de az ivás után rövid idő mulva kénytelenitetett mindenkor vizelleni. A kiűritett vizellet mennyisége azonban mindenkor csekélyebb lett, s a helyett vizes hasfolyások köszöntöttek be, mellyek mindazáltal fájdalom nélkül

történtek. A fogházba visszavítelve ezen fegyencz eleinte sok vizet és tejet ivott, a nélkül, hogy megfelelő mennyiségű vizelletet üritene ki. — A gyógyulás rövid idő múlva megtörtént. A második turhas mérsékményű fegyencz igen erős zúzásokat szenvedett, s csak két napi szomjuság után birta magát a vizellet ivására, mire mindenkor, fojtogató érzést és hányást tapasztalt, később pedig kólikás-fájdalmakat kapott. A székelés ennél egészen hiányzott. Ennél is szembetünő csekély volt kezdetben, a sok ital daczára is a vizellet elválasztása, később nehez vizelés s keresztcsontfájdalmak mutatkoztak nála, mellyek helybeli vérbocsátások s bódító bedörgölések által enyészettek el. — (*Caspers Wochenschr. 1847.*)

A méh rivókéiról

Dr. Edwards a következő esetet teszi közzé: Egy 42 éves, epés mérsékményű, egészséges és munkás nő, mindenkor rendszeren havadzott, 6 gyermeket szült, s 12 év előtt elvetélést szenvedett. Utolsó gyermeke elválasztása után, mely 18 hónapig szopott, közvetlen beköszöntött a havadzása, s 3 hónapig rendszeren mutatkozott, mire folyjni megszűntek. Három hónappal később naponként ismétülő vérzés vétetett észre; a vér rendszeren feketés volt, később minden csekély mozgásra erős vérzés következett szülfájdalmakhoz hasonló fájdalmakkal. Ezekhez járult folytonos émelygés, hányás a legegyszerűbb eledelk után, nagy elsoványodás, fájdalom a gyomortájon és belekben. Az emlők és a has ki voltak feszítve, a küldők kidudorodott. A vajúdónemű fájdalmak mindég élénkebbek s szabályosabbak lettek. Tizenkét órai szabályszerű fájdalmak és vérzés után nagy mennyiségű rivókák mentek el, mellyek fűrt gyanánt véres, taplós állományhoz tapadtak, s úgy néztek ki, mint valamely elfajult méhlepény. Béborító hártya vagy a magzat egy része sehol sem volt fölfedezhető. A fájdalmak és a vérzés most megszűntek, de néhány óra múlva ismét visszatértek, mire szinte hasonló mennyiségű rivókák ürültek ki. Erre gyermekágyi tisztuláshoz hasonló folyás következett, de semmi tejelválasztás. Ezen esetekben rendszeren diagnosticus kórjelnek állítják egy szín- és szagtalan vizes folyadék hirteleni kiürülését. Ez esetben nevezetes volt a tetemes vérzés, valószínűleg a taplós tömeg és rivókák oda ta-

padása miatt közel a méh szájához, épen úgy miként az elő méhlepénynél szokott lenni; a vizes kifolyásoknál az odatapadás távolabb van a méhszájtól. A rivókák odatapadási helye rendszeren nagyobb, mint a méhlepényé. *Davis* azt állította, hogy a rivókák előrement fogamzások credményei; szerző szinte azon véleményben van, hogy mindenkor a terhességgel egykorúlag lépnek föl, s a pete elfajulásában veszik eredetüket. Azt tapasztalta szerző, hogy a rivókák gyakran időközök után s elkülönözött tömegekben mennek el. Midőn a terhesség elfajúl *Burns* szerint az emlők elpetyhüdnek, s a terhesség rokonszenves bántalmái megszűnnek. Szerző ezt a jelen esetben nem tapasztalta. A gyógy módot illetőleg, szerző legtöbbit tulajdonít az anyarozsfestvénynek kénsav- és összetett kénégenyes lélel. A kéz bevezetését lehetőleg el kell kerülni. Erős vérzés mellett hasznos a téppemet s belsőleg az anyarozs, míg a méhszaj kitágul s a rivókák kitakarodnak. — (*The Lancet* 1847.)

A kir. magyar természettudományi társulat 1847-dik évi jun. hó 5-kén tartott évnegyedes közgyűlésének jegyzőkönyve.

Szeretve tisztelt első elnök pécsi püspök *Scitorszky* ő excellentiájának a jelenvoltak által igen nagyra becsült és éljenekbe kitörő örömmel fogadtatott kegyes elnöklete alatt jelen voltak: *Bugát* Pál m. elnök, *Terselyánszky* püspök, *Kubinyi* Ágoston, *Mendler*, *Firaldszky*, *Hannann*, *Schevics*, *Szönyi*, *Kanya*, *Pauer*, *Jármay*, *Nendrich*, *Heturich*, *Rhedey*, *Sztanajovics*, *Hanák*, *Patay*, *Horváth*, *Albert*, *Kovács*, *Horovics*, *Foltény*, *Petenyi*, *Fausser*, *Pecz*, *Szabo* Alajos, *Sudler*, *Gerenday*, *Molnár*, *Lenhossék*.

138. Első elnök ő excellentiája üdvözölvén a tagtársakat, elfoglalá elnöki székét s felszólítá a hivatalnokokat, hogy az alapszabályok értelmében kezdenék meg a közgyűlést s annak folytán adják be hivatalos jelentéseiket.

Bugát Pál m. elnök fölolvása érdekes megnyitó beszédét, mellyben híven előadá a társulat évnegyedes munkálatait, kiemelvén a szakok kitünő munkásságát, mellyek fáradhatlan szorgalmukkal ismét oly tudományos mozgalmat és haladást fejtének ki, hogy az társulatunknak méltó díszére és kifejlődésének biztosítására méltán szolgálhat. A milly lelkesedéssel emeltettek ki egyesek fáradozásai, épen oly buzgalommal szavazott az érdemes tagtársaknak a jelen voltak díszes koszorúja legmele-

gebb köszönetet szellemi áldozataikért, melyeket a természettudományok oltára a nemzetiség szelleme által fölélesztett tüzére rakni törekedtek. Nem oszthatott ugyan a társulat — jelen körülményei közt — méltányos érdemlett munkabért; de örömmel nyújtá azt, mivel bír, a méltánylást és a polgári érdem legszebb jutalmát, az elismerést.

184. A legközelebbi kis gyűlés jegyzőkönyve olvastatik föl és meghitelesítetik.

185. Az első titoknok előadja a közgyűléshez utasított tárgyakat, u. m. a.) A pénztár a választmány által megvizsgáltván, annak nyomán kitűnt, hogy a legközelebbi lefolyt évnegyedben volt az összes bevétel 515 fr. 15 kr. p. p., a kiadás pedig 665 fr. 20 kr. p. p. A múlt évnegyedi pénztári maradékkal tehát van jelenleg a pénztárban 510 f. és 12 kr. p. p. A tellyes kimutatási lajstrom a jegyzőkönyvhöz csatoltatik. — A vizsgálatnál minden számadások tellyes rendben találtattak. — b.) A kivett könyvekre nézve a választmánynak azon véleménye, melly szerint szükségesnek tartja, hogy évi közgyűlésekor minden könyv a könyvtárban találtassék, helyeseltetik, és könyvtárnok a könyvkiadási, a tagtárs urak pedig a könyvkviteli szabályok pontos és szigorú megtartására fölszólítatnak. A pénztárnok egy könyvszekrény megrendelésére fölhatalmaztatik. — c.) A szállásbért a társulat körülményeihez mérve nagy-nak találván, a választmány ajánlja a közgyűlésnek, hogy vagy a mostani szállást egy olcsóbbal fölcserélni vagy a mostaninak egy részét kiadni határozza el. A beállandó országgyűlésre pedig a kebeleztetés és segedelem végett már egyszer benyújtott folyamodást megújítandónak véli. Adandó alkalommal a muzeumba leendő bejuthatás végett is magas Pártfogónknál kérelmünket fölmelegítendőnek hiszi.

Fájdalommal hallá a közgyűlés a választmánynak abbeli aggodalmát, melly szerint mostani terjedelmesebb szállása megtartása talán a következő évekre nyomasztó terhévé válhatnék a társulatnak, főlemésztvén nagy részét jövedelmeinek, s elvonván az által egyéb vállalatoktól a szükséges anyagi segélyt. Azon aggodalom elhárítása tekintetéből határozá tehát: a.) Hogy a mostani szállást sz. Mihály napkor fölmondván, az a jövő sz. Györgykor egy jutányosabbal eseréltessék föl. Hogy addig könnytessék némileg a teher, tehát a mostani szállásból 3 szoba bérbe-kiadása kísértessék meg. — b.) A már egyszer benyújtott folyamodás a nemzeti muzeumba bejuthatás végett, magas Pártfogónk, Magyarország kir. helytartója, cs. kir. austriai örökös Főherczeg István kegyes színe előtt annak idejében újlag kísértessék meg. — A beállandó országgyűléshez ismételve nyujtassék be egy alázatos folyamodás a társulat segedelmezése és törvénybei bekebeleztetése végett. Az ügy egy választmánynra bizatik, mellynek vezérletét szeretve tisztelt első elnökünk ő excellentiája magára vállalni kegyesen méltóztatott.

186. A scontró bemutatattván, rendben találtattott

187. Ő excellentiája beadja a társulat múlt évnegyedi jegyzőkönyveit, mellyek a nagymélt. kir. helytartó-tanáostól észrevétel nélkül visszakiüldettek.

188. Az alapszabályok értelmében a szakok által ajánlott tagok közül szakbeli választmányi tagokul titkos szavazat útján, általános szótöbbséggel választottak: az *életlani* szakban: *Rhedey Antal* és *Lenhossek József*; az *állattani*-ban: *Pelenyi Salamon*, *Hanak ker. János*; a *nőeny-tani*-ban: *Gerenday József*, *Dorner József*; a *természettani*-ban: *Monte-Degói Albert Ferencz*, *Szőnyi Pál*; a *regytani*-ban: *Nendtrich károly*, *Molnár János*, az *úrcsantani*-ban: *Sadler József* és *Pecz Vilmos*.

Tagokul választottak: *Arenstein József*, bölcsész tudor s a kir. iparodában mennyiségtan tanára, *Sümeghy Pál* bölcsész tudor, mennyiségtan tanára a váci lyceumban, *Elend György* gyógyszerártulajdonos Pesten, *Tormay Károly* Tolna-megye főorvosa Szekszárdon, *Láner Antal* orv. tudor s uradalmi főorvos Nagy-károlyban, *Mazur Ernő* orv. tud. Temesvárott, *Gindly Rudolf* bíró Czecczén, *Krause Lajos* kamrai tanácsnok Pesten, *Szepessy Imre*, kegyesrendi áldor, bölcsész tudor és nevelő Pesten, *Szorenyfi József* zirczi-cisterctzi szerzetes áldor és tanár Székesfehérvárott, *Görög Imre* nevelő Pesten, *Práznorszky Ignác* kir. ügyvéd Pesten, *Rothammer Antal* cs. kir. kincstári hivatalnok ugyanott, *Daraghy György* sebész mester u. o., *Újhazy József* szemorvos, szülész és sebész mester Gyomán, *Gelencey Pál* természettan tanára az iparegyesületnél Pesten. — Lovelező tagokul választottak: *Lőve Sándor* kir. fő pénzpróbaló, *Kollár Vincze* és öregebb *Natterer József* gyűjteményőrök Bécsben, *Hyrtl József* tanár ugyanott, *Unger Ferencz* tanár Grätzben.

189. A *Schuster*-féle pályakérdésre fetelet nem érkezvén be, a jutalomdíj a tőkéhez csatoltatik, a jövő évre pedig a következő pályakérdés tüzetik ki: „*Vizsgálgassanak meg a budai vidéken található margafajták, hogy melyeket lehetne meszleny gyanánt rissalatti építésre használni; es hasonlítassanak össze a szeremnegyei — a pesti lánckid építésénél használt meszlenyvel.*“ Határidő a jövő 1818-lik év május 20-ka. mikorára a munkák a társulathoz beküldendők.

190. Helytartósági tanácsos *Nándory* ő nsága 5 darab ásvány példányt Selmeczről, *Hanak Földi* életrajzát és *Garay* emlékkerseit, *Dr. Csék-Szombathy* életrajzát *Bugut* Pál ajándékozá a társulatnak. — „*Haltokémet szabályai és szinhalottali népszerű bánásmód.*“ Irta *Hermann János*. A szerző ajándéka. Szivességük köszönettel fogadtatik.

Scitorszky János,
pécsi püspök, mint elnök.

Dr. Kovács Seb. Endre,
titoknok.

Az orvosi kar évnegyedes közgyűlése.

Az octoberi karülés bizonyos akadályok miatt october 31-kére délelőtti 10 órára halasztott.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRALYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

15. szám.

Pesten, Oct. 10-kén.

1847.

TARTALOM: A kórfolyam elemi alakairól. Dr. Joffe. — Kivonatok. —
A kir. magyar természettudományi társulat jun. hó 22-, s jul. 6-kán
tartott kis gyűléseinek jegyzőkönyve. — Hivatalnyerés.

A kórfolyam elemi alakairól.

Értkezik *Dr. Joffe* pesti gyakorló orvos.

III-dik Közlés.

II. Az idegmunkásság koros változásáról.

Az orvosi tudomány széles körében egy tan sincs olly nagy fontosságu és jelentőségu az egészséges és beteg élet fölismérésére nézve, egy sincs olly közvetlen viszonyban az összes orvosi gyakorlathoz, mint az, melly azon törvényeket iparkodik kikutatni, mellyek szerint az érzrendszer működései a szabályszerű és szabálytalan állapotban véghezmennek. Mert nemcsak az életműveknek egymázhoz és az öntudathoz való, s az élet föntartására szükséges viszonyát, hanem az összes életműségnek a külvilághoz viszonyát is föntartja az érzéletművek

a látás, szaglás, hallás, izlés és közérzés működései által; nemcsak hogy az idegrostnak kizárólag tulajdon sajátját az érzést és önkénytes mozgást gerjesztve minden állati életnek kezdő és végpontját képezi: hanem a tisztán tengéleti működései is az állati életműségnek a keringés, elválasztás és táplálás alá vannak az idegmunkásság befolyásának vetve; miből a különös impulsus a kóros változásokra és azon nevezetes rész, melyet az idegrendszer a betegségekben szabálytalan életműködések összegében vesz, önkényt kiviláglik. —

Mind azon sürgető kívánatok daczára, melyeket mind az egészséges, mind a betegélet az élet- és kórtudósokhoz intézett, t. i. egyesített törekvés által azon mély sötétséget, mely az összes idegéleten, az idegrendszer finomabb szerkezetén, működésein és törvényein, melyek szerint azok véghezmennek, elterjedve feküdt, a kísérletek fáklyájával s a fáradhatlan kutató szellem világával földeríteni: mindketten kényelmesbnek találák magukat az idegszellem vezetésére bizni a puszta homályban; míg 1811-ben az angol orvos *Bell Károly* egy csak barátai körének szánt értekezés által (*An idea of a new anatomy of the brain, submitted for the observation of the authors friends* — az agy új bonczolatának eszméje, barátinak vizsgálatul előterjesztve) az első kísérletet tette, az idegélet éjfede jelenségeibe világot hozni, mely jólehet kezdetben csak szűk körre vonatkozott, de nem sokára *Müller*, *Hall*, *Valentin* fáradhatlan működései által az egész rendszerre elterjesztetett.

A.) *Boncz- és élettani vizsgálatok az idegrendszeréről.*

1.) Lényeges jelleme az érzékleteknek az, hogy a benyomásokat a test minden életműveitől s az életművek minden részecskéitől egy központi részhez, s ettől ismét a kapott impulzust központfutó irányban a periphéria felé vezesse. Az első tekintetben érzés, az utolsóban pedig mozgás jő létre. Ezen két fő működései az idegrendszernek azonban a vezetendő benyomások természetére s az által eszközölt érzés vagy mozgás lényeges szerkezetére nézve olly különncműleg módosítvák, hogy az idegek anyagi substrátumában szükségképen nevezetes különbséget kell fölvennünk. A Bell-féle tétel, mely szerint az idegrostoknak egy különös rendszere (a gerinczagy hatsó fölületéből eredő) az érzést, egy másik pedig (melly eredetét a

gerinczagy mellő fölületétől veszi) a mozgást kormányozza, csak különös esete lehet egy általános törvénynak, melly szerint a központi képletek (s ez által az öntudat) fajszerű fölizgatásai, fajszerű (specifcus) idegkészületekre bizvák. Így például a nyelv 3 fajszerűleg különböző ideget bír, t. i. a nyelv-alatti ideget (*N. hypoglossus*) mint mozgideget, a nyelvideget (*N. lingualis*) az 5-dik idegpártól, melly által a nyelv, mint a test egy része öntudatra jő, s a nyelvgaratideget (*Nerv. glossopharyngeus*) az izlés számára. Az önkénytes izmok mozgidegeknek, mellyek hirtelen elmuló oscillatiót idéznek abban elő, s a mozgidegek sajátos rendszerének, melly által a légzési izmok az egész életen át tartó munkásságba helyeztetnek, már eredetileg különböző szerkezettel kell bírniok.

2. Az egyes idegek és idegcsoportozatok ezen egyénitermészete meghatározza a különböző, külső hatványok különös viszonyát is azokhoz, és azon sajátos ellenhatást is, melly azok behatására következik. A melegség nem ingerlő eszköz a hall- vagy látidegre nézve, az az ezen idegek a meleg behatását nem vezérlik az öntudathoz, hanem a bőr érzidegei nagy mértékben megtámadatnak az által, míg a látideg a világosság sugaraira, a hallideg pedig a hangsugaraira nézve vezetők. Az idegingerek mechanicus, chemicus és dynamicus természetűek lehetnek, az ellenhatás minden esetben az ideg sajátos életmunkásságának nyilatkozata, melly az ingertől mennyilegesen s nem minőlegesen függ. A szem torlódási állapotai a reczehártya izgatása által káprázást, a fülbeli torlódás pedig fülcsengetést idéz elő; a gyomor takhártyájának torlódása a kóborideg bántalma által, étvágyhiányt, émelygést, a nyelven pedig rokonszenv által különböző izérzést gerjeszt. A betegségek kórisméjére nézve ez különösen káros, minthogy a görcsös állapotok, egyes idegrészletek szélhűdése, s a lobos ingerek a központi képletekben nem ritkán ugyanazon jelenségeket például félrebeszélést, az emésztés csökkent állapotát stb. eredményezik.

3. A lélek az életműséget összetevő minden életművek, ezek szövetei s elemi részeinek szabályszerű vagy szabálytalan állapotáról csak annyiban lehet tudomással, a mennyiben szakadatlan összeköttetés talál helyet az utolsó, s a tudat életműve között. Ezen összeköttetés az állati s emberi életműségben az

idegrostok által idéztetik elő, mellyek vastagsága különböző részekben különböző; általában pedig $\frac{1}{200}$ — $\frac{1}{500}$ vonal között változik. Az agyban, gerinczagyban, a látás, hallás és izlés érzidegeiben, az együttérzidegben jönnek elő a legfinomabb idegrostok. Minden idegrost egy átlátszó, szerkezetlen (Strukturlose) csövecsből, s egy opálnemű sűrűfolyékony tartalomból áll, melly könnyen megalszik s aztán nagyobb és kisebb hézagok által félbeszakított töredékekben lesz láthatóvá. Ennek vegytani természetéről az élettudósok nincsenek tisztában. Müller János az agy, az idegrostok tartalmát zsirnemű folyadék gyanánt tekintti, melly egy központi más vegytani szerkezetű fonalat környez. Ezen élettudós szerint tehát az elemi idegrost a csövecs, a zsirnemű velő s központi fonalból áll. — Ezen elemi idegrostok, mellyek szakadatlanul futnak a központból egész a periphericus végig, a nélkül hogy ágakat bocsátának vagy venének magokhoz, az idegekben gyüpetekbe (Fasciculus) állanak össze, mellyeket sejtszövetnemű hüvely környez, az úgynevezett evrilema. Az ideg elágazása folyamatában abban áll, hogy a gyüpetek szétválnak, s elkülönözve futnak illető életműveikhez. Ha több idegek járulnak egy fonathoz, akkor az ideggyüpetek egymást pusztán kölcsönösen kicserélik, oly móddal, hogy egy illy fonatból kijövő ideggyüpet mindazon idegekből birhat, mellyek a fonatba bementek. Sőt minden egyes idegben helyet talál az idegrost kicserélése azon egyes gyüpetek között, mellyekből az ideg áll. Ezen vegyületnek czélja nyilván az, hogy a különemű idegek (érez-, mozg-, és tengéleti idegek) különböző minémüségai egyetlen egy idegben egyesítenek.

4. Az elemi idegrostoknak sem központi, sem periphericus végét nem ismerjük azon kiterjedésben, millyenben az élet- s kórtani folyamatok kimagyarázására szükséges volna. A *Valentin*, *Emmert*, *Wagner R.* s mások működései által tudjuk, hogy a periphericus végezet számos életművekben (izmok, szivárványhártya, reczehártya s különösen világosan a halléletműben) hurokképű, úgy hogy két elemi idegrost hurokformán hajlik egymásba. A végződésnek ugyanezen nemét akarta *Valentin* az agyban is észlelni. E két vég t. i. a központi és peripheriai nevezetes viszonyban áll egymáshoz. A lélek minden benyomásokat, mellyek egy idegrostnak központi végeig terjesztetnek,

a peripheriára vezet, s itten érzetnek azok, ha szinte az idegnek törzsöke, nem pedig periphericus vége izgattatott is. Így ha a singideg a könyökizületben nyómatik, ezen inger az idegrostokon egész az öntudat életműveig az agyig vezetetik, s innen nem a káros behatás helyecig a könyökizületben, hanem az ideg periphericus végére a kézujakba vitetik, minélfogva a fájdalmat itt érzi az ember, nem pedig a könyökizületben. Az excentricus átváltozásnak — miként az neveztetett — ezen törvénye olly esetekben is igazolta magát, mellyekben a külső részeken le nem csilapítható fájdalom miatt (Fothergill-féle arczfájdalom) az érzideg (Nerv. infraorbitalis) átmetszetett. Ha a fájdalom oka p. o. egy neuroma, közel volt az agyhoz, vagy azon arczesont kóros állapota volt jelen, mellyen az ideg keresztül ment, az átmetszés semmit sem használt, mert az idegdag vagy a szabálytalan csont ingere mind a mellett is elhatott az öntudathoz, s innen az ideg periphericus elágazására az arczizmokba vitetett, jólehet közvetlenül ezekre alkalmazott inger az ideg átmetszése miatt nem volt érezhető. Sőt amputatiók után is, a csont lemeztelenített idegeire tett benyomás a már nem létező tagban eredményez érzést. A gerinczagy betegségeiben legelőször is a gerinczagy periphericus elágazásai a bőrben, mutatkoznak megíamadva. Egy felette alkalmatlan érzés (hangyamászás, formicatio) támad a bőrfölület nagy részére elterjedve, jólehet a betegség valódi fészke a gerinczagy törzsökében, nem pedig a bőrbeni végzeteiben van. Mindenkör igazolta magát az, hogy egy idegnek központi és periphericus vége a legbenső viszonyban van egymáshoz, s minden benyomás a központi végre pontosan a periphericus végpontra vitetik, akár legyen az az elsővel életműves összeköttetésben akár nem. Épen az imént közlöttekől ismerjük föl világosan, hogy milly nehéz, sőt sok esetben lehetetlen, azon kóros állapotok fészket és természetét pontosan meghatározni, mellyek az idegrendszerben gyökereznek; még pedig két oknálfogva, 1. Mivel a legkülönbözőbb okmozzanatok egyforma kórjeleket (fájdalmat vagy görcsöt, vagy fajszerű érzéseket) idéznek elő. 2. Mivel a legtöbb esetben a központi végtől a peripheriára visszaszagárvított helye a kóros ingernek, nem pedig a valódi jut tudomásunkra.

5. Az elemi idegrostoknak tökéletesen elszigetelt folyamata által a test minden periphericus pontjának egy központ felel meg az agyban, s az elsőnek izgatása az utolsóban, mintegy pontnak világos érzete vétetik észre. Az izgatásnak bizonyos határain belül tehát az érzések összege, az izgatott helyek összegét képviseli. De ha az izgatás bizonyos fokot túl hág, az érzés az izgatás körét gyakran jóval túlhaladja. Egy ujnak a gyuladós daganata az egész kezet, s nem ritkán az egész kart rokonszenvedésre vonja. Egy csekély terjedelmű hólyaghuzó érzékeny egyéneknél fájdalmas bántalmakat idéz elő igen nagy kiterjedésű bőrfölületen. Nagyon hibázna az ember, ha a fájdalmas érzés ezen elterjedését a bántalmas helyen túl, pusztán a folytonosság (contiguitas) törvénye szerint akarná kimagyarázni. Ezen együtt szenvedések gyakran jelenek meg az eredetileg szenvedő életműtől nagyon távol helyezett részekben. Az aranyér például szolgálhat, mellyben a fájdalmas érzések szinte az egész testben, kivált a tarkóban, fej hátsó részében, vállakban nagyon közönségesek. — A méh- és rásztkóros egyéneknél van alkalmunk a helybeli izgatás kiterjedését az életműség nagy részére szabálytalan érzések gerjesztése által észlelni. Ezeknél a bántalmak különfélesége és élénksége jobbadán egyszerű bélingertől függ, s ennek eltávolítása által azok is elenyésznek.

Ugyanezen jelenség mutatkozik a mozgidegek működésénél, hol gyakran az élénkebb mozgásnál olyak is előidéztetnek, mellyeket nem céloztunk. Ha az egyik szememet kifelé irányozom, a másik önkénytelenül befelé mozdul. Élénk légzési mozgásoknál az arcizmok önkénytelenül együttmozognak. Illy módon lehet kimagyarázni az igen elgyöngült emberek reszketegségét. Az akarat csak bizonyos mozgást szándokol, s e célra fölgerjeszti az ezen mozgást kormányzó mozgidegek gyökeit, de az elgyöngült s annál fogva igen izgékony idegekre nézve a szabályszerű lélekinger már aránylag tetemes s könnyen átugrik a központi életművekben, a közel fekvő idegeredetekre, mi által különemű célnak meg nem felelő mozgások idéztetnek elő. Azonban pusztán csak a központi életművekben (agy, gerinczagy) lehetséges az ingerek átmenete a hasonnemű idegekről hasonneműekre (mi irradiónak neveztetett), magában az idegnek folyamatában pedig soha sem.

Az érz- és mozgideg munkásság lten előterjesztett jelenségei azt bizonyítják, hogy a hasonnmű idegeknek egymáshoz bizonyos viszonya van, minélfogva az érzidegek izgatásukat könnyen érzidegekre, a mozgidegek ismét a hasonlólag működőkre viszik által. A művészetekben igen magas tökély elérése azon képességen alapú, hogy az ember az akarat befolyását lehetőleg meghatározott izomműködésre szigetelje el, s minden együttmozgást meggátoljon, mihez fáradhatlan szorgalom s folytonos gyakorlat kívánatik. Ezek által sikerül a mimicus művésznek előterjesztendő működéséhez illő mozgásokat eszközölni; a virtuoznak, hangszerén a legfinomabb izommunkásságot végrehajtani; az énekesnek szigorúan kimért terjedelemben a góg izmait munkásságha helyezni. Ezen rövid észrevétel után, immár, az érz- és mozgidegeknek mind az egészséges, mind a beteg életműsége egyiránt fontos kölcsönhatására s az által föltételezett életjelenségekre térek át.

6. Minden mozgás, melly valamelly érzideg előrement izgatásának eredménye, vissz sugárzási mozgásnak (Reflexbewegung) neveztetik. Ez öntudattal vagy öntudat nélkül is véghez mehet. Ha egy erős békát lefejezünk s bevárjuk míg a törzsök lecsilapodik, ekkor a bőrizgatások élénk tagmozgásokat eredményeznek, mellyek még nevezetes ugrásokban is nyilatkoznak. Ez az alapjelenet, miből kiviláglik, hogy az érzidegek izgatása, haszinte a gerinczagy elválasztása miatt érzést nem képes is gerjeszteni, mégis a gerinczagy mozgtehetségét fölserkenti, s illy móddal vissz sugárzási mozgásokat idéz elő. Állatokon teendő kísérletek által tökéletesen meg lehet mutatni, hogy az összekötő tag az érzési izgatás s az arra következő vissz sugárzási mozgás között az agy vagy a gerinczagy.

A vissz sugárzási mozgások helybeli érzések után vagy helybeliek vagy általánosak. Így egy füvenyszemcse a szemben a takhártya izgatása által a szemhéjak bezárulását eszközli; a látideg izgatása a nagy világosságba való nézésnél az agy eszközlése által közöltetik a szemmozgató ideggel (Nerv. oculomotorius) s ez által a ganglion ciliarevel, minek következménye a láta szűkülése. Legszembetűnőbben viseli magát a takhártyák rendszere, az izgatásnál, a takhártyának helybeli izgatása s ezen izgatás agyra és nyultagyra (a légzési idegek tulajdonképi forrására) való terjesztése által mozgásba tétetik a légzési ide-

gek synergiaja, s az által az idegennemű anyagok kilökötése a testből eszközöltetik. — A tüszentés, köhögés, hányás, önkénytelen hasürülés, természetök szerint pusztán a megfelelő takhartyahelyekre történt inger által föltévezett vissz sugárzási mozgások. — Általános vissz sugárzási mozgások helybeli érzés után helyet találnak: 1. A gerinczagnak igen fölmagasztalt izgékonyasága mellett, mi által az arra történő benyomás hirtelen közöltetik a gerinczagi idegek egész rendszerével. Az izgékonyaságnak ezen fokozata előidéztetik az ebvészmaggali mérgezés által; a mérgezés bekövetkezte után a legesekélyebb érintés is általános göresöket idéz elő. β .) Olly okok által, mellyek az agyat és gerinczagyat rendkívül gyöngítik, millyen az önfertezés, vérhiányos állapot. Az utolsó esetben már *Andral* megjegyzette, hogy a legesekélyebb bőringerek gyakran általános rángásokat eredményeznek. 2. Egy érzidegnek élénk izgatásánál, s az agynak és gerinczagnak az által eszközöltött nagyobb fokú izgatásánál p. o. sebzési sértés egyes idegek húzódása s izgatásával dermenetet, idegdagokat, általános ránggörcsöket idéz elő.

A fölidézett esetekben az érzidegek izgatása az agyig vagy gerinczagyig terjesztetik s onnét sugárzik vissza a mozgidegekre. Nagyon valószínűleg a központi képletek szürke állománya az, melly mint vezetője a központi benyomásoknak a kölcsönös viszonyokat eszközli. Mert miként vannak vissz sugárzási mozgások, úgy vannak vissz sugárzási érzések; az az a mozgrostok izgatási állapotai a központi végekben nem ritkán érző idegrostokra sugározatnak vissza, minélfogva mozgási jelenségekkel érzések is idéztetnek elő. Ha a czomb hajtó izmai a horpasz- a csipizom kórosan összehuzódvák (mint az gyakran van az önkénytes sántaságnál) akkor a beteg gyakran érez fájdalmat a térdben; az aggkori czombbizbajban (*Malum coxae senile*) a czomb feszítő izmai erőss összehuzódásban vannak, s a fájdalmak a czomb hátsó fölületén ércztetnek.

A dúcrendszer szerkezete és működése.

Az együttérz idegrendszer lényeges jelleme a dúc képződésben áll, még pedig nemcsak a törzsökökben, hanem ezek elágazásaiban s periphericus elterjedésükben is. Maga a dúc az ideg elemi rostjainak egymástóli eltávozása által képződik, mel-

lyek más rendben járulnak egymáshoz, s a lézágokban dúc-
tekecsket vesznek föl. Ezen dúctekecsk az agy és gerincz-
agy szürke állományának, miként az idegcsomóknak is lényeges
eleme. Ezek kerekded vagy szögletes, felette finom parányok-
kal megtelt s e mellett bélczével és bélczetestecskékkel ellá-
tott testecskék. Nagyságuk 0'007 — 050'''. Ezen a szürke ideg-
állomány sajátos képletének magas jelentősége csak a legú-
jabb időkben kutattatott ki *Koelliker* által. Ezen physiologus
vizsgálatai következtében számos idegrostok erednek ezen dúc-
tekecskből. Ezen az együttérzideg dúczaiban eredetüket vevő
elemi rostok eszközlik annak függetlenségét a cerebro-spinalis
rendszerrel; miként más oldalról a számos agy-és gerinczagy-
tól hozzájáruló rostok ezen életművektől függését föltételezik.
A tengéleti idegrendszer működéseire nézve, minden abban elő-
jövő dúcoknak azon jelentősége van, mi a központi életmű-
veknek, mellyekhez *érzéki* inger vezetetik s ottan mint mozgási
impulsus a mozgrostokra átvitetik. Minélfogva az együttérzideg-
től függő életművek szabályszerű ingerek által előidézett moz-
gásait, az egészséges állapotban észre nem vesszük; de igenis
akkor, ha az izgatás idegennemű ingerek által olly hatalmas,
hogy az a dúcban nem pusztán az ott eredő mozgrostokra, ha-
nem a dúcra keresztül menő cerebro-spinalis rostokra is átug-
rik. Így például a gyomor takhártyájának érző idegrostjai föliz-
gattatnak a tápszerek által, és ezen izgatást egész a meny-
dúczig (ganglion coeliacum) terjesztik, mellyben az az ottan
eredő mozgidegekre sugároztatik vissza, mellyek a gyomor moz-
gását annak tudata nélkül előidézik. Ha az izgatás szabálytalan-
ul föl van magasztalva, akkor az nemcsak a dúcban eredő
mozgidegekkel, hanem a gerinczagtól a dúcba járuló ideg-
rostokkal is közöltetik, melly utolsók az elfogadott benyomást
az agyhoz s ekként az öntudathoz vezérlik. Innen a gyomor
fájdalmas érzései. Miként az állati idegrendszer központi részei
az izgékonyság bizonyos állapotába helyeztethetnek (ebvészs-
maggali mérgezés s általános gyöngítő befolyások által, miként
már említett) annyira, hogy már mérsékelt ingerek általános
visszsugárzási jelenségeket idéznek elő rángások, görcsök ké-
pében, úgy a tengéleti rendszer központi részei is, t. i. a dú-
czok bírhatnak vagy eredeti vagy pedig szerzett izgékonyság-
nak ilyen szabálytalan fokozatával, mi által az életműségnek

legkülönneműbb zavarai támadnak. Illy módon idéz elő a méh szabályos véringere a havadzás alatt fájdalmas érzéseket némelly nőknél, a keresztfontok és dűczok aránylag igen erős izgatása által, bizonyos egyéneknél pedig szabálytalan érzékenységet a hasdűczokban, szokványos hasfolyásokat, vagy ellenkező esetben makacs székszorulást. Mielőtt ezen tárgyat berekeszteném, említést akarok még tenni az együttérzidegrendszernek részvétéről, az életműség tengéleti működésiben. *Bichat* volt az első, ki az összes idegrendszert állati és tengéletire osztotta, s az elsőnek az érzési és mozgási, az utolsóknak pedig pusztán a tengéleti, — táplálási, elválasztási stb. — működés vezérlését tulajdonította. Semmi kétséget nem szenved, hogy az életműves folyamatok az idegbefolyásoktól függenek, s ennek kóros változásai által tetemes másításokat szenvednek. Így mutatja a mindennapi tapasztalás a szaporodott könny-, nyálelválasztást érzéki izgatottság után; az epeelválasztás megszaporodik, s minőségében megváltozik agyrázkódás után, a tejelválasztás pedig élénk kedélymozgalmak után. Látjuk, hogy az ideglázakban nemesak minden elválasztatok legnagyobb mértékben megmásítvák, hanem az életműves anyagnak megoszlásra való hajlamából (fölfekvés, a vér rothadásos megoszlása) az ideg elemnek az életműves anyag kellő kiképezésére való hiányos befolyását is fölismerjük. Ezen tapasztalatokból egyébiránt csak az ideges működéseknek a tengéleti működésekhez való szükségképi viszonya következik, a nélkül hogy a végett kénytelenek volnánk az idegrostoknak saját rendszerét (a *sympatricust*) arra nézve fölvenni. Sőt azon tapasztalat, hogy több elválasztási életművek csak a *cerebro-spinalis* idegek által láttatnak el, épen ellene van azon hypothesisnek, hogy az együttérzidegnek ama különös rendeltetése volna. Minden együttérzidegtől függő életműveknek azon sajátsága van, hogy azok ellenhatása valamelly inger ellen sokkal tovább tart, mint az inger behatása; például az izgatott bél még sokáig össze van húzódva azután is, mikor már az ok régen megszűnt hatni.

(Vége következik.)

Kivonatok idegen lapok- s munkákbul.

A.) Méregtan

Két esete a szénarszessz belégzése által előtűzött mérgezésnek.

Két erős testalkatú kertész a tej és levesből álló vacsora elfogyasztása után az éj beköszöntvén, hálószobájába vonult. Ez igen alacsony, 9 □ lábnyi volt s 5 kis ablakkal bírt, melyek mind légmentesen voltak bezárva. Az egyetlen egy kinyitható ablak 4 kis üvegtáblából állott. Az ajtó is igen erősen zárult bc. A szoba belőlnyiló kemenczével fűtetett, mellybc estveli 4 órakor tétetett a parázs szén. Mindkettő, mielőtt ágyba ment volna, még egy óráig olvasott. A későbben ágybafekvő kertész M. észrevette, hogy a kemencze ajtaja nyitva volt, s a szén benne élénkül izzott; de szagot nem lehetett észrevenni. A másik kertész H. fal felé fordulva feküdt és sokkal korábban aludt el, mint rendesen, M. a kemenczéhez közelebb feküdt, s még egy ideig óbren maradt. Más nap reggel egyik sem jelent meg a munkára, mi gyanút gerjesztett. A szobalég halvány-kékes színűnek látszott. Föltörtvén az ajtó, Dr. Davidson bement a szobába, de a fojtó szag miatt azonnal kénytelenített visszafordulni. Fölnyitattá ennélfogva a legnagyobb ablakot s úgy ment be. H. hanyat feküdt, arca s ajkai halványak, szembéjai bezárulva, s szemei kissé besüllyedve voltak; az orr alsó részét, a száját és nyakát egész a melleig), nagy mennyiségű habos nyálka fedé, kezei a hasán összeváltak téve, hüvelyk uja tenyerébe volt hajtvá; a nyak hátsó része szederjes színű, a láták igen kitágulva, szája tátva s véres savós folyadékkal telve volt. A nyálka azonnal eltávolítatott s arca hideg vízzel megfecskenasztetett; de H. már egészen meghidegedett és megmeredt, s többé őt életre hozni nem lehetett. A másik, t. i. M. feje- s nyakával kissé mellőltre hajolva feküdt s egyik karát kissé le- és fölfelé mozgatá. A légzés hangos, rövid, lassú és szabálytalan, de nem hörgő, az érverés lassú, igen gyöngce, szabálytalan és félbehagyó, az arcz halvány és vérűres volt, a szemhéjak bezárulva, a szemek meredten, a láták kitágulva, a száj és fogak erősen bezárulva találtattak; a test egész fölűlete hideg és halvány; a végtagok, kivált a ka-

rok, igen meredtek; s mindkét hüvelykuja tenyerébe hajolva voltak. Ágytakaróját kissé félrehuzta. Mielőn arcza vízzel megfecskenasztetett, egy lassút sohajtott s erre ülő helyzetbe tételt, mire egészen érzéketlennek s álmkórosnak látszott. Az egész testföülele, kivált a bal czombja, melly fedetlen volt több óráig erős, a szobáéhoz hasonló szagot gőzölt ki. A gyógykezelés állott 1. Nedves meleg alkalmazásából, meleg vízbe mártás által, meleg borogatások s meleg posztóvali dörgölések-ből. 2. Háromszori érvágásból, mire az érverés gyorsabb, szabályosabb és erősebb; a légzés szabadabb s természetesebb lön, az arcz inkább természetes színt öltött magára s az izmok meredsége elenyészett. — A vér higfolyó, sötét színű volt, s 24 óra múlva igen lágy, peyhüdt s szinte fekete hegedéket képezett. 3. Mustártészta alkalmazásából a mellre, hasra, gerincoszlopra és lábikrákra, mellyek közül némelleyk igen lassan hatottak. 4. Izgató folyadékok alkalmazásában, miután a nyelési képesség ismét visszatért. Ezek szembetünő javulást idéztek elő. 5. A fej és arcz hideg leütözéseiben; 6. Heveny légfolyamaiban; valahányszor heveny légfolyam érintette az ábrázatot, mindannyiszor hosszú és mély belégzések következtek. Azonkívül a mell, az oldalak és a has erős könlegegírral dörgöltettek, s az orrhoz is könlegeg tartatott. A megholtnál következők találtattak a bonczolat alkalmával: A bőr halvány, behorpadt és száraz, s a test hátsó és lefüggő részein szederjes színezetű volt. Az izmok, kivált a karon, igen meredtek. A has dobkórosan fölfuvódott; a tüdők vérrel telve, igen homályos színezetűek voltak, s a lég leginkább a tüdők mellső részét foglalta el. A légső és hörgők habos, véres-nyálkás folyadékkal voltak telve, s a hörgők takhartyája könnyedén befecskenasztve. Bemetszésre a tüdőszövet igen ellenálló volt. Mindkét mell-tömlőben csekély mennyiségű véres-savós folyadék, s a szivburok könnyedén belövellve találtattott. A sziv jobb fele homályos, folyékony vérrel volt telve. Maga a sziv kisebb és lágyabb mint különben. A függér és a két üres visszér nagy mennyiségű homályos s egészen folyékony vérrel telve találtattott. A gyomor kissé be volt fecskenasztve s nagy mennyiségű léget s emésztetlenül maradt levest tartalmazott. A máj nagyobb s homályosabb színezetű, az epehólyag sötét-barna, üres, a lép sötétebb színezetű s a vesék fekete vérrel befecskenasztve vol-

tak. A fodorlemez szinte sötét színezetű, némelly helyeken erősen befecskendezett, a nagy cseplez sötét-barna volt. A bélcsatorna dobkórosan fölfuvódott, takhártyája természetes színű, a vastag bél pedig halvány-kékes színű volt. — A kaponya esontbele (Diploë) igen vérdús, a kemény agykér erősen befecskendezett, a vértartók egészen telleyesek voltak. A pókhállókér alatt, kivált az agy felső és hátsó fülületén félig kocsonyás folyadék találtatott kiömölve. A lágy agykér visszerei, a Willis-féle ütérgyűrű s a mellső és hátsó gerinczagi visszerek igen duzzadtak voltak. Az agy némelly helyei, a Vieussen peteképű központja (Centrum ovale Vieussenii) a nagy ereszték (Commissura) számos vörös vérpontokat mutattak. Az agyüregekben csekély mennyiségű savó találtatott, az edényfonatok világosabbak és nagyobbak voltak. Az agyacs vérdúsabb és igen lágy volt; a gerinczagy is szinte lágyabb állományt mutatott. Nem könnyű kimagyarázni, hogy a szénsavszesznek miért volt az egyikre nézve halálos eredménye, míg a másik magához jött, miután mindkét egyén különben egyenlő korú, egyenlő testalkatú, s foglalkozásu volt. Azt sem lehet meghatározni, hogy mellyik időben következett be a halál; de mégis jó darab időnek kellett addig elmúlni, minthogy a test hideg, a lefüggő részek pedig szederjes színezetűek voltak. A szobának már beléptökkor szénsavszeszszel telve kellett lenni, s ez utolsó hatását valószínűleg már bealvásuk előtt gyakorolta, mi az által lesz valószínűvé, hogy M. bizonyos mennyiségű levest okádott ki, melly 14 órai gyomorban tartózkodás után nem változott meg, s hogy a II. gyomrában szinte bizonyos mennyiségű emésztetlen leves találtatott. Úgy látszik ezek szerint, hogy a szénsavszesz bénító hatást gyakorol a gyomorra, s az emésztés működését késlelteti vagy földúlja. A halál úgy látszik e két eset egyikében nem köszöntött be élénk fájdalmak vagy a beteg mozgásai között, minthogy sem az arczvonalak eltorzulása, sem a végtagok szokatlan helyezete, sem az ágytakarók rendtelensége nem tapasztaltatott. Nevezetes még a hüvelyk uj behajlása a tenyér üregébe, melly kórjel pathognomonicus az agyizgatás és ömlenynél, agyvizkórnál pedig állandóan rossz jel gyanánt tekintetik. — (*Monthly Journ 1847.*) T.

B.) Szülészet.

Méhkívüli terhesség, a magzat 10 év utáni eredménydús kihúzásával a hasmetszés által.

Egy gyöngye testalkatú, 19 éves nő, férjhez menetele után csakhamar elkezdett a méhműködések zavaraiiban szenvedni, erre 4 év mulva 1836-ban, hitte magát terhes állapotban lenni, s két hónap mulva egy 6 hétig tartó hashártalobban szenvedett, s jólehet néha véres kifolyás köszöntött be a hüvelyből, a terhesség szokványos kórjeleivel folyt le. Ezen vélt terhesség vége felé görcsös összehuzódások köszöntöttek be a hasizmokban, s a hasbani mozgás igen élénk lett, s mintegy hónap mulva elenyészett, jólehet az altest erősen földuzzadva maradt. Egy év mulva a beteget szokványos székrekedés, émelygés és züldes, vizes, igen kellemetlen szagú folyadék hányása látogató meg; lassanként azonban a jólét visszatért s ezzel 1838-ban a havadzás is s az altest, kivált felső részén összeesett. Hasonló állapot alkalmatlankodott a betegnek 1839-diki octoberben, melly időtől fogva egész 1845 diki decemberig egészen jó állapotban maradt. Ezen időben száraz köhögésben szenvedett, a belekben nagy fájdalmaokról panaszkodott s szembetűnőleg elsóványodott; a vizellet igen bűdös szagú volt s a székelésekkel vöröses ev ürítetett ki. Az altest vizsgálatánál balra a középvonal mellett s a köldök alatt szabálytalan tekeképü daganat találtatott, melly a hasfalak által egy helyen tartatott, s a bal keresztcsipcsontporczizületen feneklett. A fülület imitt amott a tapintásra kiemelkedéseket mutatott. A műtétel 1846-diki februárban hajtatott végre. Egy a fehérvonalon a dag fölött képezett 2" hosszú metszésre egy szabálytalan barnás-vörös tömegre jutott az ember — a belekhez és fodorlemczhez nőtt cseplezre — melly alatt a dag érezhető volt. Az emelkedettségek egyike fölött bevágott a műtevő s eltávolította a magzat lábának egy részét, a sipcsontot, több obonnyi vöröses sűrű, kellemetlen szagú, különféle fehéres, szemosés tömcgekkel vegyes folyadékkal; ekkor megnagyobbította a metszést s egy kifejlett magzatot húzott ki lábainál fogva, miként az elvált fejcsontokat is. A seb véres varratok által egyesítetett, vérzés nem volt jelen. Az egész műtétel 20 perczig tartott. A műtétel utáni első napokban

jelen volt dobkórosságot, a kellő szerek eltávolították, a seb begyógyult, s a beteg april hóig tökéletesen helyre állott. — (*Oppenheim's Zeitschrift für die gesammte Medicin 1847.*)

T.

A kir. magyar természettudományi társulat 1847-dik évi jun. hó 22-kén tartott kis gyűlésének jegyzőkönyve.

Bugát Pál elnöklete alatt jelen voltak: *Plater, Gerenday, Rhedey, Haumann, Nemeth, Kiss* Bálint, *Zlomal, Scherics, Daraghy, Foltény, Halász, Kovács* Seb. Endre.

1. *Doleschall* Gábor levele olvastatik föl, mellyhez mellékelve megküldé az évkönyvek aláírási lapját több előfizetők nevével. A levél a levéltárba tételik.

2. Idősb *Kiss* Bálint levele mutattatik be, mellyhez székfoglaló értekezését csatolá a tudós tagtárs. Ezen értekezés föl fog olvastatni.

3. A megindítandó folyóirat elnevezése kerülvén szönyegre, az közakarattal „*Magyar Isis*”-nek kereszteltetik.

4. *Kubinyi* Ferencz tb. és r. t. a Baranya-megyében helyhezelt Bement helység határában fekvő jura-mészképletből, és abban előforduló spátokból és csonttorlatokból a következő példányokat volt szives a társulatnak ajándékozni: 1. A jura-mész felső boriteka. 2. Jura-mész. 3. Fehér pat jura-mésszel. 4. Tiszta pat. 5. Pat jura-mésszel. 6. Barna-sárgás pat. 7. Jegezes pat. 8. Csepegő mész. 9. Borsókő (Pysolith.) 10. Sárga agyag. 11. Csonttorlat jura-mésszel. 12. Apró csontokból és tömött tömegből álló torlat jura-mésszel. 13. Tiszta csonttorlat (Knochen-Breccie.) 14. Leginkább csigolyákból álló csonttorlat. 15. Csonttorlat mészpattal bevonra. 16. A jura-mészkőből égetett mész. A 3-ik sz-től a 15-ik sz-ig be-rekesztőleg előszámlált példányok a fönt említett jura-mészképletben előforduló hasadékokban és üregekben találtnak

Norák Sándor r. t. a Paks alatt történt partsüllyedésből hat darab követ, *Kehrer* pesti választó polgár egy darab csigakövéletet Szkela-Gladova alatti Dunából. „*Mezői és házi gazdaságtan; készítette Schirckhuber Mórész. Pest 1847.*” szerző. — „*Az elméleti és tapasztalati természettan alapraíza; készítette Schirckhuber Mórész. Pest 1847.*” Szinte az. — „*Legtüneménytan, s a két Magyarhon egyaltriszonyai s ezek befolyásu a nő-renyekre és állatokra; írta Berde Áron. Kolozsvárt 1847.*” A szerző. — „*Magyar academiái értesítő. 1847.*” *Bugát* Pál urak valának szivesek a társulatnak ajándékozni. Sziveségük köszönettel fogadtatik.

6. Az inkább physical tényezők, mint gyógyszerek által eszközlendő orvoslás kulcsa, vagy a házi és kórházi orvoslásról irt eredeti tudományos értekezését fölolvassa m. elnök *Bugát* Pál. Melly inkább az orvosi,

mint a szorosabb értelemben vett természettudományok körébe vágván, a szerző által az Orvosi Tár számára ajánlatik.

Bugát Pál,
m. elnök.

Kovács Sebestény Endre,
titoknok.

1847-dik jul. 6-kán tartott kis gyűlés jegyzőkönyve.

Bugát Pál elnöklete alatt jelen voltak: *Hannmann, Schevics, Sadler, Pauer, Török József, Petényi, Ney, Peregríny, Kovács Seb. Endre.*

6. A legközelebbi kis gyűlés jegyzőkönyve olvastatik föl és meghitelesítetik.

7. Több levelek olvastatnak föl: *Molnár István* a természettan tanára Sáros-Patakon, a természettani szakhoz mint r. t. csatlakozik. Ugyanezen szakhoz kívánnak még soroztatni: *Huszlinszky József*, szathmármegyei áldozó pap, *Avenstein József* ipartanodai tanár, *Lenner Miklós* természettan tanára Rozsnyón, *Görög Imre* nevelő, és *Györgyi Horváth József* orvos Pesten, *Szörényi József* tanár Székes-Fehérvárott, az állattani szakhoz Tankedvelő tagokul nyilatkoztak: *Sünneghy Pál* tanár Vácson, *Práznocszky Ignác* kir. igazg. ügyvéd Pesten, *Zachar János* Christostom tanító Eperjesen.

Lán János szathmári püspök ő nagyméltóságának levele olvastatik föl, mellyben a társulat oklevelét elfogadni nyilatkozik, s 200 % két-száz ezüst forintot ajándékoz a társulatnak. Szivességeért köszönet szavaztatik.

Gróf *Szeccsen Miklós* ő főméltósága kegyesen tudósítani méltóztatott, hogy magas befolyása által Felső-Bányáról néhány *nehéspath* (Schwerspath) darabok fognak érkezni. Köszönettel vétetik.

Romer Flórián pozsonyi tanár s r. t. levele olvastatik föl, mellyben a növényzet kifejlődése körül tett tapasztalatli adatain kívül figyelmezteti a társulatot a Pozsonynál történő árasokra; küld egyszersmind egy ottan talált pikkelyes állatnak pikkelyeiből néhány példányt.

8. *Schevics* r. tag több gyümölcs példányokat mutat be, a növényzet kifejlődési előlépése tekintetéből. Szivessége örömmel s köszönettel fogadtatik.

9. Az ásvány-, vegy- és természettani szak május 20-, és jun 10-kén; az állat-, élet- és növénytan szak május 6-, 27-, s jun. 17-ikén tartott gyűléseik jegyzőkönyvei olvastatnak föl.

Bugát Pál,
m. elnök.

Kovács Sebestény Endre,
titoknok.

Hivatalnyerés.

Dr. Kátn Béla Debreczen-város másod főorvosává választatott el.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRALYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

16. szám.

Pesten, Oct. 17-kén.

1847.

TARTALOM: A kórfolyam elemi alakairól. Dr. Joffe. — A kir. orvoskar 1847-ki július 25-, s 26-kán tartott közülései. Jul. 25-kén Décán-választási ülés. Mernyei. — Kinevezés.

A kórfolyam elemi alakairól.

Értekezik *Dr. Joffe* pesti gyakorló orvos.

III-dik Közlés.

(Vége.)

B.) Az idegkörök pathogeniája.

a.) Kórfészek.

Az előre bocsátott szemlélődésekből azon meggyőződésre jutottak, miszerint az ideges munkásságnak sajátmű jelleme hozza magával, hogy az érzéletművek szabályszerű életviszonyaiban minden zavar, az idegutak periphericus elágazásaira helyeztessék. Magok az agynak különösen helybeli betegségei sem tesznek ezen szabály alól kivételt. A köthártya, a látá üsz-

szehuzódása, a halántéköterek vibratiója, az arcz erősen befeccskendezett hajszáledényeivel, a fülsengés, sőt a homlok- és nyakszirttáj élénk fájdalmi is az agylob némelly eseteiben nem mutatnak egyebet összegökben, mint pusztán periphericus életművek szenvedelmét, mellyekre a központi bántalom az agyidegek kitűzött utain kisugárzik. Az idegbetegségek legtöbb eseteiben ennél fogva nem vesszük észre a végpontját, nem az elsőrendüleg megtámadott góczát a működési zavaroknak, hanem a végpontot, végtagot a szabálytalan idegmunkásság lánczolatában. Az idegbetegségek fölismerésében tehát nagyobb nehézségekre bukkanunk, mint a tengéleti zavarok fölismerésében. Itt is, miként amott is kénytelenek vagyunk a jelenetek alakával megelégedni; de a kóros állapotok valódi forrását, a szenvedelem eredeti fészket a képző életművek s ezek működésői szabálytalanságainál sokkal biztosabban fölismerjük, mint az érzőműködések eltévelyedéseinél. A legesalhatlanabb eszköz kórisménket controllirozni s azt a következő esetekre nézve kétségtelenül megalapítani, t. i. a hullaboncsolás elhagy bennünket az ideges zavarok legtöbb eseteiben, s a természettani segédeszközök t. i. a kopogatas és hallgatódzás nem találnak itt alkalmazást. — Mind a mellett nagyon előmozdított az újabb és legújabb idők kitűnő kór- s élettudósai fáradhatlan buzgalma által a kórfészek isméje idegbántalmakban. Az idegrendszer elkülönzött érz- és mozg munkásságának tapasztalatszerű kikutatása és az élettani kísérletek után tett azon kimutatás által, melly szerint ezen elkülönzött munkásságoknak központi részek és idegutak jutottak, számos esetben pontosan fölismerjük a betegség körét, s azon körülírt helyet, mellyre a kórok hat. A mozgidegkört és érzidegkört pontosan megkülönböztetjük anyagi substratumában. Az arczizmok szélhűdésénél egész biztossággal annak fészkére t. i. az ábrázatidegro utasítanak, mellynek akadályozott munkásságát a berznek menetele szerinti alkalmazása által iparkodunk eltávolítani. Egy mivel, tanult sebész sem fogja többé arczfájdalomnál ezen tisztán mozgideget, miként hajdan történt, általvágni, mi által a félarcz szélhűdése idéztetett elő, a mellett hogy az előbbi fájdalmak is folyvást tartottak; hanem az arcz érzidegeit, a szemgödör alatti ideget tekintendi a kór substratumának s arra fogja alkalmazni a gyógyszereket. Mint-hogy ismételt kísérletek megmutaták, hogy a nyultagy valódi

sajátságos forrása a légzési izommunkásságnak, eléggé ismeretes előttünk az ideges fulladozás valódi fészke. A Varoll-hidja és a nyultagy képezik szigorú vizsgálatok szerint összpontosítási helyét a legtöbb agyi- és gerinczagi idegeknek. Az agygyulladás fészket tehát ezen részekre korlátozzuk, valahányszor azzal nagy mértékben elterjedt idegzavarok szövetkezők. A gerinczagon futó idegrostok keresztbe való menetele az említett két agyrészben arra vezet bennünket, hogy a féloldali szélhűdések okát az agy ellenoldali féltekéjére helyezzük, p. o. a bal oldali szélhűdés a jobb agygyomrocsbani ömlenyből. Minden okok, mellyek az idegmunkásság zavarát idézik elő, változást eszközölnek az idegrostoknak vagy periphericus elágazásában vagy központi végében; innen van az idegkörök fölosztása az eredetet tekintve, periphericus és központiakra.

b.) *Kórhajlam.*

A legfontosabb körgerjesztő mozzanat az idegbetegségek támasztása és kifejlődésére az ideges kórhajlam, ama már veleszületett, vagy csak az élet folyamata alatt szerzett magas izgékonyosága az érzéletműveknek, melly által már magában csekély ingerek is tetemes ellenhatásokat idéznek elő. Minthogy az ideges izgékonyoság ezen állapotában a működések ugyan hirtelen de erőtlenül történnek, azért ingerlékeny (erethisticus) ideggyüngeségnek nevezük azt, hogy megkülönböztessük a tompa jelleműtől (torpidus). Mindkettőnek nyilván az idegfolyadék hiányos kiképződése szolgál alapúl; mi által a benne támadt hullámzások különböző gyorsasággal érintik a lélek életművét. A fölmagasztalt izgékonyoság ritkán van az egész idegrendszerre elterjedve; hanem igen gyakran pusztán valamely nagyobb vagy csekélyebb idegkörre. Így a mennydűcnek (gangl. coeliacum) helybeli izgékonyosága jobbadán csak a gyomorlőjön idéz elő fájdalmas érzéseket; a fodorfonaté (plexus mesentericus) a legcsekélyebb okra is bélgörcsöt; a minden többi fonatok és dúczok rendszeren működnek. Minden nevezetes torlódása valamely résznek, helybeli izgékonyoságot idéz elő a legcsekélyebb benyomásokra, minél fogva magának a légnak ériutése is fájdalmas lesz. Ha egyszer a másult idegmunkásság alapja meg van vetve az idegelen fölmagasztalt hajlékonyosága (agilitas) által, akkor bámulatos az ideges jelenségek csoportja, melly a legcseké-

lyebb okok által előidéztetik. Az illy alkatú egyéneknél nem ritkán a bársony érintése is a legélénkebb görcsöket idézi elő. Az idegmunkásság legtöbb elhangultságai, s mind a beteges, mind az egészséges élet különtermészetűségei (idiosyncrasia) szinte csak az ingerlékeny gyöngeségen alapulnak, minélfogva azt csak ideggyöngé egyéneken, sápméhkórosakon stb. vesszük észre. A fejlődési időszakokban, a havadzás, terhesség, szülés idején, gyermekágyban; a gyermeki és női életműségben az idegizgékonyosság föl van magasztalva.

c.) *Körök.*

Mint hogy az idegrendszer egy oldalról közvetlen viszonyban van a lélekkel; más oldalról elágozásával az egész életműséget áthatja s periphericus kiterjedésével minden élő életműrészcskével összeköttetésben áll; mint hogy továbbá a külvilágnak részint közvetlenül, részint közvetve túlnyomó viszonya van az érző képletek életműködéseikhez: világos, hogy az alkalmi okoknak az ideges működések zavaraira nagyon különfélelének kell lenni. Összesen 3 csapatra lehet azokat osztályozni, u. m. 1. szellemi, 2. életművi és 3. életműtelenekre.

1. A lélekmunkásság hatalmas befolyása az életműség összes mind állati, mind tengéleti működéseire egy időben sem ismertettett félre. Ha a nyugalmas lelkihangulat s annak erejéhez alkalmazott munkásság élesztő ösztönt küöl az életfolyamatokra, a hatás és ellenhatás szabályos egyensúlyát megerősíti; akkor a kedélynek tulságos izgatása villám gyanánt képes az idegerőt elbénítani s az élet lángját kioltani. A bú, szomorúság, gond, a lélek munkásságát leverő indulatok kártékony hatást gyakorolnak legközelebb az összes dűczrendszerre, mi által az ettől függő életműves működések nagy mértékben csökkenetnek, a szabályszerű vér kiképződése gátoltatik, s minden ebből eredő bajoknak lassanként ugyan, de biztos eredménnyel megnyitják a gyógyíthatlan pusztítás kapuja.

2. A kóros idegmunkásság életművi okmozzanataihoz tartozik mindenek előtt a vérvegy szabálytalan szerkezete, mi által az idegállomány képződésében olly lényegesen megmásítatik, hogy az szabályszerű működésre alkalmatlanná válik s életműködése legszembeszökőbb eltévelyedéseinek tétetik ki. A vérhűség, túlizgékonyság vagy az idegélet elnyomása; a vérhiány

pedig hiányos izgatási képesség által ártalmas állapotok az idegképletekre, mellyeknek nem ritkán áldozatul esik az idegközpontok élete. Ha a vér ártalmas anyagokat tartalmaz, mellyek fölszívatas által vétettek abba föl, akkor ezek halálos hatásukat sok esethen előbb külfölik az idegrendszer központjaira, mielőtt még a vér minőségében észrevehető változás küszöntene be, p. o. a szornal, mákonnyali stb. mérgezésnél. A vér mindég törekszik megszabadulni az idegennemű anyagoktól s ezeket elég gyakran érzéletművekre rakja le, mellyek működései az által tökéletesen elnyomatnak vagy legalább nagy mértékben csorbitatnak, p. o. szélhűdés ólommérgezés után. Ezen osztályba tartoznak továbbá a gelisztás ingerek, a zsigerek keményedései, daganatai; epe-, hólyangkövek, kártékony anyagok az első utakban; életműves elfajulások, gümők, csontdaganatok stb.

3 Az életműtelen hatványok között a súlytalan tényezők a világosság, melegség, herz olly lényeges jelentőségűek az idegrendszer életmunkásságára nézve, hogy az az életműsége való behatásuknak folytonos eltartóztatása által tökéletesen aláásatik. Ezen súlytalanok sokkal gyakrabban számithaték a kórgerjesztő hatványokhoz hiányzó befolyásuk mint tulságos hatásuk által. A napvilág mértékletlen behatása, az annak kitett életművek különfélesége szerint vakságot vagy naptóli féloldali kaponyafájást eszközöl. A magas hévmérsékleti fokozatok gyöngítik az idegéletet, a mennyiben az idegeknek igen nagy izgékonyosságát föltételezik, s ennél fogva alapúl szolgálnak működéseik legkülönfélébb zavaraira. A légköri levegő különböző szárazsági vagy nedvességi állapotaiban, a változó évszakok, a különféle égbajlatok kétségtelen befolyása az érzéletre, mind ezek nagy befolyásukat az állati vagy emberi életműség egészséges vagy kóros állapotára a velök növekedő vagy fogyó hatványoknak köszönhetik.

C.) Az idegkörök lefotyása.

Ha a képző élet életműveit az állati életéivel pusztán különböző munkásságuk módjára vonatkozólag hasonlítjuk össze, a célra való tekintet nélkül, tetemes különbséget találunk a két munkásság között abban, hogy míg a tengéleti életművek működései szakadatlanul mennek véghez, az érző képletekéi a nyugalom időközei által félbeszakítvák. Világos példát szolgál-

lat erre nézve a légzés folyamata. A vér változásai a légköri levegő által szakadatlanul történnek az életműség éber és alvó állapotában, a belégzés alatt szintugy mint a kilégzés alatt; az életnek egyetlen egy pillanatában sem szünik meg az élenyck fölvétele s a szénsavnak kiválasztása a vérből De azon rész, melyet az idegélet ezen folyamatban vesz a be- és kilégzési izmok működése által, ez azoknak változtatódzó munkássága által változó. A vizellet, epe, nyál elválasztásai egy folytonosan tartó elválasztási munkásságnak terményei; az állati életben azon törvény uralkodik, hogy minden működési nyilatkozatra a nyugalom pillanatának kell beköszönteni, ha az izgékonytságot nem akarjuk kimeríteni s túlizgatás által megsemmisíteni. Ezen nyugalom alatt az izgékonytság ismét összeszedi magát annyira, hogy ismételt munkásságra képes legyen.

A működések rhythmusa tehát megkülönböztető jelleme az idegéletnek, mely azt mind szabályszerű, mind szabályos viszonyaiban követi is. A legélénkebb idegfájdalmaknak is megvagnak rohami és félbehagyási időszakaik. Még azon esetekben is, mellyekben maradandó életműves elfajulás, például egy idegdaganat, eszközöl az érzemunkásságban állandó impulsust a fölmagasztaltságra, bekövetkezik a fájdalmas izgatottság tetőpontjára a többé vagy kevesbé tökéletes szünet időszaka.

Az idegkörok lefolyása függ 1. Azoknak alkalmi okától; 2. behatásuk tartósságától; 3. a megtámadt idegképlettől; 4. egyéni viszonyoktól.

Ha a szabálytalan idegmunkásság oka valamelly kórfolyam, mely a bíraltos elhatározásig gyöngítetlenül fejlődik, akkor semmiféle mesterség sem lesz képes az elsőrendű bántalomtól függő folyamatát megrövidíteni vagy izgatási állapotainak hullámzásait megváltoztatni a legközelebbi ok megváltoztatása nélkül. A hirtelen elmúló ingerek szinte olly hirtelen elenyészéséért eredményezik az ideges kórjeleknek. — A behatás tartósságának tetemes befolyása van az idegkörok lefolyása és kimenetelére. A magában véve csekély idegzavarok pusztán húzamosb ideig tartásuk által, nemcsak az egész életműségeire kiható elterjedést nyerhetnek, hanem képesek a tengéleti működéseket is ellenségesen megtámadni. Így, miként a tapasztalat bizonyítja a húzamos ideg tartó bőrcsiklandozás egyiknél általános rángásokat, a másiknál pedig dühösséget képes előidézni. Itt nem

az izgatás nagysága vagy élénksége, hanem az izgatások összege jó tekintetbe. Egy idegkórnak a lefolyása továbbá attól függ, hogy az idegnek központi vagy periphericus vége-e a bántalmas hely. Az utolsó esetben jó darab ideig pusztán helybeli, görcsös vagy izgatottsági kórjelek jönnek szőnyegre. Visszsugárzási kórjelek csak később vagy épen nem jelennek meg, ha a baj korán elenyésztetik. De ha a központi vég van a káros behatás által megtámadva, akkor rendszeren hirtelen elterjed az ott előidézett változás a közel fekvő idegek eredetére, s mind inkább nagyobb kört nyerne a megmásított munkásságok. Így az ülideg (nervus ischiadicus) gyuladása sokáig helybeli bántalom marad; míg a gerinczagy megfelelő részének gyuladása csakhamar az egész életműséget együttsszenve vonja. A cerebro-spinalis rendszerbeni kórjelenségek a kórok megsemmisítése után megszűnnek, ha valamelly kórtermény képződése nem gátolja a gyógyulást. Az együttérzidegrendszerben rendszeren tovább tartanak a betegség ellenhatási kórjelei, mint maga a betegség. A zsigerdugulások, daganatok eltávolítása után az azok által előidézett idegbaj p. o. nehézvér, még sokáig tarthat.

Egy húzamos, vagy kórjelcinek élénksége által kitünő idegkór befolyása alatt, egy idegrészletnek kóros állapotai könnyen közöltetnek a másikkal. Egy élénk idegzésába átmegy görcs, nehézvér, butaságba. Az egyik szem móros bántalma a másikat is maga után vonja.

Végre az egyéniségnek is félre nem ismerhető befolyása van bármilly betegség befolyása módjára, és így az idegkórrokéra is. Ez az főleg, melly a besugárzási (Irradiatio) — együttmozgás, együttérzés — és visszsugárzási jelenségeket, mellyek egy idegrészletnek helybeli izgatása által előidézvők, meghatározza. Egyik egyénnél a bélingerek a légzési rendszerre sugárzanak vissza, s tetszőleg a tüdőgyuladás jelenségeit idézik elő, másiknál az agy bizonyos részeire, mi által az érzelétművek különféle hallucinatioja szédelgés, félrebeszéd stb. idéztetnek elő. Hogy egyébiránt az érzelétművek minden tulságos izgatása szélhüvést, mérsékeltbb fokozat s húzamosb tartás mellett pedig gyuladást idézhet elő, az közönségesen tudva van.

D.) *Az idegkórok általános gyógymódja.*

A legelső és legfontosabb javallat, mellynek tellyesítése minden betegség gyógyításánál köteleességünk, a betegség okát fölkeresni s ha lehetséges eltávolítani. Az okjavallat az idegkórok gyógymódjánál is végpontja az észszerű gyógyításnak. Azon okok légiója között, mellyek az idegéletet kórosantámadják meg, főfő nevezetességük a természetani és csorvás ingerek; szabálytalan edény és vérmunkásság (túlódásos és gyaladásos állapota az életműveknek, vérhiány a nőnemnél fő forrása a megmásított idegmunkásságnak), mellyekre a gyógyító orvosnak fő figyelmet kell fordítani, minthogy azok leggyakrabban szolgálnak alapúl a betegségnek. Sokkal ritkábban tünnek elő a maradandó elfajulások, mint a kóros idegmunkásság körgerjesztő mozzanatai. Ha a betegség oka fölismertetett és eltávolított, akkor vagy visszatér a megzavart idegélet szabályszerű viszonyaiba, vagy a zavar még az ok eltávolítása után is folyvást tart. Az utolsó esetben, miként akkor is, ha a káros behatást nem lehet kikutatni, miként el nem hárítható életműves zavaroknál is a közvetlen gyógyításhoz folyamodunk, hogy tapasztalatszerűleg bebizonyított szerek által gyógyítólag vagy enyhítőleg támadjuk meg az idegrendszer vagy egyes idegek szabálytalan életviszonyait. Az ideges életművek szabálytalan életállapotai 3-félék u m. 1. Fölmagasztalása mind az érz-, mind a mozgidegmunkásságnak 2. Lomha állapota azoknak a tökéletes szélhűdésig. 3. Idegelhangultság. — Ezek szerint az idegkóros állapotok kezelése s gyógyításának modorai is 3-félék 1. csilapítók; 2. izgatók, élesztők; 3 szor másítók. Minthogy pedig az idegélet erélye mindenkor gyöngülve van, mind ezen szabálytalan ideghangultságokban a különyszerű gyógymóddal az erősítőt is össze kell kötni, a mennyire az egyéni életviszonyok megengedik.

1. Mindazon szerek között, mellyek izgatottsági idegkórok-nál csilapító célra kiemeltettek, egy sem tett nekem olly biztos és hirteleni szolgálatot, mint a vizes mákonyvonat, (extr. opii aquosum) fölnötteknél szinte úgy, mint kisdedeknél. Az elsőknél $\frac{1}{2}$ —1 szemerenként egy adagra 4-szer napjában, az utolsóknál $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{4}$ szemerenként egy adagra 2—3-szor napjában

mindenkor kitünő sikerrel használtam idegfájdalmak és görcsökben, a mennyiben *materia peccans* nem szolgált nekik alapú.

A borostyánmedgyviz igen gyakran alkalmaztatik a túlcsapongó idegmunkásság, kivált az együttérz idegrendszer lecsilapítására. Kis adagokban adva, soha sem nyújtott nekem kellő segítséget. Élénk altesti görcsöknel több ízben sikerrel használtam egy nehezkényi adagot 1 obon fekete cseresnyevizre, melly mennyiség néhány óra alatt kávék kanalonként fogyasztatott el. A többi idegcsilapító szerek közül még csak hármat kívánok fölidézni, mellyeket egyetlen egy gyakorló orvos sem nélkülözhet. Igen gyöngye gyermekek ránggöresös bántalmi ellen, kiknél alapos okoknál fogva a bódár szerek alkalmazását lehetőleg kerülni szoktuk, a horganyvirágok $\frac{1}{4}$ szemerenként adva néhányszor egy nap alatt, meglepő sikert tanusítanak. — A szénsavas vasélecs, miként a könkéksavas (*Ferrum hydrocyanicum*) vasélecs is nélkülözhetlenek ott, hol élénk idegingerlékenységgel vérhiányos állapot van szövethözve. Ezen szerek egyesítik a csilapító és erősítő hatást hasonló fokozatban. Igen veszélyes idegkórjeleknél, hol a hirteleni segély sürgetőleg javalltatik, vagy a tiszta idegzavar eseteiben, hol a bódár szerek használatának nincs ohajtott eredménye, sietünk, soha sem csatlakozott bizodalommal elleningereket alkalmazni a túlcsapongó idegizgékonyosság csilapítására vagy tellyes elnyomására. Az idegképletek izgatásának egyarányos eloszlása czélja az elvonó gyógymódnak. E végre vagy a külső vagy a belső bőrfölületet választjuk. Amarra hatunk az úgynevezett vörösítők, hólyaghuzók, mustártészta, hánytató borkő bedörgölése, száraz köpölyök, lábvizek stb. által; erre pedig főleg *drasticus* hashajtók s tört adagu hánygyök által.

2. A gyöngült idegmunkásság gyakran pusztán lassankénti gyakorlás által visszavezettetik szabályszerű erélyéhez. Ily móddal erősítjük a gyöngült láttehetséget változó erőtetés és nyugalom által, az izomnak lecsepült mozgtehetségét czélszerű mozgás által. A munkásság változtatódzása vagy a gyakorlat és nyugalom, így szól *Müller János*, ebben rejlik a titok, működéseink erejét lassanként növelni. A tompa gyöngeség magas fokozatainál a melegség, illatos mosások, léles bedörgölések, orosz gőz-, vagy hangyafürdők is, bőringerek, mint hólyaghuzók, mustártészta, tüzkúpok lényeges segélyt szolgál-

tatnak. Ezen esetekben használnak a bőringerek, főleg az idegközpontok fölélesztésére, honnan aztán a mélyen süllyedt idegműködés izgatása és élesztése kisugárzik. Az izgató szerek belső alkalmazásánál különös tekintettel kell lenni arra, hogy a túlizgatás által a rész gyöngye izgékonyosága tökéletesen el ne pusztítassék. Az életesség fölmagasztalása izgató szerek által csak nagy óvatossággal és az izgató szerek szigorúan az erőállapothoz mért megválasztása mellett sikerül; meghatározandó az alkalmazandó inger mennyisége is. Fontolóra kell e mellett venni, miként a művészi segély csak abban áll, hogy a tompa életmű csak azon fokig izgattassék, mellyen a táplálás és viszonttermődés folyamata által a vértől tökéletes reintegrációját kieszközölhesse. — Az izgató szerek alkalmazásánál természetesen elsőséget adandunk azoknak, mellyek különös viszonyban vannak a szenvedő részhez. Így például az ebvészmagot a gerinczagi mozgidegek mélyen süllyedt izgékonyoságánál; a kőrösbart a húdkészítő rendszer szélhűdéses állapotánál; a szarvas rozst méhbántalmaknál veendjük igénybe. Mind azon szerek, mellyek a tompa gyöngeségnek ellenébe tétetnek, szélhűdéses állapotoknál is alkalmazást találnak. Ezen esetekben legfeszítettebb törekvéseink is csak ritkán koronáztatnak sikerrel.

3. A másító szerek által az egészen elhangult idegéletet kellene szabályszerű állapotba visszavezetni. Milly sok, az orvos hatáskörén kívül eső kedvező körülményeknek kell itt összehatalálkozni, az minden orvos előtt eléggé ismeretes. Ezen szerek közé számítjuk leginkább az égvényeket, fémekeket s némelly bódító szereket is.

A kir. orvoskar 1847-iki jul. 25- s 26-kán tartott közülései. — Jul. 25-kén Dékán-választási ülés.

Nemcsak több évi szokás, hanem számos külön fölszólítások is ezen ülések *hű rajzára* köteleztek; a mit, jól tudom, ígértem is. És még is épen ez alkalommal fölötte elkéstem a közléssel. Legjobb barátim is már azzal vádoltak: „tán nem úgy *gondolkodol* már a történekről mint midőn történtek?” Épen úgy. Azonban kérdem én az akkoron legingerültebb kedélyeket, valjon úgy *éresnek-e* a decán-választási ügy körül mint ott a csata

mezején vagy tüstént utánna? Kérdelem mindkét felekezet embe-
reit: úgy éreznek-e? — Uraim! csata volt, hó nyári napon.
Fölhevültünk — azt tagadni nem lehet — most azonban észre-
véltlenül, october jött nyakunkra. Gondolkodunk úgy mint akkor,
igazán, de érzésünk, kedélyünk csakugyan lecsilapult. És ám-
bátor nem szántszándékosság rejlik részemről, e közlés kése-
delmében (mi csupán módfölötti elfoglaltatásom mellett olykor
szükséges pihenésnek okozata); még is szinte örvendek, hogy
igy történt — örvendek, hogy eleven hű részlet-rajzát a de-
cánválasztási ülésnek többé nem adhatom — hogy tollam e föl-
adattól kénytelenül ment marad, s az ingerültség, melly kedé-
lyeinket akkoron fölzendíté, majd talán csak léthébe fog elme-
rűlni. Ezt egy tegnap történt barátságos vacsoránál, mellyben
az orvoskar legtöbb tagai vettek részt, némi örvendetes külzé-
sek és jelenetek már szinte tanusítani látszanak. És így elvégre
jobb körülmények közt tényesíthetem föladatomat — a mennyi-
re az emlék engedi. —

Ha azonban ez ülést bármilly terjedelmesen írnám is le, a
vidéki olvasó az egészet meg nem érthetné. Elkerülhetlen szük-
séges, homály s félremagyarázatok elhárítására, mindenek előtt
tájékozás gyanánt egy historiai visszapillantást tennem.

Öt év óta, az az mióta legelőször nem-tanító tagot válasz-
tánk decánnak, s mióta nagy pártunk tellyes erőbül azon türe-
kedett, hogy (a „ratio educationis“ statutumai értelmében) töb-
bé tanár e hivatalt ne is viselje; voksaink szorosb összponto-
sítására előleges conferentiát szokott tartani, mellyben egyet kö-
zülünk választásunk emberének tüztünk ki. Minthogy a taná-
rok részéről, kik akkor még szinte tetteleg el nem állottak e hi-
vatal viselésétől, mindig nagy volt az egyesség, s voksaik
egyre közülök összpontosítva, hogy mi is egymás közt szaka-
dásba ne essünk, barátságosan azt határoztuk, hogy a kiro kö-
zülünk a conferentiában legtöbben fognak nyilatkozni — akár ki
légyen ez — annak a valóságos választásnál mindnyájan adand-
juk szavazatunkat. Ezen többséget közülünk legkönnyebben,
legegyszerűbben, legcsendesebben s minden személy fölötti vita
nélkül úgy hittük kipuhathatónak, ha pártunk azon tagtársai,
kik az előleges értekezésre egybegyűlnek, egyesén mindannyi
czédulákra fölírják azon egyén nevét, kit mindegyik decánná
gondol választandónak. Voltak mindenkor néhány competensek

czen diszes és jövedelmező hivatalra, s több nevek fordultak elő ezen — hadd mondjam — kísérleti czédulákon; de hiven s lovagiásan megtartánk egymásnak adott szavunkat, s a kinek részére legtöbben nyilatkoztak a conferentián, arra voksolt egész pártunk a választási ülésben. És így lettek decánokká kétszer *Eckstein*, kétszer *Haras*, pártunk főnöke.

Haras az orvoskar jelen állapotának valósitására, *Haras* egy tagadhatlan s üdvös belső reform kivivására sokat tett. *Haras* főnökünk volt egy hosszú évsoron át, mellynek kezdete azon időkbe merül, hol csak tanárnak volt joga szállása az orvoskarban! *Haras* fejletlen pártunk tünetlen lobogóját fölkarolván, mint első erélyes bajnok túl veté magát a sánczon — és mi követtük — és ő vezérlett folyton bennünket, mig közterre-num, jobb idők, szebb napok derültek az orvoskar fölé.

Haras 1845-iki juliushban nagy többséggel; 1846-iki juliushban ismét, s ekkor, lehet mondani, egyhangulag decánná választatott. Ámbár pedig meg kell jegyeznünk, hogy *Haras* decanalis hivatalkodása olly időszakba esik, hol jelen elnökünk *Stahly* ő nagyságának félremagyarázhatlan jó, de egyszersmind páratlan ügyességgel s modorral vitt törekvései a jót, az igazat, az üdvöst s díszest az orvoskarban léptenként annyira megalapították, hogy többé azon rendellenes zavart s zendült állapotnak, melly egykor volt, emléke is alig létezővén, a decánnak helyzete is sokkal könnyebb lett, könnyebb lett az által is, hogy a tagok száma s közértelmisége nőtt és növekedett, s erőt nyert, melly a decánnak nem csekély támasza; ámbár mondom, ezen nagyra változott körülményeket tagadnunk nem lehet, még is igazságtalan volna azt meg nem ismerni, *Haras* tagtársunk decánságáról: hogy ő azt hallatlan buzgalommal, és mint hű képviselőnk jelesen viselte, s hogy neve a pesti orvoskar történetében dísz és hála kapcsolatában az idők rohamával fog daczolni.

Tudva van, hogy a decán csak egy évre választatik, s közöttünk több ízben azt határoztuk — több okoknál fogva — hogy ha első évében valaki hivatalának s közbizodalmunknak megfelel, még egy évre megválasztjuk; de aztán, az az a 3-dik évre többé nem; kerüljön másra a sor.

Közelegvén azonban *Haras* második decanalis évének lefolyása, közülünk többen — régiebb barátai s tagtársai — ám-

bátor ő szóval s egyik tagtársának írt levelében azt nyilatkoztatta, hogy többé dácán lenni nem akar, s hogy a másodszori megválasztásnál nyilvánult közbizodalmat elégséges s kitünő jutalomnak tekinti, mondom, mind a mellett mi néhány régiebb bajtársai súlyosb időkben! jónak véltük *Havas*-t 3-adszor is dácánna megválasztani. Azt hittük e szándokunk nem fog ellenzésre találni, s azért nem is működünk a szokott conferentia előtt ezen szándok popularisatiójára.

Történt pártunk conferentiájára a *fölszólítás szokott modorban* összejöttünk. Együtt lévén, a szokott mód és modorral megnyitott a conferentia, s senki sem mondá eddig, hogy sem most, sem többé conferentiát ne tartsunk, mivel az idők változtak s a tanár urak ez idén e hivatalra nem is concurrálnak — többé nem szükséges. Midőn azonban közülünk néhányan oda nyilatkoztak e conferentiában, hogy ismét *Havas*-t válasszuk meg — mások, az ő nagy érdemeinek tellyes elismerése mellett, még is azon elvet — miszerint egy egyént csak kétszer kívánunk dácánna választatni — szigorúan föntartandónak állították. Ekkor hosszas vitatkozás után a többség az elv föntartása mellett nyilatkozván, *Havas* pedig ismét határozottan kimondván, hogy ő többé semmi esetre dácán lenni nem akar; néhányan közülünk azt kívánák, hogy ezen conferentiában ne határozzunk semmit, hanem hogy bővebben megfontolhassuk „*ki légyen a választandó*“ jöjjünk össze még egyszer. És a többség végtére e részben engedett, és kitűzetett egy másik conferentia napja.

Összejövén másodszor, ekkor történt az, hogy néhányan közülünk (kik az első conferentia előtt *Havas*-t ohajtottuk választatni) ezen előleges conferentiákat a dácán-választás fölött az orvoskar változott, jelen körülményeinél fogva szükségtelemeknek, tehát a jelent sem tartandónak állíták.

Most már, úgy látszik, késő volt ezt mondani; legalább a többség azt kívánta, hogy, mivel már az összejövetel a szokott czélra megtörtént, az eddigi modor szerint tüzzük ki az egyént, a kire a jelen conferentiában legtöbben nyilatkozandnak, arra egész pártunk a közülésen szavazzon. S ez lett a határozat. És 3 competens közül (a szokott czédulai modorral) a többség *Schmitt* pestmegyci főorvosra nyilatkozott, kit — mint hallánk —

többen közülünk egy jóval ezelőtt volt barátságos vendéglés alkalmával pendítettek meg magok közt.

Ingerültség nem hiányzott. A conferentiáról pedig annyi szó esett, s oly módon, hogy az elnökség nem egy könnyen ignorálhatta.

Íme az előzmény. Csak ezek után lehet a választásról mondandót röviden érthetővé tennem.

Julius 25-kén elnökünk megnyitván az ülést, a volt decán jeles hivataloskodását dicsérve megemlítvén, s új választásra fölhíván tennünket, azt mondá: hogy tudára jött, miszerint az orvoskar egyik része már előleges összejüvetelen formális módon tüzte ki a jövő decánt, hogy ő nagysága ezen eljárást rosszalni kénytelen. És komolyan, de még is gyöngéd barátságos modorral oda nyilatkozott, hogy többé ilyesmi ne történjék.

Erre *Gottwald* úr Tolna-megye tiszt. főorvosa, azon egy párt által tartott conferentiát mint igazságtalan, a tanárokat sértő s illetlen korteskedés színezetével bíró tettet, az ékesszólás oly hathatós módjával bélyegző, s orvoslást oly komoly modorral sürgetett, hogy nekünk, kik benne részt vettünk, ha lehetséges volna, valami bajt kelloték féltenünk. —

Egy tag, ki ezen orvoskari viszonyokat, mellyekbe *Gottwald* úr csak most avattatott be, régiebb idő óta ismeri — nem tagadván, hogy a conferentiákat, a bennük elkövetett formális szavazati modor végett az elnökség és ama jeles szónok joggal rosszalják — s e részben az elnökség véleményét pártolván — még is a történetnek jobb és igazságosb fölfogása végett egy kis pillanatot vetett vissza a historiába. Hisz illy conferentiában, s tökéletesen ezen modorral — úgymond — tüztük ki, s kétszeri megválasztását biztosítottuk *Eckstein*-nak, s kétszer *Havas*-nak. Szenvedelmes, ingerült időkben a pártviszályok csakhamar szülnék oly szokásokat s eljárásokat, mellyek a rend s idom szigorúbb fogalmával ellenkezők. Illyen — úgymond — eddigi conferentiánk modora t. i. titkos szavazattal kitüzése a jövő decánnak; ezen modort ezentúl el kell hagynunk; s többet senki sem kívánhat tőlünk vagy ellenünk, ki az orvoskar belső viszonyait s történetét ismeri.“ — Volt decánunk azonban akkép fogja föl az utolsó conferentiát, miszerint egészen helyén van „azt jegyzőkönyvileg rosszalni.“ Erre számos tagok, mondhatni majdnem minden szónokai az orvoskarnak hathatósan men-

tik a conferentiát, s a jegyzőkönyvbeni rosszalás ellen nyilatkoznak; megismervén azonban, hogy „a czédulákkal előleges kijelölése a dácának“ sem helyes, sem többé szükséges, tehát elhagyandó modora az efféle conferentiának.

Ezen viták 2 óránál tovább nagyon élénken folytak, s mint illy alkalommal könnyen történik, egyes félreértések, erős, sőt indulatos kifejezések sem hiányoztak. Az egyik szónok, ki, mint azon conferentiához főlshólitásnak eszközlője (mivé, megkell vallanunk, épen nem személyes hajlama vagy impulsusa, hanem csak titoknoki állása az orvosi egyesületben s ehez csatlódó 5 évi szokás tevő őt) kiválólagosan kellemetlen helyzetbe esett. A viták folyamában úgy nyilatkozék, hogy „a conferentiák rosszalásában vagy eltiltásában terrorismust lát“; egy másik szónok ellenben tellyes hódolatot s bizodalmat fejtett ki az elnökség iránt, kinek akarátát mi, mint engedelmes gyermekek“ tellyesíteni készek vagyunk stb. —

Az elnökség azonban — bátor nem a legkellemesebb volt ez ülés, szokott, nyugott parlamentarizs kormányzói szelleméből soha ki nem vetkőzék, és így a tagtársak közt fölmerült ingerültség daczára a vitatkozást jó végre s czélra vezérlé. Nem a conferentiák, az az előleges tanácskozásra történő privat összejövetelek ellen — úgymond őnsága — szükség főlshólnia, hanem azon conferentiákban eljárás ellen, mivel a választandó dácánt szavazat által előre tűzi ki, s ezen szavazat által számos tagot előre kötni kíván akképen, hogy az által a kar közgyűlésének *szabad választási közjoga* sérelmeztetik, s ezt jövendőre nézve elhárítania szükséges.

És ezen nyilatkozata igazságát mindnyájunknak elkelleték ismerni. Mi a történtek sérelmi meritumát s egyébkénti szigorú orvoslását illeti, minthogy az egy főnebb említett vidéki tagtárs által több izben nagyon komolyan sürgettetett, elnök úr elvégre azon észrevételt tevő: „a diagnosis tisztában van, a kórt ismerjük; miben álljon tehát az orvoslás?“ — és így csak azal végződött a vita, hogy közösen elismertük az elnökség észrevételeinek igazságát, s azon hibás conferentiái eljárástól jövöben elállani nyilatkoztunk.

Erre a dácán választásához fogván, a titkos szavazattöbbsége *Schmitt J. pestmegyei r. főorvosra* esett, s éljennel fogadtatott.

Elnök ő nagyságának azon komolyan intézett kérdésére: vajjon a választott főorvos megyei hivatala nem fog-e a semmikép nem csorbitandó décáni hivatalkodásban akadályul szolgálni? *Schmidt* úr egy a nemes megyétől nyert írásbeli nyilatkozat által megnyugtatólag válaszolt.

Sokáig eleven emlékbem fog fönmaradni ezen ülés tárgya, vagy — hogy jobban fejezzem ki — a viták tárgya s tartalma; a mit most tiz hetek elfolyta után nyugodt elmével válaszoltam, de nem tudom, vajjon eléggé ügyes tollal-e? Reflexióknak van tére és támpontja; ez az olvasók dolga.

Számos tagok és sokan jelesen szónoklottak: *Haras, Gottwald, Flór, Rupp, Plossz, Arányi, Korács E.* stb. országos főorvosunk s kar-elnökünk ez ülésben legelőször, komolyan ellenünk fölszóalt, mi pedig most is mint mindeddig erős bizodalunkat s tiszteletünket eránta tanusítottuk, sőt mondbatom bizton, szeretetünket is. És ha egyes szónoklatokban olykor azon tiszteletnek olly szóbeli kifejtései külödnök, mellyek a férfias és parlamentaris tiszteleti viszony mértékein majdnem túlhágnak, azt csak ezen szeretet hatályának tulajdonitom; a mint más részt megvagyok győződve, hogy egy magas tulajdonu világ és korjartas elnöknek öröme s büszkesége higgadt értelmes férfiak illedelmesde, férfias vitáit vezérteni. — Azt minden jól gondolkodó s érző megvallja, hogy a pesti orvoskar elnöke tiszteletünk, bizodalunk s szeretetünk tellyes birtokában van. S az orvoskari ügyek — hadd mondjam az orvosi közügyek — előmozdítását szabadelvü parlamentaris kifejtések mellett olly módon eszközlé és eszköзли, mint eddig soha senki.

Dr. Schöpf.

(Vége következik.)

Kinevezés.

Dr. Gurorics Tamás a Rókuszkórházban tett több évi szolgálatai s érdemei tekintetéből, Pest-város t. főorvosává neveztetett ki.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRALYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

17. szám.

Pesten, Oct. 24-kén.

1847.

TARTALOM: Nyilt levél. — A kir. orvoskar 1847-ki július 25-, s 26-kán tartott közülései. Dr. Schöpf. — A kir. magyar természet-tudományi társulat jul. 20-, s aug. 28–29-kén tartott gyüléseinek jegyzőkönyve. — könyvhirdetés.

Nyilt levél

A „Journal für Kinderkrankheiten“ szerkesztőjéhez.

Dr. Behrend Fr. J. és Dr. Hildebrand A. urakhoz.

*Schöpf Agoston-tól *)*

Tisztelt ügyfeleim! Szabadságot veszek magamnak ez alkalommal Önöknek legelőször, még pedig fülhivatlanul írni. Már régen volt szándékom Önöknek uraim, mint a „Journal für Kinderkrankheiten“ czimű folyóirat kiadóinak, őszinte tisztele-

*) Ez érdekes s tartalomdús levelet, melly az említett Journalban német nyelven jelent meg, jónak láttuk egész kiterjedésében s lehetőleg híven visszaadva közölni.

Szerk.

temet és hálámat nyilvánítani, melly Önöket mind azon orvosok irányában illeti, kik a sokáig elhanyagolt gyermekgyógyászat gyarapodása körül őszinte gondoskodnak a ezen irányban tevékenyek. Önök folyóirata igen sokat tesz, és én azt hiszem, hogy — a külföldön olly sokszor félremagyarázott és kárhozott magyar nemzetiség kifejlődése daczára is — Önök olvasóinak száma Magyarországon élénkül növekedik; mert a mostanában hirtelen fölsarjadzó irodalmunknak mindinkább több szüksége van az idegen gyámolra, míg elébb Magyarországon kevés tudományos szellem és őszön létezett. Fölötte dicséretesnek találjuk azt, hogy Önök a francia gyermekgyógyászatnak kellő helyet engednek. Minden gyógyászatnak — a németnek úgy mint a francziának — számos árnyoldalai vannak még jelenleg; mindazáltal Franczhoz az újabb időkben elvitathatlanul kitünő, átkaroló álláspontra emelkedett, s a gyermekgyógyászat a francia orvosoknak különösen sokat köszönhet! — Nem rég jelent meg „*Gyermekgyógyászat Tankönyre*“ czimű munkám első kötete s ha Önöknek tetszik, segédeim egyike fog egyes értekezésekkel vagy körtörténetekkel Önöknek német nyelven szolgálni. Hét év előtt adtam ki illy czimű munkámat: „*Jahresbericht vom Pesther Kinderkrankenhanse*“; s reményilem, hogy a mi most tőlem meg fog jelenni (miből *Dr. Kain* által valami az „*Oesterr. med. Jahrbücher*“ czimű folyóiratban is közöltetik német nyelven) az kevesbé tökéletlen lesz, mint amaz első gyermekgyógyászati termény, épen azért, mivel a tapasztalatok tömege az orvost mind inkább meggyőzi azon tökéletlenségek és nehézségek felől, mellyek nem engednek meg absolut Dogmatikát, hanem csak megközelítő tantételeket. A beteg gyermeknél föltünő életjelenségek nem engednek meg számtani fölfogást vagy előterjesztést. Ha az iskolából az életbe lép az ember, könnyen elragadja azon viszketet, hogy kevés, hasonlólag hangzó tapasztalatokra dogmákat építsen; később azonban, érettebb tapasztalatnál alig bátorodik az ember száz esetből is kifogás nélküli tételt abstrahálni. A kórbonecztan, alkalmazott vegytan, a görcsü- és tapasztalati élettan élénk törekvései mellett — melly tudományoktól minden esetre még számos fölvilágosítást várhatunk — végre mind inkább ahoz kell szoknunk, hogy érezve csak megközelítő s jobbadán bizonytalan tudományunkat, a betegeket több óvatosság és eszélyességgel kezeljük. A gyermek beteg-

ágyánál elhamarkodott úgynevezett „biztos“ különös kórismével magunkat meg nem mezteleníteni, s tényleges gyógyhatások által soha nem ártani, — ezek azon föladatok, mellyekre különösen kell figyelniük; a gyakorlati vagy kórodai oktatást ellenben sokkal terjedelmesebben és szigorúbban s olly szellemben kellene üzni, melly több óvatosság s eszélyességet s nem a hajdan megszokott dogmatikát öntené belénk. A kórodai tanároknak továbbá kévesbé elfogult észképekkel, de annál nagyobb szigorúsággal kellene a gyógyszerek hatását a természet tiszta gyógytörekvései mellett kutatni. Az eddigi gyermekgyógyyszer-tan még különösen fölületesnek látszik, s jobbadán hamisnak is és néha néha olly ártalmasnak, miként ok nélkül csudálkozunk azon, hogy a hasonszenvérszek miért bírnak még mindig nagy terrenumot sok helyen a gyógygyakorlat ezen részében; mert gyógyszerek által soha sem ártanak. — Valóban sajnálandó, hogy a gyermekbetegségünk-ről jelenkorunkban megjelenő tankönyvek és értekezésekben is az akképen fölállított kórrajz és kórisme után, mintha fölnöktekre (példaul *Coley* munkájában sok helyütt) nem pedig szóval (alanyi közlésre képtelen) betegek-re vonatkoznának — kiknél csak szigorú tárgyilagos kórjeltan és gondos betegvizsgálat vezethet célhoz, olly szerek és gyögmódok ajánlatnak, mellyek vagy a gyöngé gyomrot és beleket könnyen rendtelenségbe hozzák, vagy olly betvegyeket gerjesztenek okvetlenül, mellyek gyakran sokkal rosszabbak, mint azon betegségek, mellyek ellen rendeltettek. Az olajos vegyítékek és szörpök vagy nedvek, mellyek a savképződést annyira növelik; az úgynevezett oldozók, hűsítők s több effélék, s minden egyéb nagy adagokban 2—3 obonként rendelve, valóban olly eljárási modorok, mellyek nemcsak hatástalanok, hanem a gyöngé gyermeki korban épen ártalmasok. És amaz iszonyatos visszaélés az édes higannyal! Csudálkozom rajta, hogy senkinek sem jutott eszébe eddigelé, nem észképi okoskodás, hanem szigorúan fölfigott tények halmaza által kiemelni azon gyakran nevezetes bántalmakat, mellyek gyermekeknél az édes higany folytatott használata után nyilatkoznak s csecsemők-nél különösen a csontrendszerben, sőt az egész vegetatívum-ban előállanak.

A természet, ha háborítatlanul marad, igen sokat tesz. Mi néhány évtől fogva a vegyítékeket egészen félretettük, s napon-

ként csak néhány adagot adunk a kis tömegben hatályos szerekből, vagy éppen semmit, kivált ha az állapot kissé homályos — mi, őszintén megvalljuk, reánk nézve nem ritka eset, — s mind e mellett eredményeink nagyon kielégítőek.

Azonban bocsánatot kérek ezen kitérésékért. — Igen örvendetesen érintett engem az, hogy becses lapjaiban néha a gyermekgyógyintézetek állapota s elömeneteléről közléseket találtam. Ha nem hibázom, nem sokára a *Dr. Hügel* (igazgatója egy gyermekkórháznak Bécsben) munkájában, egy a mi intézetünkről *Dr. Edel* által beküldött pontos, történeti és statisztikai előterjesztés fog megjelenni. Én fájdalom bokros hivatalos foglalkozásaimnál fogva nem vagyok mindig képes a tollat azon kiterjedésben vezetni, mellyben azt ohajtanám. Elégedjenek meg ennél fogva Önök a következő rövid vázlattal.

A pesti gyermekkórház.

Ez intézet ösztönzésemmre és tervem szerint támadt 1839-diki augusztusban. Egy társaság alakult, mellynek tagai 6 évi adakozásra irtak alá. 1844-ben az intézetnek különböző források és alapítványokból 40,000 p. ftnyi kész birtoka volt, úgy hogy még azon évben egy czélszerű és szép épület keletkezett, mellynek negyed része az első emeletben egészen egy orvos-sebészi kóroda szükségéhez képest építetett és szereltetett föl — járó betegek s előadási teremmel, műtéti és bonczolati szobával stb. — mellyben jelenleg 30 betegágy, 10 beteg anyák vagy dajkák számára csecsemőkkel együtt, létezik. 20 betegágy egészen ingyenes, 10 pedig 24 kr. napi díjjal. Két fizetéses segéd-orvos van mellém rendelve, s ezenkül évenként 2 fizetéstelent nevezek ki. A fő fölügyelőné szülésznő s 3 kórpolónő van keze alatt. Az ambulatorium, mellynek költségeit Pest-város fedezi, az utolsó években szinte 2500-ra szaporodott. A betegágyakban jelenleg évenként 350—400 gyermeket s 50—70 szoptató beteg anyát lehet számítani. A kórtörténetek jegyzőkönyveinkben nagy pontossággal följegyezzük; eddigelé 12,000 van birtokunkban. Két év előtt az intézet *) az alapítók

*) Legújabb hírek szerint a n. m. m. kir. helytartó-tanács jelenleg e tekintetben hathatós előmozdító lépéseket tett.

egyesülete által önkénytelenül följánlatott mindenkorra a kir. egyetemnek a nyilvános tanításra használat végett.

Én évenként két, 4 és $\frac{1}{2}$ hónapig tartó kórodai cursusokat adok, mely alkalommal a türgyilagos kórjeltanra s a beteg kisdetek természettani vizsgálatára különös figyelem fordítatik, 5-ször hetenként $1\frac{1}{2}$ óráig. A műtételek ezen órákon kívül, szinte általam hajtának végre.

Járványok. Leszámítva a *váltólízat* — mely (a cholera idejében elenyészvén) két évtől fogva roppant kiterjedésre jutott, t. i. 1846-ban 2500 betegre 176, mellyek között a legfáztalabbak 5 hónaposak valának, — az utolsó 8 évben nem voltak élénk járványaink. A himlő legerősebben uralkodott 1839-1810-ben.

Kanyaró és hökhurut néhányszor lépett föl, kivált 1839 s 1840-ben. A *hökhurut* ellen tellyes adagokban főleg következő szereket alkalmaztam tellyes adagokban u. m. a *szeprőnyét*, *bűzaszatot*, *sósarat*, *kinallt*, *kénsavas horgéleget*, *szinrobot*, és ezen szereket — összehasonlítván a természetes lefolyással a járvány különböző phásisaiban — egyáltalában hatástalanoknak találtam. Mintbogy a betegség világosan periodicus, ideges, azt hiszem, hogy a valódi szer, ha bíránk olyat, igen hirtelen gyógyulást idézne elő. A hörglob, tüdővérzések, karélycsás tüdőlobok voltak néha azzal szövetkezve. — A *rörheny* soha sem lépett föl élénk járványosan. A hideg leöntözéseket magok idejükben elhatározólag hasznosaknak találtam; belsőleg, úgy látszik a halvány (könnyű nyákos főzetben 1 terecs — 1 nehezék egy napra) jó hatásu. Nadályokat a helybeli bánalom erejéhez képest (p. o. toroklobnál) nagy mérséklettséggel kellett alkalmazni. Nagy vérbocsátás két ízben hirtelen halált idézett elő. — A *krup*, mint járvány 1839-től fogva eddigelé nem jött elő; én mintegy 13,000 beteg között csak 12 valódi krupról (hártják jelenléte — tremblement d'un voile agitité Rilliet és Barthez) győződhetem meg; ezek kettőt kivéve, mind meghaltak. Néhány nap előtt hörgmetszést tettem egy 18 hónapos, egyáltalában tetszolt, kövér, rövidnyakú gyermekben, hol nagy haránt idegeket kellett kikerülni; a nagy nehézségek daczára sem ártott itten a műtétel, sőt inkább a kialváshoz közalgó élet még 48 óráig nyújtott. Az illy kis gyermekeknél istökéletesen meglehet tisztítani a légsövet a göggel együtt, s le és fölfelé

ként csak néhány adagot adunk a kis tömegben hatályos szerekből, vagy épen semmit, kivált ha az állapot kissé homályos — mi, őszintén megvalljuk, reánk nézve nem ritka eset, — s mind e mellett eredményeink nagyon kielégítők.

Azonban bocsánatot kérek ezen kitérésekért. — Igen örvendetesem érintett engem az, hogy becses lapjaiban néha a gyermekgyógyintézetek állapota s előmeneteléről közléseket találtam. Ha nem hibázom, nem sokára a *Dr. Hügel* (igazgatója egy gyermekkórháznak Bécsben) munkájában, egy a mi intézetünkről *Dr. Edel* által beküldött pontos, történeti és statisztikai előterjesztés fog megjelenni. Én fájdalom bokros hivatalos foglalkozásaimnál fogva nem vagyok mindig képes a tollat azon kiterjedésben vezetni, mellyben azt ohajtanám. Elégedjenek meg ennél fogva Önök a következő rövid vázlattal.

A pesti gyermekkórház.

Ez intézet ösztönzéseimre és tervem szerint támadt 1839-diki augusztusban. Egy társaság alakult, mellynek tagai 6 évi adakozásra irtak alá. 1844-ben az intézetnek különböző források és alapítványokból 40,000 p. ftnyi kész birtoka volt, úgy hogy még azon évben egy czélszerű és szép épület keletkezett, mellynek negyed része az első emeletben egészen egy orvos-sebészi kóroda szükségéhez képest építetett és szereltetett föl — járó betegek s előadási teremmel, műtéti és bonczolati szobával stb. — mellyben jelenleg 30 betegágy, 10 beteg anyák vagy dajkák számára csecsemőkkel együtt, létezik. 20 betegágy egészen ingyenes, 10 pedig 24 kr. napi díjjal. Két fizetéses segéd-orvos van mellém rendelve, s ezenkül évenként 2 fizetéstelent nevezek ki. A fő főlügyelóné szülésznő s 3 kórápolónő van keze alatt. Az ambulatorium, mellynek költségeit Pest-város fedezi, az utolsó években szinte 2500-ra szaporodott. A betegágyakban jelenleg évenként 350—400 gyermeket s 50—70 szoptató beteg anyát lehet számítani. A kórtörténetek jegyzőkönyveinkben nagy pontossággal följegyeztük; eddigelé 12,000 van birtokunkban. Két év előtt az intézet *) az alapítók

*) Legújabb hírek szerint a n. m. m. kir. helytartó-tanács jelenleg e tekintetben hathatós előmozdító lépéseket tett.

egyesülte által önkénytesen följánlatott mindenkorra a kir. egyetemnek a nyilvános tanításrai használat végett.

Én évenként két, 4 és $\frac{1}{2}$ hónapig tartó kórodai cursusokat adok, melly alkalommal a tárgyilagoss kórjeltanra s a beteg kisdedek természettani vizsgálatára különös figyelem fordítatik, 5-ször hetenkint $1\frac{1}{2}$ óráig. A műtételek ezen órákon kívül, szinte általam hajtának végre.

Járványok. Leszámítva a *ráltólúzat* — melly (a cholera idejében elenyészvén) két évtől fogva roppant kiterjedésre jutott, t. i. 1846-ban 2500 betegre 176, mellyek között a legfáztalabbak 5 hónaposak valának, — az utolsó 8 évben nem voltak élénk járványaink. A himlő legerősebben uralkodott 1839-1840-ben.

Kanyaró és hökhurut néhányszor lépett föl, kivált 1839 s 1840-ben. A *hökhurut* ellen tellyes adagokban főleg következő szereket alkalmaztam tellyes adagokban u. m. a *szeprőnyét*, *bűzaszatot*, *sósarat*, *kinalt*, *kénsavas horgéleget*, *szinrobot*, és ezen szereket — összehasonlítván a természetes lefolyással a járvány különböző phásisaiban — egyáltalában hatástalanoknak találtam. Minthogy a betegség világosan periodicus, ideges, azt hiszem, hogy a valódi szer, ha bírának olyat, igen hirtelen gyógyulást idézne elő. A hürglob, tüdővérzések, karélycsás tüdőlobok voltak néha azzal szövetkezve. — A *törheny* soha sem lépett föl élénk járványosan. A hideg leöntözéseket magok idejökben ellátározólag hasznosaknak találtam; belsőleg, úgy látszik a halvány (könnyü nyakos fűzetben 1 terecs — 1 nehezék egy napra) jó hatásu. Nadályokat a helybeli bántalom erejéhez képest (p. o. toroklobnál) nagy mérséklettséggel kellett alkalmazni. Nagy vérbocsátás két ízben hirtelen halált idézett elő. — A *krup*, mint járvány 1839-től fogva eddigelé nem jött elő; én mintegy 13,000 beteg között csak 12 valódi krupról (hártják jelenléte — tremblement d' un voile agité Rilliet és Barthez) győződhet em meg; ezek kettőt kivéve, mind meghaltak. Néhány nap előtt hürgmetszést tettem egy 18 hónapos, egyáltalában tetszholt, kövér, rövidnyakú gyermekben, hol nagy haránt idegeket kellett kikerülni; a nagy nehézségek daczára sem ártott itten a műtétel, sőt inkább a kialváshoz közelgő élet még 48 óráig nyújtatott. Az illy kis gyermekeknél istökéletesen meglehet tisztítani a légcsövet a göggel együtt, s le és fölfelé

egész a hörgőkig megégetni, mind azáltal az álhártyák ilyenkor egész a hörgűgákba terjednek. — A műtétel után nagy fölügyelet szükséges, mert a csövecs (Kanüle) kisikamlás és bedugulás által sok nehézségeket okoz. Ezen kis műtett betegnél mindig két orvos volt jelen egymást fölvaltva. — Ha a nádalyok s kiizzadási kórjeleknél erős hánytató kénsavas rézévelégből alaposan nem használnak, minden esetre késedelem nélkül a műtételhez kell látni

Kifejlett *hagymázos lázakat* ezen kis betegek között az utolsó időkben sem találtunk igen nagy számmal, mikor pedig az alsó néposztály nagy nyomorúsága mellett s még magokat jól bírónál is, szembeszökőleg nagyobb mértékben uralkodott az, mint különben. Kiképződött fekélyeket a bélcatornában s más kórjeleit a hagymáz legfőbb fokának mintegy 180 hagymázos gyermek között a 8-dik év előtt soha sem láttam. Hurutos, csűzos és epés jellemű lázak még mindig nagy számmal vannak nálunk. Nem akarom elvitatni, hogy más helyeken s a körülmények bizonyos összetalálkozása mellett a hagymáz igen markirozott járványos bélyeget nyer —, mind azok szerint azonban, mit eddigelé láttam s szigorú elfogulatlansággal tapasztaltam, nem tudom a hagymázt ama többi lázaktól *lényegesen* elkülönözni, sem olyan betegség gyanánt tekinteni, melly szükségképen typicus folyamatot vesz, miként a himlő, s mellyet kifejlődésében nem lehet föltartóztatni. — Ha egészen elfogulatlanúl, tisztán kórodai szempontból tekintjük a különféle lázakat — a jelenségekre nézve kórodai synthesiseket és analysiseket csinálunk — csaknem úgy látszik, hogy minden lázagnál elsőrendűleg és különösen az idegrendszer támadtatik meg, s ez által a vér különbözőleg szenved. Én a gyermekek hagymázos lázainál tulajdonképen csak két, mindenkor állandó jellemet találtam: kórodailag — a szembetűnő ideges gyöngeséget; kórboncztanilag — a vér higságát. Szórványosan a hagymázos lázat ugyanazon külső befolyásokból láttam támadni, mellyekből a hurutos vagy csorvás lázak eredének, s ezen lázak különféle élénkségi fokozatának rendje a legerősebb hagymázig sehol sem mutatott lényeges határvonalat; úgy látszik hogy ugyanazon thermoelectricus befolyások gerjesztik mind ezen lázalakokat vagy fokozatokat, és a tetszőleg legélénkebb és legrosszabb indulatu

fokozatokat gyakran a maga idejében érkezett ápolás vagy hánytató szer által ketté lehetett vágni.

Mi száz meg száz lázeseteket biztunk egészen háborítatlanul a természetre, sőt számos hagymázos lázakat is, hol helybeli javallat nem volt jelen; ezek közül igen kevesen haltak el, mintegy 5 száztóli. Folytonosan soha sem adattunk szereket, csak egyes állapotok ellen: vérbocsátást, hánytatót vagy hasbajtót, betakargatásokat nedves-hideg vagy nedves-meleg ruhákba (a bőr állapotához képest) leöntözéseket, mustártésztaakat, pépborogatásokat, csőrét, édes higanyt tört adagban (hagymázos hasfolyás ellen) káfort és kínalt (nagy gyöngeségnél) mákonyt (nagy, görcsös, lármás nyugtalanságnál). Hasfolyás jelenléténél a halvány nekünk helytelennek látszott, száraz, forró bőrnél vöröses patécsokkal s erős lázzal ellenben hasznosnak látszott. Számos gyöngé gyermekek hulláiban, kik különféle lázalakokban haltak el, a bonczolat semmi helybeli bánalmat nem talált.

Élénk fokú *tüdőgyulladások* gyermekeknél az előbbi években ritkán jöttek elő; de igen számosak 1846-ban, szembetűnőleg számosak 1847-iki januárban, t. i. a betegek felénél. Én erről igen érdekes statisztikni összeállítást készítettem, s az orvosegylettel a martiusi gyűlésben közlöttem. A hallgatódzás és kopogtatás kis gyermekeknél szinte olly nagy nehézségekkel jár, mint a millyen fontos, sőt nélkülözhetlen. Sok kívántatik ahhoz, hogy ebben szilárdságra jusson az ember; a közelfekvő légső erős zöreje és a sok nyálka a kisdetek hőrgéiben a legnagyobb nehézségeket okozzák s elburkolják néha a hörglégzési és dörzszörejeiket. Még 3 év előtt is gyakran megtörtént, hogy nem biztam főleimhez. Összehasonlítást téve a mi igen számos természeti gyógygyerőre bizott eseteinkkel, a gyógyszerhatások következőleg tünnek elő a mellüregi életművek gyuladásainál:

Hörglob. Száraz köhögésnél erős lázzal, csorvás állapot nélkül, hasznosnak látszik a salétromos fejet. Egyébiránt szalamia só és a Dower-féle por elhatározottan és szinte állandóan hirtelen hasznos; hánytató; ritkán a nadályok.

Tüdőlob. Az első és második kórszakban a vérbocsátás elhatározottan hasznos. Erre aztán a szokott gyógyszerek, a természeti gyógygyerő mellett, nem eszközlének fölvehető sikert, nem az édes higany, nem az aranyzinü dárdekéncs. Erős vér-

bocsátás után a langyos italok elégségesek voltak, s kissé torpidus májosodásnál egyedül a légymeleg pépborogatások előmozdítani látszottak az oldódzást. Minélfogva kis gyermekek tüdőlobjánál azt ajánljuk, hogy a gyomrot ama szerekkel szükségtelenül ne terheljük. A tört adagú hánytató borkő sem hat tisztán és világosan a tüdőre, de könnyen kellemetlenül az altestre.

Mellhártyalob. A legcsekélyebb fokozatnál (Pleurodynia), hol a fő körjel a fájdalmas lélegzés volt csekély vagy épen semmi lázzal (hol tényleges természettani ismertető jelek hiányznak s főleg a hasüregi zsigerek mellkas felé való fölnyomása által a fájdalmas lélegzés vagy épen köhögés köszönt be — nem eléggé ajánlható vizsgálati mód kis gyermekeknél) egy adag Dower-por és hársfavirágforrázat, mustártészta vagy hólyaghuzó.

Az élénkebb fokozatnál (mellhártyalob kiizzadmány nélkül) hol t. i. a főnebbi körjelösszeg mellett erős ellenhatás van jelen: nadályok, hánytató; a mustártészta hasztalan, hólyaghuzó pedig addig soha sem használandó, míg a láz erős. Aligheves folyamatonál az édes higany reggel és estve ugyanannyi Dowerporral (aa. gr. $\frac{1}{8}$ —1 p. d.) hasznosnak látszott. Miért nem tüdőlobnál is? Én magamat szigorúan csak a tényleges és tisztán fölfogható hatásokhoz tartom, s ezek úgy látszik az édes higanyra nézve mellhártyabántalmaknál kedvezőleg tűnnek elő, holott azokat számos tüdőloboknál nem vehettem észre. Talán abban rejlik egy magyarázati körülmény, hogy a mellhártyalob csúzos bántalom; izületi és fejcsúszoknál szinte hasznosnak látszott nekem az édes higany (a rágó higany is). Kiizzadmányos mellhártyalobnál, míg a lobos ellenhatás jelen van, az imént említett szerek czélszerűek. Nagy kiizzadmányoknál ellenben ellenhatás nélkül csak nagy hólyaghuzók hatnak észrevehetőleg jótékonyan; s e mellett talán minden másod nap egy hashajtó. Számos illy esetek pusztán a természet által gyógyultak meg épen olly hirtelen, mint midőn az édes higanyt hetekig adtuk, mi által nagyon könnyen alkotmányosan árthatunk. És így nagy kiizzadmányoknál semmi belső szerek.

Hangrés rizenyt (Oedema glottidis) boncztanilag csak kétszer bizonyítottam be.

Fekélyedző göglob és gögszükülés gyakran jött elő görvéllyes gyermekeknél; legtöbben szeuvedtek bőrbetegségeekben, miként fekélyedző szájjizzagban is.

Agybántalmakkal — még pedig minden fokú és neműekkel — sokszor volt dolgunk. Én azokat (szorgosan megvalósított és összeállított 365 eset után) az épen megjelenendő tankönyvem első kötetében pontosan tárgyaltam, s nagy számú kór-cseteket mellékeltem (mellyek az osztrák évkönyvekben 1847. apr. máj. stb. füzetekben német nyelven olvashatók). Itt röviden csak ennyit:

Agykérlob — boncztanilag épen úgy jellemezve, miként a mell- és hashártyalob. Vérbocsátás, hideg borogatások, hólyaghuzók, édes higany, ezek a hatályos szerek.

Agylobot kis gyermekeknél eddigelé még nem foghattam föl kellő tisztasággal boncztanilag. A vörös lágyulás és gonyedés, mint a legbiztosabb gyuladási jelenségek, ritkák; a fehér pépnmű lágyulás bizonyosan nem gyulás credménye. Mit kellessék tevőleges kóros agybeli vérbőségnek tekinteni egy csecsemő hullájában, azt igen bajos meghatározni.

(Folytatása következik.)

A kir. orvoskar 1847-iki jul. 25- s 26-kán tartott közlései.

(Vége.)

A jul. 26-kán tartott érnegyedes ülés leírását, bátor gyógytudományos és melléklep orvosrendőrségi tekintetben nagyon érdekes volt, e lapok terét kimélvén, csak röviden adandom. — Elnök úr megnyitván az ülést, azonnal egy gyakorlatilag érdekes és fontos tárgyat közölt az orvoskarral. Ő nsága t. i. egy — mint mondá — kitünő állásu s tellyes hitelű katonai főorvos-tól a *Warburg-féle lázfestvény s gyógymód* körül levélbeli közlést kapott, mellyből a következő adatokat fölolvassá előttünk:

Dr. Kochmayer regybonczolata szerint a nerezett tilkos ssert következőleg lehet utánozni: Rp Aloes Soccotrinae unc. unam et semis, Camphorae unc. semis et scrup. quatuor, Cort. aurant. minut conscis. et radix enul. in pulc. cribr. aa. unc. octo; Spir. vini rectific. pond. civil. libr. decem. Digere per octid. et admisce liquori expresso, Chinini sulf. unc. sex, Acid. sulf. dilut. pond. civil. libr. unam, prius invicem junct. et tmct.

opii croc. unc. unam et semis. — Ezen mennyiségben készítvén a vegyítéket, egy 5½ nehezék (5½ drachma) tartalmú üvegecske, melly *Warburg* által 2 ft. p. p. árultatik, csak 6½ kr. p. pénzbe kerül! és a gyógyhatás tökéletesen kielégítő. A főn-
 érintett katonai főorvos t. i. ezen utánozott vegyítékekkel 72 láz-
 betegen — egyszerű, kettőzött s bonyolódott váltóláz ellen tett
 kísérletek után a gyógyszerrel kivétel nélkül hatányosnak találta,
 s a hatásmód körül következő tapasztalatokat tett: 1. Minden
 beteg a szokott adag (5½ drach. kétszerre adatik, fele, mi-
 dőn a láznak kellene kezdődni, a másik fele 3 órával ezután;
 a beteg tüstént az első fél adag bevétele után agyában jól be-
 takarja magát, s mig jól nem érzi magát úgy marad), bevétele
 után még 1—2 rohamot tapasztalt birálati jelenetekkel. 2. A láz
 aztán elmaradt; pépes állományu székürülések (többnyire jövő
 napon) követik e szerelést, testi jólét érzetével. 3. Lázizzag
 (*Hydroa febrilis*) 50-szer mutatkozott. 4. Visszaesés nem ta-
 tapasztaltatott.

Ezen közérdekű közleményért e sorok írója köszönetet
 mondván ö nagyságának, a *Warburg*-féle lázgyógymódot az
 orvosi rend tellyes figyelmére méltónak tartja. 6 hónap óta ré-
 szint a valódi *Warburg*-féle, részint utánozott vegyítékekkel (melly
 többnyire ½ obon tinct. svecica, 1 nehezék tinct. abs., ½ nehe-
 zék tinct. angelic. comp. s 10 szr. sulf. chin. neutr.-ből állott)
 tevén kísérleteket, s eddig már 65 szigorúan észlelt esetek bir-
 tokában levén, annyit bizton állíthat, hogy nemcsak kóros egyé-
 nek, hanem kisdetek is az aránylagos mennyiséget rendszerint
 jól tűrik, az az ekképen rövid idő alatt nagyobb mennyiségű
 kínalt vehetnek be, mint a szokott poralakban. Egy üvegecske
 (5½ drachm.) *Warburg*-féle festvény azonban nem minden vál-
 tólázatot győz le, s nem háritja el mindég a visszaesést, hanem szük-
 séges makacs erős esetekben két üvegecske (az az naponta egy)
 a láz legyőzésére, s még a második s harmadik hétben fél üve-
 gecske a visszaesés elhárítására. Kár volt — úgymond szóló —
 hogy mi gyakorló orvosok, azért mivel kínal létezik a festvény-
 ben, semmi külön becset nem adánk e szernek; mert hiszen a
 növényi festvények, mellyekből áll a folyadék, chemice tisztá-
 ba nem hozandók, s még is nagyon hathatósak lehetnek; — és
 kár szinte, hogy a fenséges kormány megengedte a drága szer
 árulását a nélkül, hogy valahogy annak tartalmának s készítésé-

nek birtokába nem helyezé magát. — *Gottwald* akkép szólott e tárgyhoz, hogy ő olly labdacokkal, mellyek kénsavas kinalt, aloest, arcan. dupl. s senna levél-port foglalnak magokban néhány száz lázbeteget kitünő sikerrel orvosolt.

Elnök ő nsága a fűntebbi észrevételekre azt felelé, hogy a privilegium Austriában csak akkor adatott, miután számos kísérletek történtek a katonai közkórházakban, Magyarországra nézve csak egyszerűen megengedtetett, hogy gyógyszerészek s orvosok és sebészek, kik gyógyszerárakat tartanak, árulhassák bizonyos korlátok között. Ha túlhágások történnek, ezek leginkább a tökéletlen végrehajtási eljárásnak tulajdonítandók, a mi-ben némi hiányt nem lehet tagadni, ámbár ő nsága e részben a tőle kikerülő lépéseket nem egyszer megtevé. — A fűnebb le-irt utánaozott vegyíték iránt azon határozat történt, hogy a vegy-és gyógytanár vizsgálják meg, s az utóbbik referáljon a leg-kozelebbi évnegyedes ülésben tett tapasztalatai nyomán.

Ezen tárgy megvitatása alatt *Schmidt*, *Flór*, *Grosz Fe-rencz*, *Schlesinger* s mások, részint a szabad eladás ellen ovásokat s indítványokat tevének, részint számos példáit hozák elő annak, miképen rossz állapotban létezik hazánkban az orvosi policzia kezelése! De elvégre a bonyolódott viszonyokat s egy-könnyen le nem győzhető nehézségeket kiki elismerte, s meg-nyúgodott meggyőződve, hogy *elnök* ő nsága részéről a lehetsé-gezt megteendi, hogy az orvosi rendőrség a hatóságok rész-éről nagyobb támaszt nyerjen; mert *egyedül* az orvos e részben mitsem tehet.

Ezen nagyrészt szomorító viták után szőnyegre került:

Azon bizottmány jelentése, melly Hatás elnöklete alatt egy magyar orvosi statistika (l. a múlt évnegyedes ülés közlé-sét) létesítésének tervezetén dolgozott. — *Wagner* r. k. tanár e tárgyban szintolly nehéz mint kimerítő dolgotat vitt véghez, s megemlíté, hogy midőn e munkálathoz hozzá fogott, szemoi előtt lebegtek a legjobb némethoni orvosi statistikák — *For-mey*, *Lippich*, *Wertheim* stb. iratai; Magyarhonban még e rész-ben kevés történt, mert csak *Tormai*-tól *Tolnáról*, *Höbbling*-tól *Baranyáról*, *Jankovich* és *Schlesinger*-tól Pest-városáról birunk kimerítőbb statisükákat. Ő tehát mindezek nyomán egy magyar hazánkra alkalmazható tervet dolgozott ki, mellyet a bizottmány jóvá hagyott s jelenleg eleibénk terjesztett. Határozattá lón:

Köröztessék az orvoskar tagjainál ezen terv, s kiki tegyen hozzá észrevételeket; a legközelebbi octoberi ülésben pedig a tárgy közvitatásra fog bocsáttatni.

Azon bizottmány, melly *Eckstein* elnökle alatt a múlt évnegyedes ülésben *Stáhty* ő ngától létre hozott pályakérdések kidolgozásában működött, a következő három kérdést közlé az orvoskarral:

1. Mellyek honunk égallyának s lakosai életmódának azon sajátságai, mellyek *honos* (endemicus) *betegségeket* okoznak? mellyek ezen kóridomok? mellyek azon életrendi s orvosi segíelyek, mik által azon betegségeket megelőzni vagy megszünetni lehetne?

2. Mellyek Magyarhonban az *ajkrák* gyakori előfordulásának okai? mellyek az elhárítási módok?

3. Mint lehetne orvosi közrendészetet megalapítani?

Hosszas vitatkozás után, mellyben főkép *Halász G.* azon kérdésekkel meg nem elégedvén, számos okoknál fogva a *bujakört* kívánja kitüzetni, végtére mégis az első kérdés nyert legnagyobb pártolást, egy kevésbé változtatott alakban. (E tárgyról még ezután leend alkalmunk szólni.)

Befejezvén *elnök* úr az ülést, dicsérve megemlíté *Haras* volt decánnak jeles, buzgó hivatalkodását, melly őt az orvoskar tiszteletére s halájára méltóvá teszi. Erre *Haras* különösen megköszönvén ő nságának egész decánusi hivatalkodása alatt eránta tanusított kegyességét, körülbelül ekkép nyilatkozott: „Sokat tanultam s tapasztaltam e két év alatt, különösen pedig a tanár urakat tisztelni s becsülni tanultam, kiknek nehéz, fontos állása joggal igényel tiszteletet s kitüntetést. És e részben ezelőtti véleményemet s gondolkodásomat megváltoztattam. Más részt, a többi tagtársak körül olly tapasztalatokat tettem, hogy nem kell csodálkozni, ha ennekelőtti gondolkodásomat erántuk megváltoztatván — ezentúl máskép gondolkodom mint ezelőtt.“

Elnémultunk e nyilatkozatra mindnyájan. Szótalan csenddel szétoszlódtunk — meglepett elmékkel. Ez a köszönet? mit mondott? — —; de miért hoznám föl annyi tagtársak meglepett s ingerült kedélyeik kifakadásait? Nem is föladatam az ülési terem küszöbén túl menni, s ha néhány utóhangot pendítek, csak azért teszem, mivel ez ülésből csirázó termények vajmi könnyen kártékony paréj-maggá válhattak. *Haras* titkolódásra

nem szorul. Nem itkolom a mondottak nemhelyeslését részünkről. De a mondás és a tevés között nagy a különbség! A mondás olykor a kedélynek perczyi kicsapása. Tekintsünk önmagunk kedélyébe! Egyes körülmény — s meg kell vallani, ez nem hiányzott — elégséges olykoron a kedélyt fölzendíteni. Mi a tanárok méltánylatát illeti, e nyilatkozatában mindnyájan osztozunk. Kevés kivétellel közülünk soha ellenségei vagy ócsárlói nem valánk a tanároknak, csak igazságos viszony s állásért küzdöttünk, s ezen közlések írója nem egyszer mondá: közeliítsünk! Mi az ellenünk mondottat illeti, ne vegyük olly komoly értelemben. Ha tette re kéri — azt hiszem *Havas Haras* marad.

Oct. 31-kén a legközelebbi évnegyedes ülés.

Pest, 1847-iki jul 14-kén.

Dr. Schöpf.

A kir. magyar természettudományi társulat 1847-dik évi jul. hó 20-kán tartott kis gyűlésének jegyzőkönyve.

10. A legközelebbi kis gyűlés jegyzőkönyve hitelesítés végett fölolvastatik, és helybenhagyatik.

11. Az állat-, élet- és növénytani szak jul. 1-, és 15-kén; s az ásvány-, vegy- s természettani szak jun. 24-, és jul. 8-kán tartott üléseik jegyzőkönyvei olvastatnak föl.

12. A naptár elkészítése kerülvén szőnyegre, a szerkesztők felszólítanak annak elkészítésére. A kiadás pedig a pénztár állapotjától függvén, a pénztárnok oda utasítatik, hogy mihelyt a pénztár állapota megengedi, a szükséges költségeket fedezze.

13. Temerini gróf *Szeccsen* Miklós ő méltósága 14 nehézpat (Schwerspath) és 2 kovag (Quarz) példányokat küld a társulat számára. Magas kegye köszönettel fogadtatik.

Dr. Eötvös Ágoston egy kövült zápfogat, melly Kolozsvár tájékán 1829-ben találtatott; egy határozatlan nemű kövületet (Numuliten) s egy kőből faragott almát ajándékoz a társulatnak. A társulat az ajándékozónak köszönetét nyilvánítja.

Kehrer József, pesti választó polgár két kagylókövületet.

Friedrich Leibold „*Beiträge zur Naturgeschichte der Polyphen- und Korallengebilde. Prag 1846.*“ — *Friedrich Leibold* „*Naturalien Catalog 1847.*“ Beküldé a szerző. — *Scopoli* (Joan. Ant.) „*Crystallographia Hungarica. Pragae 1776. 4-to.*“ Ajándékozá *Györgyi Horváth* József r. tag. — „*Nepszerű földrajzi oktatás, iskolai es magány használatra. Irta Kanya Pál, Pest 1847.*“ Ajándékozá a szerző. — „*A bánág poszlázairól. Irta*

Böttner Imre. Pest 1847. Szinte az. — „*Lippold neues Handbuch des vollständigen Gärtners. 1. Band. Stuttgart 1831. 8-vo.*“ *Schevics* Mózes r. t. ajándéka. Mind ezek köszönettel fogadtatnak.

Bugát Pál,
m. elnök.

Kovács Sebestény Endre,
titoknok.

1847-dik aug. 28-kán tartott köz gyűlés jegyzőkönyve.

Bugát Pál elnöklete alatt jelen voltak: k. t. *Kubinyi Ágoston, Sadler, Petényi, Haumann, Molnár, Hunák, Ney, Gerenday, Pauer, Schevics, Müller, Rozsa, Jármai, Foltény, Hunak, Halász, Kronperger, Rhey, Török József, Horráth, Dr. Ingmann Sándor* Finnlandból mint vendég.

14. Az elnök üdvözlővén a gyűlés tagait, az alapszabályok értelmében előadá a legközelebb lefolyt évnegyedes munkálatokat, mellyek a gyűlések jegyzőkönyveiben hitelesen följegyezték.

15. Az első titoknok előadja a közgyűléshez utasított tárgyakat, u. m.

a.) A pénztár megvizsgálatván találtatott, hogy a bevétel volt 927 f. 30 kr.; a kiadás volt 590 f. 58 kr. p. p. Marad tehát a pénztárban a múlt évnegyedi maradékkal 846 f. 44 kr. p. p. A számadások rendben találtatnak.

b.) A szakl gyűlések egy boncztani asztalt, és a hozzá megkívántató eszközöket megszerezni ohajtják, továbbá *Brühl* egybehasonlító boncztani munkáját megvétel végett ajánlják. Az ajánlat helyben hagyatik, és a pénztárnok azoknak megszerzésére fölhatalmaztatik.

c.) A választmányi gyűlés jelenti, miszerint a közelgő ünnepélyen, mellyen fenséges Pártfogónk a két fő város által meg fog tiszteltetni, az idő rövidege miatt célirányosnak vette előlegesen rendelkezni azon kivilágítási készülletekről, mellyek által társulatunk szállása ő Fensége tiszteletére földiszitessék. Szives köszönettel fogadja a közgyűlés a választmány gondoskodását, s fölkéri, hogy arról továbbra is intézkedjék. A költségek fedezésére pedig aláírási ívet kíván nyittatni, hogy minden egyesnek külön külön alkalma legyen hódolva tisztelt magas Pártfogónk iránti mély tiszteletének parányi jelét adni.

d.) Az ajánlottak nevei olvastattak föl, kik választás alá kerülendnek.

16. A másod-titoknok a Scontrót olvassa föl; a kinlevő munkálatok elkészítése és bírálatok benyújtása sürgettetni rendeltetik.

17. A könyvtárnok elősorolja a gyűjtemény és könyvtár gyarapodását, mellyeknek jegyzéke a jegyzőkönyvekbe koronként fölvetetett.

18. *Kubinyi Ágoston* ő nagysága az orvosok és természetvizsgálók 8-dik nagy gyűlésének tiszteletét hozá meg a társulatnak, több emlékeket mellékelve hozzá, úgy mint a nagy gyűlés által az első elnök hg *Esztérházy Pál* tiszteletére veretett emlékpénzt, jegyeket, meghívókat, *Toepler* károlytól fordított Hippocrates Aphorismáit. Jelenti egyszersmind, hogy a

legközelebbi évben Pesten fogják az orvosok és természetvizsgálók 9-ik nagy gyűlésüket tartani. Örömmel vevék e hírt a jelenlevők, s a náságos k. t. úrnak köszönetüket nyilváníták szíves éber részvéteért, mellyel a társulat iránt viseltetni minden alkalomkor törekszik.

19. Az előadottak nyoman m. elnök *Bugát Pál* indítványozá, miszerint a társulat állásához méltánjos és illendő leend, ha Buda-Pest és környéke helyleirátát ki fogja dolgozni. Az indítvány tárt karókkal fogadtatik, s a munka elkészítésére *Sudler* tagtárs elnöklete alatt a következő tudós férfiakból álló választmány neveztetik ki: *Pecz, Dörner, Fritvaldszky, Virnau, Pauer, Hamann, Petenyi, Gerenday*, kik is azt szívesen elfogadák.

20. *Dr. Halleur* Afrikából Tantumból kelt, és a társulat első titoknokához intézett levele olvastatik föl, mellyben fölkéri a társulatot, hogy nyilatkoznék, micsoda tárgy gyűjteményeknek óhajtna birtokába jöni. Levelező tagul ajánltatik.

21. Több rendbeli ajándékok mutattatnak be, u. m. „*Geognostische Skizze der Gegend von Kremnitz; von Joh. v. Pettko. Wien 1847. 4-to.*“ — „*Systematisches Verzeichniss der in der Provinz krain vorkommenden Land- und Süßwasser-Conchylien; mit Angabe der Fundorte; von Ferdinand Jos. Schmidt Laibach 1847.*“ — *Sciöfcz Sándor* „növénygyűjteményt“ meghozá a társulatnak *Kübinyi Ágoston* ő nsága. — *Heuffel János* lugosi főorvos „egy növénygyűjteményt.“ — *Schmidt Ferdinánd* két eleven „*Proteus angrineus*“ példányt ajándékozának a társulatnak. — *Dr. Romy Károly* örököse megküldék az elhunyt némelly kéziratait. „*Sermesztaraj*“ készítette *Hanák Ker. János*, ajándékozá a szerző. — „*Enumeratio Stirpium Magni Principatus Transilvaniae. Tomus IV. Cryptogamarum. Sect. 1—111. Cibuti 1846.*“ „*Übersichtliche Darstellung der seit des Erscheinens des Baumgarten'schen Werkes in Siebenbürgen entdeckten phanerogomischen Pflanzen; von Mtch. Fuss.*“ (Kézirat) ajándékozá *Fuss Mihály* ev. gymnasiumi tanár N. Szebenben. — „*Redtenbacher (Ludwig) Fauna Austriaca. Die Käfer etc. Heft 1—2.*“ *Dr. Carl E. Hammerschmidt* „*Allgemeine oesterreichische Zeitschrift etc. XIX-ter Jahrgang. Wien 1847. Dto XIII. Jhrg.*“ „*Dr. Hammerschmidt „Aufforderung zur Beobachtung der periodischen Natur-Erscheinungen in der Vegetation“* „*Dr. Carl E. Hammerschmidt „Helminthologische Beiträge. Wien 1847.*“ *Dr. Hammerschmidt* ajándékai. Az ajándékozónak szíves köszönet szavaztatott.

22. Idősb *Kiss Bálint* értekezése fölolvastatik.

Bugát Pál,
m. elnök.

Kovács Sebestény Endre,
titoknok.

1847-dik aug. hó 29-kén tartott köz gyűlés jegyzőkönyve.

Bugát Pál elnöklete alatt jelen voltak: *Pauer, Hamann, Schevics, Rhedey, Foltény, Kiss Ferencz, Kovács Seb. Endre.*

23. Idősb *Kiss* Bálint értekezése folytatólag fölolvastatik. Ez a vegyes élettani szak figyelmébe ajánltatik.

24. A július 20-iki kis gyűlés, és az augusztus 28-diki közgyűlés jegyzőkönyve fölolvastatik és meghitelesítetik.

25. Dán király ő Felsége titoknoka által küldött becses levele olvastatik föl, mellyben örömét jelenti ki azon megtiszteltetésen, melly őt a kir. magyar természettudományi társulat által történt taggá lett megválasztásával érte

Haldinger, *Löwe*, *Unger* levelező tag urak leveleik mutattnak be.

Dr. Linder az élettani szakhoz csatlakozik. Fölhívásunkra erdői granit-példányokat küldött be.

Miskolczy János Nyitráról a természettani osztályhoz, *Ginully* Rudolf és *Rothhammer* Antal tankedvelőknek, *Ilmák* Mihály hevesmegyei főorvos a növenytani szakhoz r. tagnak, *Tormay* Károly az élettani szakhoz rendes tagnak, *Kovács* Imre D. Földváron rendes tagnak, lenni nyilatkoztak.

26. Tagokul választottak. Levelező tagokul: *Ingmann* Sándor orvostudor és tanár Helsingforsban Finnlandban, *Rein* Gábor a literaturai társaság elnöke ugyanott. — Rendes és tankedvelő tagokul: *Linczbauer* Ferencz orvostudor s kerületi főorvos Jász-Berényben, *Csiki* János orvostudor Aradon, *Köttek* Ferdinánd kegyes-rendi tanár Tatában, *Mutarovszky* Ferdinánd orvostudor Pesten, *Szenczy* Imre premontrei kanonok Csornán, *Glatz* Menyhért tanár Egerben, *Resutsek* Antal gymnasiumi igazgató ugyanott, *Harisch* János orvostudor s városi főorvos Szentesen.

Bugát Pal, *Dr. Kovács Seb. Endre,*
elnök. titoknok.

Könyvhirdetés.

Epen most jelent meg és Geibel Károly pesti könyvárusnál kapható:

Dr. C. Canstatt, Professor der Medicin zu Erlangen etc.
„Handbuch der medicinischen Klinik, oder die specielle Pathologie und Therapie, vom klinischen Standpuncte ausbearbeitet.
2-ter Band. Erlangen 1847.“

(In median 8-vo über 1100 Seiten stark.)

10 ft. 30 kr. p. p.

Ezen olly rendkívüli tetszéssel fogadott munka most már *egészen berégestetett*, és a 8 részből álló 4 vastag kötetnek ára *30 f. 36 kr.* — Kapható szinte Geibel Károly könyvkereskedésében.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRALYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

P. R. BUGÁT ÉS **DR. FLÓR.**

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

18. szám.

Pesten, Oct. 31-kén.

1847.

TARTALOM: Nyílt levél Dr. Schöpf. — kivonatok. —

Nyílt levél

A „Journal für Kinderkrankheiten“ szerkesztőjéhez.

Dr. Behrend Fr. J. és Dr. Hildebrand A. urakhoz.

Schöpf Agoston-tól.

(Folytatás.)

Agyvízkór.

1. *Elsőrendű.* A heves alak számos virágzó gyermekeket támadta meg. *Hányás behuzódott hassal, s agyvízkóros fölkiáltás, a fejnek egykorú hátravetésével,* stb. A nadályok semmi szolgálatot nem tettek, sőt gyakran ártalmasok valának; a hideg borogatások szinte gyakran ártottak, az édes higanytól semmi különös hatás. A leöntözések és hólyaghuzók néhányszor hasznosaknak látszottak; a hamiblag nagy adagai (óránként 3-6

szemer oldatban) három esetben (az utolsó kórszakban, (ökéletesen kiképződött szélhűdésnél) bőséges vizelés köszöntvén be, hirtelen javulást és gyógyulást eszközlének. — Az elsőrendű idült alak jobbadán hasmenéssel kezdődik. A hideg leöntözéseket és hamiblagot itt is hasznosnak találtam. — Mi nagyszámu illetén elsőrendüleg kifejlődött agyvizkúrokat bonczoltunk, és — hajlandó vagyok csak eseménynek tulajdonítani, — csak két ezen alakban meghólt gyermeknél találtattak gümök; a gyuladásnak sem voltak jelen nyomdakai.

2. *Másodrendű.* Az életbeni jelenségek igen sokfélék, minden esetre másként mint az elsőrendűnél. A fejjelenségek rendszeren nem olly tisztán, nem elsőrendüleg tüntek elő. Mi tetemes mennyiségű agygyomrocsi vizre találtunk a gümökórban elhaltaknál, tüdőbántalmak után mellhártya-kiizzadmányok mellett, átalános vizkórnaál s nem régiben egy hagymázban elhalt gyermeknél is, még pedig közel 1½ obonhoz minden agyüregben; hagymázos tüdőlob is constatiroztatott itten s a gümönek legcsekélyebb nyoma sem találatott az egész testben. A viz igen tiszta volt. Nehányszor, de nem mindig találatott agyvizkór, agy- vagy agyhártyagümöknél is. Ez utolsókat számos bonczolatoknál (ha nem hibázom) csak 2-szer találtuk föl. Semmi sem érint az újabb időkben fájdalmasabbau mint a gümökóros agyhártyalob „Meningite tuberculeuse.“ Minden illy nemű hullanaál scrupulosus pontossággal vizsgáljuk, kivált 3 évtől fogva, még nagyító üveggel is az agyban és agyhártyákban; ohajtjuk azt föltalálni s rendszeren semmit sem találunk. Nem mintha nagy fontosság rejlenék abban, ha bebizonyítatnék, hogy az agyvizkór rendszeren gümökórral van csatlakozva, hanem mivel úgy látszik nekem, hogy az orvosi igazsággal még mindig rosszul álla dolog. Milly — mondhatnám gyermeki — szenvedéllyel adják át magokat a gümökór theoriájának! Ez szomorít engemet, és nagyon örömet látom még magamat egy pár évig mostani nézetimért ostromolva s aztán csatlakozandom a gümökór theoriájához — ha lehetséges leend; mert bizonyára jobb, hogy egyes ember blamirozza magát, mint a tudomány olly sok képviselőji által. Hiszen mi a pesti gyermekkórodában a legnagyobb gondossággal bonczoltunk nemcsak kevés, hanem nagy mennyiségű alig heves és végre idült lefolyásu (jóléhet elsőrendüleg és meg lehetős hirtelen föllépő) agyvizkúrokat is — ollyakat t. i. hol az

agybántalom tisztán és elsőrendűleg nyilatkozott — s mellyeknél nagyobbára elég idő volt a gümök illetén kifejlődésére, hogy azokat tisztán és meghatározottan és göresű nélkül is föl lehetett fogni — s csak egy párszor találtunk általános gümőkór mellett olly testecskéket a pókhálókér alatt, mellyeket jogosan gümöszemeséscedésnek lehetett nevezni. — Én tisztelem mások vizsgálatait és tapasztalatait, de a mit látok, s a mit velem együtt olly számos ifju orvosok láttak vagy nem láttak — azt magamnak el nem tagadhatom. De ha ama kitünő ügyfelek azt mondanák nekem „hogy én az agyhártyagümöket pusztá vagy gyűngén fegyverzett szemmel föl nem találtam, föl nem ismertem“ akkor bizonyára igen ügyetlennek kellene magamat tartanom, vagy a mi még kellemetlenebb, azt kellene képzelnem, hogy itten a finom látással kissé sokra mentek. A mai napig szinte 50 tisztán *elsőrendű és heres* agyvizkórokat bonczoltunk és ezek között csak kettőnél lehetett gümöket találni; a másodrendű agyvizkór képe más, és mások a bonczolati eredmények is.

Az agyszurást eddigelé 7 betegen 9-szer vittem véghez. A műtételek soha sem voltak rossz következményei. Egy esetben $1\frac{1}{2}$ font víznek kétszeri lecsapolása után lassanként gyógyulás következett; ez egy elsőrendű, alig hevesen lefolyó eset volt, egy különben egésséges, azt hiszem 3 hónapos gyermeknél. Munkámban ezen esetek pontosan le vannak írva.

3. *Veleszületett agyrizkór.* Úgy látszik, hogy ez is gyakran magától meggyógyul. — Hideg leöntözések (kezdetben pusztán mosások) és hamiblag mint másító és vizellető.

4. *Hydrenkephaloid.* A mi eseteink úgy mutatkoztak, mint agyvérhiány általános vér- és idegkimerültséggel. Nehányszor az agy szinte egészen vértelen volt és meglágyult. Hogy az agykizzadmányok- és vizkiömléseknél is sokféle szövetkezések, fokozatok és árnyéklatok vannak, — önkényt érteik.

A többi agybántalmakról, millyenek: az agyvérzés, túltengés, keményedés, agygümőkór stb., ha különösen szólani kívánnék, az nagyon messze vezetne.

Az *altesti életművek szerencselmeit* — mellyekre most $1\frac{1}{2}$ évtől fogva különös figyelmet fordítunk — miként számos más betegségeket is, mellyeknek a gyermekek alávetvék, egészen elmellőzőm itten, csak hogy még néhány fontosabb betegségeket rövideden megérinthessek.

Görvélykór. A görvélykórosak nedvegyülete igen különböző lehet, az alakok minden esetre igen különfélék és sok fölületesség is uralkodik a „görvélykór“ kifejezésben. Különösnek tetszhetik ugyan, de a görvélyes alakok egy rendjénél, azt hiszem, az idegrendszer játssza a fő szerepet — és pedig különösen a csecsemők elsőrendű, vérhiánnyal szövetkezett angolkóránál. Bizonyos, hogy itt is szenved a vér és minden nedvek s a nedvbántalom reánk nézve szembeütlőbb, de valószínűleg csak másodlagos. Másképp jelen meg a helytelen táplálék és tisztátalan levegőből kifejlődött görvélykór, melly pusztító csipőssége által a bőrt, mirigyeket és csontokat támadja meg. — Amaz elébb érintett alakoknál a gyógymódnak tisztán erősítőnek kell lenni, az utolsóknál ellenben vértisztítónak. A két alak természetesen hogy szövetkezhetik is — sőt semmi sem sokszerűbb és complicáltabb, mint a görvélyalakok. A vegytan, úgy látszik nekem, semmi támpontot nem szolgáltat nekünk a görvély kórtaiban, s legkevesebbet eddigelé a görvélyes lerakódások vegybontása. Az életnek kifürkészhetlen hatalma mellett, melly az állati áthasonlítás chemismuson tetemesen uralkodik, ezen sokat ígérő uton sem mutatkozik biztos gyógymód. — Ujmutatások minden esetre — s vajha minél számosabban jönének. Számos börgörvélyeknél, kivált hol börvöregesen nedvelő kütegek voltak jelen, s hol a hevenyen bocsátott vizellet vizsgálata igen sok savat mutatott, már több évek előtt a kettedszénsavas szikéleget adám magánosan vagy hamiblaggal, s szinte olly gyakran adtam az illetén betegeknek az égetőhaméleget is oldatban. Az eredmény ugyan nem olly elhatározottan hasznos, mint azt az ember a vegytani javallat szerint várna, mindazáltal szembeszökőleg számos illy esetek gyógyultak meg ezen módon.

Nézetem szerint a *legsürgetőbb feladata és kötelessége a gyakorló orvosok és tanítóknak a gyógyszereket egészen tisztán, csak körölaí szellemben próbálni.* Mi azon szerekre, melyeket nekünk a kórbonecztan vagy a vegytan ajánl kutatásai következtében a görvélykór ellen, örömet fordítjuk egész figyelmünket, de midőn azokat alkalmazni s tisztába hozni akarjuk, akkor azon szerek észképi gyámolairól egészen meg kell felejtkeznünk, bár milly szépen hangzanak is azok. De hogy ez fájdalom nem így történik, s hogy különösen szellemdús orvo-

sok pusztán a szép tételek és okoskodások következtében egyik vagy másik szer iránt elfogulva vannak, az nagyon sajnálandó.

Ha nem hibázom a szilárd, kórodai gyógytapasztalatnak fő támpontjai következőkben állanak:

1. Tekintet a természeti gyógyulások számára és nemére.

2. Micsoda étrendi befolyások között történnek valamely betegségnek legházasabb természeti gyógyulásai?

3. Mennyivel többen, mennyivel hirtelenebben, s micsoda (a gyógyszernek tulajdonítandó) jelenségek között gyógyultak meg azon száz és ezer betegek, kik bizonyos gyógyszerrel kezeltettek?

Ezen szempontokból fogván föl a gyógyszerek hatását görvélykórnál, azon erős meggyőződésemet kell nyilvánítanom:

1. Hogy a legrosszabb alakok is a lég, táplálék s bőrápolás kedvező megváltoztatása mellett nagy számmal meggyógyulnak.

2. Ezen természeti gyógyulás megrögzött, régi, erős alakoknál jobbadán igen lassan történik; ritka esetekben mindazáltal láttam a megrögzött bőr- és csontbajok gyógyulását egy nyári hónap alatt bekövetkezni.

3. A mosások és lágyemeleg fürdők — minden gyógyszer hozzávegyítése nélkül — olly jótékonyan látszottak szinte minden görvélyesnél hatni, s a gyógyulást kivált nyáron olly módon siettetni, hogy *tökéletes lehetlenségnek tartom, és számos, tudományunk méltóságának ártalmas tévelygés és ellenmondás gyanánt tekintem, ha valamely gyógyszer hatását az 1. 2. 3. pontok alatt érintett körülmények között megítélhetni gondoljuk.*

És most engedjék meg Önök, hogy néhányat a legszokottabb szerek közül elősoroljak s rólok tett tapasztalatimat ide mellékeljem.

1. A *csukamájolaj* — a kórodában alkalmazva, míg a gyermekek az ágyban feküdtek, fürdőt nem kaptak, s a szabad légre nem vitettek — mintegy 200 eset után nem adott kellőleg kedvező eredményt; mintegy 600 esetről, mellyek sokat jöttek a szabad légre, de fürdüket nem kaptak, az eredmény kedvezőbb volt, de még sem elégité ki a tisztán gyógyszertapasztalat szigorú igényeit. Én azt hiszem, csak annyit mondhatok: hogy a barna csukamájolajnak meglehetősen teljes adaga mellett

csakhamar javulni látszottak: 1. Azon esetek, melyekben a rossz táplálás volt a fő jelenség; nagy has, sovány végtagok petyhüdt hússal, a nélkül mind azáltal, hogy ezen gyermekek nagy mértékben angolkórosak lettek volna. 2. Az izzagos-recsetes bőrbajok csak kevés esetében láttam igen nagy adagoktól (4-6 gyermeknél naponként) bőséges izzadságok mellett meglehetősen hirtelen gyógyulást beköszönteni. 3. Igen kemény, régi, fájdalomtalan nyakmirigygyűrvényre (gümökre) a csukamájolaj nem gyakorolt tisztán kitűnő hatást. Nevezetesen és régi csontbajoknál, sőt mondhatnám mind azoknál, melyeknél genyedés volt jelen, a csukamájolaj a kórodában alkalmazása alatt soha sem idézett elő az alkalmazás módjához és az időhöz képest olyatén változásokat, hogy neki gyógyhatást tulajdonítani jogosítva létünk volna.

2. *Iblany és hamiblag.* Úgy látszik, hogy erősebb és nagyobb gyermekeknél (ha egyébiránt eltűrik) 1 szemer iblany észrevehetőleg növeli $\frac{1}{2}$ nehezék hamiblag oldatának a gyógyhatását; azonban a hamiblag magában is igen hatályos. Hogy hirtelen és biztos hatást nyerjünk, a hamiblagot úgy kell adnunk, hogy ellenhatást idézzen elő; *minélfogva kerés de nagy adagokat hirtelen egymásra.* Illy móddal kétszer 15 szemer egy adagra (2—3 óra alatt) erősebben hat mint hatszor 8—10 szemer 24 óra alatt, de nagyobb időközök után adva. Mi szinte állandóan azon észrevételt tevők, hogy ha a hirtelen növelt és időközök szerint tüményített adagok következtében lázas ellenhatás támadt (jobhadán náthanemű izgatottsággal) s bőséges izzadás s egyszersmind növekedett vizelletelválasztás köszöntött be — a régi és nehéz görvényes bántalmak leghirtelenebben gyógyultak.

Én nem ismerem gyógyszer, melly oly tisztán kitűntette volna antidisericus hatását. *Ezer esetekben megkísértettük ezen gyögmódot, légráztatás, fürdők nélkül s mintegy 200-szor a kórodában folytonos ágybani fekrés mellett, s számos évekig fenállott orpusztulások, csont és bőrbetegségek gyógyultak meg 1 $\frac{1}{2}$ —3 hónap alatt.* Illy nemű, meggyőző esetek nagy számmal vannak kórnaplóinkban följegyezve, melyek közül sokan hijában kezeltettek csukamájolajjal s más szerekkel. Hogy az említett lázas ellenhatások izzadság által éjjel esdőkkenjenek,

az utolsó években anna két adagot (15 szem — $\frac{1}{2}$ nehezék egy adagra) délutánonként adjuk.

Angolkóros- vérhiányos görvélyeseknél még állomásozó nyakmirigybántalmaknál sem értünk el az iblanygyógymód által kedvező eredményt; hol helybeli betvegyes bántalmak voltak jelen, s a gyermekek nem voltak fölötte gyöngék, ott a legfényesebb gyógyhatások következtek be.

Az étrendben megtartóztattuk magunkat az iblanygyógymód mellett a lisztes tápszerektől, mellyeket általában görvélyes gyermekeknél helyteleneknek találunk.

Ezen gyógymód által sem gyógyultak azonban meg minden esetek, — hiszen a gyógyszerben nincs semmi abszolút s a szerek valószínűleg nem hatnak közvetlen a görvélyes kóranyagra, hanem az olly különböző fogékonyságu életerő esz- közlése által — de az ágyban, fürdő és szabad lég nélkül, tehát magában véve egy gyógyszer sem tett annyit, mint az iblany.

3. *Vas.* Ezt jobbadán nyomizgával (rheum) adtuk; a halvány vérhiányos gyermekeknél, nagy hassal és angolkóros bántalommal, igen hasznosnak mutatkozott. A vasiblag úgy látszik hasonlóan és hasonló betegeknek hat. Ha nem hibázom az iblany és vas ellentétesen hatnak; ezen készítmény azonban hatásában inkább a vasat s kevesbé vagy épen nem képviselheti az iblanyt.

4. *Háromszínű viola* (Hba Jaceae) úgy látszik pusztán csak csecsemőkre nézve hatályos, kiknél a vizellést gyakran szembetűnőleg elömozditja; a tejőtvar vagy izzagos, recsetes fejkütegek ellen.

5. *Diófalevelek.* Azon körülmények között, mellyeket fönnebb az iblanynál emliténk (ágyban, fürdők nélkül) adva, ezen szer hatása kifejezett betvegyes bántalmak ellen úgy szólván semminek mutatkozott. Valjon talán az emésztés vagy áthasonlítás útján használnak? Sőt inkább én azt hiszem, hogy gyermekeknél minden észképíleg még olly nagyon javallott főzetektől s nehéz gyógyszerektől meg kell tartózkodni; mert ezek megzavarják az emésztési életműveket; érvényes ez a diófalevelek főzetéről vagy vonatáról is.

6. *Dárdanykészítmények, bürök* stb. Ezekről azt állíthatjuk, hogy hatástalanok, s ha nagyobb adagokban húzamosb ideig

adjuk, akkor az emésztést is megzavarják. Mi ezen szereket 1839—1842-ig folytonosan megkísértettük. Milly könnyen és milly durva tévelygéseknek volt eddigelé a gyógytan kitéve a természet nagyszerű gyógyerejének figyelembe nem vétele által.

7. *Mosások és fürdők.* A hideg kivált léles-hideg mosások reggel és este, minden segédszer nélkül magokban vóve is nyilván jótékonyan hatnak, de csak angolkóros, vérhiányos görvélyeseknél. Az iskola ezen esetekben is ezt mondja: fűszeres tápláló fürdők! De azt fogjuk találni, hogy a főnebb említett kis betegek minden a fürdőben tartalmazott tápanyagok daczára is rendesen elbádjadnak és elpetyhüdnek azokban; ama hideg mosások után ellenben fülélednek. — A meleg fűszeres és állati fürdőket hasznosaknak találtuk: elsoványodott, gyöngye gyermekeknél, mereveny bőrrel — de a hol mind a mellett sem vérhiány, sem angolkór nem volt kiképződve. Hogy valjon a lágy-meleg fürdő, vagy az abban foglaltatott gyógyszer hat-e ilyeneknél — azt nem vitatjuk: annyi bizonyos, hogy az egyszerűen langyos vagy egyszerűen illatos fürdőt sok esetben igen hasznosnak találtuk, s még ama pontra nézve nem bátorokunk felelni.

Ide csatolunk még egy pár észrevételt. A vérhiányos, vagy helyesebben szólva sápkóros-vérhiányos állapotot igen gyakran lehet a fejűtér hallgatása által constatirozni. 1844 és 45-ben az én segédem *Dr. harcsonyi* e tekintetben számos szigorú vizsgálatokat tett; a „bruit de diable“ rendesen biztos javallat a vasra nézve. A gümökört ugyan a görvélykörtől nem lehet lényegesen elkülönözni, de gyakorlatilag fölfogva a következőt aligha lehet figyelmünk elől elbocsátani. Recsetes görvélyes gyermekeknél rendesen vagy legalább túlnyomólag képződik lerakódás a fodor- és hörgmirigyekben; az interstitialis lerakódásokat, kivált az olyanokat, mellyek elsőrendűleg a tüdőben lépnek föl, s hol egyes gümök képződnek, szinte soha sem tapasztaltam pastosus, recsetes gyermekeknél; az abban szenvedők jobbadán nyulánk s gyöngye természetek voltak, tiszta bőrrel bírtak, s rendesen idősebbek voltak mint amazok. Az előremondás és gyógy mód itt is különféle. Hegyi lég mirigygümöknel, a Lagúnák interstitialis gümöknel.

Kivonatok idegen lapok- s munkákból.

Kór- s gyógytan.

A Pulsatilla,

mint különszer a kivált koraszüléseknél risszatartóztatott méhlepény kiküszöbölésére s az által föltétezett vérzés csilapítására.

Sokkal gyakrabban, mint közönségesen föltenni hajlandók vagyunk, jö elő nőknél, kivált a polgári osztályból valóknál, — mihez természetesen a sokszor eröltető, munkás, és külön-nemű életmód nem kevéssé látszik járulni, — nagyobb hajlam a koraszülés és elvetélésre. *Dr. Steinhäuser* eddigelé azon tapasztalatot tevő, hogy ezen koraszülések gyakrabban jönnek elő bizonyos kórjárványok, p. o. cholera, hagymáz stb. alatt, mint máskor.

Az elvetélést, kivált a terhesség első hónapjaiban, nemcsak nők, hanem orvosok és babák is igen gyakran csak erősebb, hirteleni és szokatlan havitisztulásnak tartják. Az orvos-tól tanácsot legnagyobb részint csak akkor kérnek, ha egykorúlag más kórjelenségek is lépnek föl, mi rendesen akkor történik meg, ha még egyes magzat- vagy méhlepénymaradványok vagy az egész méhlepény a magzat kiküszöböltetése után a méhben visszatartóztatnak. Az orvos ezek szerint mindenek előtt arról gondoskodik, hogy minden vérfolyást a nőknél szigorúan megvizsgáljon, míg meggyőződött a felől, hogy valjon valósággal elvetéléssel van-e dolga vagy sem?

Ha már az első eset van jelen, és még a koraszülésnek némelly maradványai vannak a méhben, akkor rendesen nagyobb a vérzés, ha nincs vele épen valóságos vérömlés (Blutsturz) szövetkezcvc. Illy esetekben az orvos nem ritkán zavarba jő.

Az egyik azt hiszi, hogy a tulságos vérveszteségnek a magzat vagy maradványainak erőművi eltávolztatása, műtői behatás által kell elejét venni, de szándokát csak ritkán hajthatja végre, mivel a méh szája kevéssé van nyitva, vagy más akadályok is állanak utjában.

A másik úgynevezett különszerű elvetéltetők, vagy csikaró hashajtók által, mellyek az altesti életművek életét nagyobb munkásságra sarkantyúzzák — iparkodik a visszamaradt magzatrészek kiküszöbölését végrehajtani, de jobbadán, ha nem nagyobb vérzést, annál biztosabban a testnek sajátos elsovadását s más különféle tetemes utóbetegségeket idéz elő.

A harmadik esilapítja valami úton módon a tulságos vérzést, a betegnek pusztán a legnagyobb nyugalmat ajánlja, s a visszamaradt magzatrészek kiküszöbölését a természet gyógyerejére bizza. Ez azonban néha csak több hetek vagy hónapok után jó létre, és, kivált ha a maradványok rothadásba mennek által, nem ritkán más rossz következményeket húz maga után.

Én ennélfogva 2 évtől fogva egészen más, egyszerű, szelid és legalább az ezen idő alatt előjött 12 esetben mindenkor igen kedvező gyógymódot vettem elő. Ha t. i. egy beteghez hivatom szokatlan vérzés vagy méhvérár miatt, mindenek előtt a beteget ha még nem fekszik, ágyba fektetem, s a legnagyobb nyugalmat ajánlom neki, az élénk vérzést pedig hideg vízzeli borogatások által esilapítom, fürkésztvén egyúttal azon utat és módot, mellyen a baj létrejött; hogy valljon jelen van-e éppen a húszám ideje, az előbbi hónapokban rendszeren küszöntött-cbe, valljon a beteg terhesnek hiszi-e magát, mit azonban ritkán szoktak bevallani, és éppen ennélfogva az orvos könnyen eltévelyedik; e mellett pontosan megvizsgálom a már elment vér szerkezetét stb. És ha ekként jelen van a legnagyobb valószínűség, vagy a magzat, vagy több magzathártyák méhlepény nélküli elmenetelénél fogva a tökéletes biztosság a helyt talált ideje előtti szülésre nézve, akkor a betegnek a legnagyobb nyugalmat és szigorú étrendet ajánlom, s 2 óránként egy port adatok a következő vény szerint:

Rp. Extracti pulsatillae gr. $\frac{1}{4}$ p. — gr. $\frac{1}{2}$.
Sacchari lactis drach. unam.

M. f. p. div. in dos. aequ. 8. D. S. Két óránként egy port.

Mire ezen esetekben a méhlepényt 24 óra alatt mindig kiküszöbölve találtam, a vérzés nemcsak nem növekedett vagy megújult, hanem jobbadán tetemesen engedett s a betegek magokat sokkal jobban érzették, sőt rendszeren már néhány nap múlva rendszer foglalatosságaikhoz láthattak.

A legtöbb koraszülés a terhesség harmadik, ötödik vagy hetedik hónapjában jő elő. A harmadik hónapban a méhlepény elválasztásáról gondolkodni sem kell. Az 5-dik hónapban csak fölötte nehezen és ritkán lehet az végrehajtható; és épen így a 7-dik hónapban csak a vérzés kezdetén, vagy ha a beteg már többször szült, a mellett hogy ezen esetekben is mindenkor igen ohajtandónak kellene lenni, hogy a műtői behatás egészen elmaradjon.

Hogy már ezen gyógyhatás az elvetélésnél visszamaradt méhlepényre nézve a Pulsatilla által tisztán hasonszenyinek, vagy a régibb iskola szerint élettanilag különszerűnek nevezendő-c, azt meghatározni nem bátorkodom, minthogy az első esetben az adag nagynak, a másodikban ellenben legalább néha kicsinynek látszik, jólehet ez által egyáltalában nem akarom elvitatni, hogy talán a kisebb adagok is ugyanazon szolgálatot tehetik, néha pedig nagyobbakra is szükség lehet.

Nézetem szerint minden esetre ezen egyszerű orvosság megérdemli a kísérleteket az orvosi közönség részéről hasonló kóreseteknél! (*Oest. med. Wochensch. 1847.*)

Az emésztő életművektől függő köhögésről.

Gyakran hallunk beszélni a gyomor- májköhögésről stb. Ezen kifejezések ugyan nem egészen helyesek, de még is van valami igaz bennök. Van olly köhögés, melly elsőrendüleg a gyomor vagy máj állapota által föltételeztetik. A gyomor tetemes kitágulása szeszek által kiüző munkásságot idézhet elő a légzési izmokban Hasonlóképen hathat az elköltött eledel nagy mennyisége vagy a máj túltengése. Azon köhögés és nehéz légzés, melly izgatott vagy meggyuladt máj, s a gyomor takhártyájának kóros szerkezete mellett támad, kimagyarázható egy oldalról a kóborideg összeköttetései által a máj- és gyomorfonattal, más oldalról pedig a mellső s hátsó tüdőfonattal. Ezen a kóborideg által eszközölt összeköttetés a gyomor és hürgök között kimutatja magát azon fulladozási rohamoknál, mellyek a gyomor megterhelése által támadnak. Vannak továbbá bizonyos zsebrés s másnemű kóros állapotai a gyomor takhártyájának, mellyek a bázsingban fölfelé terjednek, azután a légesöbe átmennek, s ekképen visszazugárzási működéseket eszközölnek a

légzési izmokban. Ezen köhögés kezelésénél természetesen mindenek előtt fontolóra kell venni a gyomor és májállapotát. Mint-hogy mindazáltal görvélyes és gümökóros egyéneknél a tüdők izgatása, melly kezdetben rokonszenvi, később függetlenné lesz, s az ok eltávolítása után sem enyészik el, annál inkább fontolóra kell venni illy egyéneknél az emésztés zavarait. —
 — (The Lancet 1847.)

A gyermekek ránggörcsös bántalmairól.

Marshall Hall először a *Laryngismus stridulus*-t tárgyalván azt állítja, hogy az szinte olly kevéssé betegség, mint a köhögés, hanem pusztán kórjelet képez. Hasonlóképen lehetne úgymond a kéz görcsös összehuzódását (*Chirismus*, a lábét *Podismus*, a zárizmokét *Sphincterismus*-nak nevezni. A rángásos rohamokra való hajlam gyakran öröklött. Mi az okokat illeti a nagy és kis agy izgatásának nem lehetne közvetlen izomgörcs az eredménye, hanem az agyhártyák úgy a nyult- és gerinczagy izgatásának igen is. A leggyakoribb ok volt az idegek izgatása a hártyás, nyálkás vagy egyéb szövetekben. Minélfogva az okok között főleg a fogzási működés, csorvás vagy bélzavarok, a légkör szerkezete, kivált ha éjszaki és nyugoti szelek fúnak, különféle gőzök, nevezendők. Szerző továbbá megemlíti az álm befolyását, melly időszak alatt illy rohamok gyakran beköszöntenek. Agybetegségek, mint gyuladás következményei, gümös szemcsésedés, daganatok vagy kiömlés az agy alapján sokszor előidézik ezen ránggörcsös rohamokat. A ránggörcsöknek legnagyobb számát vissz sugárzási működés által lehet kimagyarázni. Az ide tartozó gerjesztő okok közé számítandók az 5-dik idegpár izgatása a fogzási időszakban, a kóborideg és gerinczidegek izgatása, s a légkör behatása a gögre bizonyos körülmények között. A kedélymozgalmak, fölindulások a legnagyobb fontosságuk ezen bántalmaknál. Az idegrendszer berz általi fölmagasztalt izgékonyosága hasonlítható a betegség által okozotthoz. A *laryngismus*-nak egy neme szorál, kedélymozgalmak, méhkór, dermenet, nehézkór és viziszony által is előidéztetik. Az agy bántalmái, mellyek illyetén rángásokra következnek: a torlódás, kiömlés, néha szélhűdés s a visszamaradó szellemi gyöngeség veszélye. Hirtelen halál nem

ritkán köszönt be, még akkor is, mikor a beteg javulás útján van, s ennél fogva igen nehéz azt előre ellátni. Következménye az a rendes tetszhlólt állapotnak, vagy azon alaknak, melyet szerző másodlagos tetszhalálnak nevez, melly véleménye szerint a koronaütereknek nem eléggé arteriosus vérétől függ. A halál után vagy a gyuladás következményeire találunk a kaponyaüregben vagy semmire egyébre, mint az asphyxia jelenségeire. Mi ezen bántalmak kórisméjét illeti, a központinál rendszeren fájdalom és agykórjelek vanuak jeleu, mint álmatlanság, nyugtalanóság, nagy fényiszony, fülzugás és a szemöldök sajátos összhuzódása a betegség kezdetén. A központküli alakban kezdetben agykórjelek nincsenek jelen; ezeket mindig általános ránggöresök előzik meg. A Laryngismus különbözik a Laryngitis-től a kórjelek mulékony jelleme, a kancsalság, *(Hirismus* s egyéb rángásos vagy göresös bántalmakkali szövethözés által. A pneumogastricus ideg szélhüdése vagy összenyomásánál más következményei is vannak jelen ezen szélhüdésnek, kivált pedig az elválasztat összegyülekezése a hörgők és tüdőknben, melly köhögést és különféle zörejeket idéz elő. A kezelést illetőleg a különös eset szigorú fölismerése szükséges. Ha a baj központi eredetű, mi ritkább eset, az eredeti betegséget kell erélyesen kezelni. Ha pedig központküli eredetű, akkor minden izgató mozzanatot szorgalmasan el kell távolítani. A fogzási időszakban mély bevágások teendők ismételve és óvatosan a foghúsba. A gyomorból azonnal kiűritendő a tartalom, s csak könnyen emészthető ételek és jó tejadandók. Szerző a csőréken kívül különösen ajánlja a savellenes (Antacida) s szelid hashajtó szereket. A károsan ható légkört, a főnebb említett szeleket, a hige- és nedvességet gondosan el kell tartóztatni a beteg ágyától. Ha az asphyxia beköszöntése fenyegetődzik, hideg vizet kell fecskendeni az arczra és gögre, s az asphyxia beköszöntése után a mesterséges légzési actust kell elővenni. — (*The Lancet* 1847.)

T.

B.) Gyógyszertan.

A seregély szederj (Rubus Fruticosus) gyökere a kanyaró által előidézett utóbajok ellen.

A török orvosok által használtatni szokott vizeltető szerek között fő helyen áll a seregély szederjnek friss gyöke. Nemcsak vizkóros bántalmakban, hanem mint olyan szer is, melly különféle sennyvek, genyedéseknél stb. kitűnő szolgálatot tesz, nagy hirben áll az ottani empiricusok és kuruzslók előtt. Ezen szer hatályosságáról a következő kórtörténet némi világosságot terjeszthet.

Egy örmény, most virágzó testalkatú, egészséges szülők-től származott, fekete hajú és szemű, szép arcvonalakkal bíró, s a görvélyes hajlammak legkisebb nyoma nélküli gyermek, — kinek mindazáltal egyik nő testvére görvélyes szembántalomban, a másik mirigydagasztokban, a harmadik pedig görvélyes fülfolysban szenved, — idősebb, virágzó egészségű bátyával együtt kanyaróba esett 11 éves korában, de a melly minden orvosi segély nélkül szerencsésen folyt le. A már igen előre haladt lábbadozás időszakában, étrendi hibák és megbülés következtében, egy igen terjedelmes phlegmonosus, valószínűleg metastaticus gyuladás támadt a jobboldali könyök-, kéz- és lábizületben, melly orvosi segély nélkül hagyatván, kezdetben igen hirtelen nagy kiterjedésű genyóczokká vált. A gerely segítségével történt fölnyitás után roppant mennyiségű geny ürült ki, s egy olasz orvosnak további sebészi kezelése mellett hirtelen tökéletes vizkóros állapot fejlődött ki általános sennyvel, igen erős, naponként kétszer sulyosbuló lázzal s végre tökéletes húdfülakadással. Ezen állapotban, melly nagy laukadsággal, véghetetlen szomjjal s a vizelletelválasztás tökéletes meggátolásával semmiféle alkalmazott szernek nem engedővel, volt szövetkezve s mellynek következtében a test savós földagadása roppant fokra emelkedett, a beteg néhány napig minden gyógyszer nélkül maradt. A beteget tanácskozmányilag gyógyító olasz orvosok t. i. kimondották, hogy gyógyíthatlan, minélfogva azon meggyőződésben, hogy többé nem lehet reménység fülgyógyulásához, minden ételt megengedtek neki, a mit csak kívánt. Egy ehhez egészen hasonló eset egy

türok kuruzslónak kezelése alatt éppen ezen időben szerencsés véget érven, a beteg atya elhatározá magát még azzal is megkísérteni szerencséjét. Ez a beteget megnézvén, az első tekintetre gyógyulást ígért, s a másik esetben is „olly fényes sikerrel alkalmazott szert rendelé, t. i. telített főzetét a seregély szederj heveny gyökerének, kizárólagos italul szigoru vizdiaeta mellett. Már harmadnapra nagy mértékben beköszöntött a vizeletelválasztás, melly napról napra rendkívül szaporodott, s melly által az egész test vízkóros daganata hirtelen csökkent. A ropant szomjuság mérsékeltebb lett; az étvágy növekedett, az igen tetemes láz csökkent, a mellett hogy a beteg erősödött. Az eddigelé bőségesen elválasztó sebek élénk tellyet és jobb-indulatú genyedést mutatának. 12 napi időköz alatt az általános betegségnek, az említett főzet kizárólagos használata mellett, semmi nyoma sem volt jelen, a tetemes gyöngeségen kívül, úgy hogy ama szert félre lehetett tenni, s táplálóbb étrenddel főlváltani; az izületi sebek tisztán külsőleg kezeltettek szelid kenőcsökkel kötözés által, mire azok is nem soká szerencsésen behegedtek. Azonban az egyarányos, sokáig tartó helyzet következtében az említett izületekben meredség maradt hátra, mellyet csak az igen hatályos Kara-Mustafa ásványfürdő által — melly hasonló a Gastein-wildbádihoz, — s a hasonló esetekben itt igen divatos vizaolajhasználatu által lehetett eltávolítani, úgy mindazáltal, hogy a lábnak csekély rövidsége s a karnak némi meredsége mellett a beteg foglalkozásainak virágzó egészsége mellett, tökéletesen megfelelhet. — (*Oest. med. Wochenschrift* 1847.)

Az égénygöz beszítatva az agyban valósággal zsirt oldoz föl.

Ki gyanithatta volna, hogy az érdemdús *Pleischl* tanár jóvendölése olly hirtelen tellyesülésbe fog menni.

Már a folyó év febr. 17-ikén, midőn az „*Oest. med. Wochenschrift*“ 31 és 32-dik számaiban leirt készületet az égénygözök behellésére a cs. kir. orvosegylet közgyülésének bemutatá és megmagyarázá, figyelmezteté az orvosokat az égénykáros következményeire, mi nagy zajt idézett elő az égénytől elszédítettek részéről.

Ezen egyesületnek máj. 15-kén tartott gyűlésében körül-
ményesen kifejtetett az égénygőzőknek lehető következményeit
az agyra, és azt állítá, hogy

A.) Vagy lágyítólag vagy épen föloldozólag,

B.) Sűrítőleg vagy keményítőleg, hegesztőleg,

C.) Egy oldalról lágyítólag, más oldalról sűrítőleg hat-
hatnak.

És már ezen állítás első része kísérletek által tökéletesen
bebizonyítatott.

Épen most jelent meg nevezetesen egy munka e czim alatt:
*Die Wirkung des Schwefelaethers in chemischer und physiolo-
gischer Beziehung. Von Dr. Freiherrn Ernst v. Bibra und
Dr. Emil Harless. Erlangen 1847.*

A számos kísérletek végeredményét e munka szerint követ-
kezőkben lehet összefoglalni:

Az esetek legnagyobb részeiben, a narcotisált állatok agyá-
ban aránylag csekélyebb mennyiségű zsir, és sok esetben ab-
solute csekélyebb zsirtartalom találtatott.

Egy része ezen az agyban hiányzó zsirnak szinte mindég
ismét föl találtatott a májban, a mennyiben ha az agybeli zsir =
100-nak vétetik, a májban zsir narcotisált állatoknál többet tett,
mint a nem narcotisált állatoknál.

Ezek szerint az égénygőz által, az idegek egyesülési köz-
pontjától a zsir elvonatott, és egy részint a májba vezetett és
ott lerakatott.

A gerinczaggal is épen úgy van a dolog, mint az agy-
gyal; narcotisált állatoknál kevesebb zsirt tartalmaz, mint nem
narcotisáltaknál.

A szénsav jelenlétét a kilégzett levegőben az égénylégzé-
sek alatt némelyek tagadák, s *Pleischl* tanárt, ki az ellenke-
zőt állítá, élénkül megtámadák. Ezen kérdéses pont is már meg
van oldva, s *Pleischl*-nak kedvezőleg elhatározva *Bibra* és
Harless urak t. i. a kilégzett levegőben megmutaták a szénsav
jelenlétét, mennyiségét meghatározzák, s miként természetes,
aránylag csekélyebbnek találák.

A tétel egyik része tehát t. i. a *föloldozás*, már ezek sze-
rint be van bizonyítva; valjon a másik része is, t. i. a *keménye-
dés* nem találand-e ezek következtében igazolást?

Talán megérendjük még ezen kérdés megfejtését is.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRALYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

19. szám.

Pesten, Nov. 7-kén.

1847.

ARTALOM: Nyilt levél. Dr. Schöpf. — kivonatok. — Irodalom.
Dr. Wehle. — Nyilatkozat a gyermekgyógyászat tankönyve körül.
Dr. Schöpf.

Nyilt levél

A „Journal für Kinderkrankheiten“ szerkesztőjéhez.

Dr. Behrend Fr. J. és Dr. Hildebrand A. urakhoz.

Schöpf Agoston-tól.

(Vége.)

Idegkörök.

Különösen a csecsemőkre kívánok vonatkozni. Igen gyakran meghalnak azok görcsökben, bonczület nélkül. Csudálkozom rajta, hogy még senki sem tett összehasonlítást a csecsemők és méhkóros asszonyok görcsei és rángásai között. Nehéz feladat ugyan, de mégis azt hiszem, hogy a tárgyilagos jelenségek meggyőző összeállítása által csecsemőknél a gastralgia és cardialgiát be lehet bizonyítani. Ezek itten, miként nőknél

is, könnyen általános ránggöresökbe — tehát eklampsiába — mennek által. Leggyakoribb göres mindazáltal gyermekeknél a különböző fokozatú hangrésgöres különbözőleg módosítva — melly oly különféle vezeteket nyert, s *Behrend* által Berlinben egy pár év előtt ezen folyóiratban (egészen összhangzólag a mi akkori kutatásaink és eredményeinkkel) fölfogható egységgé reducáltatott — s melly nekem épen olyannak látszik, mint az ideges nők méhkúros golyója (*Globus hystericus*) s szinte úgy leggyakrabbi előpostája az általános ránggöresöknek. Nagyon sajnálottam, hogy becses folyóiratukban (azt hiszem az 1847-diki januáriusi füzetben) a *Mauthner*-féle pseudokrup egy igen szigorú bírálatában ismét más nézeteket találtam kifejezve dolgozó társaik egyike által. A természet egyesít, a tudomány elkülönöz; ezen elkülönözéssel mindazáltal óvatosan kell bánni, mert különben nem nyereség. Igen sok gyakorlati tapasztalat kell ahhoz, hogy paediatricai állapotokról ítélhessünk, s minél többet látunk, annál inkább meg fogunk győződni, hogy összesen igen keveset tudunk, s hogy e mezőn a kivételek és csalódások egymáshoz igen közel fekszenek; ezért mondom mostanában igen örömet, hogy „úgy látszik.” Az eklampsia vagy egyes göresalakok, például a hangrésgöres ellen, úgy látszott nekem, mikor az altást szabad volt, hogy a kinal és léles mosások általi élesztő'eg-göresellenes gyógymód lényeges jó hatása. A *Vin-táncznak* szinte 50 esete igen jól meggyógyult nálunk a léles olívatban mákonyfestvénnel nyújtott könl geges részéleg nagy adagai által, kivévn talán 2—3 esetet. A nehézkór és katalapsia ellen a terpetin olaj jobban hatott mint más szerek.

A kis gyermekek bujakórával nem jöhettek tisztába. A szerzők által leirt alakok, nyíltan meg vallom, úgy látszik nekem nem egyebek görvélyes betegeyes hőrbetegségeknél. Nagyobb gyermekeknél ugyanazon bujakóros alakokat találom, mellyeket fölnötteknél.

Sebészti műtételek.

A 400 véres műtétel között számos tértett járó betegeken. Különösen számos ímetszések történtek a végtagokon és kansal szemeken (mindnyája 1810-től fogva.) — A húdhólyagkövet a közönséges oldalsó gátmetszéssel szoktuk műteni; a mű-

tétel alatt magam tartom magamnak a kutaszt. 31 műtét között (3—13 évesekig) 3-szor volt halálos kimenetel, egyszer a műtétel következtében, egyszer a gümökór végett, egyszer pedig a Bright-féle vesebaj miatt. Ezek között két igen nagy, betömlözött és fölött kő volt, mellyek száz meg száz darabokban vétettek ki; egy ezen műtételek közül 2 óráig tartott — s a gyermek meggyógyult. Két nagy kő benyúlt a húdsóbe, a zárizomnak egy barázda felelt meg a kövön. Ezen műtétel is nagy ügyvel bajjal hajtattott végre — de az eredmény szerencsés volt. Két visszamaradt sipoly pokolkövel s izzó aezélpálczácskávali ismételt égetések által gyógyult meg, ezélszerű helyzet és étrend mellett. — A csipizületbaj (Coxalgia) két rendbeli természetűnek látszik: t. i. csúzos-lobos és görvélyesnek — mellyeket nem lehet mindig biztosan egymástól megkülönböztetni. Az elsónél nádályokat, erős hólyaghuzókat, belsőleg rágó higany labdacsoakat mákonnyal alkalmazunk; így elűrik ezen erős szert a 6 évnél idősebb gyermekek délben és este $\frac{1}{10}$ — $\frac{1}{6}$ szemert, rendesen hasbeli bajok nélkül, s úgy látszik nekünk, hogy az a legjobb belső szer. A görvélyes csipizületi bajnál az iblanygyógymódot alkalmazzuk. 1839-től 1843-ig gyakran használtuk az izzó vasat, kezdetben sok eredménnyel, 1842-ben pedig szinte egészen sikeretlenül s midőn 1843-ban egy gyöngye leányka az égetés által ránggöresökbe s erre hirtelen halálos ideglázba esett, elállottunk ezen élénk behatástól 1847-diki februárig. Ekkor egy igen makacs esettel volt dolgunk s következtek az

Égénybóditással műtételek.

Február 9-ikén tettem itten az első műtételt kénégény-bóditás alatt, t. i. égetést egy $4\frac{1}{2}$ éves gyermekben; ez az égetés alatt legkisebb mozdulatot sem tett, s olly jól találta magát az ágyában, hogy nem is tudta, mi történt vele. Nem régiben egy 6 éves gyermekkel szinte illy jól ment a dolog, jólehet ezt igen mélyen megégettem. A fájdalomnak semmi nyoma nem volt. Azontúl még néhány műtételt tettem, egyik volt egy daganatnak a kimetszése a szemgüdből egy harmadfél éves gyermeknél, s néhány nap előtt két hólyagkőmetszés. Az egyiknél a kő kivétele s az egész műtétel $1\frac{3}{4}$ percz alatt történt — a fájdalom jelei nélkül, — holott gyermekeknél gyakran már a kutaszozás

fölötte kínos bánatokat gerjeszt. A másik húdkömetzés ma szinte igen jól sikerült. Egy 12 éves leánya a belégzés által mindenkor mintegy szerlemdühbe esett, kiabált, nevetett és csókolni akart — minélfogva a szemén nem hajtathatott végre a műtétel. A leghosszabb bódultság, mellyet egy 5 éves gyermek hoztunk elő, 11 perczig tartott kellemetlen következmények nélkül, egy esetben a betegnél fölébredésekor émelygés és hányás köszöntött be. Én az égénytől gyermekeknél legkisebb káros következményt sem tapasztaltam, és ezen találmányt fölötte fontos és hasznosnak tekintem. A mi készülötünk egy marhabólyagból áll szájszóvel és csappal ellátva. Némelly gyermeknél sok béketürést kíván, míg őket a belégzésre bírhatjuk; a 6—10 évesek néha egyáltalában nem akarának belégzeni.

Elégedjenek meg Önök ezen rhapsodisticus és kevéssé rendezett közleménnyel, s győződjenek meg a felől, hogy ez által becses lapjok iránti őszinte tiszteletemet kívántam nyilvánítani. Én fájdalom reggeltől késő estig el vagyok hivatalos dolgaimmel foglalva, s ennélfogva sok tekintetben nem tehetek annyit, mennyit szívesen ohajtanék. Azonban, ha tetszésükre leend, iparkodni fogok, hogy Önök a pesti gyermekkórházról mások által nyerjenek tudósításokat. Tisztelettel maradtam Önöknek

Kivonatok idegen lapok- s munkákból.

Kór- s gyógytan.

Adatok az agy kórtanához.

Dr. Boyd az életműves agybetegségek számos eseteinek összeállítása által fontos eredményekhez jutott. Mi már először is az *agyhárttyák lobos betegségeit s az agyüregekbei sarós kiömléseket* illeti, 37 eset közül 20 a férfi, 17 a nőnemhez tartozott. Két eset fejsértés következtében támadt, 3 pedig agytályogok következtében. Leggyakrabban jó elő a *forró agyrizkór* gyermekekénél. 32 eset között csak 3 férfi s egy nő volt a 8 és 50 év között; a többiek közül a legfiatalabb 8 hónapos, a legidősebb 7 éves volt. A betegség tartása 1—82 hét között változott, 7 gyermeknél; legtöbbsnyire tovább tartott 12 hétnél. Egy

esetben a pókhálókér szokatlan száraz volt, s az oldalsó üregek genyt tartalmaztak. 10 gyermeknél folyadék volt az agyüregekben, egy esetben szemcsés lerakódás az agyhártyákban, s az agynak központi meglágyulása. A betegség idült alakja, jellemelve a pókhálókér megvastagodása, fehér helyei vagy általános zavarossága által, egyedül főlnötteknél volt túlnyomó. Több esetekben megaludt az agyban tartalmazott folyadék a melegség és légsav által. A férfiak között 80, a nők között 54 százaléknál jöttek elő tüdőbetegségek. Az agyhártyák megvastagodása savós kiömléssel üregeknél rendszeren tüdőbajtól kísértetett. — Az *agylágyulás* 17 esete között a 9 férfi beteg életkora 43-70 év között volt, a 8 nőé pedig 63—98 között. Az agy jobb féltekéje 6, a bal 4, a jobb csikolt test, s a jobb látdomb egy, a bal csikolt test egy, a központi részek a menyezet (Fornix) és süvény egy, az agyacs két esetben volt fészke a betegségnek; általános lágyulás 2 esetben talált helyet. Egy esetben a lágyuláshoz az agyacs fenéje is hozzájárult, anyagvesztéssel az agy egyik oldalán. Szélhűdés nagyobb vagy kisebb kiterjedésben 10-szer, a tagok összehuzódásai 4-szer, rángások 5 esetben köszöntöttek be. Az érzékenység gyakran meg volt zavarva. A lágyult szövetek színe igen különböző volt, majd halvány, mint a tejföl, majd vöröses-sárgás. Némely esetekben a hártyák nagyon odatapadtak az agyhoz, és ez, miként azon észrevétel is, hogy az agy lágyulása gyakran lépett föl olly daganatok körül, mellyek az agyban fészkelének, azon véleményre jogosít, hogy a lágyulás gyuladás következménye. Leggyakrabban lép föl a lágyulás a csikolt dombokban. 30 eset között 10-nél a gerinczagy is meg volt lágyulva. Az agylágyulás, miként a gutaütés is, hirtelen fölléphet; az elsőnél mindazáltal a kórjelek növekednek, az utolsónál pedig csökkennek, ha az agy a kiömlött vér nyomásához hozzá szokik. A szövetközmények között említendők az idült hürglob, tüdő-, mellhártyalob, tüdőgümők, a szív túltengése s billentyűjének esontosodása, a máj és lép lágyulása, a vesék szétdulása és szemcsés elfajulása, miként rivókák is azokban, petefészekvizkór; a többi altesti életművek jobbadán egészségesek voltak. — Az agygümőknek 4 esetét hozza föl szerző. Két esetben a gümők az agyban, egyszer az agyacsban, egyszer pedig a Varrall-hidjában voltak lerakodva. Ezenkül találtattak gümők más

életművekben is. Igen gyakran a lágy agykér fészke a gümöknek; nagyságuk különböző, rendszeren borsónyi. Néha egy tömlőben vannak bezárva s összeállításuk különféle fokozatú. A betegség rendszeren a serdülés előtt jö elő a 3-dik és 7-dik év között, fölnotteknél csak ritkán. A kórjelek közül, mint a forró agyvizkórnál vagy agygyuladásnál, leggyakrabbi a fejfájás. Egyes esetekben rángások és szélhűdések is tapasztaltattak; néha épen semmi agykórjelek nem köszöntöttek be. Az agygümök göröcsői jellemű *Gulliter* vizsgálatai szerint ugyanazok, melyek a más életművekben lerakodott gümökéi, zsiros természetű parányokból állanak, t. i. és szemcsés anyagból. A lágy agykér gümőiben a testecskék egymással igen finom, tetszőleg rostos fonalakkal összekötvék. — A *rák*nak 3 esetét említi szerző. Az elsőben a betegség fészke a kemény agykér volt, a másodikban az agyars, a harmadikban pedig a nagy agy. A betegség lassú 4—12 hónapos lefolyású volt. A kórjelek, a daganat helyzete, nagysága és iránya által, melyben a nyomást eszközli, határozatnak meg. A hőérzékenysége néha föl van magasztalva, néha csökkent; rángások, szélhűdés és tompaság rendszeren vannak jelen; a közönséges kimenetelek a forró gyuladás, folyadék a gyomrocsokban, vagy legtöbbsnyire ellágyulása az agy környező részének. Sokaig tartó hanyatfekvésnél legtöbbsnyire tüdőlob is köszöntött be. Két esetben a 3 között, rivókák is találtattak a májban. — *Szélhűdés*. Szerző igen gyakran talált kiömlött vért a holtan született gyermekek agyában. Az iméntsülötteknél előjövő szélütésnek két esetét idézi föl. A többieknél változott a kor 28—82 évig. A férfiak nagyobb száma hirtelen meghalt; három negyed részük első napon s a nőknek csak egy negyed része ezen időszak alatt. A kemény agykér két férfinál erősen a kaponyához volt ragadva, s egynél csontos lerakódásokat tartalmazott, egy nőnél a kemény agykéren egy daganat volt. A kiömlött vér az agy alapján, fölületén vagy gyomrocsaiban volt. A jobb féltekében, miként a jobb csikolt testben és jobb gyomrocsban is gyakrabban találtattott a véralvadék, mint a bal oldalon. A *la tll* hidjában egy nőnél találtattott. Egy nőnél a bal emlő kökemes volt; torlódás a tüdőkre 7 férfinál és 5 nőnél, légdag vagy hürglob 4 férfinál s 3 nőnél, tüdőlob egy férfinál, földes lerakódások a tüdőben egy férfinál, mellvizkór egy férfinál és egy nőnél, bordatörés

egy férfinál találtatott. A szív minden férfinál meg volt nagyobbodva, a nőknél hasonlólag de sokkal csekélyebb mértékben. Szívburoklob két nőnél, billentyű-betegség egy férfinál találtatott. Boréksérv egy férfinál, hájlerakódás a cseplezben 2 férfinál jött elő. Egyszer rivókák voltak a fodormirigyekben s Fallop csöveiben vesekövekkel, egyszer rostos daganat a bal petefészekben. A vesék szétdúlása és elfajulása különösen gyakran jött elő azon nőknél, mellyek gutaütésben haltak el. Ha a beteg a rohamot túl élé, a vér helyét savós folyadék foglalja el s kitölti az üreget; melly aztán obliterálódik. Gyakran találhatni egy sárgás hárttyát, melly az üreget behorítja, mellyben valami kis savó létezik. Azon vér, melly a pókhálókér tömlőjében ömlik ki (Apoplexia meningum), állhárttyák képződésére szolgáltat alkalmat. — *Szélhűdések.* Az esetek nagyobb része véres gutaütésnek a következménye volt rövidebb vagy hosszabb idő múlva. Az életkor 42 és 73 évek között változott. A betegség tartóssága 10 hónap és 47 év között volt. 5 esetben a halált rángások előzik meg; 4 esetben hirtelen beköszöntött, 3 esetben az utolsó megbetegedés 5 - 14 napig tartott. Folyadék az agy fülületén, s a tekervények elenyészése 5-ször, folyadék a gyomrocsonokban az agy központjainak aszályával 6-szor jött elő; tömlők és rozsdás lerakódások a jobb esikolt testhen 5-ör. Torlódások a tüdőkre tapasztaltak két esetben, tüdőlob 3, fulldozás 3, mellhárttyalob 2 esetben. Egy esetben találtattak epékövek, a jobb vese aszálya egy férfinál, mindkét vese aszálya egy férfinál s egy nőnél. Az nem találtatott, hogy a szélhűdés, mint közönségesen tartják, gyakrabbi volna férfiaknál, mint nőknél; mert amazoknál a gutaütés a szívnek nagyobbodása s következőleg növekedett impulsusa által jobbadán halálosan folyik le. — (*Edinburg med. and. surg. Journ. 1847.*)

A gyermekkori fenérol.

Dr. Löschner Prágában a 20 rendbeli tapasztalatból vont eredményeket következő tételekben állítja össze: 1. A gyermeki korban csak egy neme van a fenének; 2. A vizrák (noma) nem sajátnemű betegség, hanem semmit sem különbözik a fenétől. 3. A vizrákot egy hirtelen elterjedő, következményeiben igen gonosz indulatú s a fertezett helyeken igen sokáig tartózkodó

kodó gerj fejlesztí ki; 4. Miasmaticus úton terjesztetve a viz-
 rákos folyamat a nemzö részek, a seggnyílás, nyálmirigyek, a
 torok lágy képletei, a nyelv stb. fenéjét idézi elő, épen úgy
 mint a vizrák. 5. A vizráknak 3 rendbeli megkülönböztetése sü-
 lyös, csorvás és kórattételesre helyben nem hagyható, minthogy
 csak egy rák, egy fene van a gyermekeknél. 6. Szinte olly ha-
 szontalan és nem gyakorlati a gyermekkori fene lényegére néz-
 ve, annak megkü önböztetése a tulajdonképi vizrákra, a nem-
 zö részek és a bőr fenéjére. 7. A gyermekek fenéje csak kó-
 ros vértömeg mellett támad, leggyakrabban görvélyes egyének-
 nél, a hagymáz, vörheny s más kütegek, vizenyös vér, hők-
 hurut stb. alatt és után. 8. Nem minden görvélyes alak egyfor-
 mán involválja a fenés gerj fölvetelét, legkevesbé a légzési
 életművek görvélye. Miként a hasüregi görvély legnagyobb haj-
 lamot zár magába a hagymáz iránt, épen úgy a bőr görvélyes-
 sége a fene iránt. 9. A fene külső megjelenése a gyermekkor-
 ban akár milly életműben csak kórjele a nedvek betvegyének,
 s hol ez hiányzik, ott a gerjes továbbterjedés lehetetlen. 10.
 A gyermekkorban fene egy lerakodási folyamat, helybelisülése
 egy sajátságos anyagnak a sejtszövetbe, a gyuladós daganat-
 nak kezdetben ámitó alakja alatt (nem eredetileg mint fenés fe-
 kély), föltételezve sajátságos vérvegy alatt; ezt miként amízt
 is kikutatni föladata a kórvegytannak. 11. A lerakodási kórsza-
 kot sajátságos általános (vérforrási) kórjelek előzik meg; a fe-
 nécs tömeget tartalmazó daganat pedig a kimenetel. 12. A fer-
 tezés a vér tömegének megvesztegetése által történik, úgyne-
 vezett helybeli fertezés csak fekélyfölületnél lehetséges. Fő
 mozzanatok a vizrák támadására: a vér fölemésztése más beteg-
 ségek következtében, a vérkészítés gyöngesége, görvély, hag-
 ymáz, kütegek, nyomorú viszonyok, szükség. Ha egyszer lo-
 bos daganatra került a sor, akkor a vérforrás helybelisülési
 gúczra talált, s akkor egyedül annak élénkségétől, a beteg test-
 alkotmányától, a beszűrődési daganat mielőbbi eltávolításától függ,
 hogy a beteg meggyógyul-e vagy sem. 13. A vérvegy és az
 egész alkotmány javítása s az okmozzanatok eltávolítása egye-
 düli föladatai a gyógytannak. A 20 tapasztalt eset közül 5 tá-
 madt világos görvélykór, 6 hagymáz, 4 vörheny, 1 vizenyös
 vér, 1 agyvizkór, 1 hőkhurut, 1 gümőkór, 1 himlő mellett.
 Ezek közül meghaltak: 2 vörheny után, 3 hagymáz, 1 vize-

nyős vér, 1 agyvizkór, 1 hökhurut mellett. Fertezés által 11 gyermek támadtatott meg a fenétől, ezek közül meghaltak négyen, 2 hagymáz, 1 vizenyős vér, 1 agyvizkór mellett. A 20 eset között 13 leány s 7 gyermek volt. Mi a gyógymódot illeti, szerző a beszűrődött helyre nedves, illatos borogatásokat tett; mikor a bélceze kiesett, minden fenésen megtámadott részek olóval nyirattak le, s a helyek creosotvizbe mártott tépettel töltek ki, s erre a meleg, nedves, illatos borogatások folytatottak. Továbbá gondoskodtunk a fris légről, a legnagyobb tisztaságról, s e mellett tápláló húsétrendről, gyamolítván bor, kinal és ásványsavak által a vérkészítést. — (*Prager Vierteljahrschr. f. d. prakt. Heilkunde 1847.*) T.

B.) Gyógyszerlan.

A szarvas rozs hatása a szülőre és gyermekre.

Dr. Hardy szerint a szarvas rozs hatása némelly esetekben már alkalmazása után 7 percczel elkezdődik; más esetekben húzamosabb idő kivántatott: közönségesen 10—15 perczet lehet a hatás beköszöntéseig fölvenni. Azon esetekben, mellyekben a gyermekek élve jöttek a világra, azt látta szerző, hogy hatása 24 percz alatt elkezdődött. Ha húzamosabb idő telt el, mielőtt a méh munkássága bekövetkeznék, akkor eszközök általi segítségre volt szükség, vagy a gyermek holtan jött a világra. Némelly esetekben a szarvas rozs a tonicus összehuzódás egy nemét idézé elő a méhben, eredménydús szülétfájdalmak nélkül. Szerző megjegyzi, hogy azon esetekben, mellyekben a szarvas rozs jólékonyan hat, alkalmazására erős hajtófájdalmak következnek, mellyek lassanként szaporábbakká lesznek, s végre észrevehető időközök nélkül egymásba által mennek. A szerző által említett 19 esetben ezen szer alkalmazása után tetemesen csökkent az anya érveréseinek szaporasága, és ezen hatás rendszeren 15—30 percz alatt elkezdődött. Némelly esetekben a keringés meglassúdása több napokig tartott, mind a mellett néha a szülés után méhgyuladás köszöntött be, s a méh duzzadsága nem ritkán nagyobb maradt, mint közönségesen. Mi a szarvas rozs hatását a magzat szívére nézve illeti, az esetek nagyobb számában az érverések csökkenése következett be. Ezen hatás is szinte 15—30 percz alatt köszöntött be. Ezen csökkenést egy

idő múlva a szívverések rendetlensége követi, melly többé kevesbé sokáig tart, míg a verések félbehagyókká lesznek, s végre különböző idő múlva szinte egészen hallatlanokká lesznek. Szerző azt tapasztalta, hogy azon esetekben, mellyekben a magzat szívverései folytonosan 110-en alóira csökkentettek s félbehagyások köszöntöttek be, a gyermek fölötté ritkán szabadított meg, ha a szülés még olly hamar ment is véghez. Mindazáltal a szívveréseknek pusztán ezen (110-en alóli) csökkenése félbehagyás nélkül, nem mutatkozott elégséges oknak az említett kellemetlen kimenetelre. Ebből önkényt kiviláglik a magzatszív szigorú vizsgálatának fontossága, a szarvas rozs beadása után, hogy szükség esetében azonnal, minden késedelem nélkül siettessék a szülés. *Dr. Beatty* meghatározta az időt, mellyen túl a gyermek ritkán születik élve, 2 órára a szarvas rozs alkalmazása után. Mind a mellett a gyermek halála sokkal rövidebb idő alatt bekövetkezhetik. Szerző továbbá azt tapasztalta, hogy a gyöngye életű gyermekek, ha szarvas rozs nem adatott a szülés siettetése végett, sokkal kisebb nehézségekkel hozattak életre, mint azok, hol előbb szarvas rozs adatott. Méhvérvzéseket a gyermek születése után szerző egy esetben sem látott beköszönteni, hol a méh a szarvas rozs által nyilván afficiáltatott. Nehány kevés kivétellel az asszonyok rendszeren könnyen összeszedték magokat. Azok közül, mellyek gyuladást kaptak, kettőt kivéve, a többiek mind meggyógyultak. Szinte így azon gyermekek is, mellyek élve jöttek a világra, egyetlen egyet kivéve, jól találták magokat. Ezen egy esetben a szülési fogó alkalmaztatott, midőn a magzat szívverései a szarvas rozs behatása következtében 100-ra csökkentek. — (*Lond. med. Gaz.* 1847.)

A gyapot vérállító hatása.

A párisi tudományos academia f. évi május 21-ikén tartott ülésében *Dr. Bourdin* egy értekezést tett közzé a kérdéses tárgyról, mellynek eredményei következők: A nyers gyapot egy vérállító szer. Azt előlegesen darabokra kell tépni vagy vagdosni, azután a vért a sebből egy szivacs segítségével felszívatni s a gyapotot hirtelen reá tenni, mielőtt új vérkiömlés következne be; azután a gyapotot néhány perczig mozdulatlanul a seb-

helyre kell nyomni. Ezen szer különösen alkalmas, hajszaledőnyi vagy legalább kisebb edényekből vérzéseknél. Jólehet a gyapot nem csalhatatlan szer, de mégis sokkal biztosabb, mint mind azok, mellyek a kérdéses vérzések ellen eddigelé ajánlat-
tak; az alkalmazás könnyű, mindenütt lehetséges, a betegre nő-
ve fájdalomtalan; a sebek gyógyulását egyáltalában nem gátolja
ha annak genyedés útján kell bekövetkezni; s még ezen felül
igen olcsó szer. Igen jól lehet azt akkor is használni, ha ég-
vényes égetőket nagy adagokban kellene alkalmazni. Ezen sze-
rek higitják a vért s ekként előmozdítják a vérzéseket. Ha már
egy illy nemű égetésnél valamely edény megégettetett, akkor
annak nyílása gyakran vissza vonúl a megégetett rész állomá-
nyába, hol sem lekötni nem lehet, sem a csavarás (Torsio) nem
eszközölhető. Itt a gyapot alkalmazása a főnebb előadott módon,
a legjobb szolgálatot teszi. — (*Gazette méd de Paris 1847.*)

Mérgezés körisrobar által.

Egy 26 éves férfiú éjszaka hirtelen megbetegedett. *Dr. Fisher* más nap reggel csaknem szünetnélküli hányást, erős szom-
juságot, égető fájdalmakat a száj, torok és gyomorban, talált
nála. Kinézése nagy aggályt fejezett ki, nyelve dagadt s vasta-
gon beborított, érverése gyöngye, reszkető, 130, a kihányt anyag
pedig zöldes színű és kellemetlen szagú volt. Szigorú vizsgá-
lat után azt találta szerző, hogy a beteg rosszul érezvén ma-
gát, egy adag port vett be, mellyet jalappának gondolt. A há-
tramaradt részt azonban szerző körisrobarpornak ismerte föl. Meg-
tudta továbbá szerző, hogy a beteg két theás kanálnyit vett be
belőle vízzel, s hogy arra csakhamar hányás következett. Gyá-
kori és fájdalmas volt a vizelésre való erőtetés, mellyet min-
denkor élénk fájdalom előzött meg a makkon. A zavaros és kis-
sé véres színű vizellet tetemes fájdalmak között ürítettet ki. A
beteg egy tompa fájdalomról is panaszkodott az ágyék- és al-
hasájban, melly nyomás által növekedett, és priapismusról. —
Szerző a hányást előmozdította lágymeleg víz által. Midőn a
kihányt anyag már pusztán csak a lenyelt vízből állott, s az
émelygés szünet, a beteg egy meleg fürdőbe tétetett s abban 20
perczig maradt; ezután az arab mézga igen erős oldatát kapá.
Már egy óra mulva tetemes könnyebbülés küszöntött be. Az arab

mézga ennél fogva szorgalmasan folytattatott, s az altestre me-
leg borogatások alkalmaztatottak; a gyomortáj pedig koronkint má-
konyfestvénnel dörgöltetett be. Estve a beteg egy csőrét ka-
pott 2 obon himbojmagolajból; a szomjuság, a fájdalom a száj-
torok- és gyomorban igen engedett, a nyelv megtisztult, az ér-
verés erősebb lett, s 92 ütést mutatott. A vizelésre való erő-
tetés, a makkoni fájdalom, a zavaros, kellemetlen színű vizelet
az ágyék- s alhas-táj érzékenysége azonban még folyvást tar-
tottak. Szerző ennél fogva az ágyéktájon alkalmazott köpölyözés
által 16 obon vért bocsátott ki, s belsőleg sósavas szúnyalt
adott, mire a kórjelek tetemesen csökkentek. Midőn a gyomor
érzékenysége egészen eltávolítva látszott lenni, a beteg has-
hajtót kapott sennából, melly tetemes mennyiségű kőrisrobart
sáranyaggal vegyítve ürített ki. Ezen időtől fogva magához jött
a beteg, a főnebbi gyógymód folytatása mellett, birtelen és tü-
kéletesen. Nevezetes ezen esetben a mérég nagy mennyisége
(valamivel több egy nehezéknél), melly halálos eredmény nél-
kül vétetett be. Ez csak az által lett lehetségessé, hogy a sze-
rencsésen beköszöntött hányás által annak legnagyobb része is-
mét kiürítettett. Az arab mézga jó hatását szerző onnan magya-
rázza ki, hogy a gyomor takhártyáját erömüvi úton védi, s a
kőrisrobarak mérges elemét fölfüggesztve tartja. — (*Lond. méd.
Gazette. 1847.*) T.

I r o d a l o m.

*Encyclopaedisches Vademecum clinicum, enthaltend die Di-
agnostik u. Therapie zahlreicher in das Gebiet der Medizin,
Chirurgie und Augenheilkunde einschlagender Krankheitsfor-
men, nebst einem reichhaltigen Repertorium arzneilicher Vor-
schriften, mit besonderer Berücksichtigung der in neuerer Zeit
entdeckten Medicamenten, von Johann Kovácsy, Dr. der
Heilkunde, Magister der Oculistik, und Physicus des Sohler
Comitates. Leipzig u. Pest. 1846.*

Egy orvosi munka megjelenése Magyarországon, minden
honi orvosra nézve kétségtelenül fontos esemény, mellyet a

gyelme elől el nem bocsáthat. Mert a mi gyógyászatunk még fiatal, tisztátalan, melly még forrását be nem végezte, s mellynek tisztításához lehetőleg hozzá járulni, minden szaktudósnak legszentebb kötelessége. De a jelen munka szerzőjét úgy vagyok kénytelen megszólítani, miként a hazáját (úgy én a gyógyászatot) fenyegetve látó római: *Quousque tandem abutere patientia nostra?* A czime ugyan ezen orvosi lajhárnak sokat ígérő, de az olvasót nemcsak várakozásában csalja meg, hanem egyszersmind a legfájdalmasabb érzésekkel tölti el a gyógyászat állását tekintve, vagy legalább azon irányt, mellyet neki némelyek adni iparkodnak. Vajha a szerző ama nagy angol orvos (*Charles J. B. William* szavait emlékezetébe venné, mellyek az angol gyógyászaton kívül a magyart is éppen úgy érdeklik: Szembetűnő, így szól ő, hogy a gyakorlati gyógyászat, azon gyors előhaladás daczára is, mellyet a gyógyászat segéd tudományai tettek, még mindig az empiria mezején mozog. A gyakorlatnak, vagy helyesebben szólva a gyakorló orvosoknak ezen hibáját mindinkább terjeszteni egyedüli kivethető czélja az idézett munkának, melly kettős kárt okoz, minthogy kezdő orvosok számára van szánva, kiknek sziveikben és elméjükben a tudományosság és jövődöbéli hivatásuk iránti kedvet buzdítani, nevelni kellene, nem pedig alkalmat szolgáltatni nekik a legdurvább empiriára, s őket kuruzsló kézművesekké tenni. Ezen könyv t. i. nem egyéb, mint abc szerinti előszámlálása némely kórneveknek, mellyek mellett számos vények parádézna. Azon kívánatnak, mellyet szerző előbeszédében maga mond, t. i. korszerű vényzsebkönyvet írni, egészen másként kellett volna megfelelnie, hogy az orvosok köszönetét megérdemelje, mint a miként a dícsértet előképek daczára, millyen a *Frank Martell* kórodai encyclopaediája, tett. A könyv czime ugyan kórismét és gyógymódot ígér, de a kórisme néhány odavetett vagy különféle szerzőktől kölcsönzött s jellemzőnek lenni kellő szavakból áll, és sem bebizonyító, sem kifejtegető modort nem követ, sem pathogenián nem alapúl, sem a gyakorlatilag fontos ismertető eszközöket nem méltányolja. Leginkább csudálkoztam azon, hogy a szerző 1846-ban a kórisme segédeszközök leggyorsabbikát a kopogatást és hallgatódzást egészen elhanyagolja, hogy mind azt, mit például *Piorry* mint egyedül biztos kórisme segédesz-

közt nekünk tanított, mint némely esetekben a mérést (mensuratio) kivált mellbetegségeknel, egészen elnézi, ezen természet-tani ismertető jelei pedig a betegségnek, mint én hiszem, biztosabb támpontot szolgáltatnak a fiatal orvosnak, mint a csodás, regényes leírás. Szeretném én azon kezdő orvost látni, a ki nek ezen, minden szabatoság nélkül odavetett körleirat után, ha ezen *lade mecum*-ra kellene szoritkoznia, egy mellhártyalobot a hörghuruttól, egy gyomorlobot az áltüdőgyuladástól vagy váltóláztól, mely még egészen nincs kifejlödve, meg kellene különböztetni; a zavar valóban nem volna csekély, és mégis azt hiszem, hogy az említett betegségeket nem nehéz megkülönböztetni. Szerző azt hiszi, hogy eleget tett, ha szorgalmasan küzdött a gyógyásza ből tüzzel és vassal kisajtolt kórátte-telekkel, ha a legrégebb, és legizetlenebb, minden tudományos előhaladást kigúnyoló fölosztásokat természetbölcsészeti elvek szerint újra előidézte. Így olvassuk, hogy a senyvek eloszlauak olyanokra, mellyekben túlélegülés van jelen, mellyekhez a húdkükör, takárok, görvély stb. tartoznak, és olyanokra, mellyeknél túlszénegülés (Hypercarbonisation) szerepel, s mellyekhez a májkevényedést, higanykórt, vízkórt és tüdővérszt számítja. Azt hiszi talán szerző, hogy a takárookban a nyálka éle-gül nyálkacéleggé vagy valami illyneművé, vagy hogy a higanykórban a higany vagy a vér, vagy a szövetek szénneli együ-letet képeznek? Mind ezek bizonyos iskola szagát árulják el, mellyet jobb volna nyugodni hagyni! Quo recens imbuta — — servabit odorem! Hasonló eljárást követett szerző, a kőregymik föllállásában; a fiatal orvos ugyan nagyon fog épülni, ha fejre való torlódások, hasüregi dugulások, mirigydagاناتok, s szék-szorulásokról olvas, hol száz meg száz vényt lát, földézve a legesekélyebb javallat nélkül s az általánosságok tömkelegéből különös esetéhez kibontakozni nem képes. Szerző fáradságát egyszerűsíthette volna, ha ezen cikkeknel az olvasót mindenütt a gyógyszerertanra utasította volna, hol minden hashajtók, minden oldozók, minden lobellenes szerek együtt jönnek elő. Vagy azt hiszi szerző, hogy a fiatal orvos már magától is képes volna a *casuisticát* és javallatot eltalálni, s ennél fogva inkább mulattatja azt a nemzörészi takár végbélre való átrakodásával, s a vérhasfolyás és vérhas közti különbséggel? Az új gyógyszerek

közül, mellyekre szerző, mint állítja, különös figyelmet fordít, igen kevésre találtam, s ellenkezőleg szeméire vehetném, hogy némelly betegségeknel p. o. a Bright-féle vesebajnál a légsav-ról (Nasse) semmi tudomást nem vesz, hogy az újabb orvosok intései a copaivabalzsam használatára nézve takárokban előtte ismeretlenek, hogy a hánytató borkő használatáról izületi vizkőben hallgat stb, s e helyett némelly betegségeknel; mint például a hurutnál a régi gyógyszerben egész készületét föltalálja; kár hogy az 1580-diki velencei Pharmacopoea nem feküdt előtte föltárva, innen még számosabb gyógyszereket idézhetett volna föl. A könyvnek fő tartalma t. i. a vények gyűjteménye, czélát egészen eltévesztette, minthogy az rend és a javallat följegyzése nélkül tervtelenül van odahányva. Én azt kérdelem a szerzőtől, hogy mit használ a kezdő orvosnak maga előtt látni a gyógyszervények egész tömegét, ha csak egy gondolat sem vezérli a kiválasztásban? vagy az ösztön vezérelje őt? Sőt olly betegségeknel, millyen a hagymáz, melly a változó kórszakkal nem ugyan lényegét, hanem jellemét igen is változtatja, a legellenkezőbb gyógyszerek fölidésvék, de minden legesekélyebb ujmutatás nélkül az alkalmazás idejére nézve, úgy hogy a kezdő orvos kevesebb tanácsot lát a könyv használatu *után* mint *előtte*. A könyv mechanicus szerkezetére nézve meg kell jegyezniem, hogy szerző nagyon hibázott, midőn a betegségek német és latin neveit egymással összezevarta, minthogy az előjövő eset' en a kereső nem tudja, hogy a kérdéses tárgyat németül vagy latinul keresse-e föl? in ezen jelentést azon legbensőbb sajnálkozással rekeszttem be, hogy szerző szép idejét és fáradságát, nem inkább orvosi ismeretei gyarapítására fordította, mint olly munkára, melly ugyan olvasottságának bizonyossága, de a melly semmi esetre sem tartalmaz valami újat vagy hasznosat, sőt inkább károsra való tendenciát. Legyen szerző meggyőződve a felől, hogy a gyógyászat csak egyes tárgyak kidolgozása, s szabatos magányrajzok által, nem pedig a gyakorlatnak encyclopaedicus művelése által gyarapodhatik, kivált ha az, mint *Frank* encyclopaediájánál van az eset, az orvost nem segíti, nem gyámolítja a gondolkodásban. — A kezdő orvost különösen kell a szorgalomra és tanulásra serkenteni, s mind azok helytelenül cselekesznek, kik olly esz-

közt akarnak kezökbe nyújtani, hogy minél kényelmesebben rendelkezhessenek; gondolják meg, hogy a jövődő gyógyászat sorsa az orvosi fiatalság kezében fekszik. A gyakorlat az orvosra nézve nem „Sine cura“ hanem tanulmányainak második epochája! —

Szívemből kívánom, hogy a szerző úr minél előbb szolgáltatson nekem alkalmat talentumának gyümölcsét szinte olly mértékben dicsérhetni, mint a millyenben most kénytelen valék munkáját ócsárolni, kárhóztatni!

Dr. Wehle F. A.

Nyilatkozat

a gyermekgyógyászat tankönyve körül.

E munka II-dik kötete nagyobbrészt sajtói késedelem végett elkésett ugyan, de a legközelebbi téli hónapokban ki fog adatni, magában foglalandó a *kisdedek szem-, fül-, orr-, száj-, nyak-, torok-, tüdő- s szívbántalmait*, nagyszámu példánykóresetekkel fölvilágositva. A mellbántalmak physical kórvizsgálatára a kisdedeknél különös gond fordított azon czélzattal, hogy kevesbé jártas is a könyv vezérfonalán sikeres vizsgálat s kórisme birtokába juthasson.

Több nyomadékos okoknál fogva a munka *árssabálya* következőleg megváltoztatott:

1-ször. Előfizetés a könyvárusoknál mind a 3 kötetre 5 fr. 40 kr. e. p.; egyes kötet 2 fr. 20 kr.

2-szor. Előfizetés a p. gyermekkórházban mind a három kötetre 5 fr.; egyes kötet 2 fr. e. pénz.

Az eddigi nagyobb arány szerint történt fizetések *plus*-ja, a II-dik kötet kiadásánál fognak kiegyenliteni.

A II-dik kötet nagyobb lesz, mint ígértetett; az egész munka pedig a 60 ívet sokkal fogja meghaladni.

Pest, nov. 2-kán 1847.

Dr. Schöpf.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRALYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

20. szám.

Pesten, Nov. 14-kén.

1847.

TARTALOM: A bélcsüzzről Dr. Kaczander. — Kivonatok. —

A bélcsüzzről.

Dr. Kaczander Aron.

(Fölvastatott a borsod-miskolczi orvosegylet egyik gyűlésében.)

Az orvosi tannak új iránya: azt a mysticismus fátyolától — mellynek álarca alatt századokig szerepelt — megfosztani, s mindenütt a hol csak lehet tényező tudományos úton, s a mennyire lehetséges a tapasztalat mezején a negativitást a positivitással fölcserélni, a valót a nemvalótól megkülönböztetni, s annak egy olly alapot szerezni, mellyet az ember agyában szöött, s nem tapasztalatból merített észkép többé eldönteni képes ne lehessen, s ezen hatásköre által a csalhatatlan tudományos elvekkal haladó abstract tudományokat megközelíteni. Ámbátor nehéz ezen föladat, de az összpontosúlt, egy czél után

törekvő erők — mi semmi más tudományban nem annyira ohajtható — azt elérendik. Ki figyelemmel kísérte ezen újabbkori tudományos igyekezetet, észrevehette csak egy tizedév óta is tudományunknak roppant átalakulását, s élvezhette szép és hasznos gyümölcseit.

Ezen üdvös eredménynek kútfejét tisztelt ügyfeleim! hol kell kutatnunk? Korunk azon dicséretes haladásában, hogy a systemák igáitól, melly olly sokáig lebilincselte az orvosokat, s hátráltatta az orvosi tannak természeti kifejlődését — magokat az orvosok emancipálták; hogy az élettannak nagy jelentőségét, s tanunkra hihetetlen befolyását a kórok jelei magyarázatára elüsmerék; hogy az anyaggal dús kórboncztant mint tudományunk talpkövét, nem mint segédtant tekinteni kezdték. Ennek az lett az eredménye, hogy a kórismét — minden gyógymódnak forrását — határozottabban meg lehet állapítani, s a bántalmak gyógyításában az orvost nem vezetheti többé a kitünő kórjel, hanem ezeknek élettanilag fejtegetett összesége, s ez úton megítélván a kórjeleket igen gyakran egészen különböző kór jelenlétére vezetetik a gyakorló orvos, mint mikor csak egyes kitünő jel szolgál vezérfonalul a kórisme s gyógy mód meghatározására.

Nem különbözőleg történik egy itt helyben s a környéken nem olly ritkán főkép nedves, erős s rögtöni légváltozás alkalmazásával előforduló, s tisztelt ügyfeleimnek a *csúzos kólika* — de nem helyes — név alatt ismeretes betegséggel.

Minekelőtte a bántalom megfejtésébe ereszkedném, szükségesnek látom a kórrajzot előadni, hogy kitűnjék, miként az a kólikától s más küljeleinél fogva, a leírandó bántalmat igen megközelítő kóroktól különbözik. A betegek minden szembeötölő előrement ok nélkül kezdenek panaszolkodni hasbeli hasgató fájdalmaokról, mellyek állandóan a vékony belek környékét foglalják el; a fájdalom majd kisebb, majd nagyobb, s ennek fokozatával nő a betegek nyugtalansága, némelly esetekben kimondhatatlan fokra láttam a fájdalmaikat növekedni, úgy hogy a betegek összegörnyednek; a fájdalom engedő, de nem félbehagyó, a fájdalmas rész nyomásra érzékeny, nem enyhül, a hasfalak puhák, sem feszültek, sem pedig behuzódtak. Ehez járul a legdaczosabb, némelly esetekben sok napokig tartó, a leg-hathatósabb kiűritő szereknek ellenszegülő székrekedés, melly

hosszabb ideig való tartásakor gyakori büffögést, hányást, sőt bélhányást is okoz, melly utolsót két ízben tökéletesen kifejlődve szemléltem. Ezen hosszabb ideig tartó székrekedés másodlagosan kólikát hoz elő, s akkor érezni a belek szinte csimbókos összehuzódásait, s ez okozza az említett nagy fokú fájdalmakat, mellyek, sikerülvén a székkiürítés enyhülnek ugyan egy kevés időre, de azonnal vissza térnek. A nyelv első napokban tiszta, az étvágy egészen nem hiányzik, későbbben amaz befedetik, ez pedig elmarad; az érverés rendes, a láznak semmi nyoma; izgékony, telivérű egyéneknél a fájdalom növekedése alkalmával az érverés is gyorsabb, s vértorlódások mutatkoznak az agy felé, úgy hogy könnyen lobos természetűnek vélhetné, az ezen bajt még jól nem ismerő orvos. Jelen szoktak lenni hasgató fájdalmak más részeken is, főkép a keresztcsontban s a végtagokban, két ízben nehéz huddást is észleltem. A mondottakból kitetszik, hogy a leirt kór a belekben fészkel, s pedig ennek izom- és savó hártáiban, a takhártya minden bántalom mentsege mellett. Ezt tanusítják:

1-ször. A fájdalmas részek nyomás alatti érzékenysége.

2-szor. Azon igen daczos székrekedés, melly ered (a vékonybél izomhártyáinak a csúzos izgatottság következtében létrejött majdnem paralysált állapotából, mit minden izmos rész csúzos izgatottságánál vagy efféle bántalomtól meglepetett izmos részeket ruházó savós hártáknál tapasztalni stb.) a vastag bélben *per antagonismum* okozott tetanicus összehuzódásából.

3-szor. A legtöbb esetben jelen volt bőfögés, hányás sőt bélhányás.

Hogy pedig a baj csúzos természetű, azt részint az ellene használt gyógymód, részint az elősorolandó a meggyógyulásra megkívántató kedvező körülmény tanusítják, s végtére a fájdalom minőlegessége, s a hasgató fájdalmak a testnek más részeiben is.

Egyéni nézetem szerint tehát t. ügytársaim e rajzolt kór nem egyéb mint *bélcsúsz*. Nem tartom fölöslegesnek kórismek tekintetben a fő jeleket kiemelni, mellyek még ezen bántalommal jól meg nem barátkozott orvost biztos útoni gyógyítására vezessék, s számos más bántalmakkal kül alakánál fogva igen megközelítőkkel föl ne cseréljék. Ezek a következők: A betegség kezdete, ennek fokkonkénti növekedése, a fájdalmak engedé-

kenysége, de nem félbehagyása, a hasfalaknak puhasága, a fájdalom nyomás alatti nem növekedése, hanem csak érzékenysége. — E kór rossz kimenetelét — habár félelmet gerjesztő s veszedelmet mutatni látszik — még nem tapasztaltam; de mind azonáltal kórboncztanilag s élettanilag megítélvén a kór lényegét, történhetnek

1-ör. Hogy a betegség nagy fokában a jelen levő még csak *symptomaticus ileus organicussá válhatnék.*

2-or. A lobos jellemben lehető átmenetele; mi annál inkább megtörténhetnek, ha az e nyavalyát még tökéletesen nem ösmernő orvos a betegség már egynehány napi tartása után hivatnék, s jelen lévén: gyakori bőfűgés, hányás, nagyon befedett nyelv, székrekedés, a leirt hasbeli fájdalmak, könnyen csorvás kólikát jelen lenni vélhetne, s hányatóval vagy erős hashajúkkal igyekeznék a bajt elhárítani.

3-or. A legveszedelmesebb s nem lehetetlen kimenetel volna a belek szélhűdése.

Azon kedvező körülmény, mely a kívánatos szerencsés kimenetelt s a tökéletes fölgyógyulást létre hozta vala, a bő izzadság; mert valahány eddig tapasztalt eseteimnél a székkiürítés enyhítette ugyan a fájdalmakat — de csak a másodlagosan okozott kólikának vetett véget — s a baj mindaddig, míg bő izzadás be nem köszöntött, meg nem szűnt.

A gyógymódot illetőleg, oly szerek vezettek célra, melyek azon kívánatos viszonyt előidézték, s olyanok, melyek a helybeli fájdalmakra csilapítólag s elvonzólag hatottak. A körülményekhez képest valának lágyító, bódító pépek, száraz vagy véres köpölyök, higany, kenőcs beléndek olajjal egyesülve, mustárpép, Dower pora, mákony; a kiürítő szerekből legjobban működött a himbojolaj; mind ezen szereknek legfőbbje volt az általános meleg fürdő. Megjegyzésre méltó, hogy a leghathatósabb drasticus szerekkel s csőrékkel sem valék némelly esetekben képes székkelést mindaddig előhozni, míg bő izzadás be nem állott.

Nem igen czélszerűnek látom t. ügyfeleim! azon gyógymódot sem, mellynél fogva a hasra kiterjedten, vagy ha kisebb helyre is hólyagbuzó alkalmaztatik; mert ez által nemcsak hogy a fájdalmak nem enyhülnek, hanem elzáratik az út más üdvö-

sebb szerek helybeli alkalmazására, ha talán azokuuk használatát a kór daczossága megkívánja.

Kivonatok idegen lapok- s munkákból.

A.) Kór- s gyógytan.

Alkotmányos bujasenyv tüdővész képében.

R. Eduárd, 25 éves, epés mérsékményű s meglehetősen erős testalkatu egyén, gyakran szenvedett takárban és bujafekélyekben, és pedig saját vallomása szerint higannyal orvosoltatván, azzal egészen elteltett. Jelen betegsége, melly miatt *Dr. Taussig*-ot fölkeresé két hónap előtt kezdődött mellfájdalmakkal s száraz köhécseléssel, s több orvosok által kezdődő gümőkór gyanánt kezeltetett. Szerző a beteget első látogatása alkalmával ágyban fekvő, elsoványodva találta, haja a kevéssel ezelőtt kiszervelett idegláz következtében kihullott, szemei beestek, arca hulvány, nyelve tiszta volt; étvágya mérsékelt, a mély légzés a mellkas közép vonalán mutatkozó élénk fájdalmak miatt, mellyek éjszakánként növekedtek, meggátolt, száraz, nem épen gyakori köhécselés, éjszakai izzadások voltak jelen, mellyek az említett fájdalmakon kívül az álmat gátolák. Különbö semmi rendetlenség. Minthogy azonban néhány napig a kopogtatás és hallgatódzás által semmi szabálytalanságot sem veheték észre a mellüregi életművekben, s a tulságos izzadásokat a szobabeli nagy melegség s nehéz ágytakaróktól is ki lehetett magyarázni, szigorúbban megvizsgáltam a mellkast és azt találtam, hogy a fájdalmak fölületesen fészkeltek a mellcsontban. Minthogy ezen fájdalmak éjszakánként növekedtek, *csonthasgató fájdalomnak* tekintém azokat, a betegséget pedig a bujasenyv s ennek czél-szerűtlen kezelése maradványának. Hogy kórismém helyességéről meggyőződjem, orosz izzasztó fürdőket rendeltem, s már háromszori használatuk után bőséges takár jelent meg, és egy kütteg az egész testen, melly a bujasenyves izzagnak minden jellemzeit viselé. Ezen jelenségek föllépésével elenyésztek a fájdalmak a szegycsontban és a köhögés; a tulságos izzadás pedig csak akkor, miután a beteg javaslatomra hűvösebb alvó szo-

bát s könnyebb ágytakarót választott. Az álm már most nyugodtabb lón és megújító. A megrögzött baj ostromlása végett következő gyógyszer rendelém: *Rp. Hydrojod. lixivae gr. quindecim*, Solve in aquae com. dest. *unciis tribus* S. Háromszorra beveendő egy nap alatt.

Hat nap múlva fölemeltem a hamiblag adagát félnehézekre, s később még egy szemertiszta iblant adattam hozzá. Minden harmad nap félretétetett ezen szer s meleg fürdő rendeltetett. Ezen gyógy mód mellett, melly szinte 2 hónapig folytattott, elveszett lassanként az izzag s a takáros kiszivárgás is csökkent; minthogy azonban a beteg egy másutt nyert hivatalánál fogva Bécsset odahagyni kénytelenítetett, ajánlottam őt új lakhelye orvosának, s néhány hónap múlva volt szerencsém megtudni, hogy a beteg az ottani orvos által folytatott gyógy mód következtében tökéletesen helyreállított. — (*Oest. med. Wochenschr. 1847.*)

As ördögzörej viszonyáról a vértekecek szaporodása vagy csökkenéséhez.

Ezen zörej támadására megkívántatik a vértekecek csökkenése, mert ha csak a vér rostonyója kevesbedett, mint például a sülynél, akkor nincs jelen. Akkor sem lép föl ezen jelenség, ha a vérnek savójában tartalmazott fehérnye csökkenést szenved. *Andral* 88 eset között 56-szor tapasztalta az ördögzörej állandónak, 32-szer pedig félbehagyónak. Az 56 eset között 28 volt, mellyben a vörös vértekecek aránya a 80-t 100 részben fölül nem múlta; ezen esetek némelyikében 21-re süllyedt. Azon 56 eset között 11-nél változott az arány 80 és 100 között; 10-nél 100 és 115 között, 5-nél pedig 115 és 125 között. Azon 32 esetben, mellyekben az ördögzörej félbehagyó volt, csak 3 találtatott, melly a vörös vértekecek arányát 80-on alól mutatá; 13-nál változott az arány 80 és 100 között, 8 eseten pedig 100 és 115 között, s más 8 eseten 115 és 126 között. *Andral* következő észrevételeket tett: 1. Ha a vértekecek aránya 80-on alólr süllyed, akkor a zörej a nyakon állandóan lehet észlelni. Ha az arány 80-on fölül rug, akkor a zörej többé nem állandó; gyakran beköszönt még a 80 és 100 közötti aránynál, ritkábban a 100 fölöttinél. *Andral* ezen

zörej különböző betegségekben tapasztalta; rothasztó lázakban, forró kütegekben, tüdőlobban, forró izületi csúzban s igen számos idült betegségckben; de mindig csak a vértekecsék csökkenésével jött elő. Gyakran hallható az viselős nőknél is, s azoknál is csökkent mennyisége találtaik a vértekecséknek. Az ördögzörej élénksége a vértekecsék csökkenési fokozatához arányúl. Így a sápkór 22 esetei között 8 szor félbehagyó volt; a vértekecsék aránya változott 117 és 77 között; állandó volt 14 esetben, mellyekben a vértekecsék aránya 113 és 28 között változott. — (*Lond. med. Gaz. 1847.*)

Adalék a veröczérlő kórisméjéhez.

Egy szelid, derült kedélyü, 35 éves, gyermektelen házaságban élő nő, leszámítva a fájdalmas, néha fojtogatódzás és hányással járó havadzását, mindig jó egészségben élt, hanem az utolsó években halványabb, kissé sárgás tekintetet kapott, s néha a jobb rásztájon nyomó érzékenységet vett észre, de a melly miatt magát mindazáltal orvosi kezelésnek alá nem veté. Anyja halála, 4 hónappal későbbi megbetegedése előtt, igen megrázkódtatá őt, mi halványabb tekintete által is nyilatkozott. Miután martius 20-dikán szédelgés, bádjadságról panaszkodott, de még elég kellemetlen időben kiment volna, éjszaka nyomó fájdalomtól lepetett meg a gyomortájon, melly háta felé nyomult, s emelygésekkel volt szövatközve, mellyek hányásba mentek által a székfűforrázat használata után. 21-kén a fájdalom ugyanaz volt, s a beteg által gyomorgörcsnek tartatott, mellyben elébb néha szenvedett. A gyomortáj kissé behuzódva, az erősebb nyomásra érzékeny, a nyelv kissé beborított, az érverés kemény és száraz, a bőrmérséklet nem növekedett, az arc halvány, a szemfehére sárgás volt. A hánygyökpor 2—3 óránkénti egy szemernyi adagára hányás és egy kis könnyebbülés következett. 22-kén sajátságos kopogás köszöntött be a szivgödörben, melly az egész testet megrázkódtatá. A háta felé vonuló fájdalom növekedett s meredséget okozott, ezenkül a jobb rásztáj és köldök felé huzódott, de itt a nyomásra nem nagyobbodott. A nyelv tisztáalanabb lett, az érverés mint elébb, a vizellet kevés, vörös, égető volt. a székelések hiányoztak, minélfogva tamarind-főzetet kapott borkósavas haméleggel. Az

állapot e napon türehető volt; de estve felé bőséges székelés következett, mellynél a beteg húzamosb ideig az ágyon kívül hideg szobában volt, s erre közvetlen szaggató fájdalmaktól lepetett meg, melly a májtajtól a köldök felé vonult s nyomás és mozgásra igen növekedett. Rendeltetett 20 nadály, beléndolaj bedörgölni; belsőleg zilizfőzet, borostyánviz s eczetes könlegegoldal és fejetes szörppel. 23-ikán a fájdalom éjféli előtt csökkent, de később ismét növekedett s fájdalmas nyomulással a medencze mélyibe, szövetkezett. Az altest feszültcbb volt, jól lehet több rendbeli székelés következett; a vizellet sötét-vörös, sárgás színezetű volt az epe festanyagától, a bőr száraz, forró, az érverés 100, majd gyöngö, majd erősebb. Szomjuság nagy, gyakori fölbőfögés. A beteg igen szenvedő kinézésű. Újra 20 nadály rendeltetett, s borogatások ökörfark és beléndfüvel; továbbá bedörgölések higanyir és beléndolajjal, ezenkül minden 2—3 órában egy szemér édes higany. 24-ikén a láz s fájdalom engedett. A máj a bordák alatt tetemesen kiáll, kemény, nyomásra fájdalmas. Estve felé több hig, sárgás székélések könnyebbüléssel. 25-ikén a többiekben lényeges változás nélkül reggel 10 órakor élénk rázhideg köszöntött be, mellyre égető forróság következett, s melly délután kissé engedett, miután több hig, zöldes székélések következtek be. Az érverés az enyhülés alatt is 100 volt. Rendeltetett kosborgyökfőzet eczetes könlegegfoliadékkal, borogatások, bedörgölések. 27-ikén a havadás köszöntött be, s ezzel a medenczüregi fájdalom megszűnt. Reggeli 11 órától 12-ig újra élénk rázhideg s erre forróság és általános izzadság. 28-ikán reggel és délután rázhidegek következő forrósággal, izzadás nélkül. A helybeli bánalom változatlan. Egy más orvos kinalt ajánlott, sós és oldozó szerckkel. Ez egy pár napig minden három órában egy szemerenként alkalmaztatott; de minden befolyás nélkül a lázrohamokra, minélfogva félretétett. A rázhidegek erősebben vagy gyöngébben 2—3-szor napjában megújulának s forróság és izzadásba mentek által. April 7-ikén ismét növekedett a fájdalom a jobb rászttájban, de nadályok s hólyaghuzóra engedett, s ez időtől fogva inkább a bal rászttáját, a léptájon foglalá el. A kopogás a szivgödörben, melly nyomásra fájdalmas volt, igen élénk lett. A lázrohamok ismét és ismét visszatértek, bőséges izzadások köszöntöttek be, az erő mind inkább csökkent, a beteg sová-

nyodott, félrebeszélések állottak elő, s csendes halál vetett véget april 30-ikán a beteg szenvedelmeinek.

Bonczolat. A köztakarók sárgakóros színezetűek voltak. A máj némelly helyeken a hashártyával könnyedén össze volt növe. A felső és középső része halvány volt, s kisebb mint egészséges állapotban; az alsó rész, kivált a jobb karélyon dagadt, kellemetlen színű, a hashártya és vastag bélel részint összetapadva. Ezen összetapadás elválasztása alkalmával a máj több pontjaiból, mint valamely rostán által sárgás, sűrű geny szivárgott, mellynek mennyisége több evőkanálnyi volt. A máj bemetszésekor találtattak ugyan számos genypontok, s gennyel tölt csatornácskák, de nem valóságos tályogüregek. A verőczer külsőleg sárgás kiizzadmánnyal volt bevonva, hártái meggyuladva, megvastagodva találtattak, ürege pedig zöldes-sárgás, erősen odatapadó gennyel volt nagyobb részint kitöltve. A lép nagyobbodott volt, a gyomor felé színetlen, és sok fekete s föloldozott vért tartalmazott.

Szerző nézete szerint ezen betegség nem gyakori, hanem annyi igaz, hogy nem ritkán félreismeretik, mivel jobbadán nem mint elsőrendű bántalom lép föl, hanem hashártya-, bél-, májlobra vagy legalább ezen gyuladásokkal van szövctkezve. Biztos támpontokat szolgáltatnak a kórismére nézve: 1. A nyomó, égető fájdalom a szivgödörben s a hát felé, melly nyomásra növekszik. 2. A kopogások ugyanazon tájon. 3. A rázhidegi rohamok, mellyek közönségesen a 4—6-dik nap alatt köszöntenek be s határozatlan időközök után térnek vissza. 4. A láz, melly kezdetben lobos, később tompa jellemű s nem ritkán hagymázos. Nehezebb a kórisme az inkább idült alakban, hol a gyuladásos jelenségek kevésbé nyilvánosan tűnnek elő, s a sorvasztó láz egészen lassanként simúl elő. — A bélhagymáz különbözik ezen betegségtől kevésbé sorvasztó láz, a kevés és jgen vörös vizellet hiányzása, a közérzet nagyobb megtámadása, a korán beköszöntő ideges bántalmak s a sajátyszerű székelések által. Ha a rázhidegrohamok a verőczerlobnál beköszöntöttek, föl lehetne azt máj- vagy léplobbal cserélni, ha a kísérő láz félbeahagyó. Itt is jelen van a kopogás és fájdalom a szivgödörben. Megkülönböztetésül szolgál itten a rázhidegek rendes beköszöntése. A kóroktan még homályos. Néha már húzamosb ideig mehet előre valamely máj- vagy verőczerbántalom. A betegség

rendesen nem elsőrendű, hanem a hasbártya, a máj gyuladásaira, vagy olly életművekbeni genyedésekre következik, mellyeknek visszerei a verőczerrendszerhez tartoznak. A gyógymódnak soha sem volt eddigelé kedvező eredménye, mindazáltal nem kétkedik szerző a felől, hogy azt a baj jókori fölismerésénél el lehetne érni, még pedig a lobellenes készületnek kezdetbeni erélyes alkalmazása által. Szerző az édes higanyt javallja adni nagyobb és ritkább adagokban, s annak hatását, tamarind, borkósavas sók, s himbojmagolaj által gyámolítani, de a nyálfolyásnak a nagy gyöngítés miatt elejét kell venni. Ha kiizzadmány és genyképződés támadt, sorvasztó láz köszöntött be, akkor halványos viz, só- és vilsav, s kinal alkalmazandó. — (Heidelberg. Annal) .

Az aranyeres csomók égető szerekkeli kezeléséről, Lisfranc, Pasquier, Baulens, Blandin, Houston, Hutin, Amussat s Velpeau szerint.

Az első, ki az aranyeres csomókat égető szerekekkel kezelte, volt *Séverin*, ki a végre az izzó vasat használta. Ezen gyógymód kegyetlensége miatt később elállottak tőle a orvosok. *Boyer* és *Dupuytren* e helyett a lekötést és kivágást választák, jólehet az erős vérzések meggátlása végett a kimetszési helyre néha az izzó vasat is alkalmazák. A kedvetlen eredmények, mellyeket a kivágási modor nem ritkán maga után húzott, s mellyeket *Petit J. L.* különösen kiemelt, visszavonták ettől is az újabb műtöket, jólehet olly férfiak, mint *Roux* és *Gerdy* még most is használják azt. Ezenkívül jelenleg még 4 modort lehet fölvenni, mellyek szerint a párisi kórházakban ezen aranyeres csomók kezeltetnek.

Először vannak sebészek, kik az egyszerű csomóknál, az az hol életműves vagy rákos elfajulások stb. nincsenek jelen, minden műtételt kerülnek, mintbogy azon csomók különféle oldozó szerek által mindenkor lényegesen javulnak, sőt meg is gyógyulnak. Ezek közé tartozik *Lisfranc* és *Pasquier*. *Lisfranc* az aranyeres csomókat csak idült végbéllob gyanánt tekintti és sem visszérdag, sem erectilis daganatok, sem pedig vértömlők gyanánt, s ezek szerint általános és helybeli lobellenes szerekekkel kezeli. A lobos szerkezet eltávolítása után belső-

leg haublagot ad nagy adagban, s külsőleg a nyomást alkalmazza növekedő téríméjű szálacsokkal, miután a csomókat, ha nagyok, s külsőleg a seggnyilásnál láthatók, pokolkővel könnyedén megégette, a nélkül, hogy az által fekélyedésbe helyezné. A seggnyiláson kinyomult csomók behurkolásánál ajánlja a taxist, melyet lágyító borogatások, vizzuhanyok által előkészít, vagy a legrosszabb esetben a seggzárizom hátsó részének lemetszését. A műtétet csak azon esetekben engedi meg, hol a daganatok kemények, kifekélyesedvők s elfajulással fenyegetődznek, vagy a folytonos nedvesztesség által az életműséget gyöngítik. *Pasquier* minden körülmények között lobellenes, lágyító szereket, nyugalmat, szűk étrendet, hashajtókat s mindenek előtt egy kenőcsöt alkalmaz szepnőnye és káforral, mi által a csomók lassanként annyira kisebbednek, hogy gyógyulásukat méltán várhatni.

A második rendben állanak azon sebészek, kik a leköttést használják, jólehet különböző modorok szerint. *Baudens* elszigeteli a csomókat, s minden egyes csomót körülvesz egy különös tüvel ellátott fonallal. Azután egyiket a másik után levágja, beborítja a sebet tépnetemmel, s e fölött a két fonalvéget összeköti, mi által nyomás gyakoroltatik behurkolás nélkül, s a vérzésnek is eleje vétetik. A tépnetetek aztán behúzódnak a végbélbe, míg a fonalak kívül maradnak, míg genyedés által kiküszöböltetnek. *Philippis* az egész daganatot lehetőleg kihúzza, azután elszigeteli az egyes csomók gyökeit ujaival s közös alapjukba beszúr egy igen meggörbitett nagy fülű és lánesaképű hegygel ellátott tűt, mellynek középső része meglehetősen vékony; ezen tübe annyi fonal van húzva, a mennyi egyes csoportot le kell kötni; ezeket először egyenként köti le, s utoljára még egy közös kötést tesz a közös alapra lehető szorosán. 3—4 nap múlva az egész tömeg lecsik, s a beteg tökéletesen meggyógyult. Ezen modor előnye abban áll, hogy az első kötések, mellyek az egyes csoportokat körülveszik, a beteges részt az egészséges takhártyától elszigetelik, míg csak a második kötés hat behurkolólag; ezt lehető erősen kell összehúzni, hogy a közös törzsök elhalása siettessék.

A harmadik modor a *Blandin*-é, ki az aranyeres dagokat csak a seggzárizom bőr alatti átmetszésével kezeli, mintbogy ezen izom göresős összehúzódását a kérdéses baj, miként a re-

pedéseknek is fő oka gyanánt tekinti. Az által szerinte összehúzóerő gyakoroltatik a végbél edényeire, melly alkalmat szolgáltat a keringési zavarok, vérpangások, torlódás, a takhártya s edényei gyuladása és daganatára.

A negyedik modor az égetők alkalmazásában áll. Ezt először egy irhoni orvos *Houston* hajtotta végre, ki a csomókat kihúzta, egy papálczácskával, melly légsavba volt mártva, mindenütt megérintette, azután ugyanazon pálczácskával a végbélbe ismét visszahelyezte s a többit a természetre bizta. Erre bőséges genyedés köszöntött be a végbélből, s a gyógyulás rendszeren néhány nap alatt bekövetkezett. *Hutin* e végre a bécsi égető tészta használta a csomók elhalásaig, a legjobb sikerrel, mellyet egy részint a szer *dynamicus* utóhatásának is kell tulajdonítani. *Amussat* ugyanezen szert használja, de szilárd állapotban (*Filhos* szerint); ő azzal a dag kocsányát égeti a tökéletes elhalásig, azután fölnyitja azt egy gerellyel s tartalmát kifolyatja; a hideg víz egykorú befecskendésével iparkodik a fájdalmat enyhíteni, azután az egészet visszabocsátja a végbélbe, s a műtett egyént fürdőbe helyezi. Ő mindig egy két csomót vesz egyszerre. Ha egykorúlag külsőleg is talál a seggyíláson visszérdagokat, mi gyakran megtörténik, ezeket soha sem égeti meg együtt, mivel azt találta, hogy ezek a belső csomók szétdúlása után szinte mindig magoktól összeesnek. Mind azáltal a beteg egészségének biztosítása végett egy csomót illetlenül hágy, miként azt régibb sebészek is ajánlják, jólhet más hangok ezen óvatossági szabály ellen nyilatkoznak.

Legújabbán *Velpeau* az aranyeres csomóknak egy igen nevezetes, repedésekkel szövetkezett esetét, izzó vas által műtötte.

Egy 30 éves, szőke útcsináló, ki előbb rendkívül erős volt, azon kinok és vérvesztés által, mellyet neki az aranyeres csomók 9 évtől fogva okozának, egészen oda lett. Minden székelésnél czitromnagyságu daganat s egy darab takhártya nyomult ki, a segg zárizma megernyed s egyszersmind repedések képződtek. A betegnek úgy kellett az ágy szélére támaszkodnia, hogy medenczéje meglehetősen magosan állott, s a daganatot lehetőleg kinyomnia. Ezen egész tömegre egy üveg dugó-nagyságu izzóvas alkalmaztatott, melly aztán az izzó vas által a végbélbe visszahelyeztetett, hogy az abban netalán érintetlenül ma-

radt részek, miként a repedések is megillettessenek. A műtét után, melyet a beteg igen jól kiállott, hideg borogatások alkalmaztattak, a fájdalmak csilapítása végett, mellyeket egyébiránt a beteg nem festett élenkebbeknek, mint az étető szerek alkalmazásánál. Ugyan ezen műtétet ismételte szerző egy nőnél a városban, melly azt szinte igen jól kiállotta. — (*Annal. de Thérap.*)

A tüdőrészeseknél közbejövő betegségekről.

Ezek a párisi kórházakban jelenleg leginkább, mellhártya-, hörg-, és részletes tüdőlobok, vérköpés. *Rayer* ezeket eredménydúsan kezeli hányborkövel, ismételt kis adagokban, *Briquet* helybeli vérbocsátásokkal s kinavonattal, mellyet *B.* ugyan azon javallatok szerint rendeli, mint a gyűszönyét, minthogy az által az edényrendszer erélyének csökkenését eszközli. Mások elsőséget adnak a kénsavas kinalnak egyedül vagy vassal, sőt fölváltva hányborkövel is. Némelly gyakorlók nem merészlenek vérköpésnél hánytatót rendelni, mivel attól tartanak, hogy a hányás által a vérzést növelendik. Ezen aggodalom azonban alaptalan, még azon esetben is, ha hányás következne be. Mert a vérköpésnél nem egyszerű erőművi hatás, a gyomor elleneliszta képű mozgásai a rekeszizom megrázkódásai stb. által gerszjtve löketik ki. Hanem itten tisztán *dynamicus exhalatió*ról van szó a hörgök takhártyájára, melly idült lobos folyamat által föltételeztetik. A vérköpésnél tagadhatlanul a megfelelő hajszáledények megbetegedését kell föltenni, így tehát körülirt ütér- vagy ütér visszérlob. A vér tehát kóros elválasztat következtében, nem pedig szenvedőlegesen erőművi befolyások által löketik ki. Az olly embernél továbbá, melly hányborkö után hány, az érverést a hányási erőködések alatt inkább meglassúdoftnak találандjuk, minthogy a hányás csak a szer már megtörtént fölszivatasának és így a már beköszöntött *hyposthenicus* hatásnak következménye. Az edényrendszer már meg van gyöngitve, mikor a hányás beköszönt, miként arról könnyen meggyöződhetünk, ha az érverést a hánytató borkö beadása előtt, azután pedig a hányás alatt vizsgáljuk. Ebből az következik, hogy azon szer, melly képes a vérkiizzadásnak kóros föltételét csökkenteni, minden esetre ez utolsót is képes leend kevesbiteni. Adjunk ellenben

mákonyt, szeszese szereket, falhójt s más izgató szereket, és a vérkigőzölgés növekedni fog hányás nélkül is. Ugyan ezen oknál fogva látta *Parola* a legszebb eredményeket tüdővészeseknél a szarvasrozsztól, melly ugyan azon sajátságokkal bir, mellyekkel a hánytató borkő. Mind ezek s ehez hasonló szerek kedvezőleg hatnak a tüdővészeseknél közbejövő betegségekre, mellyek azon ellenhatás által gerjesztetnek, mellyet a gümők tüdőkbeni jelenléte föltételez, melly ellenhatás jobbadán lobos természetű s leginkább a halál okává válik. Midőn ama szerek ezen ellenhatásnak erélyesen és tartósan ellene szegülnek, a gümők erőművileg izgató hatását schach-ban tartják; s ekként időt nyer az ember s gyakran az állapotjavulását idézheti elő. A fő mesterség a gümőkórosak kezelésében mindig csak abban állhat, hogy a gümők lehető sokáig tartóztassanak a nyerseség kórszakában — *Stad. cruditatis* — (*Annal. de Thérap.*) T.

B.) Gyógyszertan.

Adalék Brasíliá gyógyszertanához.

1. *Pao Pereiro*, leginkább a *tropicus* tartományokban nő, *Freire Allemao* szerint az apocynéakhoz tartozik, s a *Geissospermum Vellozii*-től veszi eredetét. Egy erdei fának a héja az, igen nevezetes antiperiodicus gyógyerővel bir, melly Rio Janeiro-ban mind a polgári kórházban, mind a magány gyakorlatban, több ízben bebizonyított. Ezen héj főzetekben, belsőleg s fürdőképen használtatik. Hogy valjon a lépdaganatokat is eltávolítja-e, miként a kína, az még nincs kikutatva; eddigelé úgy látszik legjobb pótszere az a kínának.

2. *Erra tostao*. Az anyanövény *Boerhavia hirsuta* a *Nyctagineák* családjából, a *tropicus* tartományokban nő, de délszaki Európában is miveltethetnek. Ezen növény főzete oldozólag hat az idült altesti, kivált májdagulásokban, oly formán mint a pity-pang (*Taraxacum*); 2—4 hónapig folytattatik használata.

3. *Timbó*. Az anyanövény *Paullinia pinnata* a *Sapindaceák* családjából. (Ezen növény *Martius* szerint erős, csipős-búditó szer, s úgy látszik közel áll a sisakvirághoz). A hevenyen széttűzött gyökér nedve lenmaggal borogatások gyanánt használtatik a mirigyek s más nemű daganatok eloszlatása végett, továbbá az altesti zsigerék s hashártya idült betegségeinél. Ezen bo-

rogatás némileg izgatólag hat (forróság, duzzadság a hajszáledényekben, néha apró hólyagcsás küteg); naponként 4—8 óráig kell neki fön lenni. Leggyakrabban használják májdaganat ellen. Európában a fodormirigyek betegségeinél is használható volna.

4. *Cypó (unó)*. Egy földön csúszó növény a Passiflorák családjából, *Engler* szerint *Feuillea speciosa*. A gyökere fűzetben hashajtó gyanánt (2 obon) kisebb adagban pedig (3—4 nehezék naponként) izzasztó gyanánt használtatik, idült bőrbetegségek, senyves állapotok, régi lábfekélyek, ellen, rendesen tejjel. Ezen szer jelesebb, mint minden más Európában divatban lévő növényországi másítók s a csekély árnnál fogva is megérdemli, hogy vele kísérletek tétessenek, épen úgy miként a főnebb említett 3 rendbeli növény is. — (*Times.*)

Körodai tapasztalatok s gyakorlati észrevételek az aranykészítmények alkalmazásáról, különféle bujasenyves és görvélyes bántalmak ellen.

Ezen közlemények *Dr. Hortala* és *Sizalce* journáljából kölcsönözték, kik az úgynevezett Fekete hegyen üzék a gyógygyakorlatot, hol a görvély honulóleg uralkodik, s a történetesen vele szövetkező bujasenyves betegségeknek sajátos zsongtalan jellemet és makacsságot kölcsönöz, úgy hogy a higanykészítményeknek, az izzasztó s egyéb különben hatályos szereknek nem engednek. 14 ezt igazoló kóresetnek előadása után megjegyztetik, hogy a görvélyes bántalmak ottan a vérvegy elfajulása, mirigydaganatok, nedvek sűrűsége, s a csontok szétdúlása által jellemztetik. Különösen gyermekek és gyöngéd nők lepettek meg attól. Jólehet mind a két betegség nagyobb részint elfajult jelenségekkel lépett föl, mégis néha néha meghatározott alakok is mutatkoztak, főleg szemlobok, mellyek ellen lobellenes, bőrhánytó, elvezető szerek, azután az aranyér bedörgölései a szemhéjak belső fülületére, a fülek megé kívántatának, melly szerek a nyirkdúcok kifekélyesedett daganatai ellen is alkalmasok valának. Az aranykészítményeket egész kátüréssel kell alkalmazni a csontbetegségeknél, a csontdaganat és csontszúnál, úgyszinte a fehér vagy nyirkdaganatoknál is, mellyeket úgy kell tekinteni, mint a csontok és porczok bántalmái-

nak vegyületét. Különösen akkor, ha ezen zsongtalan szenvedelmek lassan, fájdalmak nélkül fejlődnek ki, kezdetben kevesbé izgató készítményeket kell kiválasztani, mint az aranykékeget (Goldcyanür). Heveny bujasenyv ellen az arany kevesbé hatályos, különyszerű ellenben a megrögzött, s a szokott gyógymódoznak ellenszegülő bujasenyvalakok ellen. A leghatályosabb készítmény a szikéleges arhalvag (Aurum natromuriaticum), melly vagy a nyelvbe dörgöltetik be, vagy belsőleg labdacsalakban adatik 1—5 centigramme mennyiségben. Oldatban sokáig folytatva, úgy látszik, általános hatása a nyirkrendszerre, és a torok bátsó részében fészkelő bujasenyves fekélyekre jobban hat. Az arhalvagok gajákkal vagy boroszlánnal labdacásban adva, a legjobb oldozó szerek nyirk- és csontdaganatoknál. A fém-arany (30 centigramme por 32 gramme zsirra) helybelileg igen hatályos és nem izgat. Mindenkor nagy fontosságot kell tulajdonítani az éptani viszonyoknak, így a légváltoztatás, életmód, ruháznak stb. *Hortala* az említett vidékről való betegekre nézve igen hatályosnak találá a tengerfürdőket, az aranykészítmények gyógyerejének gyámolítására, de illyenkor soha sem szabad általános vagy helybeli izgatottságnak, nagy idegingerültségnek, életműves elfajulásoknak, mint tüdővész és kőkemnek stb. jelen lenni. — (*Bullet. de Thérap.*)

A juh agyának vérállító sajátsága.

Dupuy figyelmeztete először ezen hatályos vérállító szerre. A közönséges juh agyának anyaga nagy mértékben bír azon sajátsággal, hogy a vért megalvásra határozza, s a vérzést közvetlen elállítsa. Szerző következő kísérletet teve: Az agyállomány oldata befecskendeztetett egy állatnak czombvisszerébe, mire néhány percz múlva halál következett. A szivben és nagy edényekben minden vér megaludva találtatott. A juh agya hamarabb megöli az állatokat, mint maga a rágó higany. Azt tudjuk, hogy a rágó higany megalvásra bírja a fehérynét, s hasonló hatást idéz elő az agyállomány is. Valjon ezen sajátság nem közös-e más állatok agyával is? — (*Lond. med. Gaz. 1847.*)

T.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRALYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

21. szám.

Pesten, Nov. 21-kén.

1847.

TARTALOM: A budapesti kir. orvosegylet 17-, 18- és 19-dik r. ülésének jegyzőkönyve. — Körtani nevezetesség. Dr. Keszlerffy. — A bács-megyei elhíresedett viziszonyellenes titokszer. Dr. Mazur és Simon. — hivatatok. — Jutalom hirdetés. Réczey.

A budapesti kir. orvosegylet 1847-dik évi jnn. 30-kán tartott 17. r. ülésének jegyzőkönyve.

Dr. Wagner János elnöklete alatt jelen voltak: *Dr. s Pr. Arányi, Bene, Eckstein, Gross F., Halász, Hoffer, Jankovich, Jakobovich M., Illés, Kajdacsy, Málnay, Nedelko, Rosenfeld, Schöpf, Stockinger, Trandaphil, Walla* és *Dr. Korács* Korpona-városi főorvos; nemkülönbén *Kiss Antal* rosnyói gyakorló orvos, mint vendégek.

70. Az előbbi ülés jegyzőkönyve fölolvastatott.

71. Olvastatott hg *Eszterházy Pál* — a magyar orvosok és természetvizsgálók ez évi sopronyi gyűlésére meghívó levele.

72. *Dr. s Pr. Arányi* megkezdé tárgyalását a *kóros húgy* vegykémletéről. E tárgyan bő szakjártassággal előadá a húgy-

kémletre megkivántaló eszközöket, az ide tartozó kémszereket (reagentiákat) továbbá az ép és kóros húgy alkatrészeit; végre megjegyzendő vala, melly kórállapotokban találtakassék e vagy ama beteges húgy. A kitűzött tárgy bő és terjedelmes voltánúl fogva előadó munkálatai egy részét bevégezván, a más részt — idő szűke miatt — jövő valamelly ülésre hagyni kényteték.

Dr. Wagner J., s. k.

Dr. Edri Illés L., s. k.

e. i. m. titoknok.

1847-iki jul. 15-kén tartott 18-dik r. ülés jegyzőkönyve.

Dr. Wagner János elnöklete alatt jelen voltak: *Dr. Kovács* t. tag, *Dr. Adler* Hermann vendég, *Dr. Jakobovich* Mór., *Kovács* Seb. Endre, *Halász*, *Ploss*, *Schlesinger*, *Trandaphil* r. tagok.

73. *Dr. Schlesinger* jeleni ajánlatát *Dr. Bernheim*-nak, miszerint egyletünket hécsi ügytársaink orvostani működései felől tudósítandja.

74. *Dr. Schlesinger* f. évi april, május és junius havakban észlelt idő és kórjáratot saját tapasztalati nyomán adá elő, előbbit általában a hév fokra nézve változónak, esőkkel, zivatarokkal tellyesnek jellemzé, ennek következtében hurutos hörglobok erős lázzal, néha félrebeszéléssel, néhány tüdőlob, gyermekeknél torokgyík fordultak elő, de főleg uralgának heveny kútegek, névszerint módosított himlő erős lázzal, fejfájással nyugtalanossággal a kúteg kifakadása előtt; továbbá kanyaró hőkhuruttal változva torokgyíkkal, szem-, tüdő-, hörglobbal kapcsolatban, de nem olly gyakran, mint 1836-dik évben, valamint az utóvízkór sokkal ritkább tünetény volt. Dühöngött folyton a kúteges hagymáz is, veszélytellyesen erős férfiaknál hurutos, csorvás állapotból fejlődvén, s néha váltóláz alaka alatt lappangván, gyakori s veszélyes szövemények valának agytünetek, tüdő- s hörgingerültség vagy lob, orrvérzés, egy esetben vizi-szony, néhányban májlob sárgasággal, ritkábbak voltak ez évben a letételek. — Gyógyításánál a szöveményekre, a vér visszercs neműségére, s a kór kúteges várakozó gyógyeljárást igénylő természetére kelle figyelni. — A járvány elején a bélhuzamban vagy fodormirigyekben kóros beszűrődést, későbbben a lágy agyban, tüdőkben vértorlódást, s a vérnek rostonyás állapotát le-

hete a hullában találni. — Fordultak ezen kívül elő epés lázak májlobbal, váltóláz igen gyakran, agytünetekkel, kisdedeknél rángásokkal. Juniusban tiszta hurutos lázak, toroklobok, hashártyagyulladások mutatkoztak. Kártékonyan hatott e hó tüdőkörosokra, vérköpökre. — Láztalan csúsz, csúzos-epés hasmenés nem ritka volt.

75. *Dr. Wagner* János. Azon indítványt tevő, hogy egyletünkben keblezett kórházi orvostársinkat szólítnók föl, sziveskednének gondoskodások alatti intézetek eredményit időnként üléseinkben közleni, miszerint terjedelmes tapasztalati adatokból keletkezhessenek évnegyedes tudósításink. Az indítvány czélszerűnek találtatván, indítványozó elnökünk a kórházi igazgatókhoz e végre intézendő fölszólítással bízott meg.

Dr. Wagner János, s. k.
elnök.

Dr. Plosz L., s. k.
titoknok.

1847-iki aug. 31-kén tartott 19-dik r. ülés jegyzőkönyve.

Dr. Wagner János elnöklete alatt jelen voltak: *Erik* Sándor *Ingman* Finnlandból vendég, *Pr. Bugát*, *Diescher*, *Grosz* Ferencz, *Heller*, *Schlesinger*.

76. Az előbbi ülés jegyzőkönyve fölolvastatott.

77. *Dr. Seeligman*, *Illés*, *Banger* és *Török*-nek könyvtárunk számára tett adományi köszönettel fogadtattak.

78. *Dr. Wagner* János. Az uralgó kórjárat iránt közli észleletit, a hagymáz mindinkább helyt enged az igen elterjedt váltóláznak, melly nem ritkán choleraival, gyomortájék érzékenységgel, sárgasággal, egy esetben csalánküteggel veszélyteljesen lépett föl, czélszerűen orvosoltatott enyhítő hashajtókkal, himbojolajjal, később rhabarbara forrázattal, megindítván ekkép előbb a máj utakba szorult epét.

Dr. Schlesinger. Folytatja más alkalommal tartott előadását az uralgó hagymáz iránt, mellyen kívül váltó, (egyszer tüdőlob alakban) csúzos, hurutos lázakat, hőhurutot egy esetben hártvás göglokkal észlelt; látott csalánküteget váltólázzal fölváltva, epés hasmenést, vérhast, lobos és epeáras (*policholicus*) sárgaságot.

Dr. Gross Ferencz. A hagymázjárvány vége felé többször tapasztalá ezt váltólázba átmenni, eleintén az agy, később a tüdő lön a hagymázos izgás fészke, miért is halvány helyett vilansavat kellett adnia. — Gyakoriak jelenleg folytonos, minden és harmadnapos váltólázak, néha igen erőszakos hányással; továbbá epés orbáncz, hasmenés, gyermekek közt kanyaró, hűkhurut és hurutos toroklob.

Dr. Wagner János, s. k.

Dr. Gross Ferencz.

Kórtani nevezetesség. *)

Közli *Dr. Készterffy József*, Heves-vmegye r. főorvosa.

Gulyás Katalin 16 éves asszony, Farkas András 19 éves, s a múlt évi farsangon nősült férfit neje, ugyancsak a múlt évi júniusban férje durva bánása után lesvén, a teknőszélébe ütötte jobb oldalát, az az jobb rásztáját; azon éjszaka szórtalan volt s az időtől fogva minden nap két rohamtól ostromoltatik, reggel és estve. Testalkotása elegendő erős, havi tisztulása rendes, étvágya nagyon, jobb rásztája, albastája tapintásra érzékeny, fájdalmas, hasa olly nagy, mint nyolczadik hóban levő terhes asszonyé. Délután kezei, lábai hidegek, érverése szapora, estve hat órakor lefekszik, hanyat helyezi magát, fél óra mulva behúnyja szemeit, nem sokára a rekeszizom görcsösen összehúzódik, némi bőfűgés, csuklás következik, hasa dobként fölfuvódik, korog, eszméletét elveszti, úgyszinte minden érzékeit. Illy állapotban nagyon egy óráig, lélekzet vétele akkor alig észrevethető, érverése lassú, arca halvány-piros, ajkai szép pirosak. Szemhéját fölemelvén, szemgolyója le- és befelé van fordúlva, a láta kitágulva. — Midőn alkara fölemeltetik, ugyanazon helyzetben marad, tagai mozgékonyak. Egy óra mulva légzése, úgyszinte az érverése is szapora lészen, arczizmai mozognak, szemeit fölnyitja, eszmélni kezd; a lélekzési életművek görcstül gyötörtetnek a fulladásig, néhány percz mulva megszűnik ezen roham. Éjszakán elegendő

*) Ezen közlemény — melly f. évi máj. 7-kén költ — tévedésből elkészett.

nyugalmatlan, más nap ismét 6 óra után ugyanazon rendben bekövetkezik a roham.

Ezen kór dermengésnek (*Catalepsis hysterica*) nevezendő; s úgy vélem, hogy a napdúc (*Ganglion solare*) azon esés által izgattatott, innen elterjed az izgatás az agyra, így támadnak időszakonként a görcsös rohamok.

Gyógyítatott több orvosok által, de falu helyen az orvoslás rendes nem lehet; adatott kénsavas kinal, kénsavas könleleges rézével, galandférgék ellen is adattak szerek. A rászattájra nádlyokat akartam rakatni, de a beteg nem engedte, adtam búzaszatot, hodonyt, utószor Dippel-olajat, de a tudósítás szerint azt sem igen akarja venni.

- A bács-megyei elbiresedett viziszonyellenes titokszer.

Közli *Dr. Maszur Ernő és Simon Imre*

temesvári gyógyszerész.

Bács-megye Petrovác nevü helységében lakó Vizi nevezetü földmives, — ki miként a *Pannonia* és ezután egyéb lapok is említik — úgyszintén szájrul szájra szalngó hir által is ismeretes — viziszony vagy is veszettség elleni *specificuma* által 1,000 darab marbán, és több mint 500 emberen tett sikeres kísérletet, kíváncsiságunkat, tudomány utáni vágyunkat, de főleg ama forró ohajtásunkat, hogy embertársainknak ott is, hol Vizi nincs, és nem lehet, segedelem szolgáltatassék amaz iszonyatos betegség ellen, rendkívül fölgerjeszté.

Ezen közérdekü titok kipuhatólásához fogtunk tehát, mondhatom fáradságos eljárással és nemkülönbön reánk nézve költséges áldozatokkal is, — mig végre nem csekély örömrünk s törekvésünkre sikerült a *specificumot* több tizedek óta feddó fagyolt levonni, — mellynek alkotó részeivel megismertetni, és Vizi használata módját *Orvosí Társunk* által köztudomássá tétetni kívánjuk, hogy valóságos becse felül a kísértő orvosok által is meggyőződhessünk.

Vizi *specificus* viziszonyellenes szerének alkotó részei e következők: *Dictamnus albus*, *Ligustrum vulgare*, *Rutha graveolens*, *Fungus cynosbati*, és *Pimpinella nigra* a növényor-

szágból; az állatiból pedig: *Litta vesicatoria* és *Scarabeus cetonea aurata*. Gyógymódja e következő vény után illy módon történik.

Veszeltség elleni hathatós gyógymód.

1-ör. Rendelvény emberek számára.

Rp. Flor. folior et stipitum dictamni albi *libr. unam*,
— — ligustri vulgaris *libr. semis*,
— Rutae graveolentis *unc. tres*,
Fungorum cynosbati integrorum *Nro octo*.
Littae vesicatoriae *Nro 20*.
Scarabeorum cetonea auratorum *Nro 40*.
M. f. pulvis.

Utasítás. Ezen összevegyített porból 10 szemert, egy messzely közönséges borba vegyítvén, a beteg több ízben igya azt meg; azután egy csipetet, mint tubákot az orrába szivjon, ha sebe vagyon, azt ezen porral jól behintse, és kösse be, azon kívül a mennyit egy kés hegyire foghat, izzó szénre hintsen, az arcját egy kendővel jól betakarva a füstöt orrával, szájával szivja magába.

2-ör. Rendelvény barmok számára.

Rp. Flor. folior stipit. dictamni albi,
— — radicum pimpinellae nigrae *aa. libr. duas*,
Fungorum cynosbati *libr. semis*,
Littae vesicatoriae *Nro viginti*.
Scarabeorum cetonea auratorum *Nro 40*.
M. f. pulvis.

Utasítás. Ezen porból annyit, mennyit három késhegyivel fol lehet fogni, egy kanál lágy sóval össze kell nyalatni, hasonlóan lehet két késhegynyt vízbe keverni, és a marhával megitatni.

Szükséges, hogy az istálló, mellyben egésséges és szelid marha tartatik, e porral megfüstöltsék.

Kivonatok idegen lapok- s munkákból.

A.) Kór- s gyógytan.

A valódi és tetszőleges croupról.

A bécsi orvosok egyesülete által *Dr. Mauthner*, gyermek-kórházi igazgatónak tett következő 2 kérdésre, t. i. 1. Miként különbözik a valódi croup más hasonló betegségektől? s 2. Föl lehet-e azt ismerni minden korszakaiban, kivált kezdetben és micsoda jelenségek által? — a fönérített orvos következőleg felel:

1. A valódi croup az az a légutak egyes vagy minden részeinek elsörendü gyuladása, túlnyomó hajlammal valamely hártyanemű képlet kiizzadására, 9 év lefolyta alatt 27,500 beteg gyermek között nem jött gyakran elő, részint mivel az utolsó évtized óta általában kevés valódi tiszta gyuladás van, mint-hogy az állomaszó jellem csorvás-erőhiányos; részint mivel a torokbajok gyakorisága gyermekeknél csökkent, miután a mostani nevelés azokat a meghülés ellen megkeményítette. A valódi croup azonban úgy látszik főleg azért lett sokkal gyéreb, mivel azt most élesebben, szabatosabban megkülönböztetjük egyéb betegségektől. Hasonlatossága van a croupnak következő betegségekkel:

a.) Kövér, nyálkás, rövid nyakú, gyöngye hangú gyermekek, gyakran kapnak hurutos bántalmakat, mikor is *durván* és *ugatólag* köhögne. De e mellett vidámok, *láz*, *légzési nehézségek*, *fájdalom nélkül*, s mihelyt egynchányszor nyálkát köhögtek föl, a hang tiszta s minden baj elmúlt. Ezen hurut átmehet ugyan croupba, ha a betegek új kártékony befolyásoknak tétetnek ki, de addig nem volt croup, melly miként közönségesen tudva van soha sincs *láz* nélkül, éjszakára mindig sulyosbul, a légzést akadályozza, zavarja, rekedséggel s álm közben fütülő légzési zűrejjel van összekötve.

b.) A geliszták által gerjesztett inger gyermekeknél a crouphoz hasonló köhögést idéz elő. A durva, ugató köhögés, a könnyü de makacs rekedtség gyakran elenyészik a geliszták elmenetele után a beadott jalapgyökér következtében. A szalag-geliszta néha a croupbántalmakhoz rendkívül hasonlókat idéz

elő. Egy erős, 3 éves, (észtás (pastosus), duzzadt arcú fu-ladozó gyermek, minden légzésnél élénk, rekedt hörgést hal-latott, s az anya állítása szerint már 6 hónaptól fogva ugató köhögés, és nyálkaköpésben szenvedett, melly őt különösen éjszaka kínozá. Nem régiben láz csatlakozott hozzá, s a baj súlyosbult. A nadályok, pépborogatások a nyakra, hányborkó tört adagban semmit sem segítének; s szinte illy keveset a csilla-eczetméz. Fél szemer kénsavas rézéleg, egy szemer édes hi-gannyal fél óránként olly czélból adva, hogy a nedvek higu-lását s a megrázkódás által egyszersmind a takhártaműködés megmásítását idézze elő, több rendbeli hányást és hasmenést okozott, melly alkalommal egy 5 rőfös szalaggeliszta ment el fejestől, mire minden kórjelenségek elenyésztek, s a beteg meg-gyógyult.

c.) Mig a vörheny, kanyaró és himlő alatt a légutak gyu-ladása néha a croup fokozatára emelkedik, a másodlagos vér-bőségek croup gyanánt tönnek elő, ha kevesbétevéleges bet-vegyek, névszerint a súly, angolkór vagy gümőkór befolyása alatt állanak. Egy 4 éves, gyöngé, ingerlékeny-görvélyes gyer-mek lázongott és köhögött durván s ugatólag. Pusztán csak olajos vegyítéket kapott. Más nap egész testén a Werlhof-féle foltok voltak láthatók; a croup-jelenségek pedig elenyésztek. — Angolkóros nagyfejű, halvány arcú, rövid nyakú, szük-mellű gyermekeknél a hurut néha olyan forma, mint a croup. A betegek fejüket hátrafelé tartják, légzésük fűtyülő és hörgő, mi kivált a köhögési rohamok beköszöntése előtt és között an-nyira hallhatóvá lesz, hogy az ember attól fél, miként a gyer-mek megfúl. Az arcz föl van duzzadva, a hang rekedt, az ér-verés kicsiny, a végtagok hidegek. Éjszaka és álmom közben ezen állapot még aggasztóbbá s a crouphoz hasonlóbbá lesz. Azonban könnyebbülések köszöntenek be, mellyekben a hogy-lét türhetővé válik. Illy megholtak bouczolatánál szerző a lég-utak takhártáját megvörösödve, sűrű, tapadékony nyálkával be- vonva találta, néha apró fekélyek is mutatkoztak, de soha sem álhárták. — Gümőkóros lerakodásnál a hörgmirigyekbe rende-sen az egész hörgrendszer vérbőségi állapotban létezik. Ezen kórfolyam néha crouphoz hasonló bántalmakkal nyilatkozik. A gyermek, melly tetszőleg egészen egészségesen feküdt le, éj-szaka hirtelen elszorult mellel ébred föl, rekedt s nyálkhörgés-

sel köhög. Egy kis langyos thea lecsilapítja őt, s ismét elalszik. Bővebb kutatás után megtudja az ember, hogy a gyermek kevéssel ezelőtt küteget állott ki, attól fogva rossz színben van, kevesbé vidám, s hogy minden tudva lévő ok nélkül nyakmirigyei földagadtak. De ha, a nélkül hogy sokat kérdezősködnénk a bajt croupnak nyilvánítjuk, s mint olyat kezeljük, akkor a fejledező gümőkórt mozdítjuk elő, a rohamok egy idő múlva megszűnnek ugyan, de a betvegynék más kórjelei tűnnek elő.

Mi a 2-dik kérdést illeti, a valódi croupnak mind azon esetei, mellyeket szerző látott, igen heves lefolyásnak voltak, minélfogva több kórszakokat nem lehetett megkülönböztetni. Közönségesen hurutos, gyuladással, kiizzadmányi és megfulási kórszakot vesznek föl.

Az 1-ső kórszak hurutos izgatás a gőgben vagy légcsőben. Ezen állapot átmehet ugyan a croupba, de semmi saját-szerű nincs benne s előlegesen nem lehet meghatározni, hogy valjon illy hurutból fejlődik-e ki croup vagy sem; amaz tehát nem része ez utolsónak.

A 2-dik kórszak magába foglalja a valódi croupnak egész képét s a 3-diktól el nem választathatik; mivel, mihelyest valahol kiizzadmányos gyuladás létezik, egykorulag annak terményei is képződnek. A kórjelek, mellyek között a gyuladás átmenete a lobterménybe helyet talál, a jelen lévő álhártya hatásai, mellynek utolsója rendszeren a megfulás. Ez tehát szinte nem kórszak, hanem vége ezen kórfolyamnak. Következőleg a croupban csak a gyuladás jelenségeit s a jelen lévő álhártya hatásait lehet megkülönböztetni, s ezeket minden esetre 2-ik kórszak gyanánt tekinteni. A kórismére nézve csak egy biztos mérték van. Tudniillik minél betegebb valamely életmű, annyival kevesbé reagálhat és működhetik, például a fejtorlódás minden fokozatánál van fájdalom, tökéletes öntudat mellett; csak a legmagasb foknál hiányzik mind a fájdalom, mind az öntudat. Bélizgatottságnál kölikás fájdalom és hasfolyás, élénk béllobnál székrekedés, s csak tompa fájdalom van jelen. A kezdődő tüdőlob nyomásérzetet gerjeszt a mellben és köhögést; a legélénkebb fokozat fájdalom és köhögés nélkül létezhetik; s ez utolsó csak a betegség csökkenésével jó ismét szönyegre. — A köhögés a melléletművek ellenhatása által támad valamely kóros inger ellen, mellytől megszabadulni törekednek. Az, mi-

ként a hökhurutnál, a legnagyobb mértékben jelen lehet, a nélkül hogy a légzés sokat háborítatnék. A légutak működése a ki- és belégzésben, s a hang előállításában áll. A croup, mint legfőbb fokozata ezen életművek megbetegedésének, ennél fogva főleg ezen két működés megzavarása által nyilatkozik. *Lényeges* jelei ezek szerint a *rekedség* magas foka és *nehéz* légzés. A köhögés nem lényeges, mint hogy a croupköhögéshez hasonló más betegségeknel is jöhet elő, s a leghalálosabb croup mellett is hiányozhatik; p. o.

Egy szőke, erős, de rekedségre hajlandó 2 éves gyermek, miután egy napon kiabált és sirt volna, éjszaka hirtelen láz és *rekedségtől* lepetett meg, s minden légzés élénk *fütyöléstől* kísértetett. Reggel az orvos 10 nadályt alkalmazott, s olajos vegyítéket, pépborogatásokat, langyos italt s édes higanyt rendelt. De a hang mindinkább elenyészett s a fuladozási bántalmak növekedtek. A szerencsétlen, hideg izzadságtól beborított, szinte érverés nélküli kisdud óriási erővel egyenesedett föl az ágyban, halálos szorongatás torzítá el arcvonalait, eltátott szájjal kapkodott a lég után, ujjait majd mélyen a szájába dugá, majd összekúcsolá kezeit, nyűszörgött fuladozó, siránkozó hangon, kíváncsian nyelt el mindent, mit neki adtak, fejét majd előre, majd hátra hajítá s 30 óra múlva a legirtózatosb küzdelmek között halt el.

Bonczolat. A gögfedő fehér, alhártyával egészen beborítva, a gög- és légsűben tapadékony, genyes nyálka; a *hangrész crouposus kiizzadmánnyal egészen telte*; a takhártya a gögfedőn a kiizzadmány alatt *haltány*, a gög- és légsűben sötétvörös; az utolsó világa megszűkült, a gögfedő csatornaképe log meghajolva találtatott.

Egy erős, jó táplált 4 $\frac{1}{2}$ éves leányka 4 héttel a croup-ham előtt baloldali tüdőlobból gyógyítatott az intézetben, de attya őt visszakiváná. Most visszahozá a kisdudat s megjegyézé, hogy az utolsó betegségtől fogva rosszul nézett ki, köhögött, 3 nap előtt *elrekedt* s belégzésnél, kivált almban fütyölt. — Arcza kékes volt, pofái, ajkai és nyelve sötét-vörösek, hangja szinte egészen elmaradt; minden légzésnél mély, a legnagyobb erőködéssel előidézett hörgés volt hallható, mikor is a mellkas kevéssé, a hasizmok pedig nagyon mozogtak; az érverés kicsiny, allig számlálható, a végtagok hidegek voltak. A hallcsó

által erős füttyölést lehetett hallani a légcsőben s közben tompa, nagyhólyagsás hörgést; a mellkas egész kerületében meglehetősen éles hangot s gyöngye légzési zörejt adott, csak balról volt a hang tompa, s a légzés határozatlan. A gyakori fuladozási rohamok alatt a leányka mindenfelé hánytva vetette magát az ágyban, hörgött, füttyölt, nyöszörgött elfuló hangon, *de nem köhögött*. A 10 óra múlva elhalt gyermek hullájában minden külső nyakképletek, a mirigyek, pajzsmirigy, de kivált a torkolatvisszerek duzzadtak voltak a visszeres vértől, a kedeszmirigy 3 nehezéknyi volt, a légcső és torok takhártyája megvörösödött, a gőgfedő csatornaképzőleg meggörbedt, szélei halványak, alsó fölülete vörös s $\frac{1}{4}$ '' vastag, könnyen lehántható álhártyával volt beborítva, melly a gög felső részét is, egész a hangrés gödörig beborítja. Ez alatt a takhártya vörös, s szürkés-fehér kocsonyával beborítva volt, melly a kitágult s megvörösödött hörgágakba is elterjedt. A tüdők, kivéven egy hevenyen májosodott helyet, alól a bal oldalon, nagy mértékben légdagosak voltak, s ketté vágott edényeikből sűrű, fekete vér ömlött ki. Mindenütt visszeres vérelteltség. A lép szemcsés; a kemény agykér az agytól elválasztott volt s az utolsó 39 obont nyomott.

Úgy látszik tehát, hogy a croup legmagosb fokán a természet nem képes a helybeli gyógytörekvést jelentő köhögést előidézni, miként illy esetben általános ellenhatásra sem képes. — (*Oester. Wochenschr.*)

A szülés után vérezések természete és gyógymódja.

Élénk vérezések vagy közvetlen a szülés után, vagy néhány óra múlva, vagy végre több napok múlva köszöntenek be. Itt főleg az első rendbeliekről leendő szó, mint a mellyek leggyakrabban előjönnek. A vérzés a méh általános gyöngesége és petyhüdségével van szövetközve. E szerint azon kérdésre kell felelnünk, hogy a petyhüdség oka-e a vérzésnek, vagy pedig a vérzés a petyhüdségnek.

Azon nézet, hogy a vérzés a méh petyhüdsége által idéztetik elő, egy olly időben keletkezett, midőn azt hitték, hogy a méh és méhlepény között edényösszeköttetés talál helyet, melly a méhlepény elválása alkalmával erőszakosan elszakítatik, de a melly hiedelem mindazáltal eléggé meg van czáfolva. Hogy

már most a kedvencz eszméről ne kellessék lemondani, azon tételt állították föl, hogy az edényvégezetek a méhben, melyek elébb a méhlepény által voltak bedugaszolva, megnyílnak az elválás alkalmával s csak a tevőleges összehuzódás által zárnak ismét be. De ha a méh rostjai petyhüdségi állapotban léteznek, akkor ezen állapotnak az edényekben is szükségképen jelen kell lenni; úgy de az edények petyhüdségi állapotában csak a rostonyában szegény vér mellett köszönthet be vérzés, míg itten, miként tudva van, épen az ellenkező talál helyet. Ezenkül a méh össze nem huzódása, mint a tapasztalat kétségtelenül tanítja, gyakran nincs vérzéssel összekötve, míg ez erős összehuzódásoknál mutatkozik. Ennélfogva nem lehet tagadni, hogy a méhromhaság a vérzés jelenségét nem magyarázza ki, hanem azzal épen ellenmondásban áll, de az bizonyos, hogy a petyhüdség és zsonghiány megszokottabb következménye a vérzésnek. De mi hát az oka a vérzésnek? Kétségtelenül ugyanaz, melly különben is vérzéseket idéz elő, jobbadán tehát az edények szétszakadása, a hüvely, méhnyak, a méh belső fölülete stb. megsértései következtében, melyek, miként a visszamaradó hegjegyekből kiviláglik, igen gyakran helyet találnak, de a mellyeknél élénk vérzés csak akkor köszönt be, ha nagyobb edény sértetett meg, vagy ha a kisebb edények szokatlan munkássági állapotban léteznek.

Adams gyógygyakorlatából 3 esetet ad elő: az elsőben élénk vérzés támadt egy gátszakadás után, melly, miként szerző hiszi, bizonyosan szerencsétlenül folyt volna le, ha az eset méhromhaságnak tartott, s ahoz képest az egész gyógykészület ezen baj ellen irányoztatott volna. A második esetben egy igen nehéz, sokáig tartó szülés után közvetlen a méhlepény kitakarására, tulságos vérzés következett, a részcek erősen meg voltak dagadva és gyuladva, a méh összehuzódva. Hideg borogatások elégségesek voltak a vérzés csillapítására. Egy más esetben a szülész egy fogó szülésnél, miként magát kifejezte, minden erejét elővette; a legnagyobb erőszakkal kihuzatván végre a gyermek, iszonyatos vérzés következett, mellyet a méh romhaságának tulajdonítanak. Szerző megjegyzi itten, hogy milly helytelen az illy erőszakos szülés után következő vérzést nem az előttünk lévő oknak t. i. a műtétel általi sértésnek tulajdonítani.

Mi a szülés után néhány óra múlva beköszöntő vérzést illeti, azt szerző a sebészi műtételek utáni elsőrendű vérzéssel hasonlítja össze, míg a néha csak egynehány nap múlva mutatkozót a másodrendűvel párhuzamosítja. Az első a növekedett edénymunkásságtól függ, mely a szülés vagy műtétel által előrement elnyomatásra következik. Szerző itten egy esetet ad elő, mellyben egy szűk medenczéjű nő egy igen húzamos szülés után fogó által szabadult meg terhétől. A méhlepény elválasztott, csak vérzés történt, a méh hatalmasan összehúzódott. Két órával később iszonyatos vérzés támadt, mely alkalommal a méh petyhüdt állapotban találtatott. Összehasonlítás kedvéért egy esetet ad elő, mellyben egy szeméremajkon létező dagacat vágatott ki, mire 6 óra múlva igen élénk vérzés következett. Mindkét esetben a vérzés, szerző véleménye szerint, kétségtelenül az edényrendszer ellenhatásának következtében köszöntött be s a méh petyhüdsége az első esetben nem oka, hanem következménye volt a vérzésnek; miként is találhatott volna helyet olly tulságos vérzés a nélkül, hogy a leginkább meg-támadott életművekben petyhüdséget ne idézett volna elő?

Vérzési eseteket néhány nap múlva a szülés után szerző csak kétszer látott, s azt a támadt rothadásnak tulajdonítja; s e kettőben minden esetre ez volt az eset, minthogy egyiknél a méhlepény egy része, a másiknál pedig az egész méhlepény visszamaradt s rothadásba ment által. A dolog itt is épen úgy van mint a sebészi műtételek utáni másodlagos vérzéseknél, mellyeknek oka szinte a rothadás.

A mondottakból szerző azt következteti, hogy a szülés utáni méhvérezések, a test más részeiben létező edények megsértése utáni vérzésekkel tökéletesen ugyanazonosok, s ekként átmegy azoknak gyógymódjára.

Azon uralkodó nézet mellett, hogy a méh torpidus állapota oka a vérzéseknek, nem lehet kétségbe hozni, hogy a hideg és mákony ajánlottak a baj eltávolítására, kivált mi a mákonyt illeti, minthogy ezen szert fordítások alkalmával a fájdalmak csillapítására, itt pedig azok növelésére hiszik alkalmasnak. Az agy, gyomor stb. torpidus állapotánál bizonyonon a mákony volna az utolsó szer, mellyet alkalmazna az ember. A mákony közvetlen vagy közvetve az edénymunkásság csökkentésére hat, minthogy már vérzéseknél, legalább egy részint az ütér-

rendszer növekedett munkásságban létezik, ez ellen minden esetre hat, de a szer hatályossága elhatározottan a méh-lomhaságróli észkép ellen szól vérzéseknél.

A kéznek bevitele a méh üregébe, jólehet nagy tekintélyek által ajánlva, igen veszélyes és felette fájdalmas szer, melly célját jobbadán el nem éri. Három esetben alkalmaztatik az. Először a méhlepény vagy visszamaradt alvadékok eltávolítása végett. Itt gyakran nem szükséges, minthogy nyugalom és palástoló szerek mellett ezen tömegek legtöbbször magoktól kitakarodnak. Ha ez meg nem történik, akkor minden esetre eltávolítandók s egyáltalában nem szabad a méhlepény egy részének benmaradni, hanem igen szeliden és ovatosan kell ebben eljárni. Másodszor, hogy a méh összehúzódásokra ébresztésék. Minthogy a vérzések, miként főnebb megmutattott, nem alapulnak a méh lomhaságon, ezzel egy úttal ezen szer célszerűtlensége is be van bizonyítva. De ha ama kényállitmány helyes volna is, akkor is célszerűtlen lenne azon eszköz, minthogy az a mellett helyt találó élénk fájdalom gyakran ájulásokot okoz, mellyek nem engedik, hogy összehúzódásokra kerüljön a dolog. Az említett utolsó segédeszköznek nyilvánították, de ha valóban jelen volna a méh lomhasága, s annak eltávolítására alkalmas volna a kéz bevitele, akkor lehető hamar kellene azt alkalmazni, hogy a veszély mindinkább nagyobb ne legyen. Végre harmadszor javallották a kéz bevitelét, hogy az, miként egy érnymasz lemeze, nyomás által hasson a vérző helyekre. De hogy találja meg az ember egy igen kitágult méhnél a vérző helyet, és ha nem, vajon nem fogja-e a bevitt kéz ingere a vérzést növelni? És milly iszonyatosnak kell lenni a húzamosan folytatott nyomás, és kívülrőli ellennyomás mellett a fájdalomnak? Vajon a nyomó kéz nem szakíthatja-e el egy sinusnak gyöngéd falait, s nem okozhat-e egy elállíthatlan vérzést? Ha már a méh üregében létező alvadék vérzést okozhat, akkor a kéz jelenléte szükségképen még inkább előidézi ezen hatást. A kézzel könnyen összenyomhatja az ember a csipviszseret (vena iliaca) is, s ekként a méh felé való torlódást növelheti.

Vége számos, szinte 6000 szülés körüli tapasztalatokat idéz föl szerző, melly szülések scot szülésznők által kezeltettek, s vérzés által egy sem veszett el a szülők közül, jólehet

a szülésznők kezeiket soha sem vezették be a méhbe vérzések alkalmával, hanem külsőleg borogatásokat eczet és vízből, belsőleg pedig mákonyt alkalmazának. Minél fogva jőlehet nem akarja, hogy a tanult orvosok tudatlan nőktől tanuljanak, mindazáltal azon nézetben van, hogy az ilyen nép köréből vont tapasztalatokat is kell méltányolni, mellyek szelidebb s természetszerűbb eljárásra vezérlenek.

Végre a gyógymódra nézve következő javallatokat ad: A vérzéseket kívülről hideggel vagy hideg befecskendésekkel a hüvely- és méhbe kell kezelni, úgyszinte a medencze magas helyzete s a mákony mérsékelt adagai által. Ha tartósan üteres vér foly, akkor minél előbb föl kell a vérző edényt keresni, s a sebészet szabályai szerint kezelni. Kivévén ha a méh megszakadt, vagy pedig vérzési hajlam van jelen, az illy vérzések ritkán vesznek magoknak halálos kimenetelt. *Smellie* s az ő idejéből már szinte ezen szelid bánásmódot követék jobbadán szerencsés eredménnyel, s ugyan ez történik lényegesen, miként már említett, a scót szülésznők által is, kiknél a vérzések rendszeren olly szerencsés kimenetellel végződnek. — (*Lond. Gaz.*)

T.

B.) Gyógyszertan.

Új szer a croup kétségbeejtő eseteiben.

Wollige számtalanszor kénytelenített azon szomorú tapasztalatot tenni, hogy a croupbetegekre nézve olly kórszakban kerestek már nála segítséget, mellyben az ajánlott szerek egyike sem volt többé képes kedvező eredményt előidézni. Kétségbeejtő helyzetében végre egy olly szerhez folyamodott, mellynek külső használata neki a tisztán sebészi betegségekben már számtalanszor meglepő eredményeket szolgáltatott, t. i. az iblanyfestvényhez. Az eredmény miként szerző állítja, valóban a bámulásig meglepő volt. A nyak mellső fülületének egy iblanyfestvénybe mártott tollal 4—6-szor erélyesen végrehajtott bedörgölése kártyalevél nagyságu kiterjedésben a gőg és a légsű helyzetének megfelelőleg, négy órai időközök után, a szerint t. i. a mint a bőr ellenhatása bekövetkezett, ismételve, csakhamar előidézé a légsű nehézségek csökkenését, megszünteté a hangrés görcsös bántalmát, és általában minden aggasztó je-

lenségeket. Ezek bizonyságaul 3 kóresetet idéz föl szerző, melyekben sikerült neki ezen szer és kezelés által az elkerülhetlennek látszó halálos kimenetelnek elejét venni. —

A nélkül, hogy terjedelmesebb észképi kutatásokba s fejtegetésekbe ereszkednék szerző, csak azt jegyzi meg, hogy véleménye szerint az iblanyfestvény itten lobellenesen, elvezetőleg, fölszivatólag és másítólag hat, miként az izzóvas csipz-szábanál, és a csontszúnál. — (*Zeitschr. f. Chirurgie.*) T.

Jutalom hirdetés.

A magyar kir. egyetemi orvoskar nevében e következő jutalomkérdés hirdettetik ki:

„Mellyek azon kóralakok, mik honunk egyes vidékein, mint honosak fordulnak elő? mellyek azon vidékek égajjának és lakosai életmódának sajátságai, mik azokat előidézik? s mellyek azon életrendi módok és eszközök, mik által azokat megelőzni, korlátolni, s megszüntetni lehet?”

Jutalma *harmincz arany*, melly 1848-dik évi septemb. hó 7-ikén kézbesitetik a nyertesnek.

A pályamunkák 1848-dik évi julius 20-ig — mellyen túl semmi munka el nem fogadható — váratnak; midőn azokat, író-jok nevét rejtő pecsétetes levélre hivatkozó jeligével az orvoskar jegyzője veszi által.

A beküldött másolat, melly minden esetre az orvoskar levéltárában marad, a nélkül hogy a szerző a munka sajátsági jogát elvesztené, *idegen kézzel, tisztán írva, lapozva és kötre* küldessék. — Ha a jeligés levél fölbontása után kitétszenék, hogy a munka saját kezeirása a szerzőnek, ez a jutalomtól elesik. — Másod sőt harmadrangúnak és egyszersmind jónak találatandó munka szerzője is dicsérettel kihirdettetik.

Költ Pesten, 1847-ik évi nov. 12-dik napján.

Az orvoskari elnök megbizásából

Récsey Imre,
orvoskari jegyző.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRÁLYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

22. szám.

Pesten, Nov. 28-kán.

1847.

TARTALOM: A budapesti kir. orvosegylet 20-, s 21-dik r. üléseinek jegyzőkönyve. — Dr. Waller tapasztalatai a verőczerlob körül. Dr. Török — kivonatok.

A budapesti kir. orvosegylet 1847-dik évi sept. 15-kén tartott 20. r. ülésének jegyzőkönyve.

Dr. Wagner J. elnöklété alatt jelen voltak: Dr. Korács Mihály t. tag, Dr. Hoffer, Jankovich, Illés, Korács Seb. End., Ploss, Schlesinger r. tagok.

80. Az előbbi ülés jegyzőkönyve fölolvastatott.

81. Az egyleti könyvtár számára köszönettel fogadtattak Töpler Károly-tól „*Hippocrates Aphorismái*“ magyarra fordítva, Korácsy János-tól „*Vade mecum Clinicum*.“

82. Dr. Wagner János nőnemi kórok kémleléséről s gyógyszer alkalmazásáról értekezett, mihez pótlólag

Dr. Korács S. E. némelly észrevételeket csatolt a méhtükrör felől, használható hüvely-, nádrakórok, például fekélyedések, alképletek föllelésére, gyógyszerek, u. m. zuhany, izzó-

vas alkalmazására, sebészi műtétek, bemetszések, kiirtások véghezvitelére, a hüvely tépésseli kitömésére.

Dr. Schlesinger a helybeli langyos fürdőnek jótékony hatását emelé ki ama fájdalmas tisztulásnál, mely a vérkeringés rendezetlenségétől függ, főleg ha előbb néhány nádaly illesztetik a keresztcsontra. — A hüvelyt kitömni s gyógyanyagokkal érinteni szivacs által szokta. Mi fontos néha a szülészetet szigorún megvizsgálni, látá egy nyakas vérfolyásban, és vizelési ingerben szenvedő nőnél; e tüneteket egy babnagyságu szemölcs okozta, mely a hüdcső száján ült.

Dr. Wagner J. Petefészeklob gyakran okoz havitisztulási zavarokat, görcsöket, mi ellen nádalyok, higiblag, sósfürdők, érzékenyeknél légsavas ezüstéleg sikerrel alkalmazhatók. Fehérfolyásnál néha szemölcsös a hüvely; itt pokolkő, levált fehér higany íralakban tömet által illesztve hasznos.

Dr. Jankorich. Serdülőknél langyos fürdők puhítják a havielválasztáshoz még szokatlan nádrát, s ezen tekintetben is enyhítik az ekkor gyakran beálló zavarokat.

Dr. Wagner János, s. k.
elnök.

Dr. Ploss L., s. k.
titoknok

1847-iki sept. 30-kán tartott 21-dik r. ülés jegyzőkönyve.

Dr. Wagner János elnöklete alatt jelen voltak: *Dr. Arányi, Frommhold, Gross Fer., Hoffer, Halász, Jankorich, Korács Seb. E., Krick, Nedelko, Ploss, Schulhof, Valla* r. tagok.

83. Az előbbi ülés jegyzőkönyve fölolvastatott

84. *Dr. Arányi.* Gutta Perchaból általa készített szivmá-solatot mutatott be, egy géppel, mely a vérkeringést utánozza; továbbá a vizellet ép és kóros vegyületét nevezetesen idegen anyagok föllelését adá elő.

85. Évi gyűlés következtén, a könyvtár szemléjével *Dr. Arányi, Halász, Hoffer, Schlesinger* urak bizattak meg; a pénztáréval pedig *Dr. Frommhold, Jakoborich Mórincz, Korács és Valla.*

86. Fűnséges kir. helytartó *István* főherczeget az egylet nevében ez idei hivatalnokokon kívül üdvözlendik *Dr. Würtler,*

*Balassa, Czigler, Eckstein, Flor, Ilavas, Jakobovich, Jan-
korich, Sauer, Tessényi.*

*Plosz Lajos, s. k.
titoknok.*

Dr. Waller tapasztalatai a verőczerlob körül.

Csak a legújabb időkben jutottunk a kórboncztan működé-
sei által ezen kóralak ismeretéhez. Némelly francia és angol
1823, 1829 s 1839-diki iratokban találunk minden esetre ide
vonatkozó tapasztalatokat, de minthogy azok bonczteni tekintet-
ben hiányosak, általuk a kórisme betegágnál éppen nem mozdi-
tatik elő. Némethonban legelőször *Balling* talált 1829-ben egy
bonczolat alkalmával a verőczer gyuladására, utána pedig *Schön-
lein* észlelt több eseteket; pontosabban *Rokitanszky* ismertete
meg bennünket ezen betegség boncztani viszonyával, de mind
e mellett elég bizonytalan marad még a kórisme.

Szerző előre bocsátván 5 ide vonatkozó kóresetet, követ-
kezőkben nyilvánítja e tárgy körüli észrevételeit.

A betegség boncztani jelleme: Figyelmeztetvén elébb az
olvasót azokra, mellyek *Rokitanszky* kézkönyvében mondatnak
a verőczerlobról, ő csak a saját tapasztalatiból nyert eredmé-
nyekre szorítkozik. 1. A verőczer falaiban mutatkozó változá-
sok, minden esetben csekélyek voltak, és semmi viszonyban nem
állottak a visszértartalom megbetegedéséhez. Azon körülmény,
hogy egy esetben a felső fodorvisszér falai fehéres szürkék, össze-
roskadtak, egys helyeken összenöve s szinte porczosodva vol-
tak, valószínűnek mutatja azt, hogy a lobfolyam innen eredt. A
visszérés világa minden esetben ki volt tágulva a csatornájában
létező lobtermények által, a visszértörzsök duzzadt volt, s meg-
betegését már kívülről föl lehetett ismerni pusztán a látás ál-
tal. 2. Változások magában a verőczerben. a.) Különböző fo-
kozatú véralvadékok 4 esetben találtattak. b.) Genyképzés csak
3 esetben tapasztalott. c.) Heves velős-husanyos lerakódás 2
esetben talált helyet. Mi a lobfolyam kiterjedését a verőczer-
rendszerben illeti, az első esetben csak a lépvisszér volt meg-
kimélve, a 2-ik és 5-ik esetben a verőczer ágai a májban s tör-
zsöke, de nem a lép- és fodorvisszér, a 3-ik esetben a lépvisszér

az alsó fodorvisszér egy ága, s a törzsök legfinomabb elágazásáig, a 4-ik esetben a verőczer egész kiterjedésében meg volt a kórfolyamtól támadva. — Hogy nem első rendű, hanem vér-alvadék által támadt visszérlobbal volt dolgunk, azt bizonyítja a többek között a bonczani változások egész lefolyása a verőczer falaiban, míg tartalmukban a gyuladás jelenségei olly nyilván előtűntek. Minden esetben a vér megalvása képezé az első mozzanatot, akár önkénytesen következett az be, akár a geny vagy ennek elemeinek fölvétele által okoztatott. Ezen alvadékoknál a rostonyának részint tökéletlen, részint tökéletes kiválása talál helyet a visszér csatornájában; minél tovább tartott a betegség, annál tökéletesebb volt minden nyirkalvadékoknak genyé átváltozása. A genyes visszérlobnak következményi állapota gyanánt mutatkozik az első esetben a felső fodorvisszér falainak másodlagos gyuladása; a többi esetekben a halál elébb beköszöntött, mintsem következményi állapotok fejlődhetek volna ki. Azon idő, melly alatt a történt vérmegalvás után a visszérhártyák gyuladása beköszönt, különböző lehet. A betegség tartását illetőleg, az első esetben még 47 nap múlva sem volt észrevehető a verőczerfalának gyuladása, kivéven egy részét a felső fodorvisszérnek, míg a 4-dik esetben az a betegség 5 napi tartása mellett már beköszöntött; úgy látszik ezek szerint, hogy a vér megbetegedésének gyorsasága és élénksége itten meghatározott befolyást gyakorol.

Körjeltan. A verőczeret s ágazatait a természettani vizsgálat után föltalálni, bonczani helyzeténél fogva nem lehet; minélfogva a tapasztalt esetekben észrevett többi jelenségekhez kell ragaszkodnunk, s itt legelőször is a *helybeli tárgyilagoss* körjeleket kell figyelemre méltatnunk. Ezek között először is az altest puffadsága tűnik föl, melly vagy dobkóros, vagy a savó összegyülemzése által föltéteztetett. Úgy látszik azonban, hogy sem a dobkórosság, sem a hasvizkór nem bir diagnosticus érvényességgel a verőczerlobra nézve, minthogy egyik esetben sem lehetett azoknak közvetlen összefüggését a visszérlobbal bebizonyítani. A dobkórosság a genyvértől s az egykorúlag jelen volt hashártyalobtól, a hasvizkór pedig a máj rákja és szemcsésedésétől függött. — A máj téríméje mind az 5 esetben meg volt nagyobbodva. A nagyobbodás oka a két első esetben a számos májtályogokon kívül, a verőczer s ágainak geny és kép-

zódékény kiizzadmányok általi kifeszítése volt; a 3-ik esetben egyedül a bőséges genymennyiség a verőczér ágaiban; a 4-dik és 5-ik esetben a verőczér s ágaiban véralvadékokon s rákos lerakódásokon kívül, a bőséges rákos lerakódások a máj-állományban. Ebből ugyan kiviláglík, hogy a máj téríméjének növekedése benső összefüggésben áll a verőczér ágainak gyuladásával, de ezen körjelből még sem lehet egyáltalában biztos következtetést tenni a szóban betegségre, minthogy más betegségek is mutatják ugyanczen körjelt. Sárgakór 4 esetben tapasztaltatott, az 5-dikben egészen hiányzott. Az 1-ső és 2-ik betegnél számos májtályogok találtattak, mellyek epével vegyes genyt tartalmazának, 4-dik esetben a máj szemcsésedése és husanya volt a sárgakór oka, az utolsó esetben a bőr színezete halványsárga s olly nemű volt, millyen általában a rákos betvegnél szokott előjöni. Ha már a májtályogok nélküli verőczérlob következtében támadt, miként általában minden genyvér, okozhat is sárgakóros bőrszínezetet, mégis a szerző által tapasztalt kóresetek egyikében sem lehet a sárgakórt a genyvértől következtetni; minélfogva a sárgakórt sem lehet a pathognomicus körjelek rovatába sorolni. A lép nagyobbodását már *Schönlein* is diagnosticus körjel gyanánt idézi föl, s a szerző cseibein 4-szer találtatott; ennek okaul a bonczolat a 3 első esetben az erömüvi vérbőséget bizonyítja be, melly a 2-dik esetben egyszerűsmdnd részletes képződékény kiizzadmánnyal, a 3-ikban ezenfölül egykorú bőséges genyképződéssel a lépviisszér kezeteiben s törzsokében, szolgált alapúl a nagyobbodásnak; a negyedik esetben a nagyobbodást a máj szemcsésedéséből s rákjából lehet következtetni; az 5-dik esetben végre a lép még kisebb volt. A lép nagyobbodása a verőczér gyuladása által nyilván föltéteztethetik, s a többi jelenségekkel összehangzásban nem csekély fontosságu diagnosticus mozzanatot szolgáltat azon esetekben, mellyekben a lép nagyságának pontos vizsgálata a kopogatás által a mell- és hasüregi életművek állapotánál fogva meg van engedve. — *Balling* és *Schönlein* a hányásra való hajlandóságot, s valóságos hányást, sőt vérhányást is körjelek gyanánt sorolják elő. Szerző az idézett esetek között csak háromban tapasztalt csekély hányást, melly fehéres vagy sárgás folyadékából állott. Egy esetben agylob, egy másikban idült gyomorrak s a rákos májnak gyomorrai nyomása által okoztatott; a

3-dik esetben, de a melyben csak egyetlen egyszer köszöntött be hányás, nem szolgáltatott a bonczolat kielégítő magyarázatot. Ezek szerint a hányást az általunk tapasztalt esetekben egyáltalában nem lehet a verőczerlob kórjele gyanánt tekinteni. A székürülések ritkán szabályszerűek. Az első esetben lomhák voltak, a 2-dikban savós-nyálkás, néha sötét zöld színezetű hasfolyás kinozta a beteget; a 3-dikban ismét székrekedés mutatkozott; a 4-dikben sárgás-zöldes, néha véresíkokat mutató, hasfolyásos, az 5-dikben néha nyálkás-savós, olykor feketés, pép-nemű kiürülések jelentek meg. Csak a harmadik esetben mutatott a vékony és vastagbél takhártyája részletes forró hurutot, a 4-dik esetben ugyanazon bélrészek miként a gyomor is idült hurutot, a többi betegek bélesatornája pedig semmi különös rendellenégeket nem mutatott. A 2-dik beteg hasfolyását tehát a genyvér kórjele gyanánt kell elismerni; a 3-dik székrekedését pedig az agylobnak kell tulajdonítani. A 4-dik beteg idült huruta, miként az 5-dik beteg feketés, pép-nemű kiürülései már a visszérlob beköszöntése előtt meg voltak. A különböző szerkezetű székélések tehát, miként a véres hányás is kísérhetik a verőczerlobot, mindazáltal azzal soha sem állanak közvetlen összefüggésben, hanem csak a belek takhártyájának erömüvi vérbősége s más szövetkezmények által jöhetnek szönyegre. A has fölötti és hasalatti visszereknek erömüvi vérbőség által föltételezett kitágulását, mit *Schönlein* a verőczerlob kórjelei közé sorol, szerzőnek soha sem volt alkalma tapasztalni. — A fájdalom, az *alanyi helybeli kórjel*, a 4-dik esetben egészen hiányzott, az elsőben csak ideiglenesen érzetett, nyomásra növekedett, a 2-ikban az egész gyomortáj érzékeny volt, a lágyék-és csipcsonttáj pedig föltötte fájdalmas, a 3-dik s 5-dik esetben a fájdalmak szinte élénkebbek voltak. Mindegyik esetben a verőczerlob mellett oly szövetkezmények voltak jelen, mellyek szinte fájdalmakat gerjesztenek; minélfogva egész biztossággal nem lehet meghatározni, hogy a verőczerlobot kíséri-e fájdalom, vagy sem? A hasvizkört *Cruveilhier* a verőczerlob kórjele gyanánt tekinti; de sem szerzőnek, sem más gyakorlónak nem volt alkalma ezen tapasztalatot tenni; csak annyi bizonyos, hogy a verőczer bedugulásu, akármí által föltételeztessék, hasvizkört eredményez. — Az alsó végtagok vizdagosságát, melly a 2-dik, 4-dik és 5-dik esetben jelen volt (a két utolsóban már a ve-

verőzérlob beköszöntése előtt), az 1-ső és 3-dik esetben pedig hiányzott, már bonczitani tekintetéből sem lehet a verőzérlobtól függőnek tekinteni, minthogy az alsó végtagok visszerei nem a verőzérbe, hanem az alsó ürös érbe nyílnak. — A jobb toroklatvisszér kopogását, az altest s egyéb részekbeni kopogásokat, az ájuldozást, száraz köhécselést stb., miket *Balling* a verőzérlob kórjelei közé vett föl, szerző olyanoknak el nem ismerheti, minthogy azokat soha sem tapasztalta, s a betegséggel összefüggésüket sem találja kimagyarázhatónak. — Mi az edényrendszer viszonyát illeti, *Baczinszki* azt állítja, hogy a gyuladásos kórszakban a lobos lázat jellemző kórjeleket, a 2-dikban pedig az összes edény-és idegrendszerben csüggedést tapasztalt; *Schöntein* pedig azzal kérkedik, hogy egy rázhidgéből fölismerte a gyuladásnak átmenetelét a hashártyáról a verőzérre.

Azon lehetőséget, hogy a verőzérgyuladást úgynevezett lobos láz kíséri, valóban nem tagadhatni; a szerző által tapasztalt esetek által azonban a lázak csak azon alaka constatirozta-
tik, mellyet különben cróhiányos- vagy idegesnek szoktak nevezni; a láz azon alaka a mi eseteinkben csak a genyvért jelenti. A 2-dik és 3-dik esetben úgy látszik, semmi kétséget nem szenved, hogy a verőzérlob beköszöntését a rázhidg jelentette, s a 4-ik és 5-ik esetben is a rázhidg első kórjele volt a verőzérlobnak. Az érverés általában szapora volt, s 92—120 ütést mutatott. A bőr minden esetben igen forró volt, az 1-sőben kezdetben száraz, de később, miként a többiben is erősen izzadó s 2 esetben ismételve kölesküteggel behintett; a 4-dik esetben patécsok jelentek meg. A takhártyákra vonatkozólag az 1-ső esetben a tüdőhurut, a 2-ik és 3-ikban a szájüregi takhártya croupja a genyvér jelenségei gyanánt nyilvánítandók, miként a 3-dik esetben is a vékony és vastag bél forró huruta a genyvértől származtatandó. Általános hashártyalob, mint a genyvérnek következménye, nyilván mutatkozott a 3-ik esetben. A vizellet mindenkor savas ellenhatásu volt, s egy esetben sem tartalmazott genytekecseket. — A viszonttermődésben a genyvér pusztító befolyását a háj és izomállomány hirtelen eltünése által nyilvánítja; az idegrendszerben csak csekély eltéréseket okozott; az agyjelenségek a 3-ik esetben az agylobnak tulajdonítandók. Két betegnél sajátságos szomorú, mély szenvedéstki-

fejező arcnyomat volt észrevehető. Ha ennélfogva több gyakorlók félrebeszéléseket, bódultságot, az arcvonalak eltorzulását, álmhiányt vagy álmkórosságot sorolnak a verőczerlob kórjelei közé, szerző véleménye szerint azokat helyesebben lehet a genyvére visszavezetni. Különösen figyelemre méltó kórjelek gyanánt kell tehát a mondottak szerint tekinteni a máj nagyobbodását, a sárgakórt, a genyvért (Pyaemic) és a lép nagyobbodását; de ezen mozzanatok által sem lehet a kórismét semmi csetre tényleges úton meghatározni.

A betegség tartóssága, lefolyása s kimenetelei. A betegség legrövidebb ideig tartása az itt közlött esetekben tett 3, a leghosszabb pedig 47 napot. Ezen különböző tartósság szerint, azt hitték, hogy egy forró és idült alakot kell megkülönböztetni, de ez fölötte lényegtelen; szinte így akarták ismét a forró alakot lobos és erőhiányos kórszakra fölosztva tudni; az erőhiányos állapot okaul azonban minden eddig tapasztalt esetekben a genyvért lehetett bizonyítani. A verőczerlob gyuladásának gyógyulásba való kimenetelét nem lehet kétségbe hozni, de ekkoráig még nem tapasztaltatott. Leggyakoribb kimenetelnek látszik lenni a genyedésbe való kimenetel, de azt a betegágnál fölismerni valóban nehéz dolog. A genyes verőczerlob következménye a májtályogok képződése. Az összenövés és bedugulás a verőczernek vagy törzsökében vagy ágaiban jó létre: az ezen kimenetelt kísérő jelenségek, mellyeket mind az erőművi vérbőségre s ennek következményi állapotaira kell visszavinni, a lép nagyobbodása, a bélső és gyomortakhártyájának vérbősége, az aranyvisszerek duzzadsága, a hashártya vérbősége, hasvízkór stb. A leggyakoribb kimenetel a halál minden eddigelő tapasztalt esetekben beköszö:ött. A szerző eseteiben részint genyvér, részint rákos belvegy s a gyomor és máj rákos szétválása által idéztetett elő. A szövetkezmények is halálosak lehetnek; ezek közül némelleyek a genyvére vonatkoztak, s részint okai, részint következményei voltak; mások ismét a r:kbelvegyre vonatkoztak; a hasvízkór és hőrvízkór következményei voltak a májszemes:csed:és májrának s az ezt föltétező vérvegynek.

Kóroktan. Elsőrendű verőczerlobnak tartja szerző a *Balling* által észlelt és leirt esetet, mellyben sem a betegágnál, sem a hullában nem lehetett a betegség okát fölfedezni, s mellyben

az edényhártyák megbetegedése magasabb fokra fejlődött s ré-
gibb eredetűnek látszott lenni, mint a vértömegé. Az elsőrendű
verőcérlob okai között kell említeni a sebzési behatásokat
és meghűléseket. A verőcérlobnak szinte minden eddigelé ta-
pasztalt esetei másodrendűek, az az olyanok, melyekben a
megbetegedett vér megalvása az első s leglényegesebb ese-
mény, mire aztán a visszérhártyák gyuladása fejlődik ki. Szerző
esetei mind ilyenek valának. Idegen tapasztalatok szerint a ve-
rőcérlob gyakran mint elszármaztatott betegség is jó elő; ki-
fejlődik az t. i. a májállomány gyuladása, májtályogok, cpeutak,
lép gyuladásánál s más visszerekben létre jött lobok követke-
ztében. — A verőcérlobra való különös kórhajlamról semmi ha-
tározottat nem lehet mondani. Imént szülötteknél gyakrabban jö-
het elő, mivel a köldökviszér gyuladása ezen korban nem rit-
kaság, s ilyenkor könnyen elterjed a verőcérre. Az életkort
és nemet tekintve sem lehet még eddig valamit meghatározni.
— Hogy a jóslatot általában nem lehet kedvezőnek mondani,
az bizonyos. A gyógymódról semmit sem lehet eddig mondani,
míg a kórisme szilárdabban nincs megalapítva. (*Wien. Zeitschr.*)

Dr. Török.

Kivonatok idegen lapok- s munkákból.

A.) Kór- s gyógytan.

*Az ült mondolalobról s a megkeményedett mondolák kezelé-
séről.*

A mondolák helyzetüknél fogva gyakori gyuladásoknak ki-
tétetvők, melyek többszöri ismétülések után nem ritkán idült ál-
lapotba és keményedésbe mennek át. Ezen keményedés többnyire
jóindulatú s mindkét mondolát megtámadja, míg a rákos ke-
ményedés sokkal ritkább s csak az egyik mondolát szokta meg-
támadni. A mondolák ismételt gyuladásai következtében torló-
dásos állapot támad és ezen részek megnagyobbodása, mely
alkalommal elválasztásuk meg van zavarva, mi vörösség, sima-
ság, szárazság által nyilatkozik. A nyelés megnehezedett, a
hang orrbelivé lesz, a daganat magasb fokainál a légzés is meg-
nehezedik, s fuladozási veszély s nehéz hallás köszönthet be.

Ezen mirigyek túltengésének tulajdonképi fészke sem a takhártyában, sem a sejtszövetben nincs, jölehet ennek táplálása is másitást szenvedhet, hanem a tulajdonképi mirigyszemcsékben. A sejtszövet gyuladásából rendszeren tályogok támadnak, de megkeményedés ritkán. Annak az oka, hogy a mirigyés életművek olly gyakran túltengésesek lesznek, sajátos szerkezetökben rejlik. Rendszeren t. i. olly üterekkel bírnak, mellyek a viszecekkel hasonló terjedelműek, vagy éppen nagyobbak, minthogy amazok különösen az elválasztásra szolgáló anyagot vezérlik, a mellett, hogy sokkal csekélyebb mennyiség fordítatik abból az életmű táplálására. Ha már az elválasztás valamelly oknál fogva elnyomatik, nagy mennyiségű vér fordítatik a mirigy táplálására, s ekként alkalom adatik a túltengésre. A mondolák idült gyuladása és keményedése kezelését illetőleg, az orvosok jobbadán igen hanyagok. A bajt jobbadán magára hagyják, s ha tetemes fokra fejlődött, rendszeren nem tétetnek komoly kísérletek elosztatására, hanem a sebészek azonnal készek a beteget kimetszés által szabadítani meg bajától, jölehet ezen csonkítást bizonyára sokszor ellehetett volna kerülni, minthogy a rosztindulatú keményedések ezen részekben igen ritkán jönnek elő. A megnagyobbodott mondolák nem véres eltávolítására alkalmazott szerek, vérbocsátások, hólyaghuzók, összehuzó toroköblintők, iblany stb. rendszeren elégteleneknek mutatkoznak; minélfogva *Naudin* módszeresen alkalmazza könnyű megégetéseket, hasonlólag azon eljáráshoz, mellyet más életművek, Meibom-féle mirigyek, nemző részcek takhártyája stb. idült gyuladásánál követni szoktak.

A szerző által végrehajtott égetések az által különböznek a közönségesektől, hogy ez utolsók a mondoláknak lassan, előrehaladó szédulását czélozzák, az elsők pedig a mondolák megtartására irányozvák. Azon égető szer, melly magát legjobban ajánlja a pokolkő. Szerző kezdetben oldatban alkalmazza azt, hogy minden részekre annál egyarányosabban hathasson; még pedig $\frac{1}{2}$ nehezék pokolkővel kezdi egy obon lepárolt vízben, de lassanként fölmegegy $1\frac{1}{2}$ sőt 2 nehezékre is ugyanazon mennyiségű vízben, utoljára és azon mélyedésekre, mellyek néha a mondolákon mutatkoznak a pokolkövet in substantia alkalmazza, hogy erősebben és mélyebben behathasson, melly eljárásnál azonban szükséges az óvatosság, hogy a pokolkőről valami részecs-

ke le ne pattanjon. Egy ülés alkalmával 2—3-szor is megérintjük az oldatba mártott s kissé megtörött ecsettel a daganatot s azután vizzeli toroköblintést ajánlunk a betegnek. Ezen égetéseket tartósan, minden héten 2—3-szor kell alkalmazni, míg a mondolák szabályszerű téríméjüket vissza nem nyerték, s ekkor lassanként félre tesszük azokat. Ezen égetéseknek egyáltalában nincs rossz következésük, sőt még a gyermekek is csak hamar visszatérnek játékaikhoz az égetés után. Ha a részek utoljára hozzá szoknak az égető szerhez, s rajtuk többé változást nem veszünk észre, akkor vagy félre tesszük azokat egy ideig, vagy más égető szert alkalmazunk azonközben, például a Logol-féle föleresztett iblanyoldatot.

A szerző által előadott 2 esetben az égető szeren kívül semmi más nem alkalmaztatott. Az igen tetemes daganatok, mellyekben 13—14 éves gyermekek szenvedének, 2 $\frac{1}{2}$ —3 hónap alatt egészen eltávolítottak. Egy harmadik esetben egy 11 éves leánykánál a haj a milly nagyon kifejlődött, épen olly makkas volt s 4 hónapig tartó eltávolítására nemcsak az ajánlott égetések, hanem azokon kívül az iblany és hamiblag használata is megkívántatott mind belsőleg, mind bedörgölésképen. Mind a 3 esetben, több évek múlva sem tapasztaltatott visszaesés, s az égetések egyszersmind a mondolalobokra elébb jelen volt hajlamot is elpusztították. — (*Journ. de Toulouse.*)

A forró és idült csúználni bonczteletről.

Haszinte elhatározott dolognak tekinthetik is, hogy számos esetekben, mellyeket csúzos betegségeknek tekinteni megszoktunk, a savós tömlők gyuladása van jelen, de mind a mellett még sokkal nagyobb számú esetei maradnak hátra a csúznak, mellyeknek bonczteni viszonyáról a kórtan eddigelé semmi ismértek birtokában nincs. Ezek azon csúzok, mellyeknél az életben semmi alakváltozásra nem találunk az illető részekben. *Dr. Hasse*, a kórboncztan tanára Lipésében, több esetek által nyomába jött az illetén csúzoknál létrejövő bonczteni változásoknak.

1. Egy 31 éves férfinál, ki a mell- és hasizmok csúzában szenvedett s belszülőbban halt el, a nagyobb mellizom, a mellső fűrész- s külső ferdeizom alatti scjszövetben számos apró,

többé vagy kevesbé összetorlódott, legfőlebb lencsenagyságu vérömlenyek s egyes finom edényclágazások találtattak: a sejtszövet köröskörül kissé tapadékony, sárgás, átlátszó folyadékkal volt könnyen beszűrődve. — Hasonlót talált szerző egy tüdőlobban hirtelen elhaltnál, ki izomcsúzában szenvedett, csakhogy itten a pontos vérömlenyek elenyésztek, a kiizzadott folyadék szürkés-zavaros, s a szomszéd izomrostok kissé halványak és nedvesek voltak.

2. Egy 25 éves, erős leány, melly húzamosb ideig különböző izületei csúzos fájdalmában szenvedett, s végre gümőkórban halt el, a láb- s bal könyökizületeiben, a porcoknak szabályszerű kékes-fehér színezete helyett gyöngén átcsillámló vörösséget mutatott; elvétetvén pedig a porc, a csontok izületvégeinek fölülete helyenként sötét-vörös színű volt; nevezetesen pedig a szökcsont (Astragalus) izületlapja különböző nagyságu, sötét-vörös foltokkal volt szemebetünőleg jelölve. Ezen csontnak átmetszésénél a színezetet 2—6'' mélységre látta szerző benyomulni a szivacsos állományba s annak körében a csonttömegbeni lézagok piszkos-vörös, lágy, széjjelmorzsolható péppel voltak kitöltve, melly szemebetünőleg elütött a szabályszerű csontrészek zsirtartalmától. Ama sötét-vörös tömeg göröcsői vizsgálata azt tanúsítá, hogy az jobbadán tekeképü s részint lapos szinte egyenlő nagyságu (0,0046—0,0056'') s zavaros tartalma sejtek összetorlódásából állott, mellyhez csak kevés zsirsejtek voltak vegyülve. A sejtek egy meglehetősen nagy, de legtöbben 2—3 apróbb szemecskét tartalmazának, mellyeket jobbadán csak eczetsav által lehetett láthatókká tenni, s részint egy szemcsetestecskét zártak magokba. E mellett igen nagy mennyiségű s többszerűleg behorpadt vértekecsket lehet észrevenni, mellyek által föltéteztetett valószínűleg a sötét-vörös színezet. A szabályszerű csontcsatornácskák tartalma a szomszéd-ságban csak zsirsejtekből állott, mellyek között imitt amott megszaggatott hajszáledények voltak láthatók.

3. Egy 26 éves férfi, ki gyakran szenvedett bal vállának csúzos bántalmaiban, gümőkórban halt el. A vállizület vizsgálata a fölkarcsont fejecsenek szélétől a legnagyobb átmérőig terjedő porcboríték szabálytalan megvékonyodását mutatá, elvétetvén pedig ezen porc, a csontfölület ottan sötét-piszkos vörös színezetűnek találtatott. Ezen színezet a szivacsos állomány ben-

sejébe mélyen behatott, s a szabályszerű csontszövetből szembe-
beszökőleg s határozott széllel különbözött. A megvörösödött
részt könnyebben lehetett átvágni, mint a szabályszerűt. A górcsói
vizsgálat ugyanazon eredményt tanúsítja, melyet az előbbi
esetben. Hasonló volt a bonczélet a szökcsontban.

Hasonló jelenségeket, — úgymint a kiizzadmány maradványait — talált szerző több más esetekben. Mert kétséget nem szenvedhet, hogy ezen változásokat a csontok szivacsos állományában a gyuladás és kiizzadás következményei gyanánt kell tekinteni. Azon esetekben is, melyekben a betegség kevéssel a halál előtt tartott, a csontállomány hézagai a rendes zsirsejtek helyett piszkos-vörös tömeggel találtattak telve, melly oly sejtekből állott, millyeknek a kiizzadmányokban szoktak előjöni. Ezen sejtek nagyobb számát nagyságuk, alakuk, elosztható, jobbadán többszerű szemcséjüknél fogva ugyanazonosoknak lehet tekinteni a genytestecskékkel. Az egy bélezéjü sejteket szinte gyakran találjuk kiizzadmányokban, mellyek kevésbé élénk lobfolyamatnak köszönik eredetüket. Bámulandó hogy ezen csontokban soha sem találtattak lobtekcsek és szemcsés sejtek. Nagyon valószínű, hogy azon esetekben, mellyekben a genytestecskék túlnyomók, s mellyekben a számos vértkcsek elveszték volna, a bántalmas részek a genyes gyülevények sárgás színezetét mutatták volna. Talált is szerző egy esetben apró halvány-sárga helyeket a lobterménnyel beszűrődött csontok közepette. Mi a kiizzadmány átalakulását illeti, úgy látszik, hogy a betegség csekélyebb fokai után az ömlenyből képződött egyszerű sejtek nagyobb része lassanként ismét elvész, valószínűleg a sejtek s tartalmuknak föloldozása által. Egy esetben csak kevés halvány, inkább lapos sejtek találtattak, ellenben nagy mennyiségű szabályszerű zsirsejtek. A kiizzadmány más része úgy látszik véredényekké változott által; szerző ezt onnan gyanítja, mivel ő több esetekben nyilván észrevette az edények bővebb jelenlétét, sőt kitágult hajszáledényeket is, mellyek oly gyakran jönnek elő az idültén lobos részekben. Néha az egyszerű sejtek nem enyésznek el, hanem meglaposodnak, szabálytalan széleket kapnak, megtelnek zsir- és festanyagszemcsékkel, s úgy látszik, hogy ezen állapotban évekig elmaradhatnak. A kiizzadmány átmenetele valószínűleg tályogképződésbe s annak további

kövctkezvényeibe szinte be van esetek által bizonyítva. Találtak t. i. a beteg csontok közepében halvány helyek, mellyek körében a csontállomány csekély maradványokig elenyészett, míg a görcsői vizsgálat az elemi testecskéknek ugyanazon öszszegyülemelését tanúsítá, mellyet gyakran régi, megsűrűdött tályogokban találunk. Egy esetben, mellyben a folyamat már réggen bevégződött, az apró genygyülemek tartalmukat az izületi üregekbe öntötték, hol az valószínűleg föloldozás és felszívatas által elpusztult. — Azok helyett többé kevesbé mély gödrök maradtak a csontban vissza. — Nem ritkán átalakulást is szenvedhet a kiizzadmány a csontállományban, mert elég gyakran találjuk azt, hogy úgynevezett idült csúzok után az egyes csontok öszszesűrűdtek, (Osteosclerosis). — Ott, hol a csontállomány a baj évekig tartása után még a kiizzadmányból képződött sejtek különféle válfajaival volt megtelve, a beszűrűdés körében fölülte porlékonynak mutatkozott az, és sokkal könnyebben lehetett késsel vágni, mint a szabályszerű csontot. Az összeállás ezen csökkenése azonban csak idősebb egyéneknél találtott, míg fiatalabbaknál talán a kóros termények rövidebb behatása miatt semmit sem lehetett abból észre venni, sőt inkább az ellenkező talált helyet. — Mig már a sejtartalmú kiizzadmány gyakran évekig nyugodhat további átalakulás nélkül, mégis a környező csontállományra kétségtelenül hatásokat gyakorol, csökkenti t. i. a velőcsatornácskák szabályszerű zsirtartalmát, és a mennyiben a csontizület fölületén közvetlen van öszszetorlódva, valószínűleg különféle kóros jelenségeket hoz a csontborítékban létre. A csontállomány mint már emlitetett megsűrűdik vagy megritkúl, keményebb vagy lágyabbá lesz. A zsír a csontok hézagában legelőszőr látszik a kiizzadmány által kiszoritatni; mert a zsírsejtek csekély számmal taláztatnak, jobbadán peteképűek talán ellapitottak, s néha tartalmuk valószínűleges elenyészését abból leheté látni, hogy a zsírsejtek falai tartalmuktól kissé elállának és ezen hézagban egyes apró zsirszemesék fészkelének. —

Egy esetben épen orsóképű, igen finomul végződű zsírsejtek találtak, csak szemesés zsirtartalommal. Azon zsír, melly a csontokban taláztatik, hol a kiizzadmányi sejtek lassanként ismét elenyésznek, úgy látszik, hogy az újonnan képződött sej-

tekben rakodik le, legalább szerző soha sem látta, hogy a kóros sejtek zsirtartalom fölvétele által valóságos zsirhólyagsákká változnának. Hogy valjon a porczos boritékok a csontvégeknek kiizzadmányali megtelése által változásokat (sima elkopás, lágy, bársonyhoz hasonló rostos réteggé alakulás) szenvednek-e, az még kétséges, minthogy azok könnyen a betegség elején az izületi üregbe helyt talált kiizzadmánynak a következményei is lehetnek. Minden esetre lehetséges volna, hogy a nyilván csontokból eredő táplálása a porczos boritéknak megzavartatnék, ha a kiizzadmány jelenléte a keringést a csont fölületén akadályozza, s az anyagváltozást ugyanott módosítja.

Az itt említett kiizzadmányi sejteket nem szabad azon sejtekkel fölcserélni, mellyeket a csontok velőcsatornácskái magzat- és iméntsülőttnél tartalmaznak, s mellyek valószínűleg az újonnan képződött csontállományban mindenütt találatnak. Ezeknek úgy látszik az a rendeltetésök, hogy a velőcsatornácskákban az edények képződéséhez járuljanak. A kóros sejtektől nemcsak előjövételük, hanem az által is különböznek, hogy szinte mindnyájan csak egyetlen egy meglehetősen nagy bélczét bírnak; hogy a sejtartalom rendesen nem zavaros és szemcsés s hogy gyakran inkább lapos szabálytalan alakot mutatnak.

Szerző észrevételeiből már kiviláglik, hogy esúznál a sejt-szövet és csontállomány lehet a lo^os kiizzadmány fészke. Nagyon valószínű, hogy a esúzok legtöbbszörre, s különösen a könnyü és egyszerűek, mellyeknek bonczani jelentőségéről eddigelé homályban voltunk, ezen szövetekben fészkelnek. — (*Hentle's u. Pf. Zeitschr. 1847.*) T.

B.) Gyógyszertan.

Tapasztalatok némelly gyógyszerek hatásáról.

1. *Légsavas szikéleg* (*Natrum nitricum*). *Dr. Laymann* a *Rademacher* ajánlata következtében alkalmazá a légsavas szikéleget (1 obont 9 óra alatt) élénk fogszaggatásnál egy fognak a kihuzása után, s az említett idő alatt semmi fájdalomt sem érzett, mert ő maga volt a beteg. 8 nap mulva ugyanazon betegség, ugyanazon szer, s ugyanazon eredmény. Hasonlót mond-

hat szerző más betegekről, kik az állkapocs, váll és karok stb. csúzában szenvedének, s kik mindnyájan naponként 1 obon szikenysalétromot fogyasztának el, s 3 nap alatt meggyógyulának. A betegek könnyen eltűrik ezen szert, melly néhány híg székeléseket s erős korgást okoz a hasban. Ha gyomorsár s csekély fokozatú emésztetlenség van jelen, akkor előbb égetett keseréleget kell adni (3—4 nehezéket) Ugyanezen szer által távolított el *Laymann* egy tetemes gyermekágyi hashártyalobot, minden más szer segítsége nélkül. A szapora érverés illy esetekben sokkal tovább tartott, mint a fájdalmak. Hogy valjon a szikenysalétromnak *Zimmermann* által bizonyított hatása, melly szerint a vértkecsék összehorpadnak, egybefüggésben van-e a csúz- és lobellenes hatással, azt szerző nem képes eldönteni. A hörg-, mellhártya-, csekély tüdőlob s torokgyík légsavas szikéleggeli gyógymódjáról szerző nem szól, minthogy e tekintetbeni eredményekkel nem szolgálhat. — Ellenben előadja egy ágyékfájdalom történetét, melyet szinte szikenysalétrommal kezelt (3½ nap alatt 18 nehezék) de a nélkül, hogy tartós javulást eszközölt volna, melly úgy látszik inkább a sósavas vaséleg oldata (*Liquor ferri muriatici*) által idéztetett elő. Miként a tüdőlobban szenvedők hánytató borkő nagy adagávali gyógymódjánál, úgy azoknál, kik csúz ellen légsavas haméleget vettek be, mintszinte a légsavas szikéleg, vas és réz. (ez a *Rademacher* 3 universalis szere) használata után sem mutatkozik a vizetben birálatos lerakódás.

2. *Eczetsaras vasélegfestvény.* (*Rademacher* szerint következőleg készítve: ólomcukor és kénsavas vasélecs egy péppé összedörögöltetnek, abból 80° borléllel egy festvény készítetik, melly 14 nap mulva leszűretik, vörös vasélegre öntetik, s 3 hétig állani hagyatik. Ize és szaga olly kellemetes mint a malagai boré). Ezt szerző a tüdőlob több eseteiben adá, még az utolsó kórszakban is, s félig haldoklóknál mesés eredménnyel (2 - 6 nehezéket naponként vízben). Mindegy legyen a tüdőlob *croupus*, vagy hagymázos vagy akármiféle. A betegek szinte kivétel nélkül mind erős, vérmes emberek voltak; érvágás és lobellenes szerek úgy a légsavas szikéleg rendszeren előrebocsátattak. — (*Rhein. Monatschr.* 1847.) T.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRÁLYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS **DR. FLÓR.**

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

23. szám.

Pesten, Dec. 5-kén.

1847.

TARTALOM: A budapesti kir. orvosegylet 1846⁷-dik évi viszonyinak vázlata. Dr. Ploss. — Egy újonnan föltalált hallcső. Bruz Zsigmond. — kivonatok. — A kir. magyar természettudományi társulat oct. 12- s 26-án tartott kis gyűléseinek jegyzőkönyve. — Halálozások.

A budapesti kir. orvosegylet 1846⁷-dik évi viszonyinak vázlata.

Közli *Dr. Ploss Lajos*
egyesületi titoknak.

Az egylet ez évben 16 tiszteletbeli, 70 rendes, és 139 levelező tagokból állott. Ezek közül 4 rendes, és 9 levelező a múlt nagy gyűlésben választottak; meghaltak *Piskovich János* és *Christen Keresztély*.

A gyakorlati irány, melyet az egylet alapulása óta követett, főleg ez évben tűnik ki tudományos munkálatiból, mert ha tartottak is néhány érdekes elméleti előadások, tagtársink nagyobb részt az idei több rendű terjedelmes járványok vizsgálá-

tával, s innen fakadó vitatkozásokkal tölté ki a kölcsönös oktatásnak szentelt órákat, lássuk a részleteket:

Dr. Arányi. A szivről boncz- és élettani előadást tartott bemutatván annak *Gutta Perchából* készített másolatát s vérkeringést utánzó gépet.

Dr. Wagner Dániel. Warburg lázellenes cseppeit vegybonította. *Kratzmann* Mária-fürdő vizeinek, *Ploss* a dohány vonatnak gyógyerejéről, *Frommhold* a belégzett kénégény hatásáról szólottak. *Arányi* és *Rosenfeld* ezen tekintetben saját egymiségükön észlelt adatokat terjeszték elő, *Schmidt* szorallal történt mérgezésről tudósított.

Dr. Jakobovich Móricz a bőrkórtan sajátosságát, *Fleischer* fülgyógytani eszméket sorolt elő, *Arányi* két izben tartott vegy-kísérleteket ép, és kóros húdfajokkal, *Wagner* János nőnemkórok kémleléséről és gyógyításáról általános, *Ploss* a hasvizárt fültételező alapkórokról részletes előadást tartott, *Rechnicz* a gyermekkori ranggalgöresükről értekezett, *Marussy* halálemesetéről levél által tudósított, *Jorichich* két halálos fejsértésről tárgyalt, ugyanaz egy ólomgolyót mutatott elő, melly kilövetvén egy közel állónak lapoczkájában fönakadt, *Dr. Arányi* ebdühös embernek kórtörténetét bonczlelettel, *Tessényi* a nyakmirigyek fenésedésének, ugyanaz egy fülbetegnek kórrajzát közlé. Végre belett mutatva *Arburg* Károly élő szörnyeteg.

Az uralgott kórnevtőre vonatkozólag *Dr. Eckstein* 1846-dik év utolsó negyedének idő és kórjártaráról; *Schlesinger* pedig 1847-dik év első és második negyedéjéről értekezett. *Schöpf* a gyermekkórházban észlelt heveny tüdőlobok iránt statistikai adatokat közlött. *Krick* *Dr. Küffner* és *Jourdeil* sebész tudósításit olvasá föl a pozsonyi vasut-kórházban múlt év második felében uralgott betegségek felől. *Oestreicher* az idén észlelt álorczás váltólázakról, *Wagner* a jelen kórnevtőről, különösen az idei hagymázról, *Heller* szinte utóbbiról szólott. Végre *Arányi* ezen bajban elhunyt 40 hullából nyert eredményeket közlé. — Az uralgó váltóláz járvány iránt hazánk számos vidékiről becses tapasztalati adatok jutván birtokunkba, ezeket egy bizottmány iktatandja össze, és bocsátandja az orvosi közönség elibe.

Dr. Jorichich és *Kratzmann* Franczthonban megkisért delj álom alatti műtőtről értesített, *Fleischer* pedig fölolvasa bi-

ralatát *Dr. Kramer*-nak, *Schmalcz* fülgyógyász munkája fölött. Főntebbi előadásokat rendszerint élénk tudományos vitatkozás követé; végre

Eckstein elhunyt *Stähly* György emlékét közöttünk megújítá.

Könyvtárunk *Heyfelder*, *Hülbling*, *Kordcs* Mihály, *Kratzmann*, *Rosenfeld*, *Schmalcz*, *Schweich*, *Bittner*, *Wunderlich*, *Seeligmann*, *Illés*, *Banger*, *Török*, *Tüpler*, *Kovácsy* ajándéki, több rendbeli saját költségünkön megszerzett munkák, s a járatott hírlapok ez évi füzetek által szaporodott. Boldogult *Piskorich*-tól egy becses hűdkőgyűjtemény maradt reánk. *Nedelko* égény szivattyúval ajándékozott meg.

Pénztárunkban minden költségek fedezése után létez e p. b. 133 fr. 3 kr., készpénzben 166 fr., hátramaradt tartozásokban.

Schuster-alapítvány hiánytalan állapotban találtatott, *Bugát*-alapítvány 184 fr. 50 krral szaporodott, *Munkácsy* adománya 39 fr. 30 krból áll. Főlvételi díjakból és mellékes bejövetelekből összegyűlt 275 fr. 54 kr.; azon kívül létez a pénztárban egy siess-féle tallér egy ezüst és bronz emlékpénz. Butoraink s egyéb eszközeink hiánytalan állapotban léteznek.

Érkeztek a főmélt. kir. helytartó-tanács elnökétől, nságos *Stähly* Ignác tanácsos urtól, *Pr. Bugát* Pál-tól, *Herman J.*-tól, *Czilchert* Robert-től, *Doleschal* György-től, *Marussy*-tól, főmélt. herczeg *Eszterházy* Pál-tól, mint a magyar orvosok s természetvizsgálók soproni nagy gyűlése elnökétől hozzánk intézett levelek.

Küldöttünk 13 okiratokon, s azokat kísérő értesítőkön kívül *Dr. Warburg*-nak, nságos *Stähly* Ignác tanácsos úrnak, a magyar orvosok s természetvizsgálók soproni gyűlésének s az uralgott váltóláz járvány ügyében hazánk különféle vidékire szóló leveleket.

Egy újonnan föltalált hallcső.

Ha igaz az, hogy minden nyavalyának elejét kell venni, úgy igaz az is, hogy azt korán kell megösmerni. A sziv betegségei nagyobbára azon kórok közé tartoznak, mellyek ere-

detét az ember észre nem veszi, vagy ha valamit sejt is, gyógyítását elhalasztja; történik ez sokszor azoknál, kik tudományunkban járatlanok, majd mindég pedig az orvosok azon részénél, kik hiszik, hogy a természet segédkezeink nélkül mindég megteszi azt, mit csak azok által érhet el.

Kevés szivbajok gyógyíthatók orvosi szerek által, mindazáltal valamint ezeknél, úgy az úgynevezett gyógyíthatatlanoknál a megváltoztatott életmód egyedül az, mi sokszor a nyavalyát megnagyulni nem hagyja, miért a szivbetegségek jókori megösmérése mind magunk, mind másokban igen szükséges.

A legnagyobb philosophusok azok voltak, kik nemcsak másokat, hanem ezek mellett magukat tüzték ki vizsgálódásuk tárgyaul; ha a bölcselkedők így tettek, mennyivel inkább szükség, hogy az orvos ezt kövesse, kinek a halandók nagy tömegéből egyedül nyilott a remény virága, bámulhatni egykor azon csarnok szépségeit, mellynek pitvarát még alig hágtuk meg.

A mondottakról meglévén győződve sietek, egy általam kigondolt stethoscopot bemutatni az olvasó közönségnek, melly egyedüli eszköz, a plessimetert kivéve, saját szivbajaink megösmérésére. El nem tarta ezen szándéktól engem egy tolem igen tisztelt tanítóm azon mondása, hogy *„inkább akarja szivbajait mások által észréréttetni, mintsem maga által.”* Egy vezér sorsa kellemetlen ugyan nagy veszély közepette — úgy de ha azt korább észreveszi — talán elkerülé, minden esetre pedig nagyobb lelki erőre mutat, ha végig daczol az öldöklő fegyverek dühével, mindent megkisértve mi remény csillagát földeríteti, mintha elijedve a halál torzvonásaitól reszkető kezeivel elhajtja a védpaizst, az agyat, melly egyedül óvhatá meg! s mástól esd reszkető ajkain segélyt.

Szükséges ezen hallcsöt birni minden gyakorló orvosnak, hogy magán eltanulja a sziv rendes hangait, s így másokban a legkisebb, a rendestől eltérő hangulatot észre vegye. Szükséges e csöt birni azon gyógytudornak, ki szivbeteg lévén, azt kezdetétől végig vizsgálni akarja. — Végre ha gyógyszer-tanunk nagyobb előhaladást tesz a szivbetegségek ügyében, minden orvosnak.

*A hallcső leírása. *)*

Az egész csőnek hossza $15\frac{1}{2}$ hüvelyk, keresztátmérője $\frac{1}{2}$ hüvelyk.

Hossza az egyes daraboknak, a csavarokét ide nem értve:

Darab. Aa. $\frac{1}{3}$ hüvelyk s A nál csapanyolag le van vágva.

„ ab. függőleges átmérője 3 hüvelyk.

„ bc. $2\frac{1}{2}$ hüvelyk.

„ ed. 5 hüvelyk.

„ de. függőleges átmérője $2\frac{1}{2}$ hüvelyk.

A darabnak a-nál, b darabnak g-nél, fe-nek f-nél csavarok van, a midőn ab a-nál, de d-nél. B f-nél csavartyúval (Mutterschraube) van ellátva.

Következendő két darab: gc és cd, az első g-nél, a második c-nél csavartyús, a midőn az első c-nél, a második d-nél csavaros.

A sárga rézből készített görbe cső ab, a csontgyűrűvel bg forgatyt (Drehgelenk) képez.

A kívülről golyó alaku, s belülről átfúrt fe, két egymással szembe álló szeg által ollyaténképen van az őt környező csontgyűrűbe légkizártan (Luftdicht) helyezve, hogy le- és fölmozgatás által térdhajlamot (Winkelgelenk) képez.

Használati mód.

Használni e hallcsőt:

1-szor. Magunk szívbetegségeinél.

2-szor. A másokénál.

A magunkénál, ha a szív lökéseit vizsgáljuk egész nagyságában, a b-néli forgó, s fe-néli térdhajlam által tetszésünk szerint.

Ha netalán pujáknak e cső igen hosszú volna, akkor a forgatyt fölötti darabkát elvehetni. Ha a fő nagy eret, vagy a szivtűdő üterét akarjuk vizsgálni, akkor Bd c-re csavartatik. Ha B darabot f-nél le-, és d-nél fölcavarjuk, félre tevén de da-

*) Ezen hallcső rajza, igen jól adva látható az „Oester. med. Wochenschrift“ 42-dik számában, illy című czikknél: „Neues Stethoscop zum Selbstauscultiren.“

rabot, nemkülönbben ha elvetjük az ab darabot, s A darabot a megmaradt c végére csavarjuk, egy olyan közönséges stethoscopot kapunk, melyet másoknál szoktunk használni.

Vége még említem, hogy ezen hallcső az alkalmazáskori kézben tartással (kevés gyakorlat után) neszt nem okoz, és ha történik is ollyasmi, azt senki szívkórból eredőnek nem fogja tartani, ha csak egy kicsinyt is jártas ezen bajok meghatározásában.

A hallcsőnek különböző irányt adhatván, a melly füllel akarjuk, hallgathatjuk ki szívbajainkat.

Lugosi *Bruz Zsigmond*.

Kivonatok idegen lapok- s munkákbul.

A.) Kór- s gyógytan.

A hajszáledényi guta (apoplexia capillaris) különbözősége a betegség fészke és természete szerint; Albers bonni tanártól.

A tudomány mostani álláspontja szerint, miként közönségesen tudva van, négy rendbeli alakát különböztetjük meg a gutaütésnek, mellyek előjövételök gyakorisága szerint következőleg sorozandók egymás mellé. Legritkább az ideges guta, (apoplexia nervosa) az agynak egyszerű szélhűdése; erre következik a savós guta (apopl. serosa), melly félreismerhetlenül előidézi a halált némelly idült agybántalmakban; a harmadik fajja a gutának támad a vérnek edényekbeni összetorlódása által, a nélkül hogy valóságos kiömlés történnék; a legszokottabb alaka pedig a gutának a vérkiömléssel járó, az agy szövetébe t. i. vagy üregeibe.

Mi már a vérnek edényekbeni összetorlódása, de nem kiömlése által föltételezett gutát illeti, — mellynek előjövételét legújabban *Cruveilhier* kétségen kívülé tette — a legújabb vizsgálatok bebizonyíták, hogy annak sem a fészke nem mindenkor egy az agyban, sem a kórkifejlődés neme nem mindenkor ugyanaz. A fészkét tekintve t. i. meg kell különböztetni az agyhártyák és az agy hajszáledényi gutáját, ha szinté e kettő soha sem jó is elő egészen tisztán, hanem mindig csak túlnyomólag van kiképződve vagy az agyban, vagy az agy-

hártyákban; (mert csak az igen élénk esetekben szenved mindkét rész szinte egyarányosan). Ha az agy hártyái képezék különösen a betegség fészket, akkor nemcsak az ismeretes számos ágashogas eloszlására találunk az edényeknek, mellyek többé kevesbé láthatólag mennek által egymásba, hanem a pókháló- és lágy agykér helyenkint, nevezetesen a tekervények hézagjaiban fehér tejnemű anyaggal beborítvak, még pedig legközönségesebben ott, hol az apró edények legerősebben kiképződvék. Ezek nem ritkán ama fehér tejnemű anyagtól környezvék, s ilyenkor ebbe úgy beereszkednek, hogy ez által egészen elborítatnak. Ezen fehér foltokat képező tömeg inkább a pókhálókérben van, mint rajta, s a szike által csak keveset lehet belőle levakarni. Ebben talátnak a képződékeny nyirk egyszerű kiizzadmány alakai s néha valóságos lobtekecsék. A valódi hajszáledényi gutánál a szóvani edénykitágulások és vértorlódások leggyakrabban talátnak az agy fölületén; azután az agy alapján, hol különösen akkor képződnek ki, ha a betegség inkább lappangó-gyuladásos jellemmel bír. Ellenben a hajszáledényi gutában kevés savó talátnak a pókhálókér s a számos, finom vérrel telt edényekkel ellátott lágy agykér között. Hogy valljon illy esetekben az agy hártyáit könnyebben vagy nehezebben lehet-e az agy állományától elválasztani, azt szerző nem volt képes megkülönböztetni. Az agyállomány nem mutatkozik itten szembeszökőleg megváltozva, hanem csak szívosságot mutat, miként a hagymáznál, a szürke állomány kevesbé van vérrel telve, mint a fehér.

Hogy miként támadhat már illy csekély kiizzadásnál, s az agyhártya edényeinek szinte egyedül vérelli elteltségénél olly hirtelen a halál, az eddigelé még kimagyarázhatlan, de mégis valóságos tény. Szerző emlékezik egy esetre, mellyben egy kocsis nagy nyári hőségben tett lovaglás után illy módon halt meg. Egészen hasonló leletet szolgáltatnak a rezgőrzben elhaltak bonczolatai. Ezeknél természetesen tekintetbe jő, hogy az agy a szesz italok mértékletlen használata által életidegeiben tetemesen megtámadtatik s azért működésében is könnyebben gátoztathatik. Az úgynevezett napszurásnál, mellyet pókhálókérlobnak tartottak, jólehet nem mindig az, ugyanezen változások találkoznak a pókháló- és lágyagykerben. Egyébiránt a kiizzadmánynak tökéletes hiányzásánál vagy igen csekély fokozatá-

nál, melly az elősorolt kórállapotoknál mindenütt helyet talál, nem lehet a halált olly móddal kimagyarázni, mint azt a mellés hashártya gyuladásainál képesek vagyunk, t. i. az alattfekvő zsigerekre való nyomás által, hanem csak a gyuladásra hajló izgatás vagy véreltelés s legvalószínűbben mindkettő által egyszersmind. Minthogy azonban az imént tárgyalt kórállapotoknál a vér összetorlódása inkább a hártyákban, mint az agy állományában talál helyet, az agybani vértorlódás sem lehet egyedüli oka az agyszélhűdésnek. Az illetén torlódás valószínűleg még akkor is, ha az agyhártyák legkisebb edényeiben talál helyet, az agymunkásság megakadályozását föltétezi, minek következtében a halál beköszönt. Átalában nem egy kórjelenség azon következtetésre vezet bennünket, hogy az agy savós hártyái sokkal bensőbb viszonyban állanak az agyhoz, mint a többi savós hártyák azon életművekhez, mellyeket beborítanak. Mi az agyhártyai hajszaedényi guta bántalmait illeti, az ide vonatkozó észrevételek csekély számánál csak annyit lehet állítani, hogy az eddigelé följegyzett, hirtelen beköszöntő eseteknél, kiterjedt fejfájás, hányás s hirtelen bekövetkező eszméletlenség, szapora és kemény érverés mellett, köszöntöttek be annak kórjelei gyanánt, s e szerint olly bántalmak, mellyek a pókháló-kérlobnak tulajdonai.

Sokkal gyakrabban jó elő az agyi hajszaedényi guta. Ennél az agyhártya edényei csak mértékletesen mutatkoznak megteleve. Másként van a dolog az aggyal. Ha azt rétegekre vágja az ember, nagy számú vérpontok jönnek szőnyegre, mellyek után mindig még több vér szivárog, úgy hogy az agy gyakran vörössárgás csillámlást kap tőle. E mellett mindenkor bizonyos szivosságot kap az, melly azonban nem terjed el mindenkor egyarányosan az egész agyra, hanem gyakran csak egyes agyrészekre korlátozódik. Az agy jobb féltekéjét gyakrabban találjuk a mondott módon megváltozva, mint a balt, és ilyenkor kevesbé vannak megváltozva a szürke állomány és tekervények (mellyek ellenkezőleg gyakran egészen szabályszerű állapotban találtnak), mint a fehér állomány, mikor is aztán a Vieussen félpeteképi központja szokott lenni a kóros változás legfőbb fészke. Átalában azonban az agy belső részei sokkal gyakrabban meglepetteznek a hajszaedényi gutától, mint a külsők. Hasonló módon szenved néha maga az agyacs is.

Miként a fészke, úgy a természeté is a hajszáledényi agyvér-gutának nem mindenkor egyenlő, hanem inkább szinte olly különböző, mint azon okok, mellyek a vér összerlódását az úgy véredényeiben előidézhetik. A vér visszafolyásának meg-gátlásán kívül, főleg az agynak magának némelly állapotai azok, névszerint az izgatás torlódással és a gyuladás szintetorlódás-sal. Minthogy azonban ezek nem idézik elő mindenkor, mikor előjönnek, a hajszáledényi gutát, szükségképen jelen kell lenni, ha az beköszönt, még egy más különös kelléknek is. Ez úgy látszik csak abban áll, hogy a vérnek szabálytalan összerlódá-sa az agy egy részében vagy az egész agyban is lehetőleg egy-arányosan, bőséggel és hirtelen lép föl, mi ismét föltételez-tetik az illető agyrésznek vagy egész agynak valamely külö-nös, az előre ment betegségek vagy az első kórok élénksége ál-tal előidézett élethangulata által.

Azon életállapotok, mellyek a vér mozgását az agyedé-nyekben háborítani, s az által hajszáledényi gutát előidézni ké-pesek, háromfélék. Ezek közül kettő az agyban fészkel, a har-madik pedig azon kívül.

Ezen életállapotok elsője egy eredetileg hirtelen föllépő s hirtelen meghatározott fokozatra emelkedett agyizgatottságban áll, melly a legkülönneműbb ingerek által előidézethetik. Leg-tanulságosabb illynemű példát szolgáltat a napszurás. A pók-hállókér izgatása csaknem gyuladási fokozatra emelkedik, a nél-kül azonban, hogy valaha tetemes kiümlésre kerülne a dolog. Minélfogva ezen betegséget csak kivételképen lehet a pókhál-lókérlobhoz számítani. Egyes, harag, mérgeződés által előidé-zett, de hirtelen elmuló gutaütésnemű bántalmak fiatal emberek-nél, úgy látszik idetartoznak.

A második hajszáledényi gutaütést föltételező állapot az agygyuladás, kivált a helybeli. Ez hirtelen fölléphet és hirte-len halálossá lehet, vagy pedig ismételt rohamok után is a gyu-ladás által előidézett agyelfajulás által bénulást okozhat, s vég-re mintegy lassan kifejlődő gutaütés által halalt idézhet elő. Egy lobosan megváltozott részben s ennek környékén a véredények vérrel eltelve mutatkoznak. A jobbadán szivos agytömeg átmet-szése alkalmával számos vértüszöcskéek jelennek meg, vörös pontok gyanánt az agyállományban. Az alvadékok a beteg hely környékén létező agyedényekben, a lobtekecsek s az agyállo-

mányba kiizzadt rostonya nem hagynak kétkedni a gyuladás jelenléte felől. A más nemű lobos izzadmányok lerakódása által az agyrostok szétszakítatnak s egymástól elvonattatnak, s ekként az agyállomány valósággal szétdúlatik, s mind a mellett szivossnak mutatja magát. Ezen szivosság úgy látszik szükséges feltétele az ezen viszonyok között létrejövő gutaütésnek, még pedig mivel a szivos agyállományban az agyedények kifeszülése kevesbé lehetséges, s az innét eredő nyomás annál károsabb hat. Mind ez nem talál helyet az agy lágyulásánál, minélfogva ennél ritkábban is jó elő a hajszaledényi gutaütés. Az agyállománynak imént tárgyalt változásai által egyszersmind az is bebizonyítatik, hogy van agygyuladás lágyulás nélkül is. Egyébiránt valószínű, hogy az agy szivos szerkezete mindenütt rostonyás kiizzadmányok lerakódása, s ekként az agygyuladásnak többé kevesbé kifejlett fokozata által föltéteztetik. A legmeggyőzőbb tanúságot szolgáltatja erre nézve a *Pool*-féle észrevétel, melly szerint egy 24 éves férfi, ki gyenge gyermekkorában a fejére esett, az agy fehér állományának lágyulás nélküli gyuladása s erre következő hajszaledényi gutaütés által halt meg.

De a forró agygyuladást sem kíséri szükségképen a lágyulást. Ellenben ez az agyedényekbeni tetemes vértorlódással van összekötve s gyakran hirtelen halál a következménye, úgy hogy ennél sem lehet kétségbe hozni a hirtelen beköszöntő s egy részről a vér nyomása által föltételezett agyszélhüdést. De ezen forró betegségnél a vér összetorlódása több agyrészekre s gyakran mindkét féltekére s hártáira mutatkozik elterjedve, mi által a hatás a nyomás csekélyebb élénkségnél is még károsabb lehet. Mint a hajszaledényi gutaütésnek előjele, melly azt gyakran több napokig sőt húzamosb ideig is megelőzi, a legnagyobb figyelmet érdemel a nyomó, éjjel nappal tartó fejfájdalom, mellyet sem helybeli vérbocsátások, sem a bőrre és bélcsatornára való elvezetések, sem bódító szerek által nem lehet csilapítani; minthogy ez az agyvelő gyuladásának jele s idült folyamata mellett is sokkal behatóbb gyógyeljárást igényel, mint közönségesen ezen baj ellen használni szoktak.

Bebizonyított dolognak lehet tehát tekinteni, hogy az izgatás, torlódás és gyuladás bénítólag hatnak a hajszaledényekre, s az által torlódást föltételeznek. Ha már egy illetéu vértorló-

dás az agyban bizonyos fokra hágott, akkor többé vagy kevesbé hirtelen bénítólag hat az agyállományra, s azon állapot köszönt be, mellyet gutaütésnek nevezünk. De hogy valjon más állapotok is okozhatnak-e hajszáledényi gutaütést, azt további vizsgálatoknak kell bebizonyítani. A gyakorló orvosra nézve azonban a hajszáledényi gutaütés legközelebbi okának fölismerése azért olly nagy fontosságu, mivel egyedül az teheti őt képesé a helyes gyógyszer föltalálására, mert azt inkább a szélhűdés oka, mint a vértorlódás ellen kell irányozni.

A hajszáledényi gutaütés harmadik oka gyanánt végre említést érdemel a kis vérkeringés és légzés akadályozása által előidézett vérpangás, mint az a sziv- s tüdőbántalmaknál jó elő. — (*Caspers Wochenschr. 1847.*)

A nehéz havadzás egy sajátos alakáról.

Dr. Oldham a nehéz havadzásnak egy sajátos alakára figyelmeztet bennünket. Ebben a nagy fájdalmak s havadzási nehézségek onnan erednek, hogy a méh belső fölületén egy hártya képződött, melly a méh összehuzódásai által elválasztatik és kiküszöböltetik. Ezen hártyaképződés két havadzás közötti időszakban megy véghez, úgy hogy ha a havadzás ismét megindul, az elválás és kiküszöbölés nagy fájdalmak között hajtatik végre. Ezen hártya nem lobtermény vagy a belhám vastag rétege; hanem a méhmirigyek által épen úgy képeztetik, mint a lehulló hártya s azon módon választatik el és küszöböltetik ki. Szerkezetében is nagyon hasonlít a lehulló hártyaéhoz, mert miként ennek, van egy darabos fölülete, mellyel odatapad s egy sima és szabad s számos apró nyílásokat mutat behámpikkelyekkel, mellyek kétségkívül nyílásai, a belhám pedig túszoje a méhmirigyeknek. Néha ezen hártya úgy küszöböltetik ki, hogy a méh csóképü üregét nyilván mutatja, jólehet ez csak ritkán történik. Gyakrabban válnak el körömnagyságu vagy nagyobb szabálytalan alaku darabok s kiküszöböltetésök közben nagy fájdalmakat okoznak. Néha megalszik a havadzási vér egy illy darab hártya körül s kemény, szilárd tömegképen megy el. Igen gyakran finom fonalnemü darabokból áll a havadzási anyag, néha pedig fél pohárnyi, vagy még nagyobb mennyiségü sűrű, ágasbogás csomó küszöböltetik ki, mellyek az irha buroknak vér-

rel telt czafrangjaihoz nagyon hasonlítanak. A kóros munkás-
ság, mellynek következtében ezen hártya képződik, nem a méh-
ben kezdődik, hanem a petefészekben; itt t. i. először is torlódási állapot támad, melly a méhmirigyeknek rokonszenvi növekedését s ez a hamis álhártyát s a méh földuzzadását idézi elő. A méh ezen duzzadsága gyakran enyhítetik a bőséges havadás által. *De ha ez nem történik, akkor a méh hátsó fala lassanként földagad és megkeményedik; illy módon elreszti a méh súlygyenét, alapja hátraisszamlik s lassanként a méh hanyatfordulása támad.* (A méh hátsó falának megdagadása és a méh hanyatfordulása egyébiránt támpontul szolgál a torlódás és terhesség kórisméjére nézve az első hónapokban, mellyekben a méh mellső fala nagyobbodik meg s a méh inkább előre isszamlik.) A méh ezen okbéli hanyatfordulásának kórjelei rendszeren nem azok, mellyek a többi medenczüregei zsigerek erőművi dugulásainál tapasztaltatnak, hanem inkább nehézség érzete az altestben, s fájdalmas érzékenység a nyomástól a keresztcsontban, huzódó fájdalom az ágyékcsontra menetele szerint, gyakran csak az egyik oldalon; úgy szinte fájdalom az ülésnél s olly érzet mintha valami fölfelé nyomatnék; a méhnyak földagad és sűrű, tapadékony nyálka megy el. A betegek egy pillanatig megkönnyebbedve érzik magokat, ha az ember a méhet fölegyengeti, mi mindég megtörténhetik az ujjakkal, a méhkutasz segélye nélkül. A gyógybánás az általános hogylét szigorú szemmel tartása, az étrend szabályozása, s 3—4 nádály több ízbeni alkalmazásából áll körülbelül minden héten egyszer a hüvely hátsó és felső részére. Ezek a leghatályosabb szerek a méh helyreállítására; ezenkül hasznos a higany alkalmazása. —
(Lond. Gaz.) T.

B.) Gyógyszertan.

A mákonyról szunyaltartalmát tekintre.

Aubergies tanár szerint a kereskedésben előjövő mákonyfajokban a szunyaltartalom igen különböző; *Bassy* a smyrnai mákonyban körülbelül 1% talált. Az indiai mákonyban, melly Chinába vitetik ki $\frac{1}{2}$ —2% szunyaltartalmat találtak. Mások 5—7% találtak abban. Az *Algierban* nyert mákony 4,5—10% adott.

Azon kísérletek, mellyeket *Aubergies* e tekintetben tett, azt tanították, hogy a szunyaltartalomra kevesbé van befolyása az éghajlatnak, mint a mák kezelésének. Ő az álomhozó máknak több fajait mivelé, s mindegyik körül eredményeket gyűjtött. A fehér, kerekfejű mák, melly déli Franczthonban miveltetik, igen gazdag volt szunyalban. A tokok annál kevesebb mákonyt adtak, minél közelebb voltak a megéréshez. Az első aratás alkalmával nyert 6, a második alkalmával 5, a harmadikkal pedig 3%. Még gazdagabbnak mutatkozott szunyalban (8%) azon mákony, melly éjszaki Franczthon fehér hosszufejű mákjából nyeretett. Ennélfogva úgy látszik, hogy az *Algier*-ből nyert mákony, melly 10% szunyalt adott, szinte fehér hosszufejű mákból vagy hasonló fajból vette eredetét. Vannak más mákfajok, mellyek szunyalban még gazdagabbak, s mellyek 11–17% szolgáltatnak. De ezek olly csekély meunyiségű mákonyt adnak, miként nem lehet reményleni, hogy belőle kereskedelmi czikk válhassék. — Ha a mák kezelésénél az *Aubergies* által adott szabályokat megtartjuk, a tejnedvet a napon, nem pedig mesterséges meleg által szárítjuk meg, akkor olly mákonyt nyerhetünk, melly a külföldit jóval fölül múlja.

Szerző végre figyelmeztet bennünket, hogy ezen tapasztalatok szerint egyáltalában nem közönyös, hogy a mákszőrp készítéséhez, mellyik mák használtassék, s hogy ennélfogva azt a gyógyszerári codexben szigorúan megkellene határozni, minthogy a mák a szerint a mint kerek vagy hosszufejű, igen különböző szunyaltartalommal bír. — (*Journ. de Méd. 1847.*)

T.

A kir. magyar természettudományi társulat 1847-dik évi oct. hó 12-kén tartott kis gyűlésének jegyzőkönyve.

Bugát Pál elnöklete alatt jelen voltak: *Kanya, Dorner, Ney, Mikecz, Haumann, Lénhossek, Nendtrich, Halász, Török János, Horváth, Virnum, Rosenfeld, Rhedey, Pauer, Török József, Hanák, Arányi, Sztanujovics, Korács Seb. Endre.*

27. Elnök *Bugát* Pál szívesen üdvözli a szünnapok eltelte után a társulat első gyűlésén megjelent tagtárs urakat, kik azt hasonló érzelimmel fogadják.

28. Országunk primása hg *Kopácsy József*, társulatunk tisztelt pártoló tagja halálát a társulattal közlő titoknokí hivatal levele olvastatik föl. Mély megilletődéssel veszik a gyászírt a jelen voltak, mert általa társulatunk is egy meleg részvétü pártolót s jóakarót veszettl. Béke hamvainak! — Életrajzát könyvtárunk számára megszerezni határoztatik, s ennek megküldésére és szerkesztésére *Hujnald Lajos* titoknok s r. tag kéretik meg. Megemlékeztünk még *Dr. Csécsi Imre*, a debreczeni collegiumban a természettanok tanára, és *Tersztyánszky Imre* püspök ő méltósága, mint a társulatunk ez idő alatt elhunyt tagairól.

29. A másod-elnök jelenti, miszerint magas pártfogónk *Istvan ő Főherczegsége* megtiszteltetésére rendezett kivilágítás költségei a pártoló tagtársak adakozásaiból nemcsak tökéletesen fedeztetik, hanem még egy csekély felesleg a pénztárba is tétetik. Köszönet az adakozóknak.

30. Magas pártfogónk, Magyarország kir. helytartója *Főherczeg István*-nál tisztelkedendő válaszmány neveztetik ki; felszólítatnak ezen kívül minden tagtársak, hogy a küldöttséghez csatlakozni sziveskedjenek. Első elnök ő excja személyesen nem vezethetvén a tisztelgők küldöttségét, szónokul *Fogurassy Mihály* püspök ő mltgát helyettesíté.

31. A naptár el nem készülhetvén a kitűzött határidőre, az a jövő évre nem fog kiadatni, a névtár azonban kinyomatik, és a tagok közt kiosztatik.

32. A nagymélt. magyar kir. helytartó-tanácsához beküldött jegyzőkönyvek minden észrevétel nélkül visszaérkeztek, s a levéltárba letétettek.

33. *Pozsonyi János*, ki a tankedvelők közé kíván soroztatni, *Harszlinszky Frigyes*, ki a rendes tagokhoz csatlakozik. *Kesselbauer* és *Hyrll* levelező tag nyilatkozó levelei mutattatnak be, s a levéltárba tétetnek.

34. *Virnan* r. tag jelenti, miszerint tisztelt tagtársunk *Schmidt Ferdinánd* társulatunkat egy jeles kagylógyűjteménnyel ajándékozá meg, melyet a soproni nagy gyűlés alkalmával a n. gyűlés másod-titoknokának *Török János* tagtársunknak adott által; továbbá hogy előtte nyilvánítá, miszerint gyűjteménye duplicatumainak felét halála után társulatunk gyűjteménye gazdagítására ajánlá föl. Az elsőre nézve, minekutána *Török János* tagtárs az általveit kagylókat magáénak tekinti, hozzá lévén azok czimezve, e végett tudósítatik az ajándékozó, hogy szándékát levél által nyilvánítani sziveskedjék. A másik ajánlatra nézve pedig a jegyzőkönyv nyomán neki hivatalosan köszönet szavazzassék.

35. Több ajándékok mutattatnak be, u. m. két igen ritka szemetlen robar az adelsbergi barlangból, u. m. *Anophthalmus* Schmidti és *Pristochus* Schreibersii. „*Grundsüge der Dipsobiostatik, von Dr. F. W. Lippich. Laltbach 1834.*“ Ajándékozá *Schmidt Ferdinánd* levelező tag Laltbachban. — A bécsi természetbarátok egylete részéről: „*Naturwissenschaftliche Abhandlungen. Gesammet und herausgegeben von Wilhelm Huj-*

dinger. Wien 1847. 8-vo.“ „*Berichte über die Mittheilungen der Freunde der Naturwissenschaften in Wien. I. u. II. Band.*“ (Folytatás.) Mellyek köszönettel fogadtattak, a bécsi természetbarátok egyletének pedig munkálataink megküldetni rendeltettek.

36. *Rumy* károly életrajza olvastatik föl, mellyből az elhunytnek fáradhatatlan szorgalma, kitűrése és előadozó ismeretei annyira kitűnnek, hogy emlékének tiszteletét minden jelenlevők keblében kivívta magának. Áttekintés végett az életrajz *Hanák*, *Pauer* és *Hannmann* uraknak adatik ki.

Bugát Pál,
m. elnök.

Dr. Kovacs Seb. Endre,
e. titoknok.

1847-dik oct. hó 26-kán tartott kis gyűlés jegyzőkönyve.

Bugát Pál elnökle alatt jelen voltak: *Rhédey*, *Pauer*, *Haumann*, *Scherics*, *Lenhossék*, *Petényi*, *Dorner*.

37. A legközelebbi kis gyűlés jegyzőkönyve hitelesítés végett fölolvastatik és helybenhagyatik.

38. A másod-elnök *Bugát Pál* jelenté, miszerint a társulat kebeléből ő cs. kir. Főnsége *István*, Magyarország kir. helytartója, magas pártfogónk tiszteletére kinevezett választmány tisztekedési megbizásában eljár. — A magas pártfogó kitűnő kegyel és leereszkedéssel fogadta a számos tagokból álló küldöttséget s akkép nyilatkozott: „Uraim! a kir. magyar természettudományi társulat volt az, melly engemet akkor, midőn még szeretett hazámtól, távol Csehországban foglalt el hivatásom, a legelső tisztelt meg bizalmával, s engemet pártfogójának nevezett. Hazám tudós fiainak ezen megemlékezése kimondhatlanul jól esett keblemnek. Uraim! a társulat ügyét eddig még keveset mozdithattam elő, el lévén attól szigetelve; de most, minekutána szeretett hazámba s önök körébe visszatértem, ígérem, hogy a társulatért mindent fogok tenni, mit hatastöröm s helyettesi állásom megengednek. Ezután nemcsak névvel, hanem tettel leszek pártfogója.“ Hangos éljenekbe tört ki az öröm, melly a jelenvoltak kebelét eltölté, hallattára a reménydús szavaknak.

39. Az ásvány-, vegy- és természettani szak october hó 9-kén tartott gyűlésének jegyzőkönyve olvastatik föl, mellynek nyomán a többi közt jelentik, hogy az Oláhpiáuról kapott szi-

grinporonddal kicsinyben tett kísérletek eredménye azon előleges gyanitást megerősíteni mutatkozik, mely szerint benne plattna részek is létezzenek, minekutána belőle tűménysavakban föl nem olvadó szemercsek választattak ki. Ennek tellyes bebizonyítására azonban a kísérletek nagyobb mennyiséggel teendő ismélése szükséges levén: a titoknoki hivatal megbizatik, hogy mind *Dr. Ötvös Ágoston*, mind *Mezey József* tagtárs urakat kérje föl, hogy az említett porondból a társulat számára több mászsányi mennyiséget szállítani sziveskedjenek.

40. *Pauer* könyvtárnok bemutatja „*A vizaknai kamarai iblanyos sósforrások vngy- és gyógytani tekintetben stb. Irta középajtai Kósa Mózes. Nagy-Szeben, 1847. 8-rét.*“ A szerző ajándéka. Az ajándékozó r. tagnak szives köszönet szavaztatik.

41. Végre *Szilinczky* a losonczyi virányról irott értekezéséről véleményét olvassa föl *Dorner* tagtárs. A figyelmeztetések az értekező úrral közöltetni rendeltetnek.

Bugát Pál,
m. elnök.

Kovács Sebestény Endre,
e. titoknok.

Halálozás.

Fabini Tófor János kir. tanácsos, a szemészet volt érdemdús tanára, ki mint szemész és orvos a közönség bizodalját, mint fedhetlen, őszinte jellemű ember pedig mindenki szeretetét a legnagyobb mértékben birta, s orvosi rendünknek első nagyságu csillaga vala, a múlt hó utolsó napján szélhüdes következtében meghalálozott. Béke lengjen sirhalma fölött!

Úgyszinte **Dieffenbnch J. F.** berlini tanár, s európai híru sebész és mütő, a berlini egyetem dísze, kinek hazánkban is számos tanitványai léteznek, mütő termében egy ütérdag mütétele után rögtön összerogyván, szélhüdes által végzé be tevékeny életét. Béke hamvaira!

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRÁLYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

24. szám.

Pesten, Dec. 12-kén.

1847.

TARTALOM: A kórfolyam elemi alakairól. Dr. Joffe. — kivonatok.
— Kinevezés. — Előfizetési jelentés.

A kórfolyam elemi alakairól.

Értekezik *Dr. Joffe* pesti gyakorló orvos.

IV. Közlés.

Az érzékenység körös változásairól.

I. Túlérzékenység (Hyperaesthesia). A túlérzékenység alatt értjük az érző idegképletnek szabálytalanul fölmagasztalt érzékenységi állapotát, s minthogy az érzékenység életnyilatkozata az érző idegképletnek; a fölmagasztalt érzékenység ezen állapot lényegéhez tartozik. Az érzékenység módosítása a bántalmas ideg sajátsága által határozottatik meg. Ennélfogva az idegizgékonyt nem kíséri mindig fájdalom, sőt inkább ezen körjel pusztán az érző ideg szenvedelmének kinyomata. Egy érző

Ideg például a lát-, hallideg, miként állatokon tett kísérletek hebizonyították, még átmetszése alkalmával sem hoz elő soha fájdalomérzetét, s szabályszerű állapotának minden változásai, torlódás, gyuladás, sértések, elfajulások stb. által előidézve, egyedül fajszerű érzéki érzéseket gerjesztenek, úgymint szikra- vagy lánglátást s a különbözőbb színekből képeket; a fülben csengést, zúgást s a legkülönbélebb hangérzéseket. Az érző ideg izgatottsági bántalma idegfájdalomnak, idegzsábának (Neuralgia) nevezetik, a fajszerű érzéki idegeké pedig Hallucinatio-nak.

1. Minthogy az idegrostnak pusztán az a rendeltetése, hogy a lelket az életműségnek azon részével hozza összeköttetésbe, melly részben végpontja vagyon, s ennél fogva csak úgy tekintendő, mint vezetője az ezen végpontra tett benyomásoknak az öntudat életművéhez, látni való, hogy az ideg nem saját állapotát, hanem a neki megfelelő testrészét hozza észrevételre. Ama tapasztalat nevezetes és állandó, hogy egy ideg átmetszése alkalmával a legélénkebb fájdalmak, nem az ideg megsértett helyén, hanem tetszőleg azon részekben éreztetnek, mellyekben elágadzik. Minden idegfájdalmak, az azokat előidézők után bár melly részén fészkeljenek is az idegpályának, mégis csak annak végpontjain éreztetnek, az az nem magában az idegben, hanem azon részekben, hol az végződik.

Ez a szabály, de van kivétel is az excentricus átváltozás ezen törvénye alól, mellyet az idegtermészettan (Nervenphysik) még föl nem világosított. Jönek t. i. elő idegzsábák, mellyek pontosan az idegek folyamatait követik, mint például az ülzsábánál (Ischias), hol a fájdalmak gyakran az idegnek a medenczüregből kilépésétől egész a talpig éreztetnek. Ezen esetben a fájdalmak az ideg boncztani elterjedése szerint futnak; más esetekben nem így van a dolog, az idegfájdalom nem követ kijelölt ösvényt, s néha nevezetes lefolyást mutat. Így a Müller János által tapasztalt, melly a fejtetőn kezdődött, a szemgödörön keresztül az arczig ment, s ottan végződött. A gerincz-agyi idegzsábáknál a fájdalom érzete szintűgy periphericus, mint központi. A nehézkezős szellő (aura epileptica) alanyilag periphericus érzés, melly a gerinczagnak valódi bántalmában gyökerezik.

2. Minden idegzásánál, magában az idegrost izgékony-ságában változás köszöntött be, melly az öntudat életművéhez vezetett, itten az idegfolyadék eloszlásában megzavart sulye-gyen észrevételét fájdalomérzet képében idézi elő. Ez által kü-lönbözik az ideglobtól s gyuladós idegfájdalomtól. Ideglob-nál nem a tulajdonképi idegrost, hanem az ideg hüvelye van megbetegedve. Ennél fogva idegzásánál a fájdalmat nagy mértékben lehet enyhíteni, sőt pillanatilag elszéleszteni az erős nyo-más által, melly a helybeli izgatás agyhoz való vezetését gá-tolja, míg a legesekélyebb befolyások, a körlégnek pusztá il-letése, a résznek minden mozgása a fájdalom élénkségét tete-mesen növeli, az új inger minimumának hozzájárulása által. Ha a meggyulladt ideget nyomom, meg nem gátolhatom, hogy más, a szomszédságban elmenő idegek a daganat, az apró edények hullámzásai által ne érintessenek, az az ne izgattassanak. *Hyrtl* (Anatomie p. 134.) egy figyelemre méltó esetet idéz föl *Hun-ter* tapasztalatából, melly az idegekre való nyomás alkalmazá-sát csonkításoknál a fájdalom csillapítása végett illeti. Egy fér-főnek, kinek szár- és csipidege nyompárnák által elszibbasz-tatott, a czombja vágatott el. Ő aránylag kevés fájdalmat nyil-vánított, jóléhet igen érzékeny egyén volt. A megtörtént edény-lekötés után a nyomó kötelék eltávolítatott. Ekkor még egy kis edény vérzett s le kellett köttetnie, s a beteg ezen kis ütér nyomó kötelék nélküli lekötése alatt többet panaszkodott, mint a kötelék mellett végrehajtott czombcsonkításnál.

3. Mennyire tulajdona a rhythmicus lefolyás a sajátos idegfájdalmaknak, még ottan is, hol állandó elfajulás föltétele-zi azokat, arra nézve egy *Marshall Hall* által előadott esetet (Krankheiten u. Störungen des Nervensystems aus dem engli-schen übersetzt von *Behrend*. Leipzig 1842. I. 337), minthogy más tekintetben is tanulságos, akarok fölidézni. Egy varga meg-sértette magát, de csak igen esekélyül, valószínűleg árrali szurás által bal keze mutató ujának közel a végéhez. Erre nem sokára élénk fájdalmat érzett az uja hegyén, melly mindannyi-szor ismétült, valahányszor a beteg egy kemény testet illett az ujával. Később ezen fájdalom külső ok nélkül is visszatért rohamonként, s minden roham alatt egy kis vörösséget vagy da-ganatot lehetett nyilván észrevenni. Hét év múlva a baj kezde-tétől a fájdalomrohamok mindig élénkebbek lettek, s szinte sza-

bályszerűleg minden 14 nap alatt ismét visszatértek, még pedig nappalanként. Utoljára ezen fájdalmak fölötté kinzókká lettek, a betegnek minden éjszakai nyugalmát elrablották, minthogy megváltozván nyomatuk, rohamaik éjszakánként jöttek elő estveli 11 órától, reggeli 3 óráig. A fájdalom elterjedt a megtámadt ponttól a közep uj és kar mindkét oldalára, s a roham fő fokán a beteg még bal lábában is érzett fájdalmat egész a lábujáig. Minden a beteg által alkalmazott szereknek vagy épen semmi vagy csak igen rövid ideig tartó sikere volt. Az orvosi vizsgálat a mutató uj singoldalán, közel az uj végéhez létező kis kemény és vörös helyet fedezett föl; s ezen bőralatti gümőnek kiirtása által a baj tökéletesen elenyészett.

4. *Hente* volt az első, ki az érz-és edényidegek közötti antagonismusra figyelmeztetett bennünket. Amazok izgatottsági állapota, működési csökkenést idéz elő ezekben, mi által az edények életműves összehuzódékonysága csökkentetik, s az apró és legapróbb edények az által eszközlött kitágulásával az illető rész vérbősége föltételeztetik. Fölizgató kedélyi állapotok illy móddal erősebb vértolulást idéznek elő az arcz hajszáledényei felé; míg a nyomasztó lelki hangulatok az érzműködések lenyomása által, az edényidegek, megnövesztett működését, nagyobb összehuzódását s ez által a bőr halványságát hozzák elő. Ezen *Hente* által föllállított ellentét egy résznek érz-és edényidegei között, tökéletesen fölvilágosítja egy idegzsámban szenvedő életmű edényéletében mutatkozó jeleneteket. A túlságos érzési izgatottság legtöbb eseteiben szövetkezve van azzal az edények vérbőséges elteltsége, a növekedett elválasztási munkásság, az erre képes életművekben, a növekedett hévfejlődés, az ütértörzsökök növekedett kopogása a hajszáledényekbeni ellenállás legyőzése végett. A Fothergill-féle arczfájdalom rohamaiban a vörösség, forróság, növekedett könny-és nyálelválasztás, a közelfekvő ütértörzsökök hullámozása állandó jelenségek. Minden gyakorló orvos tudja, hogy a túlérzékenységeknek könnyen a megtámadt életmű gyuladása a következménye; minélfogva a helybeli, vagy vérmes egyéneknél, s a rész magas életmunkásságánál, ha az sokáig tart, az általános vérbocsátás, sürgetőleg javallva van.

5. Az idegfájdalmak az életműségnek igen kis körére lehetnek korlátozva, midőn a szabályszerű izgékonyosság változá-

sa nem illette összesen az idegtörzsököt összetevő idegfonatokat, hanem csak egyeseket sőt gyakran egyedül csak egy fonatnak egy vagy több elemi rostjait. Illy módon lehet kimagyarázni a helybeli fájdalomérzeteket, mellyek sokáig valamelly életműnek csak igen kis részére lehetnek kiterjedve, addig t. i. míg élénkségük, vagy az egyén kedvező körülményei kiterjedésüket elő nem mozdítják. A helybeli túlérzékenységek a bántalmas részt, ha az sokáig alá volt vetve a kóros idegizgékony-ságnak, különösen fogékonyá teszik az időjárás és hőmérséklet változásai iránt. Ezen szembeszökő jelenség oka az idegizgékony-ság fölmagasztalása, mi alapjelleme minden illető rész túlérzékenységének, melly megváltozott berzi és melegségi befolyások által a szabályszerű idegizgékony-sághoz képest nagy mértékben illetetik.

6. Minden túlérzékenységek különösen exasperáltatnak a szellem megfeszítése, az arra való folytonos figyelem által. Az idegrost központi és periphericus vége kölcsönös hatásban állanak egymáshoz. A legcsekélyebb fájdalomérzet a szakadatlanul reá fordított figyelem által, képzelődésileg tetemes magos-ságra emeltethetik. Gondoljunk a rászikórosokra s kimondhatatlan szenvedelmekre, mellyeket minden új szer enyhít, annak bizonyosságaul, hogy nagyobb részint a képzelő tehetség teremté azokat, minélfogva csak a kedélyhangulat változtatása, a figyelem elvonása, megsztása által lehet azokat gyökeresen eltávolítani.

7. Egy crethistic megátamadott idegrészlet hatása más eddig szabályszerűleg működőkre történik az idegrendszer központjaiban az agy- és gerinczagyban. Ezen hatás 3-féle a szerint a mint vagy magokra a központi életművekre, vagy az ezekben eredő érz- vagy mozgideggyökökre van irányozva. A gerinczagi túlérzékenységek által igen ritkán vétetnek igénybe a lelki működések. Az érzékieknél (lát-hall ábrándok) *Romberg* szerint nem ritka a lelki működések zavara. Az élénk és sokáig tartó idegfájdalmak csak fölötte ritkán hagynak valamelly nyomdokot vissza a központi életművekben. De annál gyakrabban támadtatnak meg az idegek eredetei az érzési izgatottság azokra való elterjedése által másodlagosan. Az idegizgatottság elterjedése eredete körén kívül, más érzési ideggyökök fölizgatása által az agy- vagy gerinczagyban, igen gyakori tapaszt-

talat. Egy kis idegág izgatása szuvas fog által csakhamar elterjed az egész arcra a hármikerideg nagyobb részletének fölizgatása által. A 3 szám alatt előadott eset, mellyben a mutató uj bőridegének idegfájdalmas bántalma által az egész azon oldali láb megfájult egész a lábujakig, szinte tanúsítja az érzési fölmagasztaltság hasonnemű idegrostokra való elterjedését. Az orvosnak tehát ügyelni kell, hogy ezen együttérzések által a betegség valódi fészke iránt zavarba ne jöjjön, s az elsőrendű bántalom lehető együttérzési elágazását figyelmeire méltatni soha el ne mulassza.

Az érzési idegek izgatásai nem kevesbé gyakran okai a visszugarzási mozgásoknak, mellyek vagy magában az erethistica megtámadott életműben, vagy attól távol támadnak; a szerint a mint az érzrostoknak központi izgatása a közel vagy távol helyezett mozgidegekre ugrik által. A végtagok terjedelmes megégései gyakran rángásokat idéznek elő az érdekllett életművekben, az élénk arczfájdalom pedig rángásokat gerjeszt az arcizmokban. Valamelly érzideg izgatása egy túszerűség által, ha a lelki befolyás nem működik ellene, számos mozgidegrostokat mozgásba helyezhet az agyban s általános fölzúdulást okozhat. Érzékeny egyéneknél gyakran valamelly kellemetlen hang érzete általános rángásokat gerjeszthet. Tetszholtan született gyermekekénél az érzidegek izgatása által iparkodunk először is légzési mozgásokat előidézni. Vannak azonban számos esetek, mellyekben egy és ugyanazon ok érz- és mozgidegeket helyez működésbe. Így a terhes méh nyomása a medenczepontra élénk fájdalmakat s a lábikrákban görcsöket idéz elő.

8. A tulságos érzékenység különböző fészke határozza meg a vele föllépő jelenségek nemét és különféleségét. Az izomképlet idegfájdalmának fölötte fájdalmas összehuzódás a következménye, és soha sem melegség érzete, mi ismét a bőridegek crethisticus állapotánál épen nem szokatlan, mire nézve a mulékony égetés (ardor fugax), melly kivált nőknél a climactericus évek beköszöntvén, észrevehető példaul szolgálhat. A szivfonat túlérzékenységének összeszorító fájdalom a mellesont alatt, iszonyatos szorongattatási érzet, a sziv- és ütérverés elnyomatatása, nehéz légzés, csökkent hőmérséklet a test felső felében a következménye. A mennyfonat idegfájdalmát élénk összeszorító érzet a gyomortájon, melly egész a hátig elterjed, ajuldo-

zás, összeesett arcz, kezek és lábak hidegsége, a hasfalak feszültsége, a gyomorfölötti táj kopogása kíséri. Gerinczagyi idegfájdalomnál a jelenségek különböznek a szerint a mint a gerinczagynak különböző része bántalmas. Ha az első hátesigolyák táján van a baj, akkor a külső mellfal legnagyobb mértékben fájdalmas, s a mellhártyalobéhoz hasonló oldalnyilalások köszöntenek be; mellyektől azonban az által lehet könnyen megkülönböztetni, hogy a belégzés a fájdalmakat nem növeli, s a felső háttáj nyomásra érzékeny. De ha a gerinczagynak lágycsonti részén van a bántalmas hely, akkor a hasfalak kisebb vagy nagyobb kiterjedésben fájdalmasok, a beteget bélgüresök lepik meg; együttérzések az alsó végtagokban szokványosak. A bőr-idegek túlérzékenysége nemcsak fájdalomérzetek, hanem az érzésnek más kifejezései által is, mint viszketés, hangyamászás, mulékony forróság érzete (mint főlebb emlitém) által nyilatkozik.

9. Minthogy a gyermeki életműségben a képzékeny élet annyira túlnyomó az érzélet fölött, s a magosabb korban aránylag szinte túlnyomó; az erethisticus idegzavarokra való hajlam is különösen az ifjui s közép kor sajátja. Az alkalmi okok közé tartoznak különösen a bélesatorna kóros állapotai. Az epekor (Cholera) mutat nekünk példát az alsó végtagok legélénkebb idegfájdalmára, melly a bélesatorna bántalmából veszi eredetét. A gyakorló orvos sokszor tapasztal fejfájást, félfejszaggatást (hemigrania), mellyek a hasüregi zsigerekben gyökereznek. A betvegyek, millyenek a csúzos, rühös, rákos, bujasenyves csipősségek, miként az elfajulások, gümők, idegdagok nem kevésbé gyakori alkalmi okai az ideges zavaroknak.

10. A túlérzékenységek gyógyítása, kivált ha azok elfajulásokon vagy fajszerű betvegyeken alapulnak, tetemes s némelly esetekben legyőzhetlennék látszó nehézségekkel jár. A rohamok alatt csilapító szerek által iparkodnak az élénk fájdalmakat enyhíteni; melly czélből elvezető szerek is nagy haszonnal alkalmaztatnak. A szünetek alatt, mellyek gyakran sokáig tartanak, leginkább az okszerű gyógymód igényli működésünket. A szabálytalan vérszerkezet, czélszerű megújító, erősítő gyógymódot igényel; a betvegyek fajszerű gyógymódot, az idegdaganatok pedig sebészi segítséget. A bélesatorna állapotára mindenkor figyelemmel kell lenni, minthogy a tapasztalat szám-

talanszor bebizonyította, hogy a különféle idegbántalmak valódi fészke a mindenkor megújuló hélingerekben rejlik, kivált az alsó végtagok idegfájdalmainál.

II. Érzéketlenség.

Az érzéketlenség alatt értjük az érzidegeknek csökkent vagy eltörölt vezetési képességét a külső befolyásokra nézve az öntudat életművéhez, az idegnek gyöngült vagy semmivé tett izgékonyosága által előidézve. Miként az érzidegek fölmagasztalt munkássága, külső ok által előidézett, s ennél fogva nem fölmagasztalt izgékonyosságában alapulva, a túlérzékenység fogalmát kizárja, épen úgy az érzerélynek esökkenése, ha külső föltételek szolgálnak neki alapúl még koránt sem érzéketlenség, mellynek lényegesen belső okbóli gyöngesége az idegmunkásságnak szolgál alapúl. A tapasztala: gyakori eseteit mutatja a hallmüködés fölfüggesztésének, mellynek oka nem a hallidegben, hanem az idegennemű anyagokban, mellyek a külső halljáratot betöltik, keresendő.

a) Az érzéketlenség vagy a periphericus vagy az agyi idegsphaerát érdekli. Ezen különbség nagy fontossága. Egy idegnek periphericus részéhez számujuk annak egész pályáját az agy vagy gerinczagybóli kijövetelétől fogva, pályája végeig: a központiboz pedig idegrostjainak kiterjedését az említett életművekben. Az idegpályának valamely helyén félbeszakíthatatik a centripetalis vezetés (melly által a periphericus benyomás az agyhoz vezetetik) akár melly, az idegéletműségét másító ok, zúzás, idegdag stb. által, úgy hogy akár milly minéműségű izgatása az azon helyen alól létező idegrésznek sem képes érzést előidézni; de ezen gátló ok fölött elfutó érzrostoknak izgatása zavartalanul fog közöltetni az öntudat életművével, s érzéseket előidézni, mellyek a már többször említett törvény szerint a peripheriára vezetettek. Ez a támadása és jelentése egy az előbbi korban meg nem fogott jelenségnek, a fájdalmas érzéketlenségnek (*Anaesthesia dolorosa*), mellynél egy különben az alkalmazott ingerek iránt egészen érzéketlen életmű, néha élénk fájdalmakra képes. — Ha a szélhűdés egy idegnek központi részét lepi meg, akkor természetesen minden érzés el van tőkéletesen törölve a megfelelő életműben. Sokkal nagyobb jelentősége is van annak, részint a vele jobbadán szövetczett

lelki működések zavara, részint pedig a közel fekvő idegerekre való könnyü elterjedés miatt.

b.) Az előrebocsátottakban láttuk, hogy az érzidegek izgatottsági állapotai fölülte könnyen közöltetnek hasonló idegekkel, s az együttérzés jelenségeit okozzák. Hasonlót veszünk észre egy idegnek gyöngült vagy eltörölt érzőműködésénél, ezen állapotok is hamar elterjednek a közeli vagy távolabbi idegrészletekre. Egyik szem móros bántalma, a másik szemét vonja maga után. Az 5-dik idegpár átmenetése *Magentie* szerint eltörli a lát- és hallképességet, mit azonban *Valentin* tagad. De kétségtelen tény az, hogy a bélműködés s a többi hasüregi zsigerek gyöngült idegmunkásságból eredő lomhasága sajátságos bádjadtként s látgyöngeséget eredményez. Az érzés elvesztésével a nyelv izlése is elveszett.

c.) Egy résznek az érzékenysége tökéletesen meg lehet semmisítve, a nélkül, hogy ennek kezdetben a mozgására befolyása volna. Minthogy azonban ez egyedül csak az akarat befolyása által idéztethetik elő, s a mozgásokra való gyakori impulzusok, a mellyek érzések által gerjesztetnek, azon részben megszűnnek, idővel az érzéstől megfosztott életmű izommunkássága szükségképen nagyon gyöngítetik.

d.) Egy érzéketlenségtől meglepetett rész edénymunkásságának szükségképen tetemesen meg kell másitatnia. Az érzés edényidegek közötti ellentét hozza magával, hogy az első szélhűdésének az utolsó növekedett munkássága a következőképpen; az összehúzódott hajszáledények csekélyebb vérmennyiséget tartalmaznak, mint a mennyi az életmű szabályszerű táplálására szükséges; innen van a jobbadán atrophicus szerkezete az érzés nélküli életműveknek; ott hol a vér a nagyobb edényekben összegyülekezik, könnyen támadnak kiizzadmányok, kiömlések, szétbomlások és evesedések.

e.) Egy résznek az érzékenysége tökéletesen el lehet törölve, és ezen állapot már jó ideig tarthat, a nélkül, hogy azért jogosítva volnának azon rész idegizgékonyosságának megsemmisítését föltenni. A külső benyomások iránti fogékonyág jelen lehet egy idegben, de a vezetési képesség az üntudat életművéhez el van törölve a központi életművek szélhűdéses állapota által. Ha például a gerinczagy valamely helyen szélhűdve van, akkor a legerősebb ingerek sem fognak az alsó vég-

tagokban érzést előidézni. Lehet azokat égetni, csipni s a beteg legkevesbet sem érez abból; de az érzidegek ezen izgatásainak vezetése a gerinczagy alsó részéhez, s a mozgidegekre való visszasugároztaása még is helyet talál, innen vannak az érzéketlen részeknek gyakran élénk visszsugárzási mozgásai.

f.) A bőrdegek anaesthesiája az érzéketlenségen kívül azt eszközli, hogy nem képes a testek hőmérsékleti viszonyait észrevenni. A jég nem eszközöl hidegség érzetet, a még olly forró viz is legfőlebb langyosnak érzetik. Az izmos életművek érzéketlensége azt okozza, hogy nem képes a bántalmas izomrészletek mozgását és nyugalját megkülönböztetni; a fölemelt kar, mellynek érzidegei szélhűdésesek, azonnal lesüllyed, mihelyt a figyelem róla eltávozik. A kóborideg érzéketlenségénél a légzés szükségének érzete, a gyomorban pedig a jóllakás érzete szűnik meg. Mit jelentsen a lát-, hall-, és szagideg szélhűdése, az különben is mindenki előtt tudva van.

(Vége következik.)

Kivonatok idegen lapok- s munkákbul.

A.) Kór- s gyógytan.

Chomel párisi tanár nézetei az emésztetlenségről (Dyspepsia.)

Az emésztetlenséget különben a gyomor valódi gyöngesége, astheniája gyauánt tekintették; *Broussais* csekély lobos állapotot láta abban; *Chomel* pedig elveti ezen nézetet, s az emésztetlenséget működési zavarnak tekinti az emésztő készülletben, de a melly ennek sem anyagilag kóros állapotától, sem más életművek rokonszenvi bántalmától nem függ. Ő azt tisztán működési betegségnek, anyagnélküli bajnak (*Morbus sine materia*) tekinti, melly külső okoktól függvén azonnal elenyészik, mihelyt azok eltávolítatnak.

Egy 26 éves, nyirkos mérsékményű de jól táplált főköttő csinálóné, melly foglalkozása következtében mindig ülni s hajlott helyzetben dolgozni kénytelenített, az illy emberek szo-

kása szerint gyakran vendégeskedett s nevezetesen sok húst evett, s bort, sőt pálinkát is ivott. Ezen lakomázások után már húzamosb időtől fogva nagy bádjadságot, álmoszágot, fejfájásokat, hányásra való hajlamot tapasztalt. Ha keveset evett s húzamos időközök után, akkor ezen kórjelenségek elmaradtak. Hasonlót tapasztalt *Chomel* egy varrónőnél is.

Az emésztetlenség jelenségei többnyire rendetlen lakmározások, vastag vagy rosszult készült ételek, ülő életmódhoz görbült föltesttel csatlakoznak, szabók, vargáknál stb. Az emésztetlenség rendszeren a lakmározás után rövid időre a gyomorban nehézség érzete, gyomorfájás, elfogultság, savanyú fölbőfögések néha hányás által nyilatkozik. A gyomorban nagy mennyiségű szesz fejlődik ki, s fölpuffasztja azt. Számos betegek hullámzó korgást éreznek altestökben mint biztos előjelét szenvedelmek visszatérésének. A kórjelek rendszeren engednek, ha a gyomor valamiképen tartalma egy részétől megszabadult. *Chomel* ezen alakot *Dyspepsia stomacalis*-nak nevezi, s megkülönbözteti attól a *Dyspepsia intestinalis*-t, melly kevéssel az evés után bélgörcsös fájdalmak s az altest dobkóros fölpuffadása által jelentkezik; e mellett hasmenés, vagy többé kevesbé macacs székszorulás, általános vagy ritka esetekben féloldali fejfájás, szellemi munkára való tehetlenség, álmokórosság van jelen. Mások torokbani égés, szívdobogás, fulladozás, borzadozás, lázas állapot s általános petyhüdségről stb. panaszkodnak. A mérsékelt étrend, hűvösítő italok, szik- és keserűleg sók, kenény, szénsavas vizek, citromlé, testi mozgalmak, nyomizga, végizga, kínavonat stb. küzdik le ezen betegséget. — (*Annal. de Thérap.*)

Észrevételek a Bright-féle betegség kórisméjéről s ennek a fehérség vizellelhesi viszonyáról.

Azon előnyöket, mellyeket a vizellel fehérségre való vizsgálata szolgáltat számos betegségekben, mellyeknek viszonya a húdkészítő rendszerbeni zavarokhoz a Bright fölfedezései előtt ismeretlen volt, már az orvosok legnagyobb száma elismerte, s azok száma, kik ezen vizsgálatokat elhanyagolják, mindinkább csekélyebb lesz. Csak a fehérség vizellelnek, mint vesebetegségre mutató kórjelnek érvényéről oszlanak meg a né-

zetek. Az egyik rész jogtalanul annak jelenlétét egy gyógyíthatatlan betegség jelenlétével egyenlőnek tartotta, míg a másik, talán elhamarkodva az ellenkező következtetéshez jutott. *Dr. Owen Rees* a következőkben azon kórjelekre iparkodott figyelmeztetni, mellyek a Bright-féle betegség kórisméjére akkor vezetnek, ha a betegség inkább közönséges hatásai vagy nem kitünők, vagy egészen hiányzanak, továbbá azon állapotokat megjegyyezni, mellyekben a fehérnyetartalmú vizellet vesebetegséggeli szövetkezés nélkül szokott előjöni.

Mi az első pontot illeti, a tapasztalat azt tanította, hogy veseelfajulás általános vízkór nélkül is, melly legtöbbször a vizellet vizsgálatára vezérel bennünket, szokott előjöni. Azon kórjelek közé már, mellyek azt hiányzó vízkórnál, vérhiányos, fehérturnás egyéneknél tanusítják, tartoznak az *émelygés* vagy *hányás*, szövetközve hideg, száraz bőr, szédülés, fejfájás, ágyék és czombokbani huzódásokkal szabályszerű érverés mellett. Továbbá a *szemhéjak földagadása* vagy nappal, vagy a fölkelés után az első néhány órában; a vizellet tiszta, s *rövid* időközök mulva öntetik ki, kivált *éjszakánként*. Ez utolsó körülmény az orvost mindenkor sürgetőleg intse a vizellet fehérnye végetti vizsgálatára. Illyenkor az esetek nagyobb számában tetemes mennyiségű fehérnyét fogunk találni, s a további folyamatban a Bright-féle betegséget, talán igen súlyos alakban látandjuk igazolva. Szerző továbbá megjegyzi azon körülményt, hogy illyenmü betegeknel a higanykészítmények kis adagokban *súlyos és fájdalmas* nyálfolyást eredményeznek várákozásunkon kívül. Végre ide tartozik még az *agybántalomnak egy rosszabb alaka*, mellyet a beteg vérhiányos tekintete, nyugodt érverése, álomkóros állapota, melly gyakran csak ideiglenes, szokott jellemezni. Ha e mellett hörgés van jelen, akkor azt sajátságos sziszegő hang kíséri. Gyakran járulnak hozzá időközök mulva rángások, ritkábban szélhűdés. A bőrvizkór jobbadán hiányzik. A következő kóreset szolgáljon az előadott agybántalom fölvilágítására.

Egy beteg félig álomkóros állapotba hozatott a Guy-kórházba. A hozzá intézett kérdésekre csak nehezen s nem kielégítőleg felelt. Hanyat feküdt, gyakran hányt, úgy látszott, hogy gyomortáján s fejében fájdalmakat érez; a test bal felének érzése és mozgása kissé bénítva van; nyelve vastagon ső-

tét-barna boritékkal van befedve; szemei meredtek s kifejezés-nélküliek; a láta észrevehetőleg nincs kitágulva, sem összehúzódva; az érverés 76, a légzés szabályszerű, a mellkas a sziv-tájiig rendes hangú; a sziv impulsusa igen tulságos és szabálytalan. A máj dagadt, a szék rekedt, a test elsoványodott, vizdag nélkül. Vizelet csekély, sötét-vörös, savanyú, megaludt a melegben s légsav által, fajsulya 1,010. Szerző ezen körülmények között azon nézetre vezéreltetett, hogy jólehet a bőrvizkór hiányzott, mégis a vesék voltak a betegség fészke. Az ezen nézetek szerint intézett gyógymódra kevés nap múlva annyira megjavult a beteg, hogy a kórelőzményről tudósítást adhatott. E szerint az uolsó 12—15 hónap alatt mértékletlenül élt, 6 hónap előtt nedves ruhával 8 óráig dolgozott a szövöszéken, mire élénk köhögés, lábak dagadsága, fejfájás és szédeltől lepetett meg.

A második pontra vonatkozólag leírja szerző a különféle húdfajokat, mellyek fehérynét tartalmaznak és azon jellemeket, mellyeknél fogva függetlenségét a Bright-féle bajtól meg lehet ismerni. A fehéryetartalmu vizelet szerkezetét geny jelenlétének köszöni. Azon esetekben, mellyekben a húdhólyag beteg, a fehéryetartalom azon mértékben fogy, mellyben a górcső által fölismerendő geny csökken, míg végre a vizelet egészen menten marad a fehérynétől. Máskép van a dolog a vese betegségénél, legyen az torlódásos vagy szemcsés természetű. Itt a fehéryetartalom még akkor is megmarad, ha a genyválasztás már megszűnt. Czélszerű a vizsgálatra használandó vizeletet húdcsap által nyerni, hogy történetes hozzávegyülések, mint nőknél méh vagy hüvelyi fehér folyás által, tévedések ne támadjanak.

A vér jelenléte a vizeletben igen gyakran fehéryetartalmat föltételez. Az illy vizelet vagy világos-vörös, vagy hasonlít egy sötét színű sőr színéhez. Mindkét faj csak a Bright-féle betegség kezdetén találhatik.

A *sarós vizeletet* nem lehet az előbbivel fölcserélni, mint-hogy pusztá szemmél vértől szabadnak látszik, s a górcső alatt csak csekély számu valódi vértkecsket tartalmaz. A fehérye, mellyet az illyen vizelet tartalmaz a vérsavóból jő, mellyet a vesék a vértkecskek s rostonya tökéletes kizárásával átbocsátanak. Azon kérdésnél, hogy az illyetén vizelet, áll-e valamelly

viszonyban a vesék szemcsés elfajulásához, szerző azt ajánlja, hogy létezése tartósságára kell különösen ügyelni. Ha a savós vizellet hetekig s hónapokig tartott már, s minden alvadékony-sága eltávolítására irányzott kísérlet eredmény nélkül maradt, jogosítva vagyunk vesebetegségre tenni következtetést. Mellyik kórszakban legyen az, a torlódásosban-e, vagy pedig ez már az anyagok lerakódásának engedett helyet az életműben, az a gyógmód eredményére vonatkozólag igen nehezen föloldható kérdés. Annyit mindazáltal a kórodai tapasztalat bizonyított, hogy a Bright-féle betegség torlódásos kórszaka savós vizellettől kísértetve sokáig fenállhat a nélkül, hogy a veseelfajulása menne által, s a beteg ennélfogva czélszerű gyógmód mellett előbbi egészségét visszanyerheti. — (*Lond. Gaz.*)

As izzó vas alkalmazásáról a méh hüvelyi részének némmelly betegségei ellen.

1. *Dr. Hoppe* szerint az égetés pusztán a kórfészek megsemmisítése által hat, s egyszersmind összehúzólag és *plastico* bezárja a hajszáledényeket, kiszáritva elszállítja a kiizzadmányokat és beszűrődéseket s ezenkül elvezetőleg hat mind az égetés, mind a következő genyedés a tűz által közvetlen nem érintett, de mégis a betegségben részesült környékére a méh nyakának és testének. A *Jobert* által előtérbe állított hatások u. m. a fűlszivatas előmozdítása, a hirtelenebbi anyagváltozás eszközlése s a kiizzadmányok elosztatása csak távolabbi s közvetett hatásai az égetésnek, mellyek csak elvezető sajátságából erednek.

2. Minél inkább meg van keményedve a méh megbetegedett hüvelyi része, és minél inkább be van az fedve taplós tömegekkel, mellyeket vérzés veszélye nélkül el lehet késsel távolítani, annyival inkább meg kell előzni az izzó vas használatát a részletes lemetszésnek, mivel az eredmény ekkor annál biztosabb. Mert a tűz természettanilag nem képes tömeges képleteket eltávolítani, s az által a betegség fészkeire való gyökerezés behatásban is gátoltnék.

3 A hüvelyi rész égetésére közönségesen kerekdedképű izzó vas szükséges, mivel ezt a méhtükröben legkönnyebben be lehet vezetni és mozgatni.

4. Az izzó vas alkalmazásának olly erősen kell történnie, hogy azt, hol lehetséges, ne kellessék ismételni. 8—14 nap mulva ismételni az izzó vas alkalmazását, miként a francia orvosok teszik, csak annyit jelent, s tanusít, hogy sokkal erőlyesebben lehetett volna azt alkalmazni mint történt. A mütői behatás ezen gyöngítése s az azáltal szükségessé lett ismétlés semmit sem használ, késlelteti az eredményt s minden befolyásoknak alkalmat szolgáltat a gyógymód megghiúsítására.

5. A megbetegedett hüvelyi részen való égetés nem azért fájdalmatlan, mivel a méh hüvelyi részének ninesenek idegei, miként *Jobert* gondolja; mert ezen nézetnek ellenmondanak boncztudósaink. A méh idegei nem terhes állapotban csaknem olly erősek és számosak, mint aránylag más életművekben. Ezen kívül a hüvelyi rész idegei a helybeli kóros állapot által működési képességökben akadályoztatnak. A kiizzadmányok, beszűrődések és föllazulások, mellyekre az izzó vas legelőször jó, föltartóztatják ennek az idegekre való hatását. A helybeli kór-állapot szerkezete e mellett a hajszálidegek bénultságát föltétezi, miként ez hasonlóképen súlyos fekélyföületeknél is helyet talál. Végre úgy látszik, minthogy *Jobert* az égetést mindenkor ismételni szokta, miként a mindenkori megégetés nem volt olly erős, hogy a kóros elfajulásokon keresztül egész az idegekig nyomulhatott volna.

6. Azon megjegyzéshez, hogy a havadzás zavartalan maradt, még akkor is, ha az égetés épen a havadzás alatt történt, azt veti még hozzá szerző, hogy alig van szer, melly a havadzást olly hirtelen előidézné, mint az izzó vas alkalmazása a medenczüreg körében vagy közel a méhhez.

7. Mi az utóbánást illeti, szerző az égetés után a legnagyobb nyugalmat njánlotta mindaddig, mlg csak a hegedés tetemesen előre nem haladt. Az égetés után közvetlen 24 óráig ismételve tett hideg befecskendéseket, s hideg szivacsokat rakott be. Azután erős székföforrázatot alkalmazott mind befecskendésekre, mind pedig a tépetteli bekötésre, és ezen kötözést a genyelválasztás minőségéhez képest 4—12-szer ismételte naponként. Jóindulatú sarjadzásnál szerző a ceratumot lágy tépeten tette be, s ha a hegedés elkezdődött fanyar, összehuzó fözeteket s száraz tépetet alkalmazott fölváltva. A gyógyulás ideje illy móddal soha sem tett többet 4 hétnél.

8. Szerző azon véleményben van, hogy a tűz alkalmazásánál a hüvelyi rész betegségei ellen, nem kell megállapodni, hanem hogy az ezen betegségekben nyert eredmények álláspontjához képest kötelességünk a tűz hatását a méh testének betegségei ellen is megkísérteni. Így ajánlja az égetést a méh látható részére alkalmazni, hogy elvezetőleg hassunk a méh felső és belső részére gyermekágyi méhlobnál. Végre kivihetőnek s nem veszélyteljesnek tartja az izzó vasat a méh magosabb és belsőbb részeig bevinni, hogy itten vérzéseknél és fenés gyakorlatásoknál s általában a fenénél, mint szinte egészen ki nem irtható daganatok maradványainál plasticé vagy szétdülőlag hagyjuk a tüzet működni. — (*Griesinger's Archiv 1847.*)

T.

Kinevezés.

Ő cs s apost. királyi Főlsége *Wagner* János orvostudort, a pesti orvosi kar tagát s a budapesti kir. orvosegylet elnökét az *ép és hosszélettan* rendkívüli tanárává kinevezni legkegyelmebben méltóztatott; s ezen hivatalába f. hó 11-dikén d. e. 11 órakor orvosi karunk igazgatója kir. tanácsos *Stáhlly* Ignác s ő nagysága által ünnepélyesen be is igttatott. Székfoglaló értekezését reményljük közölhetni fogjuk tisztelt olvasóinkkal.

Előfizetési jelentés.

Az „*Orvosi Tár*“ a jövő évben is folytatatni fog. Előfizetési ára helyben 3 fr., postán boríték alatt 4 fr. 2 $\frac{1}{2}$ kr. pengő pénzben. A megrendeléseket a kir. postahivatalokon kívül, kiadó hivatalunk is elfogadandja Pesten, Szervita-téren 442-dik szám alatt *Dr. Flór* szállásán.

A szerkesztők.

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRALYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

XII-dik KÖTET.

25. szám.

Pesten, Dec. 19-kén.

1847.

TARTALOM: A kórfolyam elemi alakairól. Dr. Joffe. — kivonat. —
Eldőfizetési jelentés.

A kórfolyam elemi alakairól.

Értekezik *Dr. Joffe* pesti gyakorló orvos.

IV. Közlés.

(Vége.)

A mozgékonyság kóros változása.

Vannak az emberi és állati életműségben mozgások, melyek az izom- és idegerőtől egészen függetlenül mennek véghez, mint a szemszörmozgás (*Wimperbewegung*); mások, mint a nedvek és életművek közötti fölmagasztalt rokonság által előidéztet duzzadsági mozgások (*Turgescenz-Bewegungen*) az izom munkásságnak minden nemét kizárják, de nem az idegmunkásságot; azonban az állati mozgások legnagyobb része kettős

életműves készüléket tesz föl, t. i. izomrostot és idegrostot, mellyeknek egymáshozti törvényszerű viszonyától függ a mozgásnak szabályszerű hely- és időviszonya. *Haller* tanát az izmok izgékonyágáról, melly szerint ezek maguk által birnak mozgáscróvel egészen függetlenül az idegbefolyástól, megczáfolták a későbbi vizsgálatok. A békának kivágott vérűres szivemég órákig rhythmice összehúzza magát pusztán a légnak a sziv érziégeire való hatása által, mellyek izgatásukat a sziv állományában létező apró dúczokra (mellyek pontos boncztani vizsgálatok után a legújabb időkben fedeztetek föl) s itten pedig az itt eredő mozgidegrostokra ültetik át. Ha egy csepp mákonyfestvényt a sziv belső falával érintkezésbe hozunk, akkor az idegmunkásság benualtsága által, minden mozgás hirtelen megszűnik, annak bizonyságaul, hogy az izomrost csak az idegtényező által nyer mozgásra való képességet.

A mozgási impulsus vezetése csak meghatározott idegpályákban történik, mellyek ennélfogva mozgidegeknek neveztetnek, és ezen vezetés központfutó (centrifugalis) t. i. az ideg elágozási irányában történik csak, ennek futása szerint a megfelelő izomrészletben, de soha sem visszafelé. Ha egy mozgideg van előttünk, melly több izomágakat szolgálhat, akkor a törzsök izgatása rángásokat gerjeszt mind azon izmokban, mellyekhez ágakat bocsát, egy ágnak elszigetelt izgatása pedig pusztán az általa ellátott izmokban támaszt rángásokat, nem pedig az ugyanazon törzsök többi ágaitól függő izmokban. A törzsök részletes izgatása szinte csak részletes izomösszehuzódást gerjeszt. A mozgidegek munkássága az egész életen át tartó és szakadatlanul helyt találó működés, melly csak koronként ösztönöztetik erősebb munkásságra s ilyenkor mint izommozgás tűnik előnkbe. Ez által lehet kimagyarázni, hogy a zárizmok (segg húdhólyag zárizmai) munkássága álm közben sem ernyed el; az életben soha egészen meg nem szűnő életműves összehuzódékonyága, zsongja által az izmoknak különbözik mindenkor az élő physiognomiája a holtétól. A központi részek azok, mellyek által ezen idegeknek soha sem nyugvó erélye fűntartatik. Ez utolsók némileg az idegelemmel az agy- és gerinczagytól töltetnek meg, minélfogva az ideg ezen összekötetésből kiszakítatva csakhamar elveszti abbeli képességét, hogy ingerekre reagáljon, sőt állományában is egészen megváltozik.

Miként az érzidegek érzékenysége fölmagasztalva vagy elgyöngülve sőt egészen eltörölve lehet, úgy a mozgékonyság is a mozgidegekben túlesapongás (Hypercinesis) vagy hiányzás (Acinesis) által térhet el a szabálytól; mellyeknek legáltalánosabb jelenségeit előadni itten föladatunk.

II. Görcs, túlmozgékonyság (Krampf, Hypercinesis.)

1. A mozgidegek izgatásának fölmagasztaltsága három alakilag különböző mozgási állapotokban tűnik előnkbe; t. i. vagy hirtelen elmúló s szinte olly hirtelen visszatérő hullámzást okoz egy izomsoportozatban, vagy egy tartós impulsust erőszakolt mozgásokra, vagy pedig mozgathatlanságot egy vagy több részben, a megfelelő mozgási életművek tartós összehuzódása által. A rángásos és dermenetes göresük, miként az agybántalom által előidézett, fölötte nevezetes, különféle irányokban véghez menő, föltartóztathatlan mozgások, mire nézve a juhok kergékóra szemünk előtt van, például szolgálhatnak a mozgidegek csak tünetileg elkülönzött izgatottsági állapotaira. A szerint t. i. a mint a központi életművekből kisugárzó beidegzés nagyobb vagy kisebb vagy épen legkisebb időközökben éleszti föl a mozgást kormányzó idegrostokat, támadnak rángások, tartós mozgás vagy tartós összehuzódás. De e mellett még egy más körülmény jó lényegesen tekin ethe. Az inger fészke lényeges befolyást gyakorol a szabálytalan mozgások nemére és elterjedésére. Ha az izgatottsági hely t. i. egy mozgidegnek periphericus folyamatában van, akkor a mozgási tünetények annyival szűkebb korlátok közé szorítvák, minél közelebb van az a periphericus véghez. Egyes izomrostok vagy izmok, vagy nagyobb izomsoportozatok rángásai periphericus ingereknek a következményei. Szélesen kiterjedt és szövettekelt mozgások, amaz egészen sajátos szövettekeltése az izomösszehuzódásoknak meghatározott mozgásokhoz, mindenkor az idegrendszer központi részeiben találják forrásukat; a központi bántalom helye, kiterjedése, módja és tartóssága a legkülönbözőbben módosított helyzeteket és mozgásokat idézik elő, majd öntudattal; — Vittancz —, majd öntudat nélkül, nehézke, ránggörcs (Eclampsia.)

2. A mozgidegek izgékonyságának következménye az érzidegekben vagy az érzés fölmagasztaltsága vagy csökkenése

sőt sajátos elhangultsága s ennél fogva fajszerű érzések vannak vele összeköttetésben. Egy résznek görcsös bántalma jobbadán élénk fájdalomérzetet gerjeszt abban. Ezen fájdalom vagy az érz- és mozgrostoknak egykorú bántalmától ered egy és ugyanazon ok, például nyomás által, vagy az izomrostoknak összehuzódásától, s az érzidegeknek az által eszközölt nyomásától függ; de a mozgizgatás visszahatás által is fölzaklatja az érzidegrostokat. A mellkulcs-csecsizom görcsös összehuzódásának ekképen fájdalom a következménye a tarkóban és nyakszirtnban. A görcsös betegségekben nem ritka esetekben a részek érzéketlensége vagy hidegsége és megmerevedése csatlakozik. Fölötte nevezetes tüneténye a szabálytalan érzésnek, melly gyakran megelőzi a nehézkóros és méhkóros görcsöket az úgynevezett szellő (Aura), mellynek igen különböző jelentése van az egyéniség s azon betegségek különbsége szerint, melyeket megelőz, úgy hogy az által majd egy láng, majd egy lehellés, egy golyó, egy berzszikra érzése gerjesztetik. Kétséget nem szenved, hogy ezen sajátos érzések eredete magokban a központi életművekben keresendő.

3. A mozgidegek izgékonyságának túlcsepungása rokon-szenv által könnyen közöltetik az illető rész edényidegeivel (vasomotorische Nerven) minél fogva a rész halványsága s hidegsége támad; ha az elválasztó életmű, akkor az elválasztás vagy egészen elnyomatik, vagy akképpen változik meg, hogy egyedül a savós rész túlnyomó. Minthogy az összehuzódott hajszáledényekből visszavonuló vér ott gyülekezik össze, hol csekély ellenállást talál, ezen tömeményes edényekben könnyen kiömlések, szakadások támadnak, minden következményeikkel. Ha egy életmű gyakran ki van téve görcsös rohamoknak, az edényzsong lassankénti gyöngítése által utoljára maradandó vérbőség idéztetik elő azon részben, mi ismét gyakran túltengést gerjeszt. Nem valószínűtlen, azt mondja *Romberg* (Nervenkrankheiten, lap 291.) hogy a sziv túltengése is gyakran a húzamos szivdobogások következménye, miként hólyaggörcsök után is, a húdhólyag izomgyüpetei megvastagodva találhatnak.

4. Minden crónyilatkozata egy életműnek csökkenti az erőt a további munkásságra, s ennél fogva rövidebb vagy húzamosb ideig tartó munkássági szünet a következménye. Csak akkor, ha bizonyos idő alatt ugyanannyi erőt nyer az életmű, a neu-

nyi a működés által elvész, tarthat az az egész életen át szakadatlanul, de ezen esetben is érvényessé teszi magát a munkásság rhythmicus szünetének és csökkenésének törvénye, miként ezt a folytonosan tartó de éjszaka mégis csökkent szívveréseken tapasztaljuk. Az idegennemű ingerek, mellyek valamely életművet fölmagasztalt munkásságba helyeznek, fölemésztik az által szükségképen előbb vagy utóbb behatásuk élénkségéhez képest a folytonos életnyilatkozatra megkívántató erőt s szünetet eszközölnek abban, melly addig tart, míg a nyugalom alatt összegyülekező ingerlékenység bizonyos fokra hágott, melly ismét lehetségessé teszi az ingerre való ellenhatást. A görcsös mozgás alkalmi oka ennél fogva jelen lehet s szakadatlanul afficiálhat egy mozgideget a nélkül, hogy az ellenhatási jelenségek állandó és szakadatlan rendjét előidéznék; s ekként görcsszünet van az inger folytonos tartása mellett. A rángásos izommunkásság fölvaltó emelkedése és csökkenése a tökéletes nyugalomig, annak minden neménél észrevehető. A dermenetes roham szünetet enged, de a melly a megtámadott izomrészlet megernyedését csak azért véteti kevesbé észre, mivel a görcs élénksége által előidézett összehuzódása az izomrostnak a szünet tartása alatt is visszamarad.

Általában a mozgidegkórok folyamata sokkal kevesbé szabályos, mint az idegfájdalmaké. Azok hirtelen meglepik az embert, hirtelen tetőpontjokra hágnak s szinte olly hirtelen félbeszakadnak. A rohamok rövidebb vagy hosszabb, s ritkán szigorúan meghatározott időszakokban következnek egymásra. Tartósságuk, élénkségük s azon életműtől, mellyben a baj fészkel, függ azon hatás, mellyet az összes életműsége gyakorolnak. Az inger, a gerjesztő ok eltávolításával nincs mindenkor az idegzavar is, — a szabálytalan mozgjelenségek alapja — eltávolítva. Kivált az együttérzidegrendszer körében teszi magát a szokás törvénye érvényessé, a mennyiben itt a húzamosb ideig tartott szabálytalan munkásságra való ösztönzés az ok eltávolítása után is még sokáig tart. Látjuk ezt a kezdetben kedélymozgalmak által előidézett szívgyörcsöknél, mellyek később szokványossá válván, alkalmi ok nélkül is beköszön-
tenek.

A központi életművek viszonya a mozgásidegbejárokhoz.

A.) *A gerinczagy.*

Fölötte bőséges forrása a legkülönneműbb mozgási eltévelyedéseknek a gerinczagy, mind szabályszerű, mind pedig még inkább szabálytalan életviszonyaiban. Ez a bele menő, s benne hosszirányban az agyhoz futó idegrostokra nézve vezetési készüllet s mint ilyen előmozdítja kóros állapotainak (torlás, gyuladás, ömlenyek stb.) a benne egyesült mozg- (s természetesen az érző) gerinczagy rostokra is elterjedését. Ennek következményei a legkülönneműbb, a gerinczagy bántalmas részének megfelelő mozgási zavarok. Ezek ennél fogva mindenkor ugyanazon oldalon jelennek meg, mellyen a gerinczagy megbetegedett. Kiterjedésök annál csekélyebb, minél mélyebben, s annál nagyobb, minél magosabban van a megbetegedett hely a gerinczagi tengelyen. Ha a gerinczagnak ágyéki része van izgatott állapotban, akkor az alsó végtagok szenvednek rángásokat; fájdalom és görcsös jelenségek köszöntenek be a medenezüreg különböző részeiben. De ha a helybeli megbetegedés az első hátsigolyák táján történt, akkor a szív és tüdők működése, a felső s gyakran az alsó végtagok mozgása is tetemesen meg van másítva. A szabálytalan véringer szinte igénybe veszi a gerinczagyot mint vezetőt s itt közvetlen a mozgásidegrostokra hat, mi által a szorallali mérgezés után a dermenetes rohamok előidéztetnek. A gerinczagy azonban, mint visszugárzási készüllet is bír önálló erőnyilatkozattal; melly szempontból mint központi életmű jó tekintetbe. Ezen visszugárzási képesség által, a mennyiben a szabálytól eltér leggyakrabbi oka ezen idegéletmű a görcsös állapotoknak, sőt gyakran egyedüli oka és alapja azoknak.

Ha az érzidegek élénk izgatása a gerinczagi tetemes impulzus által ottan mozgásidegrostokra általugrik és rángásokat gerjeszt, akkor azoknak oka nem a központi életmű szabályellenes életműködése, hanem annak túlságos izgatása. A gerinczagy illy esetekben egészen szabályszerűleg működik. De miként minden élő munkásság, minden működése valamely életműnek képes fölmagasztaltatni, úgy van ez a gerinczagnak sajátos működésével is, t. i. visszugárzási képességével. Ez túlsaponghat, s a szabályos fokot túlemeltethetik, mi által az érzidegek

izgalásának minimuma is, akár mely helyére alkalmaztassék az életműségnek, a mozgidegekre való vissz sugárzás által kóros mozgásokat idéz elő. Micsoda viszonyok föltételezik már a gerinczagy vissz sugárzási képességének ezen túlcsapongását? A tapasztalat, melly egyedül világosíthat föl bennünket e tekintetben azt tanítja, hogy 1. *Vérhiány*. Mindenki előtt tudva van, hogy nagy vérvesztések alkalmat szolgáltatnak rángásokra. A sápkóros egyének különösen alá vetvék az ideges zavaroknak. 2. Mértékletlen és tartós izgatása a gerinczagynak, élénk erőködés, szerelmi kicsapongások, önfertőzés stb. által. 3. Túltengés vagy más életműves hibák, mi által a vissz sugárzási izgékonyosság annyira fölmagasztaltathatik, hogy valamely bőrhelynek az érintése is már általános ránggörcsöket eszközöl. 4. Az agyi munkásság befolyásának meggátlása. Ha egy békának a fejét levágjuk, akkor minden inger élénk vissz sugárzási mozgásokat föltételez, mellyeket az agy elvétele előtt nem lehetett előidézni. Paraplegiákban igen gyakran támadnak csekély, sőt tökéletesen szabályszerű ingerekre is, mellyeknek egészséges állapotban a legesekélyebb következményök nem volna, tetemes ellenhatások a mozgidegekben. Tudva van, hogy minél miveltebb a szellem, annál erősebb az ember akarata, s annál inkább képes bajain s általában izommozgásain uralkodni; s minél fejletlenebb az esze valamely egyének, annál biztosabban fog minden erősebb érzés, például az öröm, erőszakos s magával nem bíró izomműködésekét küldölni. 5. A mérgezések szoral, mákony által, miként minden orvos előtt ismeretes.

B.) Az agy.

Az állati test ezen legnemesebb életművének különböző hangulata szinte olly különböző viszonyát föltételezi annak a mozgidegbajokhoz. Mint a lélek életműve, melly a mozgidegek működését önkénytes mozgások előhozására ösztönzi, a legközvetlenebb befolyást gyakorolja az a mindennemű görcsös betegségek előidézésére a szabálytalan akaratbefolyás által, szenvedélyekbe, fölmagasztalt hangulatokba helyeztetve. Mint vezetője a velőállományába ereszkedő s az által a lélekmunkásság határaiig futó idegrostoknak, nem kevesbé bőséges forrásává lesz kórállapotainak azokra való áthelyezése által a rángásos és dermenotes görcsöknök, mellyek elég gyakran, agykér-, agy-

lobnál vagy életműves hibáknál az egész életműségre kiterjednek. Az agyi eredetű féloldali rángásoknál, az agynak ellenkező oldala az, melly elsőrendű kórfészkül szolgál; ellentétesen a gerinczagi eredetű rángásokhoz képest. Az agynak mint központi életműnek, tulajdon vissz sugárzási munkássága, ha a szabálytól eltér, szinte gyakori oka a mozgavaroknak. Illy móddal a *Clavus hystericus* számtalan esetekben okozza a szembéjének görcsös bezárulását, s az arcizmok rángásait. Az agy s különösen az agyacs azonban főleg mint kormányzója a helybeli mozgásoknak, különféle részeinek szabálytalan életviszonyai által, lesz gerjesztő oka a szabálytalan mozgási jelenségeknek. Állatokon tett élettani kísérletek következő eredményeket szolgáltatának (Valentin szerint. Physiologie II. Band, I. 803 stb.)

1. Keringő mozgások a test hossz tengelye körül helyet találnak, ha az agy kocsányát (*pedunculus Cerebri*) vagy az agyacs hidhozi kocsányát, úgy szinte ha a látideg telepét (*Thalamus nerv. opticozum*) vagy a csikolt testet megsértjük, vagy egészen eltávolítjuk. Hasonló jelenség mutatkozik a négy dombok (*corpora quadrigemina*) egyik felének mély átmetszésénél, mintszinte az agyacs féltekéjének eltávolítása után. Ezen körmozgások iránya mindig az agy sértett oldalától az egészséges felé megy.

Romberg a keringő mozgásnak következő esetét idézi föl, (*Nervenkrankheiten*, I. 552.) mellyet itt rövideden az élettani kísérletek ellenörködése végett kívánok előadni. Egy nő, 47 éves korában élénk kedélyi mozgalom után szédelgés és gyöngeségtől lepetett meg az alsó végtagokban; egy idő mulva egy rohamot kapott körmozgásra való készletéssel, melly fél óráig tartott. Ezen rohamok a jobb oldalrai keringésre való hajlammal kezdetben minden 8-dik nap ismétülének, később 4—5-ször naponként. Betegségének utolsó éveiben a rohamok igen gyakran megújultak, 20-szor is naponként, a keringő mozgás jobbadán jobb oldalra történt rendkívüli gyorsasággal. A bonczolatnál a nyakszirtesont benső fölületén két mogyoró-nagyságu csontdaganat találtatott, a bal oldalon lévő nagyobb volt, mint a jobb oldali. Az agyacs kocsányán mindegyik oldalon, de kivált a balon erős benyomás mutatkozott, melly pontosan megfelelt a csontdaganatoknak. Itten a bal, nagyobb daganat különösen a

bal agyacs kocmányt tette nyomás által működésén kívül, s így következett be a körmozgás a viszonyilag egészséges oldal felé, balról jobbra.

2. Mozgási impulsus előre. Ez *Magendie* kísérletei szerint tengeri nyulaknál előidéztek a két csikolt test kiirtása által. Az agy ezen részeinek vesztesége után az állatok nyilsebességgel rohannak előre, s mind addig egyenesen futnak ezen irányban, míg szilárd akadályra találnak utjukban. *Pourkinje* és *Krauss* szerint a Varoli hidjának átmetszése a test előre való fölbukását eszközli. Az élettani kísérletek ezen eredményei igazoltatnak az olly egyének korbonzolati leleteiben, kik ezen idegbajban szenvedtek. *Romberg* következő kóresetet idéz föl. (l. 545.) Egy 71 éves férfi, ki az utolsó években gyakran szenvedett szédelés, fejfájás és fülzugásban, egy gutaütéses rohamtól lepetett meg bal arcza szélhűdéssel és bal lába bénultságával; erre csakhamar testének szembeszökő hajlama mutatkozott előre fölbukni. A rohamnál elkezdett a beteg gyorsabban menni s utoljára olly élénk rohanásba jutott az előrei fölbukásra növekedő hajlammal, hogy őt hirtelen meg kellett fogni és erősen tartani. Életének utolsó hónapjaiban a rohamok sokkal gyakrabban köszöntöttek be, ha azok kezdetén egy szilárd tárgyat akart megfogni, hogy abban megtartózkodjék, önkénytelenül karikába vitetett a körül mielőtt czélját érhetne volna. A bonczolat egy szilárd, vérrel eltelt agyállományt tanúsíta, a bal oldalsó gyomrocspan heveny alvadékos vér kiömlését, melly egy szakadás által a látidegtelep és csikolt test között nyomult be a szomszéd féltekéből. A jobb csikolt testben egy hosszirányos keskeny üreg találtatott sötét-barna hártáival beboritva. — A berlini bonczolati museumban egy nőnek az agya őriztetik, melly görcsökben szenvedett, s azok között mindenkor előre bukott föl. A Varoli hidja közepében egy szalonnás dag fészkel.

3 Mozgási impulsus hátra felé. Ha egy tengeri nyulnál az agy nyultagyról két kocmányát átvágjuk, akkor az állat *Flourens* szerint ösztönt kap hátrafelé menni. Ugyanezen hátrafelé való mozgás jelenik meg az agyacs ketté hasításánál tet-szésszerinti két részre. A madarak ezen műtétel után hátrafelé röpülnek. Több kórtörténeteknek vagyunk birtokában, mellyek

szerint a beteg ellenállhatlan ösztönt mutatott hátrafelé menni , vagy is inkább löketni.

Gyógymód.

Az okszerű javallat tellyesítése a legfontosabb mozzanat a gyógyymódban. E tekintetben az edénymunkásság és a vérvegy szerkezete igényli az első s legnevezetesebb figyelmet. De ne csak pusztán a torlódásos vagy lobos szabálytalanság egyoldalú fontolgatása korlátozza kutatásunkat, hol arról van szó, hogy micsoda része van a vérnek a mozgidegbajban, mert az edényrendszer vérhiányos állapota szinte olly gyakran fogja képezni annak valódi forrását, kivált a nőnemnél. A véringer különösen a mozgidegek sphaerájának törvényszerű működésérc közvetlenül szükséges. A megváltozott minőleges vérszerkezet vagy az edényrendszerbe fölvelt s a vérhez vegyült anyagok, akár életműves (szoral, szarvas rozs stb.) akár életműtlen eredetűek legyenek nem kevesbé megváltozott alkalmi okai a görcsös betegségeknek. A vérviszonyok után legelőbb kell méltányolni a gyakorló orvosnak a kifejlődési folyamatokat, mint a fogzást, a havadás beköszöntését vagy elmaradását stb. Különös figyelmet igényelnek a periphericus (gyakran bélcsatornabani anyagok által) vagy központi idegéletművek (boritékaik elfajulása általi) crömüvi izgatása. Hogy a gyógyyművészetnek első föladata ezen szabályszerű idegműködést gátoló körülmények eltávolításában áll, s hogy ennélfogva mindenütt, hol csak lehetséges az idegzavarnak alapúl szolgáló okmozzanat eltávolítása czélszerű, s minden különös esetnek megfelelő szerek által mindenek előtt javallva van, az önkényt értetik. Ha ezen javallatnak eleget tettünk s a görcsrohamok mégis tartanak, akkor azonnal iparkodunk a mozgidegrostok bizonyos összege részletes izgatásának egy más idegsphaera izgatása által ellene működni. E czélra szolgálnak a bőr izgatása mustártésztiák, lábfürdők, dörzsölések, izzasztó szerek által; a takhartyafölületek izgatása hánygyök (Ipecacuanha) tört adagú hányborkó s drasticus hashajtók által is; a kedély élénk izgatása a mennyiben ez az orvos hatalmában áll. Az illy módon életbe léptetett elvezető gyógykezelés által részint a rohamnak elejét venni, részint ellene működni törekszünk. A bódar szerek általi direct gyógyymód nagy ovatosságot igényel az orvos részéről, kivált

gyöngült idegélet mellett; s úgy látszik, hogy azok sokkal kevesbé is hatnak rángásos állapotokban, mint földmagasztalt érzékenységi betegségekben. Czélszerűbben alkalmaztatnak a másítókat, mint a horgany-, réz-, vaskészítmények, kivált szokványossá vált idegbajoknál. Soha sem szabad azonban ezen szerek alkalmazásánál elfelejteni, hogy a beteg étrendje, s egész életmódja szabályozása csak némileg meggyökerezett betegségnél is, *conditio sine qua non*. Gondoskodjunk czélszerű egészes tápszerekről, szabad élenydús légbeni mozgásról; a nyugalmas kedélyhangulat, s társaságos földerülés nemcsak előmozdítja, hanem gyakran elkerülhetlenül szükségesek a tökéletes helyreállításra.

II. Mozgás hiány (acinesis), szélhűdés (paralysis.)

Ez alatt értjük a mozgidegek gyöngült vagy eltörölt izgékonyosságát, s az által föltételezett gyöngülését vagy megsemmisítését a megfelelő izmok mozgási képességének. Ez által a szélhűdés fogalmából kizáratnak mind azon nemei a mozgékonytalanságnak, mellyek az izomszövet, szálágok és csontok betegségekben gyökereznek.

A szélhűdés különbségei.

a.) A fokozatot tekintve. Az izomszélhűdésnek 3 fokát lehet megkülönböztetni. 1. Az első fokon a mozgidegek szélhűdése tökéletlen, csak nagyobb akaratbefolyás által gerjesztetnek föl. Így gyakran veszünk észre tökéletlen szélhűdést az alsó végtagokban, mellynél mozgásuk nincs egészen eltörölve, hanem csak nagy mértékben megnehezedve. A beteg csak nagy bajjal emelheti föl ozombját s az némileg előre sodortatik, míg a másik nyugszik. 2. Az akarat befolyását egy természetszerűleg neki alávetett rész mozgására elvesztette, de az érzingerek visszugarzási mozgásokat idéznek elő abban. A paraplegiákban a lélek nem képes a lábokban mozgást előhozni, de az égetés, csipés, a talpak viszketése mégis mozgást eredményez azokban. 3. Sem az akarat-, sem az érzingerek nem képesek az érdeklött részben legcsekélyebb mozgást is előhozni.

b.) Az eredetet tekintve, periphericus és központi szélhűdéseket különböztetünk meg. A központfutó vezetése az idegtényezőnek az idegpálya valamely helyén félbe van szakítva az

idegállomány elfajulása, nyomása vagy zuzása által. Ez esetben az izmoknak kisebb v. nagyobb száma, sokszor pedig csak egyes izomgyűpetek szélhüdések a szélhüdések fészke szerint. A szélhüdések legnagyobb része az agy vagy gerinczagy, vagy egyszersmind mindkettő bántalmában alapúl. Ha a szélhüdések eredete a gerinczagyban van, akkor a szélhüdések részek összegeből pontosan meg lehet határozni a gerinczagy megbetegedett helyét, minthogy csak azon részek szélhüdések, melyek idegeiket a gerinczagnak ezen hely alatt létező folytatásából kapják. A szélhüdések köre azonban nem pusztán a gerinczagy sértett helyének magossága által határozatik meg, hanem a sértés neme által is. Ha ez részletes, akkor csak némely, nem pedig minden alább létező részek lehetnek szélhüdések. Ha például a 4-dik nyakcsigolya táján van a gerinczagy egy része elfajulva, mellyben a jobb kar idegrostjai futnak, akkor pusztán a jobb kar, — nem pedig egyszersmind a jobb láb is, — lesz elfajulva. A szélhüdések mindig a gerinczagy bántalmas helyének oldalán van. Az agyszélhüdések természetesen nagyobb kiterjedést nyerhetnek az életműségben, mint a gerinczagy szélhüdések, minthogy nem pusztán a törzsök és végtagok izmait, hanem az arcz, nyelv, szemek s beszéllő műszerek izmait is, mellyek agyidegek által láttatnak el, a betegség körébe képesek húzni. Sőt akkor is agyszélhüdésekre következtetünk, ha a szélhüdések végtaggal olly életművek szélhüdése van szövökzve, mellyek agyidegek által láttatnak el. A törzsök és tagok izmainak szélhüdése mindig az agybántalomnak ellenkező oldalán történik, a fejben pedig gyakran ugyanazon oldalon. Az agynak mind azon részei, mellyek megsértetve egyoldalú mozgásokat eredményeznek (keringő, hátra- vagy előre menő mozgásokat) s mellyek a magok helyén elősoroltattak, mindig meghatározott izomrészletet helyeznek szélhüdések állapotba, mi által a test két fele mozgásainak súlyegyene megzavartatik. A jobb agyacsokcsány elválasztása, azt mondja *Valentin*, talán a testnek mind jobb, mind bal felére hathat. Azonban ez utolsó nyilván jobban szélhüdti, mint az első. Ha már az állat előre akar mozdulni, akkor az erősebben működő jobb oldal testét balra nyomítja, s midőn ez minden mozzanatban folytatatik, tengely körüli mozgást föltételez.

Általános jelenségei a mozgáselhűdéseknek.

Ha a szélhűdés tökéletes, annyira hogy még a visszugszárzási mozgás sem lehetséges többé azon részben, akkor az érdeklött ideg- és izomállomány nevezetes változásnak megy át. A szélhűdéses ideg elemi rostjai halványabbakká lesznek, s lassankint szürke tekintetű öltönek magokra; a tartalom (a tulajdonképi idegvelő) enyészni kezd jobbadán a csővel együtt, úgy hogy az egész ideg lágyabb s vékonyabb lesz. Ezen változások ugyan csak átmetszett idegeken vétettek észre, de úgy látszik mindig beköszöntenek, ha a központi életművek éltető befolyása tökéletesen el van törölve. Hasonló módon másítatik meg a szélhűdéses izom. Az önkényes izmokban kisebbednek a harántcsíkok, s a külső befolyások ingere által sem állíthatók helyre; rostjaik szürkék lesznek, meglágyulnak, mintha áztatta volna az ember; később elenyésznek egy részint az illetéknépen elfajult izomrostok, minélfogva az egész izom tériméje csökken. Utoljára úgy látszik egészen zsírnemű tömeggé változik át. Nevezetes, hogy ezen viszonyok között még magok a csontok is, habár kisebb mértékben, enyésznek. *Valentin* (Physiologie. B. II. 1. 64.) egy *Reidau* János által tett kísérletnek eredményét idézi föl, ki egy tengerinyulnál az egyik oldali csipidegből egy darabot kivágott, 7 hét múlva az egészséges tag izmai 327 szemert nyomtak, a betegéi pedig csak 170 szemert. A nem bántalmas végtag szár- és sípcsontja 89 szemert nyomott, a szélhűdéses oldalé pedig csak 81 szemert. Ha a gerinczagy befolyása a mozgásidegckre nincs eltörölve, akkor a szélhűdéses rész izmai megtartják zsongjukat, s életműves összehúzódékonyságuk sokáig sértetlenül marad, jól lehet az önkényes mozgásnak semmi nemét sem lehet azon részben végrehajtani. Mint hogy a gerinczagy visszugszárzási képessége eltörölt agybefolyás mellett, miként más alkalommal megmutattam, föl van magasztalva, nem fogunk csudálkozni azon, hogy a szélhűdéses tagok ingereire ellenhatása az egészségeseké fölülmúlja. *M. Hall*, ki igen számos kísérleteket tett erre nézve, azon eredményre jutott, hogy a szélhűdéses tagok, mindenkor megmozdultak egy olly tényező által, melly az egészséges tagra nézve nem volt elégséges; ha mind a két végtag megrázkódtatott a galvanicus befolyás által, a szélhűdéses tag mindenkor jobban megmozdította ezen hatást, mint a másik. (Nervenkrankheiten, 1. 243.)

Az illetén tagok az együttmozgás jelenetét is gyakran mutatják, mit kivált az olly nebézkóroknál veszünk nyilván észre, kiknek egyik végtaguk szélhűdéses; a rohamnál ez is rángásokat kap.

Nagyon közönséges jelenség izomszélhűdéseknél a symmetricus vagy antagonisticus izmok egykorú szélhűdése is. Így az arcz egyik oldalának szélhűdésénél a másik oldali arczizmokat összehúzódva találjuk, s a szájszögletet ugyanott fölfelé húzóva. Ha a szemteke belső egyenes izma szélhűdéses, akkor a külső izom összehúzódása által a szem kifelé áll. Illy móddal kivált gyermekeknél az első életévekben szélhűdés következtében a tagok tetemes görbülései és eltorzulásai idéztetnek elő. Miként az érzés el lehet bénítva valamely tagban, ennek sértetlen mozgékonyasága mellett, úgy megfordítva a mozgás szélhűdéssel a szabályos érzékenység és helyet találhat ugyan azon tagban. Rendesen azonban csökkent az, úgy hogy egy befolyást erősíteni, gyakran ismételni kell, mielőtt a beteg észrevénné s még ezen erősebb inger is csak lassan, az az megmérhető időközök után vezéreltetik az agyhoz. Nem ritkán mind a mozgás, mind az érzés egyaránt el van törölve. Így a szélhűdéses ischuriánál a húgyinger érzete egészen hiányzik. A vér keringése szélhűdéses életművekben lassúbb, a hőmérséklet csökkent, az érverés lassúbb, lomhább; minélfogva könnyen támadnak vértorlódások, fölvekvés, fene.

Gyógymód.

Az okviszonyok, mellyeknek ellene működni első feladata a gyógyító orvosnak következők: vértolulás a központi részekre, ezeknek gyuladása, lágyulása, keményedése. A szélhűdítő ok fészke a közép korban gyakrabban van a gerinczagyban, mint az agyban. A gyermekkorra nézve a rángásos rohamok gyakori forrásai kivált az alsó végtagok szélhűdésének. A csúzos, bujasenyves és görvélyes kórfolyamok a rostos és csontszövet kóros változásai által, mellyeken keresztül mozgidegrostok futnak, gyakran szolgáltatnak alkalmat szélhűdésekre. Traumaticus sértések; ütés, esés, taszítás általi rázkódások; álképletek, dagاناتok, ütérdağok általi nyomások mind a periphericus, mind központi idegsphaerákban nem ritkán alapul szolgálnak a mozgidegek életműködése eltörlésének. Azon szerek, mellyek külö-

nös paralyáló erővel bírnak: a mireny, ólom, dohány. A természetani befolyások között a nyomasztó kedély hangulatok, szomorkodás, ijedség, gyakori okok. Az alkalmi okok ezen synopticus összeállításából látjuk, hogy az okszerű javallatnak tökéletesen eleget tenni csak ritkán lehet; mint a központi életművek vérbőséges, lobos állapotánál. Számos esetekben épen nem lehet a szélhűdés okát eltávolítani, mint csontelfajulások, ütérdagoknál; más esetekben ez csak tökéletlenül sikerül, mint megrázkódásoknál. De ha oly szerencsések vagyunk is, hogy a szélhűdítő okot egészen eltávolítottuk, mégis csak ritka kivételes esetekben van egyszersmind a résznek mozgizgékonyága helyreállítva; a legtöbb esetekben még sokáig visszamarad a szélhűdés az alkalmi ok eltávolítása után. Ezen esetekben az első költelesség meggátolni, hogy az izom és idegállományban a téletlenség húzamos ideig tartása által változások ne jöjjenek elő. Ezen célra igen jól megfelelnek a gyakran ismételt galvanicus izgatások, mi által a szélhűdéses izmok mozgásba helyeztetnek. Önkényt értetik, hogy az izgatásnak mind élénkségét, mind tartósságát az egyéni esethez kell alkalmazni, ha a túlizgatás által többet nem akarunk ártani mint használni. Úgy látszik azonban, hogy a galvánosságnak tetteges élesztő befolyása is van az ideg- és izomképletekre, s így kétfős tekintetből javallva van. A legnagyobb haszonnal kötjük össze azzal a szélhűdéses idegek izgatását a központi képletekből, vissz sugárzási munkásságuk izgatása által. Épen úgy, mint az ájulásnál a hideg vízzeli megfecskenedés, izgató gőzök orrtakhartyájárai vezetése által a nyultagy vissz sugárzási képességét a légzési mozgások fölélesztésére igénybe vesszük. — A bőr inger minden nemi hasznosak e célra: mint izgató lábfürdők, dörzsölések, tűzkúpok, csalánozások stb. Egyébiránt a szélhűdés fészke határozza meg az érzinger alkalmazásának helyét, például a végtagok szélhűdésénél a talpak csiklandozása; a seggzárizom szélhűdésénél hideg víz belövellése a végbélbe. A physical izgatások, szélhűdéses állapotok eltávolítására nagy jelentőségűek, de fájdalom csak ritkán állanak az orvos hatalmában. Fölötte fontos tényező szélhűdéses gyógyítására a melegség, még pedig mind az állati, mind a fürdői melegség. Minden gyógyszerári eszközök között legbiztosabb szer az ebvészmag s annak hatályos égele a szoral, mellynek alkalmazási módja, miként a használatánál ovatossági szabályok különben is minden gyakorló orvos előtt ismereteseek.

Kór- s gyógytan.

A súlybeni vérnek vegytani szerkezetéről.

Mig *Boerhave*, *Hoffmann*, *Lind*, *Huxham* s mások a súlyben a vérnek fölözslását gondolák s még újabb vizsgálok is mint *Magenlie*, *Antral* és *Gavarret* a vérnek ezen állítólagos fölözslását a vér rostonyája csökkenésének Desfibrinátiónak nevezik, *Becquerel* és *Rodier* 5 súlyös beteg vérének vegybontásából azt akarják megmutatni, hogy a súlyben sem a vérnek fölözslása általában, sem desfibrinatio nem jó elő különösen. *Becquerel* és *Rodier* vegybontásaikból következő tehatlatokat vonnak: 1. A vérnek vegytani vizsgálata a súlynek 5 tökéletesen kiképezett eseteiben egyetlen egy jelenségét sem mutatá azon szétbomlásnak, föloldozsának, mellyet a régi szerzők leirtak, s állandóan előjövönök tartottak. *Becquerel* és *Rodier* a vérben sem növekedett égvényességet, sem tetemes sótartalmat nem voltak képesek találni. 2. A vér szembeszökőleg szegény volt vértekecsek s föloldható fehérsnyében s ennél fogva vízdúsabb. Ezen csökkenés a betegek szembeszökő étvágyhiányával összesevág s egyáltalában nem tekintendő a súlyös bantalom oka gyanánt. Megjegyzésre méltó azonban, hogy ezen kifejezett vérhiányos jellem daczára is az edényrendszerben semmi nyomára sem lehetett a zörejnek akadni. 3 A rostonya, mellyet vagy csökkent, vagy legalább minölegesen megváltozott állapotban találni gyanította volna az ember, vagy szabályszerű, vagy szembeszökőleg megsaporodott mennyiségben találatott s egészen szabályos szerkezetű volt. 4. Egyetlen egy tényleges változása a vérnek, mellyet be lehet bizonyítani, az aránsúly szembeszökő csökkenése, melly azonban a vér szilárd alkatrészeihez egyáltalában nincs arányban. Már hogy valjon az aránsúly ezen csökkenése következménye-e a vér szilárd alkatrészei lényeges, még eddigelé ismretlen vegyváltozásának? Valjon fő szerepet játszik-e a kérdéses betegségben? Valjon kimeneteli pontja-e vagy oka a vér beszürödéseinek? *Becquerel* és *Rodier* ezen kérdésekre nem képesek felelni, s megelégszenek azzal, hogy ezen tényeket elősorolák, a nélkül hogy magyarázatukba ereszkednének. — (*Gaz. med. 1847.*) T.

Előfizetési jelentés.

Az „*Orvosi Társ*“ a jövő évben is folytattatni fog. Előfizetési ára helyben 3 fr., postán boríték alatt 4 fr. 2 $\frac{1}{2}$ kr. pengő pénzben. A megrendeléseket a kir. postahivatalokon kívül, kiadó hivatalunk is elfogadandja Pesten, Szervita-téren 442-dik szám alatt *Dr. Flór* szállásán.

A szerkesztők.

